

ANGVSTIA 15, 2011

ISTORIE – SOCIOLOGIE

Editura ANGVSTIA
Sf. Gheorghe
2011

Redactor șef

Dr. Ioan Lăcătușu

Secretar de redacție

Erich-Mihail Broanăr

Consiliul de redacție

Prof. univ. dr. Gelu Neamțu – Institutul de Istorie al Academiei Române „George Barițiu”, Cluj - Napoca

Prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București

Dr. Valeriu Cavruc – Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe

Dr. Silviu Văcaru – Institutul de Istorie al Academiei Române „A.D. Xenopol”, Iași

Dr. Alin Spănu – Centrul de Studii Euro –Atlantice, București

Tehnoredactare

Erich-Mihail Broanăr

Corectură

Felicia Lăcătușu

Orice corespondență se va adresa:
Please send any mail to the following address:

**CENTRUL ECLEZIASTIC DE DOCUMENTARE
„MITROPOLIT NICOLAE COLAN”**

520003 Sfântu Gheorghe

Str. Mikó Imre, Nr. 2

Telefon/fax: **0267.313.534**

E-mail: **cohara_ro@yahoo.com**

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

520008 Sfântu Gheorghe

Str. Gábor Áron, Nr. 16

Telefon/fax: **0267.314.139**

E-mail: **secretariat@mncr.ro**

ISSN 1454-8275

Cuprins – Table of Contents

Istorie – History

1. Dr. Gelu Neamțu, **15 martie și românii ardeleni** – 15th of March 1848 and the transylvanian romanians9
2. Drd. Vasile Lechințan, **Românii, maghiarii și revoluția de la 1848 în Scaunul Arieș** – Romanians, Hungarians and the Revolution of 1848-1849 in Arieș District15
3. Pr. Dr. Florin Bengcean, **Elogiu cărturarului Vasile Netea pentru marele mitropolit al Ardealului Andrei Șaguna** – A praise of Vasile Netea scholar for the Great Metropolitan Bishop of Transylvania, Andrei Șaguna29
4. Dr. Constantin Catrina, **In memoriam Dimitrie Cunțan (1837-1910)**37
5. Dr. Mircea Măran, **Personalități ardeleni în localitățile Banatului Sârbesc** – Some personalities, originating from Transylvania, in the settlements of Serbian Banat49
6. Ana Grama, **Profesorul Dumitru Purece (1880-1928)** – School-master Dumitru Purice (1880-1928) From the gallery of thousands of local personalities which served the romanian nation ... 57
7. Nicolae Balint, **Aspecte referitoare la activitatea unor instanțe judecătorești mureșene, în primii ani după Marea Unire de la 1918** – Facts regarding the activity of some local courts from Mureș District in the first years after the Great Union from 191861
8. Lec. univ. dr. Aurelian Chistol, **Relații româno-ungare în perioada guvernării Goga-Cuza (28 decembrie 1937 - 10 februarie 1938)** – The romanian-hungarian relations during the Goga-Cuza government (28th of Decembre 1937 - 10th of February 1938)67
9. Drd. Sebastian Rusu, **Guvernul Goga-Cuza și pregătirea alegerilor din martie 1938** – Goga-Cuza government and the prepare of the elections from 193877
10. Prof. univ. dr. Ioan Giurca, drd. Cosmin Zaharia, **Poziția minorității maghiare față de statul român, în perioada 1938-1940, în viziunea Consiliului de Miniștri** – The Hungarian Minority's Position on the Romanian State, between 1938-1940, as envisioned by the Ministry Counsel89
11. Pr. Dr. Dorel Man, **Pastorală „de la inimă la inimă”, din octombrie 1940, a episcopului Nicolae Colan** – The pastoral letter „From heart to heart”, in October 1940, Bishop Nicolae Colan- 70 years after the Vienna Dictate99
12. Dr. Alin Spânu, **Articole referitoare la Dictatul de la Viena reținute de la publicare, de către cenzura vremii** – Articles concernant le diktat de Vienne retenues à la publication par la censure de la période105
13. Prof. univ. dr. Ion Giurcă, Drd. Daniel Bar, **Aspecte generale și specifice privind refugiații din teritoriile cedate în anul 1940** – General and specific aspects regarding the refugees from the ceded territories in 1940115
14. Dr. Alin Spânu, **Propaganda revizionistă ungară în mass-media și contrapropaganda românească în analiza Secției a II-a Informații (mai-iunie 1941)** – La propagande hongroise révisionniste dans les médias et la contrepropagande roumaine dans l'analyse de la Section d'information II (mai-juin 1941)125
15. Dr. Alin Spânu, **Polemica dintre Iuliu Maniu și Valer Pop asupra Dictatului de la Viena în analiza Serviciului Special de Informații (1942)** – The polemic between Iuliu Maniu and Valer Pop concerning the Vienna Dictate analysis the Intelligence Special Service141
16. Dr. Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu, **Mărturii documentare despre românii din Județul Treiscaune refugiați și expulzați în urma Dictatului de la Viena** – Documentary testimonies about the romanians from the Treiscaune County refugees and expelled after the Diktate from Vienna151
17. Dr. Liviu Boar, **Documente privind naționalizarea de la 11 iunie 1948 în fostul județ Mureș** – Documents about the nationalization from 11th of June 1948 in the former Mureș County171

18. Dr. Valentin Vasile, **Stațiunile balneoclimaterice din sud –estul Transilvaniei în sintezele informative ale Securității (1951)** – *South-east Transylvanian SPAs in the Intelligence Service Reports (1951)* 177
19. Dr. Ioan Lăcătușu, **Adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sfântu Gheorghe, în lumina documentelor de arhivă** – *The truth about the Heroes Cemetery from Saint George City, in the light of archive documents* 185
20. Dr. Luminița Cornea, **Romulus Cioflec - paralele în timp și spațiu** – *Romulus Cioflec - parallels in time and space* 215
21. Dr. Nicolae Bucur, **Domnu' Trandafir în viziune harghiteană - Profesorul Gheorghe Afloarei (II)** – *Mister Trandafir in Harghita style - teacher Gheorghe Afloarei (II)* 221
22. Cristian Crișan, **Mărturii documentare și fotografice despre inundațiile din anii 1970, 1984 și 1988 care au avut loc pe teritoriul județului Covasna** – *Photographic and documentary aspects about the floods from Covasna District in 1970, 1984 and 1988* 235

Sociologie – Sociology

1. Dr. Traian Pleșca, **Națiunea - Matrix Humanitas** – *Nation - Matrix Humanitas* 251
2. Dr. Traian Chindea, **Comentarii referitoare la drepturile minorităților naționale și protejarea acestora prin reglementări europene** – *Comments regarding the rights of national minorities and their protection through European regulations* 267
3. Dr. Codrin Munteanu, **Considerații generale referitoare la proiectul de lege privind Statutul minorităților naționale din România** – *General considerations regarding the draft bill of National Minorities Status from Romania* 281
4. Maria Stoica, **Impactul educației umaniste asupra tinerei generații** – *L'impact de l'éducation humaniste sur la jeune génération* 295
5. Prof. univ. dr. Radu Baltasiu, **Slăbirea comunității românești din Harghita-Covasna (I)** – *The weakening of romanian community from Harghita-Covasna (I)* 305

Cronica activității

1. **Cronica activității Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anul 2010**, Dr. Ioan Lăcătușu, Pr. Dr. Ciprian Ioan Staicu, Erich Mihail Broanăr 335
2. **Cronica activității Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anul 2011**, Dr. Ioan Lăcătușu, Pr. Dr. Ciprian Ioan Staicu, Erich Mihail Broanăr 351

Recenzii

1. *Între știință și politică. Fritz Valjavec și corespondenții săi români (1935-1944)*, de Stelian Mândruț și Rudolf Graf (Petre Țurlea) 369
2. *O candelă în Carpați. 15 ani de la înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei* (Erich Mihail Broanăr) 370
3. *Administrația publică teritorială*, de Codrin Munteanu (Ioan Lăcătușu) 373
4. *Ctitorii de lumină, Ctitorii dănuitoare*, de Emil Pop, Valeria Pop, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2011 (Nicolae Bucur) 376
5. *Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații* (Erich Mihail Broanăr) 378
6. *Colecția „Profesioniștii noștri”* (Vasile Lechințan) 380

Lista autorilor

- Lista autorilor 383

Istorie ***History***

15 martie 1848 și românii ardeleni

Dr. Gelu Neamțu

Key words: The Revolution of 1848, Transylvania, 15th of March, romanians, hungarians

15th of March 1848 and the transylvanian romanians

Abstract: The study intend to answer to the following question: what it *really* means the 15th of March 1848 for the Transylvanian romanians, because the hungarian historiography and the one imposed to us by Mihai Roller in the Stalinist Period made from this day a *myth*. Actually, the 15th of March moment was the result of the blending of some liberal ideas with other conservatory-nationalist ideas, cultivated long time before 1848 and which come to a head right those days.

Mesajul lui 15 Martie 1848 pare a fi: „lanțuri pentru români!”

Mereu mi-am pus întrebarea ce a însemnat cu adevărat 15 Martie 1848 pentru românii din Transilvania, deoarece istoriografia maghiară și aceea impusă de Mihail Roller la noi în perioada stalinistă au făcut din această zi un *mit*. În fapt, momentul 15 Martie a fost expresia împletirii unor idei liberale cu idei conservatoare-naționaliste cultivate cu mult înainte de 1848 și care atunci au atins apogeul. Programul revoluției ungare elaborat în 15 Martie 1848 conținea 12 puncte, dintre care 11 se regăseau și în programul revoluției românilor din Transilvania, formulat în 15 Mai 1848 la Blaj. **Al 12-lea punct prevedea uniunea Transilvaniei la Ungaria adică anexarea unui teritoriu care nu făcea parte din Ungaria și care a și constituit germenele unui război civil nimicitor.** *Uniunea forțată* avea drept scop să salveze dominația etnică a aristocrației maghiare din Transilvania care se găsea într-o netă inferioritate numerică față de români. De altfel, Kossuth Lajos conștient de iminenta prăbușire a feudalismului, prevestea (încă din 16 august 1846) că „Dacă miile de nobili și-ar pierde averea,

iar naționalitatea lor s-ar reduce, cea mai mare parte a milioanelor care i-ar ocupa locul, nu va mai fi maghiară”¹. Se impunea deci *intensificarea deznaționalizării* celorlalte etnii și concomitent *intensificarea naționalismului maghiar* atât în Ungaria cât și în Transilvania.

Veștile despre izbucnirea de la 15 Martie ajung în Transilvania cam în 6-7 zile. La Cluj, o primă manifestație are loc în 21 martie când studenții maghiari demonstrează cu 12 steaguri roșu-alb-verde pentru a-și sublinia adeziunea la cele 12 puncte de la Pesta. De atunci încolo, culorile roșu-alb-verde s-au identificat în așa măsură cu uniunea încât maghiarii și românii de o potrivă le-au și numit: „*simbolul uniunii*”.

Exaltarea naționalistă din orașele maghiare și secuiești nu cunoaște margini: se fac demonstrații zgomotoase sub lozincă: „*uniune sau moarte!*” De cele mai multe ori aceste demonstrații iau forme șovine; demonstrații nesocotesc sentimentele naționale ale românilor și sașilor, forțând

¹ Silviu Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848-49*, V, Cluj, 1946, p. 14.

pe români și pe sași să-și pună cocarde maghiare care simbolizau uniunea². În timpul războiului civil, secuii executau pe loc orice persoană care nu purta cocarda simbolică „roșu-alb-verde”, considerând că respectivul se opunea uniunii³.

Realitatea demonstrată de documente arăta însă că 70 % din populația Transilvaniei se opunea la uniunea care la urma urmelor era un *act de trădare* izvorât din frica de adevărata democrație care se prăvălea ca un tsunami peste grofii și baronii feudali ce încălcau de secole orice drept omenesc al iobagilor. Un exemplu relevant de cum înțelegeau autoritățile principiul democratic al libertății presei este scrisoarea guvernatorului Teleki care la 23 martie 1848 îi scria cancelarului Jósika: „Unii tineri nehibzuiți au vociferat pentru libertatea presei dar după ce le-am explicat celor cu mai multă judecată că cenzura nu se poate desființa, din cauza presei române și germane, chiar în interesul maghiarilor, tinerii s-au liniștit”⁴.

Aristocrația și autoritățile maghiare intuind că uniunea va fi o nucă prea tare pentru ea, încearcă să lege desființarea iobăgiei, de acceptarea uniunii. Reacția nu s-a dovedit a fi cea scontată de autorități. Au fost sate care au refuzat desființarea iobăgiei dacă ea este legată de uniunea Transilvaniei la Ungaria. Refuzul de a mai presta robota începe în fapt imediat după Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 Mai 1848 și în popor se consideră că iobăgia a fost desființată de către împărat, de către Simion Bărnuțiu și de către episcopul Andrei Șaguna.

Deși oficial iobăgia a fost desființată în 18 iunie 1848 de „Dumineca Sfintei Treimi”,

dată fixată de către dietă, românii n-au vrut să accepte ideea că evenimentul s-a produs din mila domnilor, ci pentru că în epoca modernă deschisă de revoluție, aceștia nu o mai puteau menține, sau cum spunea poporul „*i s-a plinit timpul!*”, „*i-a venit vremea!*”. Ședința dietei de la Cluj în care s-a proclamat formal desființarea iobăgiei (6/18 iunie 1848), este descrisă extrem de plastic și sugestiv de către un martor ocular (Ioan Oros alias Rusu).

Iată cum o prezintă acesta: Cu o voce metalică tunătoare aproape, Wesselény Miklós își rostește discursul. După terminarea discursului, își amintește Oros, corpul dietal și publicul «numai printr-o strigare nădușită și scurtă, așa zicând printr-o mârâitură de „să trăiască” (ejen) au dat expresiune bucuriei sale silite. Wesselény s-a iritat și le-a zis că la cuvintele de ștergere a robotelor și dijmelor a crezut că o să-i crape urechile de strigătele de „să trăiască” pe care le va auzi; însă cu părere de rău a observat că aceea numai printr-o mârâitură lină („lossu morai altal”) ați exprimat-o, din care trebuie să conchid că și în viitor ați voi a susține robotele”⁵.

Multe sepranțe sincere s-au legat de 15 Martie 1848, mulți români erau educați la școli maghiare și în spirit maghiar și credeau dacă nu în „Primăvara popoarelor” cel puțin în „spiritul timpului”. Masa mare a românilor ardeleni a îmbrățișat însă drumul arătat de Simion Bărnuțiu și Avram Iancu, drumul propriei revoluții și al egalității reale între fostul stăpân și fostul iobag. Dar trebuie înțeles și momentul istoric. Nu se putea transforma dintr-o dată mentalitatea unui stăpân de iobagi obișnuit să domine, într-o mentalitate de simplu cetățean.

Punctul 12 (uniunea), mentalitatea de stăpân și șovinismul exacerbat au influențat și au grăbit izbucnirea războiului

2 V. Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj*, București, Editura politică, 1966, p. 194.

3 G. Neamțu, *Simboluri naționale în timpul Revoluției de la 1848 din Transilvania*, în D. Prodan, *Puterea modelului*, Cluj-Napoca, 1995, p. 173-189.

4 Arhiva istorică Filiala Cluj, fondul Jósika fidei comisionale. Apud V. Chereșteșiu, *op. cit.*, p. 190.

5 Ioan Oros alia Rusu, *Memorii*, Text îngrijit de I. Ranca, București, 1989, p. 46.

civil din Transilvania. Blestemul acestui război civil s-a concretizat în circa 40.000 de morți (cifra e în curs de cercetare), în sute de sate devastate și incendiate. Ca expresie a intoleranței religioase față de români au fost arse complet 41 de biserici ortodoxe și 30 de biserici greco-catolice (și 12 biserici greco-catolice arse parțial). Biserici ortodoxe jefuite în întregime 319, iar biserici greco-catolice 396. Deci rase de pe suprafața pământului 71 de biserici românești, numai pentru că erau românești și complet jefuite 715 biserici românești, numai pentru că erau românești⁶.

Nu e de mirare că un jude primar, Buci Mihái intrând cu pipa aprinsă în biserica din Hunedoara, în 11 aprilie 1849, spărgând și stricând totul în jur, printre sudalme, zicea că „Dumnezeul românilor o murit”⁷.

În 25 martie 1848 când știrea despre evenimentele de la Pesta ajunge și la Târgu Mureș, cancelistul român Samoil Poruțiu se adresează colegilor săi maghiari: „Fraților, pentru ce pretindeți că toate sunt numai ungurești? Haid’ să zicem și să jurăm pe *Dumnezeul popoarelor!* Aceste puține cuvinte au fost respinse cu dispreț și zgomot teribil”⁸. Cele două documente (cu Buci și Samoil Poruțiu) nu sunt întâmplătoare; la 1848 dar și mai târziu, *Dumnezeu* era perceput de maghiari ca fiind exclusiv „Dumnezeul mare al ungarilor”.

Iată cum consemnează aceasta un document inedit până azi și emis după un an de la 15 Martie 1848. Documentul ordonă sărbătorirea zilei de 15 Martie 1849 și bisericilor ortodoxe și greco-catolice (un fel de „dragoste cu de-a sila”). Reproducem documentul care poate fi grăitor nu numai pentru etnia lui Dumnezeu ci și

pentru caltrificarea etniei *libertății* care s-a câștigat la 15 Martie 1848.

Este ordinul comisiei militare din Târgu Mureș către consiliul orașului Târgu Mureș pentru a sărbători ziua de 15 Martie (documentul este din 12 martie 1849).

Către consiliul orașului liber regesc Târgu Mureș

15 Martie 1848, ziua de naștere a libertății ungurești [sb.n.] e însemnată fiindcă a acordat drepturi umane milioanelor și a scos în evidență o națiune, care s-a impus de atunci în atenția Europei. A făcut să răsară un semizeu [e vorba de Kossuth Lajos – n.ns.], care punând stăpânire pe mâna dreaptă și prin aceasta pe puterea națiunii, a fost în stare să apere timp de un an fătul libertății și să păstreze națiunea în puterea ei plină de curaj și în neistovită pregătire. Ziua aceasta a creiat patrioți, care în curând s-au prefăcut ca prin farmec în washingtoni maghiari și au devenit în războiul pentru libertate distrugători de oști.

Un an s-a strecurat și această națiune trăiește încă și va mai trăi, căci are un dumnezeu, care a dăruit sălaș străbunilor săi, care a susținut-o timp de un mileniu în mijlocul milioanelor de bătlai, care i-a restituit libertatea jefuită și care nici anul trecut n-a lăsat-o să se scufunde în potopul plin de intrigi al pismeii. Către această ființă cerească, către dumnezeul mare al ungarilor [sb.ns.] trebuie să se îndrepte la apropiatul 15 martie cerea și rugăciunea de mulțumire, implorând ajutorul său pentru fericirea națiunii. Aceasta urmează să se aranjeze de către consiliu prin intermediul preoților respectivi. Se dispune totodată ca orașul să fie luminat în acea zi seara, iar ducheaneurile să se închidă. Din ședința comisiei de ocârmuire militară din Târgu Mureș, la 12 martie 1849. conte Lazar Dionisie, locot. colonel⁹

6 Gelu Neamțu, „Religia română” în Transilvania 1848-1849, Ed. Argonaut, 2010, p. 27.

7 Arhiva Consistoriului Sibiu, nr. 265.

8 Ilie Dăianu, *Cronica anului 1848*, [f.a.], p. 11-12.

9 Serviciul Județean Târgu Mureș al Arhivelor Naționale, Fond Primăria orașului Tg. Mureș, Dosar Nr. 1799/1849.

Și ca să încheiem cu această ciudățenie pentru noi românii să vedem ce spune marele ziarist slovac Gustav Augustini la sfârșitul secolului al XIX-lea (1899). Într-un articol intitulat „*Ura națională*”¹⁰ Gustav Augustini arată că pentru un popor creștin este o adevărată „*aberație*” a avea „*Dumnezeu național*” – adică un „*Dumnezeu al maghiarilor*” („*a magyarok Istene*”). Făcând o incursiune în psihologie, Gustav Augustini se întreabă dacă nu cumva în acest fenomen al *Dumnezeului național* se găsește explicația pentru „*ura națională*?”

Ura, disprețul pentru alte popoare, șovinismul, indiferent ce susține istoriografia națională maghiară, s-a manifestat din plin în războiul civil. Am putea da numeroase exemple, dar nu e locul aici. Vom menționa doar 2-3 mai grăitoare și mai puțin cunoscute.

Unul ni s-a părut extrem de eclatant, acela al **execuțiilor de la Uioara, când 150 de români au fost împușcați. După fiecare împușcătură, românului mort i se striga: „No, acuma cântă Deșteaptă-te române!”**¹¹ (Acest cântec național era deja cântat peste tot în Transilvania începând cu vara anului 1848). Un alt exemplu zguduitor care denotă și el dispreț pentru „dreptul ginților”, este executarea prizonierilor de război români. Reiterăm: cazurile au fost numeroase. Aici îl dăm doar pe cel din Iernut. Bethlen János junior, comisarul gubernial al scaunului Mureș sesizează pe comandantul trupei militare că în 28 octombrie 1848, **la Iernut au fost spânzurați 23 de români prizonieri de război (fără aprobarea unui consiliu militar)**¹².

Comisarul atrage atenția că astfel de practici „ar putea degenera într-un război de exterminare etnică”. Din păcate din octombrie 1848 și până în 13 august 1849 războiul acesta a și devenit un război de exterminare etnică (sau, dacă vreți, un război pentru „*libertatea ungurească*”).

În acest sens am mai putea menționa două momente semnificative. Sunt destul de bine cunoscute luptele din Munții Apuseni și mai ales tratativele lui Ioan Dragoș, ca și atacul mișelesc al maiorului Emeric Hatvani. Silviu Dragomir n-a avut voie să spună direct cine s-a făcut vinovat de respectivul atac al lui Hatvani chiar în timpul tratativelor de pace cu românii, dar printre rânduri o face destul de lămurit: „Dragoș – scrie S. Dragomir – îl conjurase (pe Kossuth) să-i publice ultima scrisoare, în caz că desfășurarea acțiunii i-ar fi fatală” [...] „Kossuth însă nu s-a socotit dator a servi dreptate crainicului păcii nici chiar dincolo de mormânt...” Și S. Dragomir încheie cu o concluzie surprinzătoare din care reiese că I. Dragoș a fost pur și simplu o victimă: „Nu încape nici o îndoială că deputatul român era sincer hotărât să servească interesele politicii de împăcare chiar cu jertfa vieții, dar a căzut înfrânt datorită dublului joc al lui Kossuth”¹³ (sb.n. G.N.).

Dublul joc al lui Kossuth în această tragedie este confirmat mai nou, pe bază de documente de arhivă și de o sursă care până acum nu a intrat în circuitul istoriografic. Este vorba de memoriile generalului Henryk Dembinski, care l-a cunoscut bine pe Kossuth și, care în memoriile sale, i-a analizat cu obiectivitate calitățile și defectele. Referindu-se la tratativele de pace româno-maghiare, Dembinski consemnează: „Puțina franchețe a caracterului său îl înfățișează ca în acest caz, în care el s-a

10 *Tribuna Poporului*, III, nr. 20 din 28 ianuarie/9 februarie 1899, p. 1.

11 Enea Hodoș, *Din corespondența lui Simion Bărnuțiu și a contemporanilor săi*, 1944, p. 120.

12 Elena Mihu, *Pagube materiale și umane la 1848-1849 în protopopiatul ortodox al Târgu Mureșului*, (lucrare în manuscris).

13 Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, ed. a II-a, Ed. Științifică, București, 1968, p. 186.

făcut vinovat de un act de reacredință din cele mai nedemne, când, în disprețul deplinelor puteri date deputatului Dragoș pentru a trata cu românii din Transilvania, el autoriza pe foarte faimosul Hatvany să atace fără veste pe aceiași români care, văzându-se trădați, masacrară pe propriul lor compatriot Dragoș, crezându-l în mod necesar un complice al lui Kossuth și Hatvany, și puseră pe acesta din urmă pe fugă, exterminând detașamentul care-i fusese încredințat de Kossuth pentru această josnică întrebuintare, încredințat numai pentru că Hatvany, un veritabil șarlatan, l-a asigurat că românii cu ușurință, puteau fi supuși. Astfel deci, nici o considerație, lipsă de loialitate, de calm pentru viitorul țării, pentru a termina cu prietenie discuțiile cu o parte notabilă a populației”¹⁴.

Celălalt moment a fost ordinul lui Kossuth către generalul Josef Bem de a lua *ostateci* pe principalii conducători ai „răzvrătirii săsești”, care vor trebui „neîntârziat condamnați la moarte”, precum și ordinul de a rade de pe suprafața pământului orașul Sibiu. Bem nu a executat cele două ordine, ba mai mult, i-ar fi declarat colonelului Kiss: „Am cucerit un oraș și vreau să stăpânesc un oraș, nu un morman de cenușă și dărâmături”¹⁵.

În închisoarea Primăriei de la Cluj, remarcabilul scriitor Alecu Russo a petrecut ceva timp și în afară de a redacta memorii către autorități și scrisori către prieteni, a redactat și o serie de cugetări, mai toate în legătură cu revoluția ungară, dar și cu „semizeul” din fruntea ei (desigur, fără să declare acest lucru pentru că în acel caz n-ar mai fi ieșit de acolo).

lată câteva cugetări extrem de semnificative:

• **„Oamenii libertății sunt pentru respectul și neviolabilitatea omului; falșii patrioți sunt pentru măsurile de sânge, de inchiziție, de turburare („turbare”).**

• **„Zelul degeneră în patimă și patima în nedreptate. Judecătorii extra-ordinari, tribunalele excepționale, puterile discreționare, etc. nu fundează libertatea, ci terorismul”. [În această cugetare este evident că se referă la „tribunalele de sânge” din Transilvania].**

• **„Terorismul naște despotismul în numele libertății! Despotismul naște o suferință surdă ce deschide în inimi izvoare nesecate de ură și de răzbunare”¹⁶.**

Recapitulând și concentrând tema dezbătută trebuie să constatăm că pentru români 15 Martie 1848 a însemnat un pas spre a declanșa propria lor revoluție. S-a alcătuit un program revoluționar în 16 puncte. S-au afirmat conducători destoinici care au reușit să blocheze maghiarizarea și să respingă uniunea. S-a realizat desființarea iobăgiei între 15 mai și 18 iunie când formal a fost acceptată și de dietă.

Revoluția democratică a românilor din Transilvania nu a reușit însă din păcate să ocolească războiul civil deoarece punctul 12 al programului maghiar era menit să salveze dominația etnică a aristocrației maghiare, o minoritate care a fost sprijinită cu trupe militare din afară.

Toate aceste puncte, și altele pe care nu le-am cuprins aici, au fost însă sintetizate genial de același distins scriitor Alecu Russo care a ajuns să cunoască temeinic adevărata situație din Transilvania.

El îi scrie lui Vasile Alecsandri: „În Ungaria liberă mi-am pierdut libertatea! Strigătul maghiar: „*Ellyen szabadcág* însemnează

14 Anastasie Iordache, *Din memoriile generalului Henryk Dembinski. Despre relațiile dintre români și unguri la 1848-1849*, în „*Revista istorică*”, tom IV, 1993, nr. 11-12, p. 1137.

15 Ela Cosma, *Presa săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849*, Presa Universitară Clujeană, 2002, p. 130.

16 Al. Russo, *Scrisori postume*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, [f.a.], p. 149-150.

lanțuri pentru români”¹⁷. **În concluzie, mesajul lui 15 Martie 1848 pare a fi: „lanțuri pentru români!” Așa a și fost din 1867 până în 1918 și din 1940 până în 1944.** Din 1989 și până azi de nenumărate ori *politica a învins istoria*.

Dar dacă românii au învățat ceva din istorie, cu ocazia aniversării zilei de 3/15 Mai 1848, ziua *Revoluției românilor*, va trebui să fie sărbătorită grandios iar preoții ambelor confesiuni românești vor trebui să se roage pentru zecile de mii de români care și-au vărsat sângele pentru libertate, egalitate și fraternitate, deoarece, așa cum spunea George Barițiu, sângele lor nu este cu nimic mai puțin prețios decât al altor popoare.

Cele câteva gânduri sintetizatoare adunate pentru aceste eseu sunt bazate pe

documente; aceasta a fost situația istorică reală din acea vreme și noi istoricii nu trebuie să mai lăsăm să ni se falsifice istoria sau să fim aburiți, iar frații maghiari este politic corect să-și asume și ei trecutul lor și să se împace cu el. Aceasta este istoria și nu poate fi schimbată.

Ce putem schimba totuși, este **relația de azi dintre maghiari și români care trebuie să fie una de respect și toleranță. Respectul și toleranța să fie însă reciprocă, pentru că așa cum a prezis Ioan Slavici, „va veni o vreme când va trebui să lucrăm împreună”¹⁸ și acea vreme a venit, deci socot că acum ne putem ruga împreună la „Dumnezeul popoarelor”.**

17 *Ibidem*, p. 144.

18 *Albina*, Pesta, VIII, nr. 67 din 2/14 sept. 1878, p. 2-3.

Românii, maghiarii și revoluția de la 1848-1849 în scaunul Arieș

Drd. Vasile Lechințan

Key words: The Revolution of 1848, Arieș District, secklers, romanians

Romanians, Hungarians and the Revolution of 1848-1849 in Arieș District

Abstract: The study shows the documents of seckler Arieș District regarding the Revolution of 1848-1849, revealing two revolutionary realities: an oficial one, of the hungarian government, and a romanian one, in the begining partially accepted by the Transylvanian government (by accepting the general meetings from Blaj), and than continued by it's own will and strength, as an armed resistance during the civil war, for safeguarding the romanian national being.

Unitate administrativ-teritorială de mică dimensiune¹ în raport cu comitatele, scaunul Arieș este atestat pentru prima dată la 18 septembrie 1289, fiind unul din cele cinci scaune secuiești ale Transilvaniei istorice. A funcționat până la Revoluția de la 1848-1849 (excepție perioada domniei lui Iosif al II-lea), și din 1861 până în 1876, când a fost desființat definitiv și înglobat comitatului nou format Turda-Arieș. Cuprindea la început 29 de localități, iar în anul 1642 numărul lor s-a redus la 22. Cinci sate erau de-a lungul timpului locuite numai de români (Măhăceni, Dumbrava, Cicău, Ormeniș și Podeni), iar 17 locuite de secui și de români, unele mixte erau majoritar românești și unele majoritar secuiești la mijlocul secolului al XIX-lea. Scaunul Arieș avea la 1848 doar un număr de 18570 locuitori.

Situația etno-demografică a localităților scaunului Arieș în preajma revoluției de la 1848-1849 și imediat după,

în 1850, se poate vedea din tabelul de pe pagina 14².

Se observă că satele românești Cicău, Măhăceni și Ormeniș au scăzut ca populație în intervalul 1842-1850, o creștere ușoară se semnalează în Dumbrava, iar în Podeni nu se poate aprecia, fiind o localitate mixtă, cu locuitori greco-catolici și ortodocși (la 1850 raportul fiind de 834 la 236). Foarte probabil că și aici numărul românilor va fi fost scăzut în perioada amintită, de vreme ce numărul greco-catolicilor s-a redus de la 289 la 236. Aceeași situație este și în Călărași și Războieni-Cetate, cu populație românească mixtă: ortodoxă și greco-catolică la 1850.

O scădere a numărului românilor se observă în satele mixte Bădeni (-15), Cornești (-2), Moldovenești (-92), Plăiești (-148), Poiana (-53) și Vințu de Sus (-164) și o creștere în Cheia (+25), Inoc (+12), Vălenii de Arieș (+135) și Vereșmort (+49).

În satele Lunca Mureșului, Pietroasa, Sânmihaiu de Jos, Sânmihaiu de Sus și

1 Mai mici erau scaunele săsești Sebeș (format din 11 localități), Miercurea (12), Nocrich (12), Orăștie (15), Rupea (16), Sighișoara (17), Cincu (22).

2 În tabel sunt consemnate principalele etnii: români, maghiari și țigani, mai erau însă, într-o proporție nesemnificativă, și câțiva evrei și germani (conform recensământului austriac din 1850).

Nr. crt.	Denumirea localității	Români greco-catolici (la 1842-1843)	Români (total în 1850)	Maghiari (în 1850)	Țigani (în 1850)
1.	Bădeni	316	301	1135	27
2.	Călărași	161	452	813	-
3.	Cheia	479	504	875	14
4.	Cicău	685	628	2	-
5.	Cornești	200	198	446	53
6.	Dumbrava	696	707	-	-
7.	Inoc	308	320	4	-
8.	Lunca Mureșului	-	344	623	174
9.	Măhăceni	889	777	-	-
10.	Moldovenești	289	197	760	37
11.	Ormeniș	554	397	-	8
12.	Pietroasa	-	297	318	7
13.	Plăiești	216	68	882	59
14.	Podeni	289	1045	-	-
15.	Poiana	370	317	383	72
16.	Războieni-Cetate	75	508	75	30
17.	Sânmihaiu de Jos	-	587	382	60
18.	Sânmihaiu de Sus	-	200	484	22
19.	Stejeriș	-	160	570	43
20.	Vălenii de Arieș	174	209	473	60
21.	Vereșmort	576	625	23	48
22.	Vințu de Sus	182	18	1057	123

Stejeriș românii erau de religie ortodoxă și nu figurează în șematismul din 1842-1843.

Aceasta era, așadar, situația etno-demo-grafică a scaunului Arieș în preajma Revoluției de la 1848-1849 și imediat după Revoluție, conform unei surse ecleziastice ungare (șematismul din 1842-1843)³ și a unei surse austriece (recensământul din 1850)⁴.

Scăderi de populație românească, datorată omorurilor făcute de insurgenții maghiari în scaunul Arieș sunt o parte

cele cunoscute, publicate în revista „Transilvania” de la Sibiu din 1871, și anume: în Vereșmort, în 25 octombrie 1848, un bărbat împușcat de insurgenți și în noiembrie 1848, „din corteiu [tabăra] ungur, 2 bărbați, numai din plăcere barbară pușcați de Csákány Ferencz, fostul prefect la gr. Mikes Károly”; în Plăiești (Kövend), în februarie 1849, „1 bărbat prin tribunalul revoluționar”; în Moldovenești (Varfalva, în scaunul Arieșului), în 1849, „1 bărbat spânzurat de insurgenți”; în Dumbrava, în 7 martie 1849, „3 bărbați uciși prin Szarodi, sub comanda lui Jenei Josi” și în Cipău, în octombrie 1848 și în 1849, „2 bărb. uciși în mod crud de insurgenți”⁵.

Cercetări documentare de ultimă oră dezvăluie și alte victime făcute de insur-

3 Universalis Schematismus Ecclesiasticus venerabilis cleri romano - et graeco - catholici saecularis et regularis incliti Regni Hungariae Partiumque eidem adnexarum nec non Magni Principatus Transilvaniae ... pro Anno 1842/3, Budae, Typis Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae, p. 401-402.

4 *Studia Censualia Transsilvanica. Recensământul din 1850*, Editura Staff, 1996, p. 116-123.

5 „Transilvania” din 1876, p. 47, 49, 120 și 121.

genții maghiari în anul 1849. În Moldovenești mai sunt menționate unsprezece persoane⁶, în matricola morților Parohiei greco-catolice din această localitate. În matricola parohiei greco-catolice Poiana se precizează că: „La acest anu [1849] de revoluție, prin tirănia și cruzimea Ungurilor mulți s-au ucis în Poiana: Pogăcean Samoilă, Sanciră Sintion, Lucaci Iosif, Hârgău Dumitru, Băiaș Lup, Baci Toader, Rogozan Lucă, Rogozan Vasilică, Săliștean Chifor, Florea Dănilă, Popa Vasilie, Cordoș Mitru, Cordoș Oanea, Părasca, Forcoș Susana”, în total 15 („suma 15”). Preotul a mai notat următoarele: „Eu, Gavril Neameș, parohul locului, am fost alungat cu tot poporul, în 8 luni, de la 18 Dechembrie 1848 până la 3 august”. Registrul matricol parohial al morților nu este completat din 29 noiembrie 1848 până la 23 august 1849, între aceste date fiind menționate cele de mai sus⁷. La aceștia se adaugă românii, probabil de la munte, îmblățitori în Vințu de Sus, uciși atunci și găsiți de armata lui lăncu, la ocuparea orașelului⁸.

Din izvoare documentare, aflate în fondul arhivistic Scaunul Arieș, de la Arhivele Naționale Cluj, coroborate cu surse editate⁹, reconstituim evoluția evenimentelor din timpul revoluției pentru românii și maghiarii din scaunul secuiesc Arieș din 1848-1849.

O primă semnalare a documentelor cu referire la revoluție în scaunul Arieș o face arhivista Livia Someșfălean în „Revista Arhivelor” din 1976¹⁰, cu ocazia prezentării

întregului fond, studiu reluat de aceeași autoare, cu completări, în *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Cluj*¹¹.

Firește că documentele scaunului secuiesc Arieș reflectă în bună măsură evoluția evenimentelor care aveau loc în întreaga Transilvanie. Deja la 22 martie 1848, Guvernul Transilvaniei trimitea judeului regesc al scaunului Arieș un ordin circular prin care dispune să aducă la cunoștință dorințele magistratului și publicului ales al orașului Cluj, izvorâte din alarmarea pricinuită de pătrunderea în țară a tulburării ordinii și liniștii, petrecută în mai multe ținuturi ale Imperiului Austriac¹². Aceste dorințe urmau să fie comunicate la adunarea generală a scaunului. Ordinul gubernial reflectă o stare de îngrijorare a nobilimii, care se adunase în 20 martie pentru a-și fixa poziția față de revendicările revoluționare.

Un alt ordin venea de la guvernatorul Transilvaniei, Jozsef Teleki, către judele regesc al Scaunului Arieș în 24 martie, prin care i se indică măsurile ce trebuie luate pentru prevenirea răscaloiei: potolirea blândă a firilor care vor putea provoca mișcări dăunătoare, stăvilirea cu putere a tulburării ordinii și liniștii, dirijarea discuțiilor în adunarea generală a scaunului spre cererea convocării Dietei¹³.

Cum Revoluția se precipita (evenimentul mai important fiind reuniunea canceliștilor maghiari și români din Târgu Mureș, la 24 martie, unde a participat și Avram Iancu), guvernatorul Teleki ordonă din nou judeului regesc al scaunului Arieș să mențină ordinea și liniștea, înștiințându-l, totodată, că din pricina escaladării evenimentelor, a cerut suveranului convocarea Dietei¹⁴.

Următorul ordin al contelui Jozsef Teleki către judele regesc al scaunului Arieș, din 3 aprilie, avea, de astă dată, o țință mai preci-

6 Vezi infra, nota 74.

7 Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare: DJCAN), Matricole parohiale de stare civilă, 190/1, p. 92.

8 Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (în continuare: DJCAN), Fondul Scaunul Arieș dos. 78/1849.

9 O parte din documente au fost publicate în valorosul corpus de *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Transilvania*, ajuns la vol. VIII, valorificat de istoricii: Gelu Neamțu, Liviu Maior, Liviu Botezan, Egyed Akos ș.a. .

10 Anul LIII, vol. XXXVIII, nr. 3, p. 287-295.

11 Vol. I, București, 1979, p. 240-263.

12 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 153/1848 Prezidiale.

13 Ibidem, dos. 148/1848 Prezidiale.

14 Ibidem, dos. 159/1848 Prezidiale.

să, care va preocupa Guvernul și întreaga activitate a oficialilor scaunului Arieș până la sfârșitul Revoluției, și anume **românii**. Contele de la Cluj dispunea ca, date fiind mișcările ce au apărut aproape în toate părțile țării, oficialii de încredere să fie cu multă băgare de seamă, în general, și cu deosebire la **români**¹⁵. A doua zi, în 4 aprilie, contele Teleki impunea aceluiși jude regesc al scaunului Arieș să-i raporteze din 14 în 14 zile asupra situației mișcărilor, iar în cazuri mai deosebite să-i raporteze urgent¹⁶.

La 5 aprilie venea de la Cluj, de la guvernator, un alt ordin către judele regesc al scaunului Arieș, ordonându-i să fie cu băgare de seamă, deoarece unii canceliști secui de la Tabla Regească au plecat din Târgu Mureș în locurile lor de naștere pentru a-i instiga pe soldații grăniceri conaționali, sub pretextul eliberării lor din armată. Pe astfel de indivizi să-i îndemne la conduită corectă¹⁷. Peste două zile, în 8 aprilie, guvernatorul îl înștiința pe același oficial al scaunului Arieș că un tânăr cleric român de la Seminarul Pazmaneum (greco-catolic) din Viena face un apel către românii din Transilvania să se alăture uniunii cu Ungaria, arătând avantajele acestei uniuni pentru români¹⁸.

În scaun încep însă tot mai pregnant, mișcările revoluționare ale românilor, așa cum reiese dintr-un raport al lui Károly N. Szigethi înaintat judei prim regesc, dat în Poiana la 15 aprilie 1848. El arată că preotul român din Poiana sosise cu o zi înainte de la Blaj împreună cu fratele său, care era cleric. „Acesta a vorbit românilor despre un lucru atât de nedorit, care ar urma să se întâmple în zilele de vară”. Cum românii din Poiana nu l-au crezut, el a spus: „*Veniți mâine la biserică, îl veți afla după slujbă și îl veți crede*”¹⁹. Oficialul scaunului nu a putut afla

secretul acelei comunicări, care trebuia să fie, desigur, convocarea unei mari adunări naționale la Blaj, anunțată prin apelul profesorului Aron Pumnul, din 8 aprilie.

Atenția Guvernului Transilvaniei va fi de acum îndreptată spre Blaj. La 17 aprilie, Guvernul înștiințează pe judele regesc al scaunului Arieș că întrucât în situația existentă nu poate fi îngăduită adunarea masivă a unei populații „*neinstruite*”, s-a dispus episcopilor români de ambele religii (Lemeni și Șaguna) să interzică plecarea la Blaj în Duminica Tomii a protopopilor români însoțiți de către doi preoți și delegați din fiecare localitate, unde s-au hotărât să se adune pentru a discuta problema drepturilor românilor ce urmează a o prezenta Dietei. Ca urmare, dispunea să interzică plecarea protopopilor din scaun la Blaj²⁰.

Între timp apare un incident în atenția oficialilor scaunului Arieș. În atmosfera tensionată, judele prim regesc al scaunului Arieș, Antal Dindár, informează pe guvernatorul Teleki, la 18 aprilie, că a fost sesizat de mai multe persoane din Călărași despre „*intențiile primejdioase ale românilor care locuiesc acolo*”. A cerut astfel trimiterea armatei și confiscarea armelor. Așa cum remarcă și istoricul Liviu Botezan, oficialul Dindár s-a dovedit plin de zel în a cere trimiterea armatei în Călărași și în urma intervenției sale în adunarea scăunală s-a decis ca juzii nobiliari și membrii comitetului siguranței publice din Vințu de Sus să percheziționeze locuințele românilor din Călărași și să le confiscă toate armele. Guvernatorul Teleki intervine la forțele militare și la 20 aprilie. Căpitanul Baumgarten (ajuns nu după mult timp celebru printre români pentru represaliile sale de la Luna), îl anunță pe judele Dindár că a primit ordinul de a trimite escadronul său din Bădeni, format din 56 de husari din Compania 1 a Batalionului 2 din Regimentul 11 secuiesc, la Călărași.

15 Ibidem, dos. 165/1848 Prezidiale.

16 Ibidem, dos. 169/1848 Prezidiale.

17 Ibidem, dos. 170/1848 Prezidiale.

18 Ibidem, dos. 174/1848 Prezidiale.

19 Ibidem, dos. 185/1848 Prezidiale; *Documente privind Revoluția de la 1848 în Țările Române. C. Tran-*

silvania (în continuare: *Documente*), vol. II, p. 33-34.

20 Ibidem, dos. 193/1848 Prezidiale.

Pentru mai multă siguranță, comitetul scăunel pentru siguranța publică, într-o informare către Guberniu, arată că a hotărât înrolarea secuilor din scaun, la 12 aprilie, în gărzi cetățenești, solicitând trimiterea pe seama lor a 2000 de puști de infanterie, 100 de carabine, 100 de pistoale și 100 de săbii²¹, motivând că românii din Călărași ar intenționa „să-i atace pe proprietarii și pe secuii de acolo”, confecționând, în timpul nopților, lănci și arme țărănești. Astfel de agitații „rău prevestitoare” fiind și în alte localități. În urma perchezițiilor efectuate sub comanda lui Mózes Varó, nu s-a adeverit zvonul care circula pe seama românilor din Călărași. Ștefan Dâmbean (*Dembian*) din Vișoara, protopopul ortodox al Turzii de Jos, s-a plâns Consistoriului de la Sibiu, la 24 aprilie, de tratamentul brutal aplicat românilor din Călărași: arestări, obligația de a întreține pe husarii staționați în sat etc. Același tratament au suferit și românii din Podeni, din scaunul Arieș, preotul fiind oprit în Joia Mare din Săptămâna Patimilor să officieze slujba, după cum reiese din plângerea protopopului Turzii de Jos. Guberniul, sesizat de Consistoriul de la Sibiu, dispune comandantului husarilor, lui János Josika, să se retragă din Călărași. Judele Dindár intervine din nou la Guberniu în 26 aprilie, solicitând să nu retragă armata din Călărași, eventual să înlocuiască pe husarii călări cu infanteriști, care sunt mai ușor de întreținut. Motivează că pericolul ar veni din partea preotului român, care a afirmat că el nu ascultă decât de episcopul său și va pleca la Adunarea de la Blaj din Duminica Tomii chiar cu riscul de a nu respecta ordinul gubernial. Este vorba de ordinul dat nu demult, prin care contele Jozef Teleki interzicea adunarea convocată de fruntașii românilor și cerea episcopului Leméni să întrunească, pe altă dată, doar

pe câțiva clerici și pe conducătorii laici pentru a se redacta un memoriu cu doleanțele lor și pe care să-l înainteze Dietei. Atenția oficialităților scăunale se îndreptă, așadar, spre evenimentele ce urmau să aibă loc la Blaj și care li se păreau deosebit de amenințătoare²².

La 25 aprilie 1848, „comisarul dulău” (funcție specifică secuilor) al scaunului Arieș și judele scaunului de judecată Sámuel Szabó, înaintau judei prim regesc, Dindár, din Poiana, un raport despre „anumite fapte răuvoitoare” ale clericului Vasile Nemeș, fratele preotului Gavril Nemeș din Poiana, care a fost anchetat la întoarcerea sa de la Blaj, fiind întrebat ce fel de apel a vrut să citească la Câmpia Turzii și Luna. El a răspuns deschis că anumiți profesori ce predau la școala din Blaj au ținut o adunare cu ei, clericii, „și i-au pus să jure pe toți că vor face totul pentru cucerirea libertății națiunii române” și să anunțe pe toți preoții din comitate să se prezinte, „împreună cu cel puțin doi oameni mai de vază”, la adunarea preliminară care se va ține la Blaj. El a încercat să le comunice acest apel preoților din Câmpia Turzii, Luna, Călărași și Războieni²³. Se pare că acțiunea tânărului cleric a avut ecou mai vizibil doar în Călărași. Guvernatorul Teleki l-a înștiințat pe judele scaunului Arieș, în 26 aprilie, că l-a somat pe episcopul greco-catolic (Lemeni) să-l mustre pe preotul din Călărași pentru influența ce a avut-o în mișcările de tulburare din acea localitate. Dispune să-i interzică să mai instige în continuare²⁴.

Acțiunea de confiscare a armelor se desfășura și în Cheia, unde oficialii comu-

21 Greșit: „200 de puști, 100 de pistoale și tot atâtea săbii”, la Liviu Botezan, *Participarea țărănimii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, la revoluție în primăvara anului 1848 pentru desființarea iobăgiei*, Editura Argonaut, 2006, p. 523.

22 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 188, 208, 210, 240/1848 Prezidiale; *Documente*, II, p. 141, 187-189, 259-260, 328; Liviu Botezan, *op. cit.*, p. 524-526.

23 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 209/1848 Prezidiale; *Documente*, II, p. 290-291; Gelu Neamțu, *Fașa necunoscută a Revoluției Române de la 1848-1849 din Transilvania*, Editura Argonaut, 2004, p. 155; Liviu Botezan, *op. cit.*, p. 369.

24 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 240/1848 Prezidiale; *Documente*, II, p. 299.

nei au adunat armele de la Matei Asztalos, Nicolae Păcurar, Vasile Copandi și Mitru Crișan, și anume o pușcă și 3 pistoale, și le-au trimis la Casa scăunală din Plăiești, conform adresei din 26 aprilie 1848 a acestor oficiali către judele nobililor scaunului, Benjamin Barla, în Moldovenești²⁵.

La 27 aprilie 1848, același jude al nobililor scrie judeului regesc al scaunului Arieș că a executat ordinul referitor la interzicerea plecării preoților români la Blaj în vederea consfătuirilor în problema drepțurilor românilor²⁶.

Blajul rămâne pentru Guberniul din Cluj și pentru oficialitățile scaunului Arieș, în continuare, și după adunarea din Dumineca Tomii, un izvor de îngrijorare generală. Un comandant al gărzii din Lunca Mureșului înștiințează la 3 mai 1848 pe judele regesc al scaunului Arieș despre poposirea în localitate a unui român din Mesteacănu, comitatul Cluj (azi în com. Almașu, jud. Sălaj), care întorcându-se de la Blaj aducea o scrisoare de la episcopul de acolo (Lemeni) pentru preotul din Mesteacănu. Românul a fost arestat și trimis la judele regesc pentru cercetări mai ample²⁷.

Încă în ședința din 12 aprilie a comisiei permanente instituită în congregația stărilor scaunului Arieș, deja s-a hotărât înființarea și organizarea gărzii cetățenești pentru menținerea liniștii și păcii. Vizați erau românii care *"inițiază deja acțiuni interne"*, adică în interiorul teritoriului scaunului, și se dă exemplu cazul românilor din Călărași care ar intenționa să-i atace pe proprietarii și pe secuii de acolo, într-o situație în care *"împrejurimile sunt pline de locuitori români"*²⁸.

Zvonurile circulau nestingherite în această stare de psihoză în care oficialii maghiari ai scaunului Arieș păreau asedi-

ați. La 22 aprilie, judele nobiliar (dulăul) Benjamin Barla raportează judeului prim regesc al scaunului că a făcut cercetări asupra veridicității afirmațiilor cum că românii din Pietroasa ar fi spus că maghiarii își vor lua cuminecătura, la Paști, în sânge. A constatat că afirmațiile sunt fără temei, presupunându-se că astfel vor fi flecărit femeile și că nu se poate aștepta la nimic rău²⁹.

S-a ajuns chiar la o încercare de îndulcire a relațiilor cu românii, pornită de la Guberniu. Judele nobiliar ("dulăul") Karoly Zudor raporta judeului regesc, la 1 mai 1848 asupra faptului că a efectuat lămurirea locuitorilor din comunele românești asupra ajutorului privind soarta lor la viitoarea Dietă³⁰. Toate acestea se făceau sub spectrul amenințător al evenimentelor de la Blaj.

Adunarea de la Blaj din Duminica Tomii (30 aprilie) avusese loc fără incidente. Pentru oficialii scaunului Arieș urma să fie tot mai amenințătoare, cu cât se apropia mai mult, cea de-a doua adunare de la Blaj, din 15 mai (după calendarul nou). Același Károly Zudor raporta din Războieni-Cetate judeului regesc, la 11 mai, că a organizat oprirea românilor să plece la Blaj, a acelora care nu au aprobare de la episcopul lor³¹.

La 14 mai, în preziua mării adunări, au și fost arestați doi români din Cășeu (*Kesei*)³², din comitatul Solnocul Interior, și anume Lup Isai (*Iszai Lup*) și Toma Hărăguș (*Hargos Toma*). Judele nobiliar Benjamin Barla raporta din Moldovenești judeului prim regesc despre această arestare făcută de el la podul de peste Arieș de la Turda. Cei doi erau conduși de un român din Sânmihaiu (de Jos sau de Sus) și s-a constatat că vreau să meargă la Blaj. Au fost arestați sub pre-

25 Ibidem, dos. 347/1848 Prezidiale.

26 Ibidem, dos. 210/1848 Prezidiale.

27 Ibidem, dos. 228/1848 Prezidiale.

28 Ibidem, dos. 188/1848 Prezidiale.

29 Ibidem, dos. 215/1848 Prezidiale.

30 Ibidem, dos. 221/1848 Prezidiale.

31 Ibidem, dos. 268/1848 Prezidiale.

32 Greșit la Liviu Botezan, *op. cit.*, p. 345-346, unde, la p. 345, în loc de **Cășeu** este trecut **Chesău**, localitatea Chesău fiind atunci în comitatul Cluj; la p. 346, figurează alți doi delegați, unu din Măgoaja și celălalt din Cășeu de Jos, opriți peste podul de peste Arieș, la Turda.

textul că aveau asupra lor scrisoare falsă, de liberă trecere, și anume că merg la Târgu Mureș să cumpere oi³³.

În scaun apăreau însă și probleme interne, cu unii membri ai gărzilor cetățenești. La 17 mai 1848, notarul scăunal Samuel Boncza raporta judei prim că sunt locuitori care și-au dat consimțământul la înrolare în garda cetățenească dar nu vreau să participe la întruniri și exerciții. Solicita să li se adreseze o chemare să nu mai evite să se înroleze iar agitatorii să fie pedepsiți³⁴.

Problema uniunii Transilvaniei cu Ungaria, uniune hotărâtă de Dieta din Cluj peste voința românilor majoritari, la 30 mai 1848, era dezbătută în rândul populației scaunului Arieș în preajma acestei legiferări, așa cum o atestă raportul din 18 mai al gărzii cetățenești din Lunca Mureșului către judele prim regesc. În raport se arată că, datorită instigărilor, s-au produs tulburări printre locuitorii din acea localitate și anume că uniunea Transilvaniei cu Ungaria se face contra voinței regelui Ferdinand și se solicita judei scăunal să se deplaseze în localitate pentru a potoli mișcările³⁵. Foarte probabil că românii mai sperau într-o împotrivire a împăratului la acest act politic, înscris chiar în programul revoluției ungare.

La 8 iunie 1848 se înregistra la Dieta Transilvaniei din Cluj petiția comunității de husari din Dumbrava, scaunul Arieș. Solicita să fie sprijinită în recuperarea unor terenuri din hotarul satului, răpite prin violență și însușite pe nedrept de nobili din Remetea, "pământuri cu adevărat secuiești", care riscă să ajungă în proprietatea urbariaștilor, a iobagilor, la o eventuală sistare a robotei. "Dorim să obținem ocrotirea țării pentru slujba noastră credincioasă" – se spune în continuare, deoarece acele părți de hotar

sunt "ereditar secuiești". Semnează Ștefan Petritean, jude militar, și Gavrilă Turcu, notarul satului, în numele lor și al comunității grănicerești³⁶. Așadar, românii din Dumbrava au considerat că este oportun momentul să lupte pentru drepturile lor. Documentul este important și pentru faptul că noțiunea de **secuiesc** nu exprimă o realitate etnică - mai ales că românii din Dumbrava aveau conștiința faptului că au primit acest hotar de la regele Vladislav în 1289 - ci o realitate teritorial-administrativă³⁷.

Situația tensionată dintre români și secui / maghiari se reflectă și în incidentul de la Inoc, din 12 iunie, dintre locuitori români și soldați secui. Din audierea de martori făcută cu acel prilej reiese că în ziua sus-amintită au venit la Inoc niște soldați secui care însoțeau un transport de două care. Ajungând la cârciumă, ei au cerut cârciumarului o cupă de vin. În cârciumă erau români din Inoc și Decea. Pe românul Vasi Știrbu sau Popa l-a întrebat un soldat: *Tu rumun jest* (Tu ești român?). El a răspuns: *Josz rumun* (Io-s român). A ieșit și Tănase Suci din cârciumă și soldatul l-a întrebat și pe el: *Si tu rumun jest* (Și tu ești român)? El a răspuns la fel ca și celălalt: *Josz rumun, n-am baj cu voj* (Io-s român, n-am bai cu voi). Secuiul a zis (acum consemnat în maghiară): "*Dacă ești român, dă-te la o parte*". Și atunci cei trei secui l-au scos afară pe român. Judele satului, luon Caco-vean (*Kakóvan Juon*), a strigat din fereastră: *Hajdats moj ke tye more pe noj* (Haidați măi, că ne omoară pe noi)! S-a incins atunci o bătaie, la care au participat Todor Suci, Costan Bălan, Tănase Suci și alții. Costan Bălan a zis apoi că i-au "*îmblătit bine pe secui*". Oficialitățile scăunale erau îngrijorate că s-a început o mică răscoală, s-au ridicat românii din partea de sus a satului, cu pari, furci de fier, bâte. S-a decis pedepsirea judei satului și participanților la

33 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 249/1848 Prezidiale.

34 *Ibidem*, dos. 227/1848 Prezidiale; Documente, IV, p. 232.

35 *Ibidem*, dos. 264/1848 Prezidiale.

36 Documente, V, p. 216-217.

37 Documente, VIII, p. 232.

bătaie, Costan Bălan și cei doi Suci (Todor și Tănase), cu arest și timp de doua zile post doar cu apă și pâine³⁸.

La 15 iunie, judele regesc suprem al scaunului Arieș, Antal Dindár, raporta, din Plăiești, guvernatorului Transilvaniei că în 12 iunie s-au ciocnit și s-au încăierat în Inoc soldați secui și localnici. Se va deplasa la fața locului în 17 iunie pentru a pedepsi pe vinovați³⁹.

Peste trei zile, la 18 iunie, judele Dindár raportează din nou guvernatorului în problema încăierării de la Inoc, pornită – scrie el – de un străin pe nume Vasi Știrbu sau Pop. Acesta a fost dat la o parte, la cârciumă, de soldați, cu patul puștii. Ceilalți trei care erau cu el au ieșit din cârciumă și i-au lovit cu pari pe soldați, iar aceștia au tras cu gloanțe oarbe, sperind pe unii locuitori. I-a pedepsit pe cei patru, la temniță, timp de două zile, numai cu pâine și apă. Mai scrie că va cere chiar în acea zi guvernatorului introducerea unui tribunal statarial. Până atunci să se trimită la Poiana o unitate de militari⁴⁰.

Izbucnirea revoluției la București, la 23 iunie, unde domnitorul Gheorghe Bibescu este silit să semneze constituția și să reunească noul guvern, are rezonanță și în Transilvania, inclusiv asupra scaunului Arieș. Ministerul de Interne ungar se adresa judei regesc al scaunului Arieș, la 7 iulie 1848, informându-l că, deschizându-se Dieta, ar trebui să participe la întocmirea legilor, însă dată fiind situația alarmantă din scaun, care ar fi putut fi și mai gravă datorită evenimentelor din Țara Românească, speră ca Senatul să-i aprobe rămânerea acasă⁴¹.

După trimiterea a 2000 de secui înarmați să înăbușe răscoala croaților, oficialii scaunului Arieș erau îngrijorați în privința *“răscoalei românilor din ținutul Târnavelor și*

din Câmpia Ardealului”. Astfel, căpitanul de gardă Karoly Foszto solicita judei regesc al scaunului Arieș, din Lunca Mureșului, la 20 iulie, să trimită pentru compania de gardă din localitate 100 de arme din depozitul de armament din Alba-Iulia și totodată să facă demersuri pentru obținerea armelor necesare pe seama celor 1500 de soldați conșcriși din scaun. Are nevoie de arme pentru potolirea răscoalei românilor din zonele sus-amintite, dacă va fi necesar⁴².

Kossuth propunea la 11 iulie 1848 o lege a recrutării care să fie votată în Dieta Ungariei. La 29 august, ministrul de interne de la Budapesta trimitea judei regesc al scaunului Arieș proiectul de lege referitor la alcătuirea armatei ungare și dădea dispoziții în legătură cu efectuarea recrutărilor, *“în starea de pericol în care se află țara”*⁴³. Guvernul Transilvaniei dispunea judei regesc al scaunului Arieș urgentarea conșcrierii militare și înaintarea la ministerul de război a situației, reamintind că, *“dată fiind starea de pericol în care se află țara”* (din nou aceleași temeri). Dieta a hotărât sporirea armatei regulate la 200.000 oameni înarmați, înafara armatei de graniță⁴⁴.

De altfel, peste o lună de zile, s-a hotărât constituirea de trupe libere de voluntari, din secuii luptători în Transilvania, trupe separate de batalioanele de honvezi, așa cum reiese din adresa comisarului regesc baron Miklos Vay, către judele regesc al scaunului Arieș, dată în Alba Iulia la 26 august 1848. Laszlo Berzenczei, deputat al scaunului Mureș, a fost numit comisar gubernial, cu sarcina de a alcătui o trupă liberă de cavalerie ușoară de 1500-3000 de recruți. Comisarul regesc dispunea judei din scaunul Arieș să dea tot concursul lui Berzenczei în executarea sarcinii încredințate⁴⁵.

38 Documente, VI, p. 524-525.

39 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 281/1848 Prezidiale.

40 Documente, VII, p. 117-119.

41 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 319/1848 Prezidiale.

42 *Ibidem*, dos. 105/1848 Prezidiale.

43 *Ibidem*, dos. 446/1848 Prezidiale.

44 *Ibidem*, dos. 458/1848 Prezidiale.

45 *Ibidem*, dos. 435/1848 Prezidiale.

Au început mișcările românilor, și în scaunul Arieș, împotriva supunerii la robotă. Judele nobililor Beniamin Barla informa din Moldovenești, la 30 iulie, pe judele regesc al scaunului în legătură cu instigarea la nesupunere la serviciile urbariale a lui Irimie Suciu și a preotului român, ambii din Sânmihaiu de Sus⁴⁶. Se cunoaște faptul că la 18 iunie 1848 s-a publicat desființarea iobăgiei în Transilvania⁴⁷.

Un alt „agitator” aflat în vizorul oficialilor scaunului Arieș era preotul greco-catolic din Inoc, despre care președintele Guberniului Transilvaniei, la 5 august, dispunea judele regesc să se facă cercetare, „fără părtinire, cu rigurozitate și cu grabă”⁴⁸. Guberniul a și primit raport în această privință, așa cum reiese din adresa acestuia către judele regesc al scaunului Arieș din 19 august 1848, constatându-se că propaganda ațâțătoare în biserică nu este întemeiată⁴⁹.

De precizat faptul că în iunie 1848 s-a introdus Statariul și în scaunul Arieș. La 5 septembrie 1848, Guberniul Transilvaniei trimitea oficialilor scaunului Arieș știrea că Ministerul Justiției a înființat în cadrul Tablei Regești a Transilvaniei o secție aparte pentru judecarea „răzvrătiților și răzvrătiților” din Transilvania, care urma să funcționeze sub președinția lui Wér Farkas, la Târgu Mureș. Martorii urmau să fie ascultați în instanță⁵⁰.

Din preocupările Guberniului Transilvaniei reiese un nou aspect al temerilor oficialilor maghiari, și anume mișcările revoluționare săsești. Prin ordinul circular gubernial din 17 august 1848 se dispunea judeului regesc al scaunului Arieș să fie atent la stăvilirea extinderii ațâțărilor, arătând că la Sibiu și în alte părți se țin din nou consfătuiri secrete ale românilor, bă-

nuindu-se „mâini săsești sub forme românești”⁵¹.

Oficialii scaunului Arieș întâmpinau refuzul unor membri ai gărzilor naționale (secuiești) din Sânmihaiu și din Poiana de a depune jurământul. Vicejudele regesc Moses Varo trimitea, la 27 august, din Sânmihaiu de Sus, judeului regesc lista cu numele celor care au depus voluntar jurământul⁵². A doua zi, același vicejude înștiința că și la somarea făcută din ordinul judeului regesc, garda națională din Sânmihaiu de Jos a refuzat alegerea ofițerilor și depunerea jurământului. Cei din Poiana s-au conformat⁵³. La 1 septembrie, Moses Varo raporta judeului regesc că membrii găzii naționale (secuiești) din Vălenii de Arieș și Moldovenești s-au supus la depunerea jurământului⁵⁴.

Temerile contra „instigatorilor” români continuau și în toamna anului 1848. La 7 septembrie se făcea o audiere de martori în Moldovenești, la casa lui Pál Palfi. Anchetatorii erau Sándor Csipkés și István Biro, comisari investigatori, în cauza lui Simion Jurj (Zsurs), din Ocolișu Mare, învinuit de ațâțare. Întrebat fiind, el a menționat că este din Ocolișu Mare și a venit ca îmblățitor la Mihály Vagyas în Moldovenești, pentru că trăiește din muncă cinstită. Este ortodox, căsătorit, cu 3 copii. A fost arestat astfel: a sosit la el un caporal cu 3 feciori înarmați pentru ca să-l lege, și l-au escortat la Pietroasa, la Casa Scaunului, de acolo l-au dus la Vălenii de Arieș și acolo l-au păzit. A fost militar (la împăratul) timp de 21 de ani și acum este lăsat la vatră. Nu știe pentru ce este învinuit. Nu a mai fost niciodată arestat până la acea dată. Din mărturiile vicecapitanului de gardă Domokos Barla, ale lui István Godo, și ale altora reiese că Simion Jurj a fost arestat ca instigator, deoarece a zis către fiul gazdei unde era el angajat

46 Ibidem, dos. 351/1848 Prezidiale.

47 Despre 18 iunie 1848, vezi Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 134-141.

48 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 373/1848 Prezidiale.

49 Ibidem, dos. 420/1848 Prezidiale.

50 Ibidem, dos. 273/1848.

51 Ibidem, dos. 422/1848 Prezidiale.

52 Ibidem, dos. 431/1848 Prezidiale.

53 Ibidem, dos. 432/1848 Prezidiale.

54 Ibidem, dos. 439/1848 Prezidiale.

îmblător că să nu ia arma (atunci se distribuiau arme membrilor gărzii secuiești), deoarece nu este arma regelui Ferdinand, că aceasta este pentru scopul nobililor. A fost arestat și dus la căpitanul suprem al gărzii secuiești, Joseff Fodor, în Vălenii de Arieș, și de aici s-a poruncit să fie dus la Pietroasa, în fața judei regesc, și apoi dus înapoi la Vălenii de Arieș, la corpul de gardă. Vicecăpitanul gărzii din Moldovenești arată și faptul că a fost atacat cu îmblăciul de către fiul lui Mihály Vagyas, pe nume János, pentru ce l-a scos de pe moșia lui pe îmblător (pe Simion Jurj). Kristina Barla, soția lui Samuel I. Pálfi, a declarat că ea a mers sub via de sub deal să lucreze la cânepă, și acolo a întâlnit o grămadă de copii, pe care nu i-a cunoscut, și ei vorbeau că la Mihály Vagyas se află un român îmblător, care știe să exerseze mânăuirea armelor. Martorul Moses Egyethi declară că, fiind vecin cu Mihály Vagyas, l-a rugat pe român să îl ajute pe fratele său mai mic să mânăuiască armele, contra plății. Românul a venit și a văzut arma dar nu a vrut nicidecum să-l învețe, spunând că arma nu ar fi a lui Ferdinand. Până la urmă, judele regesc a dispus ca românul să fie eliberat. Interesantă este însă și solidaritatea manifestată de un secu, fiul lui Mihály Vagyas, care a sărit în apărarea românului, atunci când acesta a fost arestat⁵⁵.

Mișcările revoluționare românești din imediata apropiere a celei de-a treia adunări de la Blaj din 14-28 septembrie 1848 sunt sesizate cu îngrijorare și de oficialii scaunului Arieș. Foszto Károly, căpitanul gărzii cetățenești, raporta judei regesc, din Călărași, la 12 septembrie 1848, că în lunca din Gura Arieșului sunt adunați 300 de „răsculați”. Urmare acestei situații, el a pus pe picior de război întreaga companie din Lunca Mureșului. Românii erau adunați acolo de pe Câmpia Transilvaniei, fiind înarmați cu furci și cu lănci⁵⁶.

Nesupunerea față de autorități este semnalată și în rândul unor locuitori maghiari din Vințu de Sus. Astfel, la 13 septembrie 1848, Magyar Pál, căpitanul gărzii din această localitate, raporta judei regesc despre locuitorii István Benke și János Takacs care i-a strigat, „*răcnind din tot gâtlejul*”, că lui nu-i poruncește „*ministerul*” (adică Guvernul Kossuth), și a vorbit astfel în sens de instigare⁵⁷.

Este știut cazul „*instigatorului*” István Rácz, moșier din Călărași, care a spus în auzul poporului că recrutarea nu se face conform legilor și că el însuși nu știe ca legea recrutării să fie sancționată de împărat. Influența instigării lui Rácz s-a resimțit și asupra țăranilor din Luna Arieșului, al cărui caz este cunoscut în istoriografia Revoluției Române de la 1848-1849, când, la 12 septembrie 1848 au fost uciși circa 30 de țărani din Luna, care s-au opus recrutării⁵⁸.

Într-adevăr, legea privind recrutarea în armata ungară nu era sancționată de către împărat, așa cum reiese din ordinul circular al prim-ministrului, trimis judei regesc al scaunului Arieș la 14 septembrie 1848 și care dispunea să se procedeze totuși, urgent, la recrutarea în tabără, în scopul sporirii batalioanelor de honvezi, pentru restabilirea păcii în țară. Cere să fie informat despre numărul celor înrolați⁵⁹.

Mulți gardiști nu se prezentau pentru preluarea armelor, scrie căpitanul Miklos Gál, din Plăiești, judei regesc la 13 septembrie 1848. Unul dintre ei, pe nume Moise Radu (*Rado Moses*), căruia el i-a predat arma, fiind întrebat de învățător de unde și în ce scop a primit arma, el a răspuns că „*a preluat arma pentru a o înmuia în sânge de maghiar*”⁶⁰.

Încep însă să se înăsprească măsurile de represalii, care vor conduce la sporirea nu-

55 *Ibidem*, dos. 462/1848 Prezidiale.

56 *Ibidem*, dos. 43-74/1848 Prezidiale.

57 *Ibidem*, dos. 478/1848 Prezidiale.

58 *Ibidem*, dos. 483/1848 Prezidiale; Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 152-182.

59 *Ibidem*, dos. 292/1848 Prezidiale.

60 *Ibidem*, dos. 479/1848 Prezidiale.

mărului de atrocități comise după bunul plac al unora puși în serviciul cauzei maghiare. La 16 septembrie 1848, Guberniul Transilvaniei informează pe oficialii scaunului Arieș că dreptul de judecată statarială (al așa-numitelor „tribunale de sânge”) pentru pedepsirea celor vinovați de violență, incendiere și tulburarea ordinii, acordat scaunului pe timp de trei luni, se extinde și la instigare și se prelungește cu încă trei luni. Guberniul dispune să fie judecat pe această cale și moșierul István Rátz din Călărași, invinuit de instigarea de împotrivire la recrutare în armată și pentru că ar fi declarat că „ministerul” (guvernul) ungar nu este legal, iar uniunea (Transilvaniei cu Ungaria) nu a fost sancționată de împărat⁶¹.

La începutul lunii octombrie 1848, flacăra revoluției a cuprins toată Transilvania. Tot atunci, Kossuth a proclamat independența Ungariei față de Austria. Mișcările românilor sunt semnalate tot mai des la marginea spre sud și nord a scaunului, chiar și dinspre Câmpia Transilvaniei. În adresa căpitanului Pál Magyar, trimisă căpitanului de gardă națională Károly Foszto din Vințu de Sus la 3 octombrie 1848, se arată că potrivit informațiilor obținute de la un individ, românii din Cisteiu de Mureș, Micoșlaca, Uioara de Jos, din comitatul Alba, și Inoc (din scaunul Arieș), adunați cu arme la Decea, merg în execuții (*exequitioba*), așa cum au mers peste ei secuii. Vor trece apoi la conscrierea celor care se alătură împăratului⁶².

S-au făcut investigații în legătură cu acțiunile celor 300 de români înarmați adunați la Decea și Inoc. Erau sub conducerea a doi studenți, dintre care unul era fiul preotului din Ciugudu de Jos, iar celălalt fiul pădurarului din Ciugudu de Sus. Mulțimea a jurat credință regelui Ferdinand. S-a format o armată și și au chemat de partea lor populația maghiară, care încă nu a răspuns⁶³.

Printr-o adresă către judele regesc al scaunului Arieș din 5 octombrie, comitele comitatului Alba de Jos recomanda, din Aiud, ca atâta timp cât românii nu vor ataca, garda națională (secuiască) să stea în linște⁶⁴.

Ocuparea Vințului de Sus (azi Unirea, AB) de către oștile lui Avram Iancu a avut loc la 8 noiembrie 1848. Despre acest episod, însuși Avram Iancu scrie în raportul său din noiembrie 1849, înaintat guvernatorului Ludovic de Wohlgemuth: „*Arde-rea Vințului încă voiesc alții a o încărcă pe spinarea românilor. Că [atunci] când sosităm noi la acel orașel era [...] mai de tot ars și părăsit. Noi acolo aflăm o mulțime de români aruncați de cătră maghiari în groapa cu var și în acest mod diavolesc înecați, cum și cadavre arse și mutilate de ale preoților români.*” Mai arată că ofițerul austriac căpitanul Gratze a făcut o „*cercetare strânsă*” și a raportat că „*orașelul nu s-ar fi aprins de români, ci chiar de cătră maghiari, când aceștia aflară de apropierea acelora*”⁶⁵.

Tribunul Ioan Ciurileanu, care a fost și el de față în oastea lui Iancu, mărturisește în memoriile sale că „*Pe acest timp, pe când mă aflam în tabără la Iancu, am fost martor ocular la un act de tiranie din cele mai odioase. Am văzut peste 100 de români omorâți din partea ungurilor, între care și un preot de la Mesentea. Ei fuseseră arestați în temnițele districtului [scaunului] din Vinț, scoși de acolo, omorâți și pe urmă aruncați într-o groapă cu var. Românii din tabără, înfuriați la vederea fraților lor de una sânge, mutilați și omorâți atât de groaznic, au dat foc orașului Vinț, arzându-l până în temelii*”⁶⁶.

64 Ibidem, dos. 557/1848 Prezidiale.

65 Cornelia Bodea, *Anul 1848 la români*, II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 1029.

66 Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848-49*, București, 1887, p. 16-17; Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 216. Greșit la Liviu Maior, *1848-1849. Români și unguri*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 300, unde se precizează că este vorba de memoriile tribunului Moga, în loc de Ciurileanu.

61 Ibidem, dos. 293/1848 Prezidiale.

62 Ibidem, dos. 549/1848 Prezidiale.

63 Ibidem, dos. 367/1848 Prezidiale.

Într-un memoriu intitulat *Der Guerillas Krieg Die Schildenhehung der Romanien in der Erzgebirgen Siebenbürgens in Jahre 1848 – 1849*, redactat în anii '50 ai secolului al XIX-lea, se arată că la începutul lunii noiembrie 1848, după ocuparea Aiudului, "lancu a continuat marșul spre târgul Vințul de Sus, care a fost găsit în mare parte distrus de flăcări, cu un mare număr de români asfixiați în gropile de var"⁶⁷.

Al. Papiu-Ilarian relatează în a sa *Istorie a românilor din Dacia Superioară* că "gloatele românești [în jur de 30000 de oameni] își continuă calea [de la Aiud] către Turda și Cluj. Pe cale, ajungând la Felvincz [Vințu de Sus], unde a fost tirănit arhiepiscopul Sava Brancovici, aflară 8 români omorâți și aruncați într-o groapă cu var. Între aceea era și un preot ferecat în lanțuri, diformat încât oamenii numai cât ghiceau că doar o fi fost popa din Mischiu [azi Cheia]. Vințul se prefăcu în cenușe"⁶⁸.

Istoricul Akos Egyed scrie că în timpul războiului civil, în scaunul Arieș a fost incendiat Vințu de Sus și că aici ar fi fost exterminați 30 de civili de către cetele lui lancu, și că în Noșlac și în Vințu de Sus, "răsculații români vagabonzi", în noaptea de 17 spre 18 noiembrie i-au adunat pe maghiari și i-au ucis pe 90 dintre ei. Problema este însă că nu folosește documente contemporane evenimentului care să confirme aceste afirmații⁶⁹.

Problema incendiarii sau nu a Vințului de către români o lămurește însă definitiv un document de epocă, descoperit recent, și care îl datorăm tot tribunului Ciurileanu, ce se adresa cu formula (în limba maghiară) "*Tovarășilor mei cetățeni maghiari!*", la sfârșitul lunii ianuarie 1849, astfel: "*Noi am pri-*

mit scrisoarea prin care ne cereți să depunem armele, cu promisiunea că în felul acesta veți putea trăi în pace cu noi. Românii, dacă vor depune armele, bine știm că intenția maghiarilor este să extermină națiunea română, așa cum am și învățat din pilda altor frați de-ai noștri români, cum și în orașul Turda s-au comis niște barbarisme (barbarizmusséget) și niște ucideri înfiorătoare, și femeile au fost ucise. Din acest motiv, noi nu depunem armele, pentru că vor mai avea de luptat românii cu maghiarii și atunci le vor returna ungurilor incendierile și vor urma pilda voastră.

Un exemplu suficient este acela că voi sunteți mult mai lipsiți de Dumnezeu, că după toate acestea voi ați ajuns până la Piatra Craiului și noi am luat întreaga țară, dar noi nicăiri nu am incendiat, nici nu am ucis poporul de rând și populația rămasă acasă, nici n-am batjocorit femeile, nici nu am luat contribuție de la foștii iobagi maghiari și n-am făcut nimic din ceea ce puteam face până ce ați ajuns voi acolo. Noi ne-am purtat cu voi omenește și cu frică de Dumnezeu, și nici nu am incendiat alt oraș, în afară de Vințu de Sus [subl.V.L.]. Și pe acela l-am incendiat din acel motiv că vințenii, înainte de aceea, au dat foc și au înjunghiat pe proprii lor împlăcitori.

De acum încolo să vă opriți cu incendiierile și prădările pe mai departe, căci altfel să știți că locuitorii din Remetea, Colțești, Lita Maghiară, Săvădisla și Vlaha și alte sate ungurești vor avea aceeași soartă și va fi *vicem pro vicem* [schimb pentru schimb]. Dat din tabără, 27 ianuarie 1849". Semnează: „Csurillai János Prefectus az Janku Parancsolatjából" (Ioan Ciurileanu, prefect, la porunca lui lancu)⁷⁰.

Ciurileanu răspundea astfel căpitanului de honvezi Kakutsi, care, cu o zi înainte, la 26 ianuarie, făcea un apel românilor, din Remetea, aflată sub protecția trupelor sale. În apel reproșează românilor că au fost duși în eroare de către conducătorii lor

67 Nicolae Bocșan, Rudolf Graf, *Revoluția de la 1848 în Munții Apuseni. Memorialistică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 144.

68 Apud Mircea Păcurariu, *Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția Bisericii*, Sibiu 1995, p. 127.

69 Egyed Akos, *Erdély 1848-1849*, I, p. 232-234.

70 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 78/1849 Prezideale.

și au săvârșit păcate mari față de Dumnezeu și oameni, în timp ce ei, ungurii, le-au dat libertate și moșii. Arată că Dumnezeu n-a lăsat să izbutească intențiile lor și că ei au biruit. Le amintește că armata regulată (austriacă) este deja învinsă și că întregul Ardeal l-au preluat până la Sibiu și că s-a predat deja și Sibiul. Le cere românilor să plece acasă (din tabere), să se liniștească și să se predea autorităților civile. Jafurile, incendierile și uciderile săvârșite de români, dacă nu vor înceta nu vor mai putea fi apărați de nimeni împotriva răzbunării. Să depună deci armele și să trimită la Remetea și Colțești pe mai marii lor în vederea tratativelor pentru menținerea păcii și liniștii. Promite că aceștia nu vor suferi nici o vătămare⁷¹. La acestea le-a răspuns Ciurileanu, prompt, a doua zi.

Așadar, în mod sigur, incendierea Vințului de Sus a fost făcută de către români (fără ucideri), ca urmare a emoțiilor provocate de cumplitele atrocități întâmplate acolo⁷². Aflăm că românii omorâți erau la lucru la treierat pe la proprietarii de pământ din Vințu de Sus. Numărul lor nu mai conta de fapt (de aceea și varianta cifrelor din mai multe surse), cât modul „diavolesc” în care au fost uciși, împreună cu un preot, probabil din Mesentea și nicidecum din Mischiu (azi Cheia, CJ), deoarece în registrul parohial de stare civilă al Parohiei greco-catolice din Mischiu figurează același preot, *Popa Dimitriu*, și înainte de 1847 și după 1850 (registru păstrat la Arhivele Naționale

Cluj)⁷³. Avem astfel încă o sursă de epocă în care se afirmă (indirect) că Aiudul n-a fost incendiat de români. De asemenea, avem o apreciere „la cald” asupra diferenței de comportament dintre luptătorii români și maghiari în timpul războiului civil din Transilvania de la 1848–1849. Rămâne însă de cercetat ce „barbarism” s-a întâmplat la Turda, comis de maghiari, cu o atât de mare rezonanță atunci, încât a fost dat de exemplu de prefectul Ciurileanu, care era originar din zonă. El a amenințat cu reciprocitatea, și se afla cu tabăra undeva în apropierea satelor secuiești/maghiare înșirate mai sus, în sensul că dacă maghiarii nu se comportau după „frica lui Dumnezeu”, atunci să aibă frică de ce s-ar putea întâmpla cu acele sate secuiești/maghiare.

La 1 ianuarie 1849, locuitorii maghiari din Pietroasa au primit următorul apel, în limba română, de la granița scaunului Arieș, din comitatul Alba de Jos: *„Fraților unguri din Czagszui [Pietroasa]! Stați pre Jurământul și pacea făcută cu români în săptămânile trecute și apărați pre frații noștri Români de către varvariea [barbarie], să aibă pace batăr averile lor, pentru că și noi, Românii, de va adjuta Dumnezeu, și noi cu lagările [taberele] noastre, în viitoriu, cu puterea cei Dumnezeiască, vă vom apăra în contra fiecărui atacu și asuprire. Satul D-voastre de aprindere se va scăpa. Rămunem ai D-voastre, Români și Unguri. Datum Lapadea 1-a Jan. 1848 [de fapt, 1849]. De bine voitori, Moyse Stephan m. p. și Filepu, Tribuni”*⁷⁴. Aflăm astfel despre o înțelegere dintre românii și maghiarii din Pietroasa, făcută în plin război civil, pentru a se apăra reciproc de atacuri și pustiiri.

Ca un epilog a cumplitelor atrocități din războiul civil, un document de epocă scoate, însă, în evidență o realitate amară, reieșită dintr-o constatare, bănuim imparțială,

71 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 120/1849 Prezideale.

72 Istoricul Silviu Dragomir, în clasică sa monografie *Avram Iancu* citează doar memoriile eroului din Apuseni, pe Avram Iancu, și ce a susținut căpitanul Gratze, și anume că incendiul a fost înainte de a intra armatele române în Vințu de Sus. Desigur, din respect pentru cuvântul lui Iancu, care, foarte probabil, nu știa cine a incendiat localitatea, până la venirea sa. Deși nu citează pe Ciurileanu și pe Al. Papiu-Ilarian, din motivele sus-amintite, Silviu Dragomir lasă loc și celeilalte alternative, prin formularea: „Chiar dacă mărturii vrednice de credință ar dovedi contrariul....”

73 DJCAN, Matricole parohiale de stare civilă, 58/1, f. 28-40.

74 DJCAN, Scaunul Arieș, dos. 26/1849 Prezideale.

făcută de un contemporan maghiar al evenimentelor. Într-o adresă dată din Bădeni la 25 septembrie 1849 către comisarul cezaro-regesc János Fornszek din Turda, vicecomitele scaunului Arieș arată că în războiul civil trecut, care a dus la excese fără măsură, a fost vremea „*ucigașilor și jefuitorilor*”. Precizează, în continuare, că deși în două localități din scaunul Arieș, și anume în Moldovenești și Plăiești populația maghiară nu a fost supusă la nici un fel de pagube (din partea revoluționarilor români), totuși s-au găsit niște „maghiari nemernici” (*gaz magyarok*) care în ianuarie (1849), în timpul nopții, au dat năvală în rândul românilor pașnici, ba chiar și al maghiarilor, le-au spart geamurile și i-au incendiat, și în felul respectiv au determinat refugiarea acestora, pentru ca apoi să le jefuiască bunurile⁷⁵. Desigur că aceste fapte nu au fost privite cu ochi buni de către conducerea scaunu-

75 Un document inedit din Arhivele Clujene atestă crimele făcute de ucigașii maghiari în Moldovenești, din ianuarie-februarie 1849. Astfel în protocolul morților Parohiei greco-catolice din Moldovenești, păstrat din păcate numai din ianuarie 1849, probabil celelalte au fost arse cu prilejul incendierii casei preotului, sunt menționați următorii morți: Toma Balaș (*Ballas Toma*), de 70 de ani, căsătorit, ucis la 28 ianuarie 1849, „*puscat și [de] sabie tăiatu*”; Nicolae Oprea (*Oprea Nikolae*), de 55 ani, căsătorit, ucis la 29 ianuarie 1849, „*cu lantsi omorit*”; soția lui Nicolae Oprea, Maria (*Mujerea lui Oprea Nicolae, Maria*), de 50 ani, căsătorită, ucisă la 29 ianuarie 1849, „*cu lantsi omorită*”; Todora Huruban Buleica (*Hurubán Thodora Bolyeika*), de 46 ani, căsătorită, ucisă la 29 ianuarie 1849, „*cu lantsi omorită*”; Ioan Moldovan zis și Oanea (*Moldován Joan odată Oanya*), de 47 de ani, căsătorit, ucis la 29 ianuarie 1849, „*cu lantsi omorit*”; Oana Șorban (*Sorban Oanna*), de 43 ani, căsătorită, ucisă la 29 ianuarie 1849, „*cu lantsi omorită*”; Nicolae Moldovan (*Moldován Nikolae*), de 19 ani, „*Fecior june*”, u-cis la 10 februarie 1849, „*împușcat tot de unguri*”, înmormântat „*în hotarul Rakosului, Hoantsa numit*”. Din același document aflăm că, tot în 1849, în sfersitul lui Iuliu s-au omoritu de unguri, noaptea, toată Familia lui Ballas Toma, care jarasi au fost omorit, precum urmeadie”, înșirându-i pe următorii membri ai acestei tragice familii: văduva lui Ballas Toma, de 65 ani „*Cu matsutsi omorite*”, și tot astfel omorâți copiii: „*Neptotu lui Ballas Toma, cu numele Toma*”, de 3 ani, „*prunc a Ballas Juliana*”; Ballas Juliana, de 32 ani, „*Fata lui Ballas Toma*”; Ballas Vasziliu, de 24 ani, „*Fecior june*”. DJCAN, Matricole parohiale de stare civilă, 280/1, p. 96-97.

lui, mai mult, unii dintre maghiarii au fost și spânzurați, se spune în continuare. De remarcat, armata nu a dat nici un sprijin la prinderea și pedepsirea făptașilor. După revoluție s-au întors acasă unii dintre cei care s-au refugiat, găsindu-și bunurile în mâinile jefuitorilor și există martori ce depun mărturie împotriva lor. Astfel de persoane au fost în localitatea Moldovenești următorii: Péter Gado, Károly Balla, Moses Egei, Beniamin Pálfi tânărul, Mihály Rab, Moses Fodor, Dani Demény, Gergely Bentze, Moses Orosz, Zsiga Szabo și Sándor Rab. Dintre aceștia, unii au intrat peste casa preotului ortodox din Moldovenești, l-au izgonit din localitate și i-au jefuit toate bunurile, deși preotul „era om cinstit și pașnic”⁷⁶. Preotul nu a fost despăgubit. Vicecomitele solicita comisarului cezaro-regesc să trimită în Moldovenești cel puțin 30 de soldați ca să-i prindă pe răufăcători⁷⁷.

Iată, așadar, că într-o confruntare care se dorea a fi toată sub semnul unor mari idealuri, de dreptate, libertate și egalitate, a avut loc și fărâdelegi în ambele tabere (pentru români vezi cazul incendierii Vințului de Sus, comisă sub presiunea răzbunării pentru românii uciși acolo cu cruzime).

Sucesiunea documentelor prezentate relevă imaginea unui scaun secuiesc deosebit de activ și de agresiv, cu gardiști care, în zonă, s-au situat mereu în fruntea represaliilor, dar nu numai pe teritoriul scaunului, ci și în Câmpia Transilvaniei, în Alba de Jos și în comitatul Turda până la munți, având pe de o parte conștiința că ei au spatele asigurat prin gardiștii de la Turda, pe de altă parte erau stăpâniți de psihoza „*pericolului valah*”.

Cercetări viitoare vor scoate la lumină și alte aspecte ale implicării românilor și maghiarilor din scaunul Arieș în Revoluția de la 1848-1849.

76 Preot era Gavril Deac. *Ibidem*.

77 DJCAN, Colecția 1848, dos. 128.

Elogiul cărturarului Vasile Netea pentru marele mitropolit al Ardealului Andrei Șaguna

Pr. Dr. Florin Bengean

Key words: Vasile Netea, Andrei Șaguna, Transylvania, Orthodox Church, 19th Century

A praise of Vasile Netea scholar for the Great Metropolitan Bishop of Transylvania, Andrei Șaguna

Abstract: Vasile Netea, the pundit from the Valley of Mureș, was a spiritual man. He was close to the sacred things, close to the people of the Church, to the great hierarchs of the Church, he has referred by his writing to the religious literature, assigning to it the primordial role in the action of enlightenment of the Romanian people. Netea bends with piety over the great personalities from the life of the Church, creators of the Romanian language and culture, and fighters for the national ideal of the Romanians. Vasile Netea was close to the spirit of Șaguna. By his quill, he highlighted the personality of the great hierarch of Transylvania, concentrating on his great achievements. Being a man of superior culture, illuminist of high prestige, a good tutor of the Romanian education and of the cultural institutions of the Transylvanian Romanians, an exceptional diplomat, an unbeatable organizer of its Church, a shepherd with deep love towards the sons of his soul, the metropolitan Andrei Șaguna, because of his great achievements, can be considered as one of the most illustrious hierarchs that the Romanian Orthodox Church had in all of its past.

Viața cărturarului Vasile Netea a fost în întregime închinată studiului și muncii intelectuale. A avut un suflet pur, curat, plin de dragoste pentru cei din jurul său. A dat dovadă de dragoste de țară, militând tot timpul în interesul națiunii românești, făcând acest lucru mai ales prin ceea ce a scris. Și a scris mult și a avut un deosebit succes. A dat dovadă de dragoste față de părinți. Și-a iubit părinții ca pe lumina ochilor săi, cum de altfel l-au iubit și părinții pe el. Și-a iubit satul și pe toți consătenii săi, și-a iubit familia mai mult ca orice. A avut foarte mulți prieteni, pretutindeni a fost înconjurat de prieteni. A știut să-și facă prieteni, prin comportamentul său, prin maniera sa de a fi, s-a impus ca un model de om, a știut să se facă respectat, respectându-i pe ceilalți, a iubit pe cei din jur, ca să fie la rândul său iubit de aceștia, ca să fie apreciat, a muncit serios pentru a se realiza pe plan intelectual și a făcut-o cu un deosebit succes. Referindu-ne, așa retrospec-

tiv, la opera lui Vasile Netea, putem spune că acest cărturar a lăsat posterității o operă monumentală, o operă impresionantă atât prin dimensiunile sale cât și prin profunzimea temelor pe care le abordează.

Vasile Netea, cărturarul de pe Valea Mureșului a fost un om spiritual. A fost un cărturar apropiat de cele sfinte, apropiat de oamenii Bisericii, de marii ierarhi ai acesteia, s-a referit prin scrisul său la literatura religioasă, atribuindu-i acesteia rolul primordial în acțiunea de culturalizare a poporului român. Netea se apleacă cu pioșenie asupra marilor personalități din viața Bisericii Române, creatori de limbă și cultură românească și luptători pentru idealul național al românilor. În istoria culturii vechi românești, și anume în perioada ei de plămădire, au ostenit cu răvnă vrednică de pomenire un șir lung de clerici luminați, iubitori de țară, adevărați pionieri în vremuri de alegere a luminii de întuneric, ctitori de limbă, de cultură și de

unitate românească. Numele lor a fost căutat cu pasiune și migală, a fost descifrat de cercetători pe frontispicii sau pe margini de manuscrise și de cărți și a intrat de mult în patrimoniul național. A-i aminti iară și iar, e ca o rugăciune senină de laudă și de mulțumire, ca o cântare Patriei, în care ei sunt refrenul ce revine în ritm de respirație în eternitate. Printre acești cercetători care se apleacă asupra activității Bisericii și a membrilor ei, se află la loc de cinste și Vasile Netea. Prin scrisul său, Netea scoate în evidență marile realizări ale Bisericii, de-a lungul timpului.

În preocupările cărturarului Vasile Netea se regăsește și folclorul nostru românesc, ba mai mult Netea scrie destul de mult și extrem de elogios despre acest fenomen al folclorismului mureșean, evidențiind pe reprezentanții săi de seamă, de aici noi putând desprinde concluzia că între Vasile Netea și satul românesc, folclorul românesc și tot ceea ce exprimă spirit și trăire românească, a existat o legătură care niciodată nu s-a redus la puțin, ci tot timpul a fost trainică, ceea ce denotă faptul că acest cărturar din Deda Mureșului, și el provenind din părinți țărani, a fost extrem de legat de pământul strămoșesc, românesc, de datinile, tradițiile, obiceiurile acestui neam care i-au încântat sufletul în toată viața sa, un loc important ocupând în sufletul lui Vasile Netea, Valea Mureșului Superior, de unde s-a ridicat și a urcat, pe piscurile societății românești, dar nici o clipă nu a uitat de unde a plecat, totdeauna și-a întors privirea cu dragoste în urmă, spre cei care i-au fost atât de dragi, părinții, prietenii, cunoscuții, rudele, el însuși fiind foarte bucuros că s-a născut român, creștin ortodox, pe aceste mirifice meleaguri mureșene care au primit binecuvântarea lui Dumnezeu, fiind ocrotite de-a lungul timpului.

Între preocupările de căpătâi ale lui Vasile Netea se numără și una de maximă importanță: învățământul românesc. Vasile Netea își dă seama din plin de importanța

procesului de învățământ. De învățământ depinde viitorul țării. Învățătorii erau cei care aveau rolul principal în formarea oamenilor. De modul în care sunt formați acești oameni depinde felul în care ei vor acționa mai departe în societatea românească și implicit de acest lucru depinde și viitorul țării. În cadrul acestui proces de învățământ, Vasile Netea surprinde rolul pe care l-a avut și îl are *cartea* ca manifestare și mărturie permanentă a culturii și a unității naționale românești. Vasile Netea, prin vasta sa operă, vorbește despre întreaga istorie a poporului român, analizând toate epocile istoriei noastre, începând de la rolul pe care l-au jucat pe acest teritoriu strămoșii noștri dacii, continuând firul istoriei până în ziua în care a trăit, fiind tot timpul extrem de documentat și de pregătit, așa cum stă în firea unui adevărat cărturar și istoric.

Cărturarul Vasile Netea include în paginile sale numeroase elogii aduse personalităților importante ale culturii și ale istoriei poporului român. Evocă activitatea unor personalități care și-au adus o contribuție importantă la realizarea marilor momente fericite ale istoriei. De asemenea, vorbește în cuvinte elogioase și despre unele personalități pe care le-a cunoscut și cu care a avut relații de prietenie, evocă personalitatea unor oameni născuți ca și el pe Valea Mureșului, analizează, făcând precizări elogioase, scrisul acestor oameni. Panoplia de mari personalități ale vieții culturale, istorice și sociale, pe care Vasile Netea le elogiază în mod deosebit este foarte vastă.

Din tot ceea ce a scris cărturarul Vasile Netea, se distinge clar patriotismul său, numărându-se printre cei care au militat și luptat pe toate căile pentru libertatea poporului român, pentru integritatea teritorială a României, din activitatea sa reiese clar dorința de liniște și pace care trebuie să domnească între toți românii. Vasile Netea se dovedește a fi un patriot

desăvârșit, acest lucru rezultând mai ales din scrierile sale. Într-un mod original prezintă Vasile Netea ideea unității naționale, idee care este prezentă în fiecare moment al istoriei, tot timpul militându-se pentru realizarea acestui mare ideal al tuturor românilor de pretutindeni. Marea Unire – spune Vasile Netea – nu a fost rezultatul unei conjuncturi, după cum nu a fost opera unui singur partid politic, a unei singure clase sau pătri sociale, ci a fost scopul întregii națiuni române: pentru acest ideal au acționat toate forțele poporului român. Deși scrise și rostite în împrejurări diferite, lucrările și studiile lui Netea sunt strâns legate între ele prin firul roșu care le străbate de la un capăt la altul: ideea originii comune a tuturor românilor locuitori în Țara Românească, Moldova și Transilvania, a continuității lor neîntrerupte. Această idee a fost timp de secole ideea fundamentală a tuturor cărturarilor și luptătorilor patrioți din toate țările românești, ea fiind mărturisită pretutindeni.

Se cuvine să mai amintim și faptul că sectorul publicistic al activității lui Vasile Netea este unul bogat și variat. Netea a întreprins și în acest domeniu o activitate titanică, scriind un număr impresionant de articole de revistă. Stilul său este unul propriu, original. Opera aceasta de publicist a lui Vasile Netea se întinde pe o perioadă de timp foarte îndelungată, începând din frageda tinerețe și mergând până în momentul în care firul vieții sale s-a întrerupt. În activitatea publicistică Netea dă dovadă de clarviziune și precizie. Este foarte documentat de fiecare dată. Cărturarul Vasile Netea a cultivat, de asemenea și interviul. Interviul, de al cărui farmec a fost captivat încă din adolescență Vasile Netea, constituie una din cele mai spontane și mai directe și totodată una din cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale.

Cărturarul Vasile Netea a fost și un ilustru reprezentant al Astei atât prin scrisul său cât și prin ceea ce a întreprins și prin acțiunile la care a luat parte. Remarcând că opera cărturarului din Deda Mureșului, Vasile Netea, este de dimensiuni impresionante, dar în același timp și de o calitate și profunzime deosebite, afirmăm că Vasile Netea acoperă prin scrisul său domenii foarte importante ale culturii românești. Prin tot ceea ce a scris și prin conferințele pe care le-a susținut, Netea s-a dovedit a fi un scriitor foarte profund, dând dovadă de o seriozitate ireproșabilă de-a lungul întregii sale cariere. A susținut și foarte multe conferințe, remarcându-se ca un adevărat orator, lucru semnalat îndeosebi de cei care l-au ascultat. Netea a vorbit și a scris enorm. Se impune ca un adevărat cărturar al poporului român. Prin tot ceea ce a făcut, Vasile Netea a scris o pagină de aur, a însemnat și înseamnă pentru istoriografia românească un reper demn de urmat.

În continuare spunem că Biserica a avut și are și în prezent un rol religios-moral sau duhovnicesc, acela de a sădi în sufletele credincioșilor credința în Dumnezeu și dragostea față de aproapele îndemnându-i să fie întru toate următori ai învățăturilor Mântuitorului Iisus Hristos.

Așa cum am spus, Netea se apleacă cu pioșenie asupra marilor personalități din viața Bisericii Ortodoxe Române. Vasile Netea a fost apropiat de spiritul lui Șaguna. Prin condeiul său a reliefat personalitatea marelui ierarh al Transilvaniei. Nicolae Iorga scria în 1904: *«Puține nume sunt așa de populare în Ardealul românesc ca al lui Șaguna. Chipul lui, cu ochii străbătători și larga barbă răsfirată, e în mintea tuturoara, și-n conștiința generală a intrat faptul definitiv că acest maiestuos bătrân a fost, de pe scaunul său de arhiereu, un cârmuitor de oameni și un îndreptător al vremurilor, cărora nu li s-a supus, ca exemplarele obișnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povâr-*

nișul lor spre culmea lui».

Vasile Netea îl caracterizează astfel pe Andrei Șaguna:

„Numele și fapta mitropolitului Andrei Șaguna au răsunat iarăși în actualitate¹... Numeroșii ani de la moartea lui Șaguna nu fac decât să-i crească și mai înaltă icoana, să-i lumineze și mai mult chipul, trecându-l astfel în împărăția de aur a legendei. De altfel de mult, de foarte multă vreme, Șaguna a devenit o adevărată noțiune a mitropolitului ideal, a bărbatului fără prihană și fără nevolnicie. Nu arareori, în Transilvania, când voci din stratul țărănimii vor să caracterizeze înfățișarea de nespusă frumusețe a vreunui protopop sau vlădică, sau chiar a vreunui prefect sau ministru, se pot auzi vorbe ca acestea: «Frumos ca un Șaguna». Printre creatorii de istorie românească în secolul al XIX-lea transilvan, Șaguna, fără îndoială, în ceea ce privește realizările de ordin național,-- realizări care să dea popoului un alt reazem și o altă față,-- este cel care poate suporta cele mai puține comparații.

Adevărat dătător de legi și datini!

Spunea în continuare Vasile Netea: „Timp de un veac și jumătate, până la apariția lui Șaguna adică, ortodoxia transilvană n-a fost printre celelalte confesiuni decât o cenușăreasă, cea mai desconsiderată dintre toate florile credinței. Șaguna este cel care a înălțat-o în lumină, el i-a dăruit mitropolia, restabilind astfel tradiția istorică, el i-a dat legile « Statutului Organic », legile care conduc astăzi întreaga ortodoxie românească, Șaguna i-a așezat pe frunte cununa unei neașteptate străluciri.

Cu «crucea în frunte» Șaguna a stat însă în fața tuturor acțiunilor românești ale Transilvaniei vremii sale, indiferent dacă a fost vorba de mișcări politice, de organizări culturale, de eforturi economice, cu un cuvânt a fost prezent în frământarea și aspirațiile de fiecare zi ale neamului său. Iscusit

diplomat, una din inteligențele cele mai pătrunzătoare ale veacului său, Șaguna a știut smulge Pajurei cu două capete tot ceea ce aceasta ne refuzase până la venirea sa. El a fost avocatul fericit al revoluției lui Iancu, elementul de nesdruncinată autoritate în fața Curții din Viena. Timp de două decenii, între 1850 și 1870, mitropolitul ortodox al Transilvaniei a fost adevăratul conducător politic al acestei provincii. El a vegheat la obținerea legalei îndreptățiri politice a națiunii române și tot el a fost ctitorul celei mai puternice societăți culturale românești : Asociația pentru literatura română și cultura poporului român.

A înființat și o gazetă, Telegraful Român, care continuă să apară și astăzi, fiind, după «Gazeta Transilvaniei», cea mai veche foaie românească. Mai presus însă de toate aceste înfăptuiri, pe care vremea desigur că le depășește tot mai accentuat, Șaguna a lăsat în urma sa o pildă care va rămânea întotdeauna senină : pilda omului devotat exclusiv neamului său, imaginea preotului într-adevăr ideal².

Intrând în arena politică a Ardealului și participând intens la declanșarea evenimentelor, Șaguna a putut astfel să se încredințeze grabnic că nici tablele legii și nici ascuțișul săbiilor nu pot schimba ele singure soarta Ardealului.”

Mai adaugă Netea că, „Păstrând toate temeiurile ideologice și toate cuceririle morale făcute de acestea, el și-a sprijinit însă acțiunea sa politică pe o fină și atentă comprehensiune diplomatică, supunându-se jocului adaptabilității, dar urmărind cu energie marile țeluri ale românismului. Asigurându-și încrederea Curții din Viena, și totodată cu ea a tuturor sferelor guvernamentale, Șaguna a știut transforma acest capital politic într-o sumă de legi și instituții care au îngăduit neamului românesc să facă un uriaș salt pe calea fortificării sale naționale. Am avut astfel legea pentru ega-

1 Vasile Netea, *Figuri ardelene*, București, p. 13.

2 Ibidem, p. 13-16.

la îndreptățire a naționalităților, ștergerea iobăgiei, patenta imperială de improprietărire, reînființarea Mitropoliilor românești, Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român, Statutul organic și toate celelalte fericite începuturi de emancipare românească. Drumul lor l-a deschis iscusința lui Șaguna³."

Din această expunere a lui Vasile Netea asupra activității marelui mitropolit Andrei Șaguna, se poate desprinde constatarea că el a fost una dintre cele mai proeminente personalități din trecutul Bisericii noastre. Realizările sale epocale, legate mai ales de emanciparea politică și bisericească a națiunii române, de restaurarea Mitropoliei și organizarea pe care a dat-o Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de progresul învățământului românesc de toate gradele, de înființarea «Astrei» și a primei tipografii românești în Sibiu, de editarea ziarului «Telegraful Român», de tipărirea altor cărți și de toate celelalte, pot să definească păstoria lui Șaguna drept «epoca de aur» a Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Din 1846 și până la 16/28 iunie 1873, când o boală necruțătoare l-a coborât în cripta de la Rășinari, marele arhieru a fost mereu prezent în viața națională a românilor transilvăneni, cu mâna pe cârmă. Sortit să activeze într-un climat politic cu desăvârșire ostil, el a izbutit să înfrângă toate uneltirile, să zdrobească toate acțiunile adversarilor și să ridice Biserica sa din situația în care se găsea, la o strălucire pe care nu o cunoscuse până atunci. Andrei Șaguna a făcut din Biserică nu numai un locaș de închinare, ci și de apărare națională, împotriva încercărilor de maghiarizare, adunând în jurul ei pe toți credincioșii și dându-i rolul de conducătoare a poporului. Iar preoții și învățătorii școlilor confesionale, aleși de popor, au devenit și mai strâns legați sufletește de el. Astfel, prin Statutul Organic, Șaguna a

dat Bisericii românești din Transilvania o organizare superioară, democratică, necunoscută în alte Biserici Ortodoxe surori și care o identifică întru totul cu năzuințele păstoriților ei, făcând-o cu adevărat Biserică a poporului. Pentru toate acestea, Andrei Șaguna trebuie socotit drept cel mai mare legiuitor și organizator bisericesc în Biserica Ortodoxă Română și poate chiar în întreaga Ortodoxie. Se cuvine să amintim și caldă iubire pe care mitropolitul Andrei a arătat-o în toate împrejurările față de poporul său. Fără îndoială că numai iubirea de neam l-a făcut să renunțe la toate situațiile pe care le-ar fi putut câștiga cu ușurință în Biserica sârbă și să vină în fruntea unei Biserici oprimate și sărace unde-l aștepta o muncă și o luptă uriașă. Câteva spicuiri din pastoralele sale ne vor arăta pe deplin marea dragoste pe care Șaguna o nutrea față de fiii săi sufletești. Chiar prin pastorală din 12 februarie 1848, prin care-și anunța numirea ca episcop, făgăduia «să fiu tatăl clerului și al poporului nostru, tată zic să fiu, tată și încă o dată zic: tată să fiu în înțelesul cel mai adevărat». Oricât ar fi fost de departe de reședința sa, el informa mereu pe păstoriții săi de toate demersurile pe care le făcea în interesul românilor transilvăneni. În august 1848, scria credincioșilor săi din Pesta: «vă încredințez, iubiților, că, deși împrejurările mă silesc a fi departe de voi, inima mea și sufletul meu necurmat cu voi și la voi este. Și nu am cruțat și nu cruț, iubiților mei, nici osteneală, nici cheltuială, întru binele și folosul vostru cel sufletească și trupesc. Nici un minut, nici un prilej nu-l las fără a fi întrebuințat spre ajutorința voastră». Iată cât de frumos creionează cărturarul Netea, prin scrisul său, vasta personalitate a marelui ierarh al Transilvaniei, Șaguna. Pentru toate aceste fapte, mitropolitul Andrei Șaguna s-a bucurat de aprecieri din partea contemporanilor și a celor care i-au cercetat viața și neobositele strădanii. Profesorul sas Alois Sentz din Sibiu, care

3 Ibidem, p. 22.

i-a tradus Compendiul de Drept în nemțește, îl asemăna cu Goethe. În 1923, în cuvântarea rostită cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea sa, Octavian Goga arăta că: *«figura lui s-a introdus definitiv în conștiința populară din toate cătunele Ardealului, întinzându-și rețeaua strălucitoare asupra întregului pământ românesc»*. Trebuie să reținem și aprecierile profesorului american Keith Hitchins, autorul mai multor studii despre el în limbile română și engleză, care relevă că principalele realizări ale lui Șaguna se înregistrează în viața Bisericii sale, *«din care a făcut o forță socială mai activă decât fusese vreodată, înzestrând-o cu instituții puternice și reglementând participarea laicilor în treburile ei la toate nivelele și făcând-o, în felul acesta, mai răspunzătoare la nevoile și dorințele masei credincioșilor ... Într-o epocă a naționalismului, Șaguna nu a fost naționalist, ci mai degrabă ultimul dintre marii ierarhi conducători naționali»*.

O faptă de mare însemnătate a lui Andrei Șaguna, pe plan cultural, o constituie așadar ziarul Telegraful Român de la Sibiu, care din 3 ianuarie 1853, apare fără întrerupere până azi. Prin întemeierea Telegrafului Român --- «gazetă politică, industrială, comercială și literară», --- a înțeles să pună la dispoziția Bisericii Ortodoxe și a poporului nu numai un nou factor de culturalizare, ci în primul rând un organ de luptă pentru apărarea intereselor poporului român și ale Bisericii. În paginile Telegrafului Român au apărut multe articole de cuprins bisericesc, școlar și politic, scrise de însuși întemeietorul său. Tot aici au apărut mai întâi pastoralele și circularele sale, discursurile pe care le rostea în Parlamentul din Viena, apoi în cel din Pesta, cuvântările rostite la diferite ocazii. Ziarul a fost redactat de Aron Florian, apoi de Dr. Pavel Vasici, cunoscutul naturalist, Ioan Bădilă, un timp profesor la Institut, Visarion Roman, fost învățător în Râșinari, profesor la Institut, iar către sfârșitul

vieții director al Băncii Albina, Ioan Rațiu, Zaharia Boiu și Nicolae Cristea, toți trei în acel timp, profesori la Institutul teologic-pedagogic. Apoi mulți intelectuali, de-a lungul timpului, au fost redactori la Telegraful Român, scriind în paginile acestuia o sumedenie de articole interesante. Până în 1863 a apărut de două ori pe săptămână, iar de atunci până după 1918 de trei ori. Din 1859 unele materiale erau tipărite cu litere latine, iar de la 1 ianuarie 1863 a apărut în întregime numai cu alfabet latin. De notat și faptul că redactorii s-au pronunțat și au adoptat de la început ortografia fonetică, ferindu-se de exagerările etimologice frecvente pe atunci⁴.

Iată cum caracterizează Vasile Netea publicația Telegraful Român: *„Preconizat la început ca un organ informativ pentru clerici, preoți și învățători, „Telegraful”, datorită redactorilor și colaboratorilor săi, s-a impus repede ca un apreciat organ cultural literar, preocupat de educația maselor populare, de valorificarea limbii și literaturii populare, de dezvoltarea învățământului, de consolidarea, prin cultură, a legăturilor între românii de pretutindeni și de afirmarea spiritului patriotic românesc. Foiletoanele sale au fost printre cele mai îngrijite și mai interesante ale timpului, ele fiind dedicate îndeosebi creațiilor literare, problemelor de limbă și pedagogie, preocupărilor artistice. Marele merit cultural al „Telegrafului Român”, a fost acela --- părăsind ortografia etimologică cipariană în care se scriau atunci toate periodicele și cărțile transilvănene --- de-a adopta ortografia „Junimii”, care va deveni apoi ortografia Academiei Române, prin aceasta aducându-se o strălucită contribuție la unificarea ortografiei române. Din acest punct de vedere --- cum scria unul din vechii istorici literari --- „Tele-*

4 Preot Prof.Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 99.

graful Român” a făcut o adevărată revoluție culturală⁵.

Spunea în continuare Vasile Netea: „Telegraful Român” a reprodus și el numeroase creații din scriitorii de peste Carpați, obținând totodată și anumite colaborări directe, fapt ce a făcut ca în paginile ziarului de la Sibiu să poată fi citați --- pe lângă scriitorii transilvăneni --- Alecsandri, Anton Pan, D. Bolintineanu, B.P. Hașdeu, Titu Maiorescu, Eminescu, Caragiale, Creangă, Sadoveanu și alții. Bogatei sale activități în direcția culturii și a literaturii, avea să i se adauge totodată și o însemnată activitate politică cu caracter patriotic. ... În timpul războiului pentru Independență, ziarul sibian a fost unul din cele mai însuflătoare organe de presă românească din Transilvania. În coloanele sale s-au publicat rând pe rând, pentru a potența entuziasmul patriotic al românilor transilvăneni, principalele documente diplomatice ale războiului, începând cu declarația de independență rostită de M. Kogălniceanu la 9 mai 1877, ample reportaje despre marile bătălii de la Grivița, Rahova, Plevna, precum și numeroase articole cu privire la semnificația pentru România a acestui aprig război⁶. ... Cea mai însemnată contribuție a „Telegrafului Român” la susținerea războiului de Independență, a fost însă atenția acordată listelor de subscripție lansate de comitetele din Transilvania pentru ajutorarea cu bani, alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte și medicamente a ostașilor de pe front, a răniților, a familiilor lor, văduvelor și a orfanilor. Mai adaugă Netea: Ca și în legătură cu lupta pentru Unirea Principatelor și războiul pentru independență, „Telegraful Român” a susținut și oglindit fără încetare și lupta din toamna anului 1918, pentru Unirea tuturor românilor proclamată la 1 Decembrie 1918

la Alba Iulia⁷ ... Ziarul sibian a publicat de asemenea toate comunicatele și proclamațiile Consiliului național român, de la Arad precum și chemarea pentru adunarea de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 care avea să decreteze unirea tuturor românilor⁸.

Telegraful Român, „foaia cea mai modernă de peste Carpați” cum scria Eminescu în 1876, a fost primul ziar apărut în Sibiu. El a fost nu numai instrument de informație, ci mai ales propagator de limbă bună și simțire românească și loc în care s-au întâlnit creatorii de cultură din toate provinciile românești. Ancorată în rezolvarea marilor probleme ale epocii, gazeta bisericească sibiană „Telegraful Român” a desfășurat de-a lungul existenței sale o puternică și rodnică activitate pe multiple planuri, al cărei conținut esențial îl constituia concentrarea eforturilor tuturor românilor în vederea eliberării naționale și îndeplinirii unității lor politice. „Telegraful Român” rămâne una din marile realizări ale marelui ierarh Andrei Șaguna. „Tot de ce s-a apucat Șaguna a reușit” și ceea ce a creat el, trăiește și astăzi --- scrie Valeriu Braniște.

Una dintre cele mai mari realizări ale lui Șaguna a fost restaurarea Mitropoliei Ortodoxe de la Sibiu. Iată cum vorbește Vasile Netea despre acest mare eveniment din istoria Transilvaniei. „Ultima sesiune a senatului imperial --- în care românii din Transilvania nu puteau să mai reintre niciodată --- a oferit însă lui Șaguna posibilitatea unui mai strâns contact cu cercurile guvernamentale din Viena și totodată cu împăratul însuși, cărora le-a solicitat din nou rezolvarea vechiului deziderat pașoptist: despărțirea ierarhică a Bisericii Ortodoxe Române de patriarhatul de la Carloviț și înființarea unei mitropolii proprii. Mult așteptata satisfacție avea să-i fie dată la 24 decembrie 1864 când împăratul, cunoscând prea bine cele ce aveau să

5 Vasile Netea, 125 de ani de existență a unei publicații românești din Transilvania („Telegraful Român”), în Revista de Istorie, Tomul 31, nr. 4, aprilie, 1978, p. 674.

6 Ibidem, p. 675.

7 Ibidem, p. 676.

8 Ibidem, p. 677.

urmeze, a consimțit să semneze decretul prin care a admis înființarea mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei și totodată numirea lui Andrei Șaguna ca mitropolit. Dorințele lui Șaguna n-au fost împlinite însă decât în parte, fiindcă din cele 6 episcopii sufragane solicitate --- Bucovina, Arad, Timișoara, Caransebeș, Oradea, Cluj --- nu i s-au acordat decât două, Aradul și Caransebeșul, Bucovina, căreia urma să i se dea mai târziu o mitropolie proprie, rămânând astfel, spre marele său regret, în afara jurisdicției sale. Satisfacția sa pentru victoria dobândită prin despărțirea de patriarhatul de la Carloviț și prin înființarea mitropoliei române independente, a fost însă atât de mare încât în memoriile sale a numit anul 1864 ca an al „mângâierii și bucuriei supreme”, an de „însemnătate epocală”.

Pentru a da mitropoliei o largă bază obștească și totodată pentru a o transforma --- asigurându-i independența --- într-un puternic organism cultural-național, Șaguna avea să transforme în anii următori regulamentul ei de funcționare într-un riguros statut organic pe baza căruia s-a instituit congresul național bisericesc și s-a stabilit modul de funcționare al comitetelor și sinoadelor parohiilor, protopopiatelor, episcopiiilor precum și ale arhidiecezei. Toate acestea, cărora le incumba conducerea unităților menționate, a școlilor confesionale, precum și --- ceea ce reprezenta o îndrăzneță inovație democratică --- alegerea preoților, protopopilor, episcopilor și a mitropolitului, aveau să fie constituite din laici și clerici, primii urmând să reprezinte două treimi din membrii respectivi, iar ultimii numai una. În modul acesta Biserica Ortodoxă din Transilvania a primit un puternic suflu laic, care i-a îngăduit să desfășoare o intensă activitate culturală și patriotică. Confirmarea celor două episcopii sufragane atribuite noii mitropolii ortodoxe a Transilvaniei s-a făcut printr-un decret

semnat la 8 iunie 1865, prin care se stabilea și întinderea teritorială a acestora. Ca episcop al Caransebeșului --- la Arad rămânând în continuare Procopie Ivaciovici --- a fost numit Ioan Popasu, fostul protopop al Brașovului. Consacrarea acestuia s-a făcut la 15 august 1865.

Refuzată pe plan politic, unirea românilor din imperiul habsburgic a fost realizată astfel, în urma unei lupte îndârjite, cu excepția Bucovinei, pe plan religios, mitropolitul de la Blaj având sub jurisdicția sa, pe lângă episcopia de la Gherla, de care depindeau și parohiile din Maramureș și episcopiile greco-catolice de la Lugoj și Oradea, iar cel de la Sibiu episcopiile ortodoxe de la Caransebeș și Arad, precum și vicariatul de la Oradea. Situația politică creată în toamna anului 1865, va da astfel tuturor acestora un și mai mare impuls pentru apărarea ființei lor naționale și pentru autonomia Transilvaniei, Transilvania fiind bastionul de rezistență al tuturor ținuturilor românești din imperiul habsburgic⁹.

Din cele prezentate se poate desprinde constatarea că mitropolitul Șaguna a fost una dintre cele mai proeminente personalități din trecutul Bisericii noastre. Realizările sale epocale, legate mai ales de emanciparea politică și bisericească a națiunii române, de restaurarea Mitropoliei și organizarea pe care a dat-o Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de progresul învățământului românesc de toate gradele, de înființarea «Astrei» și a primei tipografii românești în Sibiu, de editarea ziarului «Telegraful Român», de tipărirea altor cărți și de toate celelalte, pot să definească păstorirea lui Șaguna drept «epoca de aur» a Bisericii Ortodoxe din Transilvania.

9 Idem, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, Editura Științifică, București, 1974, p. 236-237.

***In memoriam* Dimitrie Cunțan (1837 - 1910)**

Dr. Constantin Catrina

Key words: Dimitrie Cunțan, composer, Transylvania, sacred music, orthodox

Abstract: The study presents the professional portrait of the priest and composer Dimitrie Cunțan, a honest and worthy of imitation man, composer, journalist, a reference name for the orthodox sacred music from Transylvania.

După starea și felul în care a evoluat cântarea de strană din Biserica Ortodoxă Română din Transilvania secolului al XIX-lea, s-au adunat în timp numeroase referințe documentare, studii și articole de specialitate, culegeri cu notații muzicale etc. Desigur, în centrul acestor reușite se vor detașa, de la bun început, preocupările statornice ale arhiepiscopului Andrei Șaguna (1808-1873). Astfel, pentru optimizarea modului de a se cânta în Biserica noastră, demersurile arhiepiscopice s-au concretizat în: 1) dezvoltarea și emanciparea învățământului românesc de toate gradele; 2) cunoașterea și aplicarea rânduielilor bisericești în strânsă legătură cu tradiția și practica de a se cânta la strană; 3) tipărirea de cărți liturgice; 4) introducerea cântării corale în Catedrala Ortodoxă din Sibiu și 5) culegerea și tipărirea melodiilor bisericești.

În consens cu cele enumerate ne sunt cunoscute, astăzi, atât actele oficiale¹, cât și studiile, articolele și monografiile dedicate vieții și activității mitropolitului Andrei Șaguna; despre personalitatea arhiepiscopului vorbind și rezumând cărturarii Ioan Lupaș², Antonie Plămă-



Andrei Șaguna (1808-1873)
Portret de Mișu Popp
Colecția muzeului
„Prima Școală Românească”
din Șcheii Brașovului

deală³, I.P.S. Laurențiu Streza⁴, Vasile Oltean, Dumitru Păcurariu ș.a.

1 Gh. Tulbure, *Mitropolitul Șaguna. Opera literară. Scrisori pastorale. Circulare școlare. Diverse*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1938.

2 Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei Șaguna. Monografie istorică*, Sibiu, 1911.

3 Antonie Plămădeală, *Momentul Andrei Șaguna în istoria și cultura Transilvaniei*, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, nr. 1-2, 1984, pp.7-18.

4 Laurențiu Streza și Vasile Oltean, *Mitropolitul Andrei Șaguna în documentele din Șcheii Brașovului*, Vol. I, Sibiu, Edit. Andreiana, 2008.

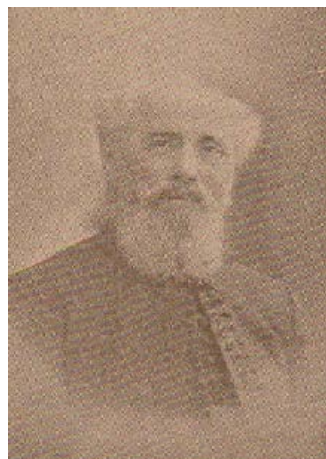
De asemenea, în articolul *Personalitatea Mitropolitului Andrei* (1908), Dimitrie Cunțan a găsit prilejul să introducă în textul său și câteva din versiunile semnate de poetul Andrei Mureșanu (1816-1863), incrustații asemănătoare celor care au dat vibrații imnului de la 1848: *Un Răsunet*:

„În el româna ginte privește-al său părinte
Renăscător de-un popul, înfrânt de jugul greu;
Ce-n semn de mulțumire, îi strigă-n dulci cuvinte:
Trăiasc' Andrei Șaguna, prea bunul Arhieru”⁵.

1. Prima tipăritură de cântări bisericești din Transilvania. Încă din anul 1868, după aproape 4 ani de la trecerea la cele veșnice a profesorului de cântări de la Seminarul Teologic din Sibiu Ioan Dragomir (1833-1864), „mitropolitul Andrei, ne confirmă Dimitrie Cunțan, m-a sfătuit ca, pentru conservarea și cultivarea lor mai sigură, toate cântările bisericești de strănă să le culeg și să le scriu cu notele muzicii moderne.

Urmând sfatul arhieresc, încă de pe atunci am făcut începutul acestei colecțiuni, scriind rând pe rând cântările noastre bisericești, lecțiuni de lecțiuni, cum am urmat a le propune elevilor mei în seminar și cum, – după auz – le învățasem eu de la predecesorii mei, profesorii P.(preoții) Ioan Bobeș și Ioan Dragomir⁶. Și astfel, „M-am apucat deci de lucru; mi-am procurat un fortepian, mi-am angajat ca instructor de muzică pre cel mai renumit profesor din Sibiu, pe d.(omnul) Ottomar Neubner, absolvent de Conservatoriu, fost organist și dirigent de chor la biserica romano-catolică din Sibiu.

Cu acesta, deși om căsătorit și cu familie cum eram, am studiat muzica, pe lângă mari spese, în decurs de doi ani, instruând totodată și pe elevii institutului nostru, atât în cântările bisericești de la strănă, cât și în cele chorale liturgice”⁷.



Dimitrie Cunțan
(1837-1910)

Data spre studiu profesorilor sibieni de la Seminarul «Andreian», Zaharia Boiu și Gheorghe Dima, culegerea semnată de Dimitrie Cunțan a întrunit următoarele observații: „Având în vedere că în arhidieceza noastră nu există nicio colecțiune din cântările bisericești noastre edată în tipar a astorfel de colecțiuni, cari se poată servi odată spre scopul regulării cântărilor noastre bisericești de un bun material pentru un studiu comparativ. (...) comisiunea are onoarea a propune cu recomandare, ca să se încredințeze cererea d-lui profesor Dimitrie Cunțan, atât în ce privește admiterea acestui manual ca (și) carte de școală în seminariu, cât și întru sprijinul cerut pentru tipărirea lui. Sibiu, 22 aprilie 1889”⁸.

5 Constantin Catrina, *Mitropolitul Andrei Șaguna despre practica și tradiția cântării bizantine în Biserica Ortodoxă din Transilvania*, în *Acta Musicae Byzantinae*, vol. I, nr. 1-2, Centrul de Studii Bizantine, Iași, 1999, pp.69-73.

6 Valeriu Popa, *op.cit.*, p.9.

7 Idem, *Ibidem*.

8 Ion Popescu, *Elemente bisericești tradiționale în opera muzicală a lui Dimitrie Cunțan*, în *BOR*, București, nr. 9-12, 1976, pp.1053-1062.

După treizeci și cinci de ani de folosință și circulație în învățământul religios și la strana Bisericii Ortodoxe din Transilvania, se aud și câteva observații cu privire la autenticitatea melodiilor notate de Dimitrie Cunțan. Oralitatea, desigur, îi va da posibilitatea teologului Petru Gherman (1907-1941) să aprecieze că numai după ce va fi adusă la lumină întreaga muzică bisericească care circulă în Transilvania, numai atunci o astfel de „acțiune trebuie pornită cu toată convingerea și forța și cu toate mijloacele, iar amatorismul și



Gheorghe Dima
(1847-1925)



Zaharia Boiu
(1834-1903)

presupusa pricepere în arta muzicii și mai ales, în muzica bisericească, este bine să înceteze”⁹. Și astfel, încercarea lui Timotei Popovici și a colaboratorilor săi Aurel Popovici și Candid Popa – din 1925, aceea de a da la tipar o nouă ediție alcătuită „cu mai multă competență [privind melodiile] celor opt glasuri și celelalte cântări bisericești” a fost oprită de către conducerea eparhială a timpului¹⁰.

De la prima sa ediție (Viena, 1890) și până astăzi (ed.a IV-a, 1943), colecția intitulată: *Cântările Bisericești după melodiile celor opt glasuri ale Bisericii Ortodoxe, puse*

pe note și arangiate de Dimitrie Cunțan, Prof.(esor) la Semin.(arul) «Andreian» arhiepiscopescan, va înlocui cu succes învățarea și practicarea muzicii religioase după auz („după ureche”). Și iată cum, de peste 120 de ani, toate generațiile de tineri teologi din seminarii și școli de cântăreți vor parcurge următoarele categorii de cântări specifice Bisericii noastre:

I. Melodiile fundamentale ale celor opt glasuri

II. Podobiile¹¹

III. Svetilne, polieleu, pripele, tropare, condace, catavasii ș.[i] a.[l]te cântări la vecernie și utrenie

IV. Cântările Sfintei Liturghii a lui Ioan Gură de Aur

Cântările Sfintei Liturghii a Marelui Vasile

Cântările Sfintei Liturghii a lui Grigorie Teologul

V. Imoasele serbătorilor, ce se cântă la Sfânta Liturghie în locul axionului

Adaus;

Cântările la Mormântul Domnului



9 Petru Gherman, *Muzica bisericească din Ardeal. Generalități*. în *Omagiu înalt Preasfinției Sale Dr. Nicolae Bălan Mitropolitul Ardealului la douăzeci de ani de arhipăstorire*, Sibiu, Tip. Tipografiei Arhiepiscopice, 1940, pp.426-437.

10 Ion Popescu, *art.cit.*, p.1054, nota 5.

11 Pentru ciclul de *Podobii* D. Cunțan a formulat următoarea explicație: „Cu o grupă importantă de cântări rămăsesem dată bisericii până la anul 1884. Erau «Podobiile» celor opt glasuri, cari se neglijaseră și abandonaseră așa, că nici în seminar nu se mai învățau... Dorind însă a asigura bisericii și proprietatea acestor cântări uitate în vechime și prescise în cântările liturgice, la recomandare din parte competentă, am angajat pe cantorul bisericii noastre din Daneș, tractul protopresbiter al Sighișoarei, anume Simeon Florea, care servește bisericii de la dta a.[nul] 1834 ca învățător și cantor: După acest vechiu cântăreț am scris și podobiile, cum se găsesc în secțiunea a I.-a a colecțiunii mele” (Din prefața ediției I, Viena, 1890).

Și cu fiecare ediție a acestei tipărituri se vor repeta cuvintele de început, din Prefață, mărturisite de însuși Dimitrie Cunțan: «*Memoriei Marelui Andrei (rep. la 16/28 iunie 1873) autorul intelectual al acestei lucrări în semn de pietate și recunoștință. Sibiu, 16/28 iunie 1890.*» Autorul¹².

Lucrarea la care ne referim definește, desigur, activitatea pastorală și de muzician autodidact a celui care și-a dedicat întreaga viață Bisericii și învățământului teologic ortodox: Dimitrie Cunțan. Profesorul și compozitorul Timotei Popovici, de pildă, scrupulos în observațiile sale de specialitate, avea să noteze în 1907: „În mica noastră literatură muzicală bisericească dl. Cunțan și-a câștigat un loc de cinste. Modest și fără pretenții deosebite în activitatea sa de autor, dânsul și-a îndreptat – *am putea zice [că] la noi dincoace cel dintâi* – privirea spre *vechile cântări bisericești*, izvorul cel mai curat și mai bun de inspirație pentru toți cari, ca autori muzicali, vor să contribuie la crearea unei literaturi bisericești-naționale”¹³.

Beneficiind de o carte cu toate cântările necesare și folosite de slujbelor liturgice din Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, însuși autorul ei, Dimitrie Cunțan, avea să se mărturisească Preavenratului Consistoriu Arhiepiscopical: «Astăzi înse, nici cantorii noștri cei mai bătrâni nu se mai îndoiesc, că instrucțiunea de cântări, făcută după *note* și cu mijlocirea vreunui instrument musical...; numai pe calea aceasta se poate cultiva: regulându-se din ce în ce mai mult și primind forme mai apropiate gustului înaintat»¹⁴.

Evident, aprecierile muzicienilor nu vor înceta. Astfel, același Timotei Popovici insistă că „Această colecțiune din punct de vedere istoric-cultural este pentru noi

de însemnătate deosebită și ne impune deplină recunoștință față de autor. De la apariția ei servește ca manual de instrucție în cântările bisericești în Seminarul «Andreian», punând astfel capăt metodei primitive a învățării cântărilor bisericești «după auz»”¹⁵.

Încă în anii noștri, muzicologul Romeo Ghircoiașiu (1919-1995) va aprecia că, „El – *Dimitrie Cunțan* – are meritul de a fi un precursor al muzicii bisericești ardelenene, un deschizător de drumuri, melodiile transcrise de către el și publicate în 1890, stând până azi la baza cântării din eparhiile ortodoxe: Sibiu, Brașov, Covasna și Harghita, Cluj, Alba, Oradea, Crișana, Maramureș și Sătmăr, Sălaj. Pe drumul deschis de el a apărut o serie întreagă de muzicieni care s-au ocupat cu problema transcrierii îmbogățind astfel documentele asupra vechii noastre cântări de strană legate de muzica populară în evoluția sa istorică”¹⁶.

După o investigație temeinică asupra colecției semnată de Dimitrie Cunțan (v. scara muzicală și gen, sistem sonor, ca-

15 T. Popovici, *art.cit.*, pp. 385-386.

Chiar după câțiva ani de la apariția Colecției de Cântări Bisericești, datorată lui D. Cunțan, G. Dima afirmă că „Această muzică în starea în care se află și persistă a se menține, atât prin valoarea ei muzicală, cât și prin modul ei defectuos de interpretare și executare, nu mai corespunde nici scopului pentru care este menită, nici cerințelor scopului în care ne găsim. Vor fi fost desigur, vremuri în care această muzică era ascultată cu mare evlavie de către drept-credincioși, astăzi însă, ea e o sarcină insuportabilă, atât pentru urechile acelor persoane care sunt ținute a se îndeletnici cu ea, a o cultiva și a o executa, cât și pentru cei care o ascultă în biserici” (Constantin Catrina, *Ipostaze ale muzicii de tradiție bizantină în România*, București, Editura Muzicală, 2003, p.9, nota 27).

16 Romeo Ghircoiașiu, *Muzica ardelenă de strană și influențele ei populare*, Ms.dact., Cluj, 1958.

„Exemplul lui Dimitrie Cunțan este apoi urmat de Timotei Popovici (1893), Antonie Sequens și Terențiu Bugariu (1908) din Banat, Trifon Lugoian (1913), Atanasie Lipovan (1827) ambii din Arad, Celestin Cherebețiu (19630) din Blaj, Nicolae Firu (1940), orădan, care a tipărit transcrierile sale în refugiu la Timișoara” (R.G.).

12 Vezi ed.a IV-a, Sibiu, 1943 (După prefața ediției I, Viena, 1890).

13 T. Popovici, *Cântarea bisericească*, în *Revista Teologică*, Sibiu, nr. 9.10, 1907, pp.385-386.

14 Valeriu Popa, *op.cit.*, p.9.

dențe și formule melodice), Gheorghe Ciobanu (1909-1995) a concluzionat că: „Pilonii vechii muzici postmedievale, uneori chiar medievale au rămas însă fermi, cu toată această diversificare. Datorită împrejurărilor istorice – conchide bizantinologul român – această unitate s-a zdruncinat în secolul al XVIII-lea, evoluția muzicii bisericești făcându-se altfel în fostele țări românești pe de o parte, în Transilvania și Banat pe de altă parte. Numai această evoluție specifică diferită a dus la varietaatea de care ne-am ocupat”¹⁷.

La aproape 50 de ani de activitate didactică și de cântare directă la strana Bisericii noastre, preotul și profesorul Valeriu Popa, directorul Școlii de Cântăreți Bisericești „Dimitrie Cunțan” din Sibiu avea să consemneze în mod inspirat: „Cântările bisericești, după melodiile celor opt glasuri ale Sfintei Biserici Ortodoxe, culese, puse pe note și aranjate de Dimitrie Cunțan, s-au smuls de sub teascurile imprimăriei lui Jos.(eph) Eberle, din Viena, în iunie 1890, și s-au așternut, ca o ninsoare curată, pe stranele străvechilor noastre lăcașuri de închinare.

Din utrenie și liturghie, din vecernie și mezonoptică, armoniile lor, miraculos plăsmuite și întâmpinate cu aleanul înveșnicirii sufletului nostru etnic, clădesc catapeteasmă în cer și pe pământ, ortodoxiei noastre naționale”¹⁸.

17 Gheorghe Ciobanu, *Muzica bisericească la români. Origine. Vechime*, în *BOR*, București, nr. 1-2, 1972, pp.162-165.

Un punct de vedere aparte aparține părintelui prof. univ. dr. Marin Velea care, fără să ne propună acele exemple concrete, avertizează că respectiva lucrare „prezintă scăderii în ceea ce privește stilul care este vădit influențat de melosul popular și cel al Bisericii Protestante (Calvine) și sârbești” (Marin Velea, *Evoluția muzicii psaltice și a mișcării corale religioase din România*, București, Edit. Dainu, 2004, p.96).

18 Valeriu Popa, *op.cit.*, p.14.

În citatul extras din lucrarea muzicologului Romeo Ghircoiașu am actualizat noua împărțire eparhială a celor două mitropolii: *Mitropolia Ardealului și Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului*.

2. Recenzenți și recenzii. Despre creația muzicală religioasă semnată de Dimitrie Cunțan, și destinată formațiilor corale bisericești pe una, două, trei și patru voci bărbătești s-a scris mult mai puțin în comparație cu volumul de *Cântări bisericești* și cele patru ediții apărute până în prezent: 1890, 1925, 1932 și 1943¹⁹.

Așa de pildă, un punct de vedere mai deosebit îl are profesorul și compozitorul Timotei Popovici (1870-1950) care, la apariția partiturii *Cântări religioase. La cununii, la hirotoniri și la sfințirea bisericilor, aranjate pentru cor de bărbați* (Sibiu, 1906), a consemnat: „Prin bogăția armoniilor aplicate melodiilor date, prin mișcarea melodică vie a singuraticilor voci însoțitoare, prin folosirea, de altfel cam prea deasă a succesiunilor cromatice în melodiile acestor voci, lucrarea aceasta este superioară celor 2 precedente²⁰, dar totodată și mai grea de studiat, cu deosebire din partea corurilor cu cântăreți mai puțin exersați”²¹.

O concluzie cu unele sublinieri generale, și totuși cvasi tehnice ne-a formulat-o și ierodiaconul Anatolie Scurtu, profesor, care în aliniatele articolului *Cântările funebre armonizate de Dimitrie Cunțan*, a remarcat: „Ca unul care cunosc și alte melodii și cântări funebre, din alte părți ale țării, compoziții ale diferiților muzicieni, pot spune că, în colecția de la Sibiu, am găsit fondul și forma cea mai deplin reușită până acum. Așa se explică de altcund și faptul că melodiile de aici au devenit

19 Prin apariția editorială de la Reșița, în 1970, *Timotei Popovici (1870-1950)*, muzicologul Dumitru Jompan ne și atrage atenția că „În «*Catalogul creației lui Timotei Popovici*» am reținut doar lucrările cu caracter laic întâlnite în bibliografia care ne-a stat la îndemână” (p.37, nota de subsol).

20 Cu referire la tipăriturile mai din urmă ale lui Dimitrie Cunțan și anume: *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, pentru cor la două voci egale*, Sibiu, 1903 și *Cântări funebre pentru cor bărbătesc*, Sibiu, 1903.

21 T. Popovici, *Cântarea bisericească*, în *Revista Teologică*, Sibiu, nr. 9-10, 1907, pp.385-386.

populare, cântate în multe din centrele noastre bisericești și apreciate de toți executanții lor. Ele sunt frumoase, pentru că au în structura lor bogăția melodică a vechilor noastre glasuri, antifoane, tropare sau podobii”²².

După mai bine de o sută de ani de la apariția culegerii *Cântările funebre pentru cor de bărbați* (Sibiu, 1903), compozitorul Adrian Pop, în teza sa de doctorat, *Recviemul românesc*, observă că această lucrare „reprezintă una din sursele de referință ale genului în Transilvania”²³, înserând, de pildă, în cuprinsul ei următoarele cântări: 1. *Amin*; 2. *Cu duhurile dreptilor*; 3. *Tu ești Dumnezeu*; 4. *Doamne miluiește-ne*; 5. *Dă-ne, Doamne*; 6. *Amin*; 7. *Cu adevărat deșertăciune sunt toate*; 8. *Cu sfinții odihnește-te, Hristoase*; 9. *Veniți, fraților*; 10. *Sfinte Dumnezeule*; 11. *Plâng și mă tânguiesc*; 12. *Aliluia* și 13. *Cela cu adâncul înțelepciunii*.

Cu desfășurare bimodală (la minor – La major), întregul edificiu sonor al acestei lucrări degajă o deplină liniște cât și o profundă stare de rugăciune. În ansamblu, respectiva suită compozițională „dovedește un meșteșug onest, un anume bun simț care vizând cu precădere și la nivelul înțelegerii timpului – obiectivele autenticității și funcționalității utilitare – reușește să răspundă acestor cerințe cu acuratețe și firesc”²⁴.

Deși unele demersuri cu privire la transcrierea numelor bizantine în notație guidonică s-au petrecut chiar cu mult înainte²⁵ de cele reușite sub sânguința lui Dimitrie Cunțan, Ion Popescu-Pasărea

(1871-1943) se împotrivește cu autoritate asupra acestei metode vorbind despre o „alterare regretabilă” în ceea ce privește conservarea autentică a muzicii psaltice. „Dovadă despre acestea – *conchide profesorul și compozitorul român I.P.-P.* – este încercarea de transcriere care s-a făcut la Sibiu de către Cunțan și în Bucovina de marele Mitropolit Silvestru Morariu²⁶; încercare [ce] a avut ca rezultat înstrăinarea din ce în ce mai mult a vechii cântări psaltice”²⁷.

3. Dimitrie Cunțan, dirijor de cor. Aflat în prima linie a dirijorilor de cor din cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, Dimitrie Cunțan a ctitorit câteva coruri de mare prestanță în derularea timpului la Sibiu. Astfel, în 1867 a deschis solemnitatea prilejuită de înființarea *Reuniunii Sodalilor Români din Sibiu*²⁸; a instruit *Corul Societății de Lectură „Andrei Șaguna”*²⁹ și, în această calitate, a participat în mod

26 Silvestru Andrieș-Morariu, *Psaltichia bisericească așezată în note muzicale*, Viena, 1879.

27 I. Popescu-Pasărea, *Muzica bisericească*, în *Muzica românească de azi*, București, Ed. P. Nițulescu, 1939, pp.597-602.

Din momentul apariției lucrării *Gramatica muzicii psaltice. Studiu comparativ cu notația liniară* (de Nicolae Lungu, Grigore Costea și Ion Croitoru), București, Edit. Instit. Biblic, 1951, a unor articole lămuritoare: Gh. Alexe, *O nouă contribuție la uniformizarea cântărilor bisericești*, în *BOR*, București, nr. 7-8, 1960, pp.755-758 și în continuare alte tipărituri ce susțin această metodă precum: Grigore Panțiru, *Notația și ehurile muzicii bizantine*, București, 1971, Victor Giuleanu, *Melodica bizantină*, 1981 și multe alte cântări psaltice, notația suprapusă cu nume și semne muzicale guidonice nu mai poate fi îngrădită (marginalizată). De aceea și ideea de a se folosi foarte rar, în procesul de predare în învățământul teologic, acele „noțiuni minime de muzică liniară”, cât și acele „similitudini între notația psaltică neumatică și cea liniară occidentală” nu poate să prindă rădăcini. (v. Stelian Ionașcu, *Teoria muzicii psaltice pentru seminariile teologice și școlile de cântăreți*, București, 2006, pp.9-10).

28 Traian Chirilă, *Reuniunea Culturală Națională a Meseriașilor Români din Sibiu la optzeci de ani*, Sibiu, Tip. Tipografiei Diecezane, 1946, pp.96-97.

29 *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 93, p. dec./27 nov. 1877, p.4; nr. 96, 15/3 dec. 1878, p.4; nr.210, 1897, p.3.

22 Anatolie Scurtu, *Cântările funebre armonizate de Dimitrie Cunțan*, în *Anuarul II, 1927-1937-1947*, al Școlii Ortodoxe Române de Cântăreți Bisericești „Dimitrie Cunțan” din Sibiu, Suceava, Tip. Bucur Orendovici, 1947, pp.29-32.

23 Adrian Pop, *Recviemul românesc*, Cluj-Napoca, Edit. Media Music, 2004, p.72.

24 Idem, p.81

25 v. Gavriil Musicescu și colabor., *Rânduiala Vecerniei*, Leipzig, Litografia C.G. Röder, 1883 etc.

direct la funerariile arhiereului Andrei Șaguna de la Rășinari; în acel moment a și cântat, împreună cu corul seminariștilor *Imn la mormântul Marelui Andreiu* (1873). De asemenea a fost prezent și la înmormântarea compozitorului și profesorului Nicolae (Niki) Popovici (1857-1897)³⁰, iar în 1906, a cântat cu „Corul Seminarial” la strana Catedralei Mitropolitane din Sibiu.³¹ Compoziția de Dimitrie Cunțan, frecvent întâlnită în repertoriul corurilor din Transilvania, a fost *Românime mult cercată*³².

4. Compozitorii transilvăneni și creațiile (prelucrările) lor după Colecția Dimitrie Cunțan. Având ca model culegerea lui Dimitrie Cunțan, *Cântările Bisericești după melodiile celor opt glasuri ale sfintei noastre Biserici Ortodoxe*, compozitorii noștri au semnat numeroase partituri muzicale inspirate din melodica tradițională a muzicii bisericești din Transilvania. George Dima, de pildă, fiind întemnițat la Cluj de autoritățile timpului în perioada 21 martie 1917 – 22 iunie 1918, a compus mai multe piese corale religioase „după manualul lui D. Cunțan”³³. Cu credință și înzecită putere de muncă, compozitorul brașovean a finalizat 31 de cântări corale miniaturale din care menționăm: *La nașterea lui Hristos*, *La Sfintele Paști*, *La Intrarea Maicii în Biserică*, *Stăpână primește*, *Fecioară astăzi*, *Axion la Sâmbăta Paștilor*, *De Tine se bucură* și mai multe irmoase. Într-o

scrisoare expediată din temnița Clujului (iunie 1917) se destăinuia astfel familiei sale: „Eu îmi petrec timpul cu compoziții muzicale. Am lucrat mulțișor, atât armonizări de cântări vechi bisericești, cât și de compoziții originale”³⁴. De asemenea, în *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur pentru cor mixt* (în La major) același compozitor prelucrează și un *Cuvine-se cu adevărat* după o „melodie veche bisericească din Ardeal”³⁵.

La rândul lor Liviu Tempea (1860-1946), Timotei Popovici (1870-1950), Augustin Bena (18802-1962), Francisc Hubic (1883-1946), Celestin Gherebețiu (1901-1978) ș.a., armonizează cu predilecție mai multe monodii liturgice existente în aceeași culegere cunțană. Aceste pagini de scriere corală se regăsesc, în general, în *Răspunsurile Mari de la Sfânta Liturghie*: în Chino-nicul *Ochiul inimii mele*, în *Antifoane* precum și în imnurile *Veniți să ne închinăm* și *Fie numele Domnului*.

5. Preotul și muzicianul Dimitrie Cunțan – o probitate morală și profesională exemplară. După ce își încheie cursurile elementare la școala din satul natal, Dobârca, jud. Sibiu, Gimnaziul de Stat și Institutul Teologic – Pedagogic ambele în

30 Virgil Onițiu, *Nicolae Popovici – necrolog*, în *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 199, 10/22 sept. 1897, p.3.

31 Mircea Păcurariu, *Catedrala Mitropolitană din Sibiu, 1906-2006*, Sibiu, Edit. Andreiana, 2006, p.105.

32 Ion Iliescu, *Corul din Orăștie*, CCA al Jud. Hunedoara, 1968, pp.9192; Constantin Catrina, *Cântecele Independenței în Transilvania*, în *Cumidava*, XII/1, Brașov, Muzeul Județean Brașov (1979-1980), 1980, pp.409-433.

33 Constantin Zamfir, *George Dima – muzician și om de cultură*, București, Edit.Muzicală, 1974, pp.227-228.

34 Constantin Catrina, *George Dima: Scrisori din temniță*, în *Marile evenimente istorice ale anilor 1848-1918 și muzica românească*, București, Edit. Muzicală, 1979, p.138.

35 Compară G. Dima, *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur pentru cor mixt*. Ed.a III-a, Cluj, Litografia și Tipografia SchildKrant, [f.a.], pp.18-20, cu Dimitrie Cunțan, *Cântările bisericești...*, ed.a IV-a, 1943, p.65.

În general, cele 31 de cântări bisericești semnate la Cluj de către G. Dima sunt de dimensiuni miniaturale finalizate într-o viziune armonică clasicizantă (de factură românească).

„Subjugat de farmecul cântărilor selectate din bogata carte a lui Dimitrie Cunțan, G. Dima nu prea pare în elementul său, – remarcă O.L.Cosma – e stângaci, pare un elev căruia i se pretinde să aplice mantia omofonă, neîngăduindu-și licențe care ar altera aspectul melodic general” (Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești*, vol. VII (1898-1920), București, Edit. Muzicală, 1986, p.267.

Sibiu (1858-1890), Dimitrie Cunțan devine învățător la Școala Poporală din aceeași localitate (1860-1872). De la 1 aprilie 1864, i se încredințează, de către arhiereul Andrei Șaguna, misiunea de a preda Cântările și Tipicul bisericesc la Seminarul „Andreian” (Institutul Teologic Pedagogic), funcție pe care o va deține până la sfârșitul vieții (1910).

Pentru meritele sale morale și profesionale, în anul 1865, Dimitrie Cunțan este hirotonit diacon, apoi în 1872 preot și preot paroh la Biserica Josephstadt din Sibiu; spiritual seminarial din 1877 și până în ultimul an de învățământ teologic (1909-1910). De asemenea a îndeplinit funcțiile de asesor consistorial onorific și de controlor al Casei Arhidiecezane, iar în calitate de „comisar consistorial”, a prezidat conferințele învățătoresci de la școlile ortodoxe din protopopiatele Brașov, Trei Scaune și Făgăraș³⁶.

Cunoscându-i îndeaproape reușitele pe linia „conferințelor învățătoresci”, arhiereul Andrei Șaguna îi adresează protopopului Ioan Hannia (1818-1897), în noiembrie 1864, următoarea înștiințare: „Preasfințite Părinte Protopope! Convingându-mă în anul trecut, dar cu deosebire în anul acesta că, comisarul școlar Demetriu Cunțan a justificat încrederea mea, ce am pus în el cu ținerea și manducerea conferințelor învățătoresci prin aceea, că el în toate privințele a corespuns așteptării mele, și că a condus acele conferințe astfel, încât cred tare, că vor avea urmări dorite, și... că în urma lor s-au deșteptat învățătorii noștri din eparhie... a lucra perfecționarea în științe și cunoștințe pedagogice, precum și religiozitate și moralitate...”³⁷. Într-un alt raport, directorul Seminarului „Andreian”, I. Hannia, consemna: «În calitate de pro-

fesor de cântări a excelat totdeauna cu o *purtare morală exemplară*, și întru toate *foarte modestă*, a observat o *punctualitate în îndeplinirea datorișelor oficiului său*, a progresat spre deplină mulțumire în dezvoltarea și perfecționarea *artei de cânt bisericesc și de cânt în genere*, atât coral, *pe note și fără note...* etc.», la care, dreptul ahriereu a adăugat spre întărirea documentului respectiv: «Acest atestat bucuros îl întăresc, căci este adevărat»³⁸.

Cu prilejul altor întâlniri profesionale, numele lui D. Cunțan este evocat și, evident, apreciat așa cum la prima adunare de constituire a Societății „Psaltul” a Cântăreților Bisericești Români Ortodocși din Transilvania și Ungaria (Brașov, 24 iunie v., 1901), în prezența mitropolitului Ioan Mețianu (1828-1916), cântăreții stranelor noastre și invitații adunării au hotărât: „... luându-se în considerare meritele pe terenul musical-bisericesc ale lui Dimitrie Cunțan, prof.[esor] de Tipic și Musica Bisericească la Seminarul «Andreian» în Sibiu acesta a fost ales în unanimitate ca membru onorar al Societății «Psaltul»”³⁹.

În momentele de despărțire, la locul de veci, în curtea Bisericii din localitatea Săliște (29 iunie st.v.1910), între mai multe cuvinte cu caracter de panegiric s-a spus: „Precum Anton Pann a început să adune scăpând de la pieire produsele spirituale, poetice, ale poporului, astfel și Dumitru Cunțan a scăpat de la pieire sigură o mulțime de podoabe, de nuansări, de variațiuni melodice, cari în cântarea bisericească de la noi sunt creațiunea poporului nostru, dăruit de Dumnezeu cu mult simț artistic”⁴⁰.

6. Coleg și prieten. Colaboratori. În cei 46 de ani petrecuți la catedra Institutului

36 Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România*. Dicționar cronologic, București, Edit. Sagittarius, 2003, pp.3-4.

37 Valeriu Popa, *op.cit.*, p.5.

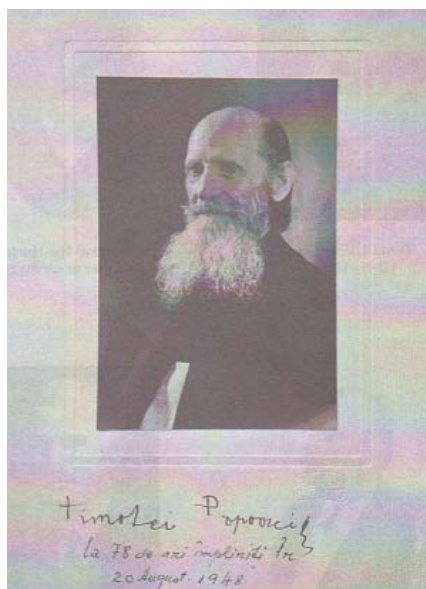
38 Idem, p.5.

39 Societatea cantorilor „Psaltul”, în *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 145, 1/14 iulie 1901, p.3-4.

40 Vasile Stan, *La mormântul lui Dimitrie Cunțan*, în *Revista Teologică*, Sibiu, nr. 7-8, 1910, pp.261-268.



Teologic-Pedagogic din Sibiu, Dimitrie Cunțan a fost coleg cu mai toți marii profesori din această instituție de învățământ religios, începând cu cei formați de arhiereul Andrei Șaguna și până în primul deceniu al veacului al XX-lea, când s-a pensionat. O vreme a fost coleg cu Gheorghe Dima și Timotei Popovici, dar a avut ca elevi și mari ie-



rarhi precum Miron Cristea (1868-1939), viitorul mitropolit primat al României Întregite și prim patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Apoi, și un mare număr de viitori profesori, consilieri eparhiali, protopopi și peste 2000 de preoți parohi și învățători⁴¹.

⁴¹ Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Cluj-Napoca, 2002, p.143.

Cei care l-au cunoscut îndeaproape au consemnat că Dimitrie Cunțan „aduna în construcția sa psihologică, comori de bunătate, de cinste, de conștiinciozitate și de modestie, cu neputință de evaluat. Integru până la impietate și sobru până la scrupulozitate, adeseori făcea impresia unui iluminat, chemat la apostolia celor mai rare și mai grele exemple de virtute”⁴², iar ca muzician „a îndeplinit un rol deosebit în păstrarea cântărilor bisericești de tradiție bizantină în forma în care au evoluat, punându-le în circulație în notație liniară, sistem grafic de cunoaștere în această zonă geografică alături de cea psaltică din care s-a desprins în condițiile istorice specifice cunoscute”⁴³.

7. Dimitrie Cunțan – nume de referință. Încă în anii de început ai activității sale didactice la Slatina (1893-1897), apoi la Craiova și pentru totdeauna la Turnu Severin (1897-1930), profesorul, dirijorul și compozitorul I. Șt. Paulian și-a manifestat puternic dorința de a cunoaște îndeaproape ținuturile românești de dincoace de Carpați; fie ca dirijor al Coralei „Doina”, fie de unul singur.

Prezent în orașul de pe Cibin înainte de 1918, I. Șt. Paulian i-a avut ca ajutoare și buni sfătuitori pe protopresbiterul Ioan Papiu, pe maestrul Gh. Dima și pe Dimitrie Cunțan, prin bunăvoința căruia oaspetele de la Slatina va ajunge să cunoască atât Rășinariul – «Panteonul Bisericii Ortodoxe», cât și Săliștea «Mărgăritarul Ardealului» - așa după cum le va sublinia mai târziu dirijorul „Doinei” de la Dunăre.

La încheierea excursiei întreprinsă la *frății din Ardeal*, I. Șt. Paulian și-a notat astfel în carnetul drumețiilor sale: „Părăsind Sibiu, cu sufletul încărcat de atâtea bogate

⁴² Valeriu Popa, *op.cit.*, p.6.

⁴³ Gheorghe C. Ionescu, *Muzica bizantină în România*. Dicționar enciclopedic, București, Edit. Sagittarius, 2003, pp.205-206.

și sfinte amintiri, m-am reîntors la Slatina, pătruns tot mai adânc de vloga și darurile inepuizabile ale neamului românesc...”⁴⁴.

Discuțiile cu preoții ortodoxiei noastre, cu oamenii așezărilor din Mărginimea Sibiului, cu muzicianul Dimitrie Cunțan și mai pe urmă cu „Părintele paroh Isaia Popa, o inimă de aur și un brav român”⁴⁵ i-au dat călătorului I. Șt. Paulian noi și înaripate speranțe într-o Marea Unire pentru care a și semnat două din creațiile sale: *Imnul Unirii* (1919) și *Trăiască România Mare* (1921) – ambele partituri fiind compuse pe versurile aceluiași I. Șt. Paulian (1864-1936)⁴⁶.

8. Școala cantorală din Sibiu și elevii săi din protopopiatele Sfântu Gheorghe și Oituz.

În cei 20 de ani de activitate neîntreruptă Școala de Cântăreți Bisericești „Dimitrie Cunțan” din Sibiu (1927-1937 – 1947), sub îndrumarea unui corp profesoral dăruit, a reușit să pregătească un număr de 270 de cântăreți din peste 30 de protopopiate – slujitori de nădejde pentru strana Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania: Agnita, Avrig, Bran, Brașov, Deva, Făgăraș, Hațeg, Hunedoara, Ilia, Mediaș, Miercu-

rea, Odorhei, Oituz, Rupea, Săliște, Sebeș, Sfântu Gheorghe, Sibiu, Sighișoara, Târnăveni, Dumbrăveni, Zarand etc.

Având ca profesori de *Cântări bisericești și Tipic* pe Ioan Popița (1929-1934), Ioan Suci (1940-1941) și pe Valeriu Popa (1942-1947), împreună cu celelalte materii de învățământ: *Istoria Vechiului și Noului Testament, Muzică vocală și instrumentală, Limba română, Geografie și Istorie, Aritmetică și Geometrie, Științe agricole, Drept bisericesc, Dogmatica, Ansamblul coral* etc., această școală sibiană și-a câștigat dreptul „de a fi așezată în rândul celorlalte instituții de educație și învățământ din țară”⁴⁷.

Cu o largă arie de cuprindere, școala sibiană, înființată din îndemnul și cu binecuvântarea mitropolitului Nicolae Bălan (1882-1955), a reușit ca între anii 1930-1942 să pregătească teoretic și practic și un număr de 21 elevi cântăreți selecționați din mai multe localități arondate protopopiatelor Sfântu Gheorghe, Oituz și Odorhei (din iulie 1937).

Luând în studiu „*Tabelul absolvenților școlii din decursul celor două decenii de existență*”⁴⁸ se pot regăsi, astfel, și foștii elevi cântăreți bisericești:

Emilian Bocicov	- Zagon
Eugen Boer	- Bicsad
Alexandru Bucur	- Aita Medie
Vicențiu Ciucășel	- Araci
Ioan Comșa	- Teliu
Ioan Iacob	- Brețcu
Nicolae Iuga	- Băcel
Ioan Mănoiu	- Poiana Sărată
Alexandru Mihalț	- Iarăș
Petru Munteanu	- Mărtănuș
Vasile Nedelea	- Teliu
Iuliu Nițu	- Bicsad

44 Viorel Cosma, *I.Șt. Paulian în lumina izvoarelor documentare*, Drobeta Turnu Severin, CJCPMAM, 1973, p.159.

După mai mulți ani, I.Șt. Paulian și *Societatea Corală „Doina”* din Turnu Severin se vor afla atât la Sibiu cât și în localitatea Rășinari, împreună cu profesorul Petru Severin (1907-1970), fost elev al profesorului Timotei Popovici, dar și fiu al aceleiași vestite așezări din Mărginime. Concertul „Doina” din 22 septembrie 1934 (Sibiu) și momentele de pelerinaj la mormântul marelui arhiereu Andrei Șaguna au împlinit o mare „serbare românească cu cântece executate de corul «Doina» și Corul «Astra» din Comună” (*Telegraful Român*, Sibiu, nr. 82, 23 sept., 1934, p.4).

45 Ibidem.

Nicolae Scutea, *Isaia Popa – studentul teolog și preotul din Ocna Sibiului*, în *Îndrumător Bisericesc*, Sibiu, 1990, pp.130-132.

46 Pentru alte date despre I.Șt. Paulian vezi și Viorel Cosma, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. VII (N-O-Pip), pp.298-301.

47 Valeriu Popa, *op.cit.*, p.63.

48 Idem, pp.50-61.

Pentru anii de școlarizare (1927-1929) nu există o evidență asemănătoare (v. *Tabelul nominal*), Valeriu Popa, *op.cit.*, pp.50-61.

Constantin Popica	- Întorsura Buzăului
Miron Ranca	- Săcele
Gheorghe Roman	- Bățanii Mari
Vasile Roman	- Întorsura Buzăului
Gheorghe Șerban	- Iarăș
Gheorghe Ticușan	- Ormeniș
Constantin Tohăneanu	- Întorsura Buzăului
Andrei Vasarhei	- Odorhei
Ilie Zaharia	- Arini

9. Fișier – Dimitrie Cunțan: creație și publicistică. Pentru o privire generală, cuprinzătoare, asupra activității preotului și muzicianului Dimitrie Cunțan, (n.1837, Dobârca, jud. Sibiu – d.27 iunie, 1910, Săliște, jud. Sibiu) adăugăm aici, în ordinea anilor de apariție, titlurile tuturor opusurilor ce se află sub semnătura autorului lor:

A. Lucrări muzicale publicate

1890. *Cântările bisericești după melodiile celor opt glasuri ale sfintei Biserici Ortodoxe Române*, Viena, Edit. Autorului (ed.a II-a, Sibiu, 1925; ed.a III-a, Sibiu, 1932 și ed.a IV, Sibiu, 1943).

1903. *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur*, pentru cor de voci egale, Sibiu, Tiparul lui W. Krafft.

1903. *Cântări funebre*, pentru cor bărbătesc, Sibiu, Tiparul lui W. Krafft.

1906. *Cântări religioase. La cununii, la hirotoniri și la sfințirea bisericilor*, aranjate pentru cor de bărbați în 4 voci, Sibiu, Tiparul lui W. Krafft.

B. Alte monodii bisericești publicate separat.

1875. *Imn la mormântul Marelui Andrei*, cor bărbătesc la unison, v.de Zaharia Boiu.

Dumnezeul nostru, pentru voci egale, v. de Ioan Lepădat, [f.a.].

Imn la Intrarea în Biserică, pentru voci egale, v. Zaharia Boiu, [f.a.].

Ochiul inimii mele, priceasnă, [f.a.].

Cu trupul, priceasnă, [f.a.].

1906. *Troparul Nașterii Domnului*, armonizat pentru cor de bărbați, de T. Popovici.

1944. *Împărate ceresc*, pentru cor la unison, Sibiu, Tip. Diecezană.

C. Articole privind personalitatea arhierului Andrei Șaguna

1908. *Mitropolitul Andrei ca păstor*, în *Revista Teologică*, Sibiu, nr. 5, pp.191-196.

1908. *Personalitatea Mitropolitului Andrei*, în *Revista Teologică*, Sibiu, nr. 6, pp.241-246.

1908. *Religiozitatea și moralitatea Mitropolitului Andrei*, în *Revista Teologică*, Sibiu, nr. 12, pp. 453-460.

D. Lucrări rămase în manuscris

• *Rugăciune*, v. de Zaharia Boiu.

• *Românime mult cercată*, v. Zaharia Boiu.

• *Lupta vieții*⁴⁹, v. G. Coșbuc.

• *Irmoase*.

• *Tipicul cultului religios al Bisericii creștine ortodoxe de ritual oriental*.

*

La o sută de ani de la trecerea în eternitate a preotului și muzicianului (profesor, compozitor și dirijor) Dimitrie Cunțan (1910-2010), și la 120 de ani de când s-a dat tiparului cunoscuta colecție *Cântările bisericești după melodiile celor opt glasuri*

49 Titlul acestei lucrări l-am extras din articolul lui Dan Bugeanu, *Ilarie Chendi-bibliotecar*, în *Probleme de bibliografie*, vol. III, București, 1970, pp.159-160.

(1890), mediile cultural-științifice și bisericești își aduc, la această vreme, prinosul lor de recunoștință pe seama celui care și-a dedicat întreaga viață bisericii noastre și învățământului teologic ortodox din Transilvania. Exemplul de dăruire, ascultare și de râvnă înzecită de a fi fost de folos tuturor celor care l-au înconjurat, atât întru hărnicie, cât și în spirit, Dimitrie Cunțan s-a dovedit, în același timp, și un ctitor al începuturilor noastre în domeniul muzicii corale religioase și laice.

Din punct de vedere al creației sale, Dimitrie Cunțan a compus și prelucrat, în mod special, partituri destinate formațiilor pe voci egale bărbătești.

Abordând o linie melodică accesibilă vocilor corale, un ambitus comod pentru interpreții amatori, cântările cunțane au devenit în timp modele atât pentru cântarea de tradiție bizantină, cât și o cântare dovedită prin longevitate și scriere omofonă tradițională.

PERSONALITĂȚI ARDELENE ÎN LOCALITĂȚILE BANATULUI SÂRBESC

Dr. Mircea Măran

Key words: personalities, romanians, Transylvania, Serbian Banat, 19th-20th centuries

Some personalities, originating from Transylvania, in the settlements of Serbian Banat

Abstract: In this paper we present the life and work of several remarkable personalities, originating from Transylvania, who played an important role in the ethnic-cultural movement of the Romanians in the Serbian Banat at the end of the 19th and the first half of the 20th century. The personalities in question are two priests, two teachers and a doctor. Although from Transylvania, they worked in Banat, and in the area which became a part of the Yugoslav country after WWI and the fall of the Austro-Hungary.

The paper will deal with the following personalities: Constantin Dimian (1876-1959), born in Breț, in southeast Transylvania, who spent all his active life as an orthodox priest in Vladimirovac; Ștefan Șperchez (1882-1949), born in Zărnești, near Brașov, also an orthodox priest in Vladimirovac; Teodor Petrișor (1859-1906), born in Sân-Paul, near Cluj, a longtime teacher in Alibunar and the author of the monograph of Alibunar; Petru Stoica (1859-1930), born in Ormindea (Hunedoara), a longtime teacher and the bank manager in Satu Nou, near Pančevo; Dr. Alexandru Andressi (1865-1924), born in Sângiorgiul Român (Bistrița-Năsăud), a longtime physician in Vladimirovac and a well-known initiator and organizer of ethnic-cultural activities.

Românii din părțile vestice al Banatului, populație care dintotdeauna reprezenta o parte componentă a corpului etnic românesc, în ciuda statutului de minoritari obținut prin trecerea acestor părți ale Banatului în cadrul statului iugoslav, au reușit să-și mențină până în zilele noastre trează conștiința de neam. În ciuda scăderii vizibile a numărului apartenențelor acestei minorități naționale de pe teritoriul Republicii Serbia, aceștia și-au păstrat până azi identitatea națională, confesională și culturală, reprezentând de la bun început un factor al stabilității și o punte a colaborării dintre statul iugoslav, respectiv sârbesc, și România. Cetățeni loiali ai statului în care trăiesc, românii din Banatul Sârbesc își păstrează cu sfințenie limba, tradițiile și credința, bucurându-se de toate drepturile oferite de statul sârbesc minorităților care trăiesc pe teritoriul acestui stat.

Formarea și păstrarea identității acestei populații, din timpuri îndepărtate și până azi, a reprezentat un proces complex și specific în sine, prin însăși poziția deosebită, cea de minoritar, a acesteia.

Desigur în acest proces un rol deosebit i-a revenit intelectualității, recrutate din rândul localnicilor, dar nu numai, o parte a personalităților cu merite deosebite în activitățile național-culturale, didactice, confesionale, economice etc. provenind și din alte părți ale spațiului etnic românesc, printre care și din Transilvania. În lucrarea de față ne-am propus să prezentăm viața și activitatea câtorva personalități originare de pe plaiuri transilvane, dar care, primind post de muncă, s-au stabilit în părțile vestice ale Banatului, participând astfel la crearea istoriei localităților românești din Banatul Sârbesc.

Dr. Alexandru Andressi (1865-1924)

S-a născut la Sângiorgiul Român, azi Sângeorz-Băi, județul Bistrița-Năsăud, la 4 martie 1856, într-o familie de țărani. Școala generală o frecventează în localitatea natală¹, gimnaziul la Năsăud, iar în anul 1884 își începe studiile de medicină la Universitatea din Cluj, ca bursier al fondurilor grănicerești. După ce termină cu succes studiile (1889), este denumit în 1890 practicant salarizat la Institutul de anatomie descriptivă și topografică. În 1891 este promovat doctor în medicina universală, angajându-se la postul de asistent la clinica din Cluj, despărțământul oculist.

De pe plaiurile ardelene, tânărul medic trece în curând pe meleaguri bănățene, fiind în 1892 numit medic comunal la Ali-bunar (azi în Banatul Sârbesc). De acolo, în 1895 trece în comuna vecină Petrovasâla (Petrovosello, mai târziu Român-Petre, azi Vladimirovaț), unde își va petrece anii cei mai fructuoși ai carierei sale². Ce e drept, timp de patru ani (1898-1902), dr. Andressi funcționează ca medic în comuna Rășinari, însă din motive de sănătate și fiind invitat de intelectualitatea locală, se reîntoarce la Petrovasâla, unde funcționează în continuare ca medic pentru un salariu de 1200 florini lunar. În 1904 a fost promovat medic-fizic la Universitatea din Cluj.

Pe lângă profesia sa, pe care a îndeplinit-o în mod profesionist și deosebit de conștiincios, Andressi participă și la numeroase afaceri social-economice și culturale, fiind pe drept considerat ca una dintre cele mai reprezentative personalități atât din comuna Petrovasâla, cât și din întreaga zonă. În ciuda faptului că era

greco-catolic, participă la înființarea *Reuniunii corului vocal bisericesc-lumesc* din Petrovasâla, comună cu populație ortodoxă, deținând funcția de vicepreședinte al acestei societăți. În 1905, la inițiativa lui Andressi ia naștere *Casina română* din această localitate, doctorul comunal fiind ales și președinte al acestei societăți. A fost și membru al *Astrei*.

Activitatea sa pe plan economic este prezentă în special în domeniul bancar, Andressi fiind ales în comitetul de conducere al Institutului de economie și credit *Steaua* din Petrovasâla, *Sentinela* din localitatea vecină Satu Nou³, fiind membru fondator al majorității institutelor financiare românești din Banatul Sârbesc⁴. Participă și în alte afaceri cu caracter social și economic, printre care reorganizarea *Reuniunii pompierilor voluntari* din Petrovasâla, la înființarea *Reuniunii de înmormântare*, împreună cu preotul Ioanichie Neagoe și în special la înființarea *Societății pentru iluminare electrică*, în anul 1912, Petrovasâla fiind una din primele medii rurale din zonă în care a fost introdusă rețeaua de aprovizionare cu curent electric. Ce e drept, lumina electrică a fost introdusă doar în clădirile publice din comună, cât și prin casele celor mai înstăriți locuitori ai satului, în special negustori și intelectuali, marea majoritate a țăranimii nefiind încă conștientă și informată despre importanța acestei minuni a tehnologiei moderne. De aceea, în anii următori, dar în special în urma plecării lui Andressi din sat, societatea electrică va întâmpina numeroase dificultăți, astfel că la începutul anilor douăzeci s-a găsit în fața falimentului⁵.

3 Arhiva Parohială din Petrovasâla, Dosarele Institutelor de economie și credit *Steaua* și *Sentinela*

4 Nicolae Șofariu, *Dr. Alexandru Andressi 1865-1924*, în *Graiul Românesc*, Panciova, nr. 19 din 18 mai 1924, pag. 1

5 Gligor Popi, *Rumuni u jugoslovenskom Banatu izmedju dva rata (1918-1922)*, Novi Sad, 1976, pag. 22

1 *Arhiva someșană*, Năsăud, nr. 24, aprilie-septembrie 1938, pag. 182

2 N. Pența, *Monografia comunei Roman-Petre (Petrovosello) 1808-1908*, Oravița, 1911, pag. 83-85

În urma destrămării Austro-Ungariei, Andressi hotărăște să se stabilească în România, având în vedere că Petrovasâla a rămas în cadrul Regatului S.C.S. La 5 mai 1920 se stabilește la Timișoara, unde ocupă postul de medic-director la azilul pentru copii. Din cauza sănătății firave, fiind de o construcție slabă, părăsește această funcție și se pensionează, angajându-se în curând la Banca Centrală Bănățeană, proaspăt înființată, la care deține postul de casier provizoriu, de unde demisionează abia cu o săptămână înaintea morții, în anul 1924.

Constantin C. Dimian (1876-1959)

S-a născut în anul 1876 în comuna Brețcu (azi în județul Covasna), ca fiu al preotului cu același nume și al Paraschivei Dimian, născută Rențea. Familia Dimian era cunoscută în zonă prin lupta pentru apărarea intereselor naționale ale poporului român. Tatăl său, protopopul Constantin Dimian, a deținut funcția de protopresbiter de Treiscaune în perioada anilor 1903-1920.⁶

Constantin Dimian-junior urmează școala primară în satul natal, apoi cursurile Gimnaziului românesc din Brașov, pe care le termină în anul 1896, și pe cele ale Facultății de Teologie din București, în 1906, numărându-se la această facultate printre cei mai buni studenți. Teza de licență, deosebit de apreciată la vremea respectivă⁷, cu titlul *„Împrejurările în cari a luat început literatura bisericească în limba română”*, a fost publicată în anul 1906, la tipografia *Speranța* din București.

Pregătirea sa teoretică solidă, cât și renumele familiei Dimian, au facilitat încă-

drarea tânărului teolog în rândul personalului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, în perioada anilor 1906-1908. Pe atunci, tânărul Dimian a fost colaborator al *„Telegrafului Român”* și al altor publicații în limba română din Transilvania⁸.

Nu cunoaștem motivele care l-au determinat pe tânărul teolog Constantin Dimian să opteze pentru serviciu în îndepărtata comună Petrovasâla (pe atunci Român-Petre, azi Vladimirovac), din Banat. În tot cazul, acesta a fost primit la postul de capelan la Petrovasâla, împreună cu Ștefan Șperchez, după ce s-a hirotonit prin episcopul Aradului, Ioan Ignatie Papp, la 7 septembrie 1908, în perioada în care scaunul Episcopal de la Caransebeș a fost vacant. Instalarea la postul de capelan a celor doi tineri teologi la Petrovasâla a avut loc pe data de 8 noiembrie 1908⁹. Noul capelan avea datoria să *„solvească la cassa diecesană în favorul fondului pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor rămași după preoți, taxele precise, anume: taxa fundamentală 100 coroane și taxa anuală 15 coroane”*¹⁰.

Capelanul Dimian, om deosebit de energic, joacă un rol important în toate domeniile vieții sociale la Petrovasâla, dar și mai larg. Credincioșii îi ziceau *„popa Costa”*. Este foarte activ în viața politică a românilor din zonă.

În acest sens, amintim în special angajamentul său cu ocazia alegerilor pentru parlamentul maghiar din anul 1910 în cercul electoral Ozora (Uzdin), în care a susținut candidatura lui Mihailo Polit Desančić, liderul liberalilor sârbi, reprezentant al coaliției naționalităților.

În ciuda neplăcerilor pe care le-a întâmpinat, este ferm hotărât să participe în continuare la lupta pentru realizarea

⁶ Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Cluj-Napoca, 1998, p.82

⁷ Luminița Cornea, *Prinos adus Bisericii și Neamului Românesc: Teza de licență a preotului Constantin C. Dimian*, www.crestinortodox.ro

⁸ I. Lăcătușu, op. cit., p. 83

⁹ N. Pența, *Monografia comunei Roman-Petre (Petrovosello) 1808-1908*, Oravița 1911, p.107

¹⁰ Arhiva Parohială Petrovasâla (A.P.P.), *Dosarul preotului Constantin Dimian*

drepturilor naționale ale românilor bănățeni. În momentele în care Austro-Ungharia încetează să mai existe (noiembrie 1918), Constantin Dimian participă la evenimentele care au avut loc ca urmare a destrămării Monarhiei dualiste. Astfel, pe data de 13/26 noiembrie 1918, la Alibunar are loc adunarea pentru alegerea deputaților români care vor participa la Marea Adunare de la Alba Iulia¹¹, la care a fost prezent și Constantin Dimian.

În urma încadrării părții vestice a Banatului în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în ciuda plecării majorității intelectualilor români de aici în România, Constantin C. Dimian rămâne la Petrovasâla, jucând în perioada interbelică un rol însemnat în viața confesională, politică, economică și culturală a românilor din Banatul Iugoslav. Începând cu anul 1923, face parte din conducerea Partidului Român din Regatul S.C.S.

În această fază timpurie a activității Partidului Român, Constantin C. Dimian este unul dintre principalii lideri ai partidului. Dar, deja în anul 1924, acesta ajunge în conflict cu o parte din conducerea partidului. Începe slăbirea acestuia prin formarea de fracții, ceea ce va duce la înșelul de la alegerile parlamentare din 1925 și 1927. Nici în perioada următoare Constantin C. Dimian nu a fost scutit de implicarea în conflictele dintre intelectualii români din Banatul Iugoslav.

Pe lângă faptul că s-a ocupat cu afaceri politice, preotul Dimian a jucat un rol activ și în alte sfere de viață a localității Petrovasâla. Astfel, după plecarea preotului Ioanichie Neagoe în România, Dimian devine pentru un timp de câțiva ani directorul executiv al Institutului de credit și economii „Steaua” din Petrovasâla.

Nu în ultimul rând, Dimian participă cu succes și la organizarea vieții culturale la

Petrovasâla, dar și la nivel de minoritate. Pe lângă meritul său la înființarea fanfarei „Doina” din Petrovasâla (1928), amintim și angajarea sa la organizarea unei biblioteci sătești. Aceasta a luat naștere datorită donațiilor în cărți făcute de Biblioteca centrală „I.G.Bibicescu” din Turnu Severin, care, de fapt, au fost făcute tuturor localităților cu populație românească din Banatul Iugoslav.¹²

Ca preot a fost foarte apreciat în sat și în afara acestuia. A fost președintele Comitetului parohial din Petrovasâla. După moartea lui Ioanichie Neagoe la Timișoara, în anul 1931, Dimian devine în sfârșit paroh la Petrovasâla, până atunci deținând funcția de capelan, cu toate că practic avea atribuțiile de paroh încă din momentul plecării lui Neagoe în România (1920).

Vom aminti încă câteva contribuții ale preotului Dimian la dezvoltarea vieții minoritare românești din Banatul Iugoslav: este membru al redacției săptămânalului „Nădejdea” din Vârșeț¹³; participă la înființarea „Asociației corurilor și fanfarelor române din Banatul Iugoslav”, în 1931. Asociația încadra corurile și fanfarele românești din Banatul Iugoslav, avându-l ca președinte pe preotul Ioan Mităr din Straja, iar ca vicepreședinte pe preotul Constantin Dimian¹⁴. O altă asociație românească, de data aceasta cu caracter confesional, a fost înființată la sfârșitul anului 1931. Este vorba de „Asociația clerului ortodox român din Banatul Iugoslav”, preotul Dimian deținând funcția de casier¹⁵. Ca publicist, în perioada interbelică a colaborat la săptămânalul „Graiul românesc” din Panciova.

12 N. Chipurici, *Românii din afara României (Documente)*, Editura „Lumina”, România, 1995, p.88

13 Calendarul „Nădejdea” pe anul 1931, Vârșeț 1930, p.39

14 *Nădejdea*, Vârșeț, nr.36 din 13 septembrie 1931, p.3

15 idem, nr.1 din 1 ianuarie 1932, p.3

11 V.M.Zaberca, *Românii din Banatul Iugoslav și Marea Unire*, Timișoara 1995, p.106-107

În anul 1953, după aproape jumătate de secol de serviciu, Constantin Dimian se pensionează. Ultima dată slujește la sfânta liturghie pe data de 29 ianuarie 1956, la vârsta de 80 de ani. La 1 februarie 1956 părăsește Petrovasâla și trece în România. Se stinge din viață pe data de 5 iunie 1959 în localitatea Băcești, județul Vaslui¹⁶.

De o deosebită valoare istorică este manuscrisul lui Constantin C. Dimian – o mică cronică a localității Petrovasâla, pe care acest preot a scris-o pe paginile goale ale „Evangheliei...”, editate la București în anul 1895 și care se găsește în Arhiva Parohială din Petrovasâla. Cronică respectivă, intitulată „*Pro memoria*”, aduce informații prețioase despre trecutul acestei localități, cuprinzând perioada anilor 1916-1955, dar în primul rând este o mărturie a modului de gândire a unui preot ortodox român în condițiile vitrege provocate de frământările de care a fost cuprinsă societatea bănățeană în perioada interbelică, în anii războiului al doilea mondial și în primii ani postbelici¹⁷.

Descendent dintr-o marcantă familie de pe meleagurile ardelene, Constantin C. Dimian, prin activitatea sa pe tărâmul culturii și al credinței strămoșești, se enumeră printre personalitățile de seamă ale românilor din Banatul Sârbesc în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Teodor Petrișor (1859-1906)

Teodor Petrișor s-a născut în anul 1859 în localitatea Sân-Paul, județul Cluj. A frecventat, în limba română, cursurile Preparandiei din Deva. La început a lucrat

ca învățător în câteva sate transilvane, printre care în satul natal, apoi la Râul Alb și Cugir, iar în anul 1889 a trecut în comuna Alibunar (azi în Banatul Sârbesc), unde a fost angajat ca învățător, până la pensionarea sa în anul 1904. A decedat la Alibunar în anul 1906¹⁸.

Datorită muncii sale serioase pe plan didactic, dar și pe plan social și cultural, foarte repede a obținut autoritate și renume, atât în rândul locuitorilor acestui sat, cât și mult mai larg. Ca un bun cunoscător al teoriei pedagogice, a colaborat cu texte de specialitate în mai multe publicații în limba română din fosta Austro-Ungarie, printre care „Școala română”, „Tribuna”, „Foaia diecezană”, „Foaia scolastică”, „Transilvania”, „Drapelul”. A fost și colaborator la „Enciclopedia română” a lui Corneliu Diaconovici, iar cu ocazia vizitei renumitului filolog german Gustav Weigand, care a venit în anul 1895 la Alibunar, cu scopul colectării materialului pentru atlasele sale lingvistice, Petrișor i-a acordat ajutorul necesar.

La Alibunar a înființat un cor, a organizat diferite manifestări culturale, atât în această localitate, cât și în cele vecine. În afacerile economice este prezent prin sprijinirea institutelor bancare românești, printre care „Sentinela” din Satu Nou, „Panciovana” din Panciova și altele¹⁹. În 1899, Petrișor devine membru ordinar al *Astrei* cu ocazia înființării despărțământului Panciova în cadrul Asociațiunii²⁰.

Cea mai importantă operă a sa este însă „Monografia comunei Alibunariu”, care mai întâi a fost publicată ca foileton în „Foaia diecezană” din Caransebeș, iar apoi în anul 1896 și ca o broșură aparte,

16 A.P.P., Valeriu Perin, *Conscripția parohială din anul 1953*

17 Cronică lui Constantin Dimian este publicată integral în: Mircea Măran, *Cronicari petroviceni*, Panciova, 2006, pag. 49-75

18 *Monografia Alibunarului*, Alibunar, 1998, pag. 161-162

19 Arhiva Parohială din Petrovasâla, *Dosarele „Sentinei” și „Panciovane”*

20 *Transilvania*, Sibiu, nr. IX, noiembrie 1899, pag. 33

tipărită în tipografia diecezană din Caransebeș²¹. Este vorba despre prima monografie a unui sat din Banatul Sârbesc publicată în limba română (în total cea de-a treia monografie rurală în limba română de pe întreg teritoriul Banatului), cu toate că, în ceea ce privește valoarea sa științifică, în primul rând în ceea ce privește materialul documentar folosit, dar și a volumului său, rămâne înapoi față de monografia Petrovasălei (Vladimitovaț), pe care ceva mai târziu, în anul 1911, a publicat-o învățătorul Nicolae Pența. Înainte de Petrișor, monografia Alibunarului a fost scrisă în limba germană și maghiară de Felix Milleker, astfel că însăși Petrișor s-a servit de această lucrare cu ocazia alcătuirii monografiei sale.

Petru Stoica (1859-1930)

Este originar din Ormindea, localitate în județul Hunedoara. Termină cinci clase liceale la Brad și Sibiu și Școala Normală la Deva (1879). Studiile și le completează mai târziu printr-un curs comercial la Viena. După ce funcționează un timp ca învățător la Măceu (județul Hunedoara), trece la Satu Nou, lângă Panciova (azi în Banatul Sârbesc), unde desfășoară o bogată activitate didactică, publicistică, culturală și economică²².

Activitatea sa publicistică a constat în colaborarea la publicații contemporane de prestigiu, printre care *Telegraful român* și *Tribuna* din Sibiu. Este demn de amintit că învățătorul Stoica a înființat prima publicație în limba română de pe spațiul Banatului Sârbesc (*Convorbiri pedagogice*, 1886-1888), pe care o redactează împreună

cu cunoscutul folclorist ardelean Ion Pop Reteganul²³. Mai târziu, Stoica figurează ca director, iar apoi ca proprietar al revistei. Sediul redacției acestei publicații se găsea mai întâi la Satu Nou, revista fiind tipărită la Panciova, iar mai târziu, din motive financiare, sediul redacției este mutat la Brașov.

Activitatea sa de dascăl și luminător al poporului este desigur principala contribuție pe care învățătorul ardelean a dat-o neamului său. O perioadă de timp a funcționat și ca director al școlii comunale din Satu Nou (Réva-Ujfalu, pe atunci, azi Banatsko Novo Selo). După ce a fost constrâns de autortăți să părăsească postul său de învățător, Stoica rămâne la Satu Nou, continuând să se ocupe cu afaceri economice și culturale. Împreună cu un grup de intelectuali și oameni de afaceri, a pus bazele Institutului de Economii și Credit „Sentinela” din Satu Nou, care decenii în șir a fost și cea mai puternică bancă sătească a românilor din Banatul Sârbesc. În primii ani de activitate a *Sentinelei*, Stoica figurează ca locțiitor al directorului executiv (protopopul Trifon Miclea), iar de la începutul secolului al XX-lea preia și funcția de director executiv al acestei instituții financiare²⁴. Pe lângă Sentinela, Stoica face parte și din conducerea altor institute financiare din zonă, precum *Steaua* din Petrovasăla și *Dunăreana* din Cuvin.

Luptător devotat cauzei neamului, participă în activitatea corului local, contribuie la înființarea parohiilor ortodoxe române din Panciova și Dobrița, la sfârșitul secolului al XIX-lea. În același an (1899) devine membru ordinar al *Astrei*, preluând și funcția de casier al despărțământului Panciova al Asociațiunii, la adunarea

21 Ediția a doua a acestei monografii a fost publicată la Arhivele istorice din Panciova (2005), în versiune bilingvă, în limba sârbă și română.

22 Satu Nou – Banatsko Novo Selo 1765-1977, Monografie, Satu Nou, 1979, pag. 106-107

23 Ion Apostol Popescu, *Ion Pop Reteganul – Viața și activitatea*, București, 1965, pag. 74

24 A.P.P., *Dosarul băncii „Sentinela”*

constituantă a acestui despărțământ ținută pe data de 8 august²⁵.

După trecerea părților vestice al Banatului în cadrul regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Petru Stoica hotărăște să părăsească localitatea Satu Nou și să treacă în România. În anul 1923 se stabilește la Brașov, unde rămâne până la sfârșitul vieții. Datorită contribuțiilor sale la propășirea ideii și a identității naționale românești în toate sferile de activitate amintite mai sus, Petru Stoica rămâne una dintre cele mai importante personalități ale neamului de pe acest teritoriu, numele său fiind înscris cu slove de aur în istoria românilor din Banatul Sârbesc.

Ștefan Șperchez (1882-1949)

Preotul Ștefan Șperchez s-a născut la 24 iulie 1882 în comuna Zărnești, județul Brașov. A terminat opt clase liceale, susținându-și bacalaureatul la Năsăud în anul 1903. Continuă să studieze teologia, absolvind seminarul teologic din Sibiu în anul 1906, iar examenul de calificare preoțească îl susține tot la Sibiu, în 1907²⁶. Pe data de 26 octombrie 1908 este numit de capelan la parohia întâi din comuna bănațeană Petrovasâla (Román-Petre, pe atunci, azi Vladimirovaț, în Banatul Sârbesc), pe lângă socrul său, parohul Petru Murgu.

Comuna Petrovasâla, întemeiată la 1808 pe teritoriul Regimentului Germano-Bănățean al Graniței Militare, a fost în momentul instalării tânărului Șperchez una dintre cele mai puternice comunități ortodoxe române din întreaga Eparhie a Caransebeșului, numărând peste șase mii de locuitori, în mare majoritate români

ortodocși. Cu ocazia sărbătoririi centenarului comunei, în anul 1908, pe lângă o serie de manifestări cultural-naționale, a avut loc și instalarea a doi tineri capelani, ambii ardeleni – Ștefan Șperchez și Constantin Dimian. Cei doi capelani au fost instalați pe lângă parohii locale – Petru Murgu și Ioanichie Neagoe, Petrovasâla având în anii următori patru preoți, situație reală având în vedere numărul mare de credincioși.

După Primul Război Mondial și destrămarea Austro-Ungariei, această parte a Banatului este încadrată în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. După moartea socrului său, în anul 1920, Șperchez devine parohul primei parohii din această comună frunțasă românească din Banatul Sârbesc, la 3 octombrie 1920.

Activitatea lui Ștefan Șperchez pe plan confesional și național-politic a fost foarte bogată. Colaborează cu articole în publicațiile în limba română din Banatul Sârbesc, printre care "Graiul Românesc" din Panciova și Calendarul "Nădejdea" din Vârșeț, fiind în anumite perioade și membru în redacția săptămânalului cu același nume. Pe plan politic s-a evidențiat în prima perioadă de activitate a Partidului Român din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor²⁷. Preotul Șperchez participă la adunările populare organizate de Partidul Român la Petrovasâla și în alte localități din zonă, adresându-se deseori poporului. După ce Partidul începe să slăbească, ca urmare a scindărilor din vârful său, acesta încearcă să se retragă din viața politică. Totuși, în anul 1935, în urma alegerilor parlamentare care au avut loc în regatul iugoslav, constatăm reîntoarcerea preotului nostru pe scena politică, participând la adunarea românilor din Banatul iugoslav de la Alibunar, la care acesta a fost ales de președinte ad-hoc al adunării.

25 *Transilvania*, Sibiu, nr. IX, noiembrie 1899, pag. 126

26 A.P.P., *Dosarul preotului Ștefan Șperchez*

27 *Graiul Românesc*, Panciova, nr. 18 din 1 iulie 1923, p. 3

Cu această ocazie, după ce Partidul Român a fost interzis în anul 1929, prin introducerea dictaturii regelui Alexandru I, s-a refăcut activitatea politică a românilor din zonă prin înființarea așa-numitului Comitet Central Român, în fruntea căruia se găsea dr. Alexandru Butoarcă, avocat din Vârșeț și director al săptămânalului *Nădejdea*, iar Ștefan Șperchez deținea funcția de vicepreședinte.

În anul 1940, Șperchez este datorită meritelor sale pe plan confesional și național decorat cu brâu roșu de către episcopul Caransebeșului Vasile Lăzărescu. După terminarea Celui De-al Doilea Răz-

boi Mondial și stabilirea orânduirii comuniste în Iugoslavia, preoțimea își pierde poziția pe care a avut-o până atunci în viața național-culturală și politică a minoritarilor români din Banatul Iugoslav. Biserica și reprezentanții ei sunt persecutați, pierzându-și aproape în întregime privilegiile de până atunci. Unii dintre preoți au fost prizonieri, alții au reușit mai ușor să se adapteze noilor condiții prezente în țară. Ștefan Șperchez nu a putut și nici nu a dorit să se împace cu realitatea dureroasă. S-a sinucis în anul 1949, la vârsta de 67 de ani, după 41 de ani petrecuți în preoție, ani care i-a dedicat în întregime credinței și bisericii străbune, neamului și parohiilor sale.

PROFESORUL DUMITRU PURICE (1880 - 1928)

130 de ani de la naștere

Din galeria miilor de personalități locale care au slujit neamul românesc

Ana Grama

Key words: Dumitru Purice, theacher, romanian, Transylvania, 19th-20th century

School-master Dumitru Purice (1880 - 1928)

From the gallery of thousands of local personalities which served the romanian nation

Abstract: The article shows the portrait of the school-master and priest Dumitru Purice, whose activity put him in the series of romanian intellectuals, enough numerous to mark the society where they live, as a whole, with *it's good and wrong*.

Profesorul Dumitru Purice s'a născut la 10 August 1880, în comuna Budila județul Trei Scaune. A urmat studiile secundare la liceul ortodox român din Brașov (...). a trecut examenul de maturitate (bacalaureatul), în Iunie 1900. A absolvit seminarul pedagogico-teologic din Sibiu, în 1903. În anul 1904, a funcționat ca învățător în comuna Bonțida județul Cluj și Nocrich (Sibiu). Dela Ianuarie 1905 a slujit ca preot în parohia ortodoxă Hurez (Făgăraș), până la 1916, data refugiului. Dela Noemvrie 1919 până la ziua morții a servit ca profesor la liceul nostru, după ce urmasse în vara anului 1920 cursurile pregătitoare de profesori dela Universitatea din Cluj, unde a depus și examenul de capacitate, în Martie 1921 și-a dat blândul și nobilul său suflet în mâinile Creatorului Vineri 30 Martie 1928, în al 48-lea an al vieții sale".¹



¹ După Anuarul Liceului Radu Negru din Făgăraș.....

Unirea cea Mare continuă să fie un subiect de interes pentru toți cei preocupați de istoria contemporană. Memoria ei are uneori accente mai subliniate pentru că proprii înaintași, unii chiar neintermediați, au constituit "generația unirii". Este binecunoscut că din rândul tinerei, și firavei, intelectualități românești s-au născut cei mai activi propagandiști și militanți pentru UNIRE; cei împotriva unirii cu "Țara" au fost puțini și negați de proprii contemporani, apoi de generațiile următoare, ei înșiși retrăgându-se din viața socială ca niște *învinși*. Unul dintre activiștii reconstruirii României Mari a fost profesorul pe care-l aducem în fața cititorilor acestei publicații, adăugându-l celor care figurează deja într-o galerie virtuală a personalităților locale românești.

Ca un preludiv la descoperirea unor înțelesuri poate nerostite, propunem cititorilor pentru început să privească o fotografie ce ne vine din urmă cu aproape un secol. Fără nici un efort descoperim, iată, un om frumos și demn, cum erau numeroși români, inclusiv cei din „Trei Scaune”. Pe aceștia, personajul nostru, asemenea altora, cu care are aproape trăsături comune, cel puțin de ținută, îi poate reprezenta în acest sens. Să mai observăm la acest adevărat „domn” interbelic liniștea ce i se citește pe chip, o pace interioară care exclude orice „țâfnă” a celor mai mari, mai puternici, mai ajunși, mai..., mai... Apoi, privirea sa confirmă *spusa* (inclusiv a lui I.L. Caragiale despre M. Eminescu) că, în spatele ochilor săi inteligenți, „locuiește cineva înăuntru”! Vădit înțelept, deci capabil să înțeleagă *mersul lumii*, fără ură, ori deznădejde, cu acceptul de a trăi *cum se cuvine* întipărit pe chip și cu însemnele puterii de a nu se clinti în fața vreun efort înscrise în toate trăsăturile feței și ținutei sale.

Iar acest om poate fi socotit tipic pentru cei din generația sa, pe care istoria i-a reținut, aceia ce i-au fost asemenea ca for-

mație intelectuală, ori prin ocupațiile pe care le-au practicat. Este vorba despre românii sudtransilvani care în preajma Primului război mondial erau mai mult sau mai puțin tineri. Oricum, cu toții, după ce au depășit ororile războiului, la sfârșitul acestuia s-au înscris în trudnica muncă de construire a tânărului Stat românesc.

Profesorul Dumitru Purice, face parte neîndoios din șirul de intelectuali români, suficient de numeroși pentru a-și pune amprenta pe mediul în care trăiau și-și duceau activitatea, pe întreaga epocă, în general, cu *bunele și cu relele ei*.

L-am cunoscut pe acest profesor, „legendar” în Țara Făgărașului ... *din povești*: fratele mamei mele i-a fost elev; profesorul i-a predat istoria –în momente în care *se făcea marea istorie*- și i-a fost diriginte. Amintirile unchiului (fiu de țărani, *Dr. în științe* la Liège), provocate de mereu preamultele întrebări ale nepoatei, au creionat un portret cuceritor, abia peste mulți ani *priceput* la adevăratele dimensiuni. Era perceput ca „un român adevărat venit *din ungurime*”, așa cum proprii mei *moși* plecaseră, cu multe decenii în urmă, din Brețcu.

Domnul profesor Purice venise în liceul „Radu Negru” din Făgăraș într-un moment pe cât de entuziast, pe atât de greu de traversat. Înainte de 2 februarie 1919, când liceul a fost preluat de noile autorități - prin prefectul român Dr. VASSU-, într-un județ în care populația română era de 97% toate materiile se predau numai în limba maghiară. În toate *proiectele de programă și anualele* acelei școli, sintagmele de referință fuseseră: „cultivarea și răspândirea sentimentului maghiar”, „creșterea tinerilor în astfel de direcție”, „să se declare cu mândrie cetățeni maghiari”; ceea ce și profesorii (maghiari) „și-au ținut de supremă datorie a le-o strecura în suflet cu orice prilej”. Era un liceu „de stat”, un stat susținut și prin contribuția contribuabililor români, unde funcționa

... un singur profesor român! Situația era similară în tot Ardealul. Consiliului Dirigent ia urgent măsura de a pregăti profesori secundari proveniți din învățători și preoți pentru 25 licee și 66 școli civile de stat preluate de Statul român. Selecția viitorilor profesori putea fi, și era, extrem de riguroasă: dintre românii deja *școliți* -cu greu, dar temeinic- autoritățile aveau de unde recruta oameni capabili. Doar ei nu fuseseră niciodată integrați în alte slujbe de stat....

Românizarea școlii din Făgăraș a fost de la început un succes: numai în primul an, în clasa I s-au înscris 184 elevi, deschizându-se 3 clase paralele. Adăugându-se cei ce veneau de la alte școli –mai îndepărtate de satele făgărășene, cum erau cei de la Gimnaziul șagunian din Brașov- la inaugurarea din 6 octombrie 1919 se anunțau ca *înscriși* 417 elevi. Director era Dr. Ștefan Damian, venit din serviciul militar.

Dumitru Purice a funcționat întâi ca profesor suplinitor pentru geografie și istorie, „cu calificare preoțească”, diriginte și custode al muzeului de geografie, dar și secretar al Comitetului școlar, funcție de încredere pentru întreaga societate românească făgărășană; va preda și religia. Din anul 1921/22 este profesor titular „provi-

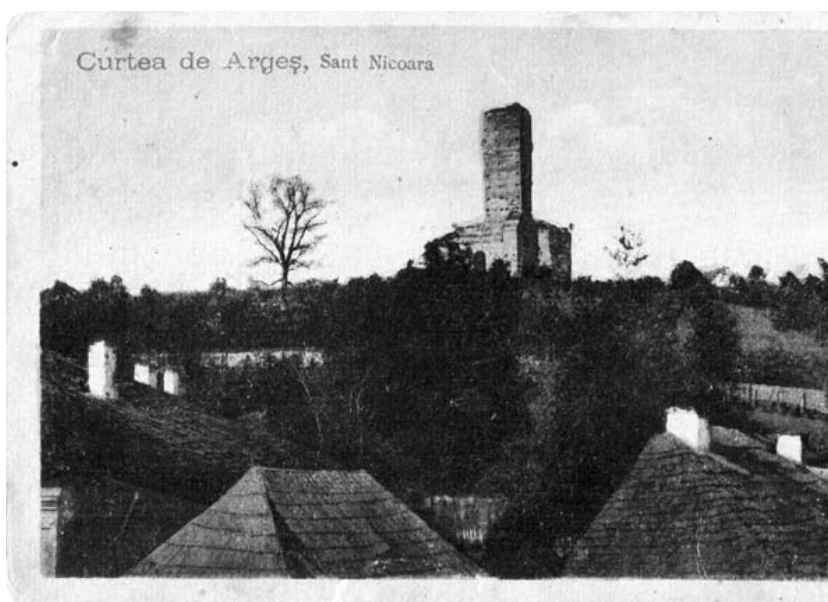
zoriu”. Avea 15 ani vechime, ca preot, și 3 de învățământ. Nu mai funcționează din 1 martie 1922 „în urma unor împrejurări regretabile ce s-au ivit cu ocazia alegerilor pentru Cameră”, dar revine în anul următor. Sub coordonarea sa Muzeul liceului devine *istorico-filologic*.

Seriozitatea școlii –și nu doar a directorului, ci și a celorlalți dascăli- se probează prin datele de mai jos. Din cei *înscriși în primul an de funcționare „românească” a liceului, în anul școlar 1919-1920, erau înscriși în cls. a II-a 56 elevi. Au absolvit clasa a VIII-a doar 17!* Părăseau școala nu doar cei ce nu plăteau taxele școlare, ci cei care ...nu aveau note de trecere. Începând din anul 1925, cei ce doreau să urmeze „universitatea”, susțineau examene de bacalaureat la Sibiu ori la Brașov.

Cine are disponibilitatea – dar și forța – de a număra și judeca câte caractere de nivel național (de la Remus Răduleț, la Traian Herseni), sau local, a format profesorul Purice, ori câți copii/tineri au trecut prin „măinile” dascălului de istorie-preot? Foștii săi elevi l-au reținut, cu multă plăcere, ca fiind cel ce organiza excursii în toată țara, mai ales la locurile cu rezonanță istorică, pentru majoritatea copiilor acestea fiind primele ieșiri din satul/orașul lor,

Carte postală trimisă familiei, în satul Rodbav, Făgăraș, de către elevul Suciu Curea Valeriu, elev în clasa a IV-a a Liceului Radu Negru din Făgăraș.

Însemnare: „*Suvenire de la Curtea de Argeș, din anul 1922, în excursia din 26-30 iunie (...)*”



experiențe intelectuale și personale esențiale.

Din discursul directorului Liceului Radu Negru din Făgăraș, Dr. Damian.

„(...) Dumitru Purice, era mai presus de toate o pildă vrednică de urmat în ce privește **dragostea de neam**. În această privință, nici o jertfă nu i se părea prea mare. De felul lui om idealist și fire însuflețită pentru tot ce i se părea bun, nobil și drept. În aceeași măsură era însă dârz și neîmpăcat dușman față de nedreptate și asupra.

Potrivit firii sale s'a pus în slujba bisericii și școlii de la țară, în slujba celor doi factori culturali, cari, în vremuri de restriște au lucrat mână în mână, pentru a putea ține aprinsă scânteia conștiinței naționale.

Regretatul face parte din acea **admirabilă pleiadă de intelectuali români**, -cari erau chemați a se identifica pe deplin cu soarta vitregă a oropsitului nostru popor.

Iar când în anii războiului mondial, se deslănțuise asupra ogoarelor noastre o furtună vrășmașe, lăsând să cadă pe bietul Ardeal urgia -anilor răi din biblie, ne mai putând suporta asupra ărilor noastre fără seamăn ale dușmanilor noștri seculari, a luat toiagul pribegiei, trecând la frații liberi, ca să le spună suferințele noastre.

Când s'au revărsat însă zorile binefăcătoare ale libertății naționale și pe meleagurile noastre, și-a oferit serviciile liceului din Făgăraș, care trebuia să devină școală românească(...). Și acum privind această rară energie cheltuită pe-deantregul în slujba neamului, îl putem asigura pe iubitul nostru coleg că vremelnica sa petrecere în mijlocul nostru n'a fost zadarnică, căci **sămânța aruncată de el va încolți** și va aduce îmbelșugat rod în vlăstarele noastre tinere, conducătorii de mâine ai societății noastre.

Aspecte referitoare la activitatea unor instanțe judecătorești mureșene, în primii ani după Marea Unire de la 1918

Nicolae Balint

Key words: justice, Mureș County, Romania, inter-war period

Facts regarding the activity of some local courts from Mureș District in the first years after the Great Union from 1918

Abstract: The study shows facts regarding the activity of some local courts from Mureș County in the first years after the Great Union from 1918 and about the process of implementation of the Romanian legislation in Transylvania.

Considerații generale

Sfârșitul Primului Război Mondial a marcat și sfârșitul a trei mari imperii, dar în același timp începutul unei epoci de mari prefaceri politice, economice și cultural-științifice.

Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), n-a rezolvat însă în mod echitabil problemele determinate de război, a creat frustrări pentru statele mici, dar a creat și complexe pentru statele învinse, complexe care peste puțin timp aveau să alimenteze și să însuflețească mișcări extremiste, revizioniste¹ și revanșarde. De altfel, chiar și între Marile Puteri - *cele care organizaseră Conferința* - au apărut divergențe de opinii și chiar anumite animozități de la începutul lucrărilor², dar din ce în ce mai evidente pe parcursul desfășurării Conferinței.

Statele admise la Conferința de Pace au fost împărțite în mod discriminatoriu în state cu „interese generale” și „state cu in-

terese speciale”³, urmare a propriilor interese promovate de Marile Puteri, iar acest fapt a creat o stare de tensiune încă de la debutul Conferinței.

Participantă la război de partea Antantei și aflată în rândul statelor învingătoare la sfârșitul acestuia, la Conferința de la Paris, România s-a văzut confruntată cu o serie de probleme și atitudini adverse, vis-a-vis de propriile ei aspirații și revendicări.

Drept justificare a acestei atitudini, România i se imputa Tratatul de la Buftea-București⁴, tratat încheiat în mod forțat, un tratat care-i fusese practic impus în condițiile de după Brest-Litovsk⁵, dar pe care statul român nu-l ratificase și drept urmare acesta nu produsese consecințe în plan juridic și economic.

Ori știut este și faptul că nici Marile Puteri nu-și respectaseră angajamentele asumate față de România, mai precis cele referitoare

1 A se vedea în acest sens Ioan N. Ciolan, și colectivul, *Transilvania – istorie și dăruire românească*, Editura Sirius, București, 1996, pp. 217-237.

2 Emil Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, Iași, 1976, pp. 3-5.

3 Constantin Botoran și colectiv, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920) - Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, p. 280.

4 Ibidem, p. 299.

5 Vasile Pascu, *Istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura “CLIO NOVA”, București, 1996, p. 239.

la deschiderea unui nou front în sudul Greciei și care ar fi susținut astfel acțiunile militare desfășurate de armata română pe frontul transilvănean în fața unui atac dinspre sud, conjugat cu contraofensiva austro-ungară dinspre vest.

Pe lângă cuantumul reparațiilor de război ce i se datorau, pentru partea română, dar nu numai pentru ea, o problemă foarte delicată abordată în cadrul Conferinței de Pace de la Paris s-a dovedit a fi și problema minorităților. În acest sens trebuie menționat și faptul deloc lipsit de importanță, că România s-a lovit la Paris în mod constant de atitudinea partizană pro maghiară a Angliei.

Prin tratatele de pace încheiate acolo, Marile Puteri au impus norme juridice cu caracter supraconstituțional și pe care statele semnatare erau obligate să le consacre prin propriile lor legi, ceea ce era în mod evident o gravă încălcare a suveranității naționale pentru că ele ofereau cercurilor apusene posibilitatea de a se amesteca în treburile interne ale statelor cărora li se impuseseră asemenea prevederi⁶.

Ion I. C. Brătianu, cel ce a condus într-o primă fază delegația României la Conferința de Pace de la Paris, s-a dovedit a fi foarte intransigent în problema minorităților, atitudine adoptată și cu ocazia Conferinței de la Geneva din 1922 când delegația maghiară a ridicat din nou problema minorităților, cu trimitere directă la minoritatea maghiară din Transilvania căreia, chipurile, nu i s-ar fi respectat drepturile consacrate în plan internațional și ca o consecință a acestei situații, această minoritate nu ar fi avut un statut de egalitate cu națiunea majoritară.

Presiunea exercitată de Marile Puteri asupra României prin abordarea nerealistă a chestiunii minorităților în cadrul Conferinței de la Paris a fost în parte contracarată de atitudinea mult mai flexibi-

lă și abilă a lui Alexandru Vaida Voevod⁷, membru al delegației române și ulterior, după demisia lui Brătianu, chiar șef al acestei delegații.

Așa cum vom vedea în continuare, problema minorităților era în fapt o falsă problemă, iar unul din argumente îl constituie consider eu, chiar faptul că și după realizarea *de facto*, dar și *de jure* a Marii Uniri de la 1918, în legislația Regatului român - *mă refer doar la provincia Transilvania, parte a acestui regat* - s-au menținut mult timp norme și chiar legi maghiare în întregul lor, precum și multe din prevederile Codului civil austriac⁸.

De asemenea, funcționarii etnici maghiari au putut să lucreze în continuare în instituțiile statului român, cu singura condiție de a învăța limba română și de a depune jurământul de credință față de statul român, gest pe care mulți dintre aceștia l-au refuzat în mod ostentativ.

Unificarea legislativă - *prin extinderea legislației civile din România și asupra Transilvaniei* - s-a făcut abia în 1943⁹ (evident, fără NV Transilvaniei, parte cedată Ungariei prin Dictatul de la Viena din 1940).

Organizarea judecătorească în Transilvania până la 1918

Potrivit Legii XXI din 1871, în Transilvania funcționau ca primă instanță judecătorească de plasă și tribunalele. Judecătorești de plasă aveau în componența lor un judecător de plasă plin și unul sau mai mulți judecători de plasă supleanți. Aceste judecătorii aveau o competență limitată. Spre exemplu, în materie civilă ele judecau litigiile care nu depășeau ca

6 Emil Bold, *op.cit.*, pp. 7-10

7 A se vedea în acest sens Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorandum și Trianon (1892-1920)*, Editura Tipotrib, Sibiu, 2000, pp. 166-167.

8 Dumitru Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 237.

9 Legea nr. 389, din 22 iunie 1943, a extins legislația civilă și comercială a României și asupra Transilvaniei.

valoare 500 de florini¹⁰, precum și cauze penale de mică importanță.

Tribunalele de primă instanță erau instanțele de prim grad pentru hotărârile instanțelor inferioare în ceea ce privește cauzele civile și comerciale.

În materie penală erau instanțe de prim grad pentru toate crimele și delictele. Tribunalele erau formate dintr-un președinte și un număr de judecători stabiliți și numiți de ministrul de Justiție.

Țin să precizez faptul că în cazul delictelor de presă¹¹, judecătorii încadrați în aceste tribunale erau asistați de un juriu compus din 12 membri și hotărârile erau luate în ultimă instanță¹².

Asemenea tribunale de primă instanță funcționau la Sighetul Marmăției, Satu Mare și Zalău (intrau în circumscripția Curții de Apel de la Debrețin), Bistrița, Dej, Deva, Alba-Iulia, Cluj, Sibiu și Turda (se aflau în circumscripția Curții de Apel din Cluj), Brașov, Miercurea Ciuc, Dumbrăveni, Târgu-Mureș și Odorhei (se aflau în circumscripția Curții de Apel din Târgu-Mureș, ce funcționase până în 1890 ca Tablă regească), Arad și Oradea (în circumscripția Curții de Apel din Oradea), Caransebeș, Lugoj și Timișoara (în circumscripția Curții de Apel din Timișoara).

Prin Legea XXV din 1890 s-au înființat Curțile de Apel la Cluj, Târgu-Mureș, Oradea și Timișoara, iar acestea funcționau ca instanțe de apel pentru cauzele judecate în prima instanță de tribunale și ca instanțe de recurs pentru cauzele judecate de judecătorii.

Curțile de Apel erau alcătuite dintr-un președinte, președinți de complet, jude-

cători și funcționari și erau organizate în 2 secții, civilă și penală..

Hotărârile Curților de Apel puteau fi atacate la Curtea de Casație și Justiție de la Budapesta, aceasta fiind organul suprem de judecată cu competență generală în recurs, dar numai pentru vicii de formă în procedură și pentru neкомпetență.

Pe lângă fiecare tribunal funcționa câte un Parchet, iar pe lângă fiecare Curte de Apel câte un Parchet general. Ambele Parchete erau subordonate Ministerului Justiției de la Budapesta.

Pentru centrul și estul Transilvaniei, inclusiv părțile bănățene, izvorul principal de drept a fost Codul civil austriac din 1811. Acest cod a fost introdus în Ungaria și Transilvania în 1853. După 1867, odată cu realizarea dualismului, Ungaria a obținut dreptul propriu de legiferare, iar Codul civil austriac a fost completat și modificat de o serie de legi, decrete și ordonanțe date de statul maghiar între anii 1867-1917.

În restul Transilvaniei, dreptul maghiar a dominat, el având ca izvoare: cutuma, legile maghiare date între 1867-1917, ordonanțele regale și ministeriale și Codul civil austriac (acesta din urmă numai în materia Cărilor funciare)¹³.

Trebuie precizat faptul că aplicarea dreptului cutumiar maghiar a fost recunoscută expres de lege. În acest sens, art. 19 din Legea IV, din 1869, a statuat obiceiul ca având putere de lege.

Implementarea legislației românești în Transilvania după 1918

În conformitate cu prevederile Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia de la 1 decembrie 1918, pentru o perioadă de timp, până ce aveau să fie pregătite toate condițiile necesare unificării depline din punct de vedere instituțional și legislativ, teritoriile Transilvaniei rămăneau autonome fiind conduse de Marele Sfat

10 Ioan Ranca, *Instituțiile din Transilvania până la 1918*, ANSJM, fond *Colecția de manuscrise*, f. 79.

11 Delictelor de presă sunt tratate pe larg, cu exemple concludente, de Gelu Neamțu, în lucrarea *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar, 1868-1890*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș "Dragoș Vodă", Cluj-Napoca, 2004.

12 Dumitru Firoiu, *op. cit.*, pp. 229-230.

13 *Ibidem*, pp. 230-321.

Național (cu rol de Parlament autonom) și de Consiliul Dirigent (cu atribuțiile unui guvern)¹⁴.



Aici au funcționat instituțiile juridice din Transilvania în perioada Imperiului austro-ungar, dar și după 1918

Marele Sfat Național s-a întrunit pentru prima dată pe data de 2 decembrie 1918, în sala Tribunalului din Alba Iulia și se va mai întruni o singură dată în anul 1919, pentru a se pronunța asupra reformelor agrare și electorale.

Consiliul Dirigent a fost desființat pe data de 2 aprilie 1920, dar nu s-a putut trece imediat la o conducere centralizată.

Drept urmare, toate actele care emanau de la puterea centrală erau rezolvate la Cluj prin intermediul Secretariatelor Generale ale ministerelor de resort. Aceste Secretariate Generale nu aveau competență proprie, ci doar una delegată de ministerul tutelar.

Pe data de 24 martie 1921, Consiliul de Miniștri a hotărât să transforme Secretariatele Generale existente la Cluj în Direcții Generale, iar funcționarii numiți la conducerea lor aveau prerogativele, drepturile și obligațiile direcțiilor similare din ministerele de resort. Miniștrii au primit dreptul de a reduce treptat atribuțiile pe care le

aveau aceste Direcții Generale, până la completa lor suprimare.

Pe lângă fiecare Direcție Generală era detașat de către ministerul de resort câte un funcționar superior, care împreună cu directorii generali formau o comisie regională de unificare, ce avea în frunte un președinte ce era delegat de guvernul central.

Odată cu adoptarea Constituției din 1923 și a Legii unificării administrative din 1925, s-a încheiat practic vastul proces al unificării instituționale a Transilvaniei cu România.

Trebuie menționat faptul că acest proces a fost unul cât se poate de anevoios, care a presupus două direcții principale de acțiune: încadrarea cu personal român a instituțiilor și implementarea legislației statului român în această provincie.

La un an după Marea Unire, multe dintre simbolurile statului maghiar nu fuseseră încă înlăturate de pe frontispiciul instituțiilor românești din Târgu-Mureș, încă se mai foloseau imprimate cu antetul statului maghiar, la fel ca și în cazul timbrelor judiciare și se redactau acte oficiale în limba maghiară¹⁵, deși dispozițiile date în acest sens erau cât se poate de clare și nu lăsau loc de interpretări.

Cu toate acestea diferite autorități judiciare, dar îndeosebi notarii, mai foloseau încă sigilii cu inscripții maghiare¹⁶.

De altfel, chiar comandantul Garnizoanei militare Târgu-Mureș, care în noiembrie 1919 îndeplinea și atribuții de poliție pentru asigurarea ordinii publice și siguranței cetățenilor, cerea printr-o circulară ca inscripțiile din cadrul Judecătoriei de ocol „să fie scrise numai în limba

14 Un spațiu amplu desfășurării Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia și primei întruniri a Marelui Sfat Național, îl acordă Vasile Pascu, în *op.cit.*, pp. 259-260.

15 Ordinul circular nr. 363 din 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 8182 din 29 august 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 7924 din 3 septembrie 1919.

16 ANSJM, fond *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, dosar 62/1919-1921, f. 107.

română....”¹⁷ și asta pentru că mulți funcționari de etnie maghiară aflați în fruntea unor instituții nu se conformaseră dispozițiilor primite anterior.

În Transilvania - *am în vedere în mod deosebit justiția și administrația* - lipsa elementului românesc calificat era o realitate cu consecințe dramatice și care ne arată în același timp și o realitate crudă: situația românilor din Transilvania care, deși majoritari în provincie, nu au putut accede anterior anului 1918 - *decât cu foarte rare excepții* - în slujbe din administrație și justiție.

Drept urmare, au trebuit aduși un număr important de funcționari cu calificare juridică din vechiul Regat al României, care însă aveau o mare lipsă, nu cunoșteau realitățile acestui spațiu geografic dominat instituțional până atunci de o funcționărimă maghiară ce se opunea din răspuțeri - *e vorba de o rezistență pasivă, în principal* - elementului românesc și limbii române.

Totodată, acești funcționari români aduși din vechiul Regat al României se acomodau cu greu în noile instituții din Transilvania. Un alt inconvenient pentru ei era necunoașterea limbii maghiare, fapt care le-ar fi dat posibilitatea să contracareze unele acțiuni ale funcționarilor recalci-tranți de etnie maghiară și care, deși aveau uneori o evidentă atitudine sfidătoare în desfășurarea atribuțiilor de serviciu, cel puțin în primii ani după Marea Unire nu au putut fi îndepărtați din sistem.

Spre exemplu, la Judecătoria de ocol din Târgu-Mureș, în mai 1919 erau încadrate 23 de persoane (magistrați și funcționari), din care doar 2 erau români, iar la Cartea funciară, în octombrie 1919 erau încadrate 18 persoane, niciunul dintre aceștia nu era român¹⁸.

Patru ani mai târziu, adică în 1923, la aceeași instituție menționată anterior - *Judecătoria de ocol Târgu-Mureș* - erau încadrate 20 de persoane (magistrați și funcționari), din care doar 6 erau români deși, e drept primii trei ca importanță în instituție erau români¹⁹. De asemenea, dacă urmărim cu atenție statele de salarizare ale Judecătoriei de ocol Târgu-Mureș, pentru perioada 1919-1921, vom putea constata cu ușurință, o mare fluctuație de personal în cadrul acestei instituții, iar această stare de fapt nu era nici ea în beneficiul consolidării instituționale a statului român în provincia recent alipită Regatului României.

La 6 ani de la Marea Unire, adică în 1924, dezinteresul și chiar opoziția tacită sau evidentă față de învățarea limbii oficiale a statului - *limba română* - rezultă din foarte multe note interne de control, atât ale Judecătoriei de ocol Târgu-Mureș, cât și ale Tribunalului Târgu-Mureș, dar și ale Parchetului de pe lângă Curtea de Apel din Târgu-Mureș²⁰.

Astfel, într-o notă internă de serviciu a Președintelui Tribunalului Târgu-Mureș, urmare a unui control tematic efectuat de acesta la Judecătoria de ocol Târgu-Mureș, se consemna: „*Funcționarii nero-mâni ai acestei judecătorii, de la inspecția trecută (1923 - n.a.), nu au făcut niciun progres în limba română...*”²¹

Pe data de 15 august a fost dată circulara cu nr. 24081/1924 E, de către Directoratul General din Cluj, instituție subordonată Ministerului Justiției, circulară prin care se comunica instanțelor judecătorești mureșene faptul că urmează să intre în

17 ANSJM, *fond citat*, dosar 62/1919-1921, f. 172.

18 ANSJM, *fond citat*, dosar 62/1919-1921, ff. 14-15.

19 ANSJM, *fond citat*, dosar 70/1923, f. 159.

20 Relevante sunt în acest sens dosarul 73/1924, f. 147, din fondul *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, precum și dosarul 78/1924-1933, f. 40, din fondul *Tribunalul Târgu-Mureș*, ambele fonduri aflate în custodia ANSJM.

21 ANSJM, fond Tribunalul Târgu-Mureș, dosar 78/1924-1933, f. 40.

vigoare **Regulamentul pentru aplicarea statutului funcționarilor publici.**

În cuprinsul circularei se menționa, citez: „*Funcționarul este obligat a cunoaște limba oficială a statului...Funcționarii care se găsesc în serviciu la data publicării regulamentului vor fi supuși în cursul anului 1924, pe baza unor dispozițiuni ministeriale, la un examen de cunoaștere a limbii oficiale, acei care vor reuși la examen, vor fi menținuți în funcțiune, iar aceia care nu au reușit vor fi îndepărtați*”²².

În ceea ce privește implementarea legislației românești în Transilvania, așa cum dealtfel am mai spus în cuprinsul lucrării, acesta a fost un proces gradual care a ținut seama de anumite particularități, astfel încât un timp destul de îndelungat au mai fost menținute legi ale statului maghiar, care însă au fost mai întâi traduse în limba română, revizuite, completate, iar unele articole abrogate.

Este vorba aici, spre exemplu, de Legea XXI/1886 privind municipiile, Legea XXII/1886 privind administrarea comunelor, Legea XX/1901 asupra simplificării procedurii administrative, legile referitoare la uzură (folosință) și dobândă, precum Legea XXV/1883, Legea VIII/1877, Legea XXXI/1868, Legea XXXV/1895 și Legea XXXVI/1895²³.

Acest ultim aspect relevat se poate constitui și el într-o dovadă a faptului că statul român interbelic, în implementarea propriei legislații, a procedat cu mult tact ținând seama de imperativele momentului, dar și de necesitatea elaborării unor legi trainice pe termen lung, bine fundamentate și care să corespundă atât intereselor statului român, cât și intereselor cetățenilor săi indiferent de naționalitatea acestora.

BIBLIOGRAFIE

Emil Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, Iași, 1976;
Constantin Botoran și colectiv, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920) - Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca;
Ioan N.Ciolan și colectiv, *Transilvania - istorie și dăruire românească*, Editura Sirius, București, 1996;
Dumitru Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976;
Gelu Neamțu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar, 1868-1890*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș “Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca;
Vasile Pascu, *Istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura “CLIO NOVA”, București, 1996;

Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorandum și Trianon (1892-1920)*, Editura Tipotrib, Sibiu, 2000;
Ioan Ranca, *Instituțiile din Transilvania până la 1918*, ANSJM, fond *Colecția de manuscrise*; Legea nr. 389, din 22 iunie 1943;
Ordinul circular nr. 363 din 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 8182 din 29 august 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 7924 din 3 septembrie 1919;
ANSJM, fond *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, dosar 62/1919-1921, dosar 70/1923, dosarul 73/1924;
ANSJM, fond *Tribunalul Târgu-Mureș*, dosarul 78/1924-1933.

22 ANSJM, fondul *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, dosar 73/1924, fila 147.

23 ANSJM, fond citat, dosar 73/1924, f. 145.

Relații româno-ungare în perioada guvernării Goga-Cuza (28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938)

Lector univ. dr. Aurelian Chistol

Key words: Romania, years 1937 -1938, Goga-Cuza government, romanian-hungarian relations

The romanian-hungarian relations during the Goga-Cuza government (28th of Decembre 1937 – 10th of February 1938)

When the government led by O. Goga was constituted, Hungary was trying to obtain the concord of the Little Entente in order to denounce the military and marine and airy riders of the Treaty of Trianon as well as its acknowledgement for Budapest to protect the Hungarians from Romania and Yugoslavia and Czechoslovakia offering in exchange the solution a nonaggression pact with each of these three countries.

Although , Romania tried to reconcile with its neighbor, it could not have accepted the Hungarian proposals meant to offend its national dignity, preffering to tergiversate the negotiations until the elections from March. But meanwhile, on the 11-th of February 1938, a coup d'Etat took place in Bucharest , fact that confirmed the justice of the diplomatic behavior of Goga and Micescu in the respective matter.

Incapabilă să renunțe la himera refacerii Regatului „Sfântului Ștefan”, Ungaria s-a dovedit a fi de-a lungul perioadei interbelice o adeptă virulentă a revizuirii Tratatelor de Pace, revendicând teritorii ale statelor vecine, sub pretextul că, în Evul Mediu ele fuseseră cucerite de către unguri.

În consecință, la Budapesta, revizionismul a devenit ideologie de stat, iar în slujba sa au fost aduse, după cum consemna cercetătorul N. Dascălu, o serie de argumente, însumând 18 elemente, diferite însă ca importanță variabilă în timp, după cum urmează: 1) Înainte de Trianon, Ungaria reprezenta o unitate politică perfectă, distrusă prin desprinderea a 72% din suprafață și a 64% din populație; 2) Tratatul de la Trianon a distrus unitatea economică a vechii Ungarii, destrămând structurile întregii Europe Centrale; 3) Ungurii aveau dreptul să stăpânească întregul teritoriu al Regatului „Sfântului Ștefan”, întrucât acesta fusese fondat pe baze

juridice, politice și lingvistice; 4) Românii, sârbii și slovacii din Dubla Monarhie erau coloniști și nu autohtoni; 5) Maghiarizarea populației din fostul Imperiu a fost voluntară și nu impusă; 6) Exceptându-i pe croați, toate celelalte popoare ale Dublei Monarhii fuseseră separate de Ungaria împotriva voinței lor; 7) Trianonul era rodul unor mașinațiuni politice; 8) Trianonul reprezenta o pedeapsă dată Ungariei pentru presupusa sa responsabilitate în declanșarea războiului; 9) Ungaria Mare reprezenta un ansamblu geografic ideal; 10) Distrugerea Ungariei Mari însemna o imensă pierdere culturală pentru întregul continent; 11) Prin fixarea noilor frontiere maghiare s-au săvârșit mari inechități etnice; 12) România și Cehoslovacia falsificau datele statistice etnice; 13) În statele succesorale se practica deznaționalizarea maghiarilor; 14) Toate minoritățile statelor succesorale aspiră la unirea cu Ungaria; 15) Noua ordine postbelică amenința pacea Europei Centrale; 16) Revizionis-

mul ungar avea un caracter pașnic; 17) Ungaria reprezenta singurul obstacol în calea Anschlussului; 18) Marile Puteri care au depozat Ungaria de vechile sale teritorii i le puteau restitui, fără aprobarea statelor succesorale¹.

Pornind de la premisa că Tratatul de Pace reprezentau o pedeapsă dată poporului maghiar, autoritățile de la Budapesta au desfășurat ample acțiuni vizând eludarea literei și spiritului respectivelor acorduri, nefiind nicio clipă dispuse să le accepte ca pe niște realități imuabile. Lupta ungarilor împotriva ordinii post-belice, a principiilor generoase ale Pactului Societății Națiunilor, mai ales a ideii de securitate colectivă a cuprins o paletă extrem de variată de metode și mijloace de acțiune, oficiale sau oculte, în funcție de gradul lor de pericolozitate pentru liniștea vecinilor adepți ai menținerii *statu-quo-ului*.

Practic, Budapesta va acționa în perioada interbelică pe două paliere în vederea revizuirii Tratatelor de Pace, principala diferență dintre ele constând în modalitatea aleasă pentru atingerea obiectivelor propuse. Astfel, pe de o parte, sesizăm intervenția diplomatică oficială, ceva mai moderată în formă, impusă de sistemul relațiilor internaționale căruia Ungaria nu i se putea sustrage, deși, după 1933 evoluția acestuia îi va fi tot mai favorabilă, iar pe de altă parte, sesizăm o serie de acțiuni oculte finanțate de către guvernele maghiare, extrem de periculoase pentru siguranța națională a statelor succesorale, datorită virulenței lor atât în formă, cât și în conținut.

Mișcarea revizionistă ungară a avut o evoluție sinuoasă în timp, în funcție de factorii politici interni de la Budapesta, de contextul internațional devenit tot mai fluid în deceniul al patrulea al vea-

cului trecut, de receptivitatea sinceră sau stimulată din punct de vedere pecuniar a unor personalități sau cercuri politico-economice occidentale de a îmbrățișa teza „Ungariei mutilate” ca pe o realitate apodictică și, nu în ultimul rând, de disponibilitatea unor exponenți ai minorităților unguri din statele succesorale de a accepta rolul, ingrat în fața istoriei, de reprezentanți ai „coloanei a V-a” maghiare în țările ai căror cetățeni erau.

Concret, până în 1938, iredentismul unguresc a parcurs următoarele trei etape de evoluție: Prima (1920-1926) s-a caracterizat prin acțiuni de propagandă internă și externă dispartate, trădând faptul că autoritățile maghiare „nu erau încă fixate asupra planului și mijloacelor ce urmau a fi întrebuintate pentru atingerea scopului final”. A doua etapă a început în 1927, caracterizându-se prin campania din presa occidentală în special engleză, condusă de lordul Rothermere. Ea reprezintă momentul abandonării vechilor lozinci ineficiente, marcând trecerea spre „organizarea temeinică a propagandei revizioniste în străinătate”. În fine, cea de-a treia etapă a debutat încă din 1928, fiind consacrată de o declarație a primului-ministru italian Mussolini, publicată în „Daily Mail”, conform căreia: „revizuirea tratatelor nu este numai în interesul Italiei, dar și al lumii întregi”².

Propaganda iredentistă în interiorul și, mai ales, în afara granițelor Ungariei s-a desfășurat, grație acțiunii conjugate a trei factori, aflați într-o incontestabilă interdependență: de stat, sociali și individuali.

Ca factor de stat, menționăm chiar guvernul de la Budapesta, care avea o influență decisivă asupra mișcării iredentiste, deoarece o finanța, o controla și o dirija, fixându-i lozincile ce urmau a fi exploatare în țară, dar și peste granițe.

1 Nicolae Dascălu, *Nici pace, nici război. România-Ungaria, 1919-1940*, București, Editura Universității București, 2004, p. 30-31.

2 Arhivele Militare Române (în continuare se va cita: A.M.R.), fond Marele Stat Major. Secția a II-a Informații (1876-1949), dosar 809/1938; f. 1-7.

După accederea la putere a lui Hitler și a naziștilor în Germania, pe fondul evanescentei ordinii internaționale statuate la finele Marelui Război, guvernul maghiar a început să acționeze tot mai fățiș în vederea revizuirii Tratatului de la Trianon. În slujba acestei marote a diplomației ungare consemnăm următoarele inițiative ale Budapestei: adeziunea la Protocoalele de la Roma, pactele de amicitie cu Italia și Germania, sprijinul necondiționat acordat Axei Roma-Berlin, obstinația de a refuza colaborarea cu vecinii în vederea redresării economice a Bazinului Dunărean etc.

La cumpăna anilor 1937-1938, ideologia revizionistă devenise deja o dominantă și a politicii interne a statului, nu doar a diplomației, prin acțiunea indelebilă de îndoctrinare a tinerei generații. În vederea atingerii respectivului deziderat, guvernării de la Budapesta și-au propus să mențină unitatea culturală a maghiarilor de pretutindeni și să-i educe pe tineri în spirit revizionist și de revanșă, prin intermediul școlii și al manualelor de istorie și geografie.

Pentru a nu compromite iremediabil interesele țării, guvernele maghiare s-au văzut nevoite să-și limiteze revizionismul la manifestări diplomatice pașnice și la imprimarea unui caracter ultranaționalist sistemului educativ oficial, preferând să stimuleze din umbră o serie de factori sociali și individuali promotori ai demantelării ordinii statuate prin sistemul Tratatelor de Pace.

Prin urmare, factorii sociali au jucat un rol determinant în desăvârșirea propagandei revizioniste. Imboldul pentru apariția unor asociații capabile să exprime cu voce tare ceea ce guvernele doar gândeau a fost dat, încă din 1935, de către contele Gyorgy Bethlen, într-un discurs rostit în fața forului legislativ de la Budapesta: „Societățile noastre revizioniste, alături de cetățenii țării, trebuie să-și facă datoria în domeniul științific-literar, prin

presă și la conferințe internaționale, mână în mână cu Biserica, pentru ca chestiunea maghiară să devină o problemă serioasă europeană”.

Exortațiile lui Bethlen n-au rămas fără urmări, astfel încât, în curând, pe întreg cuprinsul Ungariei au apărut numeroase asociații a căror misiune era, pe de o parte, „să formeze, să mențină și să stimuleze în mintea și spiritul poporului maghiar de pretutindeni, crezul revizionist”, iar pe de altă parte, „să creeze tot felul de argumente în știință, literatură, artă, etc”, menite a fundamenta principiile de bază ale revizionismului.

Dintre cele peste 70 de organizații iredentiste existente în Ungaria în debutul anului 1938, identificate de către agenții Serviciului Secret de Informații al Armatei Române, se remarcă în chip deosebit: 1) „Uniunea Asociațiilor Sociale” (T.E.SZ), fondată de Ștefan Bethlen; 2) „Liga Revizionistă Maghiară”, avându-l ca președinte de onoare pe Ștefan Bethlen și ca lider efectiv pe scriitorul Herczegh Ferenc; 3) „Uniunea Asociațiilor Patriotice”, condusă de baronul Perenyi Sigismund, fost subsecretar de stat la Ministerul de Interne; 4) „Uniunea Asociațiilor Feminine a teritoriilor dezlipite”; 5) „Asociația Foștilor Luptători”, prezidată de generalul în rezervă Takács-Tolvaj; 6) „Uniunea Amicilor Poporului Maghiar”, condusă de un comitet din care făceau parte: episcopul reformat Ravasz László, foștii miniștri Nagy Emil și Dömötör Mihály, generalul Cseksi Nagy Imre și alții; 7) Numeroase alte „asociații patriotice”, în fapt, niște oficii iredentiste aflate sub oblăduirea morală și financiară a autorităților budapestane. Deși organizațiile respective erau finanțate teoretic prin contribuția benevolă a cetățenilor unguri, practic, din cauza ingerințelor administrative ale guvernărilor fuseseră instituite niște impozite *sui-generis*, menite a le alimenta conturile. Scopul acestor asociații era de a-i recompensa pecuniar pe cei care desfășuraseră

activități deosebite pe tărâmul revizionismului, cu prilejul organizării unor serbări consacrate aniversării evenimentelor importante din istoria națională; 8) „Institutul pentru Studiul Problemelor Minoritare”, fondat în 1935 pe lângă Universitatea din Budapesta, organism ce activa atât în țară, cât și peste hotare³.

În urma analizării acțiunilor întreprinse de către respectivele asociații revizioniste, organismele românești de spionaj evidențiau faptul că, cea mai pernicioasă pentru siguranța noastră națională și pentru stabilitatea din zona Bazinului Dunărean era: „Uniunea Asociațiilor Sociale („Tarsadalmi Egyesületek Szórat-Sege”, deoarece respectiva organizație reprezenta practic „Statul Major al comandei unice a propagandei iredentiste”.

Din punct de vedere organizatoric, Tész-ul era „format din cele mai proeminente figuri sociale și politice maghiare” și acționa în virtutea principiului conspirației. În fruntea sa se afla un Comitet Central de Direcție, prezidat de către scriitorul Henry Ferenc.

Importanța Tész-ului rezida și din faptul că el colabora direct cu Serviciul de Informații al guvernului ungar și că, în fiecare reședință a celor șapte Brigăzi Mixte ale armatei maghiare, exista câte o secție a respectivei uniuni.

Din informațiile culese de spionii români, s-a constatat că rolul Tész-ului era de a „duce la îndeplinire orice acțiune, care nu poate fi îndeplinită de organele autorităților oficiale, din cauză că ar putea să le compromită”. Mai exact, în propaganda revizionistă maghiară, „Uniunea Asociațiilor Sociale” îndeplinea un rol analog celui jucat de Comintern în propaganda sovietică.

Pentru a-și putea îndeplini dubla misiune ce-i era încredințată – informativă și subversivă – Tész-ul avea în subordine toate organizațiile patriotice iredentiste din Un-

garia, dar activa și în exterior, prin intermediul: studenților maghiari din statele succesorale aflați la studii în Ungaria; maghiarilor din țările succesorale care aveau rude în patria mamă; unor emisari speciali recrutați dintre liderii minorităților maghiare din statele vizate de revizionismul unguresc; reprezentanțelor externe oficiale ale statului maghiar, infiltrate cu membri ai Tész-ului, sub diverse acoperiri diplomatice.

O componentă majoră a activității „Uniunii Asociațiilor Sociale” era legată de derularea unor acțiuni informative și subversive pe teritoriul României. Mai exact, Tész-ul apela la persoane de origine etnică maghiară pentru a executa operațiuni de spionaj militar, politic, economic și cultural în favoarea Ungariei. Agenții recrutați pentru astfel de activități imunde proveneau din rândurile asociațiilor religioase, culturale și sportive, Partidului Maghiar, bisericii, școlii, funcționarilor minoritari, personalului minoritar din întreprinderile industriale și cetățenilor români de origine ungară, care, prin adoptarea unei atitudini filoromâne încercau să capteze benevolența autorităților noastre pentru a le specula credulitatea.

Tész-ul nu s-a limitat însă la culegerea de informații de pe teritoriul României, pregătind în paralel acțiuni subversive, menite, în ultimă instanță, a dezintegra statul nostru. Prin urmare, Tész-ul preconiza organizarea unor acte de sabotaj industrial, distrugerea unor mijloace de comunicații, constituirea a câtorva bande înarmate care să opereze în spatele liniei frontului în caz de război. De asemenea, în debutul anului 1938, conducătorii Tész-ului nu excludeau posibilitatea declanșării unei revoluții în România.

Materializarea respectivei ipoteze de lucru trebuia urmată, *ipso-facto*, conform directivelor venite de la Budapesta, de convocarea unor adunări populare ale minoritarilor unguri, secondați eventual și de membrii celorlalte naționalități, având rol plebiscitar, cu scopul de a „proclama dez-

3 Ibidem, f. 9-22.

lipirea Ardealului de România și unirea lui fără condiții cu Ungaria Milenară”. În paralel, deputații și senatorii maghiari urmau să declare același lucru în Parlament, după convocarea sa, iar dacă revoluția izbucnea mai înainte, ei aveau obligația de a se adresa direct comunității internaționale.

În atare condiții, conducerea Serviciului Secret de Informații al Armatei Române, propunea următoarele măsuri de contracarare a activităților informativ-subversive ale Ungariei: împiedicarea studenților maghiari din România de a frecventa universitățile ungurești, iar dacă lucrul respectiv era imposibil, găsirea unei modalități legale de respingere a recunoașterii diplomelor obținute în statul vecin; supravegherea și trierea foarte severă a ungarilor care călătoresc frecvent dintr-o țară în alta; evitarea de către autoritățile și politicienii noștri a comiterii oricăror indiscreții față de etnicii maghiari și, în fine, atenta supraveghere a personalului reprezentanțelor diplomatice ale Ungariei, dar și a persoanelor aflate în contact cu acestea⁴.

Revenind la factorii generatori și propagatori ai iredentismului maghiar, nu putem omite rolul jucat de către cei individuali, reprezentați prin diverse personalități ale lumii politice, științifice și literare de la Budapesta.

Dintre liderii politici cu vizibilitate internațională în lupta pentru revizuirea Tratatelor de Pace se evidențiau în special Ștefan Bethlen și Tibor Eckhardt, deoarece întrețineau legături personale cu diverse personalități ale lumii occidentale.

Atât politicienii, cât și oamenii de știință sau artiștii din Ungaria aflați în slujba ideologiei revizioniste încercau să exploateze în fața opiniei publice mondiale lacunele Trăianonului, căutând să demonstreze „lipsa de viabilitate a României și Cehoslovaciei”⁵.

Cercurile conducătoare de la Budapesta au conștientizat faptul că, orice modificare a *statu-quo-ului* central-european nu putea fi realizată decât cu acordul marilor democrații occidentale, motiv pentru care, în deceniul al IV-lea al secolului trecut, au organizat „prin intensitate, temperament și proporții, una din cele mai formidabile campanii revizioniste ce a cunoscut vreodată istoria politică, în toate statele din Apusul Europei”, dar și peste Ocean, în S.U.A.

De pildă, în America, ungurii stabiliți acolo s-au organizat sub conducerea unui „Birou Permanent al Congresului General Maghiar”, desfășurând o intensă activitate prin intermediul campaniilor de presă, al întrunirilor, broșurilor etc.

În Marea Britanie, propaganda revizionistă ungurească a înregistrat cele mai notabile rezultate, reușind să pătrundă pretutindeni. Ea era coordonată de un „Secretariat Extern”, prezidat de Hordosi János, care organiza, cu precădere în centrele universitare, conferințe, expoziții de artă națională maghiară sau standuri de lucrări cu caracter revizionist, distribuite cititorilor la prețuri modice.

Prin urmare, cauza „Ungariei mutilate” căpătase numeroși adepți în Parlamentul de la Londra, în cercurile intelectuale, în presă și în societățile studențești, adică în rândurile formatorilor fenomenului de opinie publică.

Propaganda maghiară a fost organizată și în Franța după modelul britanic, fiind coordonată de un „Secretariat Extern”, condus de Honti Ferenc. Ea viza câștigarea pentru idealul revizionist a unui număr cât mai mare de politicieni, oameni de știință, ziariști, literați, etc. capabili să contureze o acțiune sistematică de modificare a clauzelor Tratatului de la Trianon.

În anii 1936-1937 s-au constituit comitete și societăți franco-maghiare, cuprinzând în rândurile lor diverse personalități ale lumii politice, științifice, literare,

4 Idem, dosar 816/1938, f. 22-29.

5 Idem, dosar 809/1938, f. 22-24.

jurnalistice și academice de pe malurile Senei, favorabile revizuirii frontierelor statuate de Conferința de Pace de la Paris-Versailles, dar, cu toate acestea, succesele propagandei ungurești în Franța au fost mai puțin semnificative decât cele de peste Canalul Mânecii⁶.

Chiar dacă a fost nevoită, din motive tactice, să-și tempereze zelul, diplomația oficială maghiară și-a circumscris în practică acțiunile tot în vederea idealului revizionist. Instaurarea regimului nazist la Berlin și politica externă a Germaniei de eludare fățișă a prevederilor Tratatelor de Pace au reprezentat veritabile exortații pentru Ungaria de a sfida ordinea internațională postbelică. În demersurile sale pernicioase pentru stabilitatea și liniștea sud-estului european, guvernul de la Budapesta a beneficiat de sprijinul neprecupețit al Italiei și Austriei. Alături de cele două state, ungurii vor semna, pe 17 martie 1934, așa-numitele „Protocoale de la Roma”, menite a facilita colaborarea politică și economică italo-austro-ungară, dar și exonerarea Ungariei de respectarea clauzelor militare ale Tratatului⁷.

Acțiunile Reichului din 1935-1936 de a începe fățiș reînarmarea și de a remilitariza zona renană, primite cu o pasivitate condamnabilă de către democrațiile occidentale, vor încuraja Ungaria să ridice la rândul său, chestiunea denunțării unilaterale a clauzelor Tratatului de la Trianon, în speranța că statele Micii Înțelegeri vor reacționa platonice la inițiativa Budapestei.

Confruntându-se cu atitudinea rebarbativă a Bucureștiului, ungurii s-au văzut nevoiți să devină mai concilianți și să înceapă, în 1937, negocieri cu membrii Micii Înțelegeri. Pentru a sparge unitatea acestora, Budapesta, consiliată și de guvernul de la Ber-

lin, i-a abordat în mod diferențiat pe cei trei vecini ai săi, arătându-se mult mai parcimonioasă în raport cu Iugoslavia și România și foarte intransigentă față de Cehoslovacia.

Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri, reunit în august 1937 la Sinaia, și-a manifestat disponibilitatea de a accepta reînarmarea Ungariei, condiționată însă de încheierea de către Budapesta a unui pact de neagresiune sau de amicitie cu cele trei state. În replică, ministrul Ungariei acreditat în țara noastră, László Bárdossy, i-a declarat lui Victor Antonescu, șeful diplomației românești, că guvernul său era dispus să negocieze în mod separat cu fiecare țară a Micii Înțelegeri, angajându-se să nu recurgă la forță în relațiile cu statele limitrofe, dacă acestea acceptau caducitatea clauzelor militare, navale și aeriene ale Tratatului de la Trianon și deplina egalitate în drepturi a Ungariei în domeniul înarmărilor. Totodată, Budapesta dorea să se erijeze în protectoare a minorităților maghiare din țările Micii Înțelegeri, fapt menit a îngreuna în mod inexorabil desfășurarea negocierilor, întrucât solicitarea ungară echivala cu un amestec în treburile interne ale României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei.

Deși Stojadinović și Krofta păreau mai maleabili, în schimb, V. Antonescu a afirmat ritos decizia României de a nu accepta negocierea chestiunii minorităților, astfel încât, discuțiile au fost întrerupte, în așteptarea desfășurării alegerilor parlamentare din țara noastră. Noua stare de fapt a convenit de minune Ungariei, care, acționând de conivență cu Germania și Polonia, spera să-și satisfacă revendicările teritoriale față de Cehoslovacia, ajungând apoi la un acord cu Iugoslavia și la un *modus-vivendi* cu România⁸.

6 Ibidem, f. 61-68.

7 *Relații internaționale în acte și documente*, vol. I (1917-1939), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 197-198; documentul nr. 59.

8 Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 161-168; vezi și: Eliza Campus, *Mica Înțelegeri*, București, Editura Științifică, 1968, p. 281-287.

Pe acest fond inextricabil, dominat de incertitudine, survenea schimbarea de guvern de la București, din 28 decembrie 1937. Întrucât conducătorii Ungariei erau la curent cu planurile Reichului de a dezmembra Cehoslovacia, îndreptându-și atenția asupra respectivului stat, din dorința de a nu provoca ostilitatea României, au ordonat presei să fie reținută în aprecieri în privința evenimentelor din țara noastră și să se rezume la publicarea declarațiilor importante ale noilor lideri politici români⁹.

Imediat după preluarea portofoliului Externelor, Istrate Micescu a fost abordat de ministrul Italiei la București, Ugo Sola, pe tema „urgenței extraordinare a reglementării raporturilor maghiaro-române”, guvernul de la Roma autoproclamându-se drept mediator între cele două state. Conștient de importanța unui astfel de acord, dar și de faptul că interesul Ungariei pentru realizarea lui scăzuse, Micescu a propus amânarea negocierilor până după noile alegeri, menite a conferi un sprijin parlamentar consistent guvernului Goga. După cum au observat, atât Sola, cât și Bárdossy, Bucureștiul prefera să târăga-neze rezolvarea chestiunii, în speranța că situația internațională îi va deveni mai favorabilă în intervalul următor¹⁰.

Deosebit de importantă pentru evoluția raporturilor de forțe din Europa Centrală se anunța a fi reuniunea de la Budapesta, din 10-12 ianuarie 1938, a reprezentanților țărilor semnatare ale „Protocoloalelor de la Roma”. Oamenii de stat străini, contele Ciano, cancelarul austriac Schuschnigg și Guido Schmidt, urmau să sosească în capitala ungară încă din seara zilei de 9 ianuarie și să participe la diferite dejunuri, dineuri și recepții, iar la finele

convorbirilor să se deplaseze în regiunea Vissegrad, acolo unde gazdele organizau o vânătoare în cinstea lor¹¹.

După cum era și firesc, țara noastră, prin intermediul ministrului acreditat la Budapesta, Raoul Bossy, a urmărit cu atenția cuvenită evenimentele din Ungaria, încercând să deceleze intențiile reale ale celor trei parteneri.

Deși Kánya, în toastul rostit la banchetul dat în onoarea lui Ciano și a lui Schuschnigg, insistase asupra identității pozițiilor și a coeziunii italo-austro-ungare, totuși, din analiza discursurilor oaspeților și din cea a declarației comune de la finele reuniunii, Bossy trăgea concluzia că lucrurile nu stăteau chiar așa și că fiecare partener fusese nevoit să facă unele concesii. Astfel, „Austria și Ungaria recunoșteau guvernul Franco, se solidarizau cu Pactul Anticomintern și criticau Societatea Națiunilor. Ungaria dobânda, în schimb, o nouă și inutilă recunoaștere a egalității de drepturi”. Italia părea să manifeste un interes deosebit pentru reglementarea relațiilor româno-maghiare, astfel încât, în opinia lui Bossy, „Ungaria pare să iasă micșorată, trecând de acum pe un plan secundar în acțiunea diplomatică a Romei, ceea ce îi va scădea și valoarea internațională ca element constitutiv al unui eventual angajament dunărean”.

O dovadă peremptorie în acest sens era reprezentată de citarea nominală a României în cadrul declarației comune^{12*}, interpretată de către Bossy „ca o invitație

9 Mihai Fătu, *Cu pumnii strânși. Octavian Goga în viața politică a României (1918-1938)*, București, Editura Globus, 1993, p. 181-182.

10 Gheorghe I. Bodea, *Octavian Goga. O viață, un destin*, vol. III, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2007, p. 243.

11 Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita D.A.N.I.C.), fond Casa Regală. Regele Carol al II-lea. Cabinet. Probleme interne, dosar 1/1938, f. 12.

12 * Articolul 7 al comunicatului ultimei conferințe italo-austro-ungare preciza textual că: „Reprezentanții Italiei și Austriei declară că guvernele lor urmăresc cu mare interes dezvoltarea raporturilor dintre Ungaria și România. Ei sunt de părere că un rezultat satisfăcător al negocierilor ungaro-române va contribui considerabil la consolidarea păcii în Europa dunăreană”. (Apud *Relații internaționale...*, vol. I, p. 271; documentul nr. 89.)

fățișă” adresată țării noastre de a se alătura grupului celor trei, împotriva rezervelor evidente ale lui Kánya¹³.

Ca urmare a solicitării exprese a lui Istrate Micescu, funcționarii din Centrala Ministerului de Externe al României au elaborat pe 14 ianuarie 1938 referatul intitulat „Chestiunea dreptului de reînarmare a Ungariei, în legătură cu acordul proiectat între Ungaria și statele Micii Înțelegeri”, document nedestinat publicității, reprezentând punctul de vedere al țării noastre în respectiva chestiune.

Pornind de la premisa corectă, conform căreia „problema înarmării Ungariei nu se pune decât sub aspectul teoretic al unei eventuale acordări a dreptului de a se reînarma, căci în mod practic, Ungaria, deși nu a făcut o declarație de repudiare unilaterală ca Germania și Austria, totuși nu mai ține seama de dispozițiile părții a V-a (clauze militare) a Tratatului de la Trianon și se înarmează pe un ritm accelerat”, referatul trecea în revistă discuțiile anterioare dintre reprezentanții Ungariei și cei ai Micii Înțelegeri, evidențiind recentul interes al Cehoslovaciei de a relua convorbirile cu Budapesta, în vederea evitării soluției revizuirii propriilor frontiere.

Dornică să salveze o unitate din ce în ce mai iluzorie a Micii Înțelegeri, partea română a decis să accepte formal reluarea discuțiilor celor trei guverne aliate cu maghiarii, urmând să evite însă aprofundarea chestiunii până după alegerile parlamentare programate la începutul lunii martie. Practic, din punctul nostru de vedere, principalul obstacol în calea realizării unui acord cu Ungaria, era reprezentat

de pretențiile maghiarilor în materie minoritară. De aceea, pe plan intern trebuia văzut în ce măsură puteau fi satisfăcute solicitările Budapestei, iar pe plan extern era imperios necesară identificarea unei formule menite a exclude „un eventual drept de imixtiune a Ungariei în treburile noastre interne”.

Întrucât era interesată de încheierea unui acord româno-maghiar, Polonia propunea ambelor părți o soluție analogă pactului germano-polonez, adică adoptarea unor declarații identice ale celor două părți în problema drepturilor minorităților, soluție invalidată însă – în opinia Bucureștiului – de faptul că în Ungaria trăiau puțini români, astfel încât guvernării de la București nu puteau invoca în fața propriului popor „necesitatea unei asemenea declarații pe motiv de interes reciproc”¹⁴.

În ceea ce-i privește pe unguri, aceștia și-au exprimat punctul de vedere, prin vocea autorizată a lui László Bárdossy, în cursul audienței sale din 17 ianuarie 1938 la premierul român Octavian Goga: condiția *sine qua non* a îmbunătățirii relațiilor bilaterale era ca partea română să reglementeze „în spiritul înțelegerii” situația minorității maghiare, astfel încât, etnicii respectivi să nu mai aibă niciun „motiv de plângere”¹⁵.

De asemenea, Kálmán Kánya, într-un discurs rostit în cadrul ședinței secrete a Comisiilor Afacerilor Străine ale Parlamentului Ungariei a ținut să precizeze că negocierile cu țara noastră vor fi reluate abia după desfășurarea alegerilor din România, ținând totodată să risipească și aprehensiunile membrilor comisiilor legate de iminența încheierii unui tratat italo-român, care, în niciun caz nu ar pu-

13 Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, vol. II, 1938-1940, București, Editura Humanitas, 1993, p. 8-10; vezi și: Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita: A.M.A.E.), fond Ungaria (1920-1944), vol. 86/(1937-1938), f. 197-198, telegrama nr. 111/13 ianuarie 1938 a Legației României din Budapesta către Ministerul Afacerilor Străine, semnată Raoul Bossy.

14 A.M.A.E., fond Dosare Speciale (1920-1944), vol. 470/ (1937-1938), f. 116-120; referat din 14 ianuarie 1938 al Ministerului Afacerilor Străine.

15 Gheorghe I. Bodea, *Octavian Goga...*, vol. III, p. 277.

tea devansa „stabilirea unui acord între București și Budapesta”¹⁶.

Referindu-se la activitatea guvernului Goga, șeful diplomației maghiare a ținut să-i precizeze lui Bossy, într-o convorbire din 31 ianuarie, că aceasta era mulțumitoare „în chestiunea evreiască”, putând chiar „crea un precedent susceptibil să fie urmat de Ungaria oprimată și ea de masa semită”. În ceea ce privește problema minorității maghiare din România, Kánya a cerut Bucureștiului să respecte angajamentele asumate în 1919, manifestându-și speranța că relațiile româno-ungare se vor normaliza, idee agreată de numeroși politicieni maghiari, care vedeau în guvernarea Goga o cheazășie a îmbunătățirii raporturilor bilaterale¹⁷.

La rândul său, premierul român, într-un amplu interviu acordat pe 6 februarie 1938 cotidianului german „Völkischer Beobachter”, a răspuns și la o întrebare referitoare la eventuala înțelegere directă româno-ungară sau indirectă, prin Mica Înțelegere, subliniind următoarele: „Am fost dispuși totdeauna să ajungem la o înțelegere cu minoritatea maghiară de la noi. Niciodată n-am practicat o politică de agresiune față de ungurii care locuiesc cu noi în aceeași țară. De la început i-am asigurat că n-au să se teamă de niciun atac împotriva drepturilor lor firești. Eu însumi am luptat prea mult pentru libertate ca să mă pot transforma într-un opresor. Mai mult chiar, trebuie să spunem limpede că România, în granițele ei actuale, n-are nevoie de o politică de deznaționalizare sau de opresiune șovinistă pentru a asigura propășirea națiunii sale proprii. Noi suntem oricând dispuși să întindem o mână prietenească Ungariei și să procedăm la o examinare reală a problemelor de veci-

nătate, spre a face să dispară astfel orice motiv de agitație și de neîncredere. Ne-ar bucura mult dacă lucrul acesta s-ar realiza de comun acord cu Cehoslovacia și cu Iugoslavia. Prin aceasta, cauza păcii n-ar avea decât de câștigat”¹⁸.

Grație amabilității unor diplomați din țări aliate cu România, Bucureștiul a reușit să culeagă o serie de informații referitoare la intențiile Ungariei pe plan extern, inclusiv în privința raporturilor cu guvernul Goga. Astfel, șeful diplomației turce, Rüstü Aras, în urma unei întrevederi avute la Budapesta pe 7 februarie 1938 cu premierul ungar Darányi, a aflat că, în opinia conducătorului cabinetului maghiar, pentru Ungaria erau viabile doar două orientări diplomatice: fie constituirea unui bloc dunărean, menit a stăvili penetrația Germaniei în Europa Răsăriteană, fie alipirea definitivă la Axa Roma-Berlin. Darányi a ținut să-și informeze interlocutorul că guvernul său dorea să ajungă la un acord cu Mica Înțelegere, dar i s-a plâns că România era refractară la formula de destindere propusă, motiv pentru care, în cazul unui eșec al negocierilor, „Ungaria va fi silită a se alia în mod integral la Axa Roma-Berlin”. Prin urmare, Rüstü Aras i-a transmis lui Istrate Micescu, prin intermediul lui Bossy, convingerea sa privind necesitatea constituirii unui bloc al statelor dunărene, capabil să constituie „un zăgaz împotriva penetrației Marilor Puteri în Europa Centrală și Orientală”¹⁹.

Mult mai importantă din punct de vedere al clarificării poziției externe a Ungariei s-a dovedit a fi vizita oficioasă, întreprinsă în Polonia, sub pretextul unei vânători, în ultimele zile ale existenței guvernului

16 A.M.A.E., fond Ungaria (1920-1944), vol. 86 (1937-1938), f. 210; telegrama nr. 251/24 ianuarie 1938 a Legației României din Budapesta către Ministerul Afacerilor Străine, semnată Bossy.

17 Raoul Bossy, *op. cit.*, vol. II, p. 11.

18 *Declarațiile d-lui Octavian Goga despre amestecul străin, politica față de evrei și apropierea de Ungaria*, în „Argus”, anul XXVIII, nr. 7447, 9 februarie 1938, p. 5.

19 A.M.A.E., fond Dosare Speciale (1920-1944), vol. 470/(1937-1938), f. 139-140; telegrama nr. 449/8 februarie 1938 a Legației României din Budapesta către Ministerul Afacerilor Străine, semnată de Bossy.

Goga, de către prințul regent Horthy, însoțit de ministrul său de Externe Kánya și de câțiva consilieri personali.

Chestionat de către jurnaliștii polonezi în preziua loviturii de stat de la București în legătură cu stadiul negocierilor româno-ungare. Kánya a răspuns într-o manieră lapidară și diplomatică totodată: „Convorbirile între Ungaria și România durează încă din anul trecut și vă pot spune că se desfășoară într-o atmosferă amicală. Amânarea care a intervenit în aceste negocieri a fost determinată de recente alegeri și de schimbarea guvernului în România. Deoarece guvernul român se află în preajma unor noi alegeri, va trebui să așteptăm terminarea lor spre a putea grăbi mersul tratativelor”²⁰.

În semn de deferență față de România, Directorul Politic din Ministerul de Externe al Poloniei, Kobilanski, l-a informat în dimineața zilei de 10 februarie 1938 pe N. Dimitrescu, însărcinatul nostru cu afaceri la Varșovia, despre conținutul discuțiilor purtate cu șeful diplomației maghiare, din care rezulta că Ungaria nu intenționa pentru moment să se alăture vreunui bloc ideologic, preferând să aibă mâinile libere pe plan extern și că Budapesta manifesta un real interes pentru identificarea unei soluții de destindere în raporturile sale cu Bucureștiul²¹.

Totodată, ministrul polonez de Externe Beck, și-a autorizat șeful de cabinet să-i aducă la cunoștință lui Dimitrescu aspectele principale ale convorbirilor sale cu omologul său maghiar, care nu a ezitat să i se plângă de faptul că România îngreuna procesul de destindere dintre Ungaria

și Mica Înțelegere. Mai mult decât atât, Kánya l-a sondat pe Beck dacă ar fi dispus să intervină amical la București pentru a determina guvernul Goga să nu denunțe Tratatul Minorităților, deoarece un astfel de gest ar determina tulburări în Ungaria, „mergând până la denunțarea Tratatului de la Trianon”.

Beck a declinat o asemenea ofertă, considerând-o inamicală față de România și s-a pronunțat fără echivoc pentru o înțelegere directă între cele două state²².

Căderea intempestivă a cabinetului prezidat de către Octavian Goga nu a modificat prea mult datele problemei în chestiunea relațiilor româno-ungare, întrucât, succesorul lui Istrate Micescu, mult mai experimentat în hățișurile diplomației, Gh. Tătărescu, împărtășea punctul de vedere al predecesorului său privind continuarea negocierilor fără a le aprofunda, chiar dacă, la nivel declarativ, îl încredința în dimineața zilei de 18 februarie 1938, pe László Bárdossy că, odată scăpată de „hidra” alegerilor, România a înlăturat principalul obstacol din calea purtării tratativelor cu Ungaria, care urmau a se desfășura „în mod spontan”²³.

Producerea Anschlussului, urmată de ralierea fără echivoc a Ungariei la politica celui de-al III-lea Reich vor determina, *ipso-facto*, încetarea oricăror negocieri româno-ungare până în vara anului 1940 atunci când, beneficiind de sprijinul nemijlocit al Germaniei și al Italiei, Ungaria a smuls din trupul României o mare parte din Transilvania.

20 Idem, fond Ungaria (1920-1944), vol. 86/(1937-1938), f. 225; telegrama nr. 809/12 februarie 1938, anexa 5, a Legației României din Varșovia către Ministerul Afacerilor Străine, semnată N. Dimitrescu.

21 Idem, fond Dosare Speciale (1920-1944), vol. 470/(1937-1938), f. 142; telegrama nr. 755/10 februarie 1938 a Legației României din Varșovia către Ministerul Afacerilor Străine, semnată Dimitrescu.

22 *Ibidem*, f. 143; telegrama nr. 808/12 februarie 1938 a Legației României din Varșovia către Ministerul Afacerilor Străine, semnată Dimitrescu.

23 Gheorghe I. Bodea, *Octavian Goga...*, vol. III, p. 316.

Guvernul Goga-Cuza și pregătirea alegerilor din martie 1938

Drd. Sebastian Rusu

Key Words : *elections, violences, anti-semitism, new regim, dictatorship*

The gouvernement Goga-Cuza and the preparation of the election in March 1938

Abstract: The government Goga-Cuza was in the 44 days in power as an early stage of transition to the royal dictatorship regime is due to destruction of the parliamentary regime by King Carol II. Elections in March 1938 could represent a consolidation of the nationalist right between PNC and the Legionary Movement, but Carol II has canceled plans because his political home went to corporatism.

Demisia guvernului condus de către Gheorghe Tătărăscu de la 28 decembrie 1937 încă dinaintea publicării rezultatului alegerilor în Monitorul Oficial și eșuarea liberalilor de a reinterpreta legea electorală ca urmare a neîndeplinirii pragului de 40% necesar câștigării alegerilor (deși a ocupat prima poziție în alegeri a obținut doar 35,92%) i-a oferit lui Carol al II-lea prilejul impunerii unui regim de autoritate personală după ce în prealabil testase guvernul de tehnocrați Iorga-Argetoianu din 1931-1932¹. În pofida faptului că o astfel de decizie era anticonstituțională și în contra parlamentarismului, Carol al II-lea s-a orientat spre extrema dreaptă conservatoare respectiv PNC, formațiune politică clasată pe poziția pe locul al patrulea în urma alegerilor generale din decembrie 1937 cu 9,15 % ca o ultimă soluție². Motivația aducerii tandemului format din Octavian Goga și AC Cuza era simplă întrucât reprezenta o formulă

politică manevrabilă în contextul în care o colaborare cu Maniu era exclusă iar Corneliu Zelea Codreanu reprezenta un pericol pentru ordinea socială existentă și tradiționala politică externă apropiată de interesele geopolitice ale Franței și Marii Britanii. Aducerea lui Goga în prim plan nu i se părea o alegere politică bună ci una mai degrabă puțin dăunătoare lui Carol al II-lea deși anticipase componența ideologică a gogo-cuziștilor exclusiv antisemită³. Pe de altă parte obiectivele Cabinetului Goga-Cuza indicau faptul că reprezenta o soluție tranzitorie pentru stabilizarea situației politice interne puternic bulversate de configurația politică croită în urma alegerilor din decembrie 1937 deși Corpurile Legiuitoare rămăseseră dizolvate spre nemulțumirea partidelor democratice dar și a PTPȚ.

„28 decembrie-Se constituie guvernul. Rex subliniază caracterul de colaborare. Vorbind cu mine, apoi îmi spune că are toată încrederea. Adaugă: Îți mulțumesc (pentru) ce ai făcut pentru mine⁴” sub-

1 Hans –Christian Manner, *Parlamentarismul în România 1930-1940*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p.190

2 Florin Muller, *Metamorfoze ale politicului românesc 1938-1944*, București, Editura Universității din București, 2005, p.183

3 Hans- Christian Manner, op.cit., p. 191

4 Armand Călinescu, *Însemnări Politice*, București, Editura Humanitas, 1990, p.364

linia Armand Călinescu în memoriile sale, premisele constituirii guvernului național-creștin. Astfel, "Apărarea Națională", oficiosul partidului Național Creștin titra următoarele: "M.S. Regele a dat ieri soluția crizei (definitive), încredințând pe domnul Goga, președintele Partidului Național Creștin cu alcătuirea guvernului în urma demisiei lui Gheorghe Tătărăscu"⁵.

Pe de altă parte, aducerea la putere a tandemului format din Octavian Goga și AC Cuza dădea speranțe ziariștilor cu vederi naționaliste de la cotidianul "Porunca Vremii" care vedeau în acești corifei împlinirea aspirațiilor purificatoare ale dreptei conservatoare. În fapt, mesianismul idilic al lui Octavian Goga alături de antisemitismul retrograd al profesorului universitar AC Cuza reprezentau pentru jurnaliștii publicației mai sus amintite un prilej nemaipomenit pentru construcția **României Românilor** și implicit pentru ridicarea țărănimii asuprite de elemente halogene. "AC Cuza trebuia să vină la putere ca să poată împlini o lege a credinței și statorniciei oarbe într-un ideal. Asemeni steaua poetului și luptătorului naționalist Octavian Goga trebuia să treacă și ea la orizont. Mari sunt minunile credinței, măreț e muntele statorniciei! Este extraordinar. În aceste clipe când peste țară suflă crivățul unei noi ere! Nu există credință care să nu împlinească!"⁶ sublinia editorialistul Nicolae Crevedia necesitatea aducerii la guvernare a gogo-cușiștilor în Porunca Vremii. La rândul său, dr. Ilie Rădulescu legitima guvernarea național-creștină prin dorința exprimată deschis de națiune prin votul exprimat în alegerile de la 20 decembrie 1937 de "așa zisă dreptate naționalistă", lucru injust întrucât PNC nu a obținut decât 9% din voturi insuficient pentru a câștiga alegerile: "Dar la încrederea Re-

gelui guvernarea adaugă adeziunea unanimă a țării! Națiunea și-a spus cuvântul la alegerile de la 20 decembrie 1937: s-a pronunțat pentru ideea națională. Imensa majoritate a sufragiilor s-a dat pentru dreptatea naționalistă creștină și monarhică! Cu simpatia Coroanei și cu încrederea națiunii guvernul național-creștin ar trebui să aibă toate drumurile deschise pentru noua reclădire a României. Dar deși numai doi sunt factorii care hotărăsc de viața țării: Regele și Națiunea, dar iată că se mai ivește al treilea care vrea să opună un veto odios, scandalos. Acest al treilea factor insolit, impertinent, scandalos este Izrael. Lui nu-i convine o guvernare național-creștină!"⁷. Pentru Carol al II-lea, guvernul condus de către Octavian Goga era singura contrapondere a popularității Mișcării Legionare pe care spera să le vadă asmuțite una împotriva celeilalte în viitoarele alegeri din martie 1938. Ambițiile politice ale lui Octavian Goga erau destul de mărginite și îl puneau la cheremul voinței regale"⁸. Dacă a fost sau nu acesta scopul aducerii lui Octavian Goga/Cuza la guvernare rămâne ipoteza lui Mihail Sturdza, cert este însă că noul guvern constituit în 28 decembrie nu era un guvern național creștin în ansamblul său, întrucât ministerele cheie-Internele, Justiția și Externele au fost încredințate unor oameni care nu făceau parte din partid (Armand Călinescu, fusese membru al PNȚ-gruparea centristă), iar Istrate Micescu se înscrisese recent în Partidul Național Creștin. Regele își calculase bine tactica politică, deoarece dădea curentului de extremă dreaptă satisfacție, iar legionarii nu fuseseră cooptați la guvernare, Octavian Goga fiind adversarul declarat al lui Iuliu Maniu, iar cu Armand Călinescu la Interne situația

5 Apărarea Națională Nr. 52 - 31 decembrie 1937

6 Vezi articolul "A biruit credința!" în Porunca Vremii, anul VI, numărul 962 - 1 ianuarie 1938

7 Vezi articolul "Izraelle astâmpărate!" în "Porunca Vremii", anul VII, numărul 963 - 4 ianuarie 1938

8 Mihail Sturdza, *România și Sfârșitul Europei- Amintiri din Țara Pierdută*, Alba-Iulia, Editura Fronda, 1994, p.190

era sub control.⁹ Pentru președintele PNȚ Iuliu Maniu trădarea grupului centristilor din partid în frunte cu Armand Călinescu a fost o lovitură neașteptată întrucât paralizase pentru moment forța acestuia fiind un avertisment discret al lui Carol vis-à-vis de constituționalismului monarhului de la Bădăcin : " Guvernul Goga nu are de nicăeri nici un sprijin pe care să se întemeieze și să poată pretinde conducerea statului. Respins în trecutele alegeriDomnul Goga a făcut cu larghețea-i cunoscută la tot ce poate fi mai decăzut și mai compromis în politica țării noastre. Astfel au fost invitați să se așeze pe fotolii ministeriale neofripturiștii Călinescu, Potârcă, Simian și V. Rădulescu. Trădători ai țărănismului, dezertori ai democrației nu s-au sfiit să insinueze că plecarea lor se datorește unei politici antidinastice pe care ar practica-o PNȚ. În afară de câteva lichele care au părăsit partidul nostru pe ușa din dos, dl Goga se poate bizui pe sprijinul oamenilor dsale vechi pe concursul cadrelor național-creștine."¹⁰

În fapt, Regele Carol al –II lea " a decis să formeze un guvern sub conducerea lui Octavian Goga/A.C.Cuza, fiind tranziția spre ceea ce dorea el să facă, deși sperase să guverneze cu ajutorul PNL-ului în continuare, dar acest partid eșuase lamentabil în alegeri, iar PNȚ-ul și Garda de Fier nu puteau fi acceptate de acesta".¹¹

"Guvernul s-a format cu A.C Cuza vice-președinte fără portofoliu, Ion Antonescu la Apărarea Națională, cu 3 național țărăniști disidenți: A.Călinescu la Interne o garanție pentru mine, Rădulescu Mehedinți la Justiție și V.Potârcă la Agricultură, Externele le-a luat cel mai deștept dintre toți, Istrate Micescu. Grație infiltrațiunii de-

mocratice am putut obține o frână pentru anumite excese ce erau de temut și foarte bine am făcut. Acuma mai este un punct important. Goga și mai ales A.C.Cuza sunt dușmani de moarte ai gardiștilor și hotărâți a întreprinde cu orice preț exterminarea lor. În aceasta vor fi secondăți de A.Călinescu care este de acord cu ei",¹² nota Carol al-II lea, în memoriile sale asupra acestei numiri de guvern controversate, peste voința voturilor electoratului, exprimate la 20 decembrie 1937.

În acest sens, Siguranța preciza următoarele în raportul din 30 decembrie 1937, cu privire la instaurarea noului guvern: "Instaurarea noului regim național-creștin cu colaborarea național-țărăniștilor centristi a produs din primul moment în opinia publică o deplină satisfacție, cu atât mai mare era aceasta cu cât era nedumerită față de prelungirea regimului liberal, după o guvernare completă de 4 ani"¹³. Pe de altă parte, jurnalistul Pamfil Șeicaru prezenta o analiză la rece în paginile publicației Curentul despre șansele concrete de izbândă ale unui conglomerat ideologic care avea drept unic țel –realizare unei României a Românilor: " Este un exces de scrupul și de atenție al Suveranului față de cea minciună convențională care se cheamă voința populară când de fapt nația s-a pronunțat pentru voințe reformatoare, pentru ozonificarea vieții publice. Țara nu s-a pronunțat precis: Țara încă bâjbâie! Țara este confuză în idei, în ceea ce privește programele. Nația nu mai acceptă un spirit subaltern. Dacă nu ratificăm acele slăbiciuni ale Suveranului față de prejudecată constituțională acceptăm cu o concentrată iubire ralierea hotărâtă a Regelui la reîntregirea Nației în drepturile ei. Guvernul Goga are obligații de ordin

9 Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX(1918-1948)*, București, Editura Paideea, 1999,p.190

10 Dreptatea, anul XII, nr. 3038-5 ianuarie 1938

11 Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936-1940*, Iași, Editura Polirom, 2003,p.41-42

12 Ioan Scurtu, Carol al II-lea, *Insemnări Zilnice, 1937-1951 (caietele 1-6) 11 martie 1937-4 septembrie 1938*, București, Editura Enciclopedică, 1995,p.134-135

13 DANIC, *fond DGP-* dosar nr.17/937, fila 94

național. Guvernul Goga are obligații de ordin moral. Țara acceptă orice mutilare constituțională dar nu mai poate accepta absolut nici o mutilare morală. Dacă noul guvern, dacă domnul Goga socotea guvernarea ca un prilej de reîntremare economică a partidului –atunci peste formula sa evenimentele vor trece în căutarea unei noi discipline politice”¹⁴.

Guvernul național creștin a debutat în forță chiar din a doua zi de la învestitură promulgând în jurnalul nr. 4936/29 decembrie 1937: suprimarea ziarelor *Adevărul*, *Dimineața* și *Lupta* începând cu 30 decembrie 1937”¹⁵ acuzate ca fiind de orientare evreiască. Asupra acestui fapt, Ion Constantinescu aprecia: ”Pe stradă au apărut cămășile albastre pe care tindea să le suprima Tătărescu cu ultima sa lege. Dacă s-a suprimat presa din Sărindar, Hitler va fi mulțumit și țara va prospera, căci sub fațada antisemită se ascunde o politică antisemită, antidemocratică”¹⁶.

Măsura de lichidare a presei din Sărindar cât și acțiunea în forță a lăncierilor a creat spaimă în rândul populației evreiești: ”De la evreu la evreu, s-a împrăștiat lozinca că Revelionul de anul acesta să nu fie serbat în localurile publice deoarece este un Revelion de doliu pentru evrei. Evreii trebuie să se retragă în ghetou.”¹⁷ Panica din rândurile evreilor era evidentă: ”băncile sunt luate cu asalt și depozitele sunt ridicate. Regretau că nu mai este la putere guvernul Tătărescu și-n viitoarele alegeri vor vota cu liberalii.”¹⁸ Rostul guvernării actuale este să dărâme dominația iudaică și să îndrepte această țară pe drumul României Românilor. Cum se poate ajunge

aici și în ce constă dominația iudaică? Iată întrebarea care trebuie să se pună tuturor românilor dar mai ales Guvernului? Suntem obligați să constatăm că dominația lui Israel este mai ales masivă asfixiantă în viața noastră economică. Aici Izrael este stăpân intolerant: aici trebuie să intervină pumnul guvernului hotărât să dărâme tot ce a sugrumat România. Și tot de aici trebuie să fie gata să pornească zorile României Românilor înălțată pe ruinele acestei dominații străine”¹⁹, sublinia jurnalistul dr Ilie Rădulescu în paginile cotidianului *Porunca Vremii*, bazele ideologiei național creștine în lipsa unui program coerent de guvernare în războiul deschis cu evreii. În schimb, măsurile antievreiești ale gogocuziștilor erau pentru jurnaliștii publicației oficiale a partidului *Țara Noastră* ”o izbucnire a mândriei românești. Viața națională, stropită de toate ideile înșelătoare ale unor doctrine lipsite de coerență cu istoria poporului român, o prefacere adâncă era așteptată în tot cuprinsul țării. Guvernarea aceasta reabilitează nația și o repune în drepturile sale istorice.”²⁰

Foreign Office-ul era preocupat de situația din România și reprezentantul diplomatic la București, Sir Richard Hoare, a trimis următoarea telegramă la Londra, unde puncta starea de spirit a politicienilor de la București: ”Carol I-a numit pe domnul Goga în funcția de șef al guvernului în încercarea de a profita de succesul Gărzii de Fier... în orice caz Goga nu pare să reușească să-și asigure o majoritate în Parlament, fiind prin urmare obligat să recurgă la o formă sau alta de dictatură. Singura politică articulată de Goga este aceea a unui anti-semitism violent, ca urmare a primelor măsuri luate...”²¹

14 Vezi articolul ”*Regimul Nou*” din *Curentul*, anul X, nr. 3561- 31 decembrie 1937

15 *Apărarea Națională* Nr.53- 31 decembrie 1937

16 Ion Constantinescu, *Din însemnările unui fost reporter parlamentar*, București, Editura Politică, 1973, p.409-410

17 DANIC, *fond DGP* - dosar nr.1/1938-fila 26-27

18 *idem*, dosar 7/1938 - fila 10

19 *Porunca Vremii*, anul VII, nr. 965-6 ianuarie 1938

20 *Țara Noastră*, anul XVIII, nr. 1941- 6 ianuarie 1938

21 Vezi telegrama nr.103 (R 8788/162/1937) publicată de Bella Vago în *Umbra zvasticii, Nașterea fascismului și antisemitismului în bazinul Dunării 1931*, București, Editura Curtea Veche, 2003, p.265-267

De cealaltă parte a baricadei, Istrate Mișescu încerca să calmeze opinia publică franceză precizând următoarele, pentru ziarul "Le Temps": "Noua concepție național creștină a României nu are nici un fel de legături cu fascismul italian și cu rasismul german. Doctrina politică a Partidului Național Creștin se ocupa exclusiv de drepturile românilor în statul român. Rămânem atașați Franței. Nici un român nu va uita ceea ce Franța a făcut pentru România"²². Cu toate asigurările acestuia către opinia publică franceză, situația politico-economică a României se deprecia de la o zi la alta, deoarece populația evreiască se retrăgea din sistemul bancar-economic. Pus în fața faptului împlinit, Carol al II-lea conștient de aceste lucruri, întârea acțiunile guvernului gogo-cuzist, care începuse guvernarea foarte prost: "Guvernul actual este autoritar și Suveranul crede că este necesar. Poporul român trebuie să simtă că-n țară este ordine. Nu se poate nega că-n România există o puternică mișcare antisemită."²³

Față de guvernarea cuzistă, șeful Mișcării Legionare, C.Z.Codreanu avea o poziție moderată, declarând următoarele: "Sunteți un guvern naționalist. Eu nu am dreptul să vă suspectez buna credință, chiar atunci când unele lucruri nu le înțeleg sau mi se par greșite. Nu voi ajunge eu în postura de a fi unealta jidanilor, de a deveni o zdreanță a lor în contra unui guvern naționalist, ci zic acum și voi zice totdeauna: să vă ajute Dumnezeu să faceți neamului românesc tot ce vrem, tot ce am vrut, tot ce a visat mintea noastră că ar putea face"²⁴.

Pe de altă parte, liderii PNC-ului Octavian Goga și A.C.Cuza mergeau din greșeală în greșeală prin politica de dezorganizare ce viza populația de origine evreiască și

astfel prin decretul lege nr.169/18 ianuarie 1938, se stipula revizuirea de încetățenire a populației evreiești din România în 3 etape:

a) cetățeniile dobândite prin înscrierea în listele de cetățenie la primării pe baza tratatelor de pace (priveau cetățeniile din Ardeal, Bucovina și Basarabia)

b) a doua categorie privește pe evreii din Vechiul Regat care s-au născut din părinți stabiliți în România și care nu s-au bucurat înainte de vre-o supușenie străină.

c) a treia categorie intră încetățeniri-le prin naturalizare date de ministerul Justiției"²⁵

Mecanismul era foarte simplu: "toate primăriile din țară vor fi obligate să trimită la judecătoriile de ocol tablourile încetățenitorilor de la 1918 încoace. Toți revizuiții sunt obligați să se prezinte în fața instanțelor judecătorești spre a-și susține pe baza de acte emise de la oficiul de stare civilă, drepturile lor. Neprezentarea în instanță constituie o decădere din drepturile de cetățeni."²⁶ Prin aplicarea acestei măsuri guvernarea gogo-cuzistă lăsa fără cetățenie română aproximativ 35%-45% din evreimea activă din România și odată cu această măsură, aceștia mai pierdeau dreptul de vot și alte drepturi civice. Consiliul General al Evreilor din România a luat legătura cu toate organele evreiești internaționale A.J.U., Liga Drepturilor Omului, Comitetul pentru Apărarea Drepturilor Israeliților din Europa Centrală, unde au pledat cauza lor.

La rândul său, președintele Ligii Mondiale Antirasiste i-a telegrafiat lui Goga, amenințându-l cu boicotul României din toate punctele de vedere, dacă nu va înceta cu aceste măsuri radicale.²⁷ În

22 Universul nr.6 -7 ianuarie 1938

23 Universul nr.12-13 ianuarie 1938

24 Curentul nr.3576-16 ianuarie 1938

25 Curentul nr.3579-20 ianuarie 1938

26 Curentul nr.3583-23 ianuarie 1938

27 O istorie a evreilor din România în date, vol II de la 1920-1944, București, Editura Hassefer, 2000, p. 155-157

schimb, Regele Carol al II-lea continua să ațâțe spiritele prin declarații belicoase la adresa evreimii din România: "Ne-am simțit bineînțeles ușurați dacă am vedea unii dintre evreii care trăiesc la noi plecând de aici de bună voie".²⁸

Istrate Micescu, ministrul Afacerilor Externe se scuza într-un mod penibil în interviul dat ziarului "Journal du Geneve": "Am primit trei valuri de refugiați. Mai întâi cei care au fugit din Rusia din fața valului bolșevic, apoi cei care i-a azvârlit revoluția lui Bela Kun. Înscăunarea regimului hitlerist din Germania a provocat acum de curând cea de a treia migrație. Cu ce drept pretind acești refugiați să intre în tratatele pentru minorități sau în legi stabilite pentru toți." Concomitent cu măsurile antisemite puse în practică de guvernarea gogo-cuzistă se urmărea și organizarea de alegeri legislative care să legitimeze manevra lui Carol al-II-lea de a-i aduce la putere peste orice uzanță a jocului democratic. Astfel că la 18 ianuarie 1938, Guvernul condus de Octavian Goga decreta următoarele:

Articolul 1: Adunările Legiuitoare sunt și rămân dizolvate

Articolul 2 : Corpul electoral din tot cuprinsul țării se convoacă de noi pentru a alege Adunarea Deputaților și Senatul

Articolul 3 : Alegerile se vor face după cum urmează: pentru Adunarea Deputaților la 2 martie 1938; pentru Senat la 4 martie 1938 (pentru senatorii aleși pe scrutin de listă),

5 martie pentru membrii consiliilor comunale și urbane și 6 martie pentru Camera de Comerț".²⁹

Alături de această măsură de convocare a alegerilor generale între 2-6 martie 1938, se mai modifica și legea electorală, anulând tablourile cu semne geometrice în favoarea unui număr succesiv de punc-

te negre, fie că acestea vor consta dintr-un singur punct sau mai multe astfel cum este fixat prin lege. Prin această manevră guvernul național creștin bulversa jocul electoral întrucât prin înlocuirea semnelor geometrice stipulate în legea electorală din martie 1926 cu puncte îi pune în dificultate pe electorii analfabeți întrucât nu mai avea repere facile pentru identificarea candidaților partidelor preferate spre indignarea lui Iuliu Maniu. Dincolo de întâmpinările adresate membrilor Comisiei Centrale Electorale visavis de aceste modificări sublinia următoarele : "Este revoltător să vedem cum un guvern al țării se refugiază la apucături nedemne care izbesc în autoritatea statului și-n drepturile cetățenilor pentru a-și face favoruri nelegale și pentru a introduce în eroare alegătorii. Vom ataca constituționalitatea acestui decret în fața Justiției și vom face contestațiile încă necesare eventual la Comisia Centrală Electorală"³⁰. În schimb Ion Mihalache acuza guvernul gogo-cuzist că pierde timp inutil și cheltuie bani cu alegeri noi fără să țină cont de rezultatul alegerilor de la 20 decembrie 1937: "Se pierde timp și bani zadarnic: alegeri peste alegeri cari costă în aceste vremuri grele peste 1 miliard jumătate în timp ce plebiscitul României este același căci ce va realiza actualul guvern? Nici escrocheria electorală importată de la Siamezi nu le va aduce preamult. Iată de ce PNȚ se va menține în convingerea că țara va ieși în tinde și din această aventură care tinde spre o dictatură fătășă pentru ca apoi să se instaureze din nou viața morală și constituțională".³¹ Pe de altă parte, de la pupitrul Internelor, Armand Călinescu a luat o serie de măsuri draconice în startul campaniei alegerilor din martie 1938 pentru a asigura un avantaj consistent fragilului guvern național-creștin sub dictonul: "ordinea va

28 Viitorul nr. 9020

29 Monitorul Oficial nr. 14 bis -18 ianuarie 1938

30 Dreptatea, anul XII, nr. 3050-ianuarie 1938

31 Cuvântul, anul XV, nr. 3126 -27 ianuarie 1938

fi menținută cu orice preț!”. Astfel, propaganda electorală era liberă pentru toate partidele recunoscute și înregistrate la comisia Centrală Electorală, persoanele străine de o circumscripție electorală cu excepția candidaților vor fi împiedicate de a înteprinde orice agitație politică, funcționarilor statului li se interzicea să facă politică, formațiunile paramilitare erau interzise în timp ce organele de poliție și jandarmeria aveau libertate deplină de acțiune pentru calmarea spiritelor din campanie.³² Dincolo de implementarea acestor măsuri extreme, Octavian Goga, AC Cuza și Armand Călinescu s-au întâlnit cu prefectii unde au schițat planul campaniei electorale guvernamentale trasându-le sarcini precise în a scuti de biruri populația rurală, de a face aprovizionări la sate cu bumbac, sare, făină, porumb, petrol lampant sub amenințarea directă că cei care nu se vor achita de sarcini vor fi înlocuiți de Executiv.³³

Indignat de aceste măsuri radicale luate de Cabinet, Nae Ionescu l-a atacat în termeni extremi de duri pe Armand Călinescu, numindu-l simbolic “șurubar vechi politic: cea mai caracteristică schiloadă din toate măsurile dlui Armand Călinescu este interdicția pentru propagandiști de a trece dintr-un județ într-altul. Domnul Călinescu oprește cu pieptul, cu spatele puhoiul unde s-a rupt zăgazul! Parcă-l văd! Dar cu interdicția acesta vădește câtă puțină înțelegere există într-un loc atât de înalt cum ar trebui să fie Ministerul de Interne pentru ceea ce se numește o națiune. Dl. Călinescu vechi șurubar politic își poate închipui că o falsificare de alegeri e o treabă nevinovată, obținerea de majorități fiind doar o formalitate. Un guvern naționalist e un guvern purtat de masse. O crede și dl. Goga ... atunci ce vrea dl. Călinescu? Să facă majorități

guvernului? Guvernul nu are nevoie de majorități făcute! Dl. Goga începe să simtă prea devreme necazurile unor combinații hibride pe care nu a putut să le dorească!”³⁴. Deloc surprins de măsurile implementate de către Armand Călinescu pentru controlul strict al campaniei electorale din martie 1938, Octavian Goga susținea următoarele: “guvernul își va face datoria până la sfârșit. Mai bucuros mă despart de viața mea decât de principiile în virtutea cărora am fost chemat la conducerea acestei țări. Aveți toată siguranța și încrederea că vom pune în valoare toate energiile românești și vom face dreptate pentru toți!”³⁵. Deși aceste alegeri nu au avut loc niciodată Carol al II lea spera că-n timpul campaniei electorale îi va sfârâma concomitent atât pe lăncieri cât și pe gardiști. Acest lucru era intuit și de către editorialistul ziarului Cuvântul, Petre Mihail: “În viitoarele alegeri lupta se va da între guvern și legionari, centrul de greutate al politicii mutându-se categoric și definitiv la dreapta”³⁶.

La rândul său, Corneliu Zelea Codreanu declara următoarele în perspectiva viitoarelor alegeri generale: “Nu sunt de părere că e bine ca Partidul Național Creștin să dizolve Corpurile Legiuitoare și să procedeze la noi alegeri, deoarece părerea mea este că guvernul nu poate atinge în noile alegeri făcute acum nici 30%. Mie îmi convin alegerile pentru că legionarii sunt neobosiți și vor da bătălia având ca țintă: dublarea voturilor”³⁷. Mișcarea Legionară se afla în expectativă pentru accesul la putere, Căpitanul preferând lupta democratică, conștient fiind de procentul de 15,5% obținut în alegerile precedente. În preajma începerii campaniei electorale pentru alegerile din 6 martie 1938,

32 Porunca Vremii, anul VII, nr. 983-27 ianuarie 1938

33 Cuvântul, anul XV, nr. 3126-27 ianuarie 1938

34 Cuvântul, anul XV, nr. 3128-29 ianuarie 1938

35 Porunca Vremii, anul XVII, nr. 1565-6 februarie 1938

36 Cuvântul nr. 3139-22 ianuarie 1938

37 Curentul nr. 3576 -16 ianuarie 1938

PNL considera că partidul condus de C.I.C Brătianu s-a reîntregit prin unirea cu PNL georgist, format în 1930 de către Gheorghe Brătianu. "Când alții se destramă, noi ne unim, când alții se destramă noi ne întregim. PNL are astăzi un singur șef, un singur standard, un singur program și astfel înstărit poate porni în slujba Regelui pe drumul izbânzilor de mâine"³⁸.

În acest sens, Nicolae Iorga lansa un pamflet siropos la adresa unificării PNL-iste: "În politica românească cel mai mare făcător de minuni este sfântul 40%. El poate face orice. Poate să unească 2 grupări care ni se spune de 7 ani că e o prăpastie săpată. Poate să le aducă braț, la braț"³⁹. În 27 ianuarie 1938 guvernul gogo-cuzist pornea campania electorală și pentru aceasta a luat câteva măsuri în scop electoral: "agenții fiscoșului au primit instrucțiuni să nu mai încaseze la sate nici un fel de biruri. La sate se vor face aprovizionări masive cu porumb, bumbac și petrol, sare, zahăr și făină"⁴⁰. De asemenea, liderii Guvernului mai prevedeau ieftinirea sării, a tutunului și a petrolului fără să pună în pericol echilibrul bugetar⁴¹, cu toate că situația economică a României se afla în pragul dezastrului.

"Suntem liberi și stăpâni pe pământul românesc. Epoca pe care o trăim este aceea a Domniei Regelui Carol al II-lea – România Românilor! -Biserica creștină, Regalitatea, Națiunea-iată cele 3 mari realități pe care le slujim! În așteptarea legiferării viitorului Parlament, guvernul până acum a pus la pământ marile gazete jidovești, a luat biletele de liberă circulație gazetarilor iudei, a anulat brevetele cărciumarilor evrei. A ieftinit sarea, zahărul, petrolul lampant, tutunul. Pentru a face mai mult guvernul are nevoie de legi!"⁴²

se arăta în manifestul electoral al partidului Național-Creștin. Alături de propaganda Guvernului, jurnalistul dr. Ilie Rădulescu facea lobby deschis pentru instaurarea unei dictaturi a ideii național-creștine care să răstoarne anarhia partidelor democratice:

"Campania electorală a început. Intrăm din nou sub domnia exclusivă a supralicitării demagogice cu întreg cortegiul ei de spectacole nedemne și meschine : invective,îmbrânceli, bătaii, capete sparte, băutură și corupție. Vreme de mai bine de o lună de zile vom trăi decât cu o singură obsesie : votul. 40 de zile de anarhie în care tot ce nu are legătură cu votul va cădea în desuetudine pentru că pe primul plan al obsesiei colective se ridică o singură teroare: electoratul. Oricum noi rămânem la vechea noastră obsesie -țara nu se poate lecu decât printr-o dictatură a ideii naționale printr-un regim al elitelor ostil oricărei domnii al electoratului. Mântuirea nu poate veni până ce nu va înceta domnia electoratului. Astfel electoratul va compromite și ideia națională !" ⁴³.

Dincolo de măsurile îndreptate împotriva populației evreiești, guvernul condus de Octavian Goga și AC Cuza scăpase din mână organizațiile lăncierilor din teritoriu care împreună cu prefectii și jandarmii porniseră un război sângeros împotriva partidelor de opoziție PNTJ -PNL cât și împotriva mișcării legionare (PTPTJ). "Cuprins de panică guvernarea Goga-Cuza a început samavolniciile și violențele. Astfel, în județul Ialomița jandarmii și primarii au strâns de la țărani cu forța cărțile de alegător sub pretextul că acestea trebuie schimbate. La Strojineț, în comuna Căbești o bandă de lăncieri a atacat grupurile de săteni strânși la o adunare politică național-țăranistă iar locuitorul V. Lenciuc a fost înjunghiat mortal"⁴⁴ ti-

38 Curentul nr. 3579-20 ianuarie 1938

39 Neamul Românesc,nr. 10-15 ianuarie 1938

40 Cuvântul nr. 3126-27 ianuarie 1938

41 Cuvântul nr. 3136-6 februarie 1938

42 Țara Noastră, anul XVII, nr. 1567-9 februarie 1938

43 Porunca Vremii, anul VII,nr. 382-26 ianuarie 1938

44 Dreptatea, anul XII, nr. 3059-2 februarie 1938

tra pe frontispiciul paginii întâi oficiosul național-țărănesc Dreptatea. Incidente similare între lăncieri și simpatizanți ai PNȚ s-a petrecut la Timișoara, în comunele Denda și Banloc din județul Timiș precum și la Ilfov unde actor principal a fost liderul PNC, dr. Ioanițescu. "Propaganda PNȚ a fost oprită în Timișoara în oraș din ordinul prefectului. Mai multe sedii ale partidului nostru au fost devastate de către grupuri compacte de lăncieri. În comunele Denda și Banloc lăncierii au brutalizat pe țăranii care voiau să asculte cuvântul PNȚ. În Ilfov, echipa de propagandă a PNȚ condusă de avocat Costică Dumitrescu a fost reținută de șeful de post din comuna Șparțov⁴⁵" sublinia oficiosul PNȚ - Dreptatea.

În fața acestor ingerințe grave din partea echipelor de lăncieri susținute din umbră de organele de forță ale statului Iuliu Maniu a renunțat la campania clasică închinată constituționalismului și a decis să trimită instrucțiuni clare șefilor de organizații din teritoriu să constituie cete de bătauși⁴⁶ sub oblăduirea **gărzilor țărănești**.

„De pretutindeni sosesc știri alarman-te, reprezentanții partidelor de opoziție și-n special cei ai PNȚ sunt împiedicați de a merge în campanie. Batalioanele cămășilor albastre fac poliția județelor și care nu sunt altceva decât strânsura agenturei electorale a clubului crucii încârligate, cutreeră satele pentru a face propagandă, ajutând populația cu formule demagogice împiedicând pe orice adversar al PNC să-și îndeplinească datoria politică⁴⁷" declara liderul PNȚ, Iuliu Maniu. La rândul lor, liderii PNL au transmis următorul plan cu instrucțiuni liderilor de filiale din teritoriu în vederea alegerilor din 1-4 martie 1938 :

"În ceea ce privește lupta pentru Cameră și Senat conducerea centrală a PNL a hotărât ca organizațiile din teritoriu să împrăștie în lumea satelor cuvântarea rostită de Gheorghe Tătărăscu în ziua de 4 noiembrie la clubul liberal deoarece în cuvântarea aceia sunt rezumate cu cifre toate înfăptuirile fostului regim. De asemenea se interzice șefilor provinciali să lucreze cu grupările de stânga și cu PNȚ în Ardeal unde Maniu poartă cunoscuta acțiune antimonarhistă".⁴⁸ Spre deosebire de campania electorală din noiembrie-decembrie 1937, aceasta din ianuarie-februarie 1938 este atipică și lipsită de consistență ideologică adaptată mai mult spre violență inclusiv din partea partidelor democratice mari PNȚ respectiv PNL. În comparație cu PNȚ liderii PNL au înregistrat la Roman o altercație gravă cu bandele de ciomăgari național-creștini unde victimă a căzut Ion Manolescu-Strunga în timp ce sediul și mașinile filialei libe-rale din localitate au fost vandalizate⁴⁹. În această campanie electorală profund sângeroasă Căpitanul implementase legionarilor o manieră prudentă în raport cu lăncierii și cu întreg aparatul de stat dirijat cu mare atenție de către Armand Călinescu lansând următoarea deviză: "În această luptă pentru alegerile generale purtați-vă cu omenie și cu chibzuință ! Ocoliți orice conflict. Nu răspundeți la nici o provocare! Nu atacați guvernul naționalist! Treceți cu vederea peste greșelile lor!"⁵⁰. Animați de această dorință a Căpitanului, legionarii au desfășurat o campanie electorală dinamică închinată memoriei jertfei lui Ion Moța și Vasile Marin în echipe compacte în lalomița, Ilfov, Prahova, Timiș, Teleorman, Vlașca și Craiova⁵¹ spre nemulțumirea prefectilor național-

45 Dreptatea, anul XII, nr. 3069-5 februarie 1938

46 Porunca Vremii, anul VII, nr. 986-30 ianuarie 1938

47 Dreptatea, anul XII, nr. 3056-29 ianuarie 1938

48 Porunca Vremii, anul VII, nr. 980-23 ianuarie 1938

49 Viitorul, anul XXX, nr. 9020- 3 februarie 1938

50 Cuvântul, anul XV, nr. 3130-31 ianuarie 1938

51 Cuvântul, anul XV, nr. 3133-3 februarie 1938

creștini. Pe fondul acestui dinamism electoral specific mișcării Legionare, lăncierii s-au intersectat cu echipele de legionari ieșind adevărate carnagii la Tâncăbești, Balotești, Făgăraș, Iași, Lăpușna, Craiova și Bistreț.⁵²

În acest sens, incidentele din Ilfov din comunele Afumați și Fierbinți între lăncierii și echipele de propagandiști legionari soldate cu împușcarea mortală a legionarilor Dumitru Mija, Popescu Florian și Grozea Constantin în 8 februarie 1938 au determinat Senatul Legiunii să hotărască la 12 februarie 1938 retragerea PTPȚ din alegeri și implicit abținerea de la vot⁵³. Dincolo de aceste incidente, zvonurile erau în toi și planau asupra unei posibile înțelegeri între C.Z. Codreanu și Octavian Goga în vederea participării pe liste comune la alegerile generale din 6 martie 1938, precum și conflictele din campania electorală dintre lăncieri și gardiști, l-au determinat pe Carol al II-lea să pregătească demiterea guvernului Goga/Cuza după 44 de zile de guvernare. Politica antisemită a lui Goga a deranjat-o pe Duduia cât și pe acoliții ei industriașii Malaxa, Wieder, Auschnit, iar pentru Carol al II-lea unica soluție rămânea regimul de autoritate dinastică, deoarece PNL era uzat chiar și după unificarea cu PNL georgist, iar PNȚ nu era agreat, căci exista Iuliu Maniu, în timp ce pe plan extern se întrezărea politica de expansiune a Germaniei lui Adolf Hitler.

Astfel după 44 de zile, cădea guvernul Goga/Cuza un guvern marionetă format din oamenii lui Carol în timp ce Partidul Național Creștin deținuse cu adevărat doar Ministerul Muncii condus de către Gheorghe Cuza, fiul lui A.C. Cuza. Calculurile lui Carol al II-lea fuseseră date peste cap de către Octavian Goga care în data de 9 februarie 1938 fusese pe punctul de

a se înțelege cu C.Z. Codreanu, liderul Mișcării Legionare pentru a coaliza în vederea alegerilor din martie 1938 care n-au mai avut loc niciodată. O analiză obiectivă asupra căderii guvernului gogo-cuzist o relatea Ioan Ducic (reprezentantul diplomatic al Iugoslaviei la București) către Milan Stadjanovic (de la MAE Belgrad): "Nu exista nici un dubiu că nici guvernul lui Goga nu a fost convenabil nici pentru unii, nici pentru alții. Pentru Germania apărea fără suficient sprijin la Palat și fără suficient sprijin popular; însă și francezii se îndoiau de personalitatea domnului Goga care nu-și ascundea antipatiile față de Franța și care ar fi fost gata să o vireze definitiv către Germania. De fapt d-ul Goga însuși nu știa încotro va porni pentru că depindea de Coroană. Așa se explică discursurile și interviurile lui foarte greu de urmărit, confuze, contradictorii. Împotriva lui Goga erau celelalte puteri politice, apoi Franța și Anglia, Rusia și Cehoslovacia. Partidele politice îl incriminau pe Rege, pe D-ul Goga prin memorandumuri speciale pentru orientarea sa internă și externă, iar reprezentanții francezi și englezi prin proteste. Așadar d-ul Goga a primit toate loviturile ca și când el însuși, personal și independent ar fi condus politica guvernului său."⁵⁴

Guvernul Goga –Cuza s-a dovedit o soluție aleasă de către Carol al II-lea pentru instaurarea regimului său de autoritate personală prin blocarea ascensiunii curentului gardist, care după alegerile din decembrie 1937, se dovedise a treia forță politică a țării cu 15,32% cât și prin eliminarea din schemă a PNȚ-ului, în speță a lui Iuliu Maniu devenit persoana non-grata la Palat prin atacurile sale îndreptate împotriva camarilei și implicit împotriva Magdei Lupescu. Asupra acestui guvern s-au creat numeroase polemici însă su-

52 Cuvântul, anul XV, nr. 3139-9 februarie 1938

53 Cuvântul, anul XV, nr. 3136 -6 februarie 1938

54 Ivan Ducic, Rapoarte diplomatice din București 1937-1939, București, Editura Dalsi, 1998, p.81-82 A

gestivă a rămas declarația lui dr.N.Z Lupu (șeful Partidului Țărănesc care a fuzionat în 1935 cu PNȚ): "acest guvern nu era viabil pentru că are 3 capete: un capăt este Cuza care este sincer, vrea să-i omoare pe toți jidanii; un alt capăt este Goga, el nu poate convinge pe nimeni că este antisemit, al treilea cap este A. Călinescu amicul..."⁵⁵. "În anul 1938 au fost nimicite mișcările naționaliste. Armand Călinescu e călăul care a executat operația. Partidul național-creștin a fost distrus prin verificarea guvernării și s-a prăbușit în propria-i neputință. Dacă ar fi fost o forță reală nimic nu l-ar fi putut clinti. Armand Călinescu a procedat metodic și fără cruțare"⁵⁶ nota Nichifor Crainic în memoriile sale cauzele căderii subite a regimului gogo-cu-zist de sub bagheta lui Armand Călinescu.

Practic prin aplicarea măsurilor anti-semite, soarta acestui guvern hibrid era în clește după declarația lui Virgil Madgearu, deoarece prin aplicarea programului de măsuri agresive și exclusiviste⁵⁷, dusesse la anarhizarea țării și stagnarea economiei. În fapt, motivele care l-au determinat pe Carol al II-lea să-i ceară demisia lui O.Goga la 10 februarie 1938, au fost pe de o parte determinate de măsurile anti-semite, care riscau să determine izolarea României de sprijinul aliaților (Anglia și Franța), într-o perioadă de mari schimbări în contextul internațional, prin ascensiunea fulminantă a Germaniei lui Adolf Hitler, iar pe de altă parte dorința lui Carol al II-lea de a anihila definitiv democrația și regimul pluripartidist din România interbelică, lucru dovedit prin falimentul acesteia în timpul alegerilor generale de la 20 decembrie 1937 când guvernul Guță Tătăărăscu nu a reușit să câștige alegerile parlamentare oferindu-i lui Carol al II-lea

prilejul mult așteptat pentru a instaura un regim de mână forte după modelul fascist al lui Benitto Mussolini.

Afirmațiile noastre le certificăm prin următoarele: "La ieșirea de la Palat, solicitat de către reprezentanții presei, Iuliu Maniu a declarat că guvernul prezidat de către O.Goga a demisionat. Demisia a fost acceptată de către M.S Regele care a amânat alegerile pentru corpurile legiuitoare fără dată..."⁵⁸ Prin amânarea fără dată a alegerilor generale stabilite teoretic să se desfășoare între 9-13 februarie 1938. Carol al II-lea încălca flagrant mecanismul de funcționare a democrației românești, refuzând să mai fie arbitru în lupta electorală dintre guvernul Goga/Cuza și opoziție (formată din PNL, PNȚ și Mișcarea Legionară). Anulând fără drept de apel aceste alegeri, Carol instaura guvernul condus de Patriarhul Miron Cristea, care legitima regimul de autoritate monarhică.

În preajma instaurării regimului de autoritate monarhică, partidele politice importante în funcționarea rotativei democrației, PNL și PNȚ se aflau în plin proces de degradare, în timp ce Mișcarea Legionară se afla la momentul maxim al creșterii sale (avea circa 500.000 de membri după cum avea să declare la proces în depoziția sa C.Z Codreanu-24 septembrie 1938). În PNL existau încă tensiuni între C.I.C Brătianu și Guță Tătăărăscu (șeful tineretului liberal) deși fuzionase cu PNL condus de prof. Gh.Brătianu, în timp ce PNȚ-ul se confrunta cu serioase probleme ca urmare, a trădării grupului centrist condus de Armand Călinescu, care au trecut în tabăra carlistă, executând ordinele lui Carol al II-lea, așa cum au declanșat la comandă, demisia guvernului Goga/Cuza.

Ion Mihalache avea să declare, plin de mâhnire: "trădarea lor era ca trădarea lui

55 Dreptatea nr.3040- 8 ianuarie 1938

56 Nichifor Crainic, Zile Albe/Zile Negre, Memorii, București, Editura Casa Editorială Gândirea, 1991, p.296

57 Dreptatea nr.3047-17 ianuarie 1938

58 Dreptatea (*Ediție Specială*) nr 3068-11 februarie 1938

Golia, lui Iuda”⁵⁹, deoarece zdruncinase puternic din temelii, un partid care ar fi trebuit chemat la guvernare, dacă s-ar fi respectat mecanismul democratic, dar pentru Carol timpul democrației, expira-se..., în timp ce Partidul Național Creștin nu avusese practic un program economic coerent bine structurat, ci mai degrabă unul profund antisemit⁶⁰. Singurul element central al partidului Național-Creștin a fost antisemitismul promovat de profesorul AC Cuza din doctrina acestei formațiuni politice, folosite de Carol al II-lea drept paravan pentru pregătirea guvernării autoritariste moderate conduse de Patriarhul Miron Cristea concomitent cu Constituția din februarie 1938 prin care își legitima politic planul. ”Trebuie să căutăm o altă soluție: jidanii vor trebui să-și cumpere o țară destul de mare pentru a încăpea cu toții. Această problemă a fost deja studiată sub cele mai diverse forme printre altele: Madagascar și Noua Guinee. Paraziți pentru că nu produc nimic, ci speculează munca producătorilor goimi cum le zic ei. Pentru că firește specula jidănească tinde să cumpere pe cât mai ieftin produsele muncii producătorilor și să li se vândă pe cât mai scump toate mărfurile de care au nevoie”⁶¹ își justifica simplist doctrina părintele antisemitismului din România, AC Cuza la ancheta ziarului Curentul condus de Pamfil Șeicaru cu privire la situația evreilor din România. Concomitent cu radicalismul antisemit al lui Cuza, Octavian Goga electriza mulțimea strânsă la mitingul electoral de la Chișinău din octombrie 1937 unde în cursa pentru voturile celor nemulțumiți de populația evreiască din această zonă punctase următoarele: ”Astăzi suntem în continuare în stare de luptă. Nu mai vreau să facem

România Mare pentru că ea este făcută ci să scăpăm România Mare de robia internă, să măturăm de aici pe cei ce ne sug sângele nostru, pe jidovi, căci aceștia sunt nenorocirea noastră!”⁶². După cum se observă din cele prezentate mai sus, antisemitismul era singurul liant dintre cei doi lideri politici și implicit unica lor miză era lupta împotriva evreilor, lucru de care a profitat din plin Carol al II-lea în încercarea de instaurare a regimului său autoritar și implicit de a scoate din lupta politică Mișcarea Legionară. ”Poporul român știe cel mai bine cel doare și apelează la doctorii lui. Noi suntem doctoria pentru boala de care suferă România. Domnul AC Cuza și cu mine vom vinde, vom birui răul fiindcă altminteri ar fi îngenucheată însuși străduința mișcării naționaliste care vrea emanciparea acestui popor de sub jugul străinilor”⁶³, susținuse Octavian Goga în debutul campaniei electorale din noiembrie 1937 în Capitală, drept unic program de guvernare care s-a dovedit a fi un eșec. ”Crucea lui Hristos și Svastica Arică sunt cele două simboluri scumpe ale neamului românesc. Prima reprezintă biruința credinței creștine împotriva iudaismului, cea de-a doua reprezentând semnul băștinășiei noastre pe aceste meleaguri. De aceea se explică faptul că aceste simboluri atât de scumpe nouă sunt veșnic batjocorite de către jidani. Svastica ne arată drepturile noastre de mii de ani pe aceste plaiuri azi cotopte de neamul parazitar al jidovilor”⁶⁴ conchidea A.C. Cuza în 1936 la congresul studențimii lănciere, expunerea asupra simbolisticii din jurul formațiunii sale care trebuia pusă în practică în anii următori.

59 Dreptatea nr 3049-19 ianuarie 1938

60 Cristian Sandache, Doctrina național-creștină în România, București, Editura Paideia, p.51

61 Apărarea Națională nr.31-3 August 1937

62 Apărarea Națională nr.41 - 12 Octombrie 1937

63 Apărarea Națională nr. 47 - 26 Noiembrie 1937

64 Apărarea Națională nr. 12 - 9 Iunie 1936

POZIȚIA MINORITĂȚII MAGHIARE FAȚĂ DE STATUL ROMÂN, ÎN PERIOADA 1938–1940, ÎN VIZIUNEA CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Prof. univ.dr. Ion Giurcă, Drd. Cosmin Zaharia

Key words: Romania, hungarian minority, years 1938-1940, Ministry Counsel

The Hungarian Minority's Position on the Romanian State, between 1938-1940, as envisioned by the Ministry Counsel

Abstract: In the spring of 1940 the Minorities Minister prepared a study on the attitudes of the minority populations with regards to the Romanian State, as neighbouring countries were promoting an open irredentism and revisionism towards Romania. The information centralized at ministry level concluded that the Hungarian minority was proving to be the most active and destructive when it came to its attitude towards the Romanian State. The analysis reflected the irredentist and revisionist actions that were deployed through press, church, priests, subversive propaganda, espionage and terrorism.

Evenimentele din primăvara anului 1940, în legătură nemijlocită cu actele de agresiune politică și militară ale URSS și ale Germaniei, în special după ofensiva trupelor hitleriste în vestul Europei, au mărit îngrijorarea autorităților de la București în legătură cu viitorul țării, determinată și de o serie de manifestări interne, în special, ale unor minorități.

Din această perspectivă, problema care se pune și se avea în vedere cu vădită îngrijorare era aceea a atitudinii lor într-o situație grea pentru țară, mai ales în privința păstrării unității și integrității teritoriale, grav știrbită în cazul unor state: Austria, Cehoslovacia, Polonia și Finlanda.

Se pleca de la ideea că românii erau gata să facă toate sacrificiile și eforturile pentru apărarea patriei, apreciindu-se totodată, că „*avem și un număr considerabil de minorități, numărul și condițiile de existență a acestora, tratamentul ce li se aplică, sentimentele și intențiile ce nutresc față de patria în care trăiesc și de ale cărei binefaceri se bucură, sunt factori de mare importanță*

pentru puterea de rezistență și trăinicie a statului, pe care concordia cetățenilor le consolidează, iar discordia le slăbește”¹

Marea Unire din anul 1918 a avut ca efect transformarea țării dintr-un stat omogen etnic și confesional, în unul cu mai multe minorități și o diversitate de confesiuni religioase.

Dintr-o populație cu 18050000 locuitori, conform recensământului din anul 1930, România avea 4877064 de locuitori de alte naționalități decât cea română: 1353276 unguri, din care circa 500000 erau secui, reprezentând 7,1% din populația țării; 701474 germani – 4% din populație; 573910 ucraineni – 3,2 % din populație; 359017 bulgari – 2 % din populație; 98172 găgăuzi aflați în sudul Basarabiei; 172865 turci și tătari în Dobrogea; 38684 polonezi – 0,2%; 40503 sârbi și croați; 728115 evrei – 4% din populația țării; 26495 greci – 0,1% din populație.

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 123/1940, f.2

Din punct de vedere confesional situația se prezenta astfel: ortodocși – 13108227 (72%); greco-catolici - 1427391 (7,9%); romano-catolici - 1234151 (6,8%); reformati - 710706 (3,9%); evanghelistico-luterani - 398759 (2,2%); unitarieni - 69257 (4,2%); adventiști - 16102; baptiști - 60502 (0,3%); mozaici - 756930 (4,2%); mahomedani - 185486 (1%).

Se remarcă faptul că populația românească majoritară cât și minoritățile din România aparțineau, fiecare, diverselor culte religioase, remarcându-se că românii erau în mare majoritate ortodocși și greco-catolici, maghiarii reformati, germanii evanghelistico-luterani, iar evreii în totalitate mozaici.

În privința atitudinii populațiilor minoritare, în primăvara anului 1940 se constata că reprezentanții acestora „cu diferite ocazii solemne au făcut declarații de loialitate sinceră și întreg atașamentul lor față de România ai căror cetățeni credincioși sunt”²

Realitatea, în cazul unor minorități, era cu totul alta, astfel că se considera necesar „a se examina, dincolo de aparențele de suprafață ale declarațiilor solemne, întreaga structură a vieții și năzuințelor naționale a minorităților etnice din țară, pentru ca evitându-se surprizele, să se poată stabili cu precizie care sunt elementele pe care se poate bizui țara în toate împrejurările și care sunt cele cărora trebuie să li se retragă încrederea anticipată”³

În acest sens structurile informative ale țării au înaintat constant, în raport cu ordinele și procedurile de lucru stabilite, rapoarte, note informative și dări de seamă asupra poziției și atitudinii minorităților, din zona lor de responsabilitate, față de statul român.

Toate informațiile transmise pe cale ierarhică la structurile centrale au dus la

concluzia că minoritatea maghiară se dovedea cea mai activă și distructivă în privința atitudinii față de statul român.

Analiza activității iredentiste și revizioniste maghiare în România, era efectuată la nivelul Președinției Consiliului de Miniștri din câteva perspective: presa în serviciul propagandei; biserica și clerul în serviciul propagandei; activitatea propagandistică a preoților; atitudinea populației maghiare de la sate; propaganda subversivă; organizarea aparatului de propagandă; informații și spionaj; pregătirea populației maghiare în vederea unui conflict armat; complotul organizației teroriste din Ardeal; ș.a..

Presa în serviciul propagandei iredentiste și revizioniste

Activitatea ziariștilor maghiari afiliați sau acreditați, sub acoperire în România, era coordonată de către Legația ungară de la București, prin atașatul de presă al legației Paul Fulop, direct de către acesta sau prin intermediul secretarului său – Gyérffy Ladislau, a cărui sarcină principală era de a realiza și menține legătura între legație și presă.

Ziariștii maghiari din România erau organizați într-o asociație, iar la București fusese creat un sindicat al ziariștilor unguri din Capitală, în cadrul căruia activa și omul politic Josif Willer, un apropiat al contelui Gh. Bethlen, care dispunea de documente care îi asigurau libertatea de mișcare pe întreg teritoriul României în scop de propagandă iredentistă și revizionistă.

O activitate laborioasă pe linia propagandei antiromânești desfășura ziaristul Demeter Bela care, împreună cu ziaristul Vereș Endre făcea legătura între ungurii complotiști arestați la Cluj și lumea exterioară, era un activ culegător și emițător de informații care interesau oficialitățile maghiare de la Budapesta, era autorul cărții

2 Ibidem, f.5

3 Ibidem

Szulofoldem, care făcea aprecieri ofensatoare la adresa românilor, prezenta fals și tendențios situația ungurilor din Transilvania și stârnise indignarea românilor atât în privința conținutului, cât și a faptului că fusese admisă pentru tipar de către cenzura românească.

În acțiunile antiromânești erau implicați și ziariștii Javar Bela, Tamaș Gaspar, care au pus la cale o acțiune politică în interesul reîntregirii Ungariei și intensificării rezistenței maghiarilor față de conducătorii comunităților, pe care îi considera a fi în solda guvernului român.

În scopul intensificării și coordonării activităților contra statului român, ziariștii unguri din România, erau convocați periodic de Legația maghiară din București, unde erau instruiți și li se puneau la dispoziție importante sume de bani.

Guvernul de la Budapesta subvenționa câteva organe de presă în limba maghiară, care se remarcă prin vehemența antiromânească și o intensă propagandă revizionistă: *Ellenzek*, *Keleti Ujsag*, și *Ujkelet* din Cluj; *Brassoi Lapok* din Brașov; *Friss Ujsag*, *Maghiar Lapok* și *Szabadsag* din Oradea; *Szarmos* și *Ujsag* din Satu Mare; *Deli Hirlap* din Timișoara; *Maros Videk* din Târgu Mureș; *Aradi Kozlony*, *Aradi Ujsag*, *Erdelyi Hirlap* din Arad.

Presa maghiară din România nu era unitară în privința direcțiilor de acțiune în privința revizionismului, manifestându-se mai multe idei.

Astfel, presa aflată sub influența aristocrației maghiare (*Ellenzek*, *Keleti Ujsag*, *Maghiar Ujsag*, *Estilap*, *Maghiar Zso*, *Sajto*, ș.a.) se pronunțau pentru o revizuire cât mai largă cu sprijinul Italiei, admitând și soluția unei restaurări a Habsburgilor sau o uniune personală între Ungaria și România, pentru a evita amenințarea independenței Ungariei de către URSS sau Germania.

Presa șovină extremistă, în special *Maghiar Lapok* și *Joestet*, conduse de șvabi

maghiarizați se pronunțau pentru o revizuire cu ajutorul Germaniei. În sfârșit, gruparea liberală (*Aradi Kozlony*, *Deli Hirlap*, *Brassoi Lapok*, *Nepujsag*, *Naplo* și *Szabadsag*) milita pentru o revizuire oarecare, cu condiția conviețuirii pașnice româno-maghiare față de comunism.

Interesant este faptul că Paul Fulop, atașatul de presă al Legației ungare, intenționa înființarea la București a unui ziar în limba română, care să propage politica guvernului de la Budapesta, acțiune care a eșuat.

În orașele mari din Transilvania s-a constituit „*Clubul Ziariștilor*” la a cărui activitate ocultă erau atrași și ziariști români care primeau o retribuție lunară: M. Samarineanu – 20000 lei, preotul Gheorghe A Petre – 15000 lei, Augustin Barna – 6000 lei, și Tiron Albani 4000 lei.

Ziariștii români atrăgeau la club intelectual, bogătași români și chiar ofițeri, a căror participare, „*întemeiată pe exploatarea viciilor, pentru propaganda iredentistă și prin contaminarea și atragerea în mocirlă a intelectualilor români, constituie o adevărată primejdie morală și națională*”.⁴

Biserica și clerul în serviciul propagandei

Activitatea desfășurată de biserica și clerul maghiar în perioada interbelică ducea la concluzia și aprecierea că liderii acestora își arogau și asumau rolul de conducători și îndrumători ai credincioșilor lor nu numai pe tărâmul vieții sufletești, ci și în celelalte domenii ale vieții obștești.

Bisericile maghiare din teritoriile revendicate de către Ungaria erau considerate întotdeauna cele mai puternice bastioane ale politicii maghiare de revendicări și iredentism, cât și instituții organice ale aparatului de conducere și reprezentare a populației maghiare.

⁴ *Ibidem*, f. 55

Clerul bisericii maghiare, prin tradiție, educație și poziția sa era conștient de rolul său predominant, peste toate fluctuațiile politice în conducerea și îndrumarea acțiunii de eliberare și deșteptare a neamului lor.

Preoții reformați și romano-catolici se aflau în fruntea tuturor acțiunilor revendicative, proteste, reclamații și doleanțe, reale sau imaginare, în fața factorilor de influență din țară sau străinătate, menținând în permanență o stare de nemulțumire față de situația în care se află, provocând conflicte cu autoritățile locale și ale statului român, înfruntând orice riscuri, atunci când se angajau personal sau prin biserică într-o luptă din motive religioase sau naționale.

Clerul maghiar și-a organizat acțiunea de propagandă subversivă sub masca libertății de întrunire religioasă, astfel că locuitorii de la sate, îndeosebi în zona locuită de secui, erau adunați de câteva ori pe săptămână, prilej cu care li se transmiteau îndrumări privind activitatea iredentistă și revizionistă.

Activitatea bisericii și clerului maghiar a fost intensificată și în București, unde Legația ungară și-a ales consilieri dintre fruntașii clerului de confesiune reformată, catolică și unitariană.

În sinteză, în activitatea lor propagandistică, preoții maghiari au folosit o diversitate de forme, procedee și metode de acțiune:

- Înființarea de asociații cu scopul declarat de a promova viața religioasă, de binefacere, de ocrotire a copiilor, ajutarea săracilor, crearea de asociații profesionale și culturale;
- Organizarea și desfășurarea de conferințe și întâlniri publice;
- Organizarea de serbări cu recitarea producțiilor literare și artistice, dansuri și șezători literare, în care era promovat subtil iredentismul și exaltat sentimentul maghiar;

- Afișarea tricolorului maghiar în orice ocazie, impunerea costumului și portului național maghiar, organizarea de expoziții cu lucruri și obiecte ungurești;

- Introducerea de cântări și rugăciuni cu text tendențios, răspândirea de cărți de rugăciuni cu caracter propagandistic, răspândirea de știri alarmiste;

- Răspândirea de știri false despre România și conducătorii acesteia, ignorarea dispozițiilor autorităților statului;

- Boicotarea populației și limbii române, a industriașilor și comercianților români;

- Răspândirea de date și informații, interne și externe, îndreptate împotriva statului român;

- Culegerea de informații care să servească iredentismului și revizionismului maghiar;

- Menținerea unei stări de nemulțumire în rândul populației maghiare, inducerea sentimentului de speranță într-o schimbare de lucruri în Transilvania;

- Maghiarizarea cetățenilor de altă origine etnică, fanatizarea maselor populare maghiare;

- Îndemn la acte de violență, atitudine dușmănoasă sau atentate în cazul unui conflict armat și încurajarea tinerilor să treacă în mod clandestin frontiera țării, ș.a..

Activitatea propagandistică a preoțimii

Aprecieră generală a Președinției Consiliului de Miniștri era că „*Preoțimea confesiunilor maghiare împreună cu episcopii au înțeles să se folosească de toate ocaziile de a întreprinde activitate de propagandă în contra intereselor statului ori de câte ori li se oferă ocazia*”⁵

În concret s-a evidențiat activitatea episcopilor reformați din Cluj și Oradea, care au sesizat Legația ungară din București și

5 Ibidem, f. 68

denunțau Guvernului de la Budapesta că cenzura autorităților române împiedică funcționarea normală a legăturilor dintre aceștia și credincioșii lor.

În același timp, episcopul romano-catolic de la Alba Iulia – Marton Aron – informa guvernul de la Budapesta că statul român dezavantajează biserica catolică în raport cu cea ortodoxă.

Semnificativ pentru evidențierea atitudinii unor preoți maghiari față de statul român este o adresă pe care episcopul reformat din Cluj, transmisă Legației ungare din București, arăta că *„organizațiile maghiare reformate nu au renunțat la independența politică și vor continua lupta pentru idealul național maghiar”*.⁶

Nu lipsit de semnificație a fost gestul episcopilor maghiari reformați, catolici și unitarieni de a desolidariza bisericile și populația eparhiilor de declarațiile de loialitate care erau făcute față de statul român, mai mult, au înștiințat Legația ungară de la București că populația maghiară din Ardeal este complet pregătită pentru orice sacrificiu care i s-ar cere.

În aceeași idee se remarcă atitudinea fostului episcop catolic de Oradea-Satu Mare – Ștefan Fiedler care a încurajat preoțimea șovină să învrăjbească raporturile pașnice de conviețuire a credincioșilor șvabi și unguri, fiind și autorul moral și răspunzător de complotul organizat împotriva siguranței statului chiar din reședința sa.

Una dintre cele mai tranșante aprecieri în legătură cu preoții maghiari era aceea că: *„Intensitatea și proporțiile activității propagandistice a preoților maghiari de toate confesiunile întrec orice închipuire. Aproape fiecare preot ungur este un dușman al țării și propagandist devotat acțiunii de subminare a statului român, înfruntând orice risc. Se ridică la mai multe zeci numărul acelor preoți care au trebuit să fie*

sanționați de justiție sau ministerul cultelor pentru acțiune subversivă”.⁷

Referatul întocmit în cadrul Președinției Consiliului de Miniștri oferea exemple concrete privind activitatea propagandistică a preotului reformat Nagy Alexandru din București, preotului reformat Kanyadi Alexandru, preotului catolic Iosif Marton din Foeni, preotului Sas Colaman din Valea lui Mihai, preotului Nagy din Otomani, dr. Alexandru Kis din Cluj.

Semnificativ pentru locul și rolul preoților maghiari în cadrul propagandei revizioniste și iredentiste este un raport pe care dr. Kanyadi Alexandru l-a depus la Legația ungară din București în care arăta: *„Preoțimea reformată maghiară din România a stat neclintită în slujba propagandei maghiare, prefăcând slujbele religioase, predica zilnică și misionarismul creștin într-un singur țel – propaganda maghiară. Cu toate greutățile materiale și cu toate că credincioșii unguri nu au răspuns întotdeauna apelului de ajutor material, totuși biserica maghiară din România a reușit să facă din fiecare ungur un propagandist, un patriot și un luptător pentru patrie”*.⁸

Pentru activitatea antistatală desfășurată, până la 1 aprilie 1940 au fost trimiși în judecată și condamnați 38 de preoți maghiari (28 reformați, 12 catolici, 1 unitarian).

Din județele Mureș, Ciuc și Trei Scaune au fost deferiți justiției: Lorincz Alexandru – preot reformat din comuna Pava, județul Trei Scaune; Nemeș Arpad – preot reformat din comuna Periș, județul Mureș; Antal Pustaz – preot reformat din Reghinul Săsesc; Koler Ștefan – preot reformat din Dalnic, județul Trei Scaune; preotul reformat din comuna Turia, județul Trei Scaune; Sass Antoniu – paroh catolic în Cârța, județul Ciuc; Marton Aron – paroh catolic în Joseni, județul Ciuc; Torok Mihail –

6 Ibidem

7 Ibidem, f. 69

8 Ibidem, f. 71

preot catolic în Sovata, județul Mureș; Minier Albert – capelan în Plăieșii de Jos, județul Ciuc; Csongnay Ludovic – preot unitarian din Sănavastâi, județul Mureș.

Atitudinea populației maghiare de la sate

În primăvara anului 1940 Președinția Consiliului de Miniștri a realizat o evaluare în acest sens, în care se exprima convingerea că *„țărănimea maghiară, scoasă de sub influența nefastă a conducătorilor și propagandiștilor, nu ar nutri sentimente dușmănoase față de români”*⁹

Erau aduse argumente bazate pe unele acțiuni și atitudini ale unor maghiari din Transilvania care, totuși, erau izolate în raport cu cea a mării majorități ale liderilor unguri – revizionisti și iredentiști notorii.

Cazuri de atitudine antiromânească au fost semnalate, în primul rând, de către structurile jandarmeriei rurale, mult mai numeroase decât cele prezentate în referatul la care facem trimitere.

În documentul menționat se făceau referiri la 46 de cazuri de maghiari din mediul rural, care au fost sancționați pentru atitudine antiromânească și implicare în propaganda revizionistă și iredentistă, puțin în raport cu realitatea din satele și comunele din Transilvania, cu o pondere importantă a maghiarilor și secuilor.

Propaganda subversivă

Aspectele prezentate și analizate în această parte a referatului Președinției Consiliului de Miniștri au avut în vedere, în principal, aprecierea conform căreia *„Iredenta ungară întrebuintează toate mijloacele ce-i stau la dispoziție pentru a săpa sub temeliiile țării noastre și a-i slăbi puterea de rezistență, prin uneltiri din interior și exterior”*¹⁰

9 Ibidem, f. 77

10 Ibidem, f. 95

Propaganda subversivă maghiară avea ca obiect principal provocarea unei stări de neliniște în interiorul României, de a menține în rândul populației maghiare o tensiune permanentă, drept pentru care pe diferite căi și în momente alese deloc întâmplător, au fost puse în circulație știri alarmante cu privire la încordarea relațiilor româno-ungare.

Faptele au demonstrat că generatorul stărilor de tensiune era guvernul de la Budapesta, care utiliza forme și metode dintre cele mai perverse, atât pe plan intern, în teritoriile revendicate, cât și în state din Europa în care și-ar fi găsit un sprijin.

Lucrări cu aparentă tentă și valoare științifică, au fost elaborate sau purtau semnatăra unor personalități științifice din țări ale Europei Occidentale, iar la Budapesta s-au tipărit și răspândit manifeste cu apel pentru eliberarea maghiarilor din Transilvania, au fost tipărite broșuri de propagandă în limbi de circulație mondială și europeană, care conțineau date false și defăimătoare la adresa României și românilor.

Propaganda maghiară căuta să exploateze în folosul său anumite minorități din România, care să se organizeze și să acționeze în direcția unor revendicări teritoriale, stimulând în acest sens organizațiile sârbilor din Banat și ale ucrainenilor din Maramureș și Bucovina.

S-a ajuns până acolo încât Radio Budapesta, prin emisiunile sale, să identifice interese comune ale minorităților slave cu cele ale maghiarilor din România.

Contele Nicolae Banffy, președintele comunității maghiare din România a reușit să formeze un comitet de conducere a unui așa numit front comunitar, care cuprindea toate minoritățile din țară din care făceau parte: inițiatorul, Hans Otto Roth, Hristu Tomen, Abdullah Selim și Ialșeschi.

Era semnalată, de asemenea, preocuparea guvernului ungar de a acorda o

atenție mai îndeaproape, prin Legația din București, a problemelor interne ale României, în special activitatea unor organizații cum erau: Straja Țării, Frontul Renașterii, activitatea guvernului pe plan administrativ, organizarea serviciului de propagandă, presă și radio.

Rezultă cu claritate ingerințe în treburile interne ale statului român, pe fondul degringoladei în care se aflau autoritățile, în condițiile în care țara era izolată pe plan internațional, iar situația schimbătoare în Europa era imprevizibilă.

Organizarea aparatului de propagandă, informații și spionaj

Propaganda promovată de către guvernul de la Budapesta era conștientă că realizarea dezideratelor sale depindea de alimentarea și accentuarea stării de spirit, de nemulțumire și de neliniște, de instigare a populației maghiare din România față de autoritățile statului român.

În acest sens, Legația maghiară de la București avea sarcina și depunea toate eforturile pentru a crea o unitate de acțiune prin: ședințe culturale, conferințe, petreceri, șezători, ore de religie, activitatea asociațiilor culturale și sportive.

Programul de propagandă și acțiune cuprindea: sprijinul tuturor acțiunilor revizioniste; educarea populației maghiare conform directivelor Budapestei; apărarea și conservarea rasei; ocrotirea intereselor populației, adunarea fondurilor în scopul finanțării propagandei.

Autoritățile de la Budapesta nu aveau o atitudine de înțelegere din partea liderilor maghiarilor față de guvernul român, iar starea de liniște a populației era percepută ca o mulțumire față de situația în care se afla, fapt ce îi crea dificultăți în prvința propagandei în străinătate.

Prin urmare crearea unei stări de nemulțumire, întreținută artificial, corespundea intereselor guvernului de la Budapesta,

care nu precupețea nici un efort pentru înlăptuirea unui astfel de deziderat.

Pregătirea unor acțiuni de sabotaj în Transilvania, cu scopul de a provoca conflicte între populația maghiară și cea română, a fost o sarcină care a revenit Legației maghiare de la București.

În acest scop Legația a organizat un serviciu de informații în Transilvania, dând instrucțiuni ca în fiecare oraș să fie creat câte un birou de informații, încadrat de localnici, intelectuali de încredere.

În activitatea structurilor de informații maghiare s-au încadrat funcționari ai cooperativelor maghiare, preoți și intelectuali cu legături de rudenie sau interese economice cu oficialități din Ungaria.

Tinerii maghiari din București și-au oferit serviciile cauzei Ungariei, cei care cunoșteau limbi străine (română, rusă, slovacă) fiind cei mai căutați și bine remunerați.

Multora dintre agenții informatori le-au fost eliberate pașapoarte diplomatice, iar pentru zona de frontieră au fost asigurate gazde în 13 comune.

Pregătirea populației maghiare în vederea unui conflict armat

Legația ungară de la București, pentru a exacerba speranțele și a întări spiritul de rezistență a ungarilor din Transilvania, în momente cu semnificație istorică pentru maghiari, lansa știri referitoare la pregătirile de război ale Budapestei în vederea satisfacerii revendicărilor sale teritoriale față de România: au fost anunțate aspecte care vizau încordarea relațiilor româno-ungare, au fost lansate manifeste care proclamau cerințe pentru eliberarea maghiarilor din România.

Prin Legația de la București, guvernul ungar a dat instrucțiuni cu privire la provocarea de conflicte între populația maghiară și autoritățile române, iar muncitorii din întreprinderi să saboteze producția și funcționarea normală a acestora.

Ministerul de război de la Budapesta cerea atașatului militar ungar Oscar Baitz intensificarea activității pentru evaluarea capacității de luptă a armatei române.

Se acorda atenție pregătirii forțelor paramilitare maghiare din Transilvania, pe structura asociațiilor muncitorești, culturale și sportive.

A fost identificată activitatea conteului Coloman Beldi din Cluj în legătură cu înarmarea secuilor și ceangăilor, în acest scop fiind folosiți emisari speciali.

Maghiarii din România au fost obligați să contribuie la *fondul Magyar a Magyaret*, destinat înarmării Ungariei, cerințele fiind mai mari pentru întreprinderile industriale și cooperatiste private.

Autoritățile de la Budapesta au dispus măsuri pentru pregătirea instalării administrației maghiare în Transilvania, sarcina revenind deputaților Bartha Ignat și contelei Teleki Adam.

În referatul întocmit în cadrul Președinției Consiliului de Miniștri era readusă în atenție o declarație a episcopilor maghiari din Transilvania, conform căreia „în România nu există nici un ungur care să nu-și cunoască rolul într-un eventual conflict ungaro-român”,¹¹ precum și cuvintele episcopului unitarian Bela Varga din Cluj, „că poporul maghiar din Ardeal este complet pregătit pentru orice sacrificiu i s-ar cere”.¹²

Complotul organizației teroriste maghiare în Ardeal

Prezența organizațiilor teroriste organizate și finanțate de către structurile militare și informative ungare a fost o realitate incontestabilă, demonstrată de documentele maghiare și române din perioada interbelică și de mai târziu.

Orașul Satu Mare a fost un centru terorist important, cu ramificații în multe ora-

șe din Transilvania, organizațiile constituite acționând împotriva siguranței statului și a integrității teritoriale ale României.

Activitatea organizațiilor teroriste s-a intensificat începând cu martie 1939, în contextul Ucrainei subcarpatice, când s-a considerat că existau condițiile favorabile pentru a se încerca recâștigarea teritoriilor „pierdute”.

Scopul organizațiilor teroriste era de a pregăti terenul pentru înaintarea armatei ungare, prin neutralizarea reacției populației românești, prin înlăturarea obstacolelor, preluarea serviciilor publice, distrugerea comunicațiilor și a elementelor de infrastructură care puteau fi utilizate de armata română.

Se aprecia că „*ideea planului se prezintă cu atât mai monstruos cu cât organizarea și punerea lui în aplicare vine de la preoți, mai mulți catolici decât protestanți, cărora tocmai le-ar incumba datoria de a veghea ca credincioșii lor să-și îndeplinească cu sfințenie datoriile față de Tron și Țară, chiar cu prețul vieții, dacă li s-ar cere aceasta*”.¹³

Complotul organizat de către structura înființată la Satu Mare a avut ca inițiator pe dr. Kopf Carol, de la Episcopia din Satu Mare, care, prin intermediul preotului Orosz Gabor din Budapesta, coordonat de către ofițeri din Marele Stat Major maghiar, a stabilit planul de acțiune și a pus la dispoziție armamentul și materialul exploziv necesar și a pregătit personalul care trebuia să le utilizeze.

Centrul organizației a fost la reședința Episcopiei romano-catolice din Satu Mare, în aceeași locație fiind depozitat armamentul și explozibilul, a fost instalată o stație clandestină de radio-emisie pentru legătura directă cu centrale de la Budapesta.

Organizația teroristă de la Satu Mare avea în componere 31 de persoane de profesii diferite: preoți, medici, farmaciști, profesori, comercianți, muncitori.

11 *Ibidem*, f. 104

12 *Ibidem*

13 *Ibidem*, f. 105

Organizația teroristă de la Oradea a fost înființată de preoții Osvald Ioan și dr. Hosu Ladislau, fiind compusă din 20 de persoane cu diferite profesii.

Sarcina organizării structurilor teroriste în alte orașe din Transilvania a revenit preotului catolic Linzenbold Francisc din Satu Mare, un șvab maghiarizat, ajutat în acțiunea sa de către dr. Goble Zoltan.

Într-o perioadă relativ scurtă, au fost create organizații teroriste la: Cluj – 20 persoane, Baia Mare, Marghita, Carostelnic, Abrud, Miercurea Ciuc (Adorjan Emeric, Szante Emeric, Peter Ștefan, Naghi Ștefan), Zalău, Homorod Sat, Cehul Silvaniei, Șumuleu (Szucs Dionisie, Jakob Emeric), Șugatag, Târgu Mureș.

Linzenbold Francisc a încercat să constituie organizații teroriste la Arad, Timișoara, Mediaș și Brașov, tentativa sa eșuând.

Referatul Președinției prezintă concret modul de acțiune pentru trecerea explozibilului și armamentului peste granița ungaro-română. Interesant de observat și de reținut este că autorii documentului exprimau faptul că *„Nu este în intențiile noastre să comentăm sau să tragem concluzii din cele întâmplare. Ne mulțumim să înregistrăm că complotul terorist a fost descoperit și prin aceasta s-a prevenit o acțiune care putea să aibă eventual urmări pentru siguranța țării”*¹⁴

Descoperirea structurilor teroriste maghiare cu implicare consistentă a preoților romano-catolici a avut ca unul dintre efecte retragerea episcopului Ștefan Fiedler din fruntea eparhiei Oradea-Satu Mare.

Se făcea propunerea ca în privința viitorului episcop, *„ar fi indicat ca agreementul Guvernului să nu fie dat decât pentru un demnitar bisericesc cu aptitudini distinse și de o corectitudine absolută a cărei activitate să fie binefăcătoare atât pentru biserică cât și pentru interese superioare de stat”*¹⁵

„Referatul asupra raporturilor minorității maghiare către statul român pe baza datelor și informațiilor confidențiale primite la Ministerul pentru Minorități în intervalul 1939 - 1 aprilie 1940”, care a stat la baza prezentării din paginile anterioare, impune formularea unor puncte de vedere în legătură cu structura, conținutul și utilitatea pentru beneficiar.

Deși în fruntea Ministerului pentru Minorități se afla reputatul istoric Silviu Dragomir, cunoscător al istoriei Transilvaniei și a situației din această parte a țării revendicată de Ungaria, referatul întocmit de către Secția de Studii și Informații din cadrul structurii pe care o conducea era departe de a răspunde nevoilor Președinției Consiliului de Miniștri în vederea adoptării unor decizii, măsuri și acțiuni în acord cu situația creată.

Documentul era amplu, peste 100 de pagini, mult pentru posibilitățile primului ministru de a găsi timpul necesar studierii, aprofundării și formulării unor măsuri adecvate. Din acest punct de vedere apreciem că un asemenea document trebuie să fie o sinteză și analiză a problematicii abordate care să nu depășească 20 de pagini.

Fiecare subpunct, sau la sfârșitul lucrării, se impunea să cuprindă concluzii și propuneri, pe baza cărora decidentul să exprime un punct de vedere și măsuri de urmat.

În fapt, documentul este o înșiruire de fapte și evenimente din documentele transmise de către structuri cu responsabilități în probleme de siguranță și apărare a țării.

Apreciem că fiecare punct al referatului trebuia să cuprindă aspectele generale ale problematicii abordate, din care să rezulte caracterul și specificul acțiunii minorității maghiare în direcția promovării irendentismului și revizionismului în România în general, în Transilvani, în special.

Documentul trebuia să cuprindă anexe cu grafice, scheme și hărți justificative a aspectelor generale prezentate.

14 *Ibidem*, f. 109

15 *Ibidem*, f. 110

Având în vedere complexitatea problematicii abordate în referatul întocmit în primăvara anului 1940, în raport cu marele volum de informații pus la dispoziție de către structurile informative se constată o abordare limitată, incoerentă, cu aspecte irelevante pentru adoptarea unor măsuri.

Prin urmare, materialul era un instrument de lucru incomplet, irelevant și greu pentru factorii de decizie.

De altfel, ne exprimăm convingerea că în condițiile instabilității politice după asasinarea lui Armand Călinescu, când în decurs de opt luni la conducerea țării s-au perindat patru guverne, este greu de

presupus că Gheorghe Tătărescu a studiat documentul și a dispus măsuri în consecință.

Documentul are, totuși, valoarea sa istorică, aduce în atenție activitatea iredentistă și revizionistă promovată de către guvernele de la Budapesta, pusă în aplicare de către diferite categorii sociale ale minorității maghiare din România, a căror aspecte de continuitate se regăsesc pe agenda de lucru a liderilor politici și religioși ai acestei minorități, care acționează în același scop ca în perioada analizată, prin forme și metode similare, în contextul realităților de la începutul mileniului trei.

PASTORALA „DE LA INIMĂ LA INIMĂ”, DIN OCTOMBRIE 1940, A EPISCOPULUI NICOLAE COLAN - 70 DE ANI DE LA DICTATUL DE LA VIENA -

Pr. dr. Dorel Man

Key words: Transylvania, Vienna Dictate, Orthodox Church, Nicolae Colan Bishop, pastoral letter

Abstract. The pastoral letter „From heart to heart”, in October 1940, Bishop Nicolae Colan- 70 years after the Vienna Dictate

In our Holy Church, during the hortiste occupation, a man who watched, „search”, advising and helping the needy Orthodox believers in their country, became „foreign country”, was bishop Nicolae Colan. The young bishop only 47 years has only his faith, a very solid piece of theological knowledge and an unshakeable determination that God only gives its elected officials. Such a man has used this extraordinary gift to spread hope among the faithful, to keep awake faith in God and escape the oppressors who behaved worse than pagans. His guns were: eloquence, inspired preaching, word building and especially tireless pastoral work.

După Dictatul de la Viena de la 30 august 1940, nord – vestul Transilvaniei (incluzând orașe precum Cluj, Oradea, Satu-Mare, Baia -Mare, Tg. Mureș și teritoriul actualelor județe Harghita și Covasna) au fost smulse din trupul țării. Puterile fasciste ce dominau Europa, Germania și Italia au impus României să cedeze Ungariei aceste pământuri străvechi românești sub pretextul că Ungaria a fost „nedreptățită” prin tratatul de la Trianon. Nu intenționăm să comentăm acest dureros episod pentru România și pentru români, dar ne programăm să prezentăm câteva aspecte legate de urmările acestui eveniment tragic și implicarea Episcopului Nicolae Colan cu „armele” și „puterile” sale, în această situație deznădăjduită pentru neamul românesc.

Prima urmare a Dictatului de la Viena a fost instaurarea unui regim sever de ocupație, următorul pas a fost, aproape firesc refugierea a numeroși români printre care preoți și intelectuali, precum și alte cate-

gorii de oameni în România. Aceștia au luat drumul dureros și amar al exilului, fie că li s-a impus acest lucru de către noile autorități în mod explicit și deci fără putință de a alege sau de a schimba ceva, fie că s-au simțit amenințați de tăvălugul necruțător al hortismului revanșard. Soarta tragică a numeroși români asasinați în nord-vestul Transilvaniei în această perioadă a fost dureroasă și bine cunoscută încât nu putem să nu înțelegem dorința acelor bieți refugiați de a simți „pământ tare românesc” sub tălpi și să le aprobăm cu totul eforturile de a-și părăsi vetrele străbune și de a căuta protecție și adăpost, atât timp cât, în felul acesta, și-au salvat viețile.

Trebuie să remarcăm că majoritatea populației a rămas pe loc, fie că au fost intelectuali, țărani sau meșteșugari. Aceștia au avut de înfruntat direct nedreptatea, prigoana, ura sau chiar furia ucigașă a autorităților statului hortist, la care s-au adăugat uneori excesele unor grupuri locale,

reduse numeric. Dorința de răzbunare, de a face rău, a unor mici grupuri de maghiari localnici, încurajați de autoritățile hortiste a fost cu totul de neînțeles, avându-se în vedere conviețuirea pașnică, fără violență sau prigoană, dintre români și unguri în perioada 1919 – 1939, când aceste pământuri au fost parte, pe bună dreptate, din România întregită. Vremuri extrem de grele pentru românii aflați vremelnice sub stăpânirea necruțătoare! Cine să-i apere pe românii rămași în nod-vestul Transilvaniei? La cine să apeleze cei mulți și oprimați, pentru mângâiere, sfat sau ajutor? În lipsa autorităților militare, administrative și politice românești retrase pe teritoriul regatului României, firește, românii au găsit alinarea în sânul Bisericii.

În cazul Sfintei noastre Biserici, în perioada ocupației hortiste, a vegheat, a „căutat”, a povățuit și ajutat credincioșii ortodocși aflați în nevoie în țara lor, devenită „țară străină”, a fost vlădica Nicolae Colan. Despre activitatea înaltului ierarh în perioada 1940-1944 avem un pertinent și exhaustiv studiu al unui avizat cunosător al problemei, profesorul universitar Alexandru Moraru¹.

Cu o foarte bună cunoaștere a detaliilor sunt prezentate în acest studiu împrejurările istorice potrivnice exercitării cultului ortodox într-o eparhie greu lovită de măsurile luate de autoritățile hortiste. Autorul a făcut apel la actele și documentele oferite de arhivele episcopiei, respectiv rapoartele generale ale Adunării *eparhiale* din acea perioadă, unde sunt consemnate precis toate amănuntele, cifrele, datele privitoare la activitatea episcopiei. Bineînțeles că pe toate aceste acte și-a pus pecetea inconfundabilă personalitatea ierarhului. Sunt marcate și analizate

succesiv domeniile mari care au beneficiat de atenția conducătorului eparhiei: sectorul bisericesc, sectorul cultural și sectorul economic.

Îndeplinindu-și misiunea de conducător al eparhiei, dar și vocația de cărturar și implicit de lider de necontestat al românilor rămași pe teritoriile strămoșești vremelnice cotropite, vlădica Nicolae Colan a fost, îndrăznim să afirmăm, o prezență mai mult decât activă, am zice una providențială pentru credincioși. A fost pentru ei un simbol și o speranță cu atât mai mult cu cât armele sale s-au impus ca foarte eficace deși nu păreau amenințătoare pentru ocupanți. Tânărul episcop de numai 47 de ani nu dispunea decât de credința sa, de un foarte solid bagaj de cunoștințe teologice și de o hotărâre de nezdrunțat pe care Dumnezeu o hărăzește numai aleșilor săi. Un astfel de om a folosit această înzestrare extraordinară pentru a răspândi în rândurile credincioșilor speranța, a ține trează credința în Dumnezeu și în scăparea de asupritorii ce se purtau mai rău decât păgânii. Revenind la armele sale, ele au fost: elocința, predica inspirată, cuvântul de zidire și mai ales neobosita activitate pastorală. Prin vizitele sale în tot cuprinsul eparhiei a însuflețit comunitățile de credincioși insuflându-le credința puternică, speranța mângâietoare și răbdarea în așteptarea unor vremuri mai bune.

Foarte interesant este faptul că toată activitatea de „rezistență” a Bisericii Ortodoxe din nord-vestul Transilvaniei, aflată sub oblăduirea episcopului Colan a fost planificată cu precizia și cu rapiditatea cu care un mare general își pregătește o campanie victorioasă. Imediat după dictatul de la Viena, într-o perioadă când informațiile circulau mai greu, când consultările cu forurile superioare erau mai dificil de realizat datorită mijloacelor de comunicare, Biserica ortodoxă și vlădica Nicolae s-au mișcat cu uluitoare repezi-

¹ Pr.Prof.Dr. Alexandru Moraru, „Aspecte din activitatea ierarhului Nicolae Colan din perioada 1940-1944”, în Omagiu Mitropolitului Nicolae Colan (1893-1993), Cluj Napoca, 1995, pag.101-113

ciune, pe care numai primejdia iminentă o generează.

Să dăm cuvântul aceluiași cercetător neobosit al arhivelor eparhiei: „Cel dintâi act al Episcopului Nicolae Colan, după Dictat (1940) a fost acela al întemeierii unui Vicariat Ortodox român la Alba Iulia, în 6 septembrie 1940 prin Decizia nr. 5414/1940” - este de remarcat promptitudinea de care vorbeam, adică mai puțin de șapte zile - (n.n. D.M.). Prin această hotărâre s-a urmărit ca Vicariatul să se îngrijească de cele șapte protopopiate formate din 201 parohii și 35 filii, cu 172805 credincioși, care au aparținut Eparhiei Clujului rămase în România. În fruntea Vicariatului a fost numit Protopopul Alexandru Baba, ajutat de protopopii Romul Popa din Luduș, Iosif Pop din Aiud și de către un număr de șase mireni.

Prin înființarea Vicariatului din Alba-Iulia grija Episcopului Nicolae Colan putea să se îndrepte aproape în totalitate spre reorganizarea vieții religioase-administrative, cultural-spirituale a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania de sub stăpânirea străină”². (p. 102)

Iată astfel că Episcopul Colan, ca un bun strateg și-a asigurat spatele, l-a „predat” unor oameni de încredere pentru a-și dedica activitatea celor care au mare nevoie de sprijinul său.

Sunt amintite în studiul vizat demersurile făcute de episcop la autoritățile de la Budapesta pentru a lua sub oblăduirea sa toate parohiile românești rămase sub stăpânirea maghiară: „Episcopul Nicolae Colan a luat sub oblăduire întreaga Eparhie a Maramureșului (fiindcă episcopul Vasile Stan a fost nevoit să se refugieze), Episcopia Oradiei (partea de sub stăpânirea străină), din cauza expulzării forțate a Episcopului Nicolae Popovici, precum și cele trei protopopiate din zonele Mureș, Harghita și Covasna. În afară de acestea,

un număr de 17 parohii ortodoxe românești au rămas în Ungaria trianonică (este vorba de teritoriul Ungariei după Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 (n.n. D. M.) neputându-se lua contact cu ele în toată perioada celor patru ani de ocupație.”³

Iată cum se deschidea în fața slujitorilor Bisericii ortodoxe din nord-vestul Transilvaniei și a păstorului lor perspectiva unei activități extraordinare, implicând un volum de muncă și de dăruire uriaș. Activitatea bisericească din această Eparhie devenită mare „cât o țară” era amenințată și de expulzarea sau refugiul unor fruntași ai bisericii în România.⁴ Aceste probleme nu l-au speriat pe vlădică. Înconjurat de puținii oameni ai Bisericii și-a început apostolatul, iar eparhia sa, ce se întindea din sud-estul Transilvaniei, din Țara Bârsei, ne referim la parohiile din județele Harghita și Covasna, și până la parohiile uitate din pusta Ungariei a fost vizitată cu mare dăruire de arhipăstorul ei sufletească. Comunitățile de credincioși îi așteptau cuvântul ca însetații în pustie, iar vlădica nu i-a dezamăgit.

*

În cele ce urmează prezentăm scrisoarea pastorală, tipărită în revista „Viața Ilustrată”, publicație a episcopiei. Pastorala a ajuns, înainte de a fi publicată, în toate parohiile din eparhie, fiind citită credincioșilor în biserici de către preoți parohi.

În comunicatul intitulat „De la inimă la inimă”, din octombrie 1940, Episcopul Nicolae Colan al Clujului povățuiește poporul român din Ardealul de Nord prin cuvinte de mângâiere și pace având în vedere judecata nedreaptă de la Viena care a împărțit Ardealul în două: „Vă îndemn deci, iubii mei fii sufletești, să lepădați din sufletul vostru orice nădejdi de răzbunare, (...) Alungați orice temere și orice

² *Ibidem*, p. 102.

³ *Ibidem*, p.103.

⁴ *Ibidem*.

gând rău prin leacul dumnezeiesc al rugăciunii și al muncii stăruitoare.(...).Preoți, frați împreună-slujitori, stați cu căldură și jertfă lângă poporul vostru credincios. Fiilor credincioși, stați cu ascultare lângă părinții voștri cei duhovnicești. Întăriți-vă unii pe alții cu iubire frățească, (...) și să ne păstrăm în <noua patrie> curățenia și frumusețea sufletului nostru ortodox și românesc”.

La Episcopul Nicolae Colan cuvântarea a fost o componentă de temelie în lucrarea pastorală desfășurată prin prezența sa la sfințiri de biserici, hramuri, vizite canonice, cercuri religioase și oriunde a fost nevoie să fie în mijlocul poporului român din Transilvania în anii grei ai războiului 1940-1944.

Constatăm că se conturează o nouă linie a discursului și a demersului pastoral, o dimensiune pacifistă și în același timp profund dătătoare de speranțe: „atunci când socotim că suntem părăsiți de ajutor omenesc, atunci când socotim că suntem în latura și umbra morții, atunci Domnul prin Biserica mântuirii Sale și prin legiuitorii săi, ne întind mâna, ne împreună pe toți cei de o credință și atunci nu mai suntem nici puțini, nici slabi, ci, prin harul și prin lucrarea cea tainică a harului, ne simțim mulți și întăriți”⁵.

Cuvintele episcopului sunt „de mângâiere, de povățuire și de întărire” fiind atent la buna desfășurare a vieții bisericești „în orice chestiune adusă de valul timpului pe scena actualității”⁶ în slujba clerului și a credincioșilor din Transilvania. În vizitele sale canonice din această perioadă Episcopul Nicolae Colan învață poporul afirmând cu tărie că: „a asculta de poruncile și rânduielile omenești, hotărât că este bine și folositor, dar uneori

poți să te înșeli în ele. Ci, acela care ascultă de Fiul lui Dumnezeu care a venit să mântuiască nu se înșală niciodată”⁷.

Menținerea păcii, a bunei înțelegeri sunt valorile propuse credincioșilor, desigur în vederea păstrării speranței. Prezența sa extraordinară, în parohiile unde autoritățile își fac simțită prezența amenințătoare și unde românii ortodocși aveau nevoie de încurajare, este cu promptitudine prin toate punțile către autorități și către bisericile creștine surori pentru pace și înțelegere între creștini. Biserica noastră strămoșească este numită „Corabia mântuitoare pe valurile acestei vieți” și „mama noastră ocrotitoare”, iar credincioșii au la îndemână „leacul dumnezeiesc al rugăciunii și al muncii stăruitoare” și astfel pot umple sufletul cu „nădejdea în Domnul” că într-adevăr Biserica lui Hristos „ne împreună și acolo unde alte puteri despart, că ea zidește și atunci când alte puteri surpă”⁸.

*

Redarea documentului

„Și în clipele grele prin care trecem, gândul meu și dragostea mea de părinte sufletesc este la voi. La voi este și grija mea întreagă. Din ea izvorăsc cuvintele de mângâiere, de povățuire și de întărire pe care vi le trimit și pe care vă rog să le ascultați și să le urmați cu luare aminte.

Judecata de la Viena a împărțit Ardealul în două. Prin ea ați fost despărțiți și voi, iubirii mei fii sufletești. Unii ați rămas în România, iar alții veți trăi de aici înainte în cuprinsul statului ungar. Jertfa acestei împărțiri s-a dus cu bunul gând de a păstra pacea măcar în acest ostrov al pământului,

5 Tribuna Ardealului, Anul II, Nr. 261, Duminică, 10 august, 1941, p. 3,

6 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, „Revista Teologică”, Sibiu, 1936, Nr. 7-10, p. 261.

7 Tribuna Ardealului, Anul II, Nr. 264, joi 14 august, 1941, p. 3.

8 „Tribuna Ardealului”, Anul II. Nr. 228, joi 3 iulie 1941, p. 3.

pe care voința lui Dumnezeu a rânduit să trăiască împreună, în pace, fiii națiunii românești și ai celei maghiare.

De aceea, dragii mei, pace și bună înțelegere să fie între voi toți; pace și încredere în purtarea de grijă a Părintelui ceresc, care ne-a certat de multe ori, dar niciodată nu ne-a părăsit.

Mântuitorul ne îndeamnă să aducem orice jertfă pentru așezarea păcii între oameni. Iată a sosit vremea să dăm dovadă de dragostea noastră pentru învățătura Mântuitorului și să ne purtăm – în aceste clipe ca și-n toate zilele vieții noastre - după poruncile Lui.

Vă îndemn deci, iubii mei fii sufletești, să lepădați din sufletul vostru orice deznădejde, ori ce ură, ori ce gând de răzbunare. Strângeți cu bucurie curată orice mână, care vi se întinde în numele păcii. Alungați orice temere și orice gând rău prin leacul dumnezeiesc al rugăciunii și al muncii stăruitoare. Umpleți-vă sufletul cu nădejdea în Domnul, căci „toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de la El este”.

Fiți ascultători față de stăpânirea legiuită și mai presus de toate fiți fiii devotați ai Bi-

sericii noastre strămoșești. Ea este orânduia să ne fie corabie mântuitoare pe valurile acestei vieți. Ea este mama noastră ocrotitoare. Urmați deci sfaturile celor ce -prin darul Duhului Sfânt- sunt puși să cârmuiască corabia Bisericii și să fie păstori turmei celei cuvântătoare.

Preoți, frați împreună slujitori, stați cu căldură și jertfă lângă poporul vostru credincios.

Fiilor credincioși, stați cu ascultare lângă părinții voștri cei duhovnicești.

Întăriți-vă unii pe alții cu iubire frățească. Rugați-vă pentru mine și eu mă voi ruga pentru voi cu nezdruncinata nădejde, că bunul Dumnezeu ne va ajuta să ne păstrăm și în noua patrie curățenia și frumusețea sufletului nostru ortodox și românesc.

„Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu Voi cu toți”.

Data în reședința noastră episcopescă din Cluj, Septembrie 1940.

Al vostru, al tuturor, de tot binele voitor
† NICOLAE, episcop.⁹

9 „Viața Ilustrată”, Anul VII,, Cluj, octombrie 1940, Nr. 8, p. 1.

Articole referitoare la Dictatul de la Viena reținute de la publicare de către cenzura vremii

Dr. Alin Spânu

Mots clés: Roumanie, le Diktat de Vienne, l'anne 1940, presse, censures

Articles concernant le diktat de Vienne retenues à la publication par la censure de la période

Abstract: La presse a analysé l'acte de Vienne par divers moyens stylistiques et a fait appel à certains hommes politiques, y compris Iuliu Maniu, Sever Bocu, Nicolae Iorga, pour expliquer et exprimer leurs opinions concernant ce sujet. Quand même, les journaux étaient sous le pouvoir de la censure qui, pour diverses raisons, pouvait ne pas approuver l'impression des articles ou même un journal entier.

Ce qui surprend dans ces articles est que, même si on n'a pas attaqué virulent les facteurs de décision de l'état - le roi, le premier ministre, l'armée - et ont seulement analysé le contexte historique, politique, diplomatique, etc., l'arbitrage de Vienne, cependant, n'ont pas reçu de visa pour être publié.

Dictatul de la Viena¹ a luat prin surprindere clasa politică autohtonă, în pofida semnalelor – date anticipative sau analize – transmise de serviciile de informații mai ales în a doua parte a anilor '30. În consecință, nu au fost inițiate măsuri de apărare a graniței de vest, iar atunci când a devenit clară pierderea unei părți din Transilvania nu s-au luat măsuri preventive de limitare a dezastrului (reprimarea teroriștilor, a agenților subversivi, evitarea panicii și a pierderilor de bunuri etc.).

Acceptarea „arbitrajului” germano-italian de către autoritățile de la București, mai exact de către Consiliul de Coroană, cu o largă majoritate (21 voturi „pentru” și doar 10 „contra”), a dezamăgit opinia publică și societatea în totalitate, acestea

reacționând prin manifestații ample, în pofida interdicțiilor de asociere în scop de protest. La rândul ei, presa a analizat actul de la Viena prin diferite mijloace stilistice și a apelat la unii oameni politici pentru a explica și a-și exprima punctul de vedere pe acest subiect. Însă ziarele se aflau sub puterea cenzurii care, sub diferite motive, putea să nu aprobe tipărirea unor articole sau chiar a unui cotidian integral. Printre articolele oprite de la publicare s-au numărat cele semnate de marele istoric, om politic și jurnalist Nicolae Iorga², de preșe-

1 Pe larg despre acest subiect în: A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Albatros, București, 1996; Neagu Cosma, *Dictatul de la Viena (30 august 1940) – consecință a crimei organizate statal de către Ungaria și a colaboraționismului unor unguri din România*, Bravo Press, 1996; Cornel Grad, *Al doilea arbitraj de la Viena*, Institutul European, Iași, 1998.

2 Nicolae Iorga (n. 17 iunie 1871, Botoșani – d. 26/27 noiembrie 1940 Strejnic-Prahova), istoric, doctor în filosofie (1893, Leipzig), membru al Academiei Române (26 mai 1910); în aprilie 1910, împreună cu A.C. Cuza a înființat Partidul Naționalist Democrat, fiind ales deputat (din 1907) și senator. A deținut funcția de prim-ministru în perioada 18 aprilie 1931 – 31 mai 1932, conducând un guvern de uniune națională. A fost ridicat de la vila sa din Sinaia de o echipă de legionari care l-au asasinat și l-au lăsat la marginea pădurii Strejnic, de lângă Ploiești. Pentru mai multe detalii a se consulta: Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Editura Enciclopedică, București, 1991; Mihai Opreșescu, *Partidul Naționalist Democrat*

dintele Partidului Național Țărănesc (PNȚ) Iuliu Maniu³ și de Sever Bocu⁴.

Revista „Parlamentul Român”, prin directorul ei, N. Russu-Ardeleanu⁵, i-a luat un interviu lui Iuliu Maniu la 8 august 1940 (**Anexa 1**), în timpul primelor ne-

(1910-1938) condus de Nicolae Iorga, București, 2000; Horia Bozdoghină, *Nicolae Iorga și Partidul Naționalist Democrat în viața politică a României*, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2007.

3 Iuliu Maniu (n. 8 ianuarie 1873, Șimleul-Silvaniei, Sălaj – d. 5 februarie 1953, închisoarea Sighet), doctor în drept (1896), președinte al Societății „Petru Maior”, jurist consult al Mitropoliei Române Unite (1898-1915); intră în conducerea Partidului Național Român (1897), deputat în Parlamentul de la Budapesta (1906), mobilizat și trimis pe frontul italian în primul război mondial (1914-1918). La 1 decembrie 1918 este ales președinte al Consiliului Dirigent (1918-1920), președinte al PNR (1919-1926) și membru al Academiei Române (1919). După fuziunea PNR cu Partidul Țărănesc (1926) este ales președinte al noului Partid Național-Țărănesc (1926-1933, 1937-1947). Prim-ministru în trei rânduri (noiembrie 1928-iunie 1930; iunie-octombrie 1930; octombrie 1932-ianuarie 1933) după care a trecut în opoziție față de Carol II (1930-1940) și mareșalul Ion Antonescu (4 septembrie 1940-23 august 1944). După înlăturarea mareșalului Antonescu (23 august 1944) este numit ministru de stat (până la 4 noiembrie 1944). La 29 octombrie 1947 a fost implicat într-un proces, împreună cu alți lideri ai partidului, sub acuzația de „activitate criminală împotriva statului”, iar la 4 noiembrie 1947 a fost condamnat la închisoare pe viață de autoritățile comuniste.

4 Sever Bocu (n. 19 noiembrie 1874, Șitarovăț, Timiș – d. 1951, penitenciarul Sighet) a absolvit studii comerciale la Paris, contabil, ziarist, membru PNR, prim-redactor al ziarului „Tribuna” (Arad). A organizat corpul de voluntari români din Rusia și a activat în organisme care au susținut unirea Transilvaniei cu România. Deputat (din 1919), în 1926 a devenit un membru marcant al PNȚ și a fondat ziarul „Vestul” (1929) și a deținut funcția de ministru de stat (1928-1930). A fost ales în Parlament la alegerile din 1946, însă a fost arestat de regimul comunist la 5/6 mai 1950.

5 N. Russu-Ardeleanu (n. 1891, Brașov – d.?) a obținut bacalaureatul și s-a angajat ca redactor la cotidianul „Universul” (1909). În 1919 a fost unul din membrii fondatori ai Uniunii Ziaristilor Profesioniști, iar din 1920 a devenit membru al Societății Scriitorilor Români. A publicat: *Spionul*, Botoșani, 1917; *Prizonier în țara ta*, Botoșani, 1918; *19 luni în Bulgaria*, Brașov, 1919; *Scene din școala militară*, București, 1922; *Marea discuție parlamentară în jurul Legii cultelor*, București, 1928.

gocieri româno-ungare desfășurate la Turnu-Severin, însă publicarea trebuia să aibă la 27 septembrie 1940. Cenzura însă a anulat tipărirea acestui interviu. Printre altele, Iuliu Maniu a afirmat că „nu pot forma nici măcar obiect de discuție cedarea vreunei părți din teritoriul nostru național și nu putem admite nici un pretext pentru a fi târâți pe tărâmul discuțiilor sau al concesiilor în ce privește hotarele noastre. (...) Tratatul de la Trianon nu a creat, ci a înregistrat numai pentru lumea internațională unirea Ardealului și a Banatului cu regatul român”. Liderul PNȚ a analizat obiectiv și clarvăzător rezultatul unui eventual arbitraj defavorabil României, ajungând la o concluzie corectă: „Dacă din punctul nostru de vedere încercarea dezlipirii unor teritorii din patrimoniul nostru național ar fi o nedreptate, din punctul de vedere al intereselor permanente europene ar fi o greșală catastrofală, căci nimeni nu va putea crede că poporul românesc se va resemna și va suferi în liniște ca peste patru milioane de suflete românești să fie îndepărtate din trupul națiunii și zeci de mii de kilometri să fie ruși din teritoriul național”.

Un articol intitulat „La Viena s-a săvârșit o mare nedreptate” (**Anexa 2**), propus a fi publicat în cotidianul „Neamul Românesc”⁶ la 5 septembrie 1940 și elaborat, probabil, de Nicolae Iorga, a fost, de asemenea, respins de cenzură. În final, articolul a prezentat situația minorităților din Transilvania înainte și după 1918, care nu îndreptățește, sub nici o formă, dictatul de la Viena: „Este doar fapt cunoscut că sub regimul unguresc toate aceste naționalități neputând să vadă un viitor sigur pentru ele pe pământul Ardealului, ERAU

6 Ziarul „Neamul Românesc” a apărut prima dată la 10 mai 1906, inițial bisăptămânal, apoi cotidian. Redacția a alternat între București și Vălenii de Munte. Și-a încetat apariția după asasinarea profesorului Nicolae Iorga de către legionari, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940.

PERMANENT CU GÂNDUL EMIGRĂRII ÎN CAP. Iar drumurile ce și le alegeau nu erau decât două: SAU AMERICA, SAU VECHEA ROMÂNIE. Statele Unite ale Americii sunt pline de coloniști de toate naționalitățile din Ardeal. Iar în vechiul regat al României toate așezările săsești, ungurești și cele ale românilor din Ardeal se datoresc numai traiului de nesuferit pe care fosta stăpânire maghiară îl oferea populațiilor de peste Carpați. De când s-a întemeiat România Mare, ÎN MINTEA NIMĂNUI DIN ARDEAL NU A MAI LICĂRIT GÂNDUL EMIGRĂRII”.

În aceeași zi, 5 septembrie 1940, cenzura a mai oprit de la publicare și o analiză semnată de Sever Bocu pentru cotidianul „Universul” (**Anexa 3**). Acesta a arătat că dictatul de la Viena „a nedreptățit profund poporul român, l-a jignit iremediabil, mortal, fără să fi făcut o dreptate pentru maghiari. Căci privilegiu nu înseamnă dreptate”. A continuat apoi cu situația românilor trimiși sub o stăpânire străină și cruntă, menținând treaz însă spiritul de luptă: „Nu ne plângem totuși și nu ne văicărim... dar de mâine încolo începe pentru noi marea luptă pentru libertate tocmai de acolo de unde am lăsat-o la 1919”. În încheiere, Sever Bocu a făcut o constatare privind situația României și Ungariei, un raționament care s-a dovedit corect pe termen lung: „Suntem prima victimă a ordinii europene noi ce se desenează. Prin Ungaria renaște statul feudal, poliglot. Renasc, probabil și marile imperialisme înmormântate la 1919 ca un corolar firesc al totalitarismelor. Căci noua mare putere Ungaria cât timp va fi tolerată în această figurație?”

Marele istoric Nicolae Iorga s-a văzut și el oprit de la publicare, astfel că editoria-lul său din 25 septembrie 1940 – intitulat „O altă orientare” (**Anexa 4**) – nu a mai văzut lumina tiparului. În opinia istoricului, dar și un experimentat jurnalist, nația „ne cheamă pe cei de deasupra, a căror soli-

daritate s-a rupt tocmai acum, la rănilor ei. Și de dănselor trebuie să ne ocupăm mai ales, făcând să renască din suferința de astăzi speranțele de mâine”. Speranțele de care vorbea Nicolae Iorga s-au împlinit și, după patru ani, teritoriul cedat a fost reluat cu arma în mână, însă istoricul nu a mai apucat acea zi. A căzut asasinat, la scurt timp, de gloanțele legionarilor, în cadrul marilor „epurări” ale dușmanilor mișcării (26/27 noiembrie 1940).

Ceea ce surprinde la aceste articole este faptul că, deși nu au atacat virulent factorii de decizie ai statului – rege, prim-ministru, guvern, armată – ci doar au analizat din punct de vedere istoric, politic, diplomatic ș.a.m.d. arbitrajul de la Viena, totuși, nu au primit viza pentru a fi publicate.

Anexa 1

Revista „Parlamentul Român”, 27 septembrie 1940

Rubrica Tribuna: Vocea unui alt prevăzător al stării de lucruri de azi, interviu luat la 8 august 1940 de directorul revistei, N. Russu-Ardeleanu, președintelui Partidului Național Țărănesc, Iuliu Maniu.

Una din figurile cele mai proeminente nu numai a Ardealului, ci a întregului regat român, dl. Iuliu Maniu, fost președintele partidului național din Transilvania și al Consiliului Dirigent și fost președinte de Consiliu al României întregite, este și d-sa. ca și dl. prim-ministru și conducător, general Ion Antonescu, un prevăzător al dezastrului de azi, care nu mai departe decât luna trecută a făcut – în afară de alte declarații anterioare în același sens – și pe acestea, pe care noi le redăm aici în cadrul restrâns al acestui număr, fără însă a omite nici unul din punctele expuse în declarațiile d-sale:

„Nu pot forma nici măcar obiect de discuție cedarea vreunei părți din teritoriul

nostru național și nu putem admite nici un pretext pentru a fi târâți pe tărâmul discuțiilor sau al concesiilor în ce privește hotarele noastre. Afirmția că noi suntem beneficiarii favorizați ai tratatului de la Trianon, e un pretext ce nu se poate referi în nici un caz la Dobrogea ce aparține spațiului nostru vital și care nu ne-a fost atribuit prin tratatul de la Trianon, ci a devenit mai înainte parte întregitoare a țării noastre. Unitatea uimitoare a limbii românești, conștiința naționalistă și setea de libertate au fost baza firească pe care s-au întemeiat aspirațiile tuturor românilor de a realiza unitatea lor națională. Sub influența mișcării mărețe a poporului italian pentru „Italia Unită” și a poporului german pentru unirea națională a tuturor germanilor și sub înrâurirea ideilor de libertate, plămădite în Franța, poporul român a luptat în mod conștient pentru înfăptuirea libertății, independenței și unității sale naționale. Suferințele lui Silvio Pellico⁷, scrierile lui Mazzini⁸ și Fichete, luptele lui

Bismark⁹, Cavour¹⁰ și Garibaldi¹¹ și ale atâtor martiri italieni și germani, au trezit în sufletele noastre un răsunet puternic.

Tratatul de la Trianon nu a creat, ci a înregistrat numai pentru lumea internațională unirea Ardealului și a Banatului cu regatul român. Dovada este faptul că în octombrie 1918 Comitetul național al românilor din Ardeal și Banat a hotărât dezlipirea poporului românesc de regatul Ungariei, iar declarația stabilită în ședință a fost citită de Alexandru Vaida-Voevod chiar în Parlamentul de la Budapesta în ziua de 18 octombrie 1918, înainte de armistițiul încheiat abia la 13 noiembrie 1918.”

Iată o revelație de o covârșitoare însemnătate, ce ar fi trebuit să fie cunoscută delegației noastre ce a premers pe cea de la Viena, adică aceea care a discutat în prealabil chestiunea noastră cu dl. von

7 Silvio Pellico (n. 24 iunie 1789, Saluzzo – d. 31 ianuarie 1854, Camposanto) poet, dramaturg și patriot italian. Redactor la revista „Conciliatore” (1818), cenzurată și apoi interzisă de autoritățile austriece. În octombrie 1820 a fost arestat sub acuzația de carbonarism și condamnat la închisoare pe insula Sfânta Margareta (eliberat în februarie 1821). A fost condamnat la moarte (februarie 1822), pedeapsă comutată la 15 ani închisoare, însă a fost grațiat în 1830.

8 Giuseppe Mazzini (n. 22 iunie 1805, Genova – d. 10 martie 1872, Pisa), revoluționar italian. În 1827 a devenit membru al societății revoluționare Carbonari, activitatea sa aducându-i o condamnare (noiembrie 1830-februarie 1831). Reluarea acțiunilor anti-austriece i-a adus o condamnare la moarte în contumacie (1831), iar activitatea sa s-a desfășurat în exil. A participat la revoluția din 1848-1849 din Milano, iar după înfrângerea acesteia s-a refugiat, din nou, în exil. A fost nemulțumit de unificarea Italiei sub conducerea lui Cavour (1859), însă l-a sprijinit pe Garibaldi în eliberarea sudului Italiei de sub dominația Habsburgilor (1860). Din 1870 s-a stabilit la Pisa.

9 Otto Eduard Leopold von Bismark (n. 1 aprilie 1815; Schonhausen – d. 30 iulie 1898, Friedrichsruh), om politic german. A luptat pentru unificarea statelor germane, devenind prim-ministru al Prusiei (1862-1890), cancelar al Confederației Germane de nord (1867-1890) și cancelar al Imperiului german (1871-1890).

10 Camillo Benso conte de Cavour (n. 10 august 1818, Torino – d. 6 iunie 1861, Torino), om politic italian. A fondat ziarul „Risorminetto” (1847), a devenit deputat (1848), ministrul agriculturii, comerțului și marinei din regatul Piemont (1850), și prim-ministru (noiembrie 1852). A luptat pentru unificarea Italiei sub egida dinastiei de Savoya, act finalizat în martie 1861, când a devenit, pentru scurt timp, premierul noului stat.

11 Giuseppe Garibaldi (n. 4 iulie 1807, Nisa – 2 iunie 1882, Caprera) revoluționar italian. În 1833 a devenit membru al organizației „Tânăra Italie”, iar un an mai târziu este condamnat la moarte, însă evadează și se refugiază în America de Sud. Timp de 12 ani participă la diferite conflicte unde a dovedit un real talent militar. Participă la revoluția din 1848-1849, apoi refugiază în SUA (până în 1854) și în America de Sud. Revine în 1859 pentru a lupta contra austriecilor în munții Alpi, apoi conduce o expediție în Sicilia și Neapole care înlătură monarhia habsburgică (1860). În 1862 a intrat în conflict cu regele Victor-Emanuel al II-lea, dar a luptat din nou contra austriecilor în Tirol (1866). Din 1870 a devenit membru în Parlamentul italian.

Ribbentrop și care, credem noi, ar fi putut modifica sau cel puțin influența hotărârea de la Viena.

Mai departe, dl. Maniu destăinuiește că Consiliul național român l-a însărcinat cu conducerea afacerilor externe și militare, că în această calitate d-sa. s-a stabilit la Viena, unde a organizat revolta regimentelor românești din principalele orașe ale monarhiei austro-ungare, la Viena și la Praga și cu ajutorul ofițerilor români din Ardeal și Banat a luat sub comanda d-sale. forța militară a românilor transilvăneni, recunoscută de Ministerul de Război austriac înainte de armistițiu, care i-a și pus la dispoziție, tot înainte de armistițiu, un apartament cu numeroase camere în clădirea Ministerului de Război din Viena.

Numai la Viena și împrejurimi d-sa. a concentrat peste 70 de mii de soldați transilvăneni, iar prin ministrul plenipotențiar al românilor ardeleni la Budapesta, recunoscut de guvernul maghiar, a notificat ministrului de război maghiar că soldații români vor depune jurământul de credință pe Consiliul național român și pe steagul tricolor românesc, iar ministrul ungar s-a declarat de acord, tot înainte de armistițiu.

Tot ce a urmat apoi: tratative cu guvernul maghiar chiar pe timpul negocierilor de armistițiu anglo-franco-austro-ungare, Adunarea națională de la Alba-Iulia care a decretat Unirea, constituirea guvernului Transilvaniei sub președinția d-sale., care a făcut numeroase reforme, toate acestea s-au petrecut înainte de tratatul de la Trianon. Ce alt lucru dovedesc aceste prefaceri decât faptul clar ca lumina zilei că unirea provinciilor românești din fostul stat austro-ungar nu este rezultatul tratatului de la Trianon, CI A CONȘTIINȚEI NAȚIONALE A ROMÂNILOR TRANSILVĂNENI? Și concluzia firească: „Noi românii suntem, în ce privește teritoriile românești, succesori de drept ai monarhiei austro-ungare desființate, în aceeași măsură în

care Germania, Italia și chiar Ungaria sunt succesoare pe teritoriile lor naționale moștenite de la monarhia habsburgică și stăpânite de ele”.

Și după alte interesante considerații deduse din aceeași logică examinare, fruntașul ardelean este de părere că: „Dacă din punctul nostru de vedere încercarea dezlipirii unor teritorii din patrimoniul nostru național ar fi o nedreptate, din punctul de vedere al intereselor permanente europene ar fi o greșeală catastrofală, căci nimeni nu va putea crede că poporul românesc se va resemna și va suferi în liniște ca peste patru milioane de suflete românești să fie îndepărtate din trupul națiunii și zeci de mii de kilometri să fie ruși din teritoriul național. Este cu siguranță de prevăzut că nemulțumirea și jignirea celor 16 milioane de oameni va fi un izvor de continuă neliniște și de permanentă rivalitate între cei care vor dori să profite în folosul lor de tragedia sufltească a celor despărțiți cu forța”.

Concluzia, după dl. Maniu, ar fi aceasta:

1. Respectarea hotărârilor de Unire de la Alba-Iulia.
2. Nici înstrăinarea vreunei părți a țării, nici diminuarea sau dezmembrarea Arealului, Banatului, Crișanei sau Maramureșului.
3. Protestul contra tratatelor ce s-au ținut.
4. Nici un schimb de populație.
5. Asigurarea conaționalilor maghiari, că vor fi în existența și dezvoltarea lor națională deplin mulțumiți și asigurați cu garanții.
6. Convingerea că nici un fel de sacrificiu nu poate fi prea mare spre a menține onoarea, demnitatea și patrimoniul național.

După cum se vede, destăinuirile d-lui. Iuliu Maniu făcute directorului revistei „Parlamentul Românesc”, dl. N. Russu-Ardeleanu la 8 august 1940, apar mai cu seamă în vremurile acestea, cu deosebiri

luminoase și ele au menirea să trezească toate conștiințele naționale și să determine întreaga suflare românească să aibă protestul pe buze în toată clipa, ca să nu ni se poată obiecta mâine că am primit drept bun jugul ce ni s-a impus fără să protestăm. Departe de noi această lașitate.

Anexa 2

Cotidianul „Neamul Românesc”, 5 septembrie 1940

La Viena s-a săvârșit o mare nedreptate,
editorial nesemnlat.

Românii nu pot să nu protesteze împotriva verdictului de la Viena, când 1.300.000 dintre ei urmează să treacă sub stăpânire străină. De aceea, în fiecare oraș din Ardealul ce urmează să fie alipit la Ungaria, cât și în acela care va rămâne în granițele cele ciopârțite ale României, se produc zilnic proteste în timpul cărora românii strigă împotriva noii nedreptăți ce li s-a făcut tocmai atunci când omenirea întreagă sângerează pentru libertatea și independența popoarelor.

Din aceste proteste românești orice minte sănătoasă ar trebui să tragă singura concluzie ce se poate trage, că judecata nedreaptă de la Viena a fost o imensă greșală. Nu nedreptatea făcută popoarelor poate aduce împăciuirea care se dorește azi. Și nu pe satisfacerea poftelor de dominație se poate alcătui o nouă Europă.

Ne pare rău că mijloacele noastre tehnice nu ne îngăduie să publicăm orice hartă întocmită de orice geograf străin – fie ea alcătuită chiar de geografi maghiari – în care sunt arătate în culori populațiunile care locuiesc în Transilvania. Căci dacă hotarul trasat la Viena s-ar desena pe oricare din aceste hărți, nedreptatea ce s-a făcut României apare de-a dreptul strigătoare la Cer. Pentru ca să se ajungă la niște secui improprietăriți de noi pe fostele proprie-

tăți latifundiare ale grofilor maghiari dornici de a și le recupera.

Secuii care trăiau și se dezvoltau în limba lor și care se bucurau de toate drepturile cetățenești în mod egal cu românii cu care trăiesc de secole în deplină armonie, - s-a întins stăpânirea maghiară peste mase compacte de români care, cunoscând procedeele maghiare, sunt azi înnebuniți de groază știind ce-i așteaptă sub noua stăpânire. CINE AR PUTEA OARE SĂ SE RESEMNEZE ÎN FAȚA UNEI ATARI NEDREPTĂȚI?

Dar protestele ardelenilor de pe întreg cuprinsul Ardealului, proteste la care se asociază deopotrivă toate celelalte naționalități ce trăiesc în provinciile de dincolo de Carpați, dovedesc și altceva. Ani de zile în șir, ungurii de la Budapesta au trâmbițat în întreaga lume că populația Ardealului ar fi nemulțumită de regimul românesc. Ei cutezau să afirme că înșiși românii de acolo nu se împăcau cu acest regim... astăzi li se arată cât de mincinoase erau afirmațiile lor. Și câte speranțe legau toate naționalitățile din Ardeal, că în armonioasa configurație a României Mari, armonioasă atât din punct de vedere istoric cât și din punct de vedere politic și economic, ele își vor avea asigurate nu numai existența, dar și o propășire sigură în viitor.

Este doar fapt cunoscut că sub regimul unguresc toate aceste naționalități neputând să vadă un viitor sigur pentru ele pe pământul Ardealului, ERAU PERMANENT CU GÂNDUL EMIGRĂRII ÎN CAP. Iar drumurile ce și le alegeau nu erau decât două: SAU AMERICA, SAU VECHEA ROMÂNIE. Statele Unite ale Americii sunt pline de coloniști de toate naționalitățile din Ardeal. Iar în vechiul regat al României toate așezările săsești, ungurești și cele ale românilor din Ardeal se datoresc numai traiului de nesuferit pe care fosta stăpânire maghiară îl oferea populațiilor de peste Carpați. De când s-a întemeiat România Mare, ÎN MINTEA NIMĂNUI DIN

ARDEAL NU A MAI LICĂRIT GÂNDUL EMI-GRĂRII.

Când acesta este adevărul, cum s-a putut să se ciuntească o asemenea configurație armonioasă de stat solid încheiat, cum a fost timp de douăzeci și doi de ani România Mare? Și cum s-a putut gândi cineva că la o Europă nouă se poate ajunge prin distrugerea unei asemenea alcătuiți de stat?

Nu, nu, la Viena s-a săvârșit o mare nedreptate.

Anexa 3

Cotidianul „Universul”, 5 septembrie 1940

Arbitrajul de la Viena, de Sever Bocu

Conferința de pace de la Paris a nedreptățit poporul german, întârziindu-i unitatea pe care și-au putut-o realiza și popoare mai mici, dar care i-a fost refuzată unui popor mare, lăsându-i diverse entități etnice în continuitate geografică cu Reichul sub mai multe stăpâniri străine. Din această cauză, germanii nici nu numeau altfel Conferința de pace de la 1919 decât „diktatul”. Foarte bine. A fost „diktat” Conferința din Paris pentru germani! Dar cât a ținut diktatul? Nici 20 de ani și a dat naștere unui nou război, tot așa de crâncen, răsrît din nedreptatea de atunci!...

Primind însă prin acest nou război satisfacție dreptele aspirații germane și ajungând acum la rândul lui poporul german să organizeze noua ordine mai bună în Europa, în loc de a face aceasta trebuie oare să cadă și el în aceleași greșeli a oamenilor Păcii din Versailles, înlocuind „diktatul” de la 1919 prin un alt „diktat”, al său, la 1940?. E mai puțin vinovat oare diktatul de ieri numai fiindcă victimele sunt altele? Dacă a fost diktat aranjamentul european de la 1919 față de germani, oare ce nume merită arbitrajul de la Viena față de români

care, pentru a da 600.000 de secui situați în mijlocul maselor românești, în discontinuitate deci cu masele ungurești, trec peste 1.400.000 de români, pe care îi rup din unitatea românească, cu care se află în continuitate, ca peste o masă neglijabilă. Acesta nu e diktat? Poate sentimentul de dreptate, filozofic, politic german concilia actul său de la Viena cu orice alt principiu, valabil la constituirea de state, la mai multă dreptate în lume, fizic, etnic, economic, moral sau chiar istoric?

Arbitrajul de la Viena a nedreptățit profund poporul român, l-a jignit iremediabil, mortal, fără să fi făcut o dreptate pentru maghiari. Căci privilegiu nu înseamnă dreptate. Pacea germană și italiană a reînființat Ungaria poliglotă în mijlocul Europei, ca o dreptate a ei? România nu poate să aibă la 20 milioane locuitori 3,5 milioane de minoritari. Luăm îndurerați la cunoștință că pacea germană și italiană pierde de la poporul român, națiune de 15 milioane, mare, față de maghiari care nu sunt decât 8 milioane, totuși națiune mică, jertfa de sânge disproporționată și inutilă de peste 4 milioane și jumătate de frați ai lor. Iată de ce nu vor uita, nu pot uita, românii, niciodată!... Diktatul de la Viena nu e cu nimic mai legitim ca cel din Paris.

Nu ne plângem totuși și nu ne văicărim... dar de mâine încolo începe pentru noi marea luptă pentru libertate tocmai de acolo de unde am lăsat-o la 1919. Regretăm profund aceasta, nu numai pentru noi ci și pentru credința pe care am avut-o în dreptatea germană și în legăturile noastre de sânge cu sora noastră mai mare, Italia. Căci deși suntem azi renegați de Duce și neprimiți în Familia latină, noi totuși suntem latini. Ori îi place aceasta cuiva, ori nu, noi avem în limba noastră mai multe latinisme decât italienii înșiși. Ne pare rău că Ducele ne declarase până într-atât încât ne pune sub mongoli pentru că am fi mai mult daci. Dar nouă nu

ni-e rușine nici de originea noastră dacă. Dacii au fost adversarii demni ai romanilor din contopirea cărora am răsărit noi. Și noi, și ungurii suntem două națiuni mici și neapartinând nici rasei germane, nici rasei slave, două națiuni stingherite ce țin neau aici, în Valea Dunării, un rol de echilibru, o zonă neutră între aceste mari rase. Nu putem împlini acest rol războindu-ne între noi, nu suntem destul de tari nici împreună, absolut slabi și improprie pentru el, dezbinați. Ori „diktatul” din Viena ne încaieră din nou... căci dacă nu vrem să ne facem nici germani, nici slavi, avem și mai puțin poftă de a ne face unguri.

Războiul trecut a marcat o evoluție în ideea de stat. A fost răsturnat statul medieval, feudal, polietnic și pe ruinele lui s-a ridicat statul național, etnic. România Mare a ieșit din această evoluție. Și Italia a ieșit din această evoluție. Ungaria n-a fost decât transformată în stat național și redusă la proporțiile ei etnice, nicidecum n-a fost mutilată. Mutilată este azi România din contururile încă nedefinite ale păcii germanice și italice. Suntem prima victimă a ordinii europene noi ce se desenează.

Prin Ungaria renaște statul feudal, poliglot. Renasc, probabil și marile imperia-lisme înmormântate la 1919 ca un corolar firesc al totalitarismelor. Căci noua mare putere Ungaria cât timp va fi tolerată în această figurație? Ea nu se constituie, prin propria ei putere, ci prin dar, incontestabil amic. Axa sparge o unitate compactă etnică, ca să cimenteze alta din bucăți eterogene care se va sfărâma la prima lovitură. Poate pricepe cineva ce a urmărit? Poate tocmai zăzania între noi și unguri, pentru Dumnezeu știe ce țeluri, poate tocmai discordia în locul armonizării, ce afirmă că a căutat. Nu știm, e aproape inteligibil, câtă vreme războiul nu e nici măcar terminat și câtă vreme persistă încă presiunea de la nord, pentru noi, din ce în ce mai amenințătoare pentru Axă, mai nesinceră...

Oricum, noi nu suntem decât prima experiență a acestei păci, cum am mai fost și în 1918, din care însă pot afla și ceilalți ce-i așteaptă. Am părăsit garanțiile iluzorii engleze, care nu ne cereau nimic numai pentru a complăce Axei și ne-am alăturat ei, în credința că pacea ei va urmări nu răzbunarea principiilor din Versailles, ci numai corijarea lor în aplicare. Am adus toate sacrificiile posibile și imposibile, ne-am făcut până și dictatori, autocrați, despoți, numai pentru a complăce totalitarilor și a ne păstra integritatea câștigată cu atâtea jertfe.

Victoriile din Flandra au fost câștigate cu petrolul nostru, cu grânele și cu hrana de la noi luată de la gura țaranului nostru. N-am făcut aceasta pentru moneda-hârtie germană ci, repetăm, pentru hotarele noastre. A fost însă totul în zadar și uitat. Tributul a fost încasat de la noi dar hotarele nu le-am putut apăra. Alăturarea noastră la Axă n-a împiedicat nimic, decât că dezmembrarea noastră se făcea acum cu propriul nostru concurs. În fond, cred că dezmembrarea noastră nu profită nimănui, nici ungurilor și mai puțin Axei. Atunci de ce s-a făcut? O considerăm ca o mare greșeală a Axei în contra păcii, ca o fatală și dureroasă recădere în greșeli, recădere a învingătorilor de azi în greșelile învingătorilor de ieri. Cum și-au putut închipui oamenii Axei că vor împăciui acest sector răpindu-le oamenilor cea mai scumpă din provinciile lor, Ardealul? L-am înverșunat și tulburat și mai mult, și mai iremediabil. Între români și unguri peste Transilvania nu există pace, nu poate exista. Aceasta este axiomatic.

Fie că trebuie să socotim Germania și Italia definitiv învingătoare și pe noi, în acest caz, în rândul al II-lea al celor definitiv striviți, fie că norocul schimbător al războiului ar decide altfel, pace în acest sector nu va fi, nu poate fi cât timp nu e respectată dreptatea. Această dreptate a întârziat mult, totuși a venit la 1919. a fost

mistificată secole întregi, totuși a venit. Poate nu va mai cere alte secole, poate se va mulțumi de astă-dată și cu mai puțin, cu ani sau chiar cu luni, nu știm, dar ceea ce știm e că pace nu va fi în aceste sectoare decât cu restabilirea dreptății. Asupra dreptului nostru la existență nu admitem discuție. Suntem aici 15 milioane de români uniți, în bloc, indestructibil, masiv. Învingătorii pot trece peste noi cu roata norocului lor schimbător, clinti însă nu ne pot, mai ales acum când conștiința națională veghează în fiecare. În 18 veacuri valuri au venit și s-au dus, noi am rămas. Mizeriile noastre interne, momentane, n-ar trebui să încurajeze pe nimeni. Le vom învinge. Multe am văzut de atunci, Roma însăși a putut pieri. Eufemistic exprimă poetul nostru național Vasile Alecsandri această idee cu care încheiem:

Te salut ostaș romane,
Stâlp al lumii apusene!
Tu cu pieptu-ți ai oprit
Valul crunt din răsărit.

Când deodată un glas prin lume,
Fără seamăn, fără nume,
Sună, duce-o neagră veste:
Roma, Roma nu mai este!...

Anexa 4

Cotidianul „Neamul Românesc”, 25 septembrie 1940

O altă orientare, de Nicolae Iorga

Împrejurările interne despre care se va putea vorbi cu deplină perspectivă numai după multă vreme, dacă nu ne mulțumim cu simple iluzii, rețin întreaga atenție a nației noastre.

Dar trupele românești, care se dovedesc și în ce privește Ardealul, perfect pregătite pentru luptă, se află zi și noapte pe linia retragerii și strigăte de bucurie pentru întâia gustare a unei prăzi de mult râvnită tulbură neconținut simțirea noastră. În judecata lumii care nu ne cunoaște destul pentru a ne putea prețui, se rostesc asupra prezentului și viitorului nostru sentințe care ne dor.

Preocupările noastre de astăzi ating statul, care poate suferi multe schimbări, dar aceste dureri și jigniri ating trupul, veșnic viu și în temeiurile sale neschimbate ale nației. Ea ne cheamă pe cei de deasupra, a căror solidaritate s-a rupt tocmai acum, la rănilor ei. Și de dănsule trebuie să ne ocupăm mai ales, făcând să renască din suferința de astăzi speranțele de mâine.

ASPECTE GENERALE ȘI SPECIFICE PRIVIND REFUGIAȚII DIN TERITORIILE CEDATE ÎN ANUL 1940

Prof. univ. dr. Ion Giurcă, Drd. Daniel Bar

Key words: Romania, year 1940, ceded territories, refugees

General and specific aspects regarding the refugees from the ceded territories in 1940

Abstract: The study approaches some of the general and specific aspects about the refugees from the territories ceded by Romania in 1940: Bessarabia, Bukovina. North-East Transylvania and the southern Dobruja (Cadrilater).

Anul 2010 marchează, o dată cu criza economico-financiară, politică și morală din țară, împlinirea a 70 de ani de la cedările teritoriale, hotărâte de către factorii de decizie politică și militară în ședințe ale Consiliului de Coroană, convocate de către regele Carol al II-lea, care și-a dovedit lașitatea și incapacitatea de a gestiona criza din vara și toamna anului 1940, în condițiile în care aveau la îndemână toate pârgurile puterii.

Așa cum își impusese voința asupra clasei politice în diferite situații, începând cu februarie 1938, Carol al II-lea putea și trebuia să ceară politicianilor și militarilor să acționeze pentru respingerea ultimatumului sovietic din 26 iunie 1940, să ordone punerea în aplicare a planului de apărare a teatrului de operații de est, numitul plan „Ștefan”.

Alături de Carol al II-lea, pe lista vinovaților pentru decizia din 26 iunie 1940 sunt Ion Ilcuț - ministrul apărării naționale și generalul Florea Țenescu - șeful Marelui Stat Major al Armatei, care au susținut că instituția pe care o conduceau nu era în măsură să apere frontiera de est a țării, pronunțându-se pentru cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei.

Trebuie să recunoaștem cu obiectivitatea necesară istoricului și analistului situ-

ației geopolitice și geostrategice din vara anului 1940, că în acea perioadă amenințările, riscurile și pericolele la adresa securității României, cât și vulnerabilitățile sistemului național de securitate erau mari.

Conștient sau nu, Germania și URSS, prin exponenții lor politici, dictatori cu vederi extremiste, iredentiste și revizioniste, au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a ajunge la contact, prefigurând marea confruntare din Europa, care s-a desfășurat între 22 iunie 1941 și 9 mai 1945.

Prin Pactul Molotov – Ribbentrop, din 23 august 1939, cele două mari puteri europene au stabilit și ulterior au împlinit împărțirea sferelor de influență în partea de est a continentului.

Finlanda, Țările Baltice, Polonia și România au fost în atenția lui Adolf Hitler și I. V. Stalin, state care până în toamna anului 1940 au fost parțial sau total ocupate, dezmembrate prin impunerea unor ultimaturi și decizii arbitrale, cât și în baza unui tratat.

Finlanda și Polonia, care nu dispuneau de armate capabile să reziste unui atac din partea Armatei Roșii și a celei germane, au avut lideri politici și militari care au decis să-și apere țara, conștienți de riscul pe care și-l asumau.

Soarta celor două state în confruntările cu trupele sovietice și germane este cunoscută. Polonia a fost ocupată și desființată ca stat, iar Finlanda a pierdut teritorii care prezentau interes strategic pentru URSS.

Sub conducerea liderilor politici și militari, armata poloneză și cea finlandeză, sprijinite de către populația celor două state, au luptat cu devotament și curaj, gestul lor fiind apreciat de către analiștii vremii, rezistența polonezilor și finlandezilor fiind unanim apreciată ca exemplu de atitudine în momente de criză pentru un stat.

La București, în schimb, au fost luate decizii care au lezat demnitatea armatei, onoarea ofițerilor, subofițerilor și trupei, care se pregătise, atât cât a fost posibil, în limita resurselor alocate și preocupărilor factorilor de decizie și execuție, să-și apere țara. Nu au fost lăsați să o facă. În loc să fie puși să facă ceea ce știau mai bine, să apere direcțiile și fâșiile încredințate, comandanții au primit ordin să execute ceea ce știau mai puțin – evacuarea teritoriilor cedate, acțiune pe care nici o armată nu o exersează în timp de pace.

Decizia de cedare față de cererile ultimative ale Moscovei din 26 și 28 iunie 1940, a stat la baza evoluțiilor ulterioare în privința situației României în cursul aceluiași an.

Avem ferma convingere că, luptând, armata română ar fi opus o rezistență fermă între Nistru și Prut, pe o durată care ar fi generat o altă atitudine din partea Germaniei și Italiei. Nu ne permitem să facem scenarii. Totuși, afirmăm că rezistența împotriva URSS putea să creeze situații care să determine ca Dictatul de la Viena și Tratatul de la Craiova, din 7 septembrie 1940, să nu fi fost niciodată semnate și efectele lor resimțite.

Cu siguranță ceva s-ar fi întâmplat, poate mai bine sau, poate mai rău, pentru moment pentru țara noastră.

Am fi rămas însă istorie, alături de polonezi și finlandezi, țara și poporul care ne-am opus colosului de la răsărit, ne-am fi bucurat de stima și prețuirea prietenilor

și neprietenilor, am fi fost aliați doriți nu numai din prisma poziției geostrategice și resurselor țării, ci și în privința atitudinii de răspuns prin forță la amenințarea privind integritatea teritorială și suveranitatea țării.

Cedarea fără luptă a teritoriilor nejustificat revendicate, poate induce ideea, desigur falsă, la dreptul legitim asupra acestora de către cel care a adoptat o asemenea atitudine.

Alături de Carol al II-lea, generalul Florea Țenescu se face vinovat, în opinia noastră, de cedarea fără luptă a Basarabiei și nordului Bucovinei, act în urma căruia s-a ajuns la cedarea părții de nord-vest a României către Ungaria și a Cadrilaterului către Bulgaria, pentru a căror cedare s-a pronunțat și generalul Gheorghe Mihail.

Cei doi foști șefi ai Marelui Stat Major român, de altfel profesioniști incontestabili se bucură, poate, de prea multă atenție din partea unor istorici militari, cărora le scapă tocmai acest aspect în analiza activității lor.

Mai mult, fiul generalului Gheorghe Mihail, aflat în prezent la Paris a întreprins demersuri pentru ca unei unități a armatei române să-i fie conferit numele "*General Gheorghe Mihail*".

Este revoltător ca cineva, chiar fiul, să facă o asemenea solicitare, știut fiind faptul că generalul Gheorghe Mihail s-a pronunțat pentru cedarea teritoriului acordat Ungariei prin Dictatul de la Viena. Cedările teritoriale din vara anului 1940, alături de consecințele politice, economice, teritoriale, demografice și militare pentru România, unele pe termen scurt, altele pe termen mediu și lung, au generat un adevărat *exod al populației* către spațiul rămas sub autoritatea conducerii de la București. Începând cu 28 iunie 1940, din teritoriile cedate au fost evacuate structurile militare și administrative, o parte însemnată a populației românești s-a refugiat sau a fost expulzată în condiții specifice din motive asupra cărora facem referiri în cele ce urmează. Problema refugiaților este una sensibilă în

istoria omenirii, atât sub aspectul abordărilor teoretice a evenimentelor istorice, cât și a manifestărilor concrete în diferite situații.

În situații grele, de pericol și risc natural sau al acțiunii umane, s-a produs, în permanență, fenomenul de *refugiu*, considerat din perspectiva demersului nostru, ca atitudinea de *“a se retrage dintr-un teritoriu ocupat, a fugi din fața unui pericol sau neplăceri, căutând sprijin sau ocrotire la cineva sau undeva, pentru a-și garanta securitatea”*.

Persoanele care execută o asemenea acțiune, numite *refugiați*, sunt cele care s-au retras undeva sau la cineva spre a se adăposti, spre a găsi un sprijin sau ocrotire în fața unei primejdii, a unei neplăceri.

În literatura de specialitate se vorbește de mai multe categorii de refugiați, majoritatea constituind-o cei politici și de război. Refugiații de război constituie, cu siguranță, majoritatea persoanelor care se încadrează în definiția prezentată mai sus. Refugiul a fost o *acțiune organizată*, condusă, coordonată și sprijinită, în unele cazuri *haotică*, pe fondul situațiilor de urgență, surprinderii sau lipsei de prevedere a autorităților.

O dată cu încheierea Primului Război Mondial a apărut, pentru prima dată, și problema solidarității internaționale în privința refugiaților, în legătură cu evenimentele din Rusia – revoluția bolșevică și destrămarea Imperiului Otoman.

Astfel, în anul 1921, Liga Națiunilor l-a desemnat pe celebrul explorator norvegian, Fridtjof Nansen ca *“Înalt Comisar în numele Ligii în problema refugiaților ruși în Europa”*, cu sarcina de a rezolva, prin negociere, problema repatrierii prizonierilor ruși și austro-ungari, pe principiul voluntariatului.

În acest scop a fost constituit celebrul *“pașaport Nansen”*, care permitea refugiaților ce și-au pierdut protecția statului de origine să călătorească. Un al doilea moment în privința solidarității internaționale față de refugiați l-a constituit anul 1933, când Liga Națiunilor a înființat *“Înaltul Co-*

misariat pentru refugiați (evrei și alte naționalități) care vin din Germania”, care a funcționat până în anul 1938.

Un an mai târziu a fost înființat *“Oficiul Înaltului Comisar al Ligii Națiunilor pentru Refugiați”*, care a reglementat problema acestei categorii de persoane până în anul 1946, căruia România s-a conformat întru totul.

România s-a confruntat cu problema refugiaților începând cu luna martie 1939, odată cu intrarea în țară a refugiaților cehoslovaci, care au tranzitat teritoriul unor județe din Transilvania, ca urmare a ocupării Ucrainei subcarpatice de către armata ungară.

În a doua decadă a lunii septembrie 1939, în urma agresiunii Germaniei hitleriste și URSS asupra Poloniei, a început exodul refugiaților polonezi în România, situație față de care guvernul de la București, confruntat cu reacții din partea Germaniei, anunța: *“Condițiile speciale în care s-au desfășurat evenimentele din Polonia în ziua de 17 septembrie, precum și faptul că guvernul polon s-a refugiat pe teritoriul nostru, au indicat României păstrarea mai departe a atitudinii de strictă neutralitate”*.¹

Statul român, prin reglementările interne, a soluționat problema refugiaților polonezi în accord cu prevederile internaționale în domeniu, pe întreaga perioadă cât aceștia s-au aflat pe teritoriul României.

Așadar, anul 1939 a fost marcat de problema refugiaților străini în România, situație care a creat numeroase probleme și dificultăți de natură organizatorică și financiară pentru stat, dar a prezentat avantajul acumulării unei experiențe în domeniu, care s-a dovedit benefică pentru anul care a urmat.

Cedarea fără luptă a teritoriilor revendicate de către URSS, Ungaria și Bulgaria, în

¹ Apud, *Politica Externă a României – dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1986, p. 231

special sub presiunea Germaniei și Italiei, pe fondul incapacității guvernului român de a soluționa demn și ferm o situație de criză, a impus evacuarea autorităților civile și militare, în situații specifice.

Teritoriul cedat URSS a fost evacuat într-o oarecare ordine de către structurile militare, dezordonat de către structurile civile și în haos de către populația refugiată.

Cauzele au fost, evident, obiective, având în vedere că guvernul sovietic a cerut, iar cel român a acceptat *“evacuarea teritoriului menționat în nota sovietică din 26 iunie... în decurs de patru zile, începând de la orele 14, ora Moscovei, la 28 iunie”*.

Datele privind numărul populației evacuate din Basarabia și Bucovina sunt diferite de la o sursă la alta, cea mai vehiculată cifră fiind de circa 200 000. Parte din populația refugiată din Basarabia și Bucovina s-a reîntors în localitățile de domiciliu, în acord cu înțelegerile din cadrul Comisiei Mixte româno-sovietice de la Moscova.

La 25 noiembrie 1940 se aflau în evidență ca refugiați în România circa 70 000 de oameni din Basarabia și Bucovina (51 000 persoane diverse, 10 000 funcționari, 9 000 soldați concentrați).²

Altă sursă arată că la 30 octombrie 1940, în țară se aflau circa 100 000 refugiați din Basarabia și Bucovina, din care în București 12 628 astfel: 5 123 funcționari, 219 avocați, 406 liber profesioniști, 951 muncitori calificați, 430 muncitori necalificați, 5 012 populație fără profesiune, 456 pensionari.³

Pentru ajutorarea a 7 131 refugiați aflați în București, în luna septembrie a fost alocată suma de 13 090 330 lei, iar în octombrie 667 760 lei. S-a distribuit, în aceeași perioadă hrană pentru 700 persoane zilnic.

Județelor în care au fost cartiruiți sau cazați refugiații dintre Prut și Nistru le-au fost repartizate sume de bani, pentru

întreținerea acestora, astfel: Buzău – 100 000 lei, Dolj – 100 000 lei, Dorohoi – 300 000 lei, Covurlui – 100 000 lei, Putna – 55 000 lei, urmând ca județelor Câmpulung, Rădăuți, Iași și Prahova să li se stabilească sumele alocate.

Preocuparea Comisariatului general pentru refugiați, în privința ajutorării acestora era de a-i plasa în câmpul muncii.

Până la 10 octombrie 1940, dintre refugiații *basarabeni și bucovineni* din Capitală, 3 431 depuseseră cereri de plasare în muncă, până la 30 octombrie situația fiind rezolvată pentru: 175 intelectuali, 213 muncitori, 160 ucenici și 214 avocați, rămânând neplasați: 768 intelectuali, 277 muncitori, 20 ucenici și 91 avocați.⁴

Pentru soluționarea problemei refugiaților, Comisariatul General al Refugiaților din Basarabia și Bucovina propunea: statul să dea dreptul Ministerului Muncii de a româniiza personalul întreprinderilor particulare, plasând refugiații; proprietarii terenurilor agricole să fie împrăștiți pe terenurile germanilor care pleacă din țară; rezolvarea situației elevilor prin grija Ajutorului Legionar, care putea să utilizeze cele 19 milioane lei depuși la Casa școalelor cât și fondurile evacuate din Basarabia și Bucovina; cei incapabili de muncă să fie asistați la cantina Gib de către Ajutorul Legionar, circa 600 de persoane.

Măsurile întreprinse în cursul lunii noiembrie 1940 au avut ca efect rezultate pozitive în privința rezolvării situației acestora, astfel că, dintr-un raport înaintat Conducătorului statului, la 25 noiembrie 1940, rezultă: plasarea în producție a unui număr mare de persoane, astfel că din cele 40 de cămine pentru refugiați mai rămăseseră doar 3; a scăzut semnificativ numărul bonurilor de masă acordate; a fost rezolvată, în mare măsură, problema plasării refugiaților deconcentrați din cadrul armatei, din cei 9 000 de militari fiind plasați 6 000; au

2 ANIC, *fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 282/1940; f. 24

3 *Ibidem*, dosar nr. 271/1940, f. 97

4 *Ibidem*, f. 98

fost întreprinse măsuri pentru înlăturarea ilegalităților în legătură cu refugiații, poliția legionară a reținut și a înaintat Parchetului 80 de escroci și 40 refugiați *“care au profitat de ajutoare pe bază de 3-4 carnetе, iar alții nefiind nici refugiați, au abuzat, încasând diverse sume drept ajutoare”*⁵.

Refugiații din Basarabia și nordul Bucovinei au revenit, în cea mai mare parte, în localitățile de origine în vara anului 1941, după eliberarea teritoriului dintre Prut și Nistru de către armata română, împreună cu trupe germane.

În primăvara anului 1944, pe fondul situației militare pe frontul de est, ca urmare a previzibilei ofensive a fronturilor 2 și 3 ucrainene, Marele Stat Major român

a organizat evacuarea teritoriului dintre Nistru și Prut, ulterior și a celui dintre Prut și Siret, devenit zonă a operațiunilor militare, acțiune bine planificată și executată, în cadrul căreia resurse materiale și umane, în special cele cu relevanță pentru nevoile apărării au fost transferate în adâncimea teritoriului național.

“Operațiunea 1111”, denumirea dată acțiunii, a fost un succes deplin din punct de vedere al planificării și conducerii, astfel că populația refugiată nu s-a confruntat cu probleme deosebite, de genul celor din anul 1940.

În cadrul operațiunii sus menționate din Basarabia și nordul Bucovinei au fost evacuate 114 945 persoane astfel:⁶

Zona de evacuare		Număr evacuați	Plasarea evacuaților	
Provincie	Județ		Județul	Plasa
BASARABIA	Bălți	12 148	Vâlcea	Grădiștea
	Cahul	7 850	Dolj	Brabova
	Cetatea Albă	5 320		Calafat
	Chilia	4 084		Rojiștea
	Lăpușna și Chișinău	22 136		Melinești, Siminicul, Breasta
	Orhei	5 136	Vâlcea	Lădești, Bălcești
	Ismail	10 300	Dolj	Băilești
	Soroca	5 360	Gorj	Novaci, Legrești
	Tighina	10 246	Dolj	Plenița
	TOTAL	82 850	-	-
NORDUL BUCOVINEI	Câmpulung Moldovenesc	1 400	Gorj	Peșteana, Brădiceni
	Cernăuți	4 817	Mehedinți	Strehaia, Broșteni, Vânu Mare
	Rădăuți	8 740	Mehedinți	Devesel, Malovăt
	Storoginiet	1 618	Făgăraș	Făgăraș
	Suceava	2 958	Mehedinți	Baia de Aramă
	Hotin	12 500	Mehedinți, Arad	-
	TOTAL	32 095	Vâlcea	Horezu
	TOTAL GENERAL	114 945		

Cronologic, cel de al doilea teritoriu cedat în anul 1940 a fost partea de nord-vest a României, ca urmare a impunerilor

prevăzute în textul Dictatului de la Viena, din 30 august 1940.

5 Ibidem, f. 24

6 ANIC, fond I.G.J., dosar nr. 32/1944, f. 72, 78

Dictatul impus României, sub forma unei așa numite decizii de arbitraj, formulă falsă din punct de vedere al dreptului internațional, prin modul de soluționare a diferendului teritorial ungaro-român, trebuia să evite teoretic apariția și manifestarea fenomenului de refugiu.

Articolul 3 al documentului semnat și de către partea română, prin ministrul de externe Mihail Manoilescu, prevedea că *“Toți cetățenii români, care în ziua de azi își au apartenența în teritoriul cedat Ungariei, dobândesc fără altă modalitate cetățenia maghiară, ei sunt îndreptățiți ca în 6 luni să opteze pentru cetățenia română. Persoanele care fac uz de acest drept de opțiune trebuie, în termen de un an, să părăsească teritoriul statului ungar, fiind preluate de România. Ele pot să-și ducă cu sine averea mobilă; averea imobilă să o lichideze, iar suma rezultată din această lichidare s-o ducă liber cu ei. În cazul când nu le-ar reuși să lichideze averea, vor fi despăgubiți de Ungaria. Ungaria va sprijini mărinimos toate chestiunile în legătură cu transferul optanților”*.⁷

“Mărinimia” autorităților maghiare, manifestată începând cu ziua de 5 septembrie 1940 este cunoscută și nu insistăm asupra atitudinii lipsite de cel mai elementar comportament uman, în raport cu cea a autorităților române instalate în teritoriul unit cu țara la 1 Decembrie 1918.

Mai interesantă și importantă, din punct de vedere al demersului nostru, este prevederea de la Articolul 5, în care se arată că *“Guvernul regal ungar își asumă o îndatorire solemnă în a trata și pune în toate privințele pe picior de egalitate cu toți cetățenii ei maghiari persoanele care, în virtutea acestei hotărâri de arbitraj, dobândesc cetățenia maghiară și aparțin poporului român”*.⁸

Cum și-au respectat autoritățile maghiare această *îndatorire solemnă* este îndeobște cunoscut.

Mărturie stau actele inumane de barbarism, săvârșite asupra românilor din teritoriul cedat, indiferent de sex, vârstă, credință religioasă și statut social.

Nimeni și nimic nu a putut să împiedice actele de inimaginabilă atitudine a unor autorități instalate într-un teritoriu, pentru a cărui ocupare nu a fost nevoie să tragă un foc de armă.

Atrocitățile săvârșite de către maghiari în teritoriul care le-a fost oferit de către Germania și Italia, cedat de către guvernul de la București, au impresionat neplăcut chiar și pe unii din conașionalii lor.

Un singur exemplu. Gyorgy Ferenczy, un activ ziarist autointitulat secui, refugiat în România, scria în lucrarea *Golgota Transilvaniei*: *“Naționalitățile au trăit ca cetățeni români cu drepturi depline, într-o totală libertate, la reforma agrară le-a revenit pământul...Trebuie să mă refer la umanitate...La sentimente omenești, când arăt atrocitățile fără seamăn care s-au comis pe pământul Transilvaniei după ocupație. Mândrul pământ al Transilvaniei s-a transformat într-o amarnică golgotă, unde se petrec cele mai groaznice evenimente. Oamenii sunt închiși cu sutele, cu miile sunt bătuți, sunt torturați în mod cumplit.*

Asasinatele și execuțiile se țin lanț și toate acestea doar pentru că unica vină a nenorocitelor victime este aceea de a se fi născut român...pe pământul Golgotei, în Transilvania, unde vântul suflă leșurile celor spânzurați, unde cadavrele martirilor asasași cu o sălbatică cruzime vestesc că instinctul bestial s-a eliberat și barbarismul și răzbunarea joacă dansul sălbatic al morții. A chinui, cu un vandalism necruțător, oamenii lipsiți de apărare, este nemaiîntâlnit în istoria statelor civilizate ale Europei. Numi rămâne altceva decât să mă rușinez că m-am născut secui-maghiar și să reneg și

7 Apud, Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura ProTransilvania, București, 2000, p. 233

8 *Ibidem*, p. 234

*faptul că am învățat prima oară să mă rog lui Dumnezeu în limba maghiară”.*⁹

Acea atitudine a maghiarilor, cu apogeu în toamna anului 1940, cu aspecte de continuitate până în toamna anului 1944, a determinat cel mai mare refugiu din istoria românilor.

Prima etapă a refugului românilor s-a încadrat în perioada 31 august- 13 septembrie 1940, când a fost planificată, pregătită, condusă și coordonată evacuarea teritoriului cedat în conformitate cu prevederile Dictatului de la Viena și cele convenite în cadrul Comisiei mixte româno-ungare de la Oradea, care și-a desfășurat activitatea în diferite locații și a soluționat problemele curente generate de evacuarea – ocuparea teritoriului cedat, când incidentele provocate de maghiari nu au lipsit, care, în cele din urmă, erau inerente în exaltarea care cuprinsese pe unii cetățeni de naționalitate maghiară.

Evacuarea autorităților civile și militare, a unor instituții ale statului, întreprinderi, instituții culturale, ș.a., cu personal și bunuri materiale realizate de statul român după anul 1918, s-a desfășurat în condiții corespunzătoare.

Disfuncționalitățile, incidentele provocate de către maghiari în diferite localități, unele reticente în privința evacuării unor bunuri s-au împletit cu unele atitudini normale, de cooperare și colaborare pentru buna desfășurare a activităților de predare-primire a localităților și instituțiilor. Parcă nimic nu prevestea ceea ce avea să se întâmple o dată cu ocuparea teritoriului cedat de către autoritățile maghiare.

Practic, începând cu 14 septembrie 1940 se poate vorbi de o a doua etapă a refugului românilor din teritoriul cedat.

Un raport înaintat generalului Ion Antonescu consemna că la 25 noiembrie 1940

se refugiaseră din teritoriul cedat Ungariei circa 100 000 de ardeleni, din care circa 30 000 funcționari. În același timp, în mod fals statisticile maghiare din 15 noiembrie evidențiau *“numai 1 005 expulzați și un total de 21 000 români plecați din proprie inițiativă din Ardeal”.*¹⁰

În raportul adresat Conducătorului statului la sfârșitul lunii noiembrie 1940 se recunoștea că numărul precis al refugiaților nu va fi posibil de stabilit, decât cu ocazia recensământului general al țării, acțiune care se considera necesară în condițiile date, în urma cedării teritoriale.

Se aprecia că rezultatul activității Comisariatului General al Refugiaților din Nordul Transilvaniei era meritoriu, că plasările la muncă merg bine. Se considera ca un mare avantaj decongestionarea Capitalei de refugiați, *“iar în provincie se lucrează bine la imediata deplasare a oamenilor chiar în Ardeal și Banat, care de altfel se arată și singuri cu mult mai destoinici în a-și căuta din proprie inițiativă un plasament, nu ca basarabenii, care refuză deseori și serviciile ce li se dau”.*

Comisariatul General al Refugiaților din Nordul Transilvaniei a avut la dispoziție și a alocat până la sfârșitul lunii octombrie persoanelor refugiate suma de 13 723 005 lei, astfel: ajutoare în bani 6 695 253 lei, prin Prefecturi în provincie 2 500 000 lei, pentru alimente 3 341 106 lei, pentru îmbrăcăminte 1 126 646 lei.

Alte date din toamna anului 1940 arată că până la 23 octombrie, dintre funcționarii refugiați din Transilvania la București, 466 au solicitat plasarea la lucru, fiind plasați 71, dintre lucrători au cerut plasarea 1 387, situația rezolvându-se pentru 493.

Totodată, între 21 septembrie și 21 octombrie au fost ajutați cu bani 2 520 refugiați, cărora le-a fost alocată suma de 3 306 159 lei. În același timp, avocaților expulzați din Transilvania li s-au dat ajutoare

9 Apud, Radu Theodoru, *Urmașii lui Atilla*, Editura Miracol, București, 1999, p. 68

10 ANIC, fond PCM, dosar nr. 282/1940, f. 24

în valoare de 5 000 – 8 000 lei, în total 1 059 000 lei.

Cu siguranță rezolvările date nu au satisfăcut cerințele și nevoile, totuși trebuie subliniat: conducerea autoritară, cu unele abuzuri incontestabile față de unii cetățeni, în special evrei, a fost de natură să soluționeze problemele complexe cu care țara se confrunta, pe toate planurile, în acea perioadă.

Deși ar fi fost normal ca după instalarea administrației civile maghiare, în teritoriul cedat Ungariei, teroarea asupra românilor să înceteze, se constată o intensificare a acesteia.

Așa cum rezultă dintr-un document elaborat de către *Asociația foștilor refugiați, strămutați și expulzați din Ardealul de Nord*, întocmit în august 2006, *“La 30 noiembrie 1940 la Cluj, Baia Mare, Oradea, Satu Mare, Sighet, Dej, Gherla, Zalău, Târgu Mureș, autoritățile horthyste au început o mare acțiune de expulzare a intelectualității românești (juriști, învățători, profesori, medici, ingineri, funcționari) împreună cu familiile lor. În câteva zile au fost expulzați de către autoritățile horthyste 11 519 intelectuali români”*.¹¹

Edificator în acest sens, probabil pentru altă situație este *Ordinul Comandantului Militar al Orașului Cluj nr. 385/4 octombrie 1940*, care evidențiază stilul de lucru al autorităților maghiare: *“Vă expulzez cu efect imediat de pe teritoriul Ungariei, împreună cu familia dumneavoastră. Vă pun în vedere că, în termen de 3 ore de la primirea acestui ordin, dar cel mai târziu până la orele 14.00 să vă prezentați la gara Cluj, având dreptul de a lua cu dumneavoastră bagajul strict necesar (eventual o pătură și hrană rece pentru o zi). Prezentul ordin este dat fără drept de apel”*.

Uitaseră autoritățile maghiare prevederile Articolului 3 din textul Dictatului de la

Viena? Cu siguranță, nu. Acționau după bunul plac, în acord cu scopurile propuse, eliminarea a tot ce era reprezentativ pentru românii majoritari dintr-un teritoriu asupra căruia nu aveau nici un drept.

Concomitent cu expulzările, au fost organizate lagăre de internare pentru români la Szeged, Debrețin, Budapesta, Békéscsaba, Püspökladany, Losonc, Someșeni și Florești, în care au fost internați 13 359 de oameni, românii au fost încadrați în detașamente de muncă forțată, tabere de muncă, s-au făcut rechiziții pentru muncă, ș.a. Circa 70 000 de români au avut de suferit în urma acestor măsuri.

Atitudinea autorităților maghiare a făcut ca numărul refugiaților români să crească continuu, astfel că la 1 ianuarie 1941 se înregistrau 109 532 refugiați și 11 927 expulzați, pentru ca la 1 decembrie 1943 să se înregistreze **218 919** refugiați astfel: 30 740 țărani, 21 971 muncitori, 12 646 meseriași, 2 713 negustori, 20 974 funcționari publici, 4 256 funcționari particulari, 1 027 liber-profesioniști, 4 658 servitori, 47 711 femei casnice, 24 083 studenți și elevi, 29 921 alți întreținuți, 9 702 alte profesii, 1 254 preoți, 5 429 profesori și învățători, 942 avocați, 741 medici, 547 ingineri.¹²

Acestora li se adăugau circa 70-80 000 refugiați neînregistrați și 250 000 de români din teritoriul cedat, aflați la 30 august 1940 în teritoriul rămas României.

Rezultă că numărul refugiaților transilvăneni din teritoriul cedat s-a ridicat la 548 919 persoane, cifră față de care exprimăm unele rezerve.

Problema evidenței refugiaților și expulzaților din teritoriul cedat Ungariei a stat în atenția *Asociației expulzaților și refugiaților din Ardealul ocupat*, al cărei președinte a fost Protopopul Aurel Bilițiu.

Într-o înștiințare către toți românii expulzați și refugiați din Ardealul ocupat se

11 Apud, www.cdep.ro/proiecte/2007/100/80/4/az184.pdf

12 Apud, Radu Theodor, *Op. Cit.*, p. 77

solicita ca până la 20 decembrie 1940 să fie trimisă la sediul asociației, aflat în Str. Biserica Amzei, nr. 5 din București, câte o declarație care să cuprindă răspunsul la 10 întrebări în legătură cu evenimentele din august-septembrie 1940 din Transilvania.

Se intenționa ca declarațiile să fie adunate în volume care să fie depuse la Academia Română, la Biblioteca Universității Cluj-Sibiu, iar două exemplare să rămână la sediul Asociației.

Statistici cu refugiații din Transilvania, de altfel și pentru cei din Bucovina, Basarabia și Cadrilater au fost întocmite de către prefecturile județelor, astfel că fondurile arhivistice naționale și județene dețin o amplă documentație în această privință.

Fondul arhivistic al județului Covasna, valorificat de către Dl. Profesor dr. Ioan Lăcătușu este elocvent în acest sens.

În timp ce în Transilvania evacuarea teritoriului cedat Ungariei era în plină desfășurare, la Craiova s-au încheiat negocierile și s-a semnat Tratatul româno-bulgar, conform căruia părțile semnatare au convenit ca în termen de trei luni să efectueze un schimb de populație între *„supușii români de origine etnică bulgară din județele Tulcea și Constanța și supușii români de origine etnică română din județele Durostor și Caliacra”*, care au fost cedate Bulgariei.

Evacuarea populației românești din județele Durostor și Caliacra, circa 100.000 de persoane, a fost planificată și condusă de către Rezidența Regală ținutul *„Marea”*, în colaborare și cooperare cu Marele Stat Major și comandamentul Corpului 2 armată.

Între 7 și 19 septembrie 1940 a fost executată evacuarea populației, bunurilor materiale și culturale, instituțiilor statului și cele ale autorităților locale, pentru ca între 20 și 30 septembrie să fie evacuate structurile militare din Cadrilater (grăniceri, jandarmi, unități din

subordinea Corpului 2 armată), conform *Studiului* elaborat de către statul major al Corpului 2 armată și aprobat de către șeful Marelui Stat Major, generalul Gheorghe Mihail.

Statutul populației din Cadrilater, evacuate în cea mai mare parte din județele Tulcea și Constanța, căreia în epocă i s-a atribuit denumirea de *refugiați* este discutabil, având în vedere că plecarea lor din localitățile de domiciliu nu a fost rezultatul voinței proprii, determinată de persecuții de natură rasială, religioasă, națională, apartenență la un grup social sau opinie politică, ci datorită unei decizii a autorităților statului român.

Însăși *Legea 9/1998 privind acordarea de compensații cetățenilor români pentru bunurile trecute în proprietatea statului bulgar în urma aplicării Tratatului dintre România și Bulgaria, semnat la Craiova, la 7 septembrie 1940*, nu utilizează termenul de *refugiat*, ci de *cetățeni români prejudiciați* de prevederile Tratatului de la Craiova și cetățeni români prejudiciați în urma emigrării facultative sau obligatorii, prevăzute la articolul 3 din tratat, din alte județe ale Bulgariei, decât județele cedate, Durostor și Cadrilater.¹³

Totuși trebuie să apreciem că situațiile în care s-au aflat românii din Cadrilater în perioada cât au fost cazați și cartiruiți în *zona de plasare inițială* a fost asemănătoare cu cea a refugiaților din celelalte teritorii cedate.

Subiectul, care poate și trebuie să facă obiectul unei prezentări și analize ample și aprofundate a fost în atenția autorităților centrale și locale în toamna anului 1940, chiar și în anii care au urmat.

Principala problemă care trebuia rezolvată pentru românii evacuați din Cadrilater a fost, pentru început, asigurarea resurselor financiare pentru subzistența

13 Apud, http://bulgaria.lawcenter.ro/legea_9_1998.html

funcționarilor statului, procurarea cerealelor și furajelor pentru animalele evacuate, ajutorarea celor care nu au fost plasați în locuri de muncă.

În acest scop a fost alocată suma de 20 500 000 lei, din care: 16 000 000 lei avansuri achitate pentru despăgubiri; 500 000 lei achiziționarea de cereale și furaje; 4 000 000 lei ajutoare în bani.¹⁴

Preocuparea era ca până la plasarea în zonele finale a populației evacuate, celor apți să li se găsească locuri de muncă, plătite din fonduri de stat și private. În acest scop s-au demarat sau continuat unele investigații întrerupte temporar, în special realizarea de șosele, reușindu-se plasarea unui număr mare de bărbați și femei apți de efort fizic.

Plasarea evacuaților în zonele de destinație finală a fost o activitate de durată, complexă, dificilă, cu foarte multe aspecte discutabile din punct de vedere al corectitudinii activităților de repartitie a locuințelor și terenului.

Numirea lui Cola Ciumetti, responsabil cu plasarea evacuaților în județele Constanța și Tulcea a fost de natură să favorizeze pe macedonenii, care s-au înscris în număr mare în mișcarea legionară, fapt ce a generat nemulțumiri și, în cele din urmă înlocuirea acestuia. Macedonenii au primit cele mai bune locații și terenuri, în localități din care fusese evacuată populația germană sau bulgară.

Deși o reparație nu a mai putut fi făcută în acest sens, populația instalată în județele Tulcea și Constanța până la sfârșitul anului 1940 a fost angajată, cu sau fără voia acesteia, la lucrări în agricultură specifice toamnei, astfel că până la 1 noiembrie s-a reușit însămânțarea a 46 000 ha de teren arabil.

La 25 noiembrie 1940 existau 1 700 de familii evacuate, care încă nu fuseseră plasate în zonele finale, acestea continuând să fie cazate sau cartiruite în județele Ilfov și Vlașca. Prin urmare, se consideră că problema evacuării germanilor și bulgarilor trebuia accelerată, concomitent cu exproprierea evreilor din toate zonele țării, apreciindu-se că până în primăvara anului 1941 plasarea evacuaților în zone finale să fie încheiată.

Succintele aspecte evocate în legătură cu refugiații și evacuații din teritoriile cedate în vara și toamna anului 1940, estimați către sfârșitul anului la circa 1 290 000 persoane, ne determină să apreciem că în perioada iulie-decembrie 1940 în România s-a produs o adevărată dramă umanitară, coroborată cu cea a românilor rămași în Basarabia, nordul Bucovinei și Ardealul cedat, care au suportat regimul impus de către ocupanți.

Totodată, se remarcă efortul factorilor responsabili în soluționarea problemelor cu care se confruntau refugiații și evacuații, solidaritatea cu aceștia în localitățile în care au fost cazați sau cartiruiți, cât și o serie de disfuncționalități generate de comportamentul unor funcționari, la toate nivelurile, care au dovedit, în unele cazuri, lipsă de profesionalism, indiferență sau chiar rea-voință și reticență în rezolvarea situațiilor dificile în care aceștia s-au aflat, unii până în toamna anului 1944.

Problema refugiaților și evacuaților din vara și toamna anului 1940 rămâne încă o pagină de istorie incomplet scrisă, pe care are datoria morală să o rezolve istoriografia românească, aspect ce necesită un efort conjugat din partea specialiștilor din diverse domenii științifice: istorici, economiști, sociologi, ș.a.

14 ANIC, *fond PCM*, dosar nr. 271/1940, f. 104

Propaganda revizionistă ungară în mass-media și contrapropaganda românească în analiza Secției a II-a Informații (mai - iunie 1941)

Dr. Alin Spânu

Mots clés: Roumanie, La Hongrie, l'année 1941, propagande, contrepropagande

La propagande hongroise révisionniste dans les médias et la contrepropagande roumaine dans l'analyse de la Section d'information II (mai-juin 1941)

Resume: Conformément à ses tâches et missions, entre autres objectifs, la Section II des Informations du Grand Etat Majeur, à travers le Bureau 1 des Informations, le Front de l'Ouest, a suivi de près les médias hongrois et les résultats mensuels a été présentés à la présidence du Conseil des Ministres.

En parallèle, ont été mentionnés les points de vue parus dans la presse roumaine. De simples statistiques montrent un net avantage quantitatif et qualitatif pour l'Hongrie, qui n'a pas manqué une occasion de se présenter comme un leader régional et, d'autre part, de dénigrer la Roumanie par des critiques de l'administration de la période 1918-1940 et par promouvoir des mensonges historiques et soutenir la propagande de prendre la Transylvanie.

După Dictatul de la Viena (30 august 1940) mass-media din România a fost drastic cenzurată față de criticile care puneau în discuție pierderea teritorială din nord-estul țării. Generalul Ion Antonescu, numit prim-ministru la 4 septembrie 1940, a păstrat, în prima fază, interdicția presei de a critica agresiv și violent actul de la Viena. Motivația sa a fost aceea că, pe de o parte, nu era în interesul României să irite Germania prin luări de poziție acide și vehemente, iar pe de altă parte a considerat că starea de spirit a populației nu trebuia inflamată prin articole dramatice și vitriolante, care să accentueze suferințele fizice și morale ale celor rămași sub stăpânirea ungară.

În conformitate cu sarcinile și misiunile sale, printre alte obiective, Secția a II-a Informații din Marele Stat Major, prin Biroul 1 Informații, Frontul de Vest, a monitorizat atent mass-media din Ungaria pentru

a constata în ce măsură acest «gentlemen agreement» este respectat. Rezultatul a fost elaborat lunar și înaintat către Președinția Consiliului de Miniștri, beneficiarul legal al datelor obținute prin diferite mijloace și metode. În paralel, au fost trecute și punctele de vedere, mai exact scăpările cenzurii, care apăreau în presa românească. Simpla statistică lunară atestă o amploare cantitativă și calitativă net în favoarea Ungariei, care nu a ratat nicio ocazie de a se prezenta ca un lider regional și, pe de altă parte, de a denigra România prin critici față de administrația din perioada 1918-1940, prin promovarea neadevărului istoric și prin propaganda de a prelua întreaga Transilvanie.

În luna mai 1941 (**Anexa 1**) presa ungară a publicat 14 articole cu referire la revizuirea granițelor, respectiv împotriva României. Cele mai multe (3) au apărut în Magyarország (11, 15 și 27 mai), urmat,

cu câte două, de Pesti Hirlap (8 și 29 mai), Nemzeti Ujság (10 și 29 mai) și Pesti Ujság (12 și 21 mai). Câte un singur articol au publicat Keleti Ujság (6 mai), 8 órai Ujság (12 mai), Magyar Nemzet (17 mai), Pest (24 mai) și Pester Lloyd (27 mai).

Keleti Ujság a deschis seria articolelor de revizuire a granițelor prin comentariile la adresa discursului susținut de cancelarul Adolf Hitler. Acesta a laudat Budapesta pentru fidelitatea alături de Germania și a afirmat că „dorește sincer”¹ revizuirea pentru Ungaria. La 8 mai 1941 Pesti Hirlap a abordat problema naționalităților și a considerat că Ungaria Sfântului Ștefan este „cea mai indicată”² pentru a reuni în interiorul granițelor sale naționalități care „și în trecut și-au găsit în regiunea aceasta propriul lor spațiu vital”³. Nemzeti Ujság a preluat din presa elvețiană discuțiile privind reorganizarea Europei, unde Ungaria ar fi trebuit să se impună drept „centrul sud-estului european”⁴. Pe aceeași linie s-a înscris și cotidianul Magyarország (15 mai), care a luat în dezbatere noua reorganizare a Balcanilor după înfrângerea lugalaviei. Astfel, primordial nu mai era, în opinia ziarului, principiul etnic, ci trebuiau luate în calcul alte „considerații istorice, dar mai ales geofizice”⁵. Același ziar a preluat punctele de vedere ale presei italiene, care a criticat tratatul de la Trianon pentru că a distrus unitatea regatului Sfântului Ștefan, „care a asigurat bunăstarea, pacea și cultura”⁶ în regiune. În plus, «autohtonii» unguri și germani din Transilvania au fost trecuți sub dominația „valahiei imigrate, de cultură bal-

canică, mult inferioară nouă”⁷, a punctat Magyarország.

Atacurile «sub centură» la adresa României au avut la bază conferințe, anchete de presă, articole de fond semnate de jurnaliști renumiți, prezentarea unor cărți/volume privind suferințele îndurate în perioada interbelică, toate acestea vizând menținerea unei psihoze a drep-turilor asupra Transilvaniei și o presiune constantă asupra opiniei publice internaționale pentru obținerea teritoriului revendicat. Articolul „Ardealul și Bizanțul” din Magyarország (11 mai) a menționat, printre altele, că românii își caută strămoșii și originea latină în Ardeal, dar „n-au putut-o, însă, dovedi prin nimic”⁸. A doua zi alte două cotidiane – Pesti Ujság și 8 órai Ujság – au publicat articole cu aceeași destinație. Primul a prezentat o anchetă la Oradea și a constatat că românii au distrus orașul „atât ca aspect urbanistic, cât și sufletește”⁹. Cel de-al doilea a publicat articolul „Zece Mai”, cu referire la Ziua Națională a României, care se încheia astfel: „Pronunțăm aceste cuvinte ca să fie un avertisment, pentru ca să se știe că Ardealul nu mai poate ajunge ceea ce a fost”¹⁰, adică să revină în interiorul granițelor românești. Magyar Nemzet (17 mai) a anunțat că profesorul Giesza Istvan de la Muzeul Maghiar Ardelean a susținut o conferință la Cluj, în care a afirmat că primii locuitori ai Transilvaniei au fost slavii, urmați de maghiari, sași și, din secolul al XV-lea, români, care au avut „doar rolul”¹¹ de a da denumiri topografice. O corespondență din Oradea a fost preluată la Pesti Ujság (21 mai), aceasta criticând administrația instaurată în 1918-1919, definită drept „regimul bacșișului regățean și

1 Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri (în continuare se va cita PCM), dosar 565/1941, f. 2.

2 Ibidem, f. 3.

3 Ibidem.

4 Ibidem.

5 Ibidem, f. 4-5.

6 Ibidem, f. 5.

7 Ibidem.

8 Ibidem, f. 4.

9 Ibidem.

10 Ibidem.

11 Ibidem, f. 6.

secerișul bogat al evreilor”¹², soldată cu moartea a 10.000 de unguri. Pe aceeași linie s-a înscris și promovarea romanului „Pe urma ungarilor”, autor Ignacz Rosza¹³, în cotidianul Pest. Romanul a prezentat, conform analiștilor militari, „în culori zguduitoare viața ungarilor condamnați la pieire în Regat – marele cimitir al ungurimii”¹⁴.

La 27 mai 1941 în Magyarország au apărut declarațiile lui Iosif Nyirő, președintele Partidului Ardelean, secția Cluj, care a vorbit despre cei 22 de ani de ocupație românească a Transilvaniei. La aceeași dată, discursul ministrului Instrucțiunii Publice, Hóman Bálint¹⁵, au fost redade în Pester Lloyd. Acesta, printre altele, a afirmat că principiul istoric este cel care trebuie să conteze în bazinul carpatic, iar întreaga regiune va reveni Ungariei. Contele Adalbert Teleki, președintele Partidului Ardelean, nu s-a sfiit să declare, fiind preluat de Nemzeti Ujság, că „stăpânirea românească a atacat în existența lui poporul maghiar din Ardeal”¹⁶ și că va susține guvernul de la Budapesta în asigurarea securității congenerilor rămași sub dominația Bucureștiului. În același sens a vorbit și Miko Imre, secretar general al Partidului Ardelean, care și-a exprimat neliniștea pentru soarta maghiarilor aflați în România.

12 Ibidem.

13 Ignacz Rosza (n. 25 ianuarie 1909, Covasna – d. 25 septembrie 1979, Budapesta), autorul unor lucrări cu caracter revizionist, printre care: *Eastern Hungarians followed*, Dante Press, Budapesta, 1941, *Maica Ungaria*, Budapesta, 1941, *Scrisori din Transilvania*, Dante Press, 1942, Budapesta.

14 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 6-7.

15 Hóman Bálint (n. 29 decembrie 1885, Budapesta-2 iunie 1951, Vac) a fost directorul Bibliotecii Naționale din Szechenyi (1922) și directorul Muzeului Național (1923-1932), înainte de a fi ministrul instrucțiunii publice în perioadele 1 octombrie 1932-14 mai 1938 și 16 februarie 1939-3 iulie 1942. După război a fost condamnat la închisoare pe viață și a murit în detenție.

16 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 8.

Presa română nu a rămas datoare și, prin diferite mijloace și tertipuri, folosind ca pretexte diverse aniversări și comemorări, a reușit să publice câteva articole pe această temă. Universul (1, 6 și 30 mai), Țara (5, 8 și 17 mai) și Viața (8 și 18 mai) au fost cotidienele în care analiștii militari de surse publice au descoperit articole cu referire la Transilvania.

În prima zi a lunii Universul a profitat de reglementarea salutului la drapel pentru a publica un articol care se încheia astfel: „...el [drapelul-n.n.] este îndrumătorul zilelor dreptății ce va să vină”¹⁷. Patru zile mai târziu Țara l-a omagiat pe regele Mihai I și i-a urat „să îndeplinească rotunjirea țării de altă dată”¹⁸, indiferent de greutate, piedici sau jertfe. Comemorarea lui Ion I. C. Brătianu la Florica a oferit Universului pretextul de a prelua din declarația lui Valer Roman¹⁹: „Pentru noi refacerea integrității teritoriale a României constituie marea insomnie a istoriei”²⁰. La 8 mai 1941 Viața a prezentat o poezie a unui refugiat ardelean, iar Țara l-a comemorat pe Octavian Goga, sub semnătura lui Grigorie Popa²¹,

17 Ibidem, f. 2.

18 Ibidem.

19 Valer Roman (n. 6 ianuarie 1887, Vima Mică, Someș –d.?) a absolvit Facultatea de Drept din Cluj și a obținut doctoratul (1909) și a intrat în avocatură ajungând decanul baroului din Cluj (1922-1924). A aderat la PSD (1923), apoi a trecut în PNL (1926) și a fost numit secretar general al Ministerului Justiției (1933-1934) și subsecretar de stat la Ministerul Muncii (1934-1936). Arestat și condamnat de regimul comunist a decedat în detenție.

20 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 2.

21 Grigorie Popa (n. 31 iulie 1910-d. 24 septembrie 1994) poet, eseist, filozof. A fost președintele Societății Studenților de la Facultatea de Litere și Filozofie din Cluj, absolvent al facultății, doctor în filozofie, în Germania (1938), profesor la Sibiu, asistentul lui D.D. Roșca și directorul cotidianului Țara (1940-1945). Exclus din învățământ (1945), aflat în închisoare pentru diferite perioade până în 1964, psiholog la Regionala CFR Cluj (1965) și cercetător la Institutul de Medicină și Farmacie din București. Pentru mai multe detalii, a se consulta: Mircea Platon, *Adevărul și existența lui Grigore Popa*, în revista Rost nr. 28/iunie 2005 (www.rostonline.org/rost/iun2005/grigore_popa.shtml)

care a făcut un apel cu accente mistice încheiat apoteotic: „Și nu uitați: Octavian Goga ne așteaptă la Ciucea!”²². Tot Țara și tot prin Grigorie Popa, la 17 mai 1941, a cerut „să se oțelească voințele și să se învoldureze credința în reînvierea României Mari”²³. „Destrămarea hotarelor să dea națiunii simțul instructiv al solidarității”²⁴, scria Viața (18 mai), iar Guvernul să acționeze pentru ca în viitor să ajungem unde „numai cu gândul ne este permis azi să ne plimbăm”²⁵. Ultimul articol al lunii a apărut în Universul (30 mai) și a fost închinat eroilor. Cei incluși în această categorie și-au înțeles datoria „de a apăra mormintele strămoșilor..., de a lupta și sângera pentru pământul românesc, pentru tot pământul românesc”²⁶.

În iunie 1941 (**Anexa 2**) presa ungară a publicat 8 articole, traduse, sintetizate și analizate de ofițerii Secției a II-a Informații, dintre care 5 cu privire la rolul de lider al Budapestei în această zonă a Europei și 3 cu conotații antiromânești.

Vizita primului-ministru László Bárdossy²⁷ la Roma a fost un bun prilej pentru propaganda oficială să afirme, prin Pest (3 iunie), că Ungaria „este desemnată”²⁸ a conduce estul Europei, aceasta fiind o recompensă pentru fidelitatea față de Axă și suferințele îndurate. Aflat în vizită la Cluj, ministrul Hóman Bálint a făcut declarații, publicate de Nemzeti Ujság (7 iunie) și prezentate de analiștii Secției a II-a Informații. Printre altele, ministrul Instrucțiunii Publice a afirmat că tot ceea ce a fost

câștigat până atunci „trebuie și păstrat”²⁹ pentru a împlini misiunea milenară, dar pentru acest lucru Ungaria trebuie să arate că poate governa și conduce popoarele conlocuitoare. Pesti Hirlap (10 iunie) a ieșit în evidență prin autocaracterizările extrem de laudative la adresa propriului stat: „cel mai mare, cel mai puternic și cel mai bine consolidat”³⁰ din sud-estul Europei. Același ziar, cinci zile mai târziu, a criticat Trăianonul pentru neajunsurile provocate, deoarece au înlocuit „ceea ce a hotărât Providența divină”³¹ și a creat un coșmar pentru unguri. Declanșarea războiului antisovietic (22 iunie 1941) a oferit cotidianului Pest (25 iunie) pretextul să publice un articol care se încheia astfel: „Rolul tradițional istoric al ungarilor ca santinelă avansată a Europei nu suferă înfrângere”³².

Seria atacurilor directe sau indirecte la adresa României a fost deschisă de Nagy Magyarország (1 iunie), care a scris că „mai avem, încă, granițe sângerânde”³³, cu referire la așteptările revizioniste ale guvernului Horthy. Declarațiile ministrului Instrucțiunii din Italia, Giuseppe Bottai³⁴, aflat în vizită la Cluj, au fost «prelucrate» de Pester Lloyd (21 iunie). Demnitarul italian s-ar fi exprimat că „repararea nedreptăților teritoriale”³⁵ față de Ungaria reprezenta baza pentru o pace trainică în regiune. Un reportaj efectuat la Huedin de Nemzeti Ujság a folosit figuri de stil din cele mai relevante pentru a face comparația între fosta și actuala administrație a orașului. „Opinca valahă a călcat aici mai sălbatic și aici a răsunat mai tare elemen-

22 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 3.

23 Ibidem, f. 6.

24 Ibidem.

25 Ibidem.

26 Ibidem, f. 8.

27 László Bárdossy (n. 10 decembrie 1890, Szombathely-d. 10 ianuarie 1946, Budapesta), a fost ambasador în România înainte de a fi numit ministru de externe (februarie 1941) și prim-ministru (aprilie 1941-martie 1942). După război a fost judecat, condamnat la moarte și executat.

28 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 10.

29 Ibidem, f. 11.

30 Ibidem.

31 Ibidem, f. 12.

32 Ibidem, f. 15.

33 Ibidem, f. 10.

34 Giuseppe Bottai (n. 3 septembrie 1895-d. 9 ianuarie 1959) avocat, economist, ziarist și om politic italian. A fost ministrul Educației în perioada 1936-1943.

35 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 14.

tul balcanic de corecție: bâta³⁶, a menționat cotidianul, care a mai afirmat că românii au luat pământurile ungurilor și i-au oferit moșilor, apoi au românizat multe așezări rurale maghiare. Scopul acestor acțiuni a fost acela de a transforma maghiarul într-un „cerșetor incult, pentru ca apoi să fie românizat”³⁷.

Presa de la București s-a dovedit și mai redusă decât cea ungară, cu doar 6 articole, apărute în *Universul* și *Țara* (câte două), *Viața* și *Ardealul* (câte unul). Sever Pop³⁸, un fruntaș ardelean, gazetar și formator de opinie, a semnat în *Viața* (8 iunie) un articol despre răposatul mitropolit Alexandru de la Blaj, citând mesajul acestuia către rege: „Mă bucur că numele de Român și Ardelean nu figurează nici măcar cu un vot negativ pe hârtia care a însemnat sfârșirea hotarelor scumpului pământ ardelean”³⁹. Ziarul *Ardealul* (13 iunie) a publicat articolul „Solidaritatea Ardealului”, în care s-a afirmat că figurile transilvane marcante au suprapus „masiv și hotărât”⁴⁰ interesele neamului și românismului peste interesele mici și trecătoare. În aceeași zi Grigorie Popa în *Țara* a abordat problema colaborării militare româno-germane, care prefigura „icoana întregă și rotundă a Patriei”⁴¹, adică reîntregirea hotarelor.

La 19 iunie 1941 întreaga presă națională în frunte cu *Universul*, *Curentul* și *Viața* au acordat largi spații tipografice pentru a prezenta studiul lui Gino Lupi⁴²

apărut în revista *L'Europa Sud-Orientale*, care făcea o comparație între etnogeneza ungurilor și a românilor, cu accente pe spațiul transilvan. Autorul a considerat că «amestecul» român (daci și romani) este „mai nobil decât cel unguresc”⁴³, alcătuit din triburi finice, tătare și slave. De asemenea, Transilvania „nu este leagănul națiunii maghiare, iar secuii nu sunt rasă pură maghiară”⁴⁴, deoarece aceștia din urmă sunt amestecați cu români deznaționalizați. Finalul studiului este extrem de tranșant, afirmând că românii sunt primii locuitori ai Transilvaniei, în timp ce ungurii „fac parte din hoardele barbare care au devastat Europa și Italia de nord, fiind considerați drept un flagel al Europei”⁴⁵.

Ultima apariție publicistică a lunii iunie 1941 menționată de analiștii militari ai Secției a II-a Informații a fost poezia „De viitorul nostru nu mi-e teamă”, semnată de N. Crevedia⁴⁶ în *Universul*, care se încheia astfel: „Și-ntreg așa, cum soarele răsare,/Să afle-acei ce-au rupt și-or mai lovi/C-a fost o vatră-a României Mare/Și mare ea, în veci, din nou va fi”⁴⁷.

Presa ungară a continuat să fie monitorizată de specialiștii militari în surse publice care, constant, au elaborat materiale direcționate către beneficiarii legali. În ansamblu, Secția a II-a și-a îndeplinit cu profesionalism sarcinile și misiunile cla-

36 Ibidem.

37 Ibidem.

38 Sever Pop (n. 27 iulie 1901, Poiana Ilvei, Bistrița Năsăud, - d. 17 februarie 1961, Louvain, Belgia), lingvist, absolvent al Facultății de Filologie din Cluj (1923), doctor (1925), specializare la Paris în geografie lingvistică (1925-1927), profesor la Universitățile din Cluj (1931), Cernăuți (1939) și București (1940), director adjunct la Academia di Romania din Roma (1941-1946) și profesor la Universitatea Catolică din Louvain.

39 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 11.

40 Ibidem, f. 12.

41 Ibidem.

42 Gino Lupi (n. 23 decembrie 1892, Bondeno-d.

20 octombrie 1982, Milano) filolog, lingvist, orientalist și poliglot, s-a împrietenit cu Aron Cotruș și a rămas un prieten al României. Pentru mai multe detalii a se consulta: Alexandru Ruja, *Gino Lupi și cultura română*, la adresa www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod?=5273.

43 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 13.

44 Ibidem.

45 Ibidem.

46 N. Crevedia, pseudonimul lui Nicolae Cristea (n. 24 noiembrie 1902, Crevedia-Mare, Giurgiu-d. 5 noiembrie 1978, București) a absolvit Facultatea de Litere și Filozofie din București și a debutat cu articole și recenzii în revista *Viața Literară* (1936). În perioada 1940-1944 a fost atașat de presă și secretar cultural la Ambasada României de la Sofia.

47 ANIC, fond PCM, dosar 565/1941, f. 15.

sice și cele asimetrice, pe timp de război, de instituții ale sistemului de securitate
consacrându-se ca una din cele mai soli- națională.

Anexa 1

Mai	Mass-media din Ungaria	Mass-media din România
1		Cu ocazia reglementării salutului drapelului, ziarul Universul scrie un articol în care arată că drapelul „simbolizează unitatea Neamului, hotărârea dârză a solidarității frățești. În fața lui ne descoperim cu convingere religioasă pentru că el este îndrumătorul zilelor dreptății ce va să vină”.
5		Reproducem din articolul „Omagiu Dinastiei” publicat în ziarul Țara: „Suntem siguri că actualul nostru Monarh va ști, la rândul-l, să îndeplinească rotunjirea țării de altă dată oricâte greutateți ar fi de întâmpinat, orice piedici ar fi de înfrânt, oricâte jertfe ar fi trebuincioase”.
6	Ziarul Keleti Ujság reproduce următoarea telegramă a Agenției Telegrafice Ungare: „Cercurile politice acordă o deosebită importanță părții din discursul Führerului Hitler în care vorbește despre aliații, camarazii de arme și despre prietenii imperiului german. Führerul și-a exprimat bucuria că Ungaria, aliata credincioasă a Germaniei, a făcut iarăși un pas mare pe calea revizuirii și că s-a putut îndrepta iarăși o greșeală a tratatului de la Trianon. Führerul a constatat cu mulțumire că vechiul aliat și camarad de arme, care și acum a mers alături de Germania, a pășit iarăși pe calea dreptății. Ceea ce Reichul a manifestat întotdeauna prin fapte, acum Führerul Germaniei a exprimat și în cuvinte. El dorește sincer revizuirea pentru Ungaria. În cercurile politice germane domnește convingerea că discursul Führerului Hitler recunoaște biruința politicii revizioniste a Ungariei, care a urmat o cale dreaptă de la războiul mondial”.	Universul este închinat serbărilor comemorative ale lui Ion C. Brătianu de la Florica. Scriind despre sfințirea din nou a bisericii aduse acolo de la Albac, [ziarul] întrebuințează următoarele expresii: „Astăzi s-a sfințit din nou acest locaș de închinăciune în care s-a născut idealul de luptă al lui Horia. Facă Domnul să se îndeplinească rugăciunea noastră de libertate deplină pentru toți Românii”. Cu această ocazie dl. Valer Roman a spus, între altele: „Pentru noi refacerea integrității teritoriale a României constituie marea insomnie a istoriei, așa cum acest ideal a tulburat visurile marilor patrioți ai Vechiului Regat și ale celor din provincia de peste munți”.

7		Ziarul Viața, în darea de seamă despre serbările de comemorare de la Florica, reproduce cuvântarea dlui. Valer Roman cu pasajul reprodus mai sus, la 6 mai 1941.
8	Pesti Hirlap, ocupându-se în articolul de fond despre problema naționalităților și a spațiului vital, ajunge la concluzia că Ungaria Sfântului Ștefan este cea mai indicată pentru a reuni în granițele ei, în pace și înțelegere, toate naționalitățile care și în trecut și-au găsit în regiunea aceasta propriul lor spațiu vital.	Ziarul Viața publică următoarele versuri ale unui refugiat: „Nu voi aur, nici palate, ci-o fărâmbă de noroc/Să-mi dea Domnul fericirea să-mi văd țara iar la loc/Ca-nainte de-a-mi da duhul, să vă rostesc sus și tare/Asta-i viața ce-am dorit-o: să-mi văd România Mare!” Ziarul Țara comemorează trei ani de la moartea lui Octavian Goga. Cu acest prilej, dl. Grigorie Popa scrie: „Români de pretutindeni și voi refugiaților, și voi expulzaților, să adunăm Larii și Penații vetrelor noastre cotropite, devastate și părăsite și să-i încredințăm duhului tutelar al lui Octavian Goga fulgerul protestărilor noastre românești. Și nu uitați: Octavian Goga ne așteaptă la Ciucea!”
10	Nemzeti Ujság subliniază că ziarul elvețian Berner Tagblatt se ocupă de problema reorganizării Europei. Deși noile frontiere n-au fost fixate încă, totuși ele se pot întrevădea. Imperiul german, ca și Stalin, nu vor să creeze granițe artificiale. În viitor Ungaria va fi centrul sud-estului european. Poziția ei centrală, ca și numărul populației sale, îi impun rolul acesta.	
11	Sub titlul „Ardealul și Bizanțul” ziarul Magyarország scrie că „românii, ca oricare îmbogățiți, își caută strămoșii, originea lor latină, mai ales în Ardeal, pe care n-au putut-o însă dovedi prin nimic. Chiar și stilul de construcție obișnuit în România este stilul bizantin și nu stilul roman”.	
12	Pesti Ujság, descriind Oradea, afirmă că „românii au distrus complet acest oraș, atât ca aspect urbanistic, cât și sufletește”. 8 órai Ujság, sub titlul „Zece Mai”, comentează un articol apărut în ziarul Keleti Ujság din Cluj. În acest articol se constată că ziua unirii tuturor Românilor a fost sărbătorită de 22 de ori și în Ardeal.	

12	<p>Sufletul poporului este însă un complex foarte sensibil: dorința poporului ajunge la cuvânt înainte să ajungă și dreptatea lui. În ultimii ani ai stăpânirii românești feciorii de la sate cântau prin cârciumi: „Ficat de gâscă, ficat de rață, Zece Mai nu va mai fi niciodată”. Din toate parăzile și din toate cuvântările rostite au mai rămas în Ardeal numai cuvintele „Zece Mai”. Pronunțăm aceste cuvinte ca să fie un avertisment, pentru ca să se știe că Ardealul nu mai poate ajunge ceea ce a fost.</p>	
15	<p>Ziarul Magyarország, comentând prăbușirea Iugoslaviei, scrie următoarele: „după părerea cercurilor politice, mai ales germane, care se ocupă cu reorganizarea teritoriului sud-est european și balcanic, nu se poate avea în vedere numai principiul etnic, ci trebuie să se țină cont și de alte considerații istorice, dar mai ales geofizice”.</p> <p>Aceleași principii le susține și presa italiană. Instaurarea principiului naționalităților a sfârtecat și balcanizat Europa și a dus la situația de azi. Ziarele italiene dau drept exemplu de completă unitate geografică și istorică Ungaria milenară, cea mai veche civilizație a așa-zisului «spațiu vital» care, cu 900 ani înainte, la constituirea statului maghiar creștin, a înfăptuit conviețuirea pașnică a popoarelor de aici. Ziarele italiene constată în mod eronat că bazinul carpatic a fost spațiul vital al ungurimii, împărțit cu alte popoare, pe care, apărându-le, ea le-a ingerat și s-a împuținat ca număr. „Diletanții tratatului de pace din jurul Parisului au distrus această unitate a imperiului coroanei Sfântului Ștefan, care a asigurat bunăstarea, pacea și cultura” – afirmă presa italiană. Aceasta arată mai bine ce înseamnă imposibila aplicare a principiului național, dacă nu se ține seama și de celelalte considerații spațiale. Ei au comis un păcat nu numai față de Ungaria, ci chiar față de Europa și, acum, păcatul acesta s-a răzbunat...</p>	

	Pe străzile Budapestei mașinile blindate ale armatei maghiare se înapoiază victorioase din sud. Cea mai bună națiune de soldați – națiunea germană – admiră faptele armatei noastre. Coroană Sfântă lucește acum într-o nouă lumină, însă ideea pentru care în războiul mondial au căzut sute de mii stă sădită în monumentul eroilor: «Pentru hotarele milenare».	
17	Magyar Nemzet anunță că Muzeul Maghiar Ardelean a anunțat o serie de conferințe, care se țin la Cluj. Într-o asemenea conferință prof. Giesza Istvan a afirmat că primii locuitori ai Ardealului au fost slavii, au urmat apoi maghiarii, iar mai târziu coloniștii sași, în timp ce românii au apărut numai în sec. XV și au avut doar rolul de a da denumiri topografice.	Dl. Grigorie Popa scrie în ziarul Țara următoarele: „Fără a cădea în exagerarea unor judecăți de valoare pripite, credem că aceasta este măduva realității românești de azi și de la această confruntare cu datele ei esențiale trebuie să pornească inițiativele, să se cimenteze convingerile, să se oțelească voințele și să se învoldureze credința în reînvierea României Mari”.
18		Ziarul Viața, sub titlul „Guvern și Națiune”, scria următoarele: „destrămarea hotarelor să dea națiunii simțul instinctiv al solidarității, iar Guvernului voința și hotărârea de a-i înfăptui idealul. Cununa biruințelor triumfătoare să fie împletită din eforturile comune a tuturor sufletelor românești, din participarea integrală a Țării la durere și suferințe, iar acțiunea Guvernului să-i pregătească frontispiciu măreț, cuprinzător de zări îndepărtate, spre care numai cu gândul ne este permis azi să zburăm”.
21	Pesti Ujság publică o corespondență din Oradea, din care spicuim următoarele: „După ocuparea Ardealului de către români, a urmat regimul bacșișului regățean și secerișul bogat al evreilor, precum și pieirea ungurilor... Cimitirul are o parte unde crucile simple de lemn, fără nume, se înșiră cu miile. Aici odihnesc circa zece mii de unguri, jertfe ai stăpânirii evreo-române. În timpul ocupației românești ungurii au fost chemați la militarie și înghesuiți în cazărmile de aici, fără a li se da însă alimente. Domnii din Regat și evreii au împărțit banii destinați aprovizionării, iar ungurii au murit de foame, de tifos exantematic, dizenterie și holeră, fiind aruncați câte cinci-șase într-o groapă”.	

24	Ziarul Pest anunță că în editura Dante a apărut romanul cu titlul „Pe urma un- gurilor”, scris de Ignác Rózsa, în care se descrie „în culori zguduitoare viața ungurilor condamnați la pieire în Re- gat – marele cimitir al ungurimii”.	
27	<p>Uj Magyarország publică declarațiile făcute de către dl Iosif Nyirő, președin- tele Partidului Ardelean, Secția Cluj, la o întrunire patriotică. Făcând istoricul revoluției de la 1848, când Dieta arde- leană a votat uniunea cu Ungaria, dl. Nyirő a declarat: „Niciodată nu vom înceta să menținem idealul uniunii ar- delene cu patria-mamă, ideal pe care l-am avut în inimi în timpul celor 22 de ani de ocupație”. În continuare, d-sa a făcut apel la mulțime pentru a face legământ că aniversarea uniunii din 1848 să însemne uniunea eternă cu patria-mamă milenară, care în viitor va trebui apărută de orișice primejdie.</p> <p>Sub titlul „Triumful ideii istorice”, Pes- ter Lloyd publică un articol în care se ocupă de întrunirea festivă ținută la Ungvár de către Societatea Științifică a regiunii Carpatine. La această întrunire a luat parte și dl Hóman Bálint, minis- trul Instrucțiunii Publice, care a ținut și un discurs, din care spicuim următoa- rele: „Vorbind de triumful ideii istorice nu vrem să spunem prin aceasta că aici este vorba de vreun eveniment din tre- cutul recent. Această idee s-a evidențiat numai în ultimul timp și s-a impus față de încercările din trecut de a crea în ba- zinul carpatin, cu mijloace insuficiente, ordine, unire și mulțumire. Douăzeci de ani de experiență au dovedit că s-au co- mis nu numai greșeli peste greșeli, ne- dreptăți peste nedreptăți, ci că și punc- tul de plecare a fost greșit. Astăzi știm că în bazinul carpatin, acest spațiu cu multiple naționalități, se poate progre- sa numai datorită unui principiu sinte- tic, un principiu care nu desparte, care nu contestă unitatea acestui spațiu. Un astfel de principiu este cel istoric” (Tran- silvania aparținând deci Ungariei).</p>	

29	<p>Ziarul Nemzeti Ujság reproduce câteva fragmente din discursul rostit la Cluj de noul președinte al Partidului Ardelean, contele Adalbert Teleki: „Stăpânirea românească a atacat în existența lui poporul maghiar din Ardeal. Până când nu se va face dreptatea istorică definitivă, Partidul Ardelean nu va înceta de a sprijini din toate puterile Guvernul pentru a asigura o viață liniștită și securitatea individuală și materială a ungarilor din sudul Ardealului”.</p> <p>Pesti Hirlap reproduce cuvântarea-program a dlui Mikó Imre, secretarul general al Partidului Ardelean, din care reproducem următoarele: „Partidul consideră pământul milenar maghiar spațiu vital maghiar și prima lui datorie este să asigure aici oricărui maghiar muncă și pâine. El nu se va liniști până când nu se va da o soluție definitivă a soartei maghiarilor din Ardealul de sud. Trebuie să ne împărțim pâinea maghiară cu frații noștri refugiați, ungurii extracarpatici trebuie să fie repatriați și ungurimea scoasă din bunurile ei trebuie repusă în toate drepturile”.</p>	
30		<p>Ziarul Universul își închină numărul eroilor. În editorial scrie: „Ei au fost eroi fiindcă în ei a vorbit glasul adânc al instinctului național, fiindcă de veacuri și-au înțeles așa datoria lor de români, care este de a apăra mormintele strămoșilor și pâinea copiilor, de a lupta și sângera pentru pământul românesc, pentru tot pământul românesc, unde frații lor sunt mânați de același gând, vorbesc aceeași limbă”.</p>

(Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 565/1941, f. 1-8)

Anexa 2

Iunie	Mass-media din Ungaria	Mass-media din România
1	Ziarul Nagy Magyarország, vorbind despre progresele făcute de Ungaria în timpul regenței dlui Horthy, scrie: „Dar nu ne-am ajuns încă scopul. Și astăzi mai avem încă granițe sângerânde. Cei realipiți nu s-au încadrat încă perfect în corpul neamului. Știm că ne mai găsim în fața unor datorii mari și glorioase, dar îndeplinirea acestora o înlesnește auroa unui viitor mai bun pe care o vedem pe cerul nostru”.	
3	Comentând recenta vizită la Roma a primul-ministru L. Bárdossy, ziarul Pest afirmă următoarele: „Ungaria este desemnată pentru rolul de conducere în răsăritul Europei, încredințat de către puterile Axei pentru străvechea sa fidelitate și pentru curajul cu care a suportat numeroasele încercări prin care a trecut”.	
7	Cu ocazia vizitei la Cluj a dlui Hóman Bálint, ministrul Instrucțiunii, ziarul Nemzeti Ujság publică următoarele declarații făcute de acesta: „Lupta noastră pentru Ungaria istorică încă nu s-a terminat. Pământul și poporul recucerit trebuie și păstrat. Trebuie să arătăm acum lumii întregi că, într-adevăr, suntem demni și capabili să stăpânim pământul acesta, să guvernăm și să conducem popoarele conlocuitoare, să apărăm cultura occidentală și să o răspândim, pentru ca astfel să ne împlinim misiunea milenară. Trebuie să arătăm acum că avem puterea, voința și capacitatea, temperanța și spiritul de sacrificiu, disciplina, sârguința, simțul și conștiința datoriei să ne achităm de misiunea noastră istorică”.	

8		Ziarul Viața publică un articol semnat de dl prof. Sever Pop despre mitropolitul Alexandru de la Blaj, stins din viață. Recapitulând acțiunile și ținuta demnă a defunctului mitropolit, reproduce cuvintele lui spuse în 1940 în legătură cu sfârșirea hotarelor: „În atâta durere și o mică bucurie, Majestate: Mă bucur că numele de Român și Ardelean nu figurează nici măcar cu un vot negativ pe hârtia care a însemnat sfârșirea hotarelor scumpului pământ ardelean”.
10	Ziarul Pesti Hirlap scrie: „Rolul istoric al Ungariei apare și mai evident în fața străinătății. Ungaria este cel mai mare, cel mai puternic și cel mai bine consolidat stat din sud-estul Europei, atât din punct de vedere politic, cât și economic”.	
13		Gazeta Ardealul publică un articol, „Solidaritatea Ardealului”, semnat de președintele Asociației Refugiaților Ardeleni, în care se afirmă: „Peste interesele mici și efemere, Ardealul, cu marile lui figuri reprezentative ale vieții intelectuale, suprapunea masiv și hotărât interesele mari ale neamului Unității permanente a Românismului întreg”. Dl. Grigorie Popa publică în ziarul Țara, sub titlul „Frăția de arme româno-germană”, următoarele: „Poporul românesc a înțeles din prima clipă sensul acestui fapt. Intuițiile înțelepciunii lui, crescute din izvoarele aceleiași nobleți existențiale ca și cuprinzătoarea lui ospitalitate, a prefigurat în prezența trupelor germane de pe cuprinsul Țării icoana întreagă și rotundă a Patriei”.
15	Sub titlul „Spațiul vital în bazinul Carpaților”, ziarul Pesti Hirlap scrie: „Trianonul a provocat popoarelor din bazinul Carpaților numai rele economice și neajunsuri, fiindcă nu se poate crea artificial, care să înlocuiască ceea ce a hotărât Providența divină. Acum națiunea aceasta a scăpat de sub obsesia sufocantă a unui coșmar și a revenit la unitatea din care totdeauna a făcut parte”.	

17		<p>Țara publică un articol, „Suprema noastră dato-rie”, semnat de dl Gh. Brânduș, din care extragem următoarele: „Numai în felul acesta (renunțând) vom lega existența noastră de duhul pământurilor noastre, pe care de atâta vreme le-am vrut în rotundul format al României întregite”.</p>
19		<p>Ziarele românești (Universul, Curentul, Viața etc.) publică un articol al dlui Gino Lupi, reproduc din [revista] L'Europa Sud-Orientale, din care reținem următoarele idei: „În ultimul număr al revistei a apărut un articol cu idei eronate referitoare la români. Articolul amintește că românii sunt un popor amestecat. Dar și ungurii sunt un popor amestecat și anume din triburile finice cu triburile tătare și slave. Amestecul român provine din elementele dace și romane și, în orice caz, este mai nobil decât cel unguresc. În articolul amintit se mai spune că românii au apărut în secolul XII. Afirmția e lipsită de temei, deoarece epoca imigrării popoarelor din Balcani în nordul Dunării este cunoscută. Nu se cunoaște însă epoca imigrării românilor, semn că ei s-au născut pe acest pământ. Tiparul n-a fost adus în România de Ungaria, ci a fost adus din Veneția, prin Grecia, de către sașii din Transilvania.</p> <p>Nu se poate vorbi de o patrie maghiară pentru locuitorii din Transilvania, deoarece majoritatea populației este românească. Până în 1867 era un guvern pur german. Românii se găseau aici înainte de venirea ungurilor. Numai de la 1867 Transilvania a aparținut Ungariei, care a dus o politică crudă, deznaționalizând pe sași, români etc. Românii au acceptat unirea religioasă cu Roma nu sub influența maghiară, ci sub cea italiană și austriacă, deoarece ei au rămas departe de blocul catolic maghiar. Limba latină au învățat-o românii la Roma, la Propaganda Fide și nu de la unguri.</p> <p>Transilvania nu este leagănul națiunii maghiare, iar secuii nu sunt rasă pură maghiară. Printre ei se află mulți români deznaționalizați. Românii sunt pe pământul acesta de la primele lor începuturi de viață, pe când ungurii fac parte din hordurile barbare care au devastat Europa și Italia de nord, fiind considerați drept un flagel al Europei. Iată adevărul istoric – încheie dl Gino Lupi. El trebuie cunoscut, deoarece România este prietena și aliată noastră”.</p>

21	<p>Ziarul Pester Lloyd, ocupându-se de declarațiile făcute la Cluj de dl Bottai, ministrul Instrucțiunii Publice al Italiei, scrie următoarele: „În introducere, ministrul italian a accentuat importanța faptului că .. transmite salutul școlii italiene reînviată Universității maghiare din Cluj, realipită de curând. «Știu că Universitatea din Cluj a fost simbolul unității Transilvaniei cu Ungaria, iar astăzi, după 20 de ani, ea este din simbolul acestei unități legitime». Nu s-ar fi putut găsi o formulă mai clasică pentru legitimitatea reunirii Transilvaniei cu Ungaria decât această frumoasă frază a noului doctor onorific al Universității din Cluj. Și-a exprimat astfel convingerea că trebuie considerată ca principiul noii politici de organizare a puterilor Axei în sud-est, în virtutea cărei repararea nedreptăților teritoriale față de Ungaria și Transilvania de acum 20 de ani este condiția fundamentală pentru o condiție de pace, de bună și refacere adevărată în această parte a Europei”.</p>	
22	<p>Publicând un reportaj asupra orașului Huedin, ziarul Nemzeti Ujság scrie următoarele: „Huedinul nu s-a schimbat în timpul oprimării românești de 22 ani, cu toate că opinca valahă a călcat aici mai sălbatic și aici a răsunat mai tare elementul balcanic de corecție: bâta. Toate mijloacele negre și sălbaticale ale românilor s-au năpustit asupra Huedinului, pentru a înfrânge mândrul popor maghiar. Scopul era și aici, ca în tot Ardealul, să facă din ungur un cerșetor incult, pentru ca apoi să fie românizat. De aceea românii au luat de la unguri pământul și l-au împărțit moșilor din munți. Românii au început exterminarea ungurilor pe terenul economic.</p>	

	Sub stăpânirea românească s-au românizat comune întregi, dacă n-au avut în apropiere orașe”.	
25	Ziarul Pest, comentând intrarea Ungariei în războiul contra Rusiei, precum și ecoul stârnit în Italia de această veste, scrie următoarele: „Prin urmare, când Ungaria își ocupă locul și își asumă răspunderea în rândul adversarilor comunismului, ea dovedește prin aceasta că ungurii sunt un popor conștient și matur, apt să-și împlinească datoria ce-i revine în Europa nouă. Rolul tradițional istoric al ungurilor ca santinelă avansată a Europei nu suferă înfrângere”.	Universul publică o poezie a lui N. Crevedia, cu titlul „De viitorul nostru nu mi-e teamă”, din care cităm rîndurile: „Și-ntreg așa, cum soarele răsare, / Să afle-acei ce-au rupt și-or mai lovi / C-a fost o vatră-a României Mare / Și mare ea, în veci, din nou va fi”.

(Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 565/1941, f. 10-15)

POLEMICA DINTRE IULIU MANIU ȘI VALER POP ASUPRA DICTATULUI DE LA VIENA ÎN ANALIZA SERVICIULUI SPECIAL DE INFORMAȚII (1942)

Dr. Alin Spănu

Key words: Romania, Iuliu Maniu, Valer Pop, The Dictate from Vienna, polemic

The polemic between Iuliu Maniu and Valer Pop concerning the Vienna Dictate analysis the Intelligence Special Service

Abstract: The study presents Iuliu Maniu's criticism against Valer Pop, who was a member of the Vienna delegation, and the latter's reply.

The correspondence between the two politicians was analysed by the Intelligence Special Service, which elaborated a framework for the smoothing of the different perspectives and for countering Magyar revisionism.

Dictatul de la Viena a produs un șoc în societatea românească, care a căutat, în primul rând, să identifice vinovații de această situație. Vinovatul principal a fost găsit în persoana regelui Carol al II-lea, cel care și-a asumat conducerea țării în februarie 1938, deoarece nu a reușit să gestioneze eficient politica externă și nici să înzestreze armata într-un mod în care să se opună eficient amenințărilor din afara granițelor.

Pe acest fond a început o dispută, inițial publică, apoi epistolară, între două personalități: Iuliu Maniu¹ și Valer

lui Partid Național-Țărănesc (1926-1933, 1937-1947). Prim-ministru în trei rânduri (noiembrie 1928-iunie 1930; iunie-octombrie 1930; octombrie 1932-ianuarie 1933) după care a trecut în opoziție față de Carol II (1930-1940) și mareșalul Ion Antonescu (4 septembrie 1940-23 august 1944). După înlăturarea mareșalului Antonescu (23 august 1944) este numit ministru de stat (până la 4 noiembrie 1944). La 29 octombrie 1947 a fost implicat într-un proces, împreună cu alți lideri ai partidului, sub acuzația de „activitate criminală împotriva statului”, iar la 4 noiembrie 1947 a fost condamnat la închisoare pe viață de autoritățile comuniste. Pentru mai multe detalii a se consulta: Pompiliu Pop Mureșan, *Adevărul despre Iuliu Maniu*, București, 1946; Marcel-Dumitru Ciucă (ediție și studiu introductiv), *Procesul lui Iuliu Maniu. Documentele procesului conducătorilor PNȚ*, vol. 1-4, Editura Saeculum I.O., București, 2001.

1 Iuliu Maniu (n. 8 ianuarie 1873, Șimleul-Silvaniei, Sălaj – d. 5 februarie 1953, închisoarea Sighet), doctor în drept (1896), președinte al Societății „Petru Maior”, jurist consult al Mitropoliei Române Unite (1898-1915); intră în conducerea Partidului Național Român (1897), deputat în Parlamentul de la Budapesta (1906), mobilizat și trimis pe frontul italian în primul război mondial (1914-1918). La 1 decembrie 1918 este ales președinte al Consiliului Dirigent (1918-1920), președinte al PNR (1919-1926) și membru al Academiei Române (1919). După fuziunea PNR cu Partidul Țărănesc (1926) este ales președinte al nou-

Pop². Amândoi ardeleni, amândoi luptători pentru Unirea cu România din 1918, drumurile li s-au separat ulterior. Iuliu Maniu a devenit mai cunoscut ca lider al Partidului Național Țărănesc (PNȚ), ca prim-ministru și apoi ca opozant al regelui Carol al II-lea. La rândul lui, Valer Pop s-a înscris în Liga Apărării Național Creștine, după care a trecut în Partidul Național Liberal (PNL), unde a deținut câteva portofolii ministeriale și a condus delegații românești la diferite negocieri în străinătate³. Iuliu Maniu l-a acuzat pe Valer Pop că a făcut parte din delegația care, la Viena, a semnat cedarea Transilvaniei de nord-est și a avut „un rol activ în actul istoric de trădare”⁴. Cel acuzat a răspuns

2 Valer Pop (n. 26 august 1892, Buduș, Bistrița-Năsăud – d. 1 noiembrie 1958, București), a absolvit liceul din Dej (1903), apoi s-a înscris la Facultatea de Drept din Cluj, unde devine doctor în drept (1914). Este mobilizat la Regimentul 1 Artilerie Grea din Viena, trimis la școli militare și pe frontul italian, unde cade prizonier. S-a înrolat în Legiunea românească din Italia (1918-1919). În 1923 devine membru în Liga Apărării Național Creștine, iar din 1926 în PNL, președintele organizației Satu-Mare. Este ministru de stat pentru Ardeal (iulie 1931-ianuarie 1932; octombrie 1934-februarie 1935), ministru de Justiție (ianuarie-mai 1932; februarie 1935-august 1936), ministrul Industriei și Comerțului (august 1936-noiembrie 1937) și ministru secretar de stat (noiembrie-decembrie 1937). Din 16 august 1940 membru al Consiliului juridic de pe lângă Ministerul de Externe, cu rang de ministru plenipotențiar și delegat la negocierile cu Ungaria de la Turnu-Severin și Viena. În 1933 s-a căsătorit cu evreica Ilona Jonas și a adoptat-o pe fiica acesteia din prima căsătorie (Katalin-Catherina), pe care le-a protejat în timpul celui de-al doilea război mondial. Ulterior a fost distins cu titlul „Drepti între Popoare”. A publicat: *Acordul de la Roma*, Cluj, 1934 și *Bătălia pentru Ardeal*, Editura Colosseum, 1991, București (postum).

3 Un punct de vedere critic la adresa sa a fost susținut de deputatul Petre Țurlea în ședința Camerei Deputaților din 17 septembrie 1996: „Conducătorul delegației române la convorbirile cu Sfântul Scaun, greco-catolicul Valer Pop, a trădat interesele românilor și a semnat un tratat neconform cu concluziile comisiei guvernamentale. Pe această bază biserica catolică maghiară din Transilvania a fost, practic, împroprietărită ilegal cu averile ce aparțineau statului român” (www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma17.09.1996).

4 Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri-Serviciul Special de Informații (în continuare se va cita PCM-SSI), dosar 7/1935, f. 74.

prin demontarea acuzațiilor ce i s-au adus și, la rândul său, a punctat cauzele pentru care România a ajuns în situația din 1940, inclusiv cu contribuția lui Iuliu Maniu și astfel a început o polemică între cei doi, care a continuat cel puțin până în 1942.

La 18 iulie 1942 Valer Pop i-a răspuns liderului PNȚ printr-o lungă epistolă (**Ane-
xa 1**) în care a analizat fiecare acuzație ce i s-a adus și a evidențiat că „preocuparea dvs. este forma și refuzați orice discuție sau precizare în ce privește fondul”⁵, aluzie la punctele de vedere extrem de evazive ale lui Maniu față de orice subiect abordat. Această lipsă de claritate și fermitate în declarații a fost speculată de Pop care, extrem de elegant, l-a provocat pe acuzator la un răspuns: „Refuz să cred că dvs. împărtășiți părerea exprimată de unii prieteni, că ați prefera influenței germane în Europa de după război chiar și influența rusească bolșevică”⁶. În finalul scrisorii Pop și-a exprimat speranța ca polemica dintre cei doi să nu se transforme „în arme de propagandă în mâinile Ungariei”⁷.

Cel de-al treilea plan al acestui triptic – după polemica dintre două personalități și subiectul aflat în dispută – îl reprezintă implicarea serviciilor de informații, în cazul de față Serviciul Special de Informații (SSI), structura aflată în vârful comunității de profil din România acelei perioade. SSI a identificat corect atitudinea oamenilor politici români față de Dictatul de la Viena, tendințele acestora de a atrage un viitor capital electoral și, nu în ultimul rând, lipsa unei poziții consecvente de combatere a raptului teritorial. Scrisoarea lui Valer Pop a fost interceptată de cenzură, care a trimis-o spre studiu către Secția I Informații Externe, Frontul de Vest. Șeful Frontului de Vest, maior Aurelian Andra⁸, a analizat do-

5 Ibidem, f. 80.

6 Ibidem, f. 82.

7 Ibidem, f. 84.

8 Aurelian Andra (n. 30 martie 1898, Șicula, Arad – d.?) a absolvit Școala Normală din Arad (1914) și Li-

cumentul și, coroborat cu alte materiale, a elaborat un referat (**Anexa 2**) privind atitudinea oamenilor politici față de Dictatul de la Viena. Concluzia desprinsă era aceea că „personalitățile politice ca și oficialitatea românească nu au un punct de vedere hotărât și unitar în problema româno-ungară, ceea ce, în mod firesc, ne va crea noi prejudicii naționale atunci când această problemă se va repune pe plan diplomatic”⁹. Tocmai de aceea, anticipând posibilele probleme, maiorul Andra a propus înființarea unui Birou Special pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, care să uniformizeze punctele de vedere naționale asupra Dictatului de la Viena, să elaboreze materiale de promovare a drepturilor istorice asupra Transilvaniei și să monitorizeze acțiunile revizioniste ungare. Șeful Frontului de Vest a apreciat că lipsa unui asemenea organ va duce „la pulverizarea forțelor românești în acțiuni și reacțiuni descusute, iar energiile românești rămân, în mare parte, neutilizate”¹⁰.

Deși apropiat de regele Carol al II-lea, Valer Pop nu a făcut parte din camarila acestuia și chiar l-a recomandat pe generalul Ion Antonescu, la începutul lunii septembrie 1940, la funcția de prim-ministru. Ulterior,

a fost păstrat de noul regim la conducerea delegațiilor și comisiilor care au negociat cu Ungaria sau au prezentat, la Berlin și Roma, situația reală a românilor din Transilvania cedată¹¹. După schimbarea regimului a fost anchetat în stare de arest cu privire la Dictatul de la Viena (octombrie 1944-iunie 1945), însă a fost găsit nevinovat. Totuși, regimul comunist l-a condamnat în 1948 la 7 ani de închisoare, pe care i-a efectuat integral, după care și-a trăit ultimii ani în libertate. Opozantul său polemic, Iuliu Maniu, și-a păstrat ambiguitatea în relația cu mareșalul Ion Antonescu, cu regele Mihai și cu Partidul Comunist, cu care a fost aliat la guvernare după 23 august 1944. După preluarea puterii politice comuniștii și-au îndepărtat foștii aliați și s-au comportat cu aceștia mai dur chiar decât cu dușmanii declarați ai noului regim. Astfel, liderul PNȚ a fost implicat în procese prin care a fost scos în afara legii, i s-a ridicat imunitatea parlamentară și a fost condamnat la închisoare pe viață, decedând în universul concentraționar comunist.

Anexa 1

Domnule Iuliu Maniu,

În scrisoarea dvs. din 8 crt. Îmi puneți în sarcină provocarea polemicii cu dvs. să restabilim lucrurile: din toamna anului 1940 dvs. duceți o campanie continuă și agresivă împotriva mea. La aceasta am răspuns cu o totală rezervă, eliminând dintre preo-

ceul din Brașov, înainte de a fi încorporat în armata austro-ungară (1916). A făcut parte din Gărzile Românești (decembrie 1918-martie 1919), după care a fost încadrat în armata română. A urmat Școala Superioară de Război (1927-1929), apoi s-a specializat în domeniul informațiilor fiind șeful Biroului 2 la Diviziile 12 Infanterie din Ismail (1933-1935) și 6 Infanterie din Focșani (1936-1938), după care a fost transferat la SSI ca referent militar pentru Ungaria. Între iulie 1940 și mai 1944 a fost șeful Frontului de Vest. După 23 august 1944 a fost șef de Stat Major al Diviziilor 7 și 6 Infanterie, fiind grav rănit la Mociu-Cămărașu, disponibilizat (iulie 1946) și trecut în rezervă ca invalid de război cu gradul de general de brigadă (august 1947). A fost arestat de regimul comunist în iulie 1951 și a fost eliberat în ianuarie 1956. Pentru mai multe detalii a se consulta: Lionede Ochea, *Serviciul Special de Informații al României pe Frontul de Vest 1940-1944*, Editura Tipart, București, f.a., p.132-142.

9 ANIC, fond PCM-SSI, dosar 7/1935, f. 71.

10 Ibidem, f. 73.

11 Interesul generalului Antonescu față de această problemă este relevant și de deseale convocări ale lui Valer Pop, cfm. *Pace și Război (1940-1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu (comentarii, anexe, cronologie)*, vol I *Preludii. Explozia. Revanșa (4 septembrie 1940-31 decembrie 1941)*, Gheorghe Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cârstea (editori), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008. Valer Pop a discutat cu Conducătorul Statului, chemat de acesta sau în audiență, la: 5 și 8 octombrie, 11 și 28 noiembrie, 9, 14 și 21 decembrie 1940; 5, 6, 13 și 31 ianuarie 1941; 10, 12 și 19 februarie 1941; 26 martie, 3 aprilie și 5 noiembrie 1941; 21 aprilie 1942; 21 februarie 1943.

cupărilor mele orice adversitate, dușmănie sau polemică. Dvs. m-ați atacat într-una și față de românii din Ardealul de Nord care veneau în România liberă și pe care, ori de câte ori aveam prilejul, îi îndrumam să vă viziteze. Aceștia mă informau că dvs. mă atacați vehement pentru semnarea arbitrajului de la Viena. Crezându-vă greșit informat, v-am lămurit printr-o scrisoare-autografă, deci absolut discretă, că nu am semnat arbitrajul, încheind scurtele rânduri cu credința că, în viitor, nu vă veți folosi de acest argument. Vă lăsam însă libertatea să mă atacați pe orice alt motiv.

Dvs. mi-ați răspuns la 27 iunie [1942] cu o avalanșă de informații și învinuiri, care culminau cu fraza că eu am avut „un rol activ în actul istoric de trădare prin care s-a cedat o parte însemnată a Transilvaniei”, precum și altele de aceeași brutală agresivitate. Mai mult, dvs. ați tolerat – mă mărginesc la această constatare – ca prietenii dvs. să multiplice acest schimb de scrisori și să colporteze copiile în București, probabil și în provincie. Las în seama oamenilor cu judecată obiectivă să constate din partea cui s-a produs actul de provocare. La rândul meu, prin scrisoarea din 2 iulie a.c. am acceptat, cu regret, provocarea și am așezat polemica, de la început, pe firescul ei tărâm, adică am schițat cauzele care au determinat prăbușirea hotarelor României și am arătat ce a fost în realitate arbitrajul de la Viena, desprinzând și răspunderile formale și morale ce se desemnează în jurul acestor probleme de fond. Am comunicat această scrisoare d-lui. Vaida-Voevod¹², numai după ce

d-sa m-a informat că i s-au remis din partea dvs. copii de pe scrisorile din 22 și 27 iunie a.c. Dvs. deci m-ați silit să intru în polemică cu dvs. și pare că dvs. vreți să împingeți și la publicarea acestei polemici.

În polemica deschisă, dvs. ocoliți cu o îndărătnică consecvență miezul problemelor: nu vreți să examinați cauzele prăbușirii hotarelor României din 1940 și refuzați să situați actele, atitudinile și manifestațiile personale sau oficiale din acea epocă, tragică în ansamblul realităților și evenimentelor care le-au precedat sau care le-au înconjurat; dvs. stăruieți în a le desprinde din cadrul lor logic de ansamblu, în a le izola și a le transforma în aprecieri și atacuri personale sau de pură formă. Nu vă pot urma pe această cale, care nu poate da niciun rezultat; voi răspunde acestor digresiuni cât se poate de scurt și numai pentru a nu da loc la interpretarea că tăcerea mea ar fi o recunoaștere a unor afirmații eronate.

Dvs. stăruieți din nou în chestia pretenșelor angajamente luate în saloanele d-lui. C. Brătianu¹³. Repet, am avut o conversație personală cu dl. C. Brătianu. În această conversație am căzut de acord asupra unei afirmări publice a drepturilor românești asupra Ardealului. Despre proteste și angajamente nu s-a vorbit. Nici atunci, nici mai târziu nu am luat parte la o consfătuire mai mult sau mai puțin numeroasă și nu am avut cîntea să vă întâlnesc niciodată în casele d-lui. C. Brătianu. Am expus punctul meu de vedere clar și deschis în consfătuirea fruntașilor ar-

12 Alexandru Vaida-Voevod (n. 27 februarie 1872, Bobâlna – 19 martie 1950, Sibiu), doctor, lider al PNR, a fost deputat în Parlamentul de la Budapesta până în 1918, apoi s-a implicat în viața politică românească fiind prim-ministru în trei rânduri: 1 decembrie 1919-20 martie 1920; 6 iunie-19 octombrie 1932; 14 ianuarie-14 noiembrie 1933. La 22 martie 1945 a fost arestat de autoritățile comuniste, care i-au fixat, în 1946, domiciliu forțat la Sibiu. Mai multe despre viața și activitatea sa, în: Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, me-*

morii, scrisori), Editura Sincron, Cluj, 1993; Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii* vol. I-IV (ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994-1998; Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida-Voevod între Memorand și Trianon (1892-1920)*, Sibiu, 2000; Horia Salcă, Florin Salvan, *Dr. Alexandru Vaida-Voevod, corespondență 1918-1919*, Biblioteca Județeană „George Barițiu”, Editura Transilvania Express, Brașov, 2001.

13 Constantin (Dinu) I. C. Brătianu (n. 13 ianuarie 1866, Florica – d. 5/6 mai 1950, penitenciarul Sighet) a urmat studii de inginerie la Paris, a fost deputat în Parlament din 1910 în 1938, iar din ianuarie 1934 a fost ales președintele PNL.

deleni din 2 august 1940, la câteva minute după ce dl. Alex. Lapedatu¹⁴ mi-a înmănat proiectul protestului. Expunerea mea am citit-o, pentru a nu da ocazia la denaturări. Deci chiar în ziua înmânării proiectului dvs., atât dvs. cât și dl. C. Brătianu, ați luat cunoștință de punctul meu de vedere prin numeroșii prieteni politici care au participat la consfătuire. Nu ați manifestat însă intenția de a mai discuta. Hotărârea dvs. era luată. Vă trimit copii de pe expunerea mea, pentru cazul că nu ați poseda-o.

Păstrez convingerea că, dacă propunerile mele ar fi fost acceptate în întregime și de toți factorii, bătălia pentru Ardeal din 1940 s-ar fi dat în condiții mai favorabile pentru interesele românești. Atitudinea mea nu a fost rezultatul unor „sugestii sau dorințe”, ci a fost determinată de examinarea tuturor împrejurărilor și cunoașterea posibilităților reale din acea epocă. Dacă veți reciti scrisoarea mea din 15 august 1940 adresată regelui Carol II veți constata că am fost în permanentă controversă cu Suveranul și Guvernul și că am refuzat consecvent orice situație personală. Dvs. găsiți contrazicere între refuzul de a recunoaște existența unui litigiu teritorial cu Ungaria și îmbrățișarea tezei de omogenizare a celor două țări prin schimbul de populație, dacă Ungaria acceptă în prealabil și irevocabil această teză. La constatarea acestei contraziceri vă opriți, triumfător, fără a vă da osteneala să priviți în față realitatea și să opuneți o soluție mai bună. Contrazicerea este însă numai aparentă, dacă ea există peste tot. România avea în 1940 aproape un milion și jumătate de unguri: fâșii de pământ la granița apuseană erau locuite de unguri, se-

cuimea era o așezare compactă de unguri, iar orașele își păstrau într-o măsură largă caracterul de centre urbane ungurești. Tot acest pământ de drept românesc de fapt era stăpânit etnicește de unguri. Ungurii nu se împăcau cu dominația românească, după cum românii nu se vor împăca nicio dată cu stăpânirea ungurească. Ce soluție practică aveți dvs. pentru această situație creată prin vicisitudinea istoriei? Cea din 1918? Dar aceasta înseamnă că ori de câte ori conjunctura internațională va fi favorabilă Ungariei, aceasta va ridica problema Ardealului pentru a o soluționa parțial sau integral în favoarea sa și ori de câte ori conjunctura internațională va surâde României, Ardealul va fi sub stăpânire românească. Perspectiva de a schimba stăpânirea cu fiecare generație nu poate constitui o soluție acceptabilă pentru Ardeal și pentru România, care are și primejdia rusească în spinare. Soluția din 1918, amendată cu o soluție de deznaționalizare sau chiar de exterminare a elementului unguresc, așa cum a practicat-o și o practică Ungaria față de români și alte minorități etnice? E admisibilă și mai ales realizabilă o astfel de politică, fără ca ea să se întoarcă împotriva celui ce o practică, înainte de a fi dat rezultate concrete? Toate aceste întrebări reclamă un răspuns.

Eu am îmbrățișat la Turnu-Severin corectivul omogenizării naționale a celor două țări: deci înlăturarea interpenetrațiunii celor două națiuni prin schimbul de populație, urmând o frontieră politică care să coincidă cu frontiera etnică, deci o Românie care să cuprindă pe toți românii și niciun ungur, iar alături o Ungarie care să adăpostească pe toți ungurii și niciun român. Aceasta este soluția istorică și definitivă între cele două țări. Soarta Ungariei îmi este indiferentă, ea nu merită nici interes și nici compasiune din partea unui român. Însă mă pasionează soarta neamului din care fac parte și as fi vrut ca dinamismul românesc și puterea de viață și de rezistență a românismului să nu se macine în lupte periodice și intermi-

14 Alexandru Lapedatu (n. 14 septembrie 1876, Cernatul Săcelilor, Brașov – d. 30 august 1950, penitenciarul Sighet) a fost un intelectual și om politic român. A devenit membru corespondent (1910), membru titular (1918) și președintele Academiei Române (1935-1937). S-a înscris în PNL și a devenit deputat (1922) și senator. În perioada 1923 – 1937 a deținut de mai multe ori portofoliul Ministerului Cultelor și Artelor.

nabile cu ungurii. Atât de necesară și utilă este omogenizarea națională a României, încât dacă soarta binevoitoare ne-ar îngădui refacerea hotarelor apusene din 1940 sau ne-ar cere să le împingem mai departe, în câmpia Tisei, aş elimina și în acest caz tot elementul unguresc din Transilvania și l-aş îngămădi în pustă. Ungurii așezați compact în secuime, în inima României, nu se pot tolera, ungurii stăpânind orașele Transilvaniei nu se pot admite fără a risca punerea în discuție a soartei Ardealului. Stăpânirea permanentă a Ardealului este, însă, o necesitate vitală pentru neamul românesc. Ardealul este cetatea naturală a românismului, în această cetate și în regiunile din jurul ei a trăit și va trăi nația română. Această așezare geopolitică îi asigură existența și îi face cu putință misiunea istorică în sud-estul european. Cetatea însă trebuie curățată de infiltrațiile dușmanului pentru a fi ceea ce trebuie să fie, adică centru de rezistență și nu măr de discordie.

În ultima scrisoare dvs. reeditați toate afirmațiile precedente și mai adăugați încă multe altele, tot atât de eronate sau inexacte. Mă socotesc dispensat de a răspunde la toate acestea. Ele cad de la sine în lumina expunerii ce am făcut în scrisoarea mea din 2 iulie crt. Totuși, unele cer o ripostă. Vă desfîd să-mi arătați când și unde am „felicitat pe Regele Carol II” pentru arbitrajul de la Viena.

În programul negocierilor de la Budapesta, propus de mine și aprobat la 12 septembrie 1940 de Conducătorul Statului, am arătat că România nu trebuie să facă niciun act de ratificare a noii frontiere, deoarece România luptă pentru refacerea vechilor hotare. Am condus negocierile de la Budapesta în așa fel încât nicio convenție de punere în aplicare a arbitrajului nu s-a semnat, iar negocierile au fost rupte la 10 octombrie 1940 fără ca vreo vină să cadă în sarcina României, ci toată răspunderea a apăsât asupra Ungariei, împrejurare care urmată de continua și flagrantă nesocotire a obligațiilor elementare asumate de Ungaria la

Viena a îngăduit României să tragă la timpul său concluzia caducității arbitrajului de la Viena din vina exclusivă a Ungariei.

Resping cu indignare afirmația că am tolerat omorârea, schingiuirea, maltratarea și depozedarea românilor din Ardealul de Nord. Am înfierat în fața opiniei publice mondiale aceste barbarii ungurești prin memorandumul redactat de mine, radio-difuzat în toate limbile în seara zilei de 10 octombrie 1940 când, prin înmânarea lui către prim-delegatul ungar, am rupt negocierile de la Budapesta, apoi am provocat la Berlin întâia anchetă germano-italiană în chestia tratamentului aplicat minorității române. Să deplângem suferințele fraților martirizați: ei au însă dreptul să afirme cu mândrie că martirajul lor va fi asigurat triumful dreptei cauze românești. Am avut o misiune și am acceptat un titlu mai prejos decât cele ce am avut în trecut. La sfârșitul lunii noiembrie 1940, când m-am înapoiat în țară, această misiune a încetat. Ulterior am colaborat la lupta diplomatică prin sfaturi, avize, sugestii, proiecte și propuneri sau adunări de material documentar și asistarea refugiaților. Tot timpul însă nu am ocupat niciun serviciu, nicio funcție, nu am beneficiat de niciun salariu, de nicio diurnă, cu excepția acoperirii cheltuielilor din timpul misiunii mele în străinătate¹⁵.

Față de lămuririle de circumstanță date de reprezentanții diplomați ai unor puteri cu privire la arbitrajul de la Viena sau la amenințările care se profilau la hotare am reacționat prin însăși cuvântarea mea rostită la radio la 1 septembrie 1940. Am arătat

15 În acest sens este elocventă declarația generalului Ion Antonescu cu privire la reducerea cheltuielilor Corpului Diplomatic, făcută în cadrul Consiliului de Cabinet din 27 septembrie 1940: „...principiul stabilit pentru dl. Valer Pop la Budapesta – se plătesc hotelul, masa și o mică sumă, ca să rămână leafa întreagă pentru întreținerea familiilor în țară (*Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. I (septembrie – decembrie 1940)*, ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan-Florin Popovici, București, 1997, p. 97).

atunci realitatea în toată brutală ei goliciune: adică starea de constrângere care a determinat România să accepte arbitrajul. Am vorbit pe înțelesul tuturor, tocmai un om politic să nu fi înțeles cuvinte lemele clare și categorice?

Cu regret constat, încă o dată, că preocuparea dvs. este forma și că refuzați orice discuție sau precizare în ce privește fondul. Astfel, ne găsim pe două planuri distincte. Dvs.ocoliți să luați o atitudine în ce privește fondul, cu pretextul că evoluția evenimentelor istorice nu este încă terminată și procesul este încă în curs. Tocmai fiindcă procesul este în curs ar trebui să vă pronunțați, ca pozițiile inițiale să fie bine precizate. Fără suficiente precizări, pretinsa atitudine din trecut ușor se poate modela în așa fel ca să fie în concordanță cu dezlegarea finală și, astfel, oricine poate afirma că evenimentele i-au dat dreptate. România a practicat orientarea anglo-franceză în ultimii ani, cu oarecare acte de cochetări față de Germania. Ați preconizat dvs. o altă orientare politică și care? Nu, ați aprobat doar cochetăria cu Germania și condamnați că Regele Carol II mai la urmă s-a aruncat în brațele Germaniei. O orientare franco-engleză fără niciun corectiv ne-ar fi ferit de prăbușirea hotarelor? Cum și prin ce mijloace? Dimpotrivă, amputarea țării ar fi fost și mai radicală. Poate, însă, credeți că orientarea politică ar fi trebuit să fie urmată de o intervenție armată alături de foștii noștri aliați? Tragedia Poloniei, Norvegiei, Olandei, Franței, Iugoslaviei, Greciei nu au fost destul de concludente pentru dvs.? Sau poate preferați și pentru România situația și soarta în care se zbat aceste țări? Dacă da, să o spuneți.

În clipa în care ni s-a cerut să ne pronunțăm asupra acceptării arbitrajului, dvs. ce alegere ați fi făcut? Care ar fi fost consecințele hotărârii dvs.? Ați fi ales rezistența armată? Chiar și având în față părerea categorică a conducătorilor responsabili ai armatei că rezistența nu este cu putință? Ați fi înfruntat certitudinea invaziei concentrice

și a ocupării întregului teritoriu național? Toate aceste întrebări reclamă răspunsuri clare pentru a se putea spune că pozițiile inițiale sunt precizate. Dvs. vă complaceți să mențineți în jurul dvs. o atmosferă de orientare anglo-americană, chiar după ce România a ajuns în stare de război cu Anglia și cu Statele Unite. Încercați chiar să stârniți un curent de opinie în acest sens, dar nu vă gândiți că, dacă ați izbuti, țara s-ar disocia de cei ce își varsă sângele pe câmpurile de luptă împotriva aliatului Marii Britanii și a U.S.A. Dvs. scontați o biruință anglo-americană socotind-o profitabilă intereselor românești. Pe ce vă bizuiți însă? Pe iluzii! Cea mai mare dintre aceste iluzii este biruința anglo-americană îmbinată cu un dezastru total bolșevic, când numai prin minune s-ar putea reedita evenimentele din 1917-1918, iar minunile nu se repetă la poruncă. Sau credeți că Anglia biruitoare va risca milioane de soldați pentru a ne apăra pe noi, când nu a fost în stare să lichideze hoardele neorganizate din 1919-1920 și când nu aruncă în luptă armate numeroase proprii pentru apărarea intereselor sale vitale? Refuz să cred că dvs. împărtășiți părerea exprimată de unii prieteni ai dvs. că ați prefera influenței germane în Europa de după război chiar și influența rusească bolșevică. Ar trebui să se știe însă care este teza dvs. Cum pretindeți însă dvs. că pozițiile inițiale sunt bine fixate când lăsați atâtea întrebări esențiale fără răspuns și fără lămuriri?

Am subliniat concepția constantă de politică externă a dvs.: ați fost pentru orientarea anglo-franceză, sunteți pentru cea anglo-americană. Totuși, această orientare constantă a suferit și o eclipsă. Într-adevăr, la 8 septembrie 1940, dl. Ionel Pop¹⁶, nepo-

16 Ionel Pop (n. 24 noiembrie 1889, Gherla – d. 27 ianuarie 1985, București) a fost nepotul lui Iuliu Maniu (mama sa, Elena, era sora liderului ardelean) și a fost crescut de acesta după moartea prematură a tatălui său. A urmat studii de drept și economie politică la Budapesta, Berlin și München și a obținut doctoratul în drept la Universitatea din Budapesta. A debutat

tul și intimul dvs., mi-a arătat că dvs. v-ați convins de necesitatea orientării germane, că sunteți gata să faceți o declarație publică în acest sens și să luați parte la constituirea noului guvern Antonescu prin mai mulți delegați ai dvs. Am replicat d-lui. Ionel Pop că conversiunile miraculoase nu sunt crezute în politică, deci în acea clipă nici schimbarea bruscă de atitudine a dvs. nu ar putea fi utilă țării, dimpotrivă, ar putea da naștere la nedumeriri în ce privește sinceritatea orientării noului regim; că, însă, ați putea aduce mari și prețioase servicii pe altă cale. L-am rugat pe dl. Ionel Pop să vă transmită părerile și sugestiile mele. Ulterior nu am mai auzit vorbindu-se de această nouă orientare a dvs.

Recunosc încă o dată că sunteți un democrat ireductibil. Contest însă că democrația dvs. ar putea revendica eticheta de „națională”. Cum s-ar putea împăca oare democrația într-adevăr națională cu pactele încheiate cu ungurii, bulgarii, ucrainenii, socialiștii și evreii în luptele de politică internă? Cum s-ar putea armoniza democrația națională cu permanentul concurs de care partidul dvs. a beneficiat din partea „anumitei” presei și finanțelor, concurs care a rămas nezdrcinat până la „salto-mortale” ce l-ați făcut de la pactul cu partidul evreiesc la cartelul de asistență electorală cu Corneliu Zelea Codreanu¹⁷?

ca publicist în 1908, colaborând la multe publicații, a fondat și condus revista „Carpați” (specializată în vânătoare, pescuit și chinologie) între 1933 și 1948. După 23 august 1944 a fost numit ministru al Ardealului în guvernele general Constantin Sănătescu și general Nicolae Rădescu (noiembrie 1944-februarie 1945). A fost arestat din cauza fiului său (1948) și și-a plătit libertatea cu articole în revista „Glasul Patriei”, organ de propagandă al regimului comunist pentru cei aflați în exil. Mai multe despre viața și activitatea sa, în: George Limbeanu, *O posibilă biografie romanțată: Ionel Pop sau meandrele unui destin*, în revista *Transilvania* nr. 3/2006, p. 22-23; Ofilat Varvari, *Ionel Pop (1889-1985) luptător pentru Unire și iubitor de natură*, în cotidianul *Răsunetul* din 1 decembrie 2010 (www.rasunetul.ro).

17 Corneliu Zelea Codreanu (n. 13 septembrie 1899, Huși – d. 29/30 noiembrie, Tâncăbești) a urmat Liceul

Da, am făcut parte din Partidul Național, am activat în partidul L.A.N.C. al d-lui. A. C. Cuza¹⁸ și, în 1934, m-am înscris în Partidul Național-Liberal. Din aceste trei organizații politice am făcut parte și nu din mai multe cum pretindeți dvs. Am avut însă un singur crez pe care îl păstrez și acum: Crezul întemeiat pe ideea națională și pe ideea creștină. Toată activitatea mea publică poartă pecetea acestui crez, indiferent de eticheta sub care am activat. Manifestarea îndărătnică a acestui crez mi-a dat satisfacții morale, nu mi-a adus însă niciun avantaj politic sau material. Am avut de înfruntat, atât în profesie cât și în politică, adversitatea firească a presei și a factorilor economici, iudeo-masonici. Trebuie să recunoașteți că nu am avut deloc un simț pronunțat pentru

Militar de la Mănăstirea Dealu (1912-1916), Școala Militară de Infanterie din Botoșani (1917-1918) și Facultatea de Drept din Iași. A fondat Asociația Studenților Creștini (1922) și Liga Apărării Național Creștine (1923), împreună cu A. C. Cuza. În 1927 s-a retras din Ligă și a fondat Legiunea Arhanghelului Mihail. A fost ales deputat de Neamț (1931) și de Tutova (1932). În 1938 a fost trimis în judecată pentru ultraj asupra unui demnitar, pentru care a fost condamnat la 6 luni închisoare, apoi, în mai 1938, a fost retrimis în judecată și condamnat la 10 ani închisoare. În noaptea de 29/30 noiembrie 1938, împreună cu Nicadorii (asasinii lui I. G. Duca) și Decemvirii (asasinii lui Mihai Stelescu), în timp ce era transportat de la închisoarea Râmnicu-Sărat la Jilava, a fost asasinat în dreptul pădurii Tâncăbești. Mai multe date despre viața și activitatea sa în: Șerban Milcoveanu, *Corneliu Z. Codreanu altceva decât Horia Sima*, vol. I-II, Editura Crater, București, 1996.

18 A. C. Cuza (n. 8 noiembrie 1857, Iași – m. 3 noiembrie 1947, Sibiu), urmează liceul la Dresda (1871-1877), își ia licența în litere la Sorbona (1881), după care urmează științele juridice la Paris și Bruxelles, obținând doctoratul în științe politice și administrative (1882) și drept (1886). Intră în politică încadrându-se în Partidul Conservator, fiind deputat (1892) și senator. În perioada 1901-1925 a predat la Facultatea de Drept din Iași. Împreună cu Nicolae Iorga a înființat Partidul Naționalist Democrat (1910-1920), după care a pus bazele Ligii Apărării Național Creștine (1923). Fuzionează cu Partidul Național Agrar (1935) și devine președinte de onoare al Partidului Național Creștin, nou creat. Membru al Academiei Române (1936). După alegerile din 1937 a format un cabinet împreună cu Octavian Goga, guvernând țara timp de 44 de zile, însă fără a deține o funcție executivă.

aceste „realități politice” din România, realități pe care dvs. le invocați în sens peiorativ. În orice caz, eu trecând prin trei partide am rămas la un singur crez, iar dvs. activând în două, cel Național și cel Național-Tărănesc, ați trecut prin toată gama atitudinilor politice, de la dreapta la extrema stânga și de la extrema stângă la extrema dreaptă.

Atacurile dvs. personale m-au constrâns să ripostez. Îmi păstrez însă convingerea că, în mijlocul gravelor preocupări pentru soarta neamului, astfel de atacuri nu au ce căuta. Ziceți că știți să fi avut și eu vreun rol la actul de abdicare al regelui Carol al II-lea. Deocamdată mă mărginesc să mă refer la declarațiile făcute de dl. mareșal I. Antonescu la radio și la unele publicații ale Președinției Consiliului de Miniștri care fac mențiune despre acest rol¹⁹. Doriți să deschideți discuția asupra problemei înzestrării oștirii și a regimurilor din trecut? Sunt la dispoziția dvs., dar luând toate garanțiile că polemica aceasta să nu se transforme în arme de propagandă în mâinile Ungariei. Greșelile mari, fatale pentru țară, s-au săvârșit însă între 1938-1940. Aceste greșeli nu ar fi fost posibile fără concursul larg al prietenilor dvs.; „politica regală” nu ar fi săvârșit greșelile cunoscute fără aceste concursuri. Greșeala fatală însă a fost continuarea orientării franco-engleze împotriva realităților tot mai amenințătoare. Dvs. ați

împărtășit această orientare, ați împărtășit-o pe de-a-ntregul, într-o formă și mai categorică decât a practicat-o „politica regală”, oricât vă desolidarizați de ea. Răspunderea dvs. morală rămâne, deci, în picioare.

Cred în biruința Germaniei și cred că România, care i-a dat un concurs militar și economic atât de larg și de leal, va vedea recunoscute și realizate toate drepturile sale firești în spațiul vital românesc. Retragera strategică de la Viena va da roade bune. Dvs. credeți în victoria anglo-americană și așteptați de la această victorie realizarea aspirațiilor românești. Soarta țărilor și a războaielor este în mâna Atotputernicului. Un lucru este însă cert: Dacă în clipa deznodământului final vom avea un stat național, vom avea un Rege, un Guvern, o armată acoperită de glorie și o structură internă intactă, soarta neamului va fi mai bine asigurată decât dacă România, secătuită de o lungă și ucigătoare ocupație, ar fi o simplă formulă sau expresie geografică.

Primiți, d-le. Maniu încredințarea considerațiunii mele nestrămutate și vă rog să credeți că sunt sincer mâhnit de caracterul personal al polemicii la care m-ați constrâns.

/ss/ Valer Pop

București, 18 iulie 1942

(Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 7/1935, f. 74-85)

19 Despre atitudinea lui Valer Pop în abdicarea regelui Carol al II-lea a menționat generalul Ion Antonescu în Consiliul de Cabinet din 27 septembrie 1940: „Când au fost chemați Valer Pop și Brătianu, după ce am cerut abdicarea Regelui – am cerut abdicarea, am plecat și i-am spus că-i dau timp până la 4 dimineața, și puteam să spun fiindcă eram dictator – după ce a consultat și pe acești oameni, ei s-au dus și la Legația germană și au spus ce-a spus Regele. Regele a spus că dl. gl. Antonescu îi cere abdicarea și că și Armata cere abdicarea. Întreba pe Pop: «Ce crezi că trebuie să fac?». Pop i-a spus: «Sunt de părere că trebuie să abdicăți». Același lucru i l-a spus și Gheorghe Brătianu” (*Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. I (septembrie – decembrie 1940)*, ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan-Florin Popovici, București, 1997, p. 113).

Anexa 2

Referat

din 20 august 1942

Serviciul a ajuns în posesia alăturatei scrisori a d-lui. Valer Pop către Iuliu Maniu. Făcând abstracție de caracterul său polemic, scrisoarea este interesantă prin punctul de vedere ce-l exprimă asupra litigiului româno-ungar, sensibil apropiat sau chiar identic cu cel preconizat în lucrarea „Acțiunea revizionistă maghiară”, întocmită și difuzată de Serviciu (Frontul Vest) în septembrie 1941. Din scrisoare se mai constată

că personalitățile politice ca și oficialitatea românească nu au un punct de vedere hotărât și unitar în problema româno-ungară, ceea ce în mod firesc ne va crea noi prejudecii naționale atunci când această problemă se va repune pe plan diplomatic. Față de aceasta, apreciem ca nimerit și propunem a se interveni sub o formă oarecare pentru a se crea un organ central al problemei româno-ungare, de pildă un Birou Special pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, la care să colaboreze personalități competente și care s-au dovedit a avea o atitudine națională ireproșabilă. Acestui Birou să i se prescrie aproximativ următoarele atribuții permanente:

I. Ținerea în evidență a factorilor esențiali în soluționarea problemei româno-ungare și anume:

1. Cunoașterea în tot momentul a conjuncturii politice și militare generale, precum și a modului cum aceasta ar favoriza sau ar deservi cauza românismului;

2. Evidența acțiunii revizioniste maghiare și rezultatele obținute: propaganda revizionistă; acțiunea diplomatică ocultă; pregătirile militare; campania de discreditare a României și a conducătorilor săi; acțiunea de exterminare a elementului românesc din Ardealul ocupat;

3. Evidența acțiunii și reacțiunii românești în problema Transilvaniei. Rezultate și insuficiențe;

4. Evidența datelor de tot felul (etnografice, istorice etc.), care îndreptățesc aspirațiile românești asupra Transilvaniei.

II. Studii documentare, pt. a se cunoaște:

1. Care este minimul de pretenții și maximum de concesii în a căror limite mandatarii României să poată trata problema în fața forurilor internaționale fără a prejudicia interesele vitale ale neamului și fără a da impresia de intransigență;

2. Cum ar putea fi utilizate forțele politice românești din țară și de peste hotare în interesul superior al românismului;

3. Cum ar putea fi exploatată conjunctura politică generală și insuficiențele ungarilor în

profitul cauzei românești;

III. Sinteze și propuneri concrete, pe baza evidenței și a studiilor de la punctele I și II, pt.:

1. Stabilirea și formularea punctului de vedere românesc în problema româno-ungară, în acord cu interesele permanente ale neamului și conjunctura politică internațională;

2. Întocmirea unui plan unitar de acțiune pentru atingerea țelurilor politice naționale și, în funcție de acest plan:

- Fixarea obiectivelor de atins și dirijarea acțiunii diplomatice și a propagandei externe, spre a asigura României sprijinul diplomatic și alianțele militare necesare pentru soluționarea problemei conform intereselor românești;

- Fixarea obiectivelor de atins și dirijarea propagandei și a acțiunii politice interne (inclusiv politica militară), pentru a stimula forțele politice și spirituale ale neamului în sensul aspirațiilor naționale;

- Lucrări de propagandă care să pledeze pentru cauza românească și să demaște mistificările propagandei maghiare, în scopul de a crea o atmosferă favorabilă revendicărilor României.

Crearea unui asemenea organ central de evidență și de coordonare a eforturilor către un obiectiv politic bine determinat ar prezenta o serie de avantaje incontestabile. Astfel, am sesiza pericolul revizionismului maghiar în toată amplitudinea sa și, ca atare, am putea acționa în cunoștință de cauză. În plus, având un obiectiv precis și un plan de acțiune unitar, diferitele eforturi parțiale se pot coordona și conduce metodic, iar ca urmare am putea domina situația ce ni se creează prin provocările ungurești, fără a ne lăsa atrași sau impresionați de ele. Lipsa acestui organ duce, din contră, la pulverizarea forțelor românești în acțiuni și reacțiuni discutate, iar energiile românești rămân în mare parte neutilizate.

Șefului Frontului de Vest,

/ss/ maior A. Andra

(*Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Președinția Consiliului de Miniștri – Serviciul Special de Informații, dosar 7/1935, f. 71-73*)

Mărturii documentare despre românii din Județul Treiscaune refugiați și expulzați în urma Dictatului de la Viena

Dr. Ioan Lăcătușu, Prof. Vasile Stancu

Key words: The Diktate from Vienna, Treiscaune County, romanians, refugees, expelled

Documentary testimonies about the romanians from the Treiscaune County refugees and expelled after the Diktate from Vienna

Abstract: The study shows documents existing in the funds of National Archives, Covasna County branch, mostly unpublished, with the purpose to inform the governors, the specialists and the public opinion about the real dimensions of the tragedy lived by the romanians and the jews of the former Treiscaune County, in the years 1940-1945.

Pentru a cunoaște adevăratele dimensiuni ale calvarului prin care au trecut românii din fostul Județ Treiscaune, a atrocităților săvârșite împotriva lor de organizațiile naționalist-șovine și revizioniste maghiaro-secuiești, de principalele organe de represiune ale regimului horthyst - poliția, armata, jandarmeria - și de instituțiile administrației locale și centrale maghiare, în urma aplicării „arbitrajului” germano-italian, trebuie să știm, în mod cert, conținutul documentului impus și semnat la Viena, care a hotărât soarta a 2.600.000 de locuitori ai nord-vestului României, dintre care peste 1.300.000 de români. (Vezi Anexa nr.1). Numai astfel putem desprinde din procesul complex al transferului de teritoriu și populație, de la un stat la altul, faptele care au transformat punerea în practică a hotărârilor de la Viena, dintr-un proces pașnic, care trebuia să se îndeplinească exclusiv prin mijloace administrative și în virtutea unor angajamente ferme privind respectarea cadrului legal și umanitar, într-un proces de

pedepsire și răzbunare asupra populației românești, manifestat cu intensitate, nu numai în faza de început a ocupației, ci pe toată perioada stăpânirii maghiare a nordului transilvan, care „echivalează în istoria românilor din Transilvania de Nord cu reînvierea unei epoci de prigoană și teroare cum nu s-a mai înregistrat de la represiunile sângeroase din anii 1784 și 1848”.¹ Că acesta a fost caracterul procesului de instalare a administrației horthyste în nordul Transilvaniei o dovedește faptul că Ungaria a desemnat pentru aceasta două armate: Armata I cu un efectiv de 208.000 militari și Armata a II-a cu un efectiv de 101.932 militari², cuprinzând toate genurile de arme. Având în vedere că populația românească din teritoriul ocupat „se cifra la aproximativ 1.300.000 de locuitori, rezultă, iarăși cu aproximație, că pentru fiecare 4 români neînarmați (inclusiv femei, copii, bătrâni) revenea câte un militar horthyst înzestrat cu tot echipamentul de război necesar, susținut fiind de tancuri, avioane, tunuri

și alte mijloace moderne de luptă. Înaintând nestingheriți din localitate în localitate horthyștii au introdus pretutindeni un regim arbitrar de cuceritori, cărora le era totul permis și care nu aveau a da seamă nimănui de faptele săvârșite”.³

Unii cercetătorii ai perioadei analizate disting două faze sub care se pot urmări aspectele acestor atrocități:

a) Faza ocupării și administrației militare – 1 septembrie-noiembrie 1940 – caracterizată prin: atacarea diferitelor pichete de grăniceri români și ocuparea cu forța a unor localități, fără a respecta convenția stabilită pentru ocuparea treptată a teritoriului cedat, chiar și după retragerea armatei române pe linia fixată de sentința „arbitrajului”; săvârșirea de la primele contacte ale ocupanților cu populația românească a unor asasinat în masă (Ip, Trăsnea, Cosniciul de Sus, Mureșenii de Câmpie), omoruri, schingiuri, maltratări, devastări, jefuiri de bunuri, profanări, incendieri, arestări, întemnițări, internări în lagăre, expulzări, care vizau, în primul rând, intelectualii și liderii comunităților românești. „Din ziua de 30 august 1940 când s-a pronunțat <<arbitrajul>> – diktat și până la 30 octombrie al aceluiași an, adică timp de numai două luni, au fost uciși pe teritoriul transilvănean 919 români, bărbați, femei și copii, au fost torturate 771 persoane și au fost lovite în mod grav și maltratate cu o brutalitate „demnă de cele mai groaznice regimuri inchizitoriale și de teroare” alte 3373 persoane”.⁴ Scopul acestei prigoane a fost de a-i intimida pe românii din teritoriul cedat și de a-i determina să fugă în România. Folosirea limbii române a fost interzisă, iar inscripțiile românești au fost îndepărtate și batjocorite. „Toate masacrele s-au făcut cu asentimentul autorităților maghiare, atât prin elementele din rândurile armatei cât și prin membrii organizațiilor: *Gar-da zdențăroșilor (Rongyos garda)*, *Uniunea combatanților de război unguri (Magyar Frontharcosok Szovetsege)* și *Levente*”⁵

b) Faza administrației civile – noiembrie 1940-martie 1945 – se caracterizează prin scăderea violențelor corporale (pe o scară mai mare, ca în prima fază, au avut însă loc expulzările), dar locul acestora este luat de „măsurile tot atât de aspre ale administrației civile, urmărind un scop categoric: deznaționalizarea sau distrugerea elementului românesc”⁶ prin intermediul bisericii, școlii, armatei, instituțiilor juridice și nu în ultimul rând a restricțiilor economice la care erau supuși românii – reducerea aproape de zero a brevetelor de comerț și industrie, sechestrarea clădirilor cu funcțiuni economice, suprimarea reformei agrare, exproprii, reducerea aprovizionării cu alimente și îmbrăcăminte a satelor românești până la înfometare, rechiziții, devastări de bunuri particulare, înstrăinarea unor bunuri, etc.

După studierea unui mare număr de documente, provenite din fondurile arhivelor locale, indicate la note bibliografice, se pot distinge în interiorul acestor două faze și alte perioade specifice, numite de noi, subfaze. O primă asemenea subfază, ar fi perioada 31 august 1940, (de la anunțarea locuitorilor teritoriului cedat sau, mai bine spus, de la luarea la cunoștință a locuitorilor de hotărârile de la Viena), până la ocuparea de armata maghiară a localităților, perioadă care variază, pe plan local, în funcție de așezarea geografică, existența liniilor de comunicație, etapele retragerii armatei române conform înțelegerii comisiei mixte româno-maghiare, încălcarea de către armata maghiară a acestor înțelegeri prin accelerarea ritmului de înaintare în interiorul teritoriului cedat sau a altor factori. Este perioada în care locuitorii maghiari refuză, în marea majoritate a cazurilor, colaborarea cu populația română în scopul păstrării ordinii și în care, au loc înființarea unor organizații naționaliste maghiare, numite atunci sau mai târziu, gărzi naționale maghiare, având drept

scop imediat: instaurarea „ordinii maghiare”; pregătirea întâmpinării festive a armatei maghiare”; eliminarea simbolurilor românești – drapele, steme, firme de instituții sau comerciale, troițe, biserici, grupuri statuare, alte monumente și însemne amintind de existența populației românești în zona cedată; terorizarea populației românești, îndeosebi a intelectualilor, pentru a părăsi această zonă.

Astfel, la 31 august, „la Târgu Secuiesc, grupul tinerilor iredentiști, condus de comerciantul Balogh Vendel, afișează cocarda națională ungurească, distrug portdrapelul românesc, ard drapelele naționale românești. ... la Micfalău, încă de la aflarea primei vești oficiale, prin intermediul postului de radio Budapesta, s-a produs „o panică de nedescris în rândul populației” o seamă de funcționari și intelectuali români (învățătorul Vișan, preotul Virgil Iancu) fiind nevoiți să părăsească comuna, întrucât elementele șovine locale s-au dedat la violențe împotriva românilor. În aceeași zi, la Aita Medie au fost atacați și amenințați brigadierul silvic Lazăr Borda și preotul Ioan Bunuș”. La 1 septembrie, la Sfântu Gheorghe, cel care organizează „garda națională” este avocatul dr. Antal Mihaly, ajutat de cizmarul Balint Gabor, iar pe 3 septembrie, moșierul Kovasznai Iozsef, care ascundea arme și dinamită cu scopuri teroriste, a aruncat în aer sala de mașini a fabricii de tutun, pentru a nu putea fi evacuată de autoritățile românești.⁷ În comuna Bățanii Mari cantorul ortodox Gheorghe Gașpar a fost nevoit să părăsească comuna și să se refugieze în altă localitate. Au căutat să-l omoare. Lui Nicolae Vereă i-au devastat casa. Simion Roșu a fost bătut. La fel a pățit și Ion Dogaru și fiul său, împreună cu femeia. Nuța Rusu a fost bătută și ea ... În comuna Vârghiș, elementele șoviniste, naționaliste s-au năpustit cu furie asupra românilor. Au spart geamurile la toate cele 35 de case ale familiilor ortodoxe din comună. În comuna

Bățanii Mici au năvălit asupra locuinței notarului Oițescu. Au dat foc mobilei și au ars tot ce avea în casă”.⁸

În acest sens sunt edificatoare și declarațiile locuitorului Poloșan Alexe din Zagon, preotului Eremie Ticușan din localitatea Covasna și primarului maghiar al comunei Măgheruș, de la 1932 până la refugiul său din septembrie 1940, Zoltan Chesse, din care redau fragmentele de mai jos:

„Subsemnatul Poloșan Alexe, căsătorit cu doi copii, refugiat din comuna Zagon, jud. Treiscaune, declar următoarele ... Încă până erau jandarmii români în comună s-a înființat o gardă națională compusă numai din unguri, românii neavând voie a face parte din aceasta. Această gardă era pentru menținerea ordinei în comună”;⁹

„Subsemnatul Eremie Ticușan, preot ortodox român, căsătorit, cu 3 copii, din comuna Covasna, jud. Treiscaune, declar următoarele: ... Crezând că Ungurii vor respecta toate punctele din verdict eram hotărât să rămân în mijlocul credincioșilor. După verdict imediat autoritățile române au instituit o gardă civilă constatatoare din români și unguri și în tot timpul a fost liniște și ordine. În vreme ce ungurii făceau pregătiri mari pentru primirea trupelor maghiare, românii erau cu totul pasivi, stând retrași în locuințele lor. ... În preziua intrării armatei maghiare ... (indescifrabil) s-au distrus troițele românești, s-au depărtat de pe instituții și prăvălii toate firmele /inscripțiile/ românești. În noaptea când au intrat trupele ungurești, necunoscuți au dărâmat frumosul monument ridicat de români în amintirea eroilor morți pe câmpul de luptă, la temelia căruia erau și osemintele a 8 eroi necunoscuți”;¹⁰

„Subsemnatul Zoltan Chesse, refugiat din comuna Măgheruș, județul Treiscaune: După pronunțarea verdictului de la Viena am decis să rămân în comună din cauza averii ce posedam și numai în cazul

când vom fi tratați omeneste însă, pe ziua de 15 septembrie 1940, din cauza teroarei am fost silit să mă refugiez de teamă să nu mă omoare, ... în comună nu a venit armata, însă numai populația manifesta pe străzi strigând: <<Trăiască Horthy, Trăiască Hitler, Trăiască Musolini!>>”.¹¹

A doua subfază, a primei perioade, cuprinde timpul scurs de la părăsirea teritoriului de administrația și armata română și intrarea trupelor ungare – al predării practic a teritoriului către statul ungar -septembrie 1940- până la instaurarea administrației civile maghiare -noiembrie 1940 –. Teritoriul trebuia cedat în 14 zile – până la 13 septembrie la miezul nopții, în 9 etape, de câte una-două zile, „harta teritoriului a fost astfel împărțită în 9 zone succesive, fixându-se direcțiile de retragere a armatei române și de înaintare a armatei ungare. Ambele părți erau obligate să respecte graficul și orarul acțiunii de cedare-ocupare. În virtutea înțelegerilor, primele trupe de ocupație horthyste urmau să treacă granița la 5 septembrie 1940, dată la care oficialitățile române trebuiau să evacueze prima zonă.”¹² Instrucțiunile de predare adresate de ministrul de interne, generalul David Popescu, prefectilor din județele cedate, impuneau „din partea tuturor cuminenie desăvârșită, pentru ca nu cumva, prin dezordine, să ajungeți la situații și mai grave, care ar putea pune în pericol existența noastră de stat independent”.¹³ (vezi Anexa nr. 2,1 și nr. 2,2)

În județul Treiscaune prima unitate militară ungară care a intrat în ziua de 12 septembrie, a fost Brigada 2 motorizată, care după ce a ocupat Bistrița și Reghinul, a continuat înaintarea pe direcția Toplița-Gheorgheni-Miercurea Ciuc, de unde, după ce a trimis un detașament spre Ghimeș, a continuat mișcările spre Tușnad-Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc. În seara zilei de 13 septembrie, trupele ungare se aflau pe noua linie de demarcație dintre cele două state,

depășind chiar, în unele cazuri, traseul stabilit de „arbitraj” (Bicfalău, Vâlcele, etc.). La 12 septembrie, guvernul maghiar a emis „Ordinul Consiliului de Miniștri nr. 6440/1940 cu privire la extinderea asupra teritoriilor răsăritene și ardelenale realipite Sfintei Coroane Ungare a „stării statariale militare”, care instaura în nordul Transilvaniei administrația militară. Pentru a înțelege ce a însemnat practic introducerea administrației militare ungurești, care era mecanismul ei și ce mijloace politice, militare de represiune, teroare, intimidare, înfricoșare se foloseau în virtutea unor „legi constituționale”, amintim doar Ordonanța nr. 760/1939 a Ministerului de Interne ungar, care sublinia că autoritățile polițienești, jandarmerești, administrative au depline puteri de a lua măsuri de orice natură împotriva tuturor celor care erau bănuți a fi „indezirabili față de noua ordine de stat și îndeosebi față de ideea Coroanei Sfântului Ștefan”.¹⁴

Administrația militară a introdus justiția excepțională. „În fața tribunalelor militare statariale se condamnă omuciderea premeditată, în primul rând atentatorul cu arme și materiale explozive, violența împotriva autorităților, cauzele de lezmajestate, trădare, răzvrătire, stricăciunile care primejduiesc interesele apărării naționale, precum și cazurile de intenție și participarea la comiterea unor infracțiuni”, prevedea textul legii statariale militare.¹⁵ Sprijinit permanent, cu mult zel, de organizațiile paramilitare (gărzile naționale), pregătite cu mult timp înainte, regimul horthyst a procedat la exterminarea și eliminarea populației românești majoritară, în scopul schimbării raportului demografic din teritoriul ocupat și a permanentizării stăpânirii maghiare. Practic, în atingerea acestui scop, regimul administrației militare s-a folosit de maltratări, crime, masacre, expulzări, alungări, dislocări, în majoritatea cazurilor a unor comunități compacte sau a unor

mari grupuri de români; a împiedicat participarea reprezentanților populației românești la viața politică și de stat; a depus toate eforturile pentru maghiarizarea forțată, prin intermediul religiei, școlii, presei, literaturii, instituțiilor administrative și judecătorești a românilor; a trimis în închisori, lagăre de concentrare, detașamente de muncă forțată în zona ocupată, Ungaria și Germania, pe frontul rusesc zeci și sute de mii de români; au confiscat, expropiat, jefuit și distrus bunurile materiale ale românilor; au limitat participarea românilor la activitățile comerciale, industriale, financiare ș.a.m.d. Documentele de arhivă, la care avem acces astăzi, ne demonstrează că nu există localitate din fostul județ Treiscaune în care împotriva românilor să nu se fi folosit asemenea metode. Spre exemplificare redăm mai jos două astfel de documente.

„Aceste grupe teroriste și de bătauși veneau la locuințele românilor, începeau să cânte cântece înjositoare la adresa poporului român, declară Alexandru Bucșa, din Aita Medie. Apoi urma actul al doilea. Începeau să ne spargă geamurile, ușile. Apoi urma fuga noastră, a românilor, din case, pentru a nu fi prinși și bătuți. ... Cei care nu apucau să fugă erau prinși, în propria casă, bătuți groaznic, scuipați și torturați în fel și chip. De fiecare dată bandele de teroriști ne lăsau citație în scris la domiciliu, pentru ca a doua zi să ne prezentăm la primărie cu scopul de a renunța <<de bună voie>> la limba română, biserica ortodoxă sau cea greco-catolică, la școala românească și la portul românesc. Desigur că după atâta <<muncă de lămurire>>, cu pușca, bâta și alte mijloace teroriste, nu am avut ce face decât să ne ducem la primărie a doua zi după jaf și teroare, unde erau deja pregătite formulele tip de renunțare la limba și cultura românească și trecerea la religia reformată. În felul acesta am devenit eu, împreună cu cele 34 de familii de români, peste

noapte maghiar. După ce am semnat, ni se puneă în vedere că de azi înainte nu mai avem voie să vorbim în familie, pe stradă, în societate decât limba maghiară. Școală în sat nu am mai avut decât în limba maghiară. La biserica românească nu am mai avut voie să ne ducem. De fapt preotul a fost alungat din comună. Eram amenințați cu moartea, dacă nu respectam legile statului horthyst. Mulți consăteni de-ai mei, pentru a-și păstra totuși limba, școala și portul au fost nevoiți să se refugieze în Țară”¹⁶

Iată ce a declarat și preotul Gheorghe Russu, din localitatea Zăbala, refugiat în Țară la 16 octombrie 1940, privind această perioadă a administrației militare: „Am rămas în mijlocul credincioșilor din Zăbala și lângă Altarul sfânt al bisericii noastre unde îmi dădeam seama că aveam de îndeplinit un rol și o misiune frumoasă pentru a fi îndrumătorul și călăuzitorul fraților noștri rămași în robie. Dar hoardele barbare ale neamului asiatic s-au pornit cu o serie de acțiuni asupra bieților români distrugându-le tot și jefuindu-i și supunându-i la chinuri și suferințe de neînchipuit.

Porneau noaptea în cete și bombardau cu pietre și gloanțe de pușcă locuințele la aproape toți românii distrugându-le și tare au avut de suferit locuințele locuitorilor Pavel P. Oprea, Vasile Luca, Dumitru Rusandu, Gheorghe G. Oprea, Ioan M. Condrea, Ioan Munteanu, Gheorghe Rusandu și alții. La cei amintiți mai sus le-au distrus casele tăindu-le ferestrele, ușile și pridvoarele cu topoare, mobila din casă le-a sfărâmat-o complet, păturile, plapumele și pernele le-au tăiat cu cuțitele, burdufii de brânză, făina și ce au găsit au împrăștiat-o prin casă și prin curte. Locuitorului Petru Vulpoi din Pava care plecase înainte de a veni armata maghiară i-au dat foc la șura plină de bucate, i-a distrus tot ce au găsit în casă, sticle cu bulion le-a spart isbindu-le de pereți iar după aceste isprăvi și-au făcut necesitățile în casă, ca

să dea dovadă complectă de civilizație. Pe toți cei la cari le-au distrus locuințele jandarmii au luat forțat declarații de la fiecare, că nu au nici o pretenție de despăgubire amenințându-i că în caz contrariu le va da foc și îi va omori. În fața acestor prigoniri, noaptea fiind nevoit să stau ascuns fără a putea dormi, iar ziua ocupat cu credincioșii pe la autorități fiind, m-am îmbolnăvit greu, având hemoptizie abundentă, m-a pus la pat greu bolnav. Deși eram greu bolnav mi s-au trimis amenințări ca să plec dacă nu vreau să sufăr prigonirile ce le proiectau. În asemenea situație fiind am plecat în refugiu și am venit în comuna Sita Buzăului unde îmi este familia”.¹⁷

Concomitent cu săvârșirea acestor acțiuni antiromânești, autoritățile administrației militare au promovat o politică de stat oficială de alungare, expulzare, dislocare în masă a populației românești, ca mijloc premeditat de schimbare forțată a raportului numeric dintre naționalități în favoarea maghiarilor, „mergând până la avansarea, în perioada regimului administrației civile, încă în 1941-1942 a ideii alungării forțate, a <<curățirii>> teritoriului cotopt de întreaga populație românească și a celorlalte naționalități nemaghiare și negermane”,¹⁸ politică afișată fără jenă de oficialitățile horthyste, organizațiile paramilitare, partidele politice care aveau drept scop realizarea sloganurilor lor naționalist-șovine: „Patrie fără valahi” și „Toți valahii să se care”. În marea lor majoritate ordinele de expulzare nu motivau cauzele iar, atunci când le consemnau se specifica cauze precum „nu prezintă încredere” sau „are sentimente românești”. Expulzările au vizat, în primul rând, intelectualitatea românească, autoritățile maghiare plecând de la premisa că „poporul fără cărturarii săi, ar putea fi manevrat după voia și bunul plac al stăpânirii”¹⁹, dar au vizat și „curățirea” totală de elementul etnic românesc. În

acest sens stau mărturie documentele de arhivă care înfățișează două cazuri din județul Treiscaune: cazul localității Poiana Sărată, unde au fost expulzați, în noaptea de 15 spre 16 octombrie, toți cei 678 de români și a localității Vale Mare unde au fost expulzați 292 de români.

Administrația militară, după ce a „pacificat” zona, la 26 noiembrie 1940 a fost înlocuită cu administrația civilă, care timp de patru ani a continuat cu același zel politica oficială a guvernanților maghiari de subjugare economică, socială, politică, spirituală, culturală și națională a populației românești. Bilanțul crimelor, atrocităților, violențelor și exceselor pe care le-a suferit populația românească din teritoriul fostului județ Treiscaune cedat Ungariei horthyste, în primele două săptămâni ale aplicării dictatului, 31 august-13 septembrie, și în cele 72 de zile ale administrației militare, „pe baza datelor deținute încă din anii ocupației de către serviciile de specialitate ale Președenției Consiliului de Miniștri al României”, arată astfel: „omoruri 24, schingiuiri 69, bătăi 258, arestări 381, profanări 25, devastări colective 11, devastări individuale 160, total 928”.²⁰ Statisticile, întocmite de oficialități românești și de ocupație, privind persoanele refugiate și expulzate sunt uimitor de exacte. Pentru fiecare localitate există tabele nominale și declarații personale ale persoanelor refugiate, care se află în fondul arhivistic al acestora și cu persoanele expulzate, care arată cauza, sau la observații este trecută funcția – preot, învățător, jurist, funcționar sau pur și simplu „mare român”.

La 5 luni de la „arbitrajul de la Viena”, pe 1 februarie 1941, guvernul Ungariei a organizat recensământul general al populației din întregul teritoriu stăpânit atunci, deci și din județul Treiscaune. Dar, în perioada scurtă de stăpânire în această zonă s-au produs modificări substanțiale de fond. Din localitățile județului s-au refugiat ori

au fost expulzați în România un mare număr de cetățeni de naționalitate română, prin care s-a creat un deficit mare de populație, atât de etnie română, cât și pe totalul ei, față de situația din iulie 1940. În același timp, din Ungaria, pe cale oficială, a fost adusă și stabilită o populație numeroasă de etnie maghiară în administrație, poliție, jandarmerie, armată, în domeniul economic și social, precum și prin imigrări pe cale particulară. Tot atunci, din România, s-a refugiat în teritoriul județului un număr însemnat de cetățeni de etnie maghiară sau chiar de alte etnii. Toate aceste mișcări rapide de populație ce au avut loc, se vor oglindi în datele statistice oficiale înregistrate la recensământul ungar din februarie 1941, care, parțial, au fost publicate de către Oficiul Central de Statistică Ungară prin revista sa de specialitate, iar în anul 2002, publicat integral de profesorul Traian Rotariu și colaboratorii săi de la Catedra și Laboratorul de Sociologie al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca.²¹

Datele înregistrate la recensământ atestă o scădere bruscă a populației de naționalitate română, pe totalul celor trei județe secuizate, - Ciuc, Odorhei, Treiscaune - cu peste 32.000 de locuitori, adică cu 42,6% față de situația existentă la 31 iulie 1940, din care în județul Treiscaune cu 15.010 locuitori, reducându-se de la 14,8% la 3,7% în totalul ponderii populației județului.²² Este apoi de consemnat faptul că s-au refugiat, dar mai ales au fost expulzați prin forță majoritatea conducătorilor spirituali ai populației românești - învățători, profesori, preoți, juriști, medici - aducându-se și pe această cale prejudicii grave intereselor individuale și colective ale acestei etnii, cea care a supraviețuit tuturor măsurilor de forță și discriminare și nu a părăsit teritoriul.

Dar pierderile de populație românească ce s-au înregistrat la recensământul din luna februarie 1941 nu au fost singurele, întrucât ele au continuat sub impactul

acelorași cauze și măsuri de forță, până la trecerea teritoriului sub administrație românească, în martie 1945. Formele și mijloacele de constrângere chiar s-au multiplicat în această perioadă. Este de consemnat și faptul că, până la data de 31 martie 1943, în România s-au înregistrat un număr de 14.221 de români originari din cele trei județe menționate, dintre care 6.842 erau din județul Treiscaune. Aceste date mai atestă faptul că deficitul de populație românească ce s-a creat în această zonă în perioada respectivă a provenit, în majoritate absolută, din populația băștinașă și nu așa cum se mai afirmă uneori, fără suport documentar, că ar fi fost din populația care s-a stabilit în această zonă după anul 1918, calificată pe nedrept cu epitetul de „coloniști”. Datele statistice oficiale românești de la Recensământul General al Populației celor trei județe din anul 1930, relevă faptul că numărul cetățenilor stabiliți la acea dată acolo, și care erau născuți în alte regiuni istorice ale României - Bucovina, Basarabia, Muntenia și Oltenia - sau din afara teritoriilor unite cu Țara la 1 Decembrie 1918, a fost de 6.637 persoane, adică 1,6 % din totalul populației.²³

În județul Treiscaune, față de anul 1930, în 1941 românii au scăzut cu 11.592 persoane, iar maghiarii au crescut cu 26.173. În mediul urban, cu excepția localității Covasna - care are în componența sa cartierul românesc Voinești, veche așezare de oieri - în toate celelalte orașe, comunitățile românești au fost practic lichidate, pierderile cele mai mari înregistrându-se în reședința județului, orașul Sfântu Gheorghe, unde populația românească a scăzut de la 2.211, în 1930, la 102 în 1941. În mediul rural, cu excepția localităților Brețcu, Valea Mare, Vâlcele, Zagon și Zăbala, unde cu toată prigoana dezlănțuită, s-au păstrat nucleeele de populație de câteva sute de persoane, în restul localităților valul intoleranței a spul-

berat comunități întregi, unele deosebit de mari precum în cazul comunei Malnaș - respectiv a satelor Micfalău și Bixad - unde pierderile românești au depășit 200 de persoane, dar și a altor localități precum Ozun, Bățani, Belin, Comandău, Aita Mare, Brăduț, Vârghiș, Ojdula ș.a.²⁴

Administrația românească, în urma acțiunii de la 23 august 1944 și a luptelor armatei române de eliberare a nordului Ardealului se va instala pentru o scurtă perioadă - 8 septembrie -14 noiembrie 1944 - teritoriul intrând sub administrația Comisiei Aliate, în speță forțele sovietice, autoritățile românești fiind silit să se retragă la Prejmer-Brașov. Cu largul concurs al unor elemente horthyste, readuse în fruntea administrației locale de forțele sovietice, care au instaurat o așa zisă „prefectură populară”, în perioada 13 noiembrie 1944-6 martie 1945, s-a ajuns la un nou val de teroare, în urma căruia au căzut victime - prin arestări, amenințări, expulzări și bătăi - românii. La învinuirile de „a fi român” și „ortodox” se adaugă acum aceea de „dușman al democrației”, care în fond putea însemna orice. Astfel cei reveniți, în septembrie 1944, au făcut cale întoarsă, termenul de reveniri religioase pentru români a încetat, preoții ortodocși au fost siliți să plece, iar o parte din cei rămași sunt arestați, metodele de intimidare s-au intensificat, generând o crescândă atmosferă antiromânească. Cât privește starea de spirit a populației românești rămasă pe loc, în convingerea că răul cel mare a trecut, aceasta trăia o profundă dezamăgire.

Tot acest calvar al românilor, din perioada 31 august 1940 - martie 1945, datorat greșelilor politico-militare și abandonării lor de diferitele regimuri politice aflate la cârma țării, dramele individuale sau colective prin care au trecut românii, și-n majoritatea cazurilor alături de ei și evreii, aflați în teritoriul cedat din fostul județ Treiscaune, se reflectă în documentele de

arhivă. În anexele nr. 3 și nr. 4, sunt prezentate astfel de documente, majoritatea inedite, provenite din depozitele Arhivelor naționale Covasna, fondul *Pretura plășii Buzăul Ardelean*, pe teritoriul căreia s-a refugiat o mare parte a populației din teritoriul supus ocupației ungurești și fondul *Legiunea de jandarmi Treiscaune*, instituție care a constatat și semnalat ilegalitățile, abuzurile, vinovățiile și crimele săvârșite de populația maghiară locală, armata de ocupație și administrația ungară în perioada menționată.

Dar calvarul românilor din inima României nu s-a terminat în martie 1945. La sfârșitul acelei perioade, pe bună dreptate istoricul Petre Țurlea afirma că, în acei ani, „s-a trecut de la stăpânirea maghiară la una sovietică, apoi la una românească, pentru ca în final să se înființeze Regiunea Autonomă Maghiară, un adevărat Stat în Stat. În timpul celui de-al II-lea război mondial, instaurarea stăpânirii maghiare a fost impusă de puterile fasciste; în 1952, înființarea Ungariei Mici în inima României a fost impusă de țara bolșevismului”.²⁵

Ce va mai fi în viitorul apropiat cu românii din aceste părți ale țării, ce li se mai pregătește de cei care sunt puși să-i apere, vom trăi și vom vedea, dar putem afirma cu toată certitudinea că starea de spirit este asemănătoare celei din toamna anului 1944. Între o minimă speranță și o profundă dezamăgire față de politica autorităților centrale românești.

Note bibliografice:

1. - *** *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940-1944*, Ed. Ansid, Tg. Mureș, 2005, p. 9;

2. - Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suci, Ilie I. Pușcaș, *Administrația militară horthystă în nord-vestul României - septembrie - noiembrie 1940*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 152;

3. - Olimpiu Matichescu, *Istoria nu face pași înapoi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 142;

4. – Milton G. Lehrer, *Ardealul pământ românesc*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 369;

5. – *** *Op. cit.*, p. 10;

6. – *Ibidem*, p. 11;

7. – Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciu, *Op. cit.*, p. 142;

8. – *Ibidem*, p. 287;

9. – Arhivele Naționale Covasna (ANC), *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, Dos. 642, p. 52;

10. – *Ibidem*, Dos. 642, p. 72;

11. – *Ibidem*, Dos. 643, p. 14;

12. – Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciu, *Op. cit.*, p. 139;

13. – *Ibidem*, p. 133;

14. – *Ibidem*, p. 291;

15. – *Ibidem*, p. 290;

16. – *Ibidem*, p. 370-371;

17. – Arhivele Naționale Covasna (ANC), *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, Dos. 662, p. 33;

18. – Gheorghe I. Bodea, Vasile T. Suciu, *Op. cit.*, p. 438;

19. – *Ibidem*, p. 442;

20. – *Ibidem*, p. 524;

21. – Ioan Lăcătușu, *Drama românilor din Arcul Intracarpatic după Dictatul de la Viena (1940-1945)*, în vol., „Românii în dezbaterile Congresului Secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații”, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 149;

22. – *Ibidem*, p. 149-152;

23. – *Ibidem*, p. 150;

24. – *Ibidem*, p. 153;

25. – *Ibidem*, p. 156.

Anexa nr. 1.

Conținutul documentului impus și semnat la Viena, în 30 august 1940

„Art. 1. Traseul definitiv al liniei de frontieră, care desparte România de Ungaria, va corespunde aceluia marcat pe harta geografică aci anexată. O comisie româno-ungară va determina detaliile traseului la fața locului.

Art. 2. Teritoriul român atribuit Ungariei va fi evacuat de trupele românești într-un termen de 15 zile și remis în bună ordine acesteia. Diferitele faze ale evacuării și ale ocupării, precum și modalitățile lor vor fi fixate în termen de o comisie româno-ungară. Guvernul ungar și român vor veghea ca evacuarea și ocuparea să se desfășoare în ordine completă.

Art. 3. Toți supușii români stabiliți în această zi pe teritoriul ce urmează a fi cedat de România dobândesc, fără alte formalități, naționalitatea ungară. Ei vor fi autorizați să opteze în favoarea naționalității române într-un termen de șase luni. Acele persoane care vor face uz de acest drept vor părăsi teritoriul ungar într-un termen adițional de un an și vor fi primiți în România. Ei vor putea să ia, fără nici o împiedicare, bunurile lor mobile, să lichideze proprietatea lor imobilă, până în momentul plecării lor, și să ia cu ei produsul rezultat. Dacă lichidarea nu reușește, aceste persoane vor fi despăgubite de Ungaria. Ungaria va rezolva într-un mod larg și acomodat toate chestiunile relative la transplantarea optanților.

Art. 4. Supușii români de rasă ungară, stabiliți în teritoriul cedat în 1919 de către Ungaria României, și care rămân sub suveranitatea acesteia, primesc dreptul de a opta pentru naționalitatea ungară, într-un termen de șase luni. Principiile enunțate în paragraful trei vor fi valabile pentru persoanele care vor face uz de acest drept.

Art. 5. Guvernul ungar se angajează solemn să asimileze în totul cu ceilalți supuși unguri pe persoanele de rasă română, care, pe baza arbitrajului de mai sus, vor dobândi naționalitatea ungară. Pe de altă parte, guvernul român ia același angajament solemn în ceea ce privește pe supușii de rasă ungară, care vor rămâne pe teritoriul român.

Art. 6. Detaliile rezultând din transferul de suveranitate vor fi reglementate prin convenția directă între guvernele român și ungar.

Art. 7. În cazul în care dificultăți sau îndoieli s-ar ivi în cursul aplicării acestui arbitraj,

guvernele român și ungar se vor înțelege pe cale directă. Dacă într-o chestiune sau alta înțelegerea nu se realizează, litigiul va fi supus guvernelor Reichului și Italiei, care vor adopta o soluție definitivă...”

Text preluat din: Alexandru Vianu, Constantin Bușe, Zorin Zamfir, Gheorghe Bădescu, „Relații internaționale în acte și documente”, vol. II (1939 – 1945), Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 62-63.

Anexa nr. 2. 1.

Telegrama nr. 1704/ 31/8/1940 transmisă de Ministerul de Interne tuturor prefecturilor din Ardealul de Nord

„Domnule prefect,

„Față de situația creată prin hotărârea de la Viena, hotărâre dureroasă pentru neamul românesc, se impune din partea tuturor cumințenie desăvârșită, pentru ca nu cumva, prin dezordine, să ajungeți la situații și mai grave, care ar putea pune în pericol existența noastră de stat independent.

De aceea, ca păstrător al ordinii publice, vă îndemn a lua imediat contact cu toți reprezentanții vieții noastre publice și de a începe de îndată o propagandă intensă în sensul ca populația românească din teritoriile pierdute să fie liniștită, să rămână pe loc în mod ostentativ, chiar în mod dârz, și strâns uniți, poporul cu pătura intelectuală. Îndemnați pătura intelectuală de toate gradele să nu părăsească poporul, să rămână în mijlocul său, servindu-l de cauză ca și în trecut, îndemnându-l la unire și la muncă dârză. Ardelenii cunosc pe noii stăpânitori și n-au motiv a se teme de ei, fiindcă i-au înfruntat în timpuri mult mai critice ca cele de azi. Autoritățile vor rămâne și ele pe loc, pentru a veghea la ordine și liniște, până la momentul predării. Luați contact și cu reprezentanții minoritari, rugându-i să impună conaționalilor abținerea de la orice provocare, pentru a se evita generalizarea dezordinii, care ne-ar pu-

tea duce pe toți la situații dureroase, și pentru ca predarea teritoriului să se facă în liniște și cât mai civilizat. Ministerul Internelor, general David Popescu, 1704/ 31/8/1940”.

Sursa: Arhivele Statului, Satu Mare, *Fond Prefectura*, Mapa 7, Dosar nr. 8.

Anexa 2.2.

Ordine circulare referitoare la predarea instituțiilor publice din jud. Treiscaune către reprezentanții populației maghiare, în septembrie 1940

1. Circulară privind redactarea proceselor verbale de predare cu ocazia părăsirii teritoriului Transilvaniei de Nord. „Urmare la circulara no. 497/1 septembrie 1940, Excelența Sa Domnul Rezident Regal al Ținutului Bucegi, a aprobat ca de comun acord cu reprezentanții maghiari să procedăm de îndată la întocmirea proceselor verbale de predare a instituțiilor ce le părăsim astfel:

Va fi invitat delegatul numit de reprezentanții maghiari, care să semneze procesul verbal de primire și totodată să ia în primire și paza instituțiilor ce i se predă, în care scop va instala o gardă națională maghiară neînarmată, care va purta bandă albă la brațul stâng. Se precizează că predarea și instalarea acestei gărzi, va avea loc numai când autoritățile române vor părăsi localitatea și numai la cererea autorităților române. Sf. Gheorghe, la 5 septembrie 1940, Prefectul jud. Treiscaune, Lt. Col. Pompiliu Georgescu”

Sursa: Arhivele Naționale Covasna, *Fond Primăria Sf. Gheorghe*, dos. 976/1940, f. 1

2. Ordin pentru evacuarea ofițerilor și a instituțiilor de stat. „Domnii șefi de autorități sunt preveniți ca până luni 9 septembrie 1940 au obligația să-și evacueze întregul avut evacuabil atât al instituției, cât și al personalului. Se vor intensifica transporturile la maximum, căci în ziua de 10 autocamioanele vor avea altă destinație. Fiecare șef de instituție va verifica atât predarea localurilor cât și a mobilierului, după procesul verbal întocmit și semnat.

Fiecare șef de instituție se va interesa personal de felul cartuirii instituției și a familiilor pe zona de cartuire, deoarece Excelența Sa Domnul Rezident Regal Profesor Alexianu, v-a trece să vadă cum ne-am instalat. Comisia de cartuire pentru Brașov îmi va face o dare de seamă, luni la ora 18, când toți șefii de autorități sunt rugați să se întrunească la Prefectură spre a primi ultimele dispoziții. Sf. Gheorghe. la 7 septembrie 1940, Prefectul jud. Treiscaune, Lt. Col. Pompiliu Georgescu”.

Sursa: Arhivele Naționale Covasna, *Fond Primăria Sf. Gheorghe*, dos. 1023/1940, f.1

Anexa nr. 3.

Tabele nominale, situații statistice, declarații și fișe cu datele personale ale refugiaților și expulzaților din unele localități ale jud. Trei Scaune rămase în teritoriul cedat Ungariei hotrhyste

„**Declarație.** Subsemnatul Gheorghe Rusu preot ort. rom. în comuna Zăbala, județul Treiscaune refugiat la data de 16 octombrie 1940 în comuna Sita Buzăului, județul Brașov, declar următoarele:

În urma cedării către Ungaria a teritoriului ce păstoream m-am hotărât și am rămas în mijlocul credincioșilor bisericii pe care o păstoream ca să fiu un mângâietor și conducător al populației românești din comuna Zăbala ajunsă din nou în robia stăpânilor pe nedrept al pământului nostru sfânt. Am rămas în mijlocul credincioșilor din Zăbala și lângă Altarul sfânt al bisericii noastre unde îmi dădeam seama că aveam de îndeplinit un rol și o misiune frumoasă pentru a fi îndrumătorul și călăuzitorul fraților noștri rămași în robie.

Dar hoardele barbare ale neamului asiatic s-au pornit cu o serie de neînchipuit asupra bieților români distrugându-le tot și jefuindu-i și supunându-i la chinuri și suferințe de neînchipuit. Porneau noaptea în cete și bombardau cu pietre și gloanțe de pușcă locuințele la aproape toți românii distrugându-le și tare au

avut de suferit locuințele locuitorilor, Pavel P Oprea, Vasile Luca, Dumitru Rusandu, Gheorghe G. Oprea, Ioan M Condrea, Ioan Munteanu(?), Gheorghe Rusandu și alții.

La cei amintiți mai sus le-au distrus casele tăindu-le ferestrele, ușile și pridvoarele cu topoare, mobila din casă le-a sfărâmat-o complet, păturile, plapumele și pernele le-au tăiat cu cuțitele, burdufii de brânză, făina și ce au găsit au împrăștiat-o prin casă și prin curte. Locuitorului Petrea Vulpoi din Pava care plecase înainte de a veni armata maghiară i-au dat foc la șura plină de bucate, i-a distrus tot ce au găsit în casă, sticle cu bulion le-a spart isbindu-le de pereți iar după aceste isprăvi și-au făcut necesitățile în casă, ca să dea dovadă completă de civilizație. Pe toți cei la cari le-au distrus locuințele jandarmii au luat forțat declarații dela fiecare, că nu au nici o pretenție de despăgubire amenințându-i că în caz contrariu le va da foc și îi va omorî.

În fața acestor prigoniri, noaptea fiind nevoit să stau ascuns fără a putea dormi, iar ziua ocupat cu credincioșii pela autorități fiind m-am îmbolnăvit greu având hemoptizie abundentă m-a pus la pat greu bolnav. Deși eram greu bolnav totuși mi s-au trimis amenințări ca să plec dacă nu vreau să sufăr prigonirile ce le proiectau. În asemenea situație fiind am plecat în refugiu și am venit în comuna Sita Buzăului unde îmi este familia.

Am dat această declarație cu întârziere din motiv că am fost greu bolnav în pat oprit de medic de a vorbi. Aceasta îmi este declarația pe care o susțin. Ss Pr.Gheorghe Russu; data refugului: 16 X 1940”.

Sursa: Arhivela Națională Covasna (ANC), *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.662, p.33

„**Declarație.** Subsemnații locuitorii din comuna Zăbala, Județul Trei-Scaune,/Ardealul de Nord cedat Statului Ungar/ prin prezenta declarăm următoarele:

În ziua de 17 Noenvrie 1940, pe la orele 4 dim. s-au prezentat la locuințele noastre jandarmi unguri care ne-au pus în vedere ca imediat să fim gata de plecare împreună cu soție și copii,

și să ne luăm numai strictul necesar că trebuie să ne ducă în comuna Covasna la Comandamentul Militar pentru a da declarații. În câteva minute a trebuit ca să fim gata și sub escortă cu întreaga familie am fost duși la primărie. Cei ce ne-am opus acestei somații am fost bătuți crunt. Ajuns la primărie am fost imbarcați pe niște căruțe și trimiși în comuna Zagon, unde a trebuit să ne dăm jos din căruță și să venim pe jos până la frontieră, o distanță de circa 4 km. În urma stăruințelor noastre, de a ne lăsa cel puțin o căruță pentru copii mici și soțiile bolnave, în urma acestor stăruințe au acceptat ca să ne dea 4 căruțe (proprietatea noastră) cu cari am venit până la frontieră. Ajunși la frontieră am fost lăsați liber ca să trecem frontiera la ora 21.

Declarăm mai departe că în urma acestora ne-a rămas acolo toată averea noastră, noi neavând asupra noastră decât câte un singur rând de haine. Casele ne-au rămas cu tot ce a fost în ele acolo. Grajdurile cu animalele fără nici un îngrijitor. Imediat după ocupație, populația maghiară din comună a pus la dispoziția armatei un număr de 240 arme și 2 mitraliere - cu care s-a înarmat tineretul maghiar și cu ajutorul trupelor de ocupație au început a ne distruge casele și mobila din casă prin tragerile făcute cu arme în cursul nopților -. Apoi a început perchezițiile sub pretextul ...(?) am fost luați la bătaie și bătuți până la sânge săptămâni în șir. Contesa Armin Micheș, din Zăbala, care azi are un cumnat în comuna Budila Jud Brașov, /Grof Micheș? Când s-au întors bandele maghiare dela distrugeri și maltratarea locuitorilor români din comună, a întrebat pe aceștia câți români au împușcat? La răspunsul acestora că nu au omorât nici unul, i-a scuipat și a spus să pună din nou mâna pe arme și nici un român să nu mai rămână în comună. În timpul cât am fost escortați dela comuna Zăbala și până la frontieră pe tot parcursul am fost huiduiți și scuipați de populația maghiară.

Aceasta ne este declarația care o dăm și semnăm propriu. Barcani, la 18 Noenvrie 1940, Declaranți: În fața noastră. Semnează 13 pers.

Învățător: Gh. Fediuc. Notar: I. Pașcan; expulzați în data de 17 XI 1940"

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.662, p.8

„Declarație. Subsemnații locuitorii din comuna Covasna și Zagon Județul Treiscaune, expulzați de autoritățile maghiare din Ardealul de Nord cedat Statului Ungar, prin prezenta declarăm următoarele:

Noaptea pe la orele 12 vin jandarmi cu autoritățile civile comunale la locuințele noastre și ne somează ca să mergem cu ei la primărie. Din case nu ne lasă să luăm decât strictul necesar pentru corp, apoi casele sunt sigilate și încuiate de autorități. După ce românii sunt adunați, în grupuri mari sunt duși de soldați, jandarmi și grăniceri unguri la primărie unde se fac percheziții și se ridică sumele de bani ce sunt mai mari de 1000 lei și obiectele de valoare, în urmă grupurile sunt îndreptate noaptea spre frontieră și expulzați, fără a ni se da vre-o dovadă pentru bani sau obiectele confiscate. Pe noi nu ne-a bătut, dar alții cari nu se grăbeau să iasă mai repede la ordinul lor îi bătea, înjura și îi da afară cu forța.

Românilor, civili(i) și armata Maghiară le face mare mizerie, sparg geamurile, prind pe Români pe străzi și (-i) bat în mod barbar, umblă beți cântând pe stradă, înarmați cu ciomege, iar când găsesc câte un român, îi adresează cuvinte murdare și îl bat până la sânge și îl înjură. Populația română trăiește în mizerie din cauza lipsei de sare, gaz, zahăr, ulei, făină, etc. Pe noi ne-a izgonit pe motiv că, noi i-am săracit și să rămână ei ca să aibă ce mânca.

Armata în marș, cântă cântece înjositoare la adresa românilor sub formă de batjocură. Românii mai sunt maltratați și schingiuiți pentru faptele din trecut, adevărat reclamațiile ce s-au făcut contra ungurilor care au pierdut în....(?) când se fac reclamații de către unguri în fața autorităților maghiare.

Drept pentru care dăm prezenta declarație. Barcani, la 19 Noenvrie 1940. Declaranți, În fața noastră. Semnează 17 persoane. Primar: Gh. Balcu, Notar: I Pașcan; expulzați în 19 XI 1940".

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.662, p.15

„**Declarație.** Subsemnații locuitori din comuna Zagon, Județul Trei Scaune/Ardealul de Nord cedat statului Ungar, prin prezenta declarăm că în seara zilei de 20 Noenv. a. c. pe la orele 10 seara s-a prezentat la locuințele noastre autoritățile maghiare și ne-a pus în vedere ca să ne pregătim și să plecăm în România fiind că acolo nu mai putem să trăim. Unii dintre noi s-au opus. Însă în urma acestei opuneri am fost bătuți până la sânge. După ce ne-am luat din casă câte un rând de haine și puțină mâncare, autoritățile militare ne-au luat tot ce am avut mai bun prin casă, la fel și toți banii ce i-am avut asupra noastră, apoi au început a ne distruge toată mobila și lucrurile mai bune din casă. Apoi sub escortă am fost scoși din comună până la marginea comuni unde ne-au arătat frontiera, spunându-ne ca să trecem pe unde vrem.

Din ziua de 20 Nov. a.c. și până azi am tot venit până am ajuns în comuna Barcani, înghețați de frig și morți de foame. Aceasta ne este declarația pe care o dăm și semnăm propriu. Barcani, la 23 Noenvrie 1940. În fața noastră. Declaranții. (5 semnături). Primar: Gh. Balcu, Notar: I. Pașcan”.

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.662, p.11

„**Declarație.** Subsemnații Ioan Bălăcean, Ilie Bălăcean, Dănilă Ioan, Andrei Bălăcean, Roman Neculai și Belinar Erodion toți din comuna Zagon, Județul Trei Scaune, declarăm următoarele:

În ziua de 20 Noenvrie a.c. pe când ne aflam toți în gospodăriile noastre cam pe la orele 10 din noapte au venit la noi, soldați maghiari și civili începând să ne maltrateze în modul cel mai barbar, spunându-ne că dacă încă dimineața nu părăsim localitatea să trecem frontiera în România atunci vom fi împușcați fără nici o excepție. Chiar în acea noapte am fost siliți să părăsim locuințele noastre cu tot ce era în ele și ne-am retras în pădurile apropiate de comună pentru a nu fi chinuiți.

În dimineața zilei de 21 Noenvrie 1940 ne-am dus iarăși la casele noastre pentru a ne lua ceva din îmbrăcăminte și n-am mai găsit nimic în case, ne-au fost prădate și lăsate numai cu

pereți goli chiar și geamurile le-au luat cele care au fost în stare mai bună, astfel că am fost siliți să plecăm cu ce a fost pe noi. Ne-au luat și vitele în acea noapte astfel că dimineața când ne-am dus n-am mai găsit decât santinele maghiare care nu ne lăsau să mai intrăm în spre centrul comunei și nici chiar în curțile noastre.

Văzându-ne în această stare de plâns am plecat spre frontieră în ziua de 21 Noenvrie 1940 și în seara aceleași zile am ajuns la pichețul de grăniceri români trecând frontiera la punctul Barcani jud. Brașov, prezentându-ne la primăria comunală Barcani în ziua de 23 Noenvrie 1940, de unde am fost repartizați pentru comuna Vama-Buzăului Județul Brașov unde am fost plasați pela casele fraților noștri români.

Aceasta ne este declarația pe care o susținem și semnăm propriu. Vama-Buzăului 23 Noenvrie 1940. Declaranți (6 semnături). Prezenta declarație s-a dat și semnat în fața noastră. Vama-Buzăului 23 Noenvrie 1940. Primar, C-tin Burcus; Secretar V. Șerban”.

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.662, p.17

„**Declarație.** (formular cu rubrici tipărite - n.n.). Subsemnatul Șandru Gheorghe de profesie lăcătuș mecanic refugiat din Sfântul Gheorghe, teritorii cedate Ungariei, actualmente domiciliat în comuna Teliu jud. Brașov, prin prezenta declar și răspund la următoarele:

1/. Unde ați aflat de verdictul dela Viena?

În timpul concentrării în comuna Slobozia Jud. Neamț.

2/. Ce hotărâre ați luat după pronunțarea acestui verdict și ce credeți să descrieți mai important din această perioadă premergătoare retragerii trupelor Române?

Nu am putut lua nici o hotărâre pentru că eram concentrat iar în ziua de 9 Sept. am fost desconcentrat și am plecat după bagaje.

Ajungând acasă autoritățile militare și civile erau evacuate și mie mi-a fost frică să plec în timpul acela fiind silit a rămâne pe loc la serviciul unde l-am avut „Uzinele Textile”.

3/. Ce ați văzut și ce aveți de povestit din prețuia intrării trupelor maghiare?

În timpul intrării trupelor maghiare am fost acasă, însă nu am ieșit afară de frică.

4/. Ce s-a întâmplat cu D-V. s-au alți români după intrarea trupelor maghiare, povestind numai faptele văzute sau trăite.

La intrarea trupelor maghiare populația civilă a orașului a început o prigoană contra Românilor, spărgând geamurile la locuințele locuitorilor Români și la Biserica Ort. Rom. în timpul nopții, unde am fost și eu prezent auzind zgomot.

5/. Ce ați auzit de la alții și dela cine?

Nimic. (...)

7/. ?

În ziua de 25 Sep. am fost dat afară din serv. de Comand. Militar, spunându-mi că sunt român și nu mai am ce căuta după serviciu, expulzându-mă fără nici un act.

8/. Cine din familia D-V a mai rămas în Ardealul cedat și câți ați fost expulzați sau refugiați?

În Ardealul cedat mi-a rămas mama și 2 frați.

9/. Ce avere mobilă sau imobilă și de orice altă natură ați lăsat acolo/ descrierea și valoarea cu arătarea localității unde se găsește.

Nici o avere.

10/. Tot ce știți și tot ce relevă suferințele Românilor declarând ce este mai important până în momentul când v-ați refugiat.

În timpul când eram acolo o echipă de 7 unguri au atacat pe omul de serviciu dela Oficiul Poștal lovindu-l în stare mortală.

Drept care dau prezenta declarație pe care o semnez

Teliu la 20 Dec. 1940, Declarant. ss. Sandru Gheorghe. Pentru conformitate cu originalul. Notar..."

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.642, p.102 -103

„**Decarație**. Subsemnatul Poloșan Alexe, căsătorit cu 2 copii, refugiat din comuna Zagon Jud. Treiscaune, declar următoarele:

Când s-a dat verdictul dela Viena eram concentrat în comuna Blejoiu Jud. Prahova. Fiind din teritoriu cedat am fost imediat desconcentrat și am mers acasă înainte de intrarea armatelor maghiare.

2. Scopul mi-a fost ca să văd cum se vor purta cu românii fiind în speranța că această nedreptate nu va dura. Când am sosit acasă Dl. Subnotar m-a chemat și mi-a pus în vedere ca să-mi văd de lucru mai departe eu fiind angajat ca pădurar comunal, ceiace am și făcut până în ziua intrării trupelor maghiare în comună când nu mi s-a mai dat voie a funcționa, ridicându-mi-se și arma.

Încă până ce erau jandarmii români în comună s-a înființat o gardă națională compusă numai din unguri, românii neavând voie de a face parte din aceasta. Această gardă era pentru menținerea ordinei în comună.

3/. În ziua când a venit armata maghiară după ce a fost primită cu mare fast încă dela intrarea în comună, la care fast am fost o parte dintre români siliți a lua parte împreună cu preotul Ioan Ciora la primărie s-au ținut discursuri, unde a voit ca în numele populației să vorbească și preotul român mai multe femei la îndemnul bărbaților au încercat să tragă jos pe preot spunând că ce caută între autoritățile maghiare să le murdărească, iar ceilalți făceau haz pe tema aceasta și râdeau. Locuitorul Szekely Francisc a spus în gura mare că Anton Gheorghe tot pădurar comunal va fi primul la care îi va vărsa creerii.

4/. La câteva zile după venirea armatelor maghiare locuitorul Bogoly Andrei a mers la preotul român Ioan Ciora și i-a spus că-l chiamă la primărie Maiorul ungar momindu-l astfel să iasă afară, iar în grădina Mikes ia eșit o ceată înainte împreună cu Bogoly Andrei și l-au bătut voind să-l omoare. A scăpat cu viață numai mulțumită a două unguroaice cari au început să strige. Preotul a rămas în nesimțire câțva timp după care cu mare greutate a mers până acasă. În urma acestei bătăi a zăcut în pat cam 2 săptămâni după care cu ajutorul unui român care l-a pus în car iar peste el fân a trecut granița. În caz că rămânea mai departe în comună sigur că ar fi fost omorât de barbarii de unguri. Un refugiat ungar din Brașov împreună cu ceilalți cari l-au atacat pe preot în prăvălia lui Rab Imre au voit să-l tae cu briceagul pe Gheorghe Furtună pentru că era îmbrăcat cu ȋtari. A scăpat mulțumită

cârciumarului care l-a scos pe altă ușe. Prigoana cea mai mare era împotriva legionarilor.

Jandarmii unguri mi-au făcut percheziție pentru arme și munițiune și mi-a ordonat ca în fiecare zi să mă prezint de 4 ori la postul de jandarmi ceiace am făcut timp de 11 zile distanța dela locuință până la post fiind de 4 km. Până mergeam la post populația împreună cu copii strigau după noi și aruncau cu pietre. În mai multe nopți populația maghiară în bande mergeau pela casele românilor și aruncau cu pietre și bolovani spărgând ferestrele și acoperișurile caselor, spăriind copiii. (...) ajutorul de ofițer că ce să facă cu acești oameni până când o să se mai prezinte la care acesta i-a răspuns „Terminăm cu ei repede numai să primim ordin” ceiace însemna că pe ziua de 9 sau 10 să fim executați. În noaptea aceea am și plecat eu, [Do] bre Alexe, Crețu Nicolae și Mogos toți în aceeași situație.

6/.Ne-am refugiat în timp de noapte fără a lua nimic cu noi.

8/. La plecare în comuna Zagon mi-a rămas soția și 2 copii, cari în ziua de 19 Noembrie urmau să fie expulzați. În seara de 17 noaptea pe ascuns am mers în comună și mi-am luat familia fără a lua nimic cu ei și i-am adus în Sita Buzăului unde sunt și în prezent.

9/.În teritoriul cedat Ungariei mi-au rămas următoarele:

a. Casă, grajd cu șură, cotețe etc.; b. 2 iugăre pământ arabil în comună; c. 4 buc. Porci; d. 2000 klg. Fân; e. 1500 klg. Porumb; f. 2000 klg. Cartofi; g. mobila din casă și uneltele agricole.

Toate acestea mi-au rămas în comuna Zagon și se evaluiază la aproximativ 300.000 Lei. Aceasta îmi este declarația pe care o susțin și semnez

Poloșan Alexe. În fața noastră. Primar, ss indescifrabil; Notar, ss indescifrabil”

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.642, p.52

„**Declarație.** Subsemnatul Eremie Ticușan, preot ortod. rom. căsătorit, cu 3 copii, de 59 ani, din Com. Covasna jud. Treiscaune, declar următoarele:

1. Verdictul dela Viena l-am aflat la domiciliu prin radio.

2. Crezând că Ungurii vor respecta toate punctele din verdict eram hotărât să rămân în mijlocul credincioșilor. După verdict imediat autoritățile române au instituit o gardă civilă constatatoare din Români și Unguri și în tot timpul a fost liniște și ordine.

3. În vreme ce ungurii făceau pregătiri mari pentru primirea trupelor maghiare, românii erau cu totul pasivi, stând retrași în locuințele lor.

4. În ziua intrării trupelor m-am simțit dator să reprezint pe Români în fața armatei. N-am putut însă vorbi din cauza vociferărilor mulțimii care striga jos cu el, nu ne trebuie valah, trebuie să i se smulgă barba etc... În noaptea aceleași zile un banderiu de călăreți unguri au manifestat pe străzile românești batjocorind pe Români.

În preziua intrării armatei maghiare, preluându... s-au distrus troițele românești, s-au depărtat de pe instituții și prăvălii toate firmele/ inscripțiile/ românești. În noaptea când au intrat trupele ungurești necunoscuți au dărâmat frumosul monument ridicat de Români în amintirea eroilor morți pe câmpul de luptă, la temelia căruia erau osemintele a 8 eroi necunoscuți.

Trei săptămâni după intrarea trupelor maghiare în com. Covasna – relativ - a fost liniște. La trei săptămâni, cu ocaziunea vizitei pe care a făcut-o Regentul Horthy la contele Mikes în Zăbala, a fost întâmpinat la gara Covasna de autorități și mult popor. Seara un banderiu de călăreți unguri au manifestat din nou printre Români. Trecând pela casa parohială au strigat: „Vino afară . . .”, spărgând geamurile, stricând porțile și gardurile la gospodăriile românești. Peste 40 de case au fost distruse în noaptea aceea. La toate acestea autoritățile nu s-au sesizat, deși s-au reclamat toate aceste cazuri, dinpotrivă au înțeles că li sa dat voie liberă de a se răzbuna pentru cei 22 de ani de „robie românească” cum ziceau ei. Ca urmare poporul a început a pretinde dela Românii mai cu stare datorii fictive, cari în unele cazuri au atins

cifre de zeci de mii de lei, sub amenințările autorităților comunale și jandarmeriei. Erau chemați la primărie și nu li se dădea voie să se justifice sau să-și susțină dreptul lor, ba din contră pe cei cari căutau a se justifica, îi băteau.

Pe mulți Români împrăprietăriți i-a oprit a-și aduna recolta de pe terenurile cu cari fusese-
ră împrăprietăriți.

5. Am auzit dela un locuitor Român din Com. Zăbala, cu numele Hagiu, care însuși era bătut de jandarmi, că zilnic erau chemați la primărie câte 5-6 Români și sub motiv că au arme nedecarate îi bătea în mod barbar jandarmii, astfel de scene se repetau zilnic, până bieții oameni au fost siliți să-și părăsească avutul și să treacă frontiera. Tot în timpul acesta Ungurii au dat foc șurei încărcată cu nutreț și cu bucate netreerate locuitorilor Gh. Balea din Covasna, Petru Vulpoi din Pava, Fenechiu din Tg. Secuiesc. Tot asemenea au dat foc bisericii ortod. din Comolău, din Ozun, apoi au demolat biserica din Biborțeni, Boroșneul Mare și au batjocorit în mod josnic biserica din Păpăuți, toate în jud. Treiscaune. În același timp Ungurii au omorât pe Ioan Popescu din Mărtănuș, târându-i cadavrul pe o grămadă de gunoi.

Mulți Români dintre cei mai cu stare din toate comunele românești din județ au fost expulzați fără nici un motiv, despoindui de tot ce aveau la ei, iar în urma lor, la mulți dintre ei li s-a vândut averea mobilă, așa de ex. Preotului I. Ciora din Zagon, Petru Vulpoi din Pava ș. a.

6. M-am refugiat împreună cu familia în ziua de 11 Noe. 1940 nemaiputând suporta tratamentul la care erau supuși Românii și în urma atragerii atenției unui ofițer dela Comandamentul Militar care a spus cu bunăvoință: „Ar fi mai bine să pleci”. Întrebându-l că pentru ce, el mi-a spus: „atâta pot să-ți spun, mai mult nu”. Din acestea înțelegând că și eu sunt pe listele celor ce urmează a fi expulzați, mi-am făcut forme și am plecat. Din familie nu mi-au rămas în Ardealul cedat decât un cumnat.

9. Mi-a rămas în Covasna o casă în valoare de lei 250.000 – 2 iug. de pământ arabil în val. de 60.000, un loc de casă de 1/4 iug. în cen-

trul comunei în valoare de 50.000 lei- Arenda depe 20 iug. Sesiune parohială neîncasată în sumă de 14.000 lei, în total averea rămasă se ridică la suma de lei 374.000 lei.

Aceasta îmi este declarația pe care o susțin și semnez. Sita Buzăului 20 Dec. 1940. Pr. Er. Ticușan. Dată în fața noastră. Primar, ss indescifrabil; Notar, ss indescifrabil”.

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean*, dos.642, p.72 -73

“**Fișă**, cu datele personale a refugiatului (expulzatului).....

Data și locul nașterii.....

Studiile.....

Profesiunea.....

Ultimul domiciliu în Ardealul astăzi ocupat...

Ultima funcțiune publică sau privată deținută...

Funcțiunile îndeplinite în cei 22 de ani în Ardealul de Nord....

Data refugierii sau expulzării....

Activitatea politică sau națională dezvoltată în Ardealul de Nord....

Diferse înfăptuiri sau opere....

Orice alte date personale...

Sursa: ANC, *Fond Pretura plășii Sf. Gheorghe*, dos. 1, p.1 -73

“**Declarație**, solicitată refugiaților și expulzaților, de către Asociația Expulzaților și Refugiaților din Ardealul:

Unde ați aflat de verdictul de la Viena?

Ce hotărâre ați luat după pronunțarea verdictului?

Ce ați văzut și ce aveți de spus din preziua intrării trupelor maghiare?

Ce s-a întâmplat cu Dvs. după intrarea trupelor maghiare?

Ce ați auzit de la alți și de la cine?

Cum v-ați refugiat?

Cine din familia Dvs. a rămas în teritoriu cedat?

Ce avere mobilă și imobilă a rămas în teritoriu cedat?

Ce cunoștințe aveți despre suferințele românilor rămași în teritoriu cedat?

Date biografice. Activitatea politică sau națională dezvoltată în Ardealul de Nord.

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.2

„Declarație. Subsemnatul Iosif Bădulescu, refugiat din comuna Bicfalău, județul Treiscaune, cedată Ungariei și stabilit în comuna Dobârlău, jud. Brașov, referitor la înștiințarea de la Asociația Expulzaților și Refugiaților din Ardealul ocupat, trimisă cu ordinul Preturii Plășii Buzăul Ardelean no. 2826 din 18 decembrie 1940, declar următoarele:

La întrebarea no. 1. Am aflat vestea despre verdictul de la Viena, în ziua de 30 august 1940, pe la orele 16, prin radio.

La întrebarea no. 2. Am luat legătura cu Prefectura jud. Treiscaune și Prefectura jud. Brașov, și mi s-a spus să rămân pe loc, căci comuna Bicfalău rămâne în România, conform hărții de la Viena. În realitate s-a ocupat întreaga comună.

La întrebarea no. 3. Trupele maghiare n-au intrat în comună, până în ziua de 13, când m-am refugiat în comuna Dobârlău.

La întrebarea no. 4. În seara zilei de 13 septembrie 1940, s-a prezentat la școală unde locuiam 20 de persoane, în frunte cu preotul reformat Denes Iuliu, Zoltani Ștefan, Benedek Ioan și alți și ne-a amenințat că ne omoară, dacă nu părăsim comuna. În ziua de 14 septembrie dimineața, însoțit de primarul ungur Narko Ludovic, am trecut granița stabilindu-mă în comuna Dobârlău.

La întrebarea no. 5 . Nimic

La întrebarea no.6. În ziua de 14 septembrie 1940, ne-am refugiat cu familia, rămânându-ne averea mobilă în comuna Dobârlău. O parte din averea mobilă am transportat-o pe ziua de 1 octombrie 1940. (cele două localități sunt vecine, aflate la cca. 3 km, una de alta n.n.).

La întrebarea no. 7. N-am fost expulzat

La întrebarea no. 8. Nimeni

La întrebarea no. 9. O parte din mobilier, păsări, nutreț, lemne, toate în valoare de 50.000 lei.

La întrebarea no. 10. Am auzit că toți românii din această comună au fost expulzați și maltratați.

Sunt născut în anul 1896, luna aprilie 12, în comuna Frumoasa, jud. Ciuc. De profesie învățător. Sunt învățător din anul 1916 până azi. Opere: Am făcut o capelă ortodoxă în comuna Mihăileni, jud. Ciuc. Am înființat o școală primară de stat în comuna Ciumani – Ciuc. Am ridicat o troiță în comuna Bicfalău, precum și o biserică. Am decorația Insigna P.P., clasa a II-a.

Declar, susțin și semnez. Dobârlău la 19 decembrie 1940”.

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.2, p. 15

„Declarație. Subsemnatul Gheorghe Marin, expulzat din comuna Zagon, județul Treiscaune, cedată Ungariei și stabilit provizoriu în comuna Dobârlău, jud. Brașov, referitor la înștiințarea de la Asociația Expulzaților și Refugiaților din Ardealul ocupat, trimisă cu ordinul Preturii Plășii Buzăul Ardelean no. 2826 din 18 decembrie 1940, declar următoarele: (...)

La întrebarea no. 2 M-am decis că am fost om liniștit ca să rămân pe loc lângă gospodăria mea de 5 iugăre, casă și anexe, fiindcă sunt om de 55 de ani bătrân și neputincios, urmând ca în termen de șase luni, să mă gândesc dacă suntem tratați omenește, să rămân pe loc, iar în caz contrar să vând toată averea și să trec în Țara mea. (...)

La întrebarea no. 7. În ziua de 12 noiembrie 1940, am aflat că pe românii din comunele Covasna și Păpăuți, îi bate și îi expulzează. În seara zilei de 14 noiembrie, pe la ora 11 noaptea, am auzit împușcături de arme, strigăte și vaiete de oamnei, iar după vre-o jumătate de oră, ne-am trezit cu populația civilă secundată de armata maghiară, ne-au luat din pat dezbrăcați, ne-au bătut cu un par și apoi ne-au adunat la miez de noapte, pe toți românii și ne-au îndreptat prin pădure, până am trecut granița, ajungând în comuna Barcani. Act de expulzare nu am”.

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.2, p. 1

„Declarație. Subsemnatul Rudolf Fodor, refugiat din comuna Măgheruș, județul Treiscaune, cedată Ungariei și stabilit provizoriu

în comuna Dobârlău, jud. Brașov, referitor la înștiințarea de la Asociația Expulzaților și Refugiaților din Ardealul ocupat, trimisă cu ordinul Preturii Plășii Buzăul Ardelean no. 2826 din 18 decembrie 1940, declar următoarele: (...)

La întrebarea no. 3 N-am nicio cunoștință din cauză că eu fiind amenințat cu moartea am fost silit să mă refugiez din ziua de 10 septembrie 1940.

La întrebarea no. 5. Am auzit și chiar mi-a povestit soția mea că pe toți românii și în special pe aceia care au fost legionari, i-au bătut și maltratată în chip îngrozitor. Pentru răzbunare mai mare ne-au stricat casa, sfărâmând geamurile și tocurile casei. A dărâmat troița și clopotnița împreună cu clopotul, drept semn de răzbunare.

La întrebarea no. 6. M-am refugiat în ziua de 10 septembrie 1940, împreună cu Postul de jandarmi din comuna Lisnău, când civilii din această comună au început să tragă cu armele după noi. Am trecut prin comuna Bicfalău și m-am stabilit în comuna Dobârlău, jud. Brașov. Fiind pădurar de stat am însoțit pe dl locotenent C. Mogoș pentru a arăta hotarul după harta ce era redactată la Viena.

La întrebarea 8. Mi-a rămas soția cu un copil, pe care autoritățile militare maghiare au expulzat-o pe ziua de 10 octombrie 1940.

La întrebarea no. 9. Averea rămasă în comuna Măgheruș cedată Ungariei.....

Date personale: Sunt născut în comuna Măgheruș, jud. Treiscaune, în anul 1907, unde am avut domiciliu până la data refugierii. Am 6 clase primare. Sunt pădurar de stat, din anul 1936. Politică n-am făcut. Am fost 3 ani de zile instructor la P.P. (pregătire premilitară – n.n.). Am concurat la construirea unei troițe și a unei clopotnițe.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.6

„Declarație. Subsemnatul Zoltan Chesse, refugiat din comuna Măgheruș, județul Treiscaune (fost primar al comunei respective – n.n.)

.....La întrebarea no. 2 După pronunțarea verdictului de la Viena am decis să rămân în comună din cauza averii ce posedam și numai

în cazul când vom fi tratați omeneste însă, pe ziua de 15 septembrie 1940, din cauza teroarei am fost silit să mă refugiez, de teamă să nu mă omoare.

În comună nu a venit armata, însă numai populația manifesta pe stradă strigând: „Trăiască Horthy, Trăiască Hitler, Trăiască Musolini”.

(...) Am fost primar începând cu anul 1932 până în ziua refugierii. În timp cât am servit ca primar, am făcut o troiță în comună și o clopotniță.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.14

„Declarația lui Victor Gane, din Valea Mare (...) La intrarea armatei maghiare în comună, s-au făcut manifestații de către populația civilă, jocuri etc.

10. Am văzut personal cum au fost bătute românii care erau în sat, de către jandarmi și populația civilă.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.15

„Declarația lui Alexe Dobre, din Zagon. Conform cuprinsul actului de arbitraj prin care se prevedea că vom fi lăsați în drepturile noastre, ca minoritari având avere și rudenii în comuna Zagon, unde ne-am născut atât eu cât și părinții și moșii și strămoșii mei m-am hotărât să rămân în comună. Până la retragerea trupelor românești, maghiarii se strângeau în pâlcuri, însă amenințări sau injurii din partea lor nu am avut, pentru care motiv am crezut că și pe mai departe vom putea trăi liniștiți.

În ziua intrării trupelor maghiare toată populația maghiară, împreună cu copii lor, le-au ieșit în întâmpinare cu urări și strigăte: „Să trăiască Ungaria și Horthy”. La intrare în comună s-a făcut poartă de triumf. În întâmpinarea trupelor maghiare au ieșit și o parte din români, din curiozitate și din frică, să nu le facă mizerie. Din prima zi toate posturile din administrație au fost ocupate de populația maghiară, dând afară tot personalul român. În fiecare zi, și mai ales noaptea, se făceau petreceri cu lăutari, la care românii nu aveau acces, în grădina contelui Mikes, unde se consumau băuturi alcoolice și se puneau la cale fel de fel

de orgii împotriva populației românești.

La două zile după ocuparea teritoriului cedat, o parte dintre români, am primit ordin, ca în fiecare zi să ne prezentăm de patru ori la Secția de jandarmi Zagon, unde ni se puneă o viză pe carnetul pe care l-am predat la Prefectura jud. Brașov. Distanța de la locuința mea până la Secție era de 3 km., așa că toată ziua o pierdeam numai pe drum. ...Pe drum localnicii aruncau cu pietre după noi și strigau... Tot după trei zile s-au constituit în bande și în fiecare seară spărgeau casele gopodarilor români, aruncând bolovani și lemne, strigând pe uliță să plece cu toții în România.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.27

„Declarația lui Gavrilă Ștefan, din Zagon.

3. La intrarea trupelor maghiare în comună am avut ordin să ieșim în întâmpinare și am mers și eu în piața din fața primăriei, unde s-a pregătit pentru primirea trupei cu masă. Trupa nu s-a oprit. În piață s-au ținut discursuri și s-a instalat un megafon și strigau tot timpul că vor tot Ardealul. Preotul român Ioan Ciora a scăpat prin ajutorul preotului reformat.

5. Am auzit de la alți locuitori din comună de atrocitățile ce le făceau contra populației românești și contra instituțiilor, de exemplu: dărmarea crucii de pe Biserica românească din Păpăuți, unde au vopsit Biserica ortodoxă cu tricolorul maghiar.

8. Soția mea a mai fost odată acasă în Zagon, după refugiere, pe data de 11 decembrie și sora ei i-a spus că ungurii, așa au spus ca să meargă înapoi cu toții că nu le mai face nimic, cu condiția ca nici românii să nu le facă nimica, la recuperarea teritoriului.

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.56

„Declarația văduvei Cosneanu Semenian, de 56 de ani, cu trei copii, din Zagon.

2. Ungurii ne spuneau ca să ne bucurăm că scăpăm așa cu fața curată, neciunțiți, că ar trebui să ne taie nasu, urechile și alte amenități încât ne lua groaza. Oricând ne întâlneam cu vreun ungur pe stradă strigau după noi: unde vă duceți valahilor puturoși?

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.52

„Declarația lui Crețu Nicolae, căsătorit cu trei copii, din Zagon.

(...) Seara totdeauna când mergeam la postul de jandarmi eram atacați de populația civilă care ne batjocorea și arunca cu pietre după noi. Noaptea se constituiau în bande și spărgeau geamurile la casele românilor aruncând cu pietre, iar pe preotul Ioan Ciora și pe Gheorghe Furtună i-au bătut grav.

Am auzit că tot timpul după plecarea noastră spuneau că nici picior de român nu va mai rămâne în Ungaria și vor ocupa și restul din Ardeal. Românii sunt forțați a trece la religia romano-catolică sau reformată.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.643, p.62

Rapoarte, informări, situații statistice și tabele nominale referitoare la românii din jud. Treiscaune refugiați în comunele din plasa Buzăul Ardelean, în toamna anului 1940

„Comuna Barcani. Tablou despre expulzării din Ungaria în zilele de 16 -18 -19 -20 -21 Noiembrie 1940 aflați pe teritoriu comunei noastre. Total: 52 de familii cu 172 de persoane, din localitățile Zagon, Zăbala, Covasna, majoritatea din Zagon, 21 noiembrie 1940.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.663, p. 14 -19

„Primăria Barcani: refugiați, 23 din care 2 intelectuali, în data de 13 septembrie; 497 expulzați, din care 17 meseriași și 480 agricultori, în perioada 16-27 noiembrie 2011, după cum urmează: 16 noiembrie -9, 17 nov- 81, 18 nov. -87, 19 nov.- 45, 20 nov.- 71, 21 nov. - 62, 22 nov. -20, 23 nov.- 88, 25 nov. -23, 27 nov. -11.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.663, p. 43

„Sita Buzăului. Tablou de expulzării români din teritoriu cedat Ungariei, jud. Treiscaune, veniți în comuna Sita Buzăului, jud. Brașov. Total: 31 persoane, din localitățile Zăbala, Pava, Covasna și Zagon, 21 noiembrie 1940.”

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.663, p. 20

"Primăria Sita Buzăului: 26 refugiați, din care 4 intelectuali, în perioada 14 sep.-9 nov; și 217 expulzați, din care 63 muncitori și 154 agricultori, în perioada 14-23 noiembrie; în 24 noiembrie, erau 65 de familii de expulzați cu 242 membri."

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 22 -26 și 46

"Primăria comunei Întorsura Buzăului, jud. Brașov. Tablou cuprinzând locuitorii români expulzați de unguri din teritoriile cedate: 57 de familii cu 217 persoane, din localitățile: Valea Mare, Covasna, Zăbala, Zagon, 22 noiembrie 1940; în 25 decembrie, tabelul cuprinde 62 de familii cu 225 membrii de "locuitori români expulzați de autoritățile maghiare din teritoriu cedat Ungariei".

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 21 -25 și 142

"Primăria comunei Întorsura Buzăului, jud. Brașov. Tablou despre românii refugiați și expulzați din Ungaria. Refugiați-49, în data de 11 septembrie 1940 (toți intelectuali); expulzați – 238 (din care 7 intelectuali și restul agricultori), în perioada 12-26 noiembrie 1940"; 13 familii cu 40 persoane de unguri din localitate au plecat în teritoriu cedat Ungariei.

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 30 și 141

"Primăria comunei Teliu, jud. Brașov. Tablou despre românii refugiați și expulzați din Ungaria. 18 refugiați (toți intelectuali), în perioada 5-13 septembrie 1940, În aceeași perioadă, din comună au plecat în regiunile cedate, 66 de unguri."

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 31

"Primăria comunei Vama Buzăului, jud. Brașov: 120 expulzați, din care 76 muncitori și 44 agricultori, în perioada 19 -23 noiembrie 1940."

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 34

"Primăria comunei Dobârlău, jud. Brașov. 13 refugiați (din care, 4 intelectuali, 4 munci-

tori și 5 agricultori), în perioada 15 septembrie-30 octombrie 1940 și 14 expulzați, toți muncitori, în ziua de 25 noiembrie."

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 36

"Primăria comunei Budila, jud. Brașov. 71 trecuți de bună voie (din care 17 intelectuali și 54 agricultori), în ziua de 13 septembrie 1940. 28 refugiați, din care 9 intelectuali, în perioada 26 august-11 octombrie 1940."

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 39- 40

"Primăria comunei Mărcuș, jud. Brașov: 4 refugiați, toți intelectuali, în zilele de 24 sep. și 26 oct și 2 expulzați, muncitori, în ziua de 17 nov. 1940."

Sursa: ANC, Fond Pretura plășii Buzăul Ardelean, dos.662, p. 45

"Liste cu românii refugiați din localitățile jud. Treiscaune, în România: **Ozun** -12 familii; **Sântionlunca** și **Comolău**-12 familii; **Valea Crișului**-4 familii; **Bicsad**-10 familii; **Micfalău**-12 familii; **Valea Mare**-33 familii; **Lisnău**-4 familii; **Bicfalău**-1 familie; **Măgheruș**-1 familie; **Chichiș**-7 familii; **Vâlcele**-98 de familii; **Bățanii Mari**-2 familii; **Aita Mare**-4 familii; **Aita Medie**-12 familii; **Căpeni**-2 familii; **Micloșoara**-3 familii; **Baraolt**-37 familii; **Belin**-200 de familii; **Lemnia**-6 familii; **Mereni**-2 familii; **Mărtineni**-3 familii; **Mărcușa**-1 familie; **Dalnic**-9 familii; **Albiș**-1 familie; **Cernat**-3 familii; **Covasna**-165 de familii; **Brateș**-2 familii; **Pachia**-2 familii; **Țufalău**-3 familii; **Păpăuți**-17 familii; **Surcea**-5 familii; **Tamașfalău**-3 familii; **Telechia**-4 familii." (Situație incompletă. Lipsesc localitățile cu cel mai mare număr de refugiați: Sf. Gheorghe, Tg. Secuiesc, Poiana Sărată, Brețcu, Zagon, Valea Mare, Zăbala, Covasna, Baraolt ș.a. – n.n.)

Sursa: ANC, Fond Prefectura jud. Treiscaune, Inv. 13, Actele Primprocurorului, dos. 17, p. 1-17

"Refugiați români, din localitățile plășii Sf. Gheorghe: **Reci**-13 familii; **Ozun**-14 familii; **Chichiș**-7 +4 familii; **Bicfalău**-8 +4 familii; **Chilieni**-9 familii; **Moacșa**-4 familii; **Ilieni**-6 familii; **Lisnău**-16 + 4 familii."

Sursa: ANC, Fond Pretura Plășii Sf. Gheorghe, dos. Nr. 1, p. 1 -73

DOCUMENTE PRIVIND NAȚIONALIZAREA DE LA 11 IUNIE 1948 ÎN FOSTUL JUDEȚ MUREȘ

Dr. Liviu Boar

Key words: Romania, Mureș County, nationalization, 11th of June 1948

Documents about the nationalization from 11th of June 1948 in the former Mureș County

Abstract: This paper approaches an important moment in the contemporary history of Romania, namely the nationalization of the main means of production. Based on the provisions of Law 118 of 11th of June 1948, the state took over the industrial, banking, insurance, mining and transportation enterprises, thus setting up the state sector of the Romanian economy.

Based on documents in the archive of the former Mureș County Committee of the Romanian Communist Party, the moment of the nationalization in the former Mureș County is reconstructed. These documents describe the activities performed between June 10 and 26, 1948 by the County Nationalization Commission which enforced the provisions of the Nationalization Act.

Aplicarea Legii 119 din 11 iunie 1948 privind naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi publicată în Monitorul Oficial Nr. 133 bis din 11 iunie 1948 a dus la lichidarea puterii economice a marii burghezii industriale și financiare, crearea sectorului socialist de stat, cu rol conducător în economia națională așa cum se menționa în documentele vremii.

Conform art. 27 din lege, aplicarea prevederilor acesteia era încredințată Consiliului de Miniștri care *va putea delega o comisie restrânsă din sânul său pentru conducerea operativă a operațiunilor care va avea ca organe exterioare, în fiecare județ, câte o Comisiune Județeană de Naționalizare.*

Studiind documentele din anul 1948 din Fondul arhivistic *Comitetul Județean Mureș al P.C.R.* aflat la arhivele mureșene¹

am găsit o serie de documente deosebit de interesante ale Comisiei de Naționalizare a Județului Mureș, având ca președinte pe PAPP IOSIF (secretarul județenei de partid) și secretar pe BRUNO SCHARF.²

Această comisie s-a constituit la 11 iunie 1948 orele 4 dimineața având următoarea componență:

1. Papp Iosif, secretarul Județenei P.M.R. Mureș, ca delegat al Consiliului Superior Economic, ca președinte
2. Anton Mera,³ prefectul județului Mureș ca reprezentat al Ministerului Afacerilor Interne

2 Documentele din acest fond au fost folosite la elaborarea lucrării *Naționalizarea în fostul județ Mureș-11 iunie 1948* Editura RISOPRINT Cluj – Napoca, 2009, autor Bartos Zoltan.

3 Primar al Reghinului, numit în funcția de prefect în octombrie 1945, membru al Frontului Plugarilor - Vezi SIMION COSTEA –*Aspecte ale instaurării puterii comuniste în România. Rolul Frontului Plugarilor în județul Mureș (1944-1947)* în APULUM, XXXVII, 2, 2000, p. 275-282

1 S.J.A.N. Mureș, Fond Nr. 1073, Inventar nr. 1296, Comitetul Județean Mureș al P.C.R. 1944-1950, 6,00 ml

3. Soporeanu Vasile, secretarul Consiliului Sindical Județean

4. Persedi Gavril, administrator financiar

5. Scharf Bruno, ca delegat al Direcției Generale a Controlului Economic din București, ca secretar al comisiei

Vom cita în cele ce urmează câteva documente selectate din acest fond, privind modul în care s-a aplicat legea de naționalizare în fostul Județ Mureș.⁴

Primul document este *Raportul de activitate pe intervalul dela 10-13 Iunie inclusiv*. întocmit la 14 iunie 1948 de către președintele și secretarul comisiei.⁵

Conform acestuia după primirea instrucțiunilor Comitetului Central al P.M.R.-ului, în legătură cu organizarea consfățuirii din seara zilei de 10 iunie 1948, am procedat de îndată la convocarea tuturor tovarășilor cari urmau să ia parte la acea consfătuire. Am împărțit terenul în patru sectoare, numind pentru fiecare sector un responsabil. Pentru asigurarea transportului, am mobilizat fără plată un număr de camioane și 3 turisme dela instituțiile de stat și organizațiile democratice. La fiecare mașină am numit câte un responsabil. Mobilizarea s-a desfășurat conform planului stabilit și în baza tabelului nominal a delegaților. La mobilizare au răspuns 143 de persoane din totalul convocat de 144. persoana lipsă nu s-a putut prezenta fiind în concediu de boală.

În continuare se arată că această consfătuire a început la orele 23 fiind prezentate rapoarte foarte interesante referitoare la problemele de producție, disciplină în muncă, munca de partid și munca sindicală.

Ședința a ținut până la ora 6 dimineața.

Județul a fost împărțit în patru sectoare industriale și anume: Valea Mureșului, Reghin, Sovata și Târgu-Mureș, iar prefectul județului, a convocat pentru ora 7 dimineața Comandamentul Unic Județean format din: Chestorul Poliției, Șeful Siguranței, Comandantul Legiunii de Jandarmi și Comandantul Pompierilor.

La ora 6 dimineața - se arată în raport – delegatul Direcției Generale a Controlului Economic din București a luat contact cu întregul efectiv al Serviciului Județean comunicându-le, că întrucât Direcția Generală a Controlului Economic din București a fost sesizată că mari sustrageri de substanțe au avut loc la întreprinderile din județul Mureș, a dispus efectuarea unor importante controale la fabricile acestui județ, cerându-le să sigileze cassele de bani, registrele și arhivele și unde este cazul magaziile de materii prime și finite urmând ca în aceeași zi după masă la orele 3 să sosească echipele cari vor începe controlul pe teren. La aceeași oră prefectul s-a dus să execute măsurile de siguranță cu subalternii erarhici.

Apoi secretarul județenei de partid împreună cu secretarul Consiliului Sindical Județean și cu delegatul Comitetului Central din București au început prelucrarea cu toți delegații, a tuturor problemelor, conform dispozițiilor primite dela Comitetul Central.

Când s-a ajuns la discutarea problemei naționalizării industriilor, entuziasmul a fost de nedescris, în special în momentul când s-a cetit numele noilor directori. Vestea numirii au primit-o ca o surpriză, care le-a procurat însă o mare bucurie. La ora 9 ½ s-a terminat prelucrarea. La orele 10 a plecat primul transport la Reghin, Toplița și Sovata. Delegații rămași nu aveau dreptul să părăsească sediul județenei. La ora 12 au pornit pe teren și delegații din oraș pentru executarea instrucțiunilor. Directivele date au fost executate pe teren întocmai.

4 Pe raza actualului județ Mureș existau la acea dată trei unități administrative mai mici și anume fostele județe Mureș, Târnava Mare și Târnava Mică. Documentele se referă doar la fostul județ Mureș.

5 Fond citat , Dos. 66/1948, filele 3-7

În prima zi de aplicare a noii legi s-a verificat dacă s-au executat dispozițiile privind paza, sigilarea și inventarierea bunurilor întreprinderilor naționalizate.

La orele 2, după comunicatul de la radio s-au efectuat adunări la toate întreprinderile naționalizate. A doua zi – se arată în raport – am trimis echipe de control în județ și oraș, care au vizitat toate întreprinderile din nou pentru a verifica și a strânge datele necesare la cele 9 puncte primite dela Comitetul Central. Cele 9 puncte au fost în general aplicate. (subliniat în text. n.n.L.B.).

O problemă deosebit de importantă a fost cea a numirii noilor directori. Aceștia trebuiau să fie dedicați cauzei partidului și să aibă origine „sănătoasă”. Conta prea puțin competența și calificarea acestora în domeniul de activitate în care urmau să fie șefi.

Ilustrativă în acest sens este **Lista întreprinderilor naționalizate din orașul Tg.Mureș**⁶ întocmită de Comisia de Naționalizare a Județului Mureș cu menționarea numelui directorilor și profesiei fiecăruia, din care rezultă următoarele profesii: funcționari:1; tâmplari:4; muncitori:3; calfe:2; fasonier:1; morar:1; instalator apă-electricitate:2; măcelar:1; zidar:1; țesătoare:1; pantofari:2; lăcătuși:2; budnar (cel care fabrică butoaie):1.

O altă problemă care s-a ivit era aceea că majoritatea directorilor nou unși în funcții nu cunoșteau limba română, limba oficială a statului român!

O consecință imediată a controalelor – se arată în raport – a fost convocarea noilor directori într-o conferință de instructaj, ca să-i lămurim de sarcinile ce le au de îndeplinit. Conferința a fost necesară și pentru motivul că instrucțiunile erau în limba română și pentru a evita confuzii, întrucât majoritatea directorilor nu cunosc

bine limba română, s-au prelucrat atât instrucțiunile cât și problemele de bază ale diverselor întreprinderi în limba maghiară.

Într-un **OPIS despre directorii întreprinderilor naționalizate**⁷ care cuprinde un număr de 33 de întreprinderi din zona Târgu-Mureș, Reghin și Toplița doar doi sunt de naționalitate română: Cândea Ștefan director la SILVANIA din Lunca Bradului și Truța Mihai de la LĂPTĂRIA Reghin. Restul sunt etnici maghiari și evrei (Adler Maurițiu, Schwartz Mendel, Grunfeld Ernest).

Pentru noii directori s-au organizat conferințe de instruire pe zone, unde în zilele următoare, *s-a prelucrat instructajul în legătură cu atribuțiunile nouilor directori de întreprinderi precum și instructajul întocmirii proceselor verbale de preluare a industriilor naționalizate. Aceste instrucțiuni s-au prelucrat în limba ungară. (sic!). Spiritul în general este satisfăcător din partea muncitorilor și a salariaților. Excepție o formează capitaliștii a căror fabrici au fost naționalizate și intimitii lor, care exprimă o atitudine de resemnare.*

În continuarea raportului sunt semnalate și câteva deficiențe apărute în activitatea comisiei: *Nu s-a luat dela început măsuri precise și practice ca directorii de întreprinderi să-și însușească bine dispozițiunile Ministerului; În prima zi controlul la unități din partea membrilor comisiei județene de naționalizare s-a făcut la întâmplare și nu pe baza unui plan bine stabilit.*

Concluzia raportului pentru primele zile de activitate a comisiei este că: *Greutăți speciale nu avem de semnalat.*

Principala sarcină a noilor conducători ale întreprinderilor naționalizate era continuarea producției prin asigurarea aprovizionării cu materii prime și rezolvarea problemei creditelor.

6 Idem, Dos. 68/1948, f. 94

7 Ibidem, f. 32

Vom cita în continuare dintr-un RE-FERAT asupra mersului producției, după naționalizare, la fabricile din Jud. Mureș⁸ întocmit de secretarul comisiei Scharf Bruno la puține zile după naționalizare (documentul nu este datat dar pe prima pagină este consemnată cu creionul data de 26.VI.948) care afirmă în preambulul documentului:

Comparativ cu perioada imediat înainte de naționalizare situația este normală. În comparație însă cu capacitatea de producție a uzinelor naționalizate, ritmul producției lasă de dorit din următoarele motive:

I) Problema materiilor prime.

O problemă vitală care contribuie defavorabil la bunul mers al producției, la calitatea mărfii și la reducerea prețului de cost este defectuoasa aprovizionare a fabricilor cu materii prime. Citez numai câteva exemple: Fabrica Ardealul din Răstolița rămâne fără bușteni deși aceștia sunt la 10 km de fabrică deoarece fabrica Ditrău (din actualul județ Harghita, la acea dată județul Ciuc n.n. L.B.) i-a cumpărat și-i transportă la o distanță de 60 km, făcând 2 descărcări și 2 încărcări pentru manipulare și deși această fabrică se aprovizionează cu bușteni din Voșlobeni (localitate din același județ Ciuc n.n.L.B.) care este mult mai aproape. Fabrica de extract de tanante (substanță folosită la tăbăcirea pieilor n.n. L.B.) Etamol din Răstolița rămâne fără scoarță de molift deoarece fabrica Dermata din Cluj cumpără în Comuna Răstolița și împrejurimi întreaga producție dând avansuri cari merg chiar până la achitarea completă a mărfii. Melasa dela fabrica de zahăr din Tg. Mureș⁹

8 Ibidem, f. 15-17

9 Arhiva acestei fabrici din perioada 1893-1966 se află la Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș. Cantitatea 46 ml., 1505 u.a. Din păcate această fabrică cu tradiție a fost falimentată după 1989, fiind rasă de pe suprafața pământului.

ia drumul Aradului și Bucureștiului spre a fi prelucrate acolo, când ele ar putea fi prelucrate la Tg. Mureș, fără ca materia primă să mai suporte costul transportului până la Arad sau București. Fabrica Panel Furnir¹⁰ derulează bușteni de arin și plop care sunt esențe de calitate inferioară, în loc să deruleze bușteni de tei deoarece CAPS-ul¹¹ nu i-a repartizat bușteni de tei pe care-i repartizează C.A.M.¹² pentru chibrituri. Fabricile de mobile (cele 4 naționalizate) necesită 1.100 m³ cherestea de tâmplărie dela I-IV marfă care este momentan blocată, fără de care nu pot face față comenzilor pe care le au în curs de lucru. Fabricile Elekes și Kautschar stau în inactivitate din lipsă de materii prime, același este și cazul în cea mai mare parte și cu industria de pielărie în afară de mici excepțiuni. Am sesizat de toate aceste probleme oficiile respective dar problemele nu au fost rezolvate până astăzi. (subliniat în text. n.n. L.B.).

În continuare este analizată legătura cu Oficiile Industriale¹³, problema creditelor, sabotajul (se menționează că nu

10 O parte din arhiva acestei a se află la Arhivele Naționale din Tîrgu-Mureș Este vorba de „Panel Furnir” S.A. pentru industrializarea și comercializarea lemnului București, Sucursala Tg.-Mureș, anii extremi 1942-1949, cantitatea 0,20 ml, 15 u.a.

11 Casa Autonomă a Pădurilor Statului, înființată în anul 1930 avându-l în frunte pe profesorul Marin Dracea, inginer agronom (1885-1958). Vezi www.icas.ro istoric.

12 Casa Autonomă a Monopolurilor Regatului României prescurtat C.A.M. înființată la 7 februarie 1929. Cf.- Istoria României în date, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 340.

13 La 24 mai 1947 Adunarea Deputaților votează Legea privind înființarea **oficiilor industriale** în scopul îndrumării, supravegherii și controlului activității economice atât în sectorul de stat, cât și privat capitalist. Ele au fost însă desființate după numai un an de activitate la 8 iulie 1948, locul lor fiind luat de către **centralele industriale** care aveau sarcina de a conduce, sub îndrumarea ministerelor de resort, întreprinderile naționalizate. Cf.- Istoria României în date, Editura Enciclopedică Română, București, 1972, p. 394, 398.

a fost semnalat nici unul) și sustragerea substanțelor din întreprinderile naționalizate.

Documentul se încheie cu Propuneri de îndreptare în legătură cu procesul de producție. (Subliniat în text n.n. L.B.).

Prima propunere, deosebit de interesantă pentru acel context politic, este Descentralizarea administrativă a fabricilor. (Subliniat în text n.n. L.B.).

În acest capitol se arată că *O racilă a vechiului regim erau Direcțiunile Generale cu sediul în majoritatea cazurilor în București unde se țineau de obicei contabilitatea și unde tronau Consiliile de Administrație. La aceste Direcțiuni Generale se puneau la cale marile sustrageri de substanțe din întreprinderi și grevau cu un procentaj destul de mare prețul de cost al produselor. Iar din punct de vedere practic nu aduceau un aport prea mare. Ar fi cazul ca acum aceste Direcțiuni Generale să fie desființate printr-o descentralizare administrativă ce ar trebui să opereze în județ*. (Subliniat în text n.n. L.B.).”

Iată cum era văzut modul de realizare al acestei descentralizări: *Fiecare unitate industrială din județ depinde din punct de vedere tehnic al programării și al livrării oficiului respectiv cu sediul central la București. Oficiul urmează să programeze cu producția, să repartizeze materia primă, tot el îi dă dispozițiuni de livrare. Pe baza programării el avizează BNR pentru programare la credite. Așa că Direcțiunilor Generale din București nu le mai rămâne actualmente nici o sarcină concretă*. (Subliniat în text n.n.L.B.).

Referitor la descentralizarea financiară, Bruno Scharf propunea ca: *fiecare fabrică din județ ar urma să aibă un cont la BNR care să fie creditat cu sumele de bani ce ar proveni de la diferiți clienți și debitați cu sumele ce le va ridica săptămânal pentru plăți. Acest sistem ar avea marele avantaj ca conducerile fabricilor nu vor trebui să facă cheltuieli inutile cu depla-*

sări și telefoane pentru procurarea lichidităților putând sta mai mult în fabrică și să supravegheze procesul de producție. Pe de altă parte sistemul descentralizării ar mai avea marele avantaj ca cheltuielile de regie ar fi mult mai reduse și disponibilitățile financiare ar putea fi canalizate din acele întreprinderi excedentare din punct de vedere al lichidităților către cele deficitare. Cel puțin pentru prima perioadă de adaptare soluția ne apare ca cea mai indicată. Aceasta va fi cu atât mai ușor de realizat cu cât Banca Națională deschide acum agenții în comunele cele mai importante.

A doua propunere era concentrarea unităților industriale nerentabile cu exemple concrete din industria cherestelei – fabricile Divaris¹⁴ din Borsec, Cocea¹⁵ din Toplița, Transilvania Steuer¹⁶ din Reghin și altele.

Cea de a treia propunere se referea la îmbunătățirea aprovizionării cu materii prime a fabricilor, făcându-se referire din nou la cazul melasei de la Țirgu-Mureș care era transportată la Arad și la fabrica Etamol¹⁷ care nu se poate aproviziona cu scoarță de molift deoarece toată producția a fost acaparată de Dermata din Cluj.

Acestea au fost doar câteva din documentele aflate în arhiva de partid păstrată în depozitele Arhivelor Naționale din Țirgu-Mureș.

Mai există alte zeci de documente care ilustrează acest moment de cotitură în dezvoltarea economică a României

14 Este vorba de Fabrica de cherestea „Indcom - Divari Gheorghe”, Vezi Bartos Zoltan op. cit. p.126

15 Este vorba de Fabrica de cherestea „Virgil D. Cocea”, idem, p. 138-139

16 Este vorba de Fabrica de cherestea și lăzi „Transsylvania”, avându-i ca asociați pe Steuer Jacob și väd. Lui Goldschleighter Ignat, idem, p. 108-109

17 Este vorba de Fabrica chimică „Etamol” S.A. Răstolița, idem, p.117-119

postbelice, crearea sectorului de stat, socialist al economiei naționale românești care așteaptă să fie valorificate.

Nu s-a scris aproape deloc despre naționalizarea de la 11 iunie 1948 în celelalte două județe care au intrat astăzi în componența actualului județ: Târnava Mare¹⁸ având ca reședință burgul transilvan

Sighișoara unde era o bogată tradiție industrială preluată de la vechile bresle medievale și Târnava Mică¹⁹ cu reședința inițial în orașul Dumbrăveni, actualmente în județul Sibiu apoi mutată la Tîrnăveni, iar din anul 1933 reședința județului devine orașul Blaj astăzi în județul Alba.

18 Despre istoria acestei instituții vezi: *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Mureș, București, 1984, p.74-86*

19 *Idem, p.87-91*

Stațiunile balneoclimaterice din sud-estul Transilvaniei în sinteze informative ale Securității (1951)

Dr. Valentin Vasile

„Natura a oferit omului de pe aceste meleaguri în afară de pădure, vânat, pășuni și una din bogățiile sale rar întâlnite – apele minerale. În numeroase locuri din vecinătatea munților vulcanici, apele venite de la adâncimi diferite și încărcate cu gaz carbonic și săruri au dat izvoare ce au fost cunoscute și folosite atât pentru consum, cât și la tratarea empirică a acestor maladii, încă cu multe secole în urmă”.

(Mihai Ielenicz, Maria Vlăsceanu, *Băile Tușnad*)

Key words: Romania, south-east Transylvania, SPAs, intelligence reports, Securitate

South-east Transylvanian SPAs in the Intelligence Service Reports (1951)

Abstract: The article presents aspects from the activity of the SPAs from the south-east Transylvania, as they are revealed in the intelligence service reports of the year 1951.

Primii ani postbelici modifică substanțial organizarea și proprietatea în domeniul turistic; după actul naționalizării de la 11 iunie 1948, aplicat inclusiv în acest sector economic, în 16 iulie 1948, agenția Agerpres insera următorul comunicat: „printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri s-a decis desființarea tuturor asociațiilor turistice și înființarea unei asociații unice, *Asociația Turismului Popular* (A.T.P.), cu scopul de a organiza și dezvolta turismul sub toate formele (turism general-camping, turism de munte și alpinism tehnic), iar din plata cotizațiilor urmează să se execute lucrări de modernizare la cabanele deținute de Asociație (30 în zona montană)”¹.

Concluzia este relativ simplă: organizarea turismului în România s-a efectuat

după normele impuse de regimul comunist; printre primele decizii numărându-se *Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 296 din 1951 privind Clasificarea stațiunilor balneo - climaterice și de odihnă, precum și înființarea întreprinderilor balneare de stat*, fixându-se atât criteriile de organizare ale stațiunilor, dar și rolul acestora pentru regimul de „democrație populară”².

Naționalizarea hotelurilor, bazei Oficiului Național de Turism (O.N.T.), stațiunilor și complexelor de tratament, a creat o bază materială deloc de neglijat și administrată începând cu 1949 de Confederația Generală a Muncii, Secția Sport-Turism³.

² *Indicații și Contraindicații pentru Tratamente Balneare*, Editura de Stat pentru Literatură Științifică și Didactică, București, 1951, p.194

³ *Un ajutor important în dezvoltarea turismului de mase* în „Turismul Popular”, nr. 3/iulie 1949, p.4

¹ ANIC, fond Ministerul Artelor și Informațiilor, dosar nr. 8/1948, f. 9

Confederația Generală a Muncii (C.G.M.) pe lângă asigurarea odihnei în perioada concediilor i-a revenit sarcina de a îndruma și de a conduce mișcarea turistică a oamenilor muncii. „Prin turism se asigură odihna activă a oamenilor muncii, mișcare cu scopuri multiple [...] sute de trenuri și mașini au plecat la fiecare sfârșit de săptămână din centrele muncitorești [...] Peste 650.000 muncitori salariați agricoli, tehnicieni, funcționari, studenți și elevi au luat parte la excursiile organizate de C.G.M. O atenție deosebită trebuie acordată excursiilor pe trasee scurte, exemplu Snagov a beneficiat de 58.128 vizitatori”⁴. În anul 1951 urmau să fie alocate, prin intermediul C.G.M., 126.000 locuri pentru muncitori, tehnicieni și funcționari, 6.000 rezerve studenților și 35.000 pentru copii; fără a lua în considerare și locurile distribuite Ministerului Sănătății⁵. Selecția salariaților pentru efectuarea sejururilor era aplicată după norme specifice ramurii de activitate, dar și a unor criterii de ordin moral, social și politic⁶. Cei aflați în concedii de odihnă beneficiau de un instructaj preliminar privitor la conduita ce trebuia respectată, dar și o prelucrare ideologică.

Coloniile de vară, constant menționate în lucrările de specialitate și în fondurile de arhivă, erau valorificate destul de eficient de către comuniști; elementul de noutate fiind reprezentat de educația

moral-socialistă „servită” copiilor în ideea formării unor deprinderi „democratice progresiste”⁷.

Sindicatele aveau printre altele rolul de a „populariza în adunările sindicale pe muncitorii, tehnicienii și funcționarii aleși pentru trimitere în casele de odihnă” precum și „să popularizeze în gazeta întreprinderii, în gazetele de perete, prin megafoane și în adunările sindicale prin exemplificări concrete, rezultatele obținute de cei trimiși în casele de odihnă”⁸.

În aceste circumstanțe potențialul Transilvaniei subcarpatine și carpatine (triplă funcție: efectuarea concediilor, tratarea/vindecarea unor boli sau disfuncționalități, turism montan) trebuia intens exploatat. O succintă redare a caracteristicilor balneo-climatice configurează o sinopsă informațională a stațiunilor sud-est și est transilvănene. Valoarea terapeutică a apelor minerale, vizitarea obiectivelor naturale din areal, băi în apele gazoase, îmbutelierea apei pentru consum, băi de aer sunt aspecte reprezentative ale Tușnadului; stațiunea Malnaș este recunoscută pentru „baia lui Hercules” și solul mocirlos bogat în acid sulfuros; Covasna are ca emblemă „mocirla dracului” plină de acid carbonic (pokolsar); Borsec folosit ca reper pentru apa îmbuteliată, dar și proprietățile curative ale apelor minerale; Sovata având ca marcă înregistrată apele sărate cu efecte terapeutice, bioclimatul sedativ de cruțare, băi și împachetări cu nămol.

4 „Turismul popular”, nr. 1/1951, p. 4

5 *Ibidem*, nr. 6/1951, p. 3

6 Muncitorii, tehnicienii și funcționarii urmau să fie aleși în ordinea următoare:

- Inventatorii, inovatorii și frunțașii în întrecerile socialiste;
- Cei care lucrează în munci subterane și celelalte munci vătămătoare sănătății, prevăzute în decizia C.G.M. pentru acordarea ajutoarelor, precum și tehnicienii din producție;
- Cei cu stagiu neîntrerupt de lungă durată în aceeași întreprindere;
- Tinerii între 16-18 ani, evidențiați în producție (*Indicații și Contraindicații pentru Tratamente Balneare*, Editura de Stat pentru Literatură Științifică și Didactică, 1951, p. 219)

7 Program general al activității în colonie:

- cura-medicația-tratamente speciale, după indicațiile medicului coloniei
- alimentația (mic dejun, gustare, prânz, gustare, cina, etc)
- igiena; educația moral-socialistă; educația artistică; educația fizică (*Caiet pentru activitatea cultural-educativă în tabere și colonii*, București, 1948, p. 4-5)

8 Adelina Ștefan, *Casele de odihnă pentru muncitori în România comunistă a anilor 1950-1960* în „Caietele C.N.S.A.S.”, an I, nr. 2/2008, p. 270

Deși am procedat la reducerea drastică a prezentării, totuși tabloul informativ poate fi completat de câteva titluri bibliografice: *Noul călăuz al streinului prin Brașov și regiunea d'împregiur, precum și prin băile transilvane: Zizin, Elöpatak, Malnaș, Tușnad, Covasna și Borsec*, Editura Comitetului Oficiului de Informațiuni pentru streini, Brașov, 1891; din seria „Mic îndreptar turistic” reținem: Mihai Lelenicz, Maria Vlăsceanu, *Băile Tușnad*, Editura Sport-Turism, București, 1989; Eugen Țereanu, Ludovic Grigore, *Sovata*, Editura Sport-Turism, București, 1989, precum și ghiduri turistice și monografii⁹.

Stațiunile din sud-estul și estul Transilvaniei au fost menționate în diverse informări ale organelor de Securitate ca urmare a unor ordine primite de la autoritățile centrale de a monitoriza activitățile desfășurate în centrele de recuperare balneo-climaterică și de petrecere a concediilor, cu anumite particularități.

Astfel, materialele informative regăsite în dosarele întocmite de lucrătorii Securității se concentrează asupra sistemului de aprovizionare aplicat în stațiunile balneo-climatice și situația concretă a livrărilor de alimente (în special, fructe, zarzavaturi și legume, arătându-se și situația prețurilor).

Conform circularei Nr. 242/226.964/10 iulie 1951 emisă de Direcția Generală a

Securității Statului, organele regionale urmau să efectueze mai multe investigații la stațiunile de recreere și tratament din fiecare zonă de competență și să consemneze principalele disfuncționalități.

De reținut, emiterea unor serii de ordine circulare în luna iulie 1951, cu cerințe asemănătoare, în ideea realizării unui tablou informativ cât mai detaliat asupra respectivei problematice.

Structura informațională a fost asigurată de documentele expediate de Direcțiile Regionale de Securitate Stalin și Mureș cuprinzând date despre stațiunile Borsec, Sovata, Tușnad, Băile Harghita, Homorod, Malnaș Băi, Vâlcele.

Notele și sintezele emise de structurile informative regionale de Securitate au evidențiat aprovizionarea insuficientă cu legume și fructe la unele stațiuni, deschiderea unui restaurant și dificultățile de aprovizionare, precum și alte deficiențe constatate în controalele efectuate pe parcursul lunii iulie 1951.

Cauzele au fost prezentate sintetic în mai multe rapoarte informative:

- lipsa mijloacelor de transport;
 - Uniunea Raională a Cooperativelor de Consum nu și-a respectat contractele de aprovizionare a stațiunilor; inexistența utilajelor necesare primirii, măsurării și ambalării mărfurilor pentru a fi expediate stațiunilor;
 - unitățile de alimentație, reduse numeric, comercializau produse de slabă calitate (în special băuturi) plus igiena precară și subdimensionarea spațiului comercial.
- Clasificarea stațiunilor nu a conferit, în mod automat, și un grad mai înalt de confort sau alimentație, dar s-au efectuat repartiții pe categorii socio-profesionale și tratamente medicale. În stațiunile de importanță secundară erau organizate tabere și colonii de vară pentru elevi, precum și concedii pentru anumite categorii de salariați (ex: ucenici):
- Băile Harghita: ucenici;

9 Ghiduri turistice: G. Căliman, *Borsec*, Editura Meridiane, București, 1966; F. Urseanu, *Sovata*, Editura Meridiane, București, 1965; Gh. Sârbu, S. Pop, *Ghid turistic al Județului Covasna*, Editura Sport-Turism, București, 1977; H. Rosner, G. Benedek, *Covasna: mic îndreptar turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1978; O. Udriște, *Tușnad*, Editura Meridiane, București, 1967

Lucrări speciale: T. Em. Vărzaru, *Acțiunea câtorva ape minerale românești (Borsec, Vâlcele, Bodoc și Malnaș) asupra contracției vesiculei biliare*, Institutul Grafic „I.C. Aberman”, Iași, 1932; M. Iancu, *Borsec. Sovata. Tușnad*, Editura Meridiane, București, 1966; H. H. Stahl, *Covasna (monografie)*, Tipografiile Române Unite, București, 1924; C. Stanca coord., G. Raduly, Gh. Popina, M. Deac, *Covasna (monografie)*, Editura Sport-Turism, București, 1980

- Șugaș: sindicaliști și funcționari de pe raza raionului; Malnaș-Băi și Vâlcele: tabere de elevi din învățământul gimnazial și școlile profesionale. Un alt aspect a vizat „munca culturală de masă” efectuată de responsabili desemnați ai C.G.M. (de la discursuri propagandistice favorabile regimului politic până la supravegherea activităților cultural-sportive); informațiile au fost culese din fondul CC al PCR-Secția Propagandă și Agitație aflat la Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC).

Stațiunile au început să fie înzestrate cu terenuri sportive, cluburi și funcționarea unor biblioteci (literatură politică, beletristică, științifică etc). Dintre aspectele negative reținem:

- încadrarea unor foste prostituate în posturile de menajeră la vilele din stațiunile Tușnad și Sovata;
- activitatea nestatornică a propagandiștilor
- semnalarea unor elemente ostile regimului politic¹⁰.

10 Din sinteza remisă autorităților centrale reținem aspectele semnificative:

„Oficiile de plasare din Regiunile Mureș și Stalin au plasat în muncă la cantină sau ca îngrijitoare la vile în stațiunile **SOVATA** și **TUȘNAD** femeii din fostele case de toleranță care prin comportarea lor au creat o stare proastă din punct de vedere moral.

Munca culturală de masă în stațiuni nu este suficient de sprijinită atât de Uniuni cât și de CGM. Astfel, tovarășul Toma activist al Uniunii Transport și Comunicații a venit în muncă la **SOVATA** împreună cu soția, s-a instalat într-o vilă și se odihnește fără să ajute în muncă colectivul...Unele raioane de partid nu trimit activiști ai Secției de Propagandă și Agitație în aceste stațiuni pentru a sprijini munca culturală cum este cazul la raionul Sângeorgiul de Pădure unde a fost trimis la **SOVATA** șeful Secției Organelor Conducătoare care în cele două zile cât a stat în stațiune nu s-a ocupat cu nimic de munca culturală de masă cu toate că aici sunt lipsuri mari.

PROPUNERI

1. activiștii CGM să stea pe teren în fiecare stațiune cel puțin câte 5 zile pentru a sprijini munca culturală de masă;
2. să se țină legătură mai strânsă de către aceștia cu partidul și cu CSR;

Rolul organelor de Securitate era cel de potențare a faptelor negative, și astfel autoritățile îndrituite identificau soluții de remediere a disfuncționalităților din sistem.

O cercetare mai amănunțită a fondurilor de arhivă, cu referire directă la subiectul dat, a permis identificarea unor informații ce vizau funcționarea respectivelor entități, iar utilitatea editării acestora este utilă în perspectiva elaborării unor lucrări științifice ulterioare.

Corpusul de documente este alcătuit din trei informații, emise de Direcțiile regionale Stalin și Mureș către Direcția Generală a Securității Statului, provenite din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Documentar.

-
3. să se treacă imediat la verificarea elementelor care duc muncă în cadrul tovarășilor veniți la odihnă;
 4. să fie înlăturate din stațiuni toate femeile care provin din fostele case de toleranță;
 5. să existe un control mai serios asupra celor care merg pe cont propriu în sanatoriile Ministerului Sănătății;
 6. aprovizionarea cu cărți a tuturor bibliotecilor Ministerului Sănătății, precum și formarea de comisii care să epureze cărțile nepermise din aceste biblioteci; să se facă standuri cu cărți în stațiuni;
 7. să fie trimise filme în stațiuni, turnate la noi în țară cum și jurnale cu realizări;
 8. să fie tipărite broșuri sau alte mijloace unde să se vorbească despre frumusețile stațiunilor; muncitori, inovatori sau scriitori care în concediu continuă să lucreze și să li se pună la dispoziție cazare specială”. (ANIC, fond CC al PCR-Secția Propagandă și Agitație, nr. 79/1951, f. 98-99)

1.

Direcțiunea generală a Securității Statului
Nr. 242/226.964
10 iulie 1951

Către,

Regiunile

Suceava, Bacău, Constanța, Prahova,
Vâlcea, Severin, Timișoara, Bihor, Rodna,
Stalin, Mureș și Sibiu

Dispuneți de urgență investigații pentru a se stabili care este situația aprovizionării cu alimente a stațiunilor balneo-climaterice, din raza regiunilor dvs.

Raportul ce ni-l veți înainta va cuprinde, sectorul de Stat, cooperatist, precum și comerțul particular și se va accentua în special asupra aprovizionării cu fructe, zarzavaturi și legume, arătându-se și situația prețurilor.

De asemenea, veți arăta cum sunt aprovizionate restaurantele de stat și cooperatiste din stațiunile balneo-climaterice, și ce măsuri s-au luat de către organele locale în vederea îmbunătățirii situației.

Termen: 20 iulie 1951

NOTĂ-SINTEZĂ

În regiunea Stalin, U.R.C.C.¹¹ **Ciuc** are planificat să deschidă o secție alimentară, la stațiunea de odihnă Băile Harghita-Ciuc, pe care nu a putut-o pune în funcțiune, deoarece clădirile care aparțin Uniunii Cooperativelor din această stațiune sunt blocate de către unitatea T 164 Securitatea CFR Ciuc. Tot în raionul Ciuc, la stațiunea **Tușnad Băi**, s-a constatat că aprovizionarea cu legume și fructe, nu se face în foarte bune condițiuni.

U.R.C.C. Ciuc motivează această lipsă prin faptul că întâmpină mari greutăți în

ceea ce privește transportul, deoarece nu primește vagoanele necesare la timp.

În stațiunea **Tușnad-Băi** a fost înființat un restaurant la data de 1 iun. a.c., care este administrat de URCC Miercurea Ciuc. Acest restaurant nu a primit nici un fel de repartiție pe trimestrul III, cu toate că pe data de 12 iul. a.c., a fost trimis un delegat la Centrocoop pentru a urgenta trimiterea de mărfuri. Datorită acestui fapt, restaurantul se aprovizionează din sectorul particular, fapt ce face ca prețul de cost la alimente să fie ridicat.

La stațiunea de odihnă **Băile Harghita-Ciuc**, au fost repartizați pentru odihnă un număr de 285 ucenici din întreaga țară. Aprovizionarea cu fructe și zarzavaturi a lăsat de dorit, deoarece URCC Ciuc nu și-a respectat contractul încheiat cu conducerea acestei stațiuni.

Aprovizionarea stațiunei balneo-climaterice **Borsec**, regiunea Mureș, cu zarzavaturi și fructe, însă lasă foarte multe de dorit, deoarece URCC Gheorghieni și Alimentara Tg. Mureș, singurele în măsură de a aproviziona stațiunea de mai sus, nu au luat în serios această problemă deoarece nu se ocupă îndeaproape de aprovizionarea magazinelor existente.

Neaprovizionarea cu zarzavat a stațiunii Borsec se datorește conducerii Alimentarei din Tg. Mureș și URCC Gheorghieni care nu au înființat nici un magazin separat pentru desfacerea acestor produse.

CONCLUZII

Stațiunile balneoclimaterice din țară sunt slab aprovizionate cu alimente și zarzavaturi. Cauzele care au dus la proasta aprovizionare a stațiunilor balneo-climaterice din țară sunt: mijloacele de transport au lipsit complet la unele URCC-uri, fapt ce a făcut ca restaurantele și cantinele din stațiunile balneo-climaterice să fie insuficient aprovizionate și deci să nu poată satisface necesitățile populației. Referitor la proasta aprovizionare

11 U.R.C.C. (Uniunea Raională a Cooperativelor de Consum)

a stațiunilor este și faptul că URCC-urile din regiunile Suceava, Stalin, Prahova și Timișoara nu-și respectă contractele de aprovizionare a stațiunilor cu zarzavaturi și alimente.

Astfel URCC Ciuc nu și-a respectat contractul încheiat cu conducerea stațiunii **Băile Harghita** (Ibidem, f. 105) în ceea ce privește aprovizionarea cu zarzavaturi și fructe a stațiunii.

O altă lipsă a URCC-urilor în munca de aprovizionare cu alimente a stațiunilor este aceea a lipsei de utilaje necesare primirii, măsurării și ambalării mărfurilor ce urmează a fi trimise în stațiuni.

De asemenea, o lipsă constatată la restaurantele din stațiunile balneo-climatice este și aceea că unele din ele desfac băuturi de proastă calitate, iar igiena și spațiul restaurantelor lasă foarte mult de dorit. (Ibidem, f. 106)

(ACNSAS, fond Documentar,
dosar nr. 13.018, vol. 10, f. 102-106)

2.

Direcțiunea generală a Securității Statului
Regiunea Mureș

Prin curier
Nr. 242/13.267
21 iulie 1951

Direcțiunii Generale a Securității Statului
București

La Ordinul Dvs. nr. 242/226.964 din 10 iul. a.c. cu privire la situația aprovizionării cu alimente a stațiunilor balneo-climatice din regiunea noastră, raportăm:

În regiunea noastră se află în total 3 stațiuni balneo-climatice, dintre care una **Sovata**, raionul Sângeorgiu de Pădure, stațiunea **Borsec**, raionul Gheorghieni, **Băile Sărata**, Sângeorgiul de Mureș, raionul Mureș.

Aprovizionarea acestor stațiuni cu fructe, zarzavaturi și legume sunt bine aprovizionate, exclusiv stațiunea **Borsec**, raionul Gheorghieni.

Stațiunile sunt aprovizionate de către ICS „Alimentara” și URCC raionul respectiv, însă cu toate că din punct de vedere al aprovizionării cu zarzavaturi și fructe sunt asigurate, exclusiv **Borsec**, alimentația muncitorilor suferă din cauza lipsei de carne în mod suficient la aceste stațiuni. De exemplu stațiunea **Borsec** este planificată cu 1.00 kg carne porcine pe luna iulie și 300 kg carne bovine. **Sovata** pe luna iulie cu 1.500 kg carne porcine, 300 kg bovine, iar necesarul acestor stațiuni lunar ar fi de 9-10.000 kg carne lunar pentru fiecare stațiune. În ceea ce privește sectorul particular, avem un sigur magazin la **Borsec** care este aprovizionat numai cu băuturi.

Neaprovizionarea cu zarzavaturi a stațiunii Borsec, aceasta se datorește faptului că atât conducerea întreprinderii alimentare Tg Mureș, cât și conducerea URCC Gheorghieni, nu au luat în serios această problemă, deoarece nu și-au înființat un magazin separat pentru desfacerea acestor produse, la fel nici de cele existente nu se ocupă.

În ce privește prețurile practicate la fructe, caise de la 60-100 lei/kg, pere 50-90 lei/kg, mere 20-50 lei/kg, prețurile zarzavaturilor sunt foarte ieftine. În ce privește aprovizionarea restaurantelor de stat și cele cooperatiste, în afară de carne sunt aprovizionate în mod suficient.

În ceea ce privește măsurile luate de către organele locale pentru îmbunătățirea aprovizionării stațiunilor balneo-climatice, sunt preocupați în permanență.

(ACNSAS, fond Documentar,
dosar nr. 13.018, vol. 10, f. 120)

3.

Direcțiunea Generală a Securității
Statului Stalin
Nr. 242/91.342 din 23 iulie 1951

Către,
Direcțiunea Generală a Securității Statului
București

La ordinul Dvs. nr. 242/226.964 din 10 iul. a.c., cu privire la situația aprovizionării stațiunilor balneo-climaterice, raportăm:

Din investigațiile efectuate, pe raza DRSS Stalin, referitor la stațiunile balneo-climaterice, s-a constatat următoarele:

În raionul Odorhei, este o colonie pentru copii a C.G.M.-ului la **Băile Homorod** care până în prezent, aprovizionarea copiilor care au venit la odihnă s-a făcut în mod mulțumitor.

Astfel s-a primit regulat carne în cantități suficiente, zarzavat și fructe în cantități minime, însă conducerea Stațiunii a luat măsuri ca acum după sosirea unui nou transport de copii va procura fructe și zarzavaturi în măsura necesităților.

Până în prezent la stațiunea **Homorod** au petrecut vacanța de vară cca 700 copii, care la data de 15 iul. a.c., au plecat urmând să sosească o altă serie.

La stațiunea **Uzonca** și **Homorod**, raionul Racoș, s-a constatat că sunt aprovizionate cu fructe și zarzavaturi în cantități suficiente pentru că nu au fost trimiși muncitori sau funcționari din câmpul muncii, iar care se află în prezent sunt particulari care vin aprovizionați cu alimente. În raionul Tg. Secuiesc, s-a constatat că stațiunea balneo-climaterică este aprovizionată în mod mulțumitor. Aprovizionarea se face prin cooperative, iar prețurile atât la zarzavaturi cât și la fructe sunt satisfăcătoare. Astfel, 1 kg de caise 60 lei, 1 kg pere 55 lei și 1 kg mere 55 lei. La restaurantul cooperativei Covasna se poate găsi în permanență

mâncare caldă și rece cu prețuri convenabile, de exemplu, o masă costă cca 85-95 lei. Până în prezent nu s-a constatat vreo deficiență în ceea ce privește buna aprovizionare a stațiunii. În raionul Ciuc este o stațiune balneo-climaterică **Tușnad Băi** și o stațiune de odihnă **Harghita Băi**, care sunt aprovizionate astfel: la stațiunea **Tușnad Băi** s-a constatat că nu este aprovizionată cu roșii, castraveți și fructe care sunt foarte mult căutate pe piața stațiunii, URCC (Uniunea Raională a Cooperativelor de Consum) Miercurea Ciuc, care este însărcinată cu aceste aprovizionări, motivează că întâmpină mari greutăți din cauza transportului, neprimind vagoanele necesare la timp întrucât are contractări cu URCC-urile din diferite regiuni.

Tot în cadrul acestei stațiuni a fost înființat un restaurant la data de 1 iun. a.c., care este administrat de către Uniunea Cooperativelor. Pe luna iun., acest restaurant a fost aprovizionat cu alimentele necesare, dar pe trimestrul III, până în prezent nu a primit nici un fel de repartiții din partea Centrocoopului București.

Pe data de 12 iul. a.c., s-a trimis un delegat la Centrocoop București pentru a urgenta repartizarea însă nici până în prezent URCC Ciuc nu a primit vreun fel de repartiție.

Din cauza acestui fapt, întâmpină greutăți și sunt nevoiți pentru a se aproviziona din sectorul particular, la liber care ridică prețul de cost al alimentelor.

La Stațiunea de Odihnă **Băile Harghita-Ciuc**, sunt repartizați un număr de 285 ucenici din întreg cuprinsul țării. Conducerea cantinei acestei stațiuni, în urma acestui fapt, a contractat URCC-ul Ciuc, pentru a-i aproviziona cu diferite zarzavaturi și fructe, însă s-a constatat până în prezent că aprovizionarea cu zarzavaturi nu se face în bune condițiuni, iar în ceea ce privește fructele nu le-a livrat până în prezent nici o cantitate.

Pentru a rezolva această problemă URCC-ul Ciuc și-a planificat să deschidă o secție alimentară pe care nici în prezent nu a putut-o deschide, datorită faptului că clădirile care aparțin Uniunii Cooperativelor din această stațiune sunt blocate de către Unitatea T 164 Securitatea CFR Ciuc.

În raza raionului Sf. Gheorghe sunt 3 stațiuni balneoclimaterice care sunt în patrimoniul Sfatului Popular Sf. Gheorghe și anume: Băile **Șugaș**, sunt sub alocație cooperativei „Gabor Aron” din Sf. Gheorghe, având restaurant cooperatist, prețurile practicate sunt identice cu cele din oraș.

Aprovizionarea cu alimente și altele sunt asigurate de către sindicaliști și funcționarii diferitelor instituții aflați în concediu mai mult din raza raionului.

Lipsuri în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente până în prezent nu s-a constatat, însă menționăm că drumul care merge din Sf. Gheorghe până la această stațiune este stricat în așa fel încât nu se poate umbla cu autovehiculele. Deși se cunoaște această problemă de către organele competente, nu s-a luat nici o măsură până în prezent.

Stațiunea **Malnaș-Băi**, Sf. Gheorghe unde în prezent staționează o tabără de

elevi în număr de 290 persoane, sunt aprovizionați în cantități suficiente cu alimente, zarzavaturi, fructe și legume de către magazinele de stat Alimentare, Cooperatiste și Aprozar la prețuri oficiale.

La **Băile Vâlcele**, Sf. Gheorghe s-a constatat că, în prezent staționează o tabără a elevilor diferitelor școli profesionale din țară, care sunt într-un număr de 360. Acești elevi la fel sunt aprovizionați cu alimente și alte produse în cantități suficiente.

Tot la această stațiune, pentru data de 21 iul. a.c., este programat să sosească o tabără de vară cu un număr de 268 pionieri pentru care autoritățile locale au luat măsuri din timp, să fie asigurați cu aprovizionarea alimentelor necesare. S-a constatat că la contabilitatea acestei tabere de pionieri are multe lipsuri și greutate în muncile pregătitoare care se datoresc faptului că planificarea acestei tabere a sosit cu întârziere de la ministerul de resort.

Menționăm că la ambele stațiuni nu sunt restaurante și numai câte o bodegă cu bufet.

(ACNSAS, fond Documentar,
dosar nr. 13.018, vol. 10, f. 121-124)

Adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sfântu Gheorghe, în lumina documentelor de arhivă

Dr. Ioan Lăcătușu

Key words: Saint George city, heroes cemetery, unpublished informations, archive documents

The truth about the Heroes Cemetery from Saint George City, in the light of archive documents

Abstract: After more than 70 years of unrighteous forgetfulness, the documents from the archives restore the truth about the Heroes Cemetery from Saint George City.

După 70 de ani de nedreaptă uitare, documentele de arhivă restabilesc adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sfântu Gheorghe.

În cimitirul comun din municipiul Sf. Gheorghe, jud. Covasna, se află un cimitir al eroilor, din primul război mondial care, în mod inexplicabil, nu se bucură de atenția cuvenită, fiind uitat de toată lumea și ocolit de autorități. Conform evidențelor deținute de Asociația „Cultul Eroilor”, în cimitirul respectiv, sunt înhumați militari din „armata austro-ungară, căzuți în primul război mondial – 90 de ostași, în morminte individuale și 114 militari a căror nume au fost identificate, în cripta (osuarul) aflat sub monumentul central. Cimitirul nu este împrejmuț, iar câteva din crucile individuale au dispărut. Monumentul amplasat în centrul cimitirului este deteriorat, cu inscripțiile și însemnele originale lipsă, cu o inscripție înserată după cel de al doilea război mondial, referitoare la Horthy Istvan, aproape ilizibilă. Pe fața centrală a monumentului, este consemnată inscripția în limba maghiară „A HAZÁÉRT” (PRO PATRIA – n.n.), iar pe

celelalte fațete sunt înscrise numele militarilor, a căror oseminte se află în criptă, împreună cu ale celor a căror nume nu au fost identificate (Anexa nr. 1).

După decembrie 1989, în marginea vestică a cimitirului au fost amplasați trei stâlpi funerari, în memoria unor militari din zonă, căzuți în luptele din cel de-al doilea război mondial. Nici înainte de decembrie 1989, și nici după aceea, cimitirul nu a fost și nu este cuprins în programul manifestărilor comemorative organizate de Ziua Eroilor, sau cu alte prilejuri asemănătoare.

Cercetarea documentelor din Fondul arhivistic *Primăria orașului Sf. Gheorghe*, din perioada 1919-1940, documente aflate în patrimoniul Arhivelor Naționale Covasna, au condus la aflarea adevărului despre amenajarea cimitirului menționat și despre identitatea eroilor care își duc somnul de veci în el. Așa după cum se va putea afla, din documentele ce le vom prezenta, în prezentul studiu, de fapt, ne aflăm în fața unui cimitir al eroilor din primul război mondial, amenajat de către Societatea „Cultul Eroilor”, cu sprijinul Primăriei orașului Sf. Gheorghe, Prefecturii județului Treiscaune și a Garnizoanei militare

Sf. Gheorghe, între anii 1921-1935. În cimitir sunt înhumate osemintele militarilor răniți în luptele de pe fronturile din Carpații Răsăriteni, din primul război mondial, și decedați în spitalul de campanie din Sf. Gheorghe, spital care a funcționat în clădirea Muzeului Național Secuiesc. Împreună cu aceștia, în cimitirul din Sf. Gheorghe, își dorm somnul de veci alte câteva sute de militari români și din rândul tuturor armatelor care au luptat, în timpul primului război mondial, căzuți în luptele purtate pe teritoriul județului Treiscaune, a căror oseminte, inițial, au fost îngropate în morminte răzlețe. Toate aceste oseminte, au fost deshumate, transportate și reînhumate, cu ritual creștin, în cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe, între anii 1929-1935.

Este bine cunoscut faptul că, după primul război mondial țara întreagă era un cimitir. Referindu-se la acele vremuri, revista „Cultul eroilor” menționa: „Pe câmpii, în crânguri, prin sate, prin munți sau pe un platou neted se isca câte o cruce cioplită primitiv, atât cât îi mai rămăsese unui camarad grăbit să o ridice. Iar la căpătâi era un nume șters ca un izvod și un mănunchi de flori de câmp”.¹

Ca urmare a faptului că mulți săteni trecuseră la arăturile de primăvară, trăgând brazdă direct peste morminte, Marele Stat Major a ordonat, prin ordinul nr. 5262/1919, ca toți jandarmi rurali să ia de urgență măsura „identificării tuturor mormintelor și a îngropării creștinește a osemintelor risipite”. Această dispoziție, adusă la îndeplinire împreună cu preoții și învățătorii de la sate, a constituit prima îndatorire publică ce a revenit autorităților recent instalate în teritoriu unit al României Mari.²

Totodată s-a dispus ca mormintele vremelnice să fie înlocuite prin „opere comemorative durabile”. Misiunea de a coordona această acțiune, a revenit, conform legii, „Societății mormintelor eroilor căzuți în război” (înființată la 12 septembrie 1919), patronată de Regina Maria. Din Comitetul director mai făceau parte mitropolitul primat (viitorul patriarh al României), Miron Cristea, reprezentanți ai Armatei și ai Jandarmeriei, un comitet de doamne, reprezentând „societatea civilă”.³

În acest sens, prin adresa Resortului Afacerilor Interne, din cadrul Consiliului Dirigent, din 20 februarie 1920, se comunică Prefecturii județului Treiscaune, publicarea în Monitorul Oficial nr. 123 din 19.IX.1919, a statutului Societății „Mormintele eroilor căzuți în război”, instituția prefecturii fiind invitată „de a lua fără amânare dispozițiile ce cad în competența sa”.⁴

Despre primele acțiuni ale noii societăți aflăm dintr-un document, din primăvara anului 1920, prin care „Corpul VII Armată, comunică Prefecturii jud. Treiscaune, faptul că, *Societatea Mormintelor eroilor căzuți în război* a însărcinat artiștii de la Teatrul Național București, să se deplaseze în tot Ardealul pentru a ține reprezentații”.⁵

În anul 1920 a fost adoptată „Legea pentru cinstirea eroilor căzuți”, având drept obiectiv „identificarea mormintelor și realizarea de lucrări de amenajare și înfrumusețare”. În baza acestei noi legi, în toată țara au fost amenajate cimitire ale eroilor și lucrări de artă pentru eternizarea memoriei ostașilor căzuți pe front. Legea prevedea pedepsirea cazurilor de profanare a mormintelor.⁶

Pe baza prevederilor acestei legi, în 15

1 Arhiva Muzeului Militar Național, fond *Cultul eroilor*, dosar 1, f. 1, apud Drd. Marian Nencescu, *Morminte și opere comemorative ale eroilor neamului din județele Harghita și Covasna*, în „Eroi și morminte”, Editura ALPHA MDN, Buzău, 2008, p. 87

2 Drd. Marian Nencescu, *Morminte și opere comemorative ale eroilor neamului din județele Harghita și*

Covasna, în „Eroi și morminte”, Editura ALPHA MDN, Buzău, 2008, p. 87

3 Drd. Marian Nencescu, *Op.cit.*, p. 88

4 Arhivele Naționale Covasna, fond *Primăria orașului Sf. Gheorghe*, d. 340/1920, f. 1

5 *Ibidem*, d. 628/1920, f. 1

6 Drd. Marian Nencescu, *Op.cit.*, p. 88

martie 1921, Prefectura județului Treiscaune, transmite următoarea circulară „către primarii orașelor și primpretorii preturilor de plasă”: „Înaintați de urgență un conspect cu datele de mai jos: Localitatea unde se află mormintele ostașilor morți în război; câte morminte; cum sunt înmormântați (în cimitir militar, în cimitir comun, în grupe de morminte, în morminte izolate); a cui este proprietatea unde sunt îngropați; dacă terenul este expropriat sau nu; ce suprafață are; starea cimitirului, este împrejmuit, are cruce sau nu; câți se cunosc atât ca nume, contingentul, regimentul și nația și câși necunoscuți, arătându-se pe naționalități și eventual alte date. Aceste relațiuni sunt absolut necesare pentru identificarea cerută de Ministerul de război și vă rugăm să binevoiți a ni le înainta cât mai urgent posibil”.⁷ În 20 aprilie 1921 Primarul orașului Sf. Gheorghe raportează Prefecturii următoarele date: „mormintele celor căzuți în luptă se află în cimitirul comun (este vorba de ostașii căzuți în luptele de pe frontul din Moldova, din primul război mondial – n.n.); 297 morminte; cimitirul se află în proprietatea orașului; teritoriul actual este de 12 pogoane, urmând să fie extins la 20 de pogoane; momentan nu este îngrădit, dar procedura e în curs de derulare; mormintele au fost prevăzute cu cruci; evidența soldaților era efectuată la spitalele de campanie, dar documentele au dispărut în anul 1918. În prezent se cunoaște doar identitatea a 34 persoane îngropate.”⁸

Între timp au fost descoperite documentele referitoare la militarii decedați în spitalul de campanie din Sf. Gheorghe, documente care, în vâltoarea evenimentelor istorice cunoscute, au fost considerate pierdute. **Conform acestor documente, respectiv evidenței nominale păstrată în arhiva orașului Sf. Gheorghe, cei**

146 militari trecuți la cele veșnice, în perioada ianuarie 1917 – iulie 1918, și înmormântați în cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe, provin din armatele Austro-Ungară, Germană, Română, Rusă și Italiană. După actuala configurație teritorială a statelor europene, militarii proveniți din armatele menționate, înmormântați în cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe, sunt originari din cel puțin 12 state: România, Ungaria, Austria, Germania, Italia, Slovacia, Slovenia, Bosnia-Herțegovina, Cehia, Croația, Rusia și Ucraina – este posibil și din Serbia, Macedonia și Polonia (Anexa nr. 2). Inițial, rămășițele pământești ale acestor ostași, au fost înmormântate în altă zonă a cimitirului, în apropierea actualului obelisc înălțat în memoria ostașilor germani și maghiari, căzuți în luptele din perioada 1914-1917 (**Anexa nr. 3 și Anexa nr. 4**).

Pe data de 1 septembrie 1921 „Prefectura județului Treiscaune comunică primăriilor orașelor și preturilor, copia ordinul Ministerului de Interne, Direcțiunea Administrației Generale, nr. 32741/1921 spre ști-re și conformare: „Domnule Director General, Avem onoarea a Vă face cunoscut, după cum ne înștiințează Societatea Mormintele Eroilor că, în multe locuri îngrijirea acestor morminte este împiedicată din pricina indivizilor lipsiți de simțământul moral, care distrug îngrădirile cimitirelor, furând materialele și crucile, lăsând astfel ca osemintele să fie desgropate și profanate de animale. Pentru îngrădirea acestor ororii criminale și cruțarea roadelor muncii depuse de numita societate pentru cinstirea Eroilor avem onoarea a vă ruga să binevoiți a da cuvenitele ordine Prefecturilor de județe din acel ținut să ia grabnice și severe măsuri contra acelor care profanează atât de barbar mormintele sacre ale celor care și-au jertfit viața pentru patrie. Dispozițiunile luate vă rugăm să le comunicați și acestui minister.”⁹

7 Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria orașului Sf. Gheorghe, d. 1173/1931, f. 34

8 Ibidem, d. 1173/1931, f. 6-33

9 Ibidem, d. 1173/1931, f. 36

În 18 octombrie 1921 Prefectul județului transmite Primăriei Sf. Gheorghe următoarea solicitare: „În baza evidențelor vă solicit elaborarea unui document topografic, urmând să-l înaintați de urgență”. La rândul său, primarul, dispune administratorului orașului să „realizeze un document topografic, privind locul mormintelor, până cel târziu în 20 ale lunii” și o „evidență – în baza datelor existente în documente – cu numele celor îngropați în morminte. Evidența trebuie să cuprindă următoarele elemente: numărul mormântului, rang, nume, anul nașterii, ziua decesului”.¹⁰

Pe data de 28 octombrie 1921 Primăria orașului Sf. Gheorghe transmite Prefecturii următoarea comunicare: „Dle Subprefect, Loco, La ordinul Dvs, no. 8431/1921, cu onoare Vă raportăm că lucrările pentru întocmirea cadastrului despre mormintele eroilor – în baza datelor ce ne stau la dispozițiune, este în curs. Totodată, Vă raportăm și aceea că, mormintele vor fi prevăzute cu cruci înierimate ?! cruci care vor fi confecționate în aceste zile, dar cel mai târziu până la 1 noiembrie. Sf. Gheorghe, la 28 octombrie 1921, Primar...”¹¹

În documentul intitulat „Invitațiune”, document tipărit în limbile română și maghiară, este redat un extras din ordinul Direcțiunii Administrației Generale, din cadrul Ministerului de Interne, datat 28 ianuarie 1922, în care se prevede „ca în fiecare comună și oraș să se înființeze câte un comitet al Societății pentru sprijinirea Comitetului Central al Societății „Mormintele eroilor căzuți în război”. Societatea menționată s-a încredințat prin Legea pentru cinstirea memoriei eroilor căzuți, votată în Adunarea Deputaților în ședința din 31 iulie 1920. Legea prevede, centralizarea și îngrijirea mormintelor eroilor – gruparea mormintelor izolate, într-un cimitir speci-

al și asigurarea lor pentru veșnicie, contra dispariției, precum și contribuția materială și morală a populației”. În ordinul circular transmis de Ministerul de Interne, Prefecturii jud. Treiscaune, se dispune sprijinirea acestor comitete locale, „pentru intensificarea lucrărilor de identificare, exhumare și centralizarea eroilor în cimitire de onoare, care să se desprindă din frumusețea lor, adevărată venerație pe care o datorăm celor căzuți întru cinstea și trăirea țării”. Pe baza ordinului Prefecturii, în 29 martie 1922, primarul orașului, Isidor Rauca-Răuceanu, raportează că „a înființat comitetul în orașul nostru”, și că „s-a ales ca președinte dr. Duducz Zoltan, ca secretar Ilarie Aleman și casier Zaty Josef”.¹²

În 8 decembrie 1923, comandantul Garnizoanei Sf. Gheorghe, col. Mihai Todicescu, adresează Primăriei orașului Sf. Gheorghe, următoarea solicitare: „Cu onoare vă rog să binevoiți a aproba să luom din pădurea comunală, **lemnul de mesteacăn necesar la repararea crucilor de la mormintele eroilor. Parte din aceste cruci sunt stricate și parte lipsesc de tot.** Cum nu putem lăsa în uitare pe cei care și-au jertfit viața pe altarul patriei, rugăm a ni se satisface cererea, noi punând mâna de lucru”. Cererea a fost aprobată. Dos. 6/1924, p. 10-11. În mai 1927 Ocolul Silvic Sf. Gheorghe solicită Primăriei Sf. Gheorghe să aprobe „tăierea unui număr de 50 mesteceeni necesari pentru reînnoirea crucilor de mesteacăn din cimitirul eroilor”.¹³

Inițiativa ridicării unui „monument al infanteriei”, în cimitirul comun a aparținut generalului Mihai Todicescu, comandantul „Școalelor de Aplicație ale Infanteriei”, din Sf. Gheorghe. În acest scop, în 11 februarie 1924, generalul M. Todicescu a înaintat Primarul comunei Sf. Gheorghe următoarea cerere: „Școalele de Aplicație ale Infanteriei au hotărât să dea o serbare

10 Ibidem, d. 1173/1931, f. 37

11 Ibidem, d. 1173/1931, f. 38

12 Ibidem, d. 74/1922, f. 1

13 Ibidem, d. 518/1927, f. 1

artistică, cu intrare, în seara zile de 8 martie a.c., în vederea realizării unui fond, pentru a se ridica un **Monument al Infanteriei**. Ținând seama de înaltul scop și contând pe sentimentele Domniei – Voastre pentru oștire în general și pentru infanterie – Regina sacrificărilor – în special, cu onoare rugăm să binevoiți a ne acorda în mod gratuit sala Teatrului orașenesc, pentru seara de 8 martie 1924 (sâmbătă).¹⁴

În 17 martie 1924, generalul Mihai Todicescu a înaintat „Domului Răuca Isidor, Primarul comunei Sf. Gheorghe”, următoarea adresă: „Am onoarea a vă aduce la cunoștință că acest Comandament a luat act de donația de 4780 lei ce ați binevoit a face din partea primăriei, în folosul serbării organizate de noi pentru ridicarea unui monument al infanteriei – sumă ce reprezintă costul închirierii sălii teatrului local pentru seara de 15 martie. Pentru gestul Dv. Patriotic și bunăvoința de care ați dat dovadă cu ocazia diferitelor repetiții făcute la teatru de ofițerii ce au avut producții artistice la serbare, Comandamentul vă aduce cele mai vii mulțumiri”.¹⁵

În 15 iulie 1927, Comitetul Central al Societății „Cultul Eroilor”, cu sediul în Palatul Patriarhiei din București, transmite Primăriei Sf. Gheorghe Circulara B, semnată de patriarhul Miron Cristea, cu următorul conținut: „Domnule Primar, Opera, urmărită de societatea noastră pentru a asigura mormintelor de eroi o îngrijire permanentă și demnă de jertfa lor, a căpătat un nou imbold prin Legea asupra regimului mormintelor de război din România, publicată prin Monitorul Oficial No. 119 din 2 Iunie a.c. al cărui text se alătură în broșură. Astfel, opera de cinstire a celor căzuți în război, fără nicio deosebire de naționalitate și religie, este așezată și încadrată pe temelii sigure și definitive. Principiul călăuzitor, care răsare din economia legii de mai sus, este, că la

realizarea operei noastre, al cărui caracter obștesc este învedereat, să conlucreze toate instituțiile de stat cât și inițiativa particulară. Este de la sine înțeles că această activitate revine, în prim rând, autorităților, sub a căror oblăduire și îndrumare trebuie să se dezvolte inițiativa particulară.

Următor acestui principiu, legiuitorul prin art. 27 și 28 din lege a pus în sarcina comunelor întreținerea și paza cimitirelor de eroi cât și a tuturor lucrările comemorative ale războiului, aflate pe teritoriul lor. Pentru aducerea la îndeplinire a acestor îndatoriri, izvorâte atât din simțămintele de adâncă pietate față de cei căzuți cât și din textele legii. Cu onoare, vă rugăm să binevoiți a lua cuvenitele măsuri pentru a asigura întreținerea și paza mormintelor de război, situate în comuna Dvs. În consecință, vă rugăm a lua dispozițiuni pentru instituirea fondului special, prevăzut de Art. 28 din Lege, din care se vor acoperii cheltuielile necesare efectuării lucrărilor la mormintele și cimitirele de război.

Potrivit legii, acest fond urmează să fie format dintr-o cotă de 10% ce se va prelua din sumele atribuite comunei Dvs. în baza art.9 din legea impozitelor pe spectacole din 28 Martie 1926. Fondul se va aloca la un articol special sub denumirea de „Fond pentru întreținerea mormintelor de război”. Totodată vă rugăm să binevoiți a lua măsuri pentru constituirea comitetului, prevăzut de art. 28 din lege. pentru supravegherea și administrarea aceluia fond. În acest scop veți invita instituțiunile vizate de susmenționatul articol adică: biserica, școala, armata, comitetul local al Soc. „Cultul Eroilor” să-și desemneze reprezentanții săi în comitet. Comitetul va funcționa pe lângă administrația comunală. Fondul fiind special afectat pentru mormintele de război, acesta nu va putea fi întrebuințat decât în acest scop și numai cu aprobarea comitetului de mai sus. Ordonanțarea și justificarea cheltuielilor se va face însă cu respectarea Legii Contabilității Publice. De asemenea,

14 Ibidem, d. 6/1924, f. 18

15 Ibidem, d. 6/1924, f. 17

vă aducem la cunoștință că Ministerul de Război a dat ordin către toate garnizoanele din țară pentru a conlucra cu Dvs. la îngrijirea mormintelor de război. Veți căuta deci a lua contact cu garnizoana locală elaborând programul de lucru de comun acord cu aceasta.

Scopul intervenției de față este de a reaminti administrației Dvs. nevoia de a lua măsuri pentru aplicarea legii și mai ales de a obține coordonarea tuturor energiilor locale cu activitatea societății noastre. Suntem convinși că printr-o fericită conlucrare a tuturor factorilor locali, ajutați fiind și de inițiativa particulară, care trebuiește puternic stimulată, vom putea înregistra cele mai frumoase roade în activitatea noastră și aceasta cât mai grabnic posibil, mărind astfel demnitatea Statului și aducând o slabă mângâiere familiilor celor căzuți în război. Rugăm a ne comunica măsurile luate în vederea aplicării legii mormintelor de război. Încredințați că această chemare a noastră va găsi în sufletele Dvs. răsunetul așteptat, vă rugăm, Domnule Primar, să primiți viile noastre mulțumiri odată cu expresiunea înaltei noastre stime. Cu patriarhicești binecuvântări, Președintele Societății „Cultul Eroilor”, Patriarh al României, Miron”.¹⁶

În 31 august 1927, Ministerul de Interne, Direcțiunea Comunală, transmite primăriei orașului Sf. Gheorghe o circulară în care se transmit următoarele dispoziții: Domnule Primar, În conformitate cu prevederile legii asupra regimului mormintelor de război, publicată prin Monitorul Oficial No. 119 din 2 Iunie 1927, administrațiile comunelor urbane sunt obligate să conlucreze la întreținerea și paza mormintelor de război situate pe teritoriile lor, fără nici o deosebire de naționalitate sau religione.

În vederea împlinirii de către administrația comunală a îndatoririlor ce au potrivit legii de mai sus, avem onoare a vă aduce la cunoștință următoarele: Mormintele de

război, fie răzlețe, fie grupate în cimitire, trebuie îngrijite, înfrumusețate și păstrate în această stare în mod perpetuu (art. 5 și 6 din lege). Opera de îngrijire și înfrumusețare a mormintelor de război este încredințată societății «Cultul Eroilor», fosta societate „Mormintele Eroilor”, care este ajutată la realizarea scopului său de toate comunele urbane, în ce privește mormintele de război ce cad pe teritoriul acestei comune. Potrivit prevederilor art. 27 și 28 din lege, comunele sunt îndatorate să asigure întreținerea și paza cimitirelor de război, cât și a tuturor lucrărilor comemorative ale războiului. Către acest sfârșit, comunele, în unire cu garnizoanele militare, vor lua măsuri pentru paza cimitirelor, numindu-se la nevoie și paznici (custozi) la fiecare cimitir în parte. De asemenea se vor lua imediate măsuri pentru executarea lucrărilor necesare pentru buna întreținere a mormintelor, împrejmuirile cimitirelor și construcțiunilor aci aflătoare.

Pentru înlesnirea operei d-voastră, societatea „Cultul Eroilor” vă va indica direct mormintele de război aliate pe teritoriul comunei d-voastră. Cheltuielile necesare pentru efectuarea lucrărilor din anul acesta se va căuta să fie acoperite din plusurile eventuale ale creditelor ce aveți deschise prin buget pentru cimitirele civile. În ceea ce privește pe viitor, vă rugăm a îngriji ca, începând cu exercițiul 1928, să se înscrie în bugetul comunei d-voastră fondul special prevăzut de art. 28 din legea mormintelor de război, provenit din 10% din cota de 25% calculate la sumele atribuite comunelor, în baza art. 9 din legea impozitelor pe spectacole din 28 Martie 1926. Fondul se va aloca la un articol special, sub denumirea de «fond pentru întreținerea mormintelor de război».

Totodată Vă rugăm să binevoiți a lua măsuri pentru instituirea comitetului, compus din câte un reprezentant al comunei, bisericii, școalei, armatei și societatea „Cultul Eroilor” care va fi de preferință o doamnă, văduvă de război din localitate. Întrebuințarea acestui fond se va hotărî de acest co-

16 Ibidem, d. 262/1929, f. 1

mitet special, sumele neputându-se utiliza decât numai pentru îngrijirea mormintelor și cimitirelor de război. Ordonanțarea cheltuielilor se va face însă pe baza hotărârilor comitetului, cu respectarea prevederilor legii contabilității publice și legii pentru unificarea administrativă. De asemenea vă aducem la cunoștință că Ministerul de Război a dat ordin către garnizoane pentru a conlucra cu d-voastră la îngrijirea mormintelor de război. Veți căuta deci a lua contact cu garnizoana locală, elaborând programul de lucru de comun acord cu aceasta. In afară de aceste lămuriri cari izvorăsc din spiritul legii asupra regimului mormintelor de război și la a cărei aplicare sunteți chemați să conlucrați, trebuie să aveți în vedere că opera de cinstire a mormintelor celor căzuți nu este numai o cerință a legii, ci o înaltă îndatorire de pietate și recunoștință ce avem cu toții de împlinit față de cei ce și-au jertfit viața, luptând pentru Patrie. Măsurile ce veți lua în sensul prezentei circulari, rugăm a fi comunicate neîntârziat atât Ministerului cât și direct societății „Cultul Eroilor”, palatul Patriarhiei, București, căreia vă veți putea adresa direct și pentru orice alte chestiuni în legătură cu îngrijirea mormintelor de război. p. Ministru, N. BUDURESCU”. Pe verso documentului este consemnată mențiunea: „Domnule Primar, La ordinul Dvs. Avem onoarea a vă raporta, că cu ocazia modificării bugetului anului 1927 s-a deschis subcapitolul XVI, art. 83, „Fond special pentru întreținerea și paza mormintelor și cimitirelor de război”, în sumă de 12.272 lei. Sf. Gheorghe, la 14 Noiembrie 1927, Șef contabil”.¹⁷

În 20 decembrie 1927, „Societatea „Cultul Eroilor”, Comitetul Central, transmite „Primăriei Comunei Urbane Sf. Gheorghe” următoarele precizări: „Avem onoarea a vă face cunoscut că în conformitate cu dispozițiunile Statutului din care alăturăm un exemplar – fiecare județ trebuie să aibă

un comitet județean al Soc. „Cultul Eroilor” care se va constitui potrivit art. 18 și 20 din statut. Comitetul județean odată constituit va delega un membru care să reprezinte Societatea în comitetul special pentru supravegherea fondului conf. Art. 28 din Legea asupra regimului mormintelor de război din România. Un exemplar din procesul verbal de constituire a Comitetului județean, se va trimite Comitetului Central”.¹⁸

În 4 februarie 1928, „Sublocotenentul Agache Alexandru, delegatul Societății Cultul Eroilor, adresează Primăriei Sf. Gheorghe următoarea scrisoare: Către Dl Inginer Szasz Ștefan, Primăria orașului Sf. Gheorghe, jud. Treiscaune. Conform programului de lucru ordonat de Societatea Cultul Eroilor nr. 204, din 4 februarie 1928, am onoarea a vă face cunoscut că în cursul anului 1928, vom centraliza toți eroii căzuți în război aflați înmormântați în cuprinsul jud. Trei Scaune, la cimitirul de onoare în orașul Sf. Gheorghe. În cimitir se vor aduce peste 955 eroi și se vor înmormânta definitiv lângă mormintele eroilor în cimitirul comun. Cu onoare vă rog să binevoiți a mi se transmite la Miercurea Ciuc, str. I.C. Brătianu, pe adresa subsemnatului, o copie după schița de plan a cimitirului comunal, arătându-ne și parcela de teren unde vom putea îngropa osemintele eroilor de mai sus. Copia după schița de plan a cimitirului comunal Sf. Gheorghe, ne este absolut necesară, pentru ca subsemnatul să o înaintez la București, Comitetului Central al Societății Cultul Eroilor, cu alte acte referitoare la centralizarea eroilor”. În 2 mai, 1928, adresa este repartizată Serviciului Tehnic, al primăriei, „pentru executare”, de către primarul orașului. În 26 iulie 1928, ing. Szasz Ștefan, raportează primarului: „Cu onoare Vă înaintez planul referitor la sistematizarea cimitirului comunal, pe care am arătat: cimitirul eroilor, înainte de sistematizare, cimitirul eroilor după sistematizare cu roșu,

17 Ibidem, d. 262/1929, f. 5

18 Ibidem, d. 262/1929, f. 7

iar terenul destinat pentru centralizarea eroilor cu verde”.¹⁹

Documentele pun în evidență constituirea și activitatea filialei locale a Societății „Mormintele Eroilor” după cum urmează: „Proces verbal, dresat astăzi 25 Aprilie 1929, cu ocazia adunării generale a societății „Mormintele Eroilor”, filiala Sf. Gheorghe, în localul primăriei. Prezidează domnul primar dr. Gyarfas Albert, grefier Tănase Bălea”. Sunt prezenți 52 de văduve și orfani de război (dintre care Muszka Karolyne, Vojkuj Sandorne, Ștefan Jozsefne, Sztoika Abeline, Raduly Ferencz, Olah Janosne, Sandru Gyorgyne, Bacs Jozsefne, Dancsuly Istvanne, Sztoika Miklosne ș.a) și delegatul Centrului de Instrucție, mr. Gheorghe Enescu. Dl primar, președinte, le comunică motivul întrunirii de azi, și anume: delegarea a 5 membrii în comitetul comunal și a unui membru în comitetul de supraveghere a fondului. Olah Janosne propune să fie delegate în comitetul comunal următoarele văduve de război: vad. Lui Sandru Gheorghe, Miklos Imrene, Harczeg Mihalyne, Imreh Jozsefne și Sziksyai Jozefne, iar în comitetul de supraveghere pe Simon Frenczne. Adunarea generală cu unanimitate de voturi primește propunerea, în urma căreia Dl. Președinte anunță alegerea.”²⁰

În 13 mai 1929, cu ocazia ședinței comitetului „Mormintele Eroilor” din Sf. Gheorghe, „se alege cu unanimitate Dl Protopop Nistor Aurel de președinte și Dl Petre Marcu secretar și casier. Comitetul roagă pe dl. Președinte și Dl secretar ca împreună cu Dl. Inginer al orașului să se deplaseze la fața locului și să constate lucrările ce sunt necesare la cimitirul eroilor. Dl secretar și casier va cere ordonanțarea tuturor sumelor ce se cuvin societății de la primărie, pe care le va depune cu livret la Banca Generală a Țării Românești”.²¹

Prin grija comitetului local și al Primăriei Sf. Gheorghe în vara anului 1929 este difuzat în principalele locuri publice afișul „Societatea „Cultul Eroilor”, pe care îl redăm în forma sa originală. „Încunoștiințare obștească. Mormintele celor căzuți în război fără nici-o deosebire de relijiune sau origine etnică trebuiesc respectate. Este o înaltă îndatorire omenească și creștinească. Societatea „Cultul Eroilor”, care este chemată să vegheze la îngrijirea tuturor mormintelor de război, se îndreaptă și pe această cale către toți cetățenii acestei Țări cu rugămintea de a continua să sprijine opera sa pioasă și să ajute la reprimarea manifestărilor nefericite ale celor răătăciți, care nu înțeleg să dea acestor morminte tot respectul cuvenit. Legea pedepsește aspru pe cei vinovați. Toate autoritățile și cetățenii sunt rugați să îngrijească ca legea de ocrotire a mormintelor de război al cărui text, în parte, îl dăm mai jos să fie aplicată cu strictețe, dându-i-se cea mai mare publicitate.

Extras din Legea asupra regimului mormintelor de război din România, publicată în Mon. Of. Din 2 Iunie 1927. Cap. VI – Sancțiuni și penalități. Art. 30. Se vor pedepsi cu amenzi de la 200 la 25.000 lei următoarele infracțiuni: strămutarea mormintelor de război fără autorizația societății „Cultul Eroilor”; murdărirea locurilor comemorative ale războiului, semnelor funerare, monumentelor și a oricăror construcțiuni și instalațiuni din cimitirele de război; introducerea animalelor în cimitire pentru păscut sau adăpostit. ... Art.1 Orice profanare, distrugere sau vătămare a lucrărilor comemorative, semnelor funerare, mormintelor, monumentelor, construcțiilor, plantațiunilor care potrivit legii sunt declarate monumente publice, este calificată ca delict și se va pedepsi cu închisoare de la 15 zile la doi ani și cu amendă de la 1.000 la 10.000 lei, fără prejudiciul pentru daunele ce vor fi cauzate societății „Cultul Eroilor”.²²

19 Ibidem, d. 377/1928, f. 1

20 Ibidem, d. 225/1929, f. 1

21 Ibidem, d. 225/1929, f. 2

22 Ibidem, d. 262/1929, f. 3

Anul 1929 constituie un nou pas pentru amenajarea Cimitirului Eroilor din Sf. Gheorghe, așa după cum rezultă din documentul următor: „Societatea „Cultul Eroilor”, Palatul Patriarhal, nr. 1852 / 5 aug. 1929, Domnul Locot. Agache, În conformitate cu aprobarea dată de domnul Director Superior, Binevoiti a cunoaște că sunteți însărcinat cu centralizările din județul Treiscaune în trei cimitire de onoare: Brețcu, Tg. Secuiesc și Sfântul Gheorghe. Veți începe centralizările întâi pentru cimitirul de onoare Sfântul Gheorghe în care scop mai întâi vă veți prezenta autorităților respective pentru solicitarea concursului necesar. Apoi veți amenaja terenul în vederea centralizărilor, făcând mutațiunile necesare, ridicând schițe și liste. În urmă veți începe centralizările din comunele Baraolt, Buzău Ardelean, Teliu, Bicfalău, Micfalău, Bicsad, Cernatul de Jos, Comandău, Limea, Teliu, Vama, Zăbala, ridicând schițe de înhumare și trecerea ulterior pe planul de centralizare”. Pe verso documentului este făcută următoarea rezoluție a primarului: „Serv. Tehnic, Serv. Sanitar Comunal, Loco. Cu onoare vi se trimite în copie delegația de pe versă spre știre, invitându-vă a da tot concursul Dlui Locotenent Aghache. 10 august a.c.”.²³

La nivel național, întreaga acțiune era sprijinită de Ministerul Armatei, Ministerul de Interne și Societatea „Cultul Eroilor”, iar la nivel local de prefecturi, preturi, primării, principalele culte religioase și filialele locale ale Societății „Cultul Eroilor”. Astfel, în circulara Ministerului de Interne nr. 9853 / 22 noiembrie 1929, adresată Primarului orașului Sf. Gheorghe, se spune: „Ministerul Instrucțiunilor Publice și Cultelor ne aduce la cunoștință, prin adresa nr. 44560/1929 că, în amintirea faptelor eroice săvârșite în războiul pentru întregirea neamului și a eroilor căzuți pe câmpul de onoare, s-au înălțat în piețele, din majoritatea comunelor urbane și rurale

din țară, monumente comemorative, care multe din ele din punct de vedere artistic lasă mult de dorit și sunt prilej de impresie neplăcută străinilor care ne vizitează țara. Pentru a se pune capăt pe viitor, unor asemenea situațiuni numitul Departament, în urma intervenției Ministerului Armatei, cere ca prefecturile și primăriile să nu mai autorizeze pe viitor, indiferent de scop, ridicarea nici unui monument public, dacă proiectul monumentului nu a fost în prealabil aprobat de Comisiunea ce va funcționa pe lângă Direcțiunea Artelor din numitul Departament. Comunicându-Vă cele ce preced, vă rugăm domnule primar să luați măsuri în consecință”.²⁴

Pentru asigurarea terenului necesar amenajării cimitirului comun, pe amplasamentul actual, Primăria a cumpărat 1 jugăr de teren de la comunitatea israelită 8 jugăre de la Ioan Melik, 5 jugăre de la Ioan Siko și schimb de terenuri cu familiile Gașpar și Dărăgics.²⁵ O comisie formată din preoții tuturor confesiunilor existente în oraș, au hotărât împărțirea cimitirului pe confesiuni: ortodocșii și greco-catolicii, protestanții, romano-catolicii, evreii, o parcelă rezervată pentru cimitirul militar și alta „mormintelor onorabile”. În schița întocmită de ing. Kos „criptele urmau să se execute lângă împrejmuirea de sud și de vest ca în viitor criptele să alcătuiască împrejmuirea cimitirului. Conform schiței „mormintele eroilor – din cauză că nu corespundeau cu planurile ing. Kos – trebuie să fie exhumate și deplasate într-o groapă comună, desemnată cu un monument”. Parcele urmau să fie plantate cu arbori și pomi, „conform planului detaliat al ing. Kos, și pentru acest scop să se înființeze o școală de pepinieră în colțul de sud-est a cimitirului”.²⁶ Șeful serviciului tehnic propunea procurarea lucrării în limba germană,

24 Ibidem, d. 706/1929, f. 1

25 Ibidem, d. 517/1934, f. 149-181

26 Idem, f. 164-165

23 Ibidem, d. 476/1929, f. 1

„care conține îndrumări practice referitor la facerea parcurilor în cimitire. Spre motivare menționez – se spune în documentul amintit – că cimitirul comunal luând în vedere mărimea sa va asigura înmormântările pe 100 de ani și astfel este în interesul estetic al orașului înfrumusețarea cimitirului”.²⁷ Primăria orașului, prin decizia nr. 9105/1924, hotărăște: „Începerea lucrărilor de instalare și aranjare a cimitirului comun conform propunerii ce se va face de inginerul orașenesc procurându-se materialul necesar și continuând lucrările din an în an, care se poate acoperi din suma prelinată în bugetul fiecărui an”.²⁸

La solicitarea Comitetului pentru Îngrijirea Mormintelor Eroilor din Sf. Gheorghe, în primăvara anului 1931, Primăria orașului hotărăște „cedarea din cimitirul comunei a unei parcele pe care urmează a se înălța un monument comemorativ”. Iată mențiunile documentare: „Comitetul pentru Îngrijirea Mormintelor Eroilor, Nr. 3 / 5 mai 1931, Domnule Primar, În vederea înălțării unui monument comemorativ al Eroilor morți în marele război, cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne ceda din cimitirul comunal parcela pe care urmează a fi așezat, pentru a putea astfel grăbi lucrările pregătitoare în vederea acestui scop. Planurile întregii lucrări se află la serviciul tehnic de sub ordinele Dvs. Președinte Pr. Aurel Nistor, Secretar, Petru Marcu” Pe verso: Referatul Serviciului Tehnic. „Dle Primar, Având în vedere că în urma sistematizării Cimitirului Eroilor, din cele două parcele ocupate astăzi, una rămâne liberă la dispoziția comunei, iar având în vedere că la parcela eroilor va fi edificat un monument foarte estetic de 5 m înălțime propunem aprobarea, adică sistematizarea cimitirului proiectat de către comitetul județean.” În document, este redată, în continuare, decizia Delegației

Consiliului orașului reședință de județ, Sf. Gheorghe, în care se menționează: „Văzând cererea Comitetului pentru îngrijirea mormintelor eroilor no. 3 / 1931, prin care cere cedarea din cimitirul comunei a unei parcele pe care urmează a se înălța un monument comemorativ, Având în vedere referatul Serviciului tehnic al orașului, prin deciziunea nr. 402 / 1931, În Virtutea dreptului deferit de Consiliul orașului, prin decizia 402 / 1931, Decide: Aprobă cedarea parcelei menționată în schița adresată la dosar, pentru scopul cerut”.²⁹

Din cele prezentate, rezultă că, urmare a extinderii și sistematizării cimitirului comunal, în anul 1924, este delimitată și atribuită Societății „Cultul Eroilor”, actuala parcelă din cimitir, în scopul amenajării cimitirului eroilor și ridicării unui monument dedicat acestora, parcelă situată în mijlocul cimitirului comun, în vecinătatea capelei mortuare. În urma cumpărării și a schimbului de terenuri cu foștii proprietari, cimitirul s-a extins și a fost sistematizat, pe baza schițelor întocmite de inginerii Kos și Szasz. În aceste condiții, osemintele militarilor îngropate pe vechiul amplasament, au fost deshumate și îngropate în perimetrul noului cimitir al eroilor, atât în morminte individuale, cât și în cripta peste care va fi înălțat un impunător obelisc.

Potrivit *Regimului mormintelor și a cimitirelor de război*, stabilit prin Legea publicată în Monitorul oficial nr. 119 / 2 iunie 1927 (art. 1 și 2 din menționata lege), erau considerate ca morminte de război, mormintele în care sunt înhumate, rămășițele pământești ale celor căzuți în următoarele situații: **ostași români – fără nici o deosebire de religie sau origine etnică – căzuți în timpul și din cauza războiului**; cercetașii, surorile de caritate și persoanele care au căzut îndeplinind un serviciu comandat, la oricare din formațiunile ar-

27 Idem, f. 170

28 Arhivele Naționale Covasna, fond Primăria orașului Sf. Gheorghe, d. 517/1934, f. 156

29 Ibidem, d. 492/1931, f. 1

matei, în timpul „războaielor noastre”; invalizii de război; românii de pretutindeni, care au căzut, de - a lungul veacurilor pentru dezrobirea Neamului românesc; **ostașii, supuși ai fostelor state beligerante amice și inamice și internați civili, căzuți în timpul războiului pe teritoriul României.**³⁰

Având în vedere aceste prevederi, precum și situația concretă din cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe, unde își dorm somnul de veci un număr mare de cetățeni români de etnie maghiară, dar și cetățeni ai Ungariei, alături de cei ai fostelor state beligerante amice și inamice, la amenajarea cimitirului eroilor și la înălțarea monumentului dedicat acestora, a contribuit financiar și statul ungar, contribuție consemnată de următoarele documente: „*București, la 15 Decembrie anul 1930, Domnule Primar, Am onoarea a vă comunica că în ziua de azi pe adresa Domniei Voastre, prin mandat poștal am trimis suma de 5000 de lei, ca contribuție ungară pentru ridicarea crucilor eroilor, care și-au îndeplinit serviciul militar atât în fostele regimente imperiale și regale, precum și în regimentele de honvezi, fără excepție de naționalitate. Cu onoare vă rog să binevoiți a-mi trimite cât mai urgent chitanța despre primirea sumei. Suma de mai sus, ca o contribuție ungară este trimisă cu aprobarea Societății Cultul Eroilor. Primiți, vă rog, Domnule Primar, asigurarea considerațiunei mele. Cser Șandor, Însărcinatul ungar al cultului eroilor în România, Calea Moșilor no. 3*”. Pe verso documentului, sunt consemnate mențiunile: *Dsale Dlui Cser Sandor, colonel pensionat, însărcinatul ungar al cultului eroilor din România, Cluj, calea Moșilor, 3, Confirmăm prin prezenta, cu mulțumire, primirea sumei de 5.000 cincimii lei, trimisă prin mandat poștal, pentru întreținerea crucilor eroilor. Despre felul cum a fost întrebuințată suma vă vom aviza la timp. 18 XII 1930. Pri-*

marul orașului repartizează documentul spre competență soluționare, tehnicienilor din aparatul primăriei: “*Către Serviciul Tehnic, Loco, Cu onoare vi se trimite adresa de față pentru a cerceta cazul și a face propunere cu privire la întrebuințarea sumei pentru scopul arătat de donator, înaintând și un deviz, 18 XII 1930*”. Analizând stadiul lucrărilor de amenajare a cimitirului eroilor, Serviciul Tehnic, propune cheltuirea sumei după cum urmează: „*Dle Primar, Întrucât Comitetul Județean al Cultului Eroilor a hotărât sistematizarea cimitirului eroilor din Sf. Gheorghe, precum și ridicarea unui monument frumos de 5 m. înălțime, prevăzând fiecare mormânt cu cruci de beton uniforme, care plan este și aprobat de direcțiunea centrală a Cultului Eroilor, propun ca această sumă să fie predată Comitetului Județean pentru acoperirea lucrărilor în curs. Sf. Gheorghe, 14 V 1931*”³¹

Documentele consemnează primirea banilor de către Filiala locală a Societății „Cultul Eroilor” și anunțarea expeditorului despre acest fapt. „*Domnule Primar, Avem onoarea a vă înainta, aici alăturat, chitanța nr. 1, doveditoare că societatea „Cultul Eroilor” filiala Sf. Gheorghe, a încasat suma de lei 5000 provenind de la Dl. Sandor Cser, Calea Moșilor nr. 3 Cluj și vă rog a o remite aducătorului prezentei. Președinte, pr. Aurel Nistor, Secretar, Petre Marcu*”. Pe verso: „*Dsale Dlui Cser Sandor, colonel pensionat, însărcinatul ungar al cultului eroilor din România, Cluj, calea Moșilor, Avem onoarea a vă trimite anexat, în original, chitanța nr. 1/1931 eliberată de Soc. Cultul Eroilor din localitate, prin care recunoaște. Primirea sumei de 5000 de lei trimisă de Dv*”, 29 V 1931”³²

Modalitățile de asigurarea a fondurilor necesare amenajării cimitirului eroilor și înălțării monumentului dedicat cinstirii memoriei acestora, au fost diverse, inclu-

30 Ibidem, d. 366/1933, f. 1

31 Ibidem, d. 598/1931, f. 1

32 Ibidem, d. 598/1931, f. 2

siv tipărirea unor cărți poștale. „Societatea „Cultul Eroilor”, Filiala Sf. Gheorghe, Stimate Domn Primar, Societatea „Cultul Eroilor”, Filiala Sf. Gheorghe în dorința de a eterniza memoria eroilor căzuți în luptele Mare-lui Război ale căror oseminte se odihnesc răsfricate în cimitirul comunal, a luat hotărârea de a ridica un monument în ciment și piatră naturală care să constituie pe lângă o achitare a unei pioase datorii a noastră a supraviețuitorilor, și o operă de împodobire a acestui oraș. Întru cât însă lucrarea, conform schiței din alăturatele cărți poștale, va costa aproximativ 100 000 lei, și cum mijloacele filialei noastre sunt foarte modeste, iar pe ajutorul centralei nu putem conta, ne-am hotărât să facem un apel către toți locuitorii acestui oraș și județ, mai ales către capii de instituțiuni, ca să binevoiască a distribui aceste cărți poștale al căror cost este de 5 lei bucata. Vi se înaintează un număr de 30 de bucăți a căror produs vă rugăm al remite Dlui Petre Gh. Marcu, directorul Gimnaziului de Băieți din localitate, care vă va elibera chitanța doveditoare a sumei încasate. Având în vedere caracterul operei care tinde să permanentizeze memoria celor trecuți în lumea unde nu există deosebiri etnice, credem că apelul nostru va găsi un ecou puternic în inimile tuturor aceloră căroră îl adresăm”, Președinte, pr. Aurel Nistor, Secretar, Petru Marcu”. Pe verso: Dsale Dlui Petre Gh. Marcu, directorul Gimnaziului de Băieți, Loco, Ca rezultat al adresei Societății „Cultul Eroilor”, Filiala Sf. Gheorghe, avem onoarea a vă trimite suma de lei 150, reprezentând costul celor 30 cărți poștale distribuite, rugându-vă să binevoiți a ne confirma primirea sumei. Sf. Gheorghe, 31 August 1931”³³

Pe măsura asigurării suportului financiar, au înaintat și lucrările de amenajare, după cum rezultă din documentele următoare: „Garnizoana Sf. Gheorghe, Către Primăria orașului Sf. Gheorghe, Am onoarea a trimite mai jos, adresa nr. 1221 din 23 iunie

1931, a Societății „Cultul Eroilor” (Comitetul Central), spre știință. Comandantul pieții Sf. Gheorghe, Lt. Colonel, Enescu Copie, după adresa nr. 1221 din 23 iunie 1931, a Societății „Cultul Eroilor”. La nr. 389 / 1451 / 1931 și ca urmare la adresa noastră nr. 739 / 1931; Avem onoarea a vă face cunoscut, că Societatea „Cultul Eroilor” acordă bronzurile următoare: 4 plăci bronz (Semnul aducerii aminte); 1 stemă mijlocie, sau o cască cu lăuri, după modelul cum se va adopta la monument, în care scop vă rugăm a ne trimite o fotografie a monumentului sau o schiță. În ce privește crucile sunt gata, având înălțimea de 85 cm. Și grosimea de 25/10 cm. Pentru a vi se putea trimite crucile, urmează să ne comunicați numărul necesar, iar D-vs, la primirea lor să executați inscripțiile. Directorul Societății, Colonel Macarovici. Ptr. Conformitate, plot. Major I. Stamate”. Pe verso: Către Garnizoana Sf. Gheorghe, La adresa Dv nr. 436/1931, Avem a vă trimite schița cerută de Societatea „Cultul Eroilor”, Comitetul Central, comunicându-vă că avem nevoie de 100 bucăți cruci. Sf. Ghe., la 7 iulie 1931, Preș.”³⁴

În paralel continuă demersurile pentru obținerea fondurilor din banii publici, conform prevederilor legale. „Societatea „Cultul Eroilor”, Filiala Sf. Gheorghe, Domnule Primar, Deoarece, după cum știți, acest comitet a început construirea unui monument în Cimitirul Comunal, în Cimitirul Eroilor căzuți la marele război, cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se ordonanțeze subvențiile rămase în restanță pe 1929 și 1930, precum și cea pe 1931, spre a putea face față cheltuielilor reclamate de lucrarea în curs”. Din rezoluțiile puse pe document rezultă că, aceste sume nu au fost virate deoarece „nu s-a primit cota cuvenită de la administrația financiară”³⁵

În urma investigațiilor întreprinse, conducerea primăriei Sf. Gheorghe, comunică

33 Ibidem, d. 624/1931, f. 1

34 Ibidem, d. 752/1931, f. 1

35 Ibidem, d. 804/1931, f. 1

Garnizoanei Sf. Gheorghe și Comitetului Central al Societății „Cultul Eroilor”, că în cimitirele parohiale nu există „parcele de onoare rezervate pentru eroii germani din timpul războiului, iar în cimitirul comun toți eroii sunt într-o parcelă singură”.³⁶

Așa după cum am menționat anterior, în Fondul arhivistic, Primăria orașului Sf. Gheorghe, aflat în păstrare la Arhivele Naționale Covasna, s-a păstrat un dosar care cuprinde corespondență și tabele nominale cu ostașii decedați în spitalul de campanie din Sf. Gheorghe, spital ce a funcționat în localul Muzeului Secuiesc din Sf. Gheorghe, în timpul primului război mondial și îngropați în cimitirul din Sf. Gheorghe. Tabelele nominale cuprind numele și prenumele³⁷, regimentul din care a făcut parte, anul, locul nașterii, țara de origine și data decesului 146 ostași decedați în Sf. Gheorghe, în perioada 8 ianuarie 1917 – 22 iulie 1918, din cel puțin 12 țări: **(Anexa nr. 2)**

În rândul militarilor decedați în spitalul de campanie din Sf. Gheorghe și înmormântați în cimitirul eroilor din orașul respectiv, se află și “eroul Lt. Colonel Gherzinich”: „Societatea „Cultul Eroilor”, Comitetul Central, Domnul Medic Șef al Spitalului Sf. Gheorghe, 14 octombrie 1931, *Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a ne comunica: Numele, pronumele, Gradul, Regimentul și data decesului eroului Lt. Colonel Gherzinich, ce a fost înhumat de trupele de ocupație în fața monumentului din Sf. Gheorghe, spre a i se putea face inscripția pe cruce*”. Pe verso. Către Primăria Sf. Gheorghe, *Avem onoarea a vă transpune în original prezenta adresă a Societății Cultul eroilor București rugându-Vă să binevoiți a satisface cererea întrucât este posibil fiindcă datele referitoare la mormintele eroilor sunt la D voastră*.”... „Către Societatea „Cultul Eroilor”, Comitetul Central, București La

adresa Dv n. 1856 / 1931, avem onoarea a vă face cunoscut datele personale cerute: Carl Gherzinich, loc. Col. În K.U.K. I.R.N 64, decedat la 5 iulie 1918, născut în anul 1873 în Pinguente, Istrien”.³⁸

În toamna anului 1931, în cripta (osuarul), de la baza monumentului din centrul cimitirului eroilor au fost depuse “spre veșnică odihnă”, o primă tranșă a osemintele eroilor a căror identitate nu a fost identificată, așa după cum rezultă din documentul următor: „Comitetul Județean Trei Scaune pentru Cultul eroilor, nr. 21 / 21 octombrie 1931, *Stimate Domn, Avem onoarea a vă face cunoscut, că Societatea “Cultul Eroilor” filiala Sf. Gheorghe a hotărât ca în ziua de 25 octombrie orele 3 p.m. să se officieze de către reprezentanții tuturor cultelor din această localitate, la Cimitirul Comunal un serviciu divin restrâns pentru odihna soldaților morți în Marele Război și neidentificați, ale căror oseminte au fost depuse spre vecinică odihnă în cripta monumentului ce se înalță întru eterna lor amintire*. Președinte Gr. Popescu, Secretar, Petre Marcu, directorul Gimnaziului de Băieți. P.S. În cazul în care vremea nu va fi favorabilă serviciul se amână pentru o dată ulterioară. Domniei Sale Domnului Primar al orașului Sf. Gheorghe, Loco”.³⁹ **(Anexa nr. 5)**

O lucrare de o asemenea amploare, precum cimitirul și monumentul eroilor, din Sf. Gheorghe, necesita fonduri importante, sens în care, în toți acești ani a continuat acțiunile de colectare a resurselor financiare necesare. „Comitetul pentru Îngrijirea Mormintelor Eroilor, președinte pr. Aurel Nistor, adresează Primarului orașului Sf. Gheorghe, în 5 mai 1931, următoarea solicitare: “Întrucât societatea noastră nu dispune de toate fondurile necesare pentru înfăptuirea mauzoleului destinat a perpetua memoria acelor care s-au jertfit

36 *Ibidem*, d. 1112/1931, f. 1

37 *Ibidem*, d. 1173/1931, f. 1

38 *Ibidem*, d. 1173/1931, f. 37

39 *Ibidem*, d. 1150/1931, f. 1

în marele război, cu onoarea să binevoiți a ne acorda un ajutor de cel puțin 30.000 lei, dispunând în același timp a ni se ordona ca și în ceilalți ani, sumele ce ni se cuvin din bugetul Primăriei". La această solicitare, primarul orașului Sf. Gheorghe, dr. Ioan Popa, formulează răspunsul următor: *La adresa Dvoastră nr. 4 / 1932 avem onoarea a vă face cunoscut, că după aprobarea bugetului pe anul 1931, vom prezenta cererea Dv. în ședința Consiliului pentru a decide. În ceea ce privește ordonanțarea sumei cuvenite din alocația bugetară, vom dispune achitarea ei, imediat ce vom primi de la Administrația Financiară cota cuvenită din impozitele pe spectacole*".⁴⁰

Tabelul „despre toate cheltuielile efectuate din bugetul Primăriei, pentru lucrări de interes public”, în anii 1932-1933, consemnează, printre altele și suma de 5.000 lei pentru „întreținerea și împodobirea cimitirului civil și al eroilor”.⁴¹ Acțiunea de strângere a fondurilor a continuat și în anul 1932. Astfel Societatea „Cultul Eroilor” din Sf. Gheorghe solicită primarului orașului să pună la dispoziția societății „sala cinematografului pentru seara de 28 martie când urmează a se da un concert, urmat de dans, cu concursul Drei Sophie Munteanu, în beneficiul societății. Președinte Grigore Popescu”.⁴² În anul 1934, Societatea Cultul eroilor, Filiala Sf. Gheorghe, solicită primarului orașului, să binevoiască, „a dispune să se ordonațeze suma de lei 15.000 (cincisprezece mii) destinați întreținerii Cimitirului Eroilor, întru cât societatea noastră e datoare cu diverse sume la Soc. Astra, Parohiei ortodoxe, precum și Casei Papp Lehel care a lucrat monumentul din beton, înălțat în cimitirul Eroilor”. Președinte, Pr. Aurel Nistor, Casier –secretar, Petre Marcu”.⁴³

Între timp, continuă acțiunea de „dezhumare, transport și reînhumare a osemintelor eroilor aflate în morminte răzlețe”. „Prefectura Județului Treiscaune, Serviciul Administrativ, no. 16074 din 16 noiembrie 1933. Privește: Ridicarea și transportarea osemintelor eroilor morți în campania 1916-1919, Către Primăriile comunelor urbane și Notariatele comunale, La reședință. În baza ord. Ministerului de Interne No: 14006/A 1933, Vă rugăm a da tot concursul legal și rapid Societății „Cultul Eroilor”, cu ocazia ridicării și transportării osemintelor eroilor morți în campania 1916-1919. Ne mai fiind nici o primejdie de contaminare – formalitățile de îndeplinit vor fi cât mai simple și anume: Se va dresa un proces verbal de către delegatul Societății respective, împreună cu un delegat al oficiului stării civile și cu participarea serviciului sanitar din comună. Totodată Vă comunică, că între 25 Oct. – 15 Noemvrie a.c. numita societate, va face un transport de eroi în diferite localități, ceruți de familiile lor. Prefectul județului... Șeful Serviciului...”⁴⁴

În 10 octombrie 1935, în circulara Prefecturii Treiscaune, adresată primăriilor orașenești și preturii plășilor din județ, se menționează: „Comitetul Central al Societății „Cultul Eroilor” ne aduce la cunoștință prin adresa no. 1300/1935, că deși depune toată stăruința de a centraliza în cimitirele de onoare, osemintele din mormintele răzlețe aflate pe diferite câmpuri de luptă, totuși i se semnalează de unii turiști, descoperirea de noi morminte de război și chiar oseminte dezgropate. Susnumitul Comitet, fiind în neputință de a lucra, simultan, pe întreaga suprafață a țării, din lipsă de personal și de fonduri, solicită sprijinul autorităților administrative, în care scop a întocmit instrucțiunile alăturate, cu privire la procedura de urmat în cazurile de descoperire a mormintele răzlețe. Principiul stabilit prin aceste instrucțiuni este ca, toate osemintele

40 Ibidem, d. 143/1932, f. 1

41 Ibidem, d. 747/1933, f. 3

42 Ibidem, d. 267/1932, f. 1

43 Ibidem, d. 173/1934, f. 1

44 Ibidem, d. 979/1933, f. 1

din mormintele de război, răzlețe, să fie exhumate și centralizate, prin mijloace locale, în cimitirele de Eroi, cele mai apropiate sau cele mai accesibile. Pentru cazurile excepționale, când din lipsă de mijloace locale, sau de bunăvoință din partea locuitorilor, ar fi necesare cheltuieli, urmează să se înștiințeze Societatea „Cultul Eroilor” pentru a aviza. Comunicându-vă cele ce preced, avem onoarea a Vă ruga să luați măsuri pentru executarea dispozițiilor din alăturatele instrucțiuni.” Instrucțiunile anexate, redau cu minuțiozitate modalitățile de acțiune pentru a asigura, dezhumarea, transportul și reînhumarea osemintelor eroilor aflate în morminte răzlețe, din care redăm un fragment: „Pe cât cu putință va fi, osemintele se vor spăla cu grijă, imediat, după scoaterea din mormânt. Dacă acesta n-ar fi realizabil, osemintele vor fi spălate la locul de reînhumare, cu apă de var și stropite cu vin, după obiceiul creștinesc, cu care ocazie preotul localității va fi invitat să săvârșească un serviciu religios. Se va căuta, pe cât se va putea, ca aceste reînhumări să aibă loc în zi de Duminică sau de sărbătoare, pentru ca populația să poată lua parte la cest serviciu.”⁴⁵

Potrivit atribuțiilor ce-i reveneau, Prefectura județului Treiscaune, monitoriza aplicarea prevederilor ordinelor emise de către Ministerul de Interne, Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor, și a dispozițiilor Societății „Cultul Eroilor”, referitoare la înălțarea monumentelor eroilor, în spații publice. „Prefectura Județului Treiscaune, Serviciul Administrativ, no. 1529 din 1 februarie 1934, Către primăriile comunelor urbane și notariatele comunale, La reședință Avem onoarea a Vă reaminti dispozițiunile ordinului nostru circular No. 9312 din 28 iunie 1930, referitor la observarea prevederilor din Regulamentul Comisiunii Superioare pentru monumentele publice și Vă atragem din nou atențiunea

să observați prevederile regulamentului în chestiune, și să nu mai îngăduiți construcția nici unui monument până nu va obține mai întâi aprobarea Ministerului Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor”.⁴⁶

După cum s-a arătat prevederile Legii privind Regimul mormintelor și a cimitirelor de război, erau foarte generoase, fiind considerate ca morminte de război, mormintele în care sunt înhumate, rămășițele pământești ale **ostașilor români – fără nici o deosebire de religie sau origine etnică – căzuți în timpul și din cauza războiului și ale ostașilor, supuși ai fostelor state beligerante amice și inamice și internați civili, căzuți în timpul războiului pe teritoriul României**”. Dar, în același timp, se urmărea ca aceste prevederi, să nu determine situații de înrăutățire a climatului de conviețuire interetnică. „Prefectura Județului Treiscaune, Serviciul Administrativ, no. 17357 din 30 noiembrie 1934, Către primăriile comunelor urbane și notarile comunale, La reședință, În executarea ordinului Ministerului de Interne no. 12706 din 26 Noiembrie 1934, Vă rugăm a lua măsuri, ca inscripțiunile pe monumentele închinete minoritarilor căzuți în război, aflătoare în raza comunelor Dvs. să fie redactate neapărat și în limba română, și anume: inscripția în limba română trebuie așezată pe fața principală a monumentului. Celelalte inscripții se vor așeza pe restul fețelor. Inscripțiile și în general toate motivele monumentului nu pot cuprinde expresii sau semne constituind vre-o atătare contra Statului Român, sau a ordinei publice. De asemenea sunt interzise manifestările cu caracter iredentist”⁴⁷

Deși se poate afirma că în anul 1935, lucrările de amenajare a Cimitirului Eroilor din Sf. Gheorghe erau finalizate, cu toate acestea, Comitetul Central al Societății „Cultul Eroilor”, adresează o scrisoare-

45 Ibidem, d. 1023/1935, f. 1

46 Ibidem, d. 105/1934, f. 1

47 Ibidem, d. 774/1934, f. 1

Primăriei comunei Sf. Gheorghe, județul Treiscaune, cu următorul conținut: „Avem onoarea a Vă atrage în mod serios și insistent atențiunea Dvs. asupra situației deosebite în care se află Comuna Dvs, în urma construirii Cimitirului de onoare pentru Eroi, din acea localitate. În adevăr, asemenea lucrări monumentale, au pe lângă caracterul sacru, datorită faptului că, în el dorm somnul de veci fiii țării, căzuți pe acele locuri în timpul războiului, mai are și caracterul de monument istoric și educativ, menit să arate generațiilor actuale și viitoare sacrificiile făcute de acești fiii ai țării, pentru întregirea Ei. În consecință și deosebit de obligațiunile legale ce revin Primăriei, respectiv Comitetului local al Societății, potrivit prescripțiunilor cuprinse în Legea și Statutele alăturate, Comuna mai are înalta obligație morală, de a păstra cu sfințenie și în cea mai perfectă stare acest monument, care dacă va fi lăsat în părăsire sau neglijat, va atrage în loc de onoare, o desconsiderare asupra Dvs și întregii Comuni. Nu există în lumea întreagă localități, în care să se fi realizat asemenea opere de recunoștință națională, fără ca ele să fie în grija de căpetenie a autorităților locale, care își fac din aceasta un punct de onoare **și suntem siguri că și Dvs. Veți înțelege și aprecia cum se cuvine, importanța apelului, ce facem prin această adresă și veți lua cele mai laudabile și grabnice măsuri, pentru întreținerea în perfectă stare a Cimitirului de Eroi local, realizat cu atâta greutate, de către Societatea „Cultul Eroilor” Comitetul Central.** În așteptarea unei confirmări din partea Dvs., vă dorim spor și sănătate. Director General, General, N. Negreanu, Director, Colonel Makarovitsch Radu”. Pe verso documentului, în referatul Serviciului Tehnic, se spune: „Dle Președinte (primar –n.n.), Examinând situația cimitirului eroilor precum și a cimitirului comunal, am constatat că cimitirul eroilor este în stare corespunzătoare, însă partea estică a cimitirului nefiind îngrădită de loc, cetățenii trecând prin cimitirul comunal produc pagube

la mormintele îngrijite. După părerea mea lucrarea cea mai urgentă ar fi îngrădirea cimitirului și din partea estică, unde actualmente este complet deschis. Despre aceste lucrări de construire a gardului înaintez de- vizul rugându-Vă să binevoiți a decide.” Pe această bază, Comisia interimară a Primăriei decide să prevadă suma necesară construirii gardului proiectat, în cursul anului 1935.⁴⁸ În același timp, prin Ordonanța nr. 3731/1935, primarul orașului Sf. Gheorghe dispune: „Se interzice cu desăvârșire trecerea pietonilor prin cimitirul orașului. Este cu desăvârșire oprit a pășuna animale pe teritoriul cimitirului; mai este interzis copiilor să se joace în cimitir. Este interzis cu cea mai mare strictețe ruperea sau distrugerea florilor de pe morminte”.⁴⁹ În iunie 1938, Primăria orașului reședință de județ Sf. Gheorghe, înaintează Garnizoanei militare din localitate, „o schiță a orașului Sf. Gheorghe, unde s-a marcat cu roșu locul unde sunt mormintele „Eroilor Neamului”.⁵⁰

După executarea îngrădirii cimitirului, se poate aprecia că, în anul 1935, lucrările de amenajare a cimitirului și de înălțare a monumentului eroilor din Sf. Gheorghe erau, în mare parte, finalizate. Ostașii români, care își duc somnul de veci, alături de camarazii lor din celelalte armate ale *fostelor state beligerante amice și inamice*, atât cei din Transilvania, înrolați în armata Austro-Ungară, cât și cei din regimentele din cadrul Regatului României, apar în documente și pe inscripțiile din cimitirul din Sf. Gheorghe, cu numele maghiarizate sau germanizate: Barbu Janos, Petruska Gyorgy, Baju Janos, Lupu Joakim, Juan Dobos, Jordache Maneo, Kostatyte Muntean, Georg Conduratye, Juon Stemate, Dumitru Deliscan, Nikolaj Nisturesku, Marin Dumitratyie, Pefur Ilie Naczi, Juon Dinka, Grigori Stanku ș.a.

48 *Ibidem*, d. 884/1935, f. 1

49 *Ibidem*, d. 568/1935, f. 1

50 *Ibidem*, d. 686/1938, f. 1

Din documentele cercetate rezultă că în perioada 1919-1940 principalele manifestări organizate în fiecare an, cu prilejul Zilei Eroilor, se desfășurau la cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe. De fiecare dată programul manifestărilor comemorative cuprindea parastasul, oficiat de preoții tuturor cultelor din oraș, „cuvântările reprezentanților bisericilor, culturii și armatei, împodobirea mormintelor și defilarea în fața monumentului eroilor”.

Pentru exemplificare, redăm programul serbării „Zilei Eroilor”, din 21 mai 1936, tipărit, ca în fiecare an, într-un frumos afiș, cuprinde următoarele momente principale: 1. La ora 11 Te-Deum în Piața Regina Maria, în asistența tuturor autorităților bisericești, militare și civile, corporațiilor, societăților și comunităților de orice fel și a publicului. 2. Procesiunea religioasă la Cimitirul eroilor în ordinea următoare: Poliția, orfanii, vădulele și invalizii de război cu drapele; școlile primare de fete și de băieți, de stat și confesionale și școala de ucenici; școlile secundare (Gimnaziul de fete, Școala Normală, Gimnaziul de băieți, Liceul „Miko”, cercetașii); muzica; praporii; autoritățile bisericești, întregul cler în odăjdii; reprezentanții autorităților militare și civile; întregul corp ofițeresc, magistratura, baroul, corpul funcționarilor publici, corpul profesional, societățile și așezămintele culturale, societățile corale; Societatea Comercianților și meseriașilor; Societatea Pompierilor voluntari; toate societățile și comunitățile de orice confesiune, cu drapelele și toți membrii lor; câte o delegație a instituțiilor particulare, economice, industriale, agricole etc.; Uniunea Foștilor Voluntari; corpurile de trupă. Pe tot parcursul drumului fanfarele și corurile vor intona imnuri patriotice și religioase”. Programul mai cuprindea parastasul, cuvântările reprezentanților bisericilor, culturii și armatei, împodobirea mormintelor și defilarea în fața monumentului eroilor; la ora 15, Festival școlar

în sala Teatrului orașenesc, iar la ora 21, retragere cu torțe”.⁵¹ **(Anexa nr. 6)**

În programul, din anul 1939, printre altele, se fac următoarele precizări: **„Populațiunea de confesiune sau naționalitate deosebită nu trebuie să vadă în această serbare măreață o manifestare de șovinism românesc, ci mai mult un prilej de apropiere între toți cetățenii români pentru consolidare Statului, precum și o dovadă a năzuințelor spirituale și umanitare ale poporului român. În cuvântările ce se vor rosti, se va căuta să nu se atingă sufletește populațiunile locale. În acest scop sufletul românesc va fi glorificat pentru virtuțile mari, pe care le-a avut întotdeauna fără a micșora cu nimic din calitățile pe care le-au avut neamurile, cu care noi am fost în luptă, fapt care le dă dreptul la considerația noastră”**.⁵²

Așa după cum se cunoaște, în toamna anului 1940, au urmat evenimentele dramatice, prilejuite de cedarea Transilvaniei de Nord-Est, în urma Dictatului de la Viena, luptele din cel de al doilea război mondial, cu toate consecințele sale nefaste, apoi instalarea regimului comunist – perioade în care cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe, a fost dat uitării, atât din cauza necunoașterii adevărului despre eroii înmormântați aici, dar mai ales ca urmare a ingerințelor nefirești ale factorilor politici și etnici.

În sfârșit, **cu ajutorul documentelor de arhivă, după 70 de ani de nedreaptă uitare, eroii ce-și dorm somnul de veci, în cimitirul din Sf. Gheorghe, au dreptul să se bucure din nou de cinstirea, prețuirea și recunoștința generațiilor prezente și a celor viitoare, din Sf. Gheorghe și din toate cele 10 state, majoritatea membre a Uniunii Europene.**

Este datoria noastră, a tuturor, să ne îngrijim de reabilitarea cimitirului eroilor din Sf. Gheorghe, de repararea și restaurarea

51 *Ibidem*, d. 521/1936, f. 1

52 *Ibidem*, d. 407/1939, f. 4

crucilor, obeliscului și împrejurii, și mai ales de includerea sa în programele manifestărilor de cinstire a eroilor, cu participarea reprezentanților tuturor cultelor din municipiul și cu invitarea reprezentanților diplomați ai țărilor ai căror ostași își dorm somnul de veci aici. Prin originea etnică a militarilor înhumați în acest cimitir, prin componența celor care au contribuit la amenajarea sa, și prin reluarea spiritului ecumenic al manifestărilor organizate aici, în perioada interbelică, cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe poate și trebuie să reprezinte un prilej de trăire în comuniune a tuturor cetățenilor orașului și a județului Covasna,

de regăsire sub sceptrul acelorași valori creștine și europene, ale democrației și armoniei interetnice, spre binele comunității românești și maghiare deopotrivă.

Parafrazându-l pe părintele protopop Aurel Nistor, președintele Societății „Cultul Eroilor”, din județul Treiscaune, din perioada interbelică, și al comitetului de amenajarea a cimitirului eroilor din Sf. Gheorghe, *„având în vedere caracterul operei care tinde să permanentizeze memoria celor trecuți în lumea unde nu există deosebiri etnice”*, credem că demersul nostru *„va găsi un ecou puternic în inimile tuturor acelora cărora îl adresăm”*.



Anexa nr. 1

Anexa nr. 2

Tabel nominal
cu militarii decedați în spitalul de campanie din Sf. Gheorghe, în perioada
ianuarie 1917 – iulie 1918, și înhumați în cimitirul eroilor din Sf. Gheorghe

Lauf Nr.	Charge	Name	Truppen-Korper	Jahr	Ort	Tag Des Ablebends	Grab Nr.
0	1	2	3	4	5	6	7
1							
2	Infant.	Mato Zsulyo-vits	B.h.I.R. No. 4 Arb. Abtlg.	1878	Gubó Livnó Bosnien	8 Janner 1917.	7.
3	Krgsgf Infant.	Juan DOBOS	Rum.Inf. Reg. No.37.	1883	Soboan Románie	9. Febr. 1917.	18.
4	Krgsgf. Infant.	Jodache Maneo	Rom.Inf. Reg. No.2/4	1878	Skurta Román.	13. Feber. 1917.	22.
5	Arbeiter.	Iván POLOWY	K.u.k.Arb. Abt.31/UI	1892	Markepol Zberek Galizien	13. Feber. 1917.	21.
6	Ldstrm.	Paul,Brunó UTTKE	DeutscheR. Inf.Reg. No.204.	1897	Qedlinb. Deuschl.	13. Feber. 1917	20.
7	Krgsgf Infant.	Gligor VLEIKO	Rom.Inf. Reg.180.	1877	Jousches Romanac Román.	17.Feber. 1917	31.
8	Geftr.	Franz GRUNZE	Deutsche Inf. Reg. 187	1893	Schmad- grode. Deuschl.	19.Feber.	26.
9	Krgsg. Infant.	Petru KURELLA	Rom.Inf.Reg. No.20/11.	1895	Simnica Teleorva Románien	24. Feber.	38.
10	Krgsgf. Infant.	Janko DIRIUZ	Rom. Inf. R. No.80/4.	1895	Helosest Romanacz Románien	25. Feber.	39.
11	Krgsg. Infant.	Kostatyte MUNTEAN	Rom. Inf. R. No.14/I: ,	1877	Skprcze Bakor Románien	26. Feber.	41.
						9.Marz. 1917	
12	Geftr.	Andreas BOT	K.u.k. Inf. Reg.82/5.	1893	Kápolnás Kisfalu Udvarhely	2.Márz. 1917	43.
13	Krgsgf.	Georg Barlodeamu	Rum.I.R. 29/5.	1888	Brescht Rumán.	10. " "	50.
14	"	Alexander MANCIO	Rum.I.R. 41/6.	1883	Feisch. Rumán.	11. " "	49.
15	"	Ivan TUDOR	Rum.I.R. 75/3.	1879	Sterneku Rumán.	11. " "	54.
16	"	Georg Conduratye	Rum.I.R. 25/10.	1891	Sebanyes. Rumán.	20. " "	71.
17	Husar	Johann FEJTKÓ	H.Hus. Reg. 12/1.	1892	Karács. mező	22. " "	77.
18	Krgsge	Juon STEMATE	Rum.I.R. 68/11.	1878	Fejó Rumánien	23. " "	78.
19	Deutchsh Ldstrm.	Xawer Bruckmeier	D.Ldst.I. Reg.18/7.	1892	Birnbech Deuschl.	25. " "	82.

20	Krgsf.	Georg BAZZ	Rum.I.R. No.29/9.	1890	Lunka Rumánien	26. " "	83.
21	Honv.	Jakab SINJAK	Honv.I.R. No.33/7.	1876	Brene Kroatien	28. " "	87.
22	Krgsgf.	Dumitru DELCSAN	Rum.I. Reg. No.59/1.	1883	Velkoj Rumánien	30. " "	89.
						7.April 1917	
23	Tr.Sold.	Josef CONKA	Ldw.I.R. Nr.11.	1869	Libeschov Jungbunz-lau	2.April 1917	91.
24	Rum. Kgf. Infant.	Konstantin MIHABAKI	R.I.R. Nr.65.	1884	Toleschl Volschir	2. " "	90.
25	" "	Sava BADEA	R.I.R. Nr.68/II.	1885	Orbeasca Tileorman	10. " "	96.
26	" "	Vasile PETRE	R.I.R., Nr.25/5.	1888	Scînteia Vasliu	14. " "	98.
27	" "	Heinrich TOPPEN	R.I.R. Nr.51/III.	1884	Galacz Moldova	17. " "	99.
28	Infant.	Johann KORÉ	K.u.k.I. R.Nr.82.	1868	Sepsima-gyaros Háromszék	19. " "	102.
29	Rum. Krg. Infant.	Nikolaj Nisturesku	R.I.R. Nr.62/4.	1878	Bele Dembovicza	19. " "	100.
30	Train S.	Johann BLASKÓ	K.u.k. Tr. Div.Nr.4.	1888	Tiszaföld Vár Szolnok	19. " "	103.
31	Russis. Kgf. I.	Peter Kosterov	Russ.I.R. Nr.189/I.	1895	Tomasov Rabows	21. " "	104.
32	"	Anton TOMASIK	Russ.I.R. Nr.15.	1893	Szertesti Vasluj	24. " "	108.
33	Rum.I.R Kgf. Inf.	Konstant. ZAPÓ	Rum.I.R. Nr.25/5	1892	Popova Orensburg	25. April 1917	109.
						3.Mai 1917.	
34	Rum. Kgf. Infant.	Vasil CRACIUN	Rum.Inf. Reg.Nr.28.	1887	Ivonest Dorohoj Rumánien	1. Mai 1917	112
35	Rum. Kgf. Infant.	Marin Dumitratyie	Rum.Inf. Reg.Nr.68	1882	Pevka Tileorman Rumánien	7. Mai 1917	113
36	Russ Kgf. Infant.	Vasile Besuschko	Russische Inf. Reg. Nr.151	1882	Geaanyorozv Padolszko Russland	29. Mai 1917	115
						4. Juni. 1917	
37	Jager	...lija Delic	K.u.k. Bosn.herg Feldjager-baon Nr.1/15	1897	Suceska Srebrenicza Bosnien	9. Juni 1917	119
38	Gefreif	Johann Molnár	K.u.k. Inf.Reg. Nr.32/14	1895	Ujszekely Udvárhaly Ungarn	29. Juni 1917	126
						1. Juli. 1917	
39	Train. S.	Peter Gavezda	K.u.k. Traindiv. Nr.12	1866	Vizakna Ungarn	1. Juli	942

40	L.Kanon	Sándor Konz	Honvéd Scha.nazb Reg. Nr.71	1876	Hetény Ungarn	8. Juli	993
41	Einj.Fr. Korporal	Franz Szabó	K.u.k. Inf. Reg. Nr.82/7	1897	Nagykörös. Ungarn	11. Juli	999
42	Russ. Krgsf.	Philip Ponyojev	?	1886	Androwsky, Sinwilszky. Russ	12. Juli	1008
43	Infant.	Stefan Csormák	K.u.k. Inf. Reg. Nr.82/3	1898	Wien	19. Juli	1060
44	Honvéd.	Karl Dózsa	Kön.ung. Honv. Inf. Reg. Nr.10/5	1875	Tiboldaróczi Ungarn	20.Juli	1061
						31. juli. 1917	
45	Kgf. Infant.	Jakab Monosianec	R.I.R. 28	1895	Tiliska, Tipilisk. Rus.	3. August	131
46	Infant.	Mihajló Bezubiak	Arb.Abt. 203/22	1873	Uroszt, Droho- bitz. Galiz.	3. August	133
47	Feldw.	Deák Géza	K.u.k. I. R.82/2	1893	Firtosvárálja- Údvarhely	4. August	132
48	Infant.	Vasil Hryniovec	K.u.k. I. R. 58/16	1896	Stare, Bobrka, Böhmen	7. August	135
49	Kanon.	Johann Pollák	Geb.Art. R. 1/9	1883	Odrepes, Po- deprad, Böhm.	7. August	134
50	Sapp	Franz Janacek	K.u.k.Sap Baon 8	1896	Nevesic, Pisek, Böhmen	16. August	139
51	Honv.	Ludwig Nagy	K.u.H.I. R. 314/6	1898	Szt. Király szabdaja.	16. August	141
52	Kgf. Infant.	Franz Jezewszky	Russ.I.R. 192/6	1893	Holobky, Ho- linsky, Russ.	17. August	142
53	Infant.	Josef Kovács	K.u.k. I. R.82	1886	Csikszép viz Csik,Ung.	17. August	140
54	Infant.	Johann Tok	K.u.k. Tr. Staf.1475	1894	Décse, Arad Ungarn	19. August	145
55	Feldwebe	Karl Schramha- uer	K.u.k.I. R.82/10	1890	Wien, Nied. Oester.	20. August	150
56	Kgf. I. Russ.	Viktor Petruska	R.I.R. 502/14	1891	Scheline, Wi- linski, Russ.	20. August	151
57	Ldstrm.	Karl Benke	D.Res.I. R.157/2	1874	Radau, Regen- wald. Preus.	20. August	149
58	Honvéd	Gábor Tatár	K.u.H.I. R.22/10	1882	Gódermester haza, Ung.	21. August	152
59	Kanon.	Kálmán Tandari	K.u.F.K.R. 70/2	1896	Nagybodóf. K.Szőreny.	24. August	155
60	Ldstrm.	Gustav Badtke	D. Inf. R.157/4	1886	Nied. Girsd. Schlesien	27. August	157
61	Fahre	Karl Novák	D.Ét.Mun.II Kol.301	1873	Skalitz, Preusen	29. August	
						31. August 1917	

62	Ldstr. Arbt.	Nikolaj Suprun	K.u.k. Arb. Abt.2/35	1867	Csiszi Zloczew Galizien	5.Septemb.	165
63	Rumán. Kgf.	Petre Laceu		1883	Ulesti Dumbowicza Románien	8.Septemb.	166
64	Honv.	Josef Vizsnyevsz- ki	Honv.I.R. 313/7	1892	Priubégya Nyitra Ungarn	9. Septemb.	168
65	Deutsch. Ldstrm.	Johann Hoffmann	Bayr.Res.I. Reg.5/18	1885	Teunstetten Traumstein Bayern	10. Sept.	164
66	Honv.	Aurél Neamtu	Honv.I.R. 24/1	1897	Vidembek Brassó Ungarn	10. Sept.	168
67	Rum. Kgf.	Juon Barbu	Rum.I.R. 11/1	1896	Dizimune Dels Románien	14. Sept.	169
68	Ulan.	Johann Szera	K.u.k. Ul. R.2.M.G. Abt.	1892	Przbytawire Brzcska Galizien	15. Sept.	170
69	Trgt. Sold.	Kristo Rikic	Geb.Art. R. 22/5	1890	Malesewczi Zwornik Bosnien	16. Sept.	171
70	Inft.	Gyuro Vasiljevic	B.H.I.R. 3/14	1891	Zebucsi Banyaluka Bosnien	18. Sept.	173
71	Schutze	Ernst Kohler	Kurt.Geb. Buon	1895	Sulze Württemberg	19. sept.	175
72	Rum. Kgf.	Pefur Ilie Naczi	Rum.I.R. 59/1	1880	Falkuje Romanac Románien	20. sept.	177
73	Inft.	Jakim Lupul	Inft.Reg. 24/14	1890	Oszechlibei Kotzmann Bucovina	20. Sept.	176
74	Inft.	Pentilije Gyurgyevics	B.H.I.R. 5/14	1895	Vrojan B.Kluc Bosnien	29. Sept.	179
						1. Oktober 1917	
75	Fahrer	Anton Angelo	D.Et.Fahr parkk.208	1875	...illis. Aürtenb.	3.Oktober	181
76	Honvéd	Gyure Pavlovic	Honv.I.R. 38/1	1884	Erkevác Krzevci	9.Oktober	182
77	Ldstrm	Karl Flach	D.Ldst.I. Baon XXI	1870	Zeulenroda Deutschl.	9.Oktober	185
78	Kgsfang	Ivan Temnikeu	Russ.I.R. Nr.23/15	1881	Sosnovka Russland	10.oktober	183
79	Krgfang	Juon Dinka	Rum.I.R. Nr.11/3	1882	Dobruna Rumán.	10.oktober	184
80	Honved	István Foldi	Honv.I.R. Nr.33/6	1872	Lasica ?rent	12.oktober	187
81	Krgfang	Konstant. Zugan	Rum.I.R. Nr.27/11	1882	Rakatou Románien	13.oktober	189

Adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sfântu Gheorghe, în lumina documentelor de arhivă

82	Krgsf.	Traw Muiskiu	Russ.I.R. Nr.22/13	1881	Zmocina Russland	13.oktober	188
83	Honvéd	Ivan Rajik	Honv.I.R. Nr.33	1880	V.Varkova Slovenien	14.oktober	190
84	Gefrtr.	Josef Meyer III.	Res.Inf.R. Nr.204/10	1890	Hanweiler Els.Lothr.	17.oktober	191
85	Honvéd	Ludwig Valente	Honv.I.R. Nr.13/1	1896	Sarfky Sopron	20.oktober	192
86	Husar	Georg Ivó	K.u.k.Hus R.Nr.12/6	1892	Tizsakesz Barsód	24.oktober	193
						1.November 1917	
87	Feldpost Diener	Leonard Hell	K.u.k. Etapest 341.	1887	Muhlau Insbruck	1.Nov.	196
88	Honvéd	Georg Bartos	H.I.R. 313/7	1897	Ostraluke Zelyom	2.Nov.	197
89	Tr.Sold.	Franz Sufert	Staffel Nr.578	1867	Dahalies Bohmen	4.Nov.	199
90	Muskatier	Peter Bujet	Deutse. R.I.R. 11/10	1895	Liobling Preusen	4.Nov.	198
91	Tr.Sold	Aristo Stevenovie	Int. Baukomp. 201.	1878	Zagan Bosnien	10.Nov.	200
92	Lenonier	Franz Kreieier	Honv. F. Ken.R. 37/2	1897	Detreki Pozsony	13.Nov.	202
93	Argfang.	Ditrie Civilow	Russ.I.R. 503/8	1886	Lueiew Russland	17.Nov.	206
94	Infant.	Anto Bruie	Bh.Inf. R. Nr.5/9.	1893	Belegovoi Bosnien	16.Nov.	204
95	Infant.	Leto Jolie	Bh.Inft. Reg. 3.	1867	Bosnien Tirsina	20.Nov.	207
96	Infant.	Teodor Sturz	H.I.R. 2. Div.Bach. 71	1891	Saprós Ared	28.Nov.	210
97	Tr.Sold.	Franz Bregyoncez	K.u.k. Tr. Div.Nr.4	1886	Bolhó Somogy	28.Nov.	211
						1.Dezember 1917	
98	Honvéd	Josef Fakó	K.Ung. Honv. Inft. Reg. Nr.24	1872	Kézdidánok Háromszek	3.Dezemb. 1917	Semereische Friedh
99	Sanit. Sold.	Josef Füssel	K.u.k. Feldspital Nr.918	1896	Grun, Marienbad Bohmen	20.XII.	212
100	Kanon.	Samu Trekspak	Feldhau-bitz Reg.Nr.37	1898	Miawa Nytra Hungrn.	22.XII.	213
101	Kanon.	Halej Mhidics	K.u.k. Gab. Art. Reg.25/5	1885	Gusdteti Zeninki Bosnien	28.XII.	214
						1.Janner 1918	
102	Train. Soldat	Johann Kubis	H.I.R. Nr.13 Staffel 783	1872	Pressburg in Ungarn	18. Janner	218

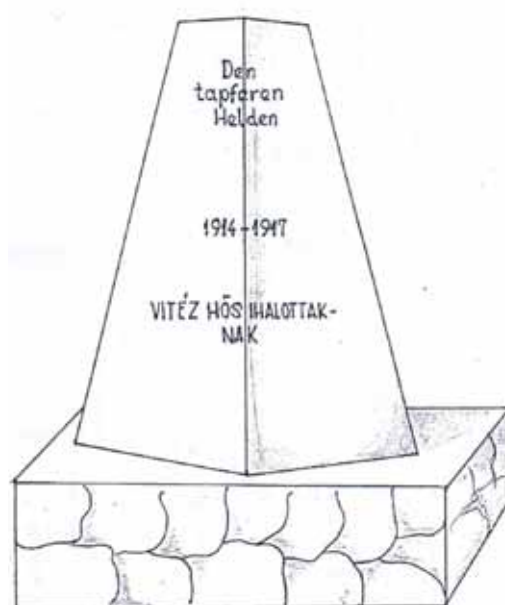
103	Ital. Kgf.	Lingi Curice	It. I. R. Nr.70/3 K.u.k. Arb. Abt.1709	1897	Rosina Neapel Italien	21. Janner	219
						1.februar 1918	
104	Infant.	Mathias BENEDEK	K.u.k. Infant. Regimt. Nr.82	1898	Ujtusnád Csik Ungarn	8. Feber 1918	220
105	Ital. Kgf.	Francesko Santori	Ital. Inft. Reg.Nr. 105	1882	Rocalvoco Roma Italien	8. Feber 1918	221
106	Ital. Kgf.	Giuseppe Tafró	Ital. Inft. Reg. Nr. 273	1880	Banco Fotencu Italien	8. Feber 1918	222
						1.Marz 1918	
107	Henink Jager	Augustin Wessely	K.u.k. feldjäger Baon 17	1897	Pisello Piebitz Böhmen	12. III.	224
108	Henink Honv.	Josef Csonka	H.I.R. Nr.19	1888	Runya-set kiraly Somogy Ungarn	14. III.	225
109	Henink Inft.	Ivan Bojciuk	K.u.k. I.R.Nr.08	1881	Cermatino Horodenka Galizien	15. III.	226
110	Honv.	Josef Herédi	H.I.R. Nr.16	1892	Nagyrad- vanyarcz Nograd Ungarn	19. III.	227
111	Henink Honv.	Josef Hubanik	H.I.R. Nr.15	1895	Visoká Treucsén Ungarn	21. III.	228
112	Inft.	Josef Barton	Schutz R.Nr.13	1883	Werizdorf Fridek Möhren	22. III.	229
113	Henink Inft.	Gyura Purga	K.u.k. Inft. Rg. Nr.16	1874	Sajba Juvelbanya Slavonien	30. III.	230
						31. Marz 1918	
114	Infant.	Jakob Petrisch	K.u.k. I.R.55/16	1887	Strehanca Lungerb Galizien	31. Marz	231
115	Hun. Kgf.	Isvan ..bitajkin	Run.I.R. 123/3	1891	Nestnroevka Jaroslavoskov Russland	31. Marz	232
116	Inft.	Iarguko Deputat	K.u.k. I.R. 67	1873	Tarospol Galizien	3. April	233
117	Rumán. Kgf.	Grigori Stanku	Ruman I.R.21/2	1888	Cholugola Rumánien	3. April	234

118	Infant.	Josef Weiner	K.u.k. I.R.76	1870	Feketeváros Sapron Ungarn	8. April	236
119	Finaseg. zgspt.	Johanes Gáspár	Ksuigl. ung. ... Brannf	1899	Brassó Ungarn	9. April	237
120	Tr. fold.	Mihály Samowen- dek	K.u.k. Trandiv. 11	1876	Paroheoznyi Hoszűv Galizien	9. April	238
121	Ldst. Orb.	Ilie Teodorovic	I.R. No. 22	1881	Granicesti Sereth Bukovina	10. April	239
122	Russ Kgf.	Cholista Charosia	Russ.I.R. 14/15	1895	Samhana Kataiskaj Russland	11. April	240
123	Heinike- hr. Honv.	Anton Dribza	H.I.R. No. 2/14	1885	Vinga Temes Ungarn	12. April	241
124	Heinik. Infant.	Peter Rosenegyer	L.I.R. No. 2/2	1883	Linz Oberlöst- reich	15. April	242
125	"	Grigori Pelelysik	Lusv. I.R. 6/5	1895	Strahanei Strejj ... Galizien	15. April	243
126	Heinike- hr. Honv.	György Csizik	H.I.R. No.7/3	1874	Nagy Lajosfal- va Tarontál Ungaren	15. April	244
127	Heinike- hr. Infant.	Josef Francsies	H.I.R. No.18/1	1874	Ujászárfa Szivison Ungarn	18. April	245
128	Infant.	Josef Balázs	K.u.k. I.R.No.82	1881	Kászón Jakabfalva Ungarn	26. April	246
						30. April. 1918	
129	Honvéd	János Bódi	H.I.R. 18/1	1894	Mesterháza, Szpron Ungarn	14. Mai	248
130	Honvéd	Iovó Barajevic	H.I.R. 33/12	1897	Boroevil, Kostaonica Krotien	17. Mai	249
131	Heimke- hr. Honvéd	George Jerriel	H.I.R. 2/5	1878	Gorbolyfalva Bihar Ungarn	17. Mai	250
132	Infant.	Ludwig Hoffman	H.I.R. 82/12	1878	Tornya, ?anád Ungarn	17. Mai	251
133	Inft.	Hota Maximovic	Bh..R. 5	1895	Glusai Vlasania Bosnien	20. Mai	252
134	Kgf.	Piotra Tuncsenko	Russ. I.R. 127	1892	Misztetckó, Karszovsky, Russland	23. Mai	253

135	Gftr.	Franz Kanizsai	I.R. No. 44	1891	Priak Somogy Ungarn	26. Mai	254
136	Infant.	Danylo Marnasz	I.R.No. 58	1884	Dvorce Svukei Galizien	28. Mai	255
137	Honv.	Fülöp Brendea	H.I.R. No.24	1894	Valdhida N.Kükülő Ungarn	29. Mai	256
138	Russ. Kgf.	Piotra Nichitin	Russ.I.R. 175	1888	fotiuc, Kivisk, Russland	29. Mai	257
139	Infant.	Demeter Czych	I.R. No. 124/M.g.	1894	Zarics Stanislau Galizien	29. Mai	258
						31. Mai 1918	
140	Heimkehr. Inft.	Teodor Piegler	K.u.k. Infant. Reg.Nr.84	1895	Retz Ober Hollerbrunn N.Ö.	10. Juni	260
141	Infant.	Josef Mateus	K.u.k.I.R. Nr.44 zugeteilt Feldspital 918.	1870	Stuopne Neubidrow Böhmen	24. Juni	261
						30. Juni 1918	
142	Heimkehr. Infant.	Ferdinand Bader	Ldv. I.R. No. 24	1895	Kl. Pestolzund N.B.	5./ VII.	262
143	Oberstleintnant	Karl Ghersinic	K.u.k. I.R. No. 64	1873	Pinguente Istrien	5. / VII.	263
144	Honvéd	Józef Tóth	H.I.R. No. 24	1889	Olosztelek Udvarhely Ungarn	6. / VII.	264
145	Heimkehr. Infant.	Johann Sdebig	Ldv..I.R. No.19/1	1895	Vegezow Sanok Galizien	13. / VII.	265
						20. Juli. 1918	
	Honvéd	Janos Prerocki		1874	Zavar Pozsony megye Ungarn	16. iuli	265
	Inft. Heimkerh	Janos Zajaros		1896	Alsovasva Zemplem megye Ungarn	22. iuli	266
						31. Iuli. 1918	

Sursa: Arhivele Naționale Covasna, fond *Primăria orașului Sf. Gheorghe*, d. 1173/1931, f. 6-31

Anexa nr. 3



Anexa nr. 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000	1001	1002	1003	1004	1005	1006	1007	1008	1009	1010	1011	1012	1013	1014	1015	1016	1017	1018	1019	1020	1021	1022	1023	1024	1025	1026	1027	1028	1029	1030	1031	1032	1033	1034	1035	1036	1037	1038	1039	1040	1041	1042	1043	1044	1045	1046	1047	1048	1049	1050	1051	1052	1053	1054	1055	1056	1057	1058	1059	1060	1061	1062	1063	1064	1065	1066	1067	1068	1069	1070	1071	1072	1073	1074	1075	1076	1077	1078	1079	1080	1081	1082	1083	1084	1085	1086	1087	1088	1089	1090	1091	1092	1093	1094	1095	1096	1097	1098	1099	1100	1101	1102	1103	1104	1105	1106	1107	1108	1109	1110	1111	1112	1113	1114	1115	1116	1117	1118	1119	1120	1121	1122	1123	1124	1125	1126	1127	1128	1129	1130	1131	1132	1133	1134	1135	1136	1137	1138	1139	1140	1141	1142	1143	1144	1145	1146	1147	1148	1149	1150	1151	1152	1153	1154	1155	1156	1157	1158	1159	1160	1161	1162	1163	1164	1165	1166	1167	1168	1169	1170	1171	1172	1173	1174	1175	1176	1177	1178	1179	1180	1181	1182	1183	1184	1185	1186	1187	1188	1189	1190	1191	1192	1193	1194	1195	1196	1197	1198	1199	1200	1201	1202	1203	1204	1205	1206	1207	1208	1209	1210	1211	1212	1213	1214	1215	1216	1217	1218	1219	1220	1221	1222	1223	1224	1225	1226	1227	1228	1229	1230	1231	1232	1233	1234	1235	1236	1237	1238	1239	1240	1241	1242	1243	1244	1245	1246	1247	1248	1249	1250	1251	1252	1253	1254	1255	1256	1257	1258	1259	1260	1261	1262	1263	1264	1265	1266	1267	1268	1269	1270	1271	1272	1273	1274	1275	1276	1277	1278	1279	1280	1281	1282	1283	1284	1285	1286	1287	1288	1289	1290	1291	1292	1293	1294	1295	1296	1297	1298	1299	1300	1301	1302	1303	1304	1305	1306	1307	1308	1309	1310	1311	1312	1313	1314	1315	1316	1317	1318	1319	1320	1321	1322	1323	1324	1325	1326	1327	1328	1329	1330	1331	1332	1333	1334	1335	1336	1337	1338	1339	1340	1341	1342	1343	1344	1345	1346	1347	1348	1349	1350	1351	1352	1353	1354	1355	1356	1357	1358	1359	1360	1361	1362	1363	1364	1365	1366	1367	1368	1369	1370	1371	1372	1373	1374	1375	1376	1377	1378	1379	1380	1381	1382	1383	1384	1385	1386	1387	1388	1389	1390	1391	1392	1393	1394	1395	1396	1397	1398	1399	1400	1401	1402	1403	1404	1405	1406	1407	1408	1409	1410	1411	1412	1413	1414	1415	1416	1417	1418	1419	1420	1421	1422	1423	1424	1425	1426	1427	1428	1429	1430	1431	1432	1433	1434	1435	1436	1437	1438	1439	1440	1441	1442	1443	1444	1445	1446	1447	1448	1449	1450	1451	1452	1453	1454	1455	1456	1457	1458	1459	1460	1461	1462	1463	1464	1465	1466	1467	1468	1469	1470	1471	1472	1473	1474	1475	1476	1477	1478	1479	1480	1481	1482	1483	1484	1485	1486	148
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-----

Anexa nr. 5



Prefectura Jud. Trei-Scaune

PROGRAMUL SERBĂRII ZILEI EROILOR Joi, 18 Maiu 1939

La ora 8.— Te-Deum în Piața Regina Maria, la care vor asista toate autoritățile Bisericești, Civile, Premilitari, Garda F. R. N. Națională, Corporațiile, Societățile culturale de ori ce fel și Publicul.

La ora 8.³⁰ Procesiunea la Cimitirul Eroilor, înconșonați în rânduri de câte 6, în următoarea ordine:

1. Muzica Militară.
2. Școlile: a) primare de Stat, b) primare confesionale, c) școlile secundare de Stat, d) secundare Confesionale.
3. Promittieri.
4. Garda Frontului Renașterii Naționale.
5. Preporți.
6. Preoții în odăjdii.
7. Reprezentanții autorităților militare și civile.
8. Corpul ofiteresc.
9. Magistratura, Baroul.
10. Corpul Funcționarilor Publici.
11. Societățile și Comunitățile DE ORICE FEL, fără deosebire de naționalitate și confesiune, cu drapele.
12. Publicul.
13. Armata.

Pentru ca procesiunea să fie cât mai impunătoare, participanții sunt cu insistență rugați să păstreze pe durata parcurșului cea mai desăvârșită ordine, înconșonându-se în rânduri de câte 6.

La ora 9.— Parastas la Cimitirul Eroilor, oficiat de către preoții diferitelor culte, când se vor frige și clopoșele la toate bisericile. După parastas urmează cuvântarea d-lui Lt. Colonel Petre Panu, Comandant al Centrului „Straja Țării”. Care va fi anunțată prin sunet de goarnă, iar întreaga asistență este rugată să înghe-nuche și să păstreze un minut de tăcere.

La ora 10.— Defilare în fața monumentului.

La ora 16-18.— Serbări aranjate la toate școlile.

La ora 21.— Retragere cu torte.

În-această zi toate clădirile publice și particulare, prăvălie sunt închise și vor fi pavaozate cu drapelul național iar seara între orele 21-22 vor fi iluminate pe străzile princi-pale ale orașului.

Sf. Gheorghe, la 12 Maiu 1939.

Prefectul județului:	Primarul orașului:	Comandantul Garnizoanei:
Lt.-Colonel r. Dr. Ion Băleanu	Dr. N. Crăciun	Colonel Ștefan Bardan

Tip. „PATRIA” Ia. Gheorghe

ROMULUS CIOFLEC – paralele în timp și spațiu

Dr. Luminița Cornea

Key words: Romulus Cioflec, writer, Araci, travels, Europa

ROMULUS CIOFLEC – parallels in time and space

Abstract: Romulus Cioflec (1882-1955) is the writer having a turn for travels. All his life he was a teacher and he took advantage of the holidays for traveling. He traveled a lot, in the country and in the whole Europe, having, this way, the possibility to make some parallels in time and space.

Romulus Cioflec (1882-1955) este scriitorul cu vocația călătoriei. A fost toată viața profesor și a profitat din plin de vacanțele școlare, pentru a călători. Deși a avut mijloace materiale modeste, a călătorit mult, atât în țară, cât și în întreaga Europă, având posibilitatea de a realiza paralele în timp și în spațiu.

Într-o scrisoare adresată prietenului său Panait Istrati, Romulus Cioflec și-a numit **satul natal, Araci, județul Covasna** „cel mai frumos colț al țării”. La vârstă fragedă, a trecut Carpații, devenind elev la Școala Normală din **Câmpulung-Muscel**, absolvită în 1901. După ce, trei ani, a fost învățător în două sate din **județul Prahova**, devine bibliotecar la Biblioteca Academiei din **București**. Solicitat de Vasile Goldiș, este o perioadă (1911-1912) prim-redactor al ziarului *Românul* din **Arad**. Absolvind Facultatea de Litere și Filosofie, Universitatea **București**, a plecat tocmai în județul **Botoșani**, ca profesor la Liceul „Andrei Bașotă” din **Pomârla**.

În 1917, Romulus Cioflec s-a aflat la **Petrograd**, după care a ajuns la **Chișinău**, unde rămâne până în 1926, fiind profesor de română, germană și filosofie la Liceul „B.P.Hasdeu” (un an) și șapte ani la Liceul de Băieți „Mihai Eminescu”. În anul școlar

1921-1922, se află la **Berlin**, cu o bursă de studii.

În anul 1926, Romulus Cioflec, împreună cu soția sa, se transferă la **Timișoara**. De la Chișinău, tocmai la Timișoara! O distanță impresionantă! Dar toate distanțele parcurse de Romulus Cioflec sunt impresionante!

În vara anului 1927, a călătorit în **Spania**, oprindu-se câteva zile și în **Italia**, iar în vara anului 1928, la **Polul Nord**. În 1929, la **Paris**, l-a cunoscut pe scriitorul Panait Istrati, de care îl va lega o strânsă prietenie. În septembrie 1929, a mers cu Panait Istrati la **Lupeni**, ca să cerceteze consecințele grevei muncitorești. În 1932, îl vizitează pe Panait Istrati bolnav, la **Mănăstirea Neamț**. La **Brăila** își vizitase prietenul de mai multe ori.

Cu toate că este cunoscut îndeobște ca romancier (romanele *Vârtejul*, *Pe urmele destinului*, *Boierul*) și ca autor de nuvele și povestiri (debut în anul 1907, cu volumul intitulat *Doamne, ajută-mă!*, urmând *Lacrimi călătoare*, *Români din secuime* și *Trei aldămașe*), Romulus Cioflec este un veritabil memorialist. Cele mai interesante și mai palpitate călătorii au fost transpuse pe hârtie, devenind valoroase volume memorialistice. Avem în vedere trei volume.

Primul *Pe urmele Basarabiei ...note și impresii din revoluția rusească*, apărut în 1927, după ce cu zece ani în urmă fusese în Petrogradul revoluționar, apoi în Basarabia, la Chișinău, unde a rămas mai mult timp. Al doilea volum, *Cutreierând Spania. Impresii de călătorie* (1928), a fost scris în urma călătoriei efectuate în Spania, în vara anului 1927, unde participă la cursurile de vară ale Centrului de Studii Istorice din Madrid, conduse de Menendez Pidal. Al treilea volum, cel mai palpitant, este *Sub soarele polar. Impresii și peripeții din voiajul unor salvați de la naufragiu de spărgătorul Krasin*, apare în 1929, după ce cu un an înainte într-adevăr călătorise la Polul Nord, împreună cu soția, pe nava de pasageri Monte Cervantes a unei companii de navigație din Hamburg, trăind o adevărată aventură.

În toamna anului 1916, pornește într-o călătorie „pe drumuri fără luminiș” (titlul primului capitol al volumului *Pe urmele Basarabiei*), cu gândul de a-și căuta familia plecată din Transilvania în refugiu, dar, spunem noi, mai mult din imboldul, neostoit toată viața, de a călători. În perioada războiului, mijloacele de transport nu erau deloc comode, încât călătoria o face, mai întâi, într-un car cu fân, dinspre Onești spre Iași, apoi cu trenul „o săptămână încheiată”, dar „din văgăunile cele mai de sus ale muntelui, unde de dimineață iar se măcinau oameni, răsuflarea grea a pământului venea după noi în răbufniri surde...”

După o scurtă oprire în Iași, traversează cu trenul Basarabia, care „se scufundă în negura răzvrătită de vânturi”, și merge direct la Petrograd din dorința de a se afla în mijlocul evenimentelor. Ajunge în Petersburg-Petrograd la 23 februarie 1917 și vede revoluția „pe viu”, participă ca martor ocular la evenimentele care se derulau acolo, notându-le ca atare:

„Sâmbătă, în 25 februarie, (strada) Nevschi geme de mulțimea care se revarsă

în valuri (...). Sunt în stradă toți gata să smulgă viitorul din mâinile tiranilor. Va fi ori evoluția biruitoare ori represiunea grozavă. Valul înapoi nu mai poate da. Drumul întoarcerii nu se mai cunoaște.

Jocul primejdios din ajun reîncepu, ca într-o arătare de vis și în proporții neașteptate. Marea stradă geme, huieste de strigăte, de țipete, de invective, de îndemnuri, de frânturi de discursuri – și cravalul se tot mută, amuțește, izbucnește iarăși și iar se mută.”¹

Opinia că Romulus Cioflec „dă câteva pagini memorabile valabile astfel pentru zugrăvirea oricărei revoluții” a fost exprimată de cercetătoarea Carmen Brăgaru, care menționează faptul că, în capitolul *Revendicările moștenirii*, autorul se dovedește „a fi un fin psiholog. Toată situația de după prăbușirea țarismului este descrisă nu în termenii unor informații istorice, împănate cu citate din diverse documente ale momentului, ci printr-o analiză foarte pertinentă a mizelor fiecărui grup important de participanți”, surprinzând „imperceptibila trece de la o orânduire la alta, cu tot ce decurge de aici.”²

În „cetatea răzvrătită a negurilor”, Petrograd, unde „o răsuflare grea învăluie orașul”³, Romulus Cioflec are o surpriză care anticipează evenimentele la care va participa în Basarabia: întâlnirea cu doi basarabeni, unul bălțean, altul sorocean, lângă podul Anitcicov, „cel cu caii de bronz de pe canalul Fontana”. Erau „doi soldați nearmați, bărbați în puterea vârstei”. La întrebarea dacă sunt basarabeni, rămân „cu ochii căscați și cu gura întredeschisă de bucuria neașteptatului *eveniment*, (...)”

1 Romulus Cioflec, *Pe urmele Basarabiei...*, în volumul Leon Donici, *Revoluția rusă*, Romulus Cioflec, *Pe urmele Basarabiei...*, Editura Universitas, Chișinău, 1992, p. 181

2 Carmen Brăgaru, *Revoluția rusă repovestită de Romulus Cioflec*, în volumul *Romulus Cioflec – un ardelean pe drumurile lumii*, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Arcuș, 2007, p. 26

3 Romulus Cioflec, *Op. cit.*, p. 208 și 189

cată pe un moment muți la mine și răspund amândoi într-un glas: besarabenii!” Remarca naratorului nu este lipsită de bucurie: „**Cu toate că trecusem prin Basarabia, ei sunt cei dintâi români basarabeni cu cari am putut vorbi.**”⁴⁴

În ziua de 5 martie 1917, Romulus Cioflec s-a despărțit de Petrograd și „după atâta drum în necunoscut, prin largă străinătate a oceanului rusesc, pășesc pe pământul Basarabiei revoluționare” (capitolul *Basarabia revoluționară*). De fapt „pășește” în Chișinău. Impresiile despre oraș sunt sintetice, corecte, ale cunoscătorului care prezintă specificul localității: „Orașul e bine rânduit, croit în felii patrute, cu străzi largi, drepte, zidit solid, din larg și pe pantă, să fie curat și plin de soare.”⁴⁵ Grădina publică a fost și este și astăzi locul cel mai cunoscut – bustul lui Pușchin exista și atunci: „În mijlocul unei alei străjuiește sus, cocoțat pe un soclu înalt și îngust ca un par, bustul în bronz, minuscul, slujit de omăt, al lui Pușchin, ca un semn de întrebare.”⁴⁶ La începutul secolului, existau în Chișinău câteva clădiri impunătoare, adevărate opere de arhitectură, pe care desigur le-a admirat și scriitorul născut la Araci.

Astăzi relizăm **paralele, în timp, la distanță de un secol**, de exemplu, clădiri impunătoare din Chișinău, „văzute” de Romulus Cioflec există și astăzi: primăria, fosta Dumă orașenească, „cea mai mândră clădire”, și biserica grecească „Sf. Panteleimon”, ambele monumente de artă, aparținând cunoscutului arhitect Alexandru Bernardazzi (1831-1907)⁴⁷. Apoi biserica Sfântul Ierarh Nicolae (arhitect V. N. Tăgan-ko, sfințită în 1901), unde, în mod sigur, Romulus Cioflec a fost în august 1917, spre a petrece spre locul de veci pe pre-

otul-poet Alexe Mateevici⁸, care este prezentat în volumul *Pe urmele Basarabiei...*

Nu numai că Romulus Cioflec înțelege și prezintă exact realitățile Basarabiei din acea perioadă, dar, venind din Ardeal și cunoscându-i istoria, realizează o interesantă paralelă între *Cuvânt moldovenesc* și *Gazeta de Transilvania*: „Față de acestea (ziarele mari de peste Nistru, n.n.) *Cuvântul moldovenesc* este ca și *Gazeta Transilvaniei* dinainte de 1848, în comparație cu ziarul vieneze – așa că prin acei cari ne scriu ori vin pe la redacție, simțim noi că suntem mulți, cu toate că tare suntem puținți” Remarcăm faptul că Romulus Cioflec s-a integrat în grupul celor de la *Cuvânt moldovenesc* („noi”) și că, prin umorul specific, constatat în toate operele sale, face haz de necaz, însă este optimist.

Volumul *Pe urmele Basarabiei* nu este numai o carte de memorialistică, ci este o carte a crezului autorului despre națiunea română prin ce are ea specific în Basarabia, o carte a identității autorului cu speranțele și idealurile basarabenilor dintr-o perioadă dificilă a istoriei acestei provincii românești atât de amarnic vitregită de soartă.

Din primele pagini ale volumului *Cutreierând Spania*, cititorul află că autorul este un călător de vacanță care profită de orice împrejurare pentru a vedea cât mai multe, pentru a face paralele între țara sa și țara vizitată: „**Un călător de vacanță** ca mine găsește la cursurile de vară ale Centrului de studii istorice din Madrid posibilitatea de a se familiariza cu elementele indispensabile ale graiului, culturii și trecutului Spaniei, pentru ca apoi, mai cu profit, să poată cutreiera țara și să poată vorbi cu oarecare competență despre ea”⁹

4 Idem, p. 191

5 Idem, p. 204

6 Idem, p. 205

7 Ludmila Năstase, *Arhitectul A.I. Bernardazzi – 170 ani*, Chișinău, 2001

8 Dinu Poștarencu, *Biserica Sfântul Ierarh Nicolae din Chișinău*, Chișinău, 2002, p. 14

9 Romulus Cioflec, *Cutreierând Spania Impresii de călătorie*, Ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Nicolae Jula, Editura Sport-Turism, București, 1988, p.36

În Spania, Romulus Cioflec se mândrește că este român, că împăratul Traian, originar din Spania, este „taică a românilor”, dar mai ales cu prenumele său „cu care se va fi mândrit, la rândul lui, Traian însuși”:

„După ce poliția de graniță de la Port-Bou (...) a constatat cu plăcere că sunt român și a exclamat: „Trajano! Trajano!”, adică cel de la Traian-împăratul care se ridicase din Spania, și vă rog să citiți „Trahano”, după aceasta m-au examinat cu mai multă atenție decât pe toți ceilalți vreo cincisprezece călători. Se tot uitau la chipul meu, pe semne ca să vadă cât de roman a mai rămas în mine după 2000 de ani, căutând ceva spaniol, ceva italian, ceva francez și ceva portughez ... Dar mai cu seamă după ce au mai constatat că **so-sisem înarmat cu un nume care să facă incontestabilă obârșia mea latină, ba încă foarte îndepărtată, cu un nume cu care se va fi mândrit, la rândul lui, Traian însuși**” (p.19-20).

Orice obiectiv istoric vizitat îi prilejuiește referiri la neamul său:

„Dar asupra acestor lucruri să lăsăm valul să cadă, căci un alt fior te covârșește între aceste ruine. E cel venit de la gândul că, pe aceste lespezi, dezgropate azi curioșilor de pretutindeni, va fi călcat de atâtea ori tânărul roman, adoptat mai târziu de Nerva, blândul, înțeleptul și **gloriosul Traian**, taică al Romei în vremuri cam grele, mai apoi și **taică al românilor**” (p. 91).

Orașele vizitate îi prilejuiește notarea unor impresii care dezvăluie un călător avizat, documentat: „**Madridul**, ca și cele mai multe capitale ale lumii, constă și el dintr-un oraș nou și un oraș vechi. Acesta din urmă – încins de jur-împrejur de celălalt – este și cartierul comercial al metropolei cu animație maximă.

Punct și centru de circulație tot maximă – și chiar centru geometric – este **Puerta del Sol**. Ea nu este însă o poartă, oricât i se spune așa ... Nu este o poartă de intrare ori de ieșire, cum ar fi **Puerta de Toledo**,

care este pod peste Manzanares la ieșire, și nu poartă ... Madridul nici nu are așa-zise porți, cum aveau și mai au Roma ori vechile orașe germane, ori Parisul. Madridul are o singură **poartă**, situată însă în centru vechiului oraș și nu în margine: este **Puerta del Sol**, de care am amintit, adică **Poarta Soarelui**.” (p. 38)

Volumele de călătorie evidențiază disponibilitatea scriitorului de a se adapta diferitelor situații, prezența pozitivă, umorul. Faptul că el cunoștea mai multe limbi (maghiara, germana, rusa, franceza) constituia un formidabil avantaj. Descriind multiple realități văzute pentru prima dată, realizează, în permanență, **paralele cu realitățile românești cunoscute sau își amintește diverse întâmplări** din copilărie ori adolescență, din satul natal. Exemplificăm din paginile volumului *Cutreierând Spania*:

„Mai întâi și mai întâi, Manzanares este o apă foarte modestă. Nici nu trece cu totul prin Capitală. Ca și cum s-ar sfi ... Se strecoară pe alături, mică, mult mai mică și mai timidă decât Dâmbovița noastră” (p. 37)

„Alții iau în primire trotuarul mai economic, răspântia ori grădina ori „verbena” (sărbătoare populară, chermeză), ceea ce ar corespunde cu distracțiile și consumațiile de la Moșii Bucureștilor” (p. 42)

Paralele se realizează în timp și în spațiu. Astfel, la **Madrid**, în anul **1928**, își amintește de o discuție cu un coleg polonez, notând:

„Dezgropăm mereu din anul greu **1917** – unul dintre noi, evenimente și emoții trăite la **Petrograd și Chișinău**, iar celălalt în Polonia lui – tot dezgropăm din anul când popoarele noastre s-au putut lămuri din haos. Limba de conversație, rusa, ce singură ne stă la îndemână, potențează și ea atmosfera celor atât de dramatic trăite cu zece ani în urmă!

Dar așa se face că, în cadrul acesta de aridă **ambianță cvasiafricană** – presărată cu

scunde enclave de stâncă mereu pleșuvă și sub arșița unui cer mereu albastru și clar – îmi apare și **imaginea României**, ca să se impună, prin contrast, minții mele: o fermecătoare grădină exuberând de bogăție și de năvalnică vegetație” (p. 67).

„Ca și la Madrid, ni se aduce și aici, mai înainte de a cere primul fel, o farfurie cu măsline coapte, ca entree gratuit. Dar nu sunt **măsline din cele terciuite și negre, aduse în România, în butoaie din Grecia...**” (p. 82)

Pagini extraordinare sunt cele care preced și care descriu **corrida**. Aceasta prilejuiește scriitorului-călător amintirea unor întâmplări din copilărie prin care își motivează neplăcerea de a participa „la chinuirea și la uciderea cu delectare a unor rumegătoare”. Își amintește cum „un tovarăș de copilărie, de vârsta mea, prinsese o mătă străină la ei în pivniță”, cum „vreo șapte-opt flăcăi, între șase și zece ani” chinuiau bietul animal, cum „lovea cu sete vitează un băiat al popii, cel cu pivnița și cu paguba, iar alții câțiva nu se lăsau mai prejos (...) era un linșaj în curtea preotului, **linșajul acestei mâte străine**” (p. 50)

Altă întâmplare din copilărie de care își amintește:

„Într-o duminică, fiind tata dus, **mi-a cerut mama să tai cocoșul**. Mi-a cerut ca singurului bărbat ce mă aflam atunci în gospodărie. Am întins deci gâtul cocoșului pe tăietorul de lemne și l-am retezat cu toporul.

Asta a fost o încercare mai grea decât cea cu mătă și am rămas de la cocoșul acela și de la mătă aceea, cu **hotărârea de a nu mai ucide**” (p. 51)

„Am asistat apoi, ca orice copil, la uciderea unui porc de Crăciun, de unde am plecat cu decizia să nu mai asist. Mă întorceam doar când erau urechile și coada curățate gata. Precum se vede nu prea sunt **viteaz**.

Acum, iată, **sunt constrâns să asist** - împreună cu alte vreo 20000 de persoane formate – la chinuirea și la uciderea cu

delectare a unor rumegătoare. Și anume, ca să raporteze compatrioților mei ce e aia corrida. Căci de la plecarea mea pe drumul Spaniei, eram hotărât să le scriu toate despre țara asta. Trebuie deci să scriu cu atât mai mult despre luptele cu tauri. Căci parcă-i aud pe cititori spunând la adresa autorului care va fi ocolit arena: **A fost la Madrid, închipuiește-ți și n-a participat la o luptă cu tauri!** Eu am tot amânat spectacolul ...” (p. 51-52)

Corrida este înfățișată ca un spectacol care nu face cinste oamenilor. Mila față de taur este evidentă: „E un cap negru, cap de taur negru. E evident izbit și intimidat de lumina vie a soarelui, și de zgomot și de atâția oameni grămadă laolaltă, cum desigur nu mai văzuse, el fiind venit direct din cireadă. Cu gâtul încovoiat de la sentimentul pentru primejdie și de la instinctul apărării, el s-a oprit. S-a oprit, cu ochii și urechile speriate de freamătul dimprejur, nemaicunoscut! Apoi, nemai-întârziind, își aruncă coada-n vânt. Vrea la dreapta, vrea la stânga ... Pretutindeni, însă, oameni și iar oameni! **Terorizat de freamăt, șovăie, apoi smorcăie în fața pânzei roșii care a apărut prompt și i se îmbie**. Vrea să ia drumul înapoi, dar drumul e închis!” (p. 54-55).

Volumul *Sub soarele polar* pare a dezvălui un simplu călător care face o călătorie de agrement și care este uimit de nouătea peisajului:

„**La drum, dar, cu soarele!** Aici unde îi dai, cu adevărat și permanent, prețuirea! Căci aici te înviorează și – slavă Domnului – nu te dogorește niciodată ... Nu se reîntoarce și nu pleacă. Rotește doar neîntrerupt. De jur-împrejurul creștelor și conurilor de munte, trene de umbră, când mai lungi, când reduse, și acoperă cu ea spre miez-de-noapte, adâncuri și prăpăstii vunde de topire, invadate de flori efemere și nescrutate încă de ochiul omenesc. Acum, ca să ne farmece plutirea șalupei, el poleiește cu argint, din cel mai înalt punct al

tăriei, ghețarii și iernaticele adăposturi ale munților, și fluturările roiului de pescăruși și de rațe ...” „Horbotă din fiorduri și insule – unele mici cratere de zgură fără urmă de vegetație, abia răsărite din apă și înfășurate în guler tremurat de spumă – barează furia valurilor; iar spre continent, care nu totdeauna începe de la șoseaua noastră întortochiată, se deschid ochiului, din vreme în vreme, spre interior, strâmtorile de apă din ce în ce mai îngustate, fiordurile dintre munții prăpăstioși cu crestele de granit – și, mai înăuntru, de zăpezi și ghețuri veșnice – săltate din pajiștea fragedă a malurilor, din crâng și din nori afară.”¹⁰

De multe ori exclamațiile înlocuiesc descrierea trăirilor sufletești:

„Cine n-a citit măiestritele descrieri ale coastei norvegiene cu fiordurile! De la impresia celor citite însă și până la senzația și farmecul dobândite direct, mai va!... (..)Te urmărește imaginea vie a celor dobândite în priveliștile verii fragede și ale iernii eterne, ale zilei și ale nopții, în al căror lanț simți că în curând are să se piardă noaptea. Iar noaptea albă ... Lumea în excelentă dispoziție.” (p. 35)

Botezul de la Cercul Polar îi amintește scriitorului-călător de obiceiuri din țară, dar realizează și comentarii ironice: „Dar spectacolul acesta dătător de fiori – improvizat gratuit pe bord de păgânul Neptun. Și depășit doar de scufundarea în cristelniță a plodurilor din ortodoxie, inconștiente și rebele la creștinare, ori de baia cu premii a creștinilor săraci hazardați în căutarea sfintei cruci la Bobotează – m-a făcut să-mi aduc aminte că avem și un medic al vaporului între sutele de „doctori” ...

Până acum niciunul din cele 100 de paturi ale „Hospital”-ului n-a fost ocupat, iar

vizitele de zis-au redus la câteva mici mizerii ... Dar de-acum, mi-am zis, după botezul acesta năpraznic, însoțit de ploaie cu ninsoare și cu vânt și la care s-au făcut părtașe și vreo cinci dudu, are să capete, în sfârșit, și doctorul de lucru... A trebuit să mă încredințez însă a doua zi că toți botezații de ambele sexe s-au coborât teferi la Tromsö, iar „Hospitalul” a rămas tot gol. În largul mărilor, libere de miasme, cu aer tare și curat, ți se întărește și mai mult convingerea că oamenii răcesc numai când au izbutit să se baricadeze împotriva aerului curat, a vântului și a frigului, în adăposturi în care apoi s-a născut și a fost botezat „guturaiul”(p. 51).

În concluzie, Romulus Cioflec realizează „pagini admirabile, care traduc un observator rafinat al spectacolului naturii”¹¹. Interesant este volumul *Sub soarele polar*, prin descrierea celor câteva sute de pasageri de pe vas, din 25 de țări (un singur chinez, patru români) care vorbeau mai multe limbi, dar frecvent se auzeau limbile germană, italiană, franceză, olandeza, ceho-slovaca.

Prin vizitarea atâtor țări din Europa, prin cunoașterea mai multor limbi, prin trăirea unor sentimente și emoții deosebite în compania atâtor cetățeni de etnii diferite, prin paralele realizate între România și alte țări, între meleagurile românești și străine, între timpuri diferite etc. **scriitorul Romulus Cioflec poate fi considerat** ceea ce numim astăzi **un adevărat european**.

10 Romulus Cioflec, *Sub soarele polar. Impresii și peripecii din voiajul unor salvați de la naufragiu de spărgătorul Krasin*, Editura Națională S. Ciornei, București, (1929), p. 35-36

11 Marianne Iliescu, „*Sub soarele polar*” – jurnalul de călătorie al lui Romulus Cioflec, în volumul *Romulus Cioflec – un ardelean pe drumurile lumii*, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Arcus, 2007, p. 32

Domnu' Trandafir în viziune harghiteană – Profesorul Gheorghe Afloarei (II)

Dr. Nicolae Bucur

Key words: Romania, Harghita County, teacher, Gheorghe Afloarei

Mister Trandafir in Harghita style – teacher Gheorghe Afloarei (II)

Abstract: The article presents new informations about the hard work of romanian language teacher Gheorghe Afloarei, from Miercurea-Ciuc, a real „Mister Trandafir”, in Harghita county style.

II.

Personajul care a devenit amintire

Mă simt dator să revin cu noi completări la „portretul” spiritual al profesorului Gheorghe Afloarei, în primul rând pentru că dintr-o regretabilă neatenție redacțională, iconografia, ce-a însoțit textul n-a mai văzut lumina tiparului. (Cf. Angustia 13 – 2009) *; în al doilea rând, pentru simplul motiv că niciodată un discipol nu va putea epuiza ideile și gândurile sale despre un magister, dascălul, cărturarul pe care l-a avut alături ani la rând, în vorbă și faptă. Ne despărțeau cele 30 de primăveri...

Adresez mulțumiri pe această cale colectivului redacțional, redactorului șef pentru înțelegerea și bunăvoința de-a putea continua în numărul de față relatarea, valorificând astfel și setul de imagini. Așadar, în speranța că „*bis dat qui cito dat*”, adică în graiul nostru „*lucrul la timp dăruit, prețuiește îndoit*” „*audi alteram partem*” – ascultă și cealaltă parte.

În vremurile noastre ne confruntăm cu „păcatul” modernității, precum că „vorbit prea mult”, dar ne întebăm retoric, oare ne putem abține de-a scrie mai puțin? Poate că da, dacă am recurge mai mult la semne, la simboluri! În cazul de față nu ne putem încadra în aceasă „constrângere”. Mai toți avem în noi valori, cuvinte, formule, principii morale, dar și destulă incapacitate de a realiza totul perfect...

Ce nu i-a lipsit domnului profesor Afloarei Gheorghe a fost tocmai fermitatea, voința, preocuparea de-a experimenta interminabil, trăsături pe care le pomeneam și în prima parte, aducând și exemple. Cum el însuși avea să mărturisească era o ființă, o natură dublă – în el își dădeau întâlnire firea de atlet (mai ales la anii tinereții, maturității), de luptător, cu cea de îndrăgostit, omul încărcat de entuziasm și pasiune. Avea darul de-a transmite, prin simpla sa prezență, acel sentiment restaurator de învățătură, mai mult prin fapte, făcându-i, de multe ori, pe scriitorii canonici contemporanii noștri. A fost impresionant să vezi pe cineva care nu odată a fost umilit, chiar disprețuit, apoi ușor marginalizat, îndeosebi la anii senectuției și cu toate acestea „omul” să nu-și piardă nădejdea, speranța. Nu pot să-mi dau seama dacă

* Vezi dr. Nicolae Bucur, Domnu' Trandafir în viziune harghiteană – Profesorul Gheorghe Afloarei, în Angustia 13 - 2009, pp. 239 – 242.

era o persoană foarte credincioasă, dar simțea că din când în când, mai ales când trupu-i era încovoiat de neputință sau „contactele” cu semenii îl nemulțumeau, bolborosea, îngâna câte un enunț, numai de el știut. Sunt convins că nu puteau să fie decât acele „stropuri” de închinăciune și plecăciune către spațiul celest, chemându-și câte-un înger spre a-l îndupleca.

Gheorghe Afloarei mai credea în strămoși și se simțea mândru de obârșia sa, de marile personalități culturale, de eroii neamului pe care-i admira și elogia în scrierile sale.

Parcă-l aud și astăzi cum avea să cugete cu vocea domoală, dar convingătoare: *„Descendențele din strămoși buni constituie adevărata noblețe de neam... o singură întrerupere a aceluia lanț, deci un strămoș rău, anulează noblețea de neam”*. Erau vorbele lui, erau citatele filosofilor preferați ? ! Să recunoaștem că o asemenea afirmație categorică, gândită și rostită în clipele de față sună foarte nietzschean, adică idealist, metafizic, dar cât adevăr și câtă nevoie avem de rostirea, din când în când, a unor asemenea reflecții, poate nu numai colectivelor de tineri prezenți în aulele universitare.

Omul Afloarei, educatorul îi iubea pe tineri, deși aparențele uneori te înșelau. Îi iubea mai mult discret. Era iubirea interiorizată, al unui bunic pentru elevii de la zi, al unui părinte pentru „seraliști”, al celui venit între ei cu „catastiful” mereu sub braț și cu lecția prea bine învățată, din care ieșeau deseori la iveală „perlele” întâmplărilor sale de viață. Știa când și cum trebuie date la iveală junilor „fragmente” universului interior „ale mai marilor condeieri”, lăsând mereu ferestre ori porți deschise pentru „...ora următoare”. Cam tot așa își sorta „esențele” lumii sale, desaga-i plină deschizându-și gura după cheful sau moftul protagonistului. Se spune că legenda unui om este chiar imaginea

lui, de fiecare dată vie și mereu activă în orice timp, la fiecare înfățișare. Dascălul n-a fost un filozof în înțelesul termenului științific, dar avea concepția aristotelică precum că *„poezia este mai filozofică decât istoria”* și atunci discursurile sale la catedră, rostirile cu prilejul excursiilor literare se impuneau mai întotdeauna prin aceea ieșire din albia istorisirii și cotind deseori pe poteca sfătoșeniei. Un lucru merită evidențiat, pe care l-am remarcat la elevii mei, mai apoi la studenți : o materie, o disciplină, cum este literatura nu poate decât să te bucure, să te emoționeze, evident depinde cum te înfățișezi cu ea. Dacă „jocul” pe care-l introducem în scenariul nostru educațional este făcut cu tact și talent, mesajul nu poate fi decât pozitiv și receptorul satisfăcut. Spunem deci, că demersul didactic trebuie să depășească spațiul strâmt al cuvântului și frazei și să abordeze discursul, aceea formă „plină” sub care se prezintă, de regulă, mesajul. Pe vremea când i-am fost coleg de breaslă, în „disputele” noastre nu puteam pricepe cum nu pot ajunge la elevi, așa cum ne doream, feluritele texte, „varietatea” discursurilor noastre. Mai târziu lucrurile s-au mai limpezit, când s-au făcut pași mai siguri și îndrăzneți pentru redimensionarea studiului literaturii. Este vorba, cum mai pomeneam, de extindere a conceptului de literatură dincolo de granițele genurilor canonice și de seriile de texte ce compun patrimoniul literar, adăugarea la acestea a textelor „din cotidian”.

Deși pe timpul învățământului d-lui Afloarei nu se vehicula cu terminologii ca „locutor” (vorbitor) și „alocutor” (destinatul mesajului), partenerul de dialog, el, elevul „nolens, volens” parcurgea destule niveluri de comunicare. Profesorul de atunci a avut meritul de-a introduce în actul de comunicare „excursia literară”, cum aminteam și-n materialul apărut. Evitând clișeele și-a amplificat una dintre fazele importante ale comunicării, alături de

cea a faptelor și opiniilor – pe cea a sentimentelor. Pentru ca tânărul să se bucure, să se relaxeze frumos și creativ, văzând, admirând, cercetând, descoperind oameni și fapte, acumulând evenimente și amintiri, dascălul nostru a inventat o altă „recreație”, o altă gură de oxigen, un meniu spiritual mai special. Și pentru această libertate a gândului merită a fi evocată personalitatea, personajul nostru devenind amintirea cea vie.

Pornind de la spusele lui Arghezi, care credea că „*cel mai mare poet al lumii e omul care a inventat hârtia*” „ne vom opri în relatarea noastră la opera scrisă a dascălului. Din păcate n-am putut avea acces la manuscrisele sale, păstrate pare-se de copiii săi, cu o exagerată preocupare pentru interese personale, nesocotind pe cele publice. Am apelat la scrierile publicate în ziare și reviste, la filele manuscris dactilografiate, colecția subsemnatului. Am zice că între scrisul lui Afloarei și rostirea lui prin viu grai deosebirea devine evidentă ! Vorbirea repejoară, guturală, spontană și directă, pigmentată de calambururi ori cuvinte de duh este înlocuită de un scris meșteșugit, lexic elevat, stil pedant, pagini cu largi descrieri, cu accentuate tendințe de portretistică, comunicând situații și destăinuri exacte, însemnări scrise cu duioșie. Publicistul are o inspirație controlată, și credem că a reflectat destul înaintea de-a pune ceva pe hârtie.

Dintre colaboratorii din județ, îndeosebi învățători ai revistei „Școala Noastră”, format vechi, a cărei primă apariție, un număr dublu 1 și 2, se întâmpla în ianuarie –februarie 1932 (apărută într-un modest format de caiet, mai apoi „sub formă de ziar” nr. 3, martie 1932), semnătura unora devine aproape permanentă¹. Întâlnim aici și numele lui Gheorghe Afloarei, notat

Gh.A. Floarei, pentru ca autorul în următoarele numere (nr. 4 – 5 din aprilie – mai 1933) să fie cam singurul colaborator dintre cadrele didactice (învățători) din școlile județului Ciuc, de această dată figurând sub semnătura Gh.Gh.Afloarei.

Din scurta istorie a revistei „Școala Noastră”, a cărei periodicitate va fi întreruptă în mai 1933, revenindu-se în ianuarie – februarie 1935 cu nr.1 -2, reținem titlurile unor materiale ale învățătorului din Remetea – Ciuc: **Dezvoltarea gustului de citit la copii și Evoluția copilului în literatură** (Gh. Afloarei, Remetea) ; **Problema debililor mintali, rezumat al conferinței prof. Al. Roșca** (Gh.Gh.Afloarei); **Centenarul lui Grigorescu** (apărută în ultimul număr al revistei 1 – 2, ianuarie – februarie 1935) semnată Gh. Afloarei fost elev al Școalei de Belle Arte din București, învățător Remetea – Ciuc. Le datorăm sincere mulțumiri autorilor Valeria Pop și Constantin Hârlav care reproduc în Revista „Școala Noastră”, serie nouă la rubrica Restituiri, articolul menționat (Centenarul lui Grigorescu)², o motivație în plus a aprecierii de care se bucură „vrednicul dascăl” și după șapte decenii și ceva.

La citirea după 75 de ani a eseului dascălului Gheorghe Afloarei despre Grigorescu, nu poți să nu-i apreciezi valoarea relatării artistice și documentare, ce rezistă prezentului. De la început autorul face o precizare importantă privind data exactă a nașterii artistului, care decenii la rând s-a strecurat eronat în scrierile biografiilor lui Grigorescu (n. 15 mai 1838), unii chiar evitând de a-l mai pomeni. Pornind de la surse exacte și documente, pe baza declarațiilor fratelui artistului și ale unor prieteni, informațiile unor pictori, apelând la bibliografiile unor cercetători, precum H. Blazian, critic de artă și estetic, reiese că data exactă a nașterii este 15 mai 1834, deci o diferență de patru ani.

1 Constantin Hârlav, „Școala Noastră” acum 70 de ani (1), în Școala Noastră, Anul IX, nr.4, Decembrie 2002, p.4.

2 Școala Noastră, Anul XI, nr. 2, Aprilie 2004, p.4.

Cunoștințele de specialitate ale absolventului de odinioară al Școlii Superioare de Arte Frumoase din București își pune amprenta peste paginile acestei „cronici plastice”, o scriere agreabilă și plină de naturalețe, presărată de o terminologie adecvată.

Elementele biografice, modalitatea în care se insistă asupra unor realități și mărturii ale copilului rămas orfan de tată la numai nouă ani, captează și sensibilizează cititorul. *„Fiind familie numeroasă și săraci, au avut foarte mult de luptat cu greutățile vieții. – „Cu acul ne-a crescut biata mamă”, își amintește mai târziu trist și duios Grigorescu. La vârsta de zece ani, intră ucenic la un zugrav de icoane, unde stătu vreo doi ani, învățând acest meșteșug, către care avea o atracție înăscută – moșul său fusese zugrav la Pitaru.*

Autorul ne invită apoi la un excurs plin de pitoresc, cu etapele sale, în lumea meșterului iconar „prima perioadă din uriașa activitate a artistului”, sfârșită în 1864 cu lucrarea de la Agapia. „Primul capitol din istoria vieții sale, care s-ar putea intitula „Grigorescu Zugravul” sau Meșterul Nicu, cum îi zice Vlahuță”, notează Gh. Afloarei.

Iată cum este introdus cititorul în așa zisa „ieșire” (zicem noi) la studiu în străinătate: *„Toate gândurile sale acum zboară spre cetatea culturei și a artei, - Parisul –, pe care nu după mult timp îl va vedea”.* Suntem apoi familiarizați cu atmosfera de aici, cu atelierelor sale de noapte, unde Grigorescu „lucrează foarte mult împărțindu-și timpul între atelier și muzeele de ară”. De la genialii „peisagiști francezi...va învăța tainele adevăratei arte”. Tot aici va înțelege să cunoască „natura” – cel mai bun învățător – și care „transpusă în artă trebuie să înfăptuiască emoția adâncă ce aceasta o deșteaptă în suflet”. Iată-ne și în fața unui Grigorescu împlinit și oarecum fericit, văzut astfel de semnatarul eseului: „După trei ani de studii fructuoase, se reîntoarce în patrie, atras de dorul alor săi...” ; „... avea titlurile cerute,

era un artist în toată puterea cuvântului”. Catedra de pictură de la școala Belle – Arte din București avea însă locurile ocupate. După acest pasaj, autorul introduce o sugestivă remarcă, a lui B.Delavrancea, atât de reală vremurilor noastre: *„Iată motivul serios pentru care școala noastră națională, n-a avut un astfel de profesor” (Din viața pictorului Grigorescu).* Alte drumuri, noi gânduri! Reîntoarcerea în Franța, călătorii în Italia (1870), iară Franța... Revine în țară în timpul Războiului de Independență și „ia parte la eroica noastră epopee pentru neatârnare, immortalizând în numeose schițe și tablouri, curajul, istețimea, vitejia și eroismul soldatului român”. După război, peregrinul artist „cutreieră țara în lung și-n lat, căutând motivele artistice de care avea nevoie, pentru zugrăvirea povestii neamului nostru, poveste plină de podobe și farmec rustic”. Această primă parte a studiului se încheie cu precizarea că spre sfârșitul vieții pictorul se retrage în vila sa de la Câmpina, moartea survenind în 1907.

În partea a doua atenția lui Gh. Afloarei este fixată pe creația artistică a lui Grigorescu lăsată posterității, evidențiind incontestabila „valoare documentară și națională a acestei opere, prin zugrăvirea etnicului, a specificului pământului și poporului românesc”. Reținem pentru iubitorul de artă și nu numai, această edificatoare și plastică consemnare pe care orice privitor o poate avea în fața icoanelor, sfinților și serafimilor de la Agapia și de la muzeul Kalinderu: *„Simțim în fața lor o rară și măreață emoție, pe care numai în contemplarea marilor opere ne e dat s-o simțim, s-o gustăm. Artistul a dat figurilor sale viață reală, fiindcă lucra după modele vii, până și în biserici”.*

Și dacă despre Grigorescu, cel dintâi dintre pictorii de la noi, care a rupt cu tradiția, cu tipicul pictural, pictura de șevalet a predecesorilor, înlocuind-o cu pictura de plein-air, pictura naturalistă, de manieră impresionistă, Gh. Afloarei nu aduce

prea multe noutăți cu aceste afirmații, știe să puncteze, în schimb, acele elemente ce evidențiază creația, opera pictorului Grigorescu: „Toate operele... sunt străbătute de o fluiditate, de o frăgezime de colorit unică, de o claritate, spontaneitate și simplitate uimitoare...” sau

„Coloritul fumuriu, cerul senin, străveziu, contrastul dintre culori, acea beție de aer și de lumină, sunt reminescențele școalei de la Barbizon, adaptate, însă, la peizagiul nostru românesc...” Autorul îmbogățește textul, dându-i plus de prospețime, atunci când apelează la scurte citate ale unor exegeți.

A te apropia de o personalitate atât de strălucitoare în artele noastre plastice cum a fost Grigorescu, alăturându-l de genialul Eminescu, emblema și gloria literelor românești, nu a putut să fie o misiune ușoară pentru un tânăr de numai 26 de ani, cât avea autorul când a redactat și publicat studiul în discuție. Gh. Afloarei a fost conștient, încă de pe atunci, că generația timpului său și cei care vin după el, au nevoie de asemenea chipuri și portrete spirituale, modele de urmat, care la timpul lor trăitor au înțeles sufletul românesc și țărănesc al acestui popor, cu toate resursele sale de realizare specifice.

Cel care a participat la al doilea război mondial fiind decorat pentru faptele sale de arme, cel care a avut o viziune realistă și obiectivă privind istoria acelor vremuri, trăind evenimentele la cald, a avut bogata inspirație să rememoreze fapte, evenimente, oameni ce primesc contur și suflu în pagini de memorialistică. Pentru cel care avea să le consemneze au fost amintiri ale timpurilor apuse, dar mereu vii pentru conștiința și sufletul celui care le-a trăit și le-a îndurat.

Rodnica activitate publicistică a profesorului Gh. Afloarei cuprinde și lucrarea inedită despre viața și opera poetului – erou Nicolae Vulovici, mort la Miercurea – Ciuc în ziua de 8 septembrie 1916,

găsindu-și, pentru o scurtă perioadă, locul de veci în Cimitirul Eroilor din Miercurea- Ciuc. După război va fi deshumat și înmormântat la Craiova, unde-l aștepta în durere buna sa mamă, văduva, Ștefania Vulovici. Despre acest erou al neamului lt.col.(r.) Gh. Afloarei ne lasă câteva însemnări document, adevărate file ale unui jurnal de front, din care am selectat câteva fragmente edificatoare.

Așa cum reiese din articolele publicate în cotidianul „Adevărul Harghitei”: **Un erou al neamului: Nicolae Vulovici³; Prin jertfa lor de sânge au pregătit Marea Unire⁴**, bătălia pentru „Unirea cea Mare” s-a soldat cu destule victime în armata română pe întreg frontul Carpaților. Pasajele cu care este confruntat cititorul de astăzi vin parcă să demonstreze că nimic nu se poate dobândi fără sacrificii, după cum nimic nu se poate păstra fără eforturi și luciditate. Faptele de eroism redate constituie pentru aceste meleaguri, mărturii în timp pentru urmași. Lupte eroice au fost purtate și pe teritoriul județului Harghita (fostul județ Ciuc). „Vârful de lance” care primise misiunea cuceririi orașului Miercurea – Ciuc l-a constituit Compania a 4-a comandată de căpitanul Nicolae Vulovici.” Redăm din atmosfera acelei veri a anului 1916, pagini lăsate de condeii autorului: „Înfruntând ploaia apocaliptică de explozii, gloanțe și moarte dezlănțuită de dușmanul furibund care se înverșuna să se mențină cu orice preț pe linia Miercurea – Ciuc – Vlăhița – Valea Homorodului, mâna de ostași condusă de neînfricatul căpitan Vulovici n-a dat nici o clipă înapoi. În ultimul atac decisiv susținut asupra orașului Miercurea – Ciuc, neînfrica-

3 Prof. Gheorghe Afloarei, 75 de ani de la declanșarea ofensivei armatei române. Un erou al neamului – Nicolae Vulovici, în *Adevărul Harghitei* nr. 422, 20 sept. 1991, pp.1,2.

4 Lt.col.(r.) Gheorghe Afloarei, *Prin jertfa lor de sânge au pregătit Marea Unire*, în *Adevărul Harghitei*, nr. 865, 30 noi.1993, p.3.

tul căpitan a căzut lovit mortal de un glonț. Prăvălit la pământ a mai avut puterea să-și îmbărbăteze ostașii prin ultimele cuvinte: „Tot înainte copii”. Și „copiii”, îmbărbătați... și-au continuat lupta cu aceeași înversurare.” Memorialistul ne furnizează și acest detaliu despre Nicolae Vulovici : „...în ziua de 7 septembrie, cade lovit în frunte, de un glonț al dușmanului, a doua zi găsindu-și sfârșitul în ambulanța sanitară, în apropierea imediată a satului Sânmartin.” (comuna harghiteană de astăzi n.n.) Și continuă: „A murit de moartea cea mai aleasă, pe care singur și-a prezis-o, a dorit-o și a chemat-o în versurile uneia dintre cele mai emoționante și mai cunoscute poezii ale sale – „**De-o fi să mor**”: *De-o fi să mor / Tu Doamne dă-mi / O moarte ostășească, / Un glonte-n floarea din chipiu / În luptă mă lovească.*” Din scrierile lui Gh. Afloarei aflăm despre căpitanul - poet că era din Calafat și a îmbrățișat cariera militară, pe care și-a desfășurat-o în cadrul regimentelor din Craiova, Fălticeni, Piatra Neamț. Cu poezia avea să cocheteze încă din adolescență, devenid, în timp, colaborator permanent al revistei „Ramuri” din Craiova, creațiile sale fiind întâlnite și în alte publicații din acea perioadă .

Tematica și conținutul poeziilor au fost inspirate din istoria zbuciumată a popoului nostru, în care, pe prim plan, se situează războiul de independență din 1877. S-a împrietenit cu M.Sadoveanu, Artur Gorovei și alți intelectuali din Fălticeni, unde avea să-și tipărească în 1910, volumul „**Stihuri Oțelite**”. Gh. Afloarei cu destule decenii în urmă își exprima regretul că personalitatea lui Nicolae Vulovici nu-i cunoscută suficient, iar despre cărturarul – poet avea să consemneze: „*Ce păcat că acest suflet idealist în care tăria morală se împletea cu un viguros talent poetic nerealizat, a fost, pe nedrept, dat uitării !*”

Profesorul Gh. Afloarei n-a conținut să țină trează activitatea cultural – literară de pe aceste meleaguri de la poalele Har-

ghitei, și atât cât timpul i-a permis, a scris materiale informative și de specialitate la revistele coordonate de Societatea de Științe Filologice din România, dar și la alte ziare și reviste, cum am mai precizat. Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de activitate a Cercului literar artistic „Mihail Sadoveanu” al elevilor din Miercurea – Ciuc (1952 – 1977), profesorul publică în „Limba și Literatura Română”, revistă trimestrială pentru elevi, un material – bilanț intitulat „Cercul literar „Mihail Sadoveanu” din Miercurea – Ciuc”, din care reținem fragmentul: „Ca invitat permanent al Muzeului memorial „Mihail Sadoveanu” de la Vânători –Neamț, Cercul nostru a participat cu un număr de 160 de elevi și 16 cadre didactice la manifestările anuale ce se desfășoară în cadrul „Sadovenienelor” (edițiile 1971,1972,1973, și1974), alături de elevii de la liceele și cenaclurile literare ce poartă numele marelui scriitor din București, Borca, Pașcani și Tg.Neamț. Aici au fost citite 24 de încercări în versuri și în proză ale membrilor cenaclului nostru, apreciate elogios și răsplătite cu daruri valoroase, printre care și un manuscris sadovenian inedit.”⁵ Aceste materiale se află în colecția actualului Colegiu Național „Octavian Goga” din Miercurea – Ciuc (fostul Liceu nr. 2 Miercurea-Ciuc), precedată de scrisoarea Valeriei M. Sadoveanu, soția scriitorului, care a oferit cercului literar ciucan „unul din darurile cele mai de preț”. Reproducem integral scrisoarea: „*Emoționată de dragostea și venerația cu care cenaclul „Mihail Sadoveanu” a cinstit și anul acesta, la Neamț, memoria marelui nostru scriitor, vă rog să păstrați, în amintirea lui, aceste pagini manuscrise închinat generației pe care el a numit-o simbolic - „nădejdea poporului nostru muncitor, - solia noastră*

5 Prof. Gheorghe Afloarei. Liceul nr. 2 Miercurea Ciuc, Cenacluri - Reviste. Cercul literar „Mihail Sadoveanu” din Miercurea Ciuc, în Limba și Literatura Română. Revistă trimestrială pentru tineret, Anul II (V), Nr.1 ianuarie – martie, București, 1976, pp.1-4.

către veacul viitor". Valeria M. Sadoveanu Neamț, 22. X.1972.⁶ Din manuscrisul sado-venian închinat tineretului reținem aceste gânduri: „ Știu că într-un trup sănătos se află și-o minte de asemeni sănătoasă ; dar dacă e lăsată în urmă și neglijată această minte dă de sminteală dezvoltarea normală și armonioasă a tânărului. Un învățător dintre cunoștințele mele are pusă deoparte o circulară răspândită în țară în zeci și sute de mii de exemplare de către redacția unei publicații a tineretului care începe cu *Ve-ți afla*. [...] elevi distinși cată să-și însușească perfect limba poporului nostru, gramatica, ortografia și punctuația. Prin limbă înțeleg nu numai fondul principal de cuvinte, ci cunoașterea cuvintelor care exprimă mase largi de noțiuni. Câmpul cu florile, grădinile cu legumele, livezile cu pomii, pădurile cu copacii ; animalele și paserile tuturor regiunilor țării ; cerul cu constelațiile și luceferii ; casa cu gospodăria , meșteșugurile și toate îndeletnicirile practice ale omului. [...]...trebuie să ajungă a cunoaște bine istoria patriei, istoria ultimului veac și istoria timpului nou. Adaog geografia. Adaog, neaparat, cunoașterea integrală și serioasă a artei noastre naționale și îndeosebi a literaturii. Pildele de deficiențe pe care le-am dat sînt desigur excepții. Faceți-vă un punct de onoare, ca asemenea deficiențe să înceteze.”⁷ Mihail Sadoveanu, părintele spiritual al Cercului literar artistic din Miercurea – Ciuc va dăruir în anul 1956 o fotografie originală cu dedicație autografă.⁸

Nu îți poți programa viața. Niciodată nu iese totul așa cum ai visat. Gh. Afloarei a visat și a avut destule planuri, printre altele, i-a rămas în manuscris lucrarea „**Harta literară** ”. Astăzi la scrierea acestor pagini despre dascălul moldavo – harghitean, reflectez la zicerea: „ *Ne ordonăm în spațiu pentru a ne ajunge timpul*”, încer-

când să întorc filele calendarului în urmă cu două decenii, mai precis în acel iunie 1989, când profesorul avea să mă caute la redacția presei locale, pentru o scurtă întrevedere literară. Avea la dânsul un manuscris, iar într-un plic vreo zece fotografii, totul pregătit pentru Centenarul morții lui Eminescu. Materialul purta titlul „ **Statuile Eminescu în sculptura monumentală românească.**” Am parcurs paginile în prezența domniei sale, ajungând la un consens că studiul s-ar preta mai bine pentru o revistă sau eventual pentru un supliment de cultură și artă, sfătuindu-l să facă demersul în acest sens. Eram în fața unui interesant material care prezenta generațiilor prezente de atunci și celor viitoare memoria spiritualității a 107 scriitori români al căror palmares (până la acel an 1988 / 1989) înregistra peste 300 de busturi,statui, monumente și basoreliefuri expuse în piețe, grădini, parcuri, instituții culturale și de învățământ. Cifrele au fost stabilite, conform mărturisirii autorului „ *pe baza documentelor unor îndelungate și diversificate cercetări care, cu unele inerente omisiuni în minus pot fi socotite foarte apropiate de realitățile adevărului*”. Cele mai multe dinte aceste creații sculpturale erau dedicate marilor clasici, în fruntea cărora se situa Eminescu cu 41 de lucrări (repetăm, acum 21 de ani).

Statuile Eminescu erau integrate teritorial în Capitală (6) și în 54 de localități de pe cuprinsul a 29 de județe inclusiv județului Harghita (Toplița). Dintre dăltuitorii eternului chip Eminescu, cu realizări la cotele valorice mai înalte, remarcă profesorul,se disting: Ioan Georgescu, Oscar Spaethe, Frederic Storck, I. Schmidt – Faur, Dimitrie Paciurea, Oscar Han, C. Medrea, Gheorghe D.Anghel, I. Jalea, R. Ladea, I. Irimescu, Ovidiu Maitec, I. Vlasu, Gh. Adoc ș.a. Aflam totodată că primul bust Eminescu, este opera lui I. Georgescu (1856-1895) cel dintâi mare sculptor român de talie valorică occidentală. Următorul bust a fost

6 Vezi Anexa 10

7 Vezi Anexa 11

8 Vezi Anexa 2

creat de către Oscar Spaethe în parcul conacului Balș din comuna Dumbrăveni jud. Suceava. A fost inaugurat în anul 1902. Printre participanți s-au numărat poeții D.Anghel, Șt.O. Iosif și epigramistul Cincinnati Pavelescu care a compus și a recitat în fața miilor de auditori prezenți, poezia „**La statuia lui Eminescu**”. Din condeiul autorului aflăm cu surprindere că „*bustul s-a pierdut fără urmă după cel de-al doilea război mondial*”.

Privitor la bustul Eminescu din actualul municipiu Toplița, amplasat în parcul central, alături de bustul lui Nicolae Bălcescu (autor S. Paul Vasilescu), prof. remarcă că această realizare înscrie județul Harghita printre județele patriei care dețin sculpturi într-un singur exemplar (pe atunci n.n.), dedicate lui Eminescu. Creația aparține sculptoriței Ada Medrea din București, care l-a dăruit în anul 1976 Consiliului Popular al orașului, cu prilejul sărbătoririi centenarului scriitorului și publicistului Octavian C. Tăslăuanu (1876 – 1942), fiul Bilborului, localitate aparținătoare în trecut, fostei plăși Toplița. Vom încheia aceste referiri cu observațiile lui Gh. Afloarei privind lucrarea sculpturală toplițeană: „*Modest ca dimensiuni și interpretare artistică, bustul se impune prin mesajul etic, simbolizând recunoștința harghitenilor față de poetul nostru național și universal care – după unii cercetători – când în 1866 aflându-se în drum spre școlile Blajului, și-a direcționat pașii prin frumoasa așezare de la poalele Călimanilor*”.

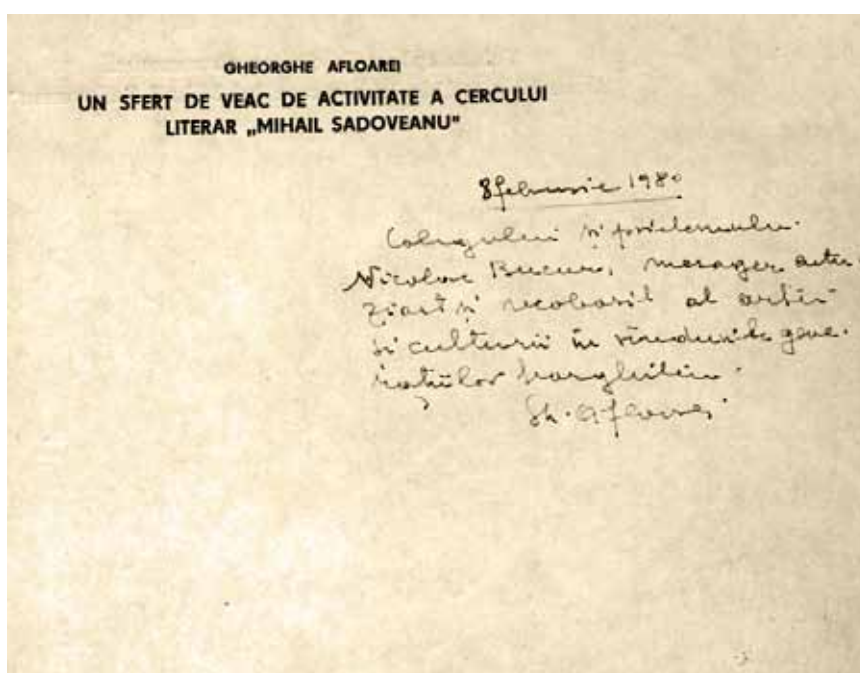
Despre publicarea manuscrisului nu am cunoștință să fi văzut lumina tiparului, cert este că în dialogurile noastre de mai apoi, simțeam fiecare, în egală măsură, acea „ardere” că ar merita și alții să afle, să guste și asemenea „detalii”. Cunoșcându-mi preocupările privitor la artele plastice, citindu-mi unele cronici publicate în presă și cataloage, mi se adresa, după o anumită perioadă de ani, să-i fiu coautor pentru extinderea tematicii. Zilele și anii

travaliului, ale amintirilor și gândurilor la un moment dat s-au amestecat atât de divers și nefiresc încât îmi vine foarte greu ca acum să stabilesc motivul nematerializării proiectului. Vor fi mereu și cărți și studii (încă) nescrise... Cine știe? poate-i vine rândul și acestuia... Purtăm mereu în noi responsabilitatea că puteam face mai mult pentru alții și în mod evident pentru noi înșine.

Gheorghe Afloarei, pe lângă omul de la catedră și cel în afara ei prin acele interminabile excursii literare, cu migală și răbdare a păstrat interesul pentru literatură și artă, pentru cultură în general. Dacă ar trebui noi, dascăli să-i sfătuim pe tinerii noștri de azi cum să se apropie de lecturile interesante nu putem decât să le reamintim că pentru a citi este nevoie de o stare maximă de libertate interioară, de sufletul pregătit pentru un joc... Este jocul magic cu reguli destul de simple... Artistul – înțelegând aici și pe publicistul, scriitorul – are curajul adevărului, bucuriei și suferinței... Artistul nu obține nimic prin bunăvoință, el trebuie să cucerească totul prin durerea creației... Cititorul? Să-i înțeleagă gândul, să-i recepționeze pulsul!

Profesorul Gheorghe Afloarei nu putea să nu fi cunoscut aforismul poetului de pe meleagurile Lancrămului „*Imediatul există pentru om numai ca trecere, ca simptom al unui altceva, ca signal al unui dincolo*”. Cel care s-a încumetat să interpreteze roluri îndrăgite, precum cel al lui „Barbu Lăutaru” de Vasile Alecsandri, în clipele de nostalgie fredona, poate și versurile unor romane, precum: „*Vreau să-mi cânte lăutarii / Și să mor amoretat*” sau „*Că nu știe niciodată / Ce-l așteaptă peste-un ceas*”.

La mormântul său, unde vei găsi probabil câte un buchet sau cel puțin o floare, în semn de camaraderie, pelerinul sosit aici ar putea medita la stihurile lui Sașa Pană: „*Călătoria se face cu busolă / Copii / Nord – Sud disperare – destin / Vă așteaptă la scara vieții / Cu telegarii în spume*”.





Întâlnire cu Radovica Boldijer, prototipul personajului feminin principal (Ana Baci) din romanul „Ion” de Liviu Rebreanu – 11 mai 1972 –

MESAGERII POEZIEI, CÎNTECULUI ȘI TEATRULUI
PRIMUL ANSAMBLU ARTISTIC AL CERCULUI



În prim plan profesorii: Alina Gheorghe (mijloc) – conducătorul cercului –, Petru Ilies (stînga), Valeriu Nicu (dreapta) – colaboratori. Rîndul al II-lea, de la stînga la dreapta: Mădălina Margareta, Kozma Iancu, Prodan Valeriu, Bulacu Dumitru, Dumitrescu Iuliana, Kozma Károly, Rîndul al III-lea: Olteanu Maria, Baker I., Bădu Nicolae, Peter Károly, Turcu Elisabeta, Turcu Elisabeta, Kintană din spate: Vasi Eugen (primul din stînga), Răduț Mihai, Mădă Károly, Bucur Ilia, Andrei Zoltan, Belaru Andreea, Hanganu Peter, Băduț Ioan, Kozmas Anik, Flacăra Rău Emil.

„Barbu Lăutaru” de Vasile Alecsandri, în interpretarea prof. Alina Gheorghe, conducătorul cercului.

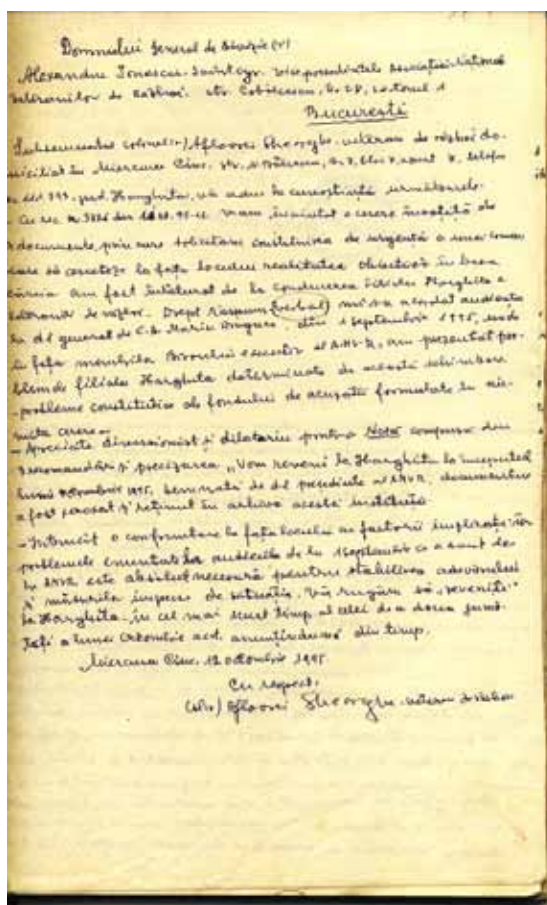




Alt aspect din camera de păstrare și manipulare a materialelor.



Lecție de recapitulare finală anuală la literatură română cu anul III (curs seral) în sala de cursuri a micromuzeului – cabinet de literatură română, (3 iunie 1973).



-2-

de dvs. în calitate de primvicepreședinte al ANVR - autorul și executorul punerii (impunerii) nouului președinte al Filialei Harghita - ceea ce constituie punctul nodal al deslușirii adevărului ascuns nu teede murdare ale infracției și corupției instantane în conducerea Harghita.

4) Schimbarea impusă în conducerea Filialei Harghita la 28 iunie 1995 reprezintă o ERORARE comisă de conducerea ANVR sub presiunea acti de dezinformare practicate fără scrupul de către actuala conducere a Filialei Harghita: Colonelul (r) [redacted] veteran de război Oprea Ioan venit din Org. Județeană a P.C.R. și Securitatea Ceaușita harghiteană; Căpit (retragere) Teodoru Ion (factualul președinte) cu statură de veteran de război în totalitate iremarcabilă pînă în prezent; Sergent (r) Kiss Ern (casier) președinte veteran de război provenit din armata maghiară, cîndu-se cu Lt. Col. Băileșă Gheorghe căpit C.M.J.H. și Lt. Col. Munteanu Valeriu adjuncți ai C.M.J.H. implicat responsabil în activitatea Filialei Harghita a veteranilor de război.

5) Actul de la 28.06.1995, fundamentat pe bază de flagrantă delititate, conjugată cu infracționismul corupției marchează o răsturnare palmă aplicată pe obrazul imaculat, al demnității țigului și autorității morale a Asociației Naționale a Veteranilor de război al Filialei Harghita. V.R. și a Col(r) Afloare; Gheorghe - veteran de război pe cîmpul de luptă, decorat cu Ordinul Steaua României cu panglică de virtute militară și frunte de stejar, fost președinte al Filialei Harghita timp de peste cinci ani, profesor gradul I pensionar - ne și impune o urgență și totală eradicare de către conducerea Asociației Naționale a Veteranilor de război -

6) Ungăfindu-moi „cu toată vîrstă înaintată și sănătatea - mi președinte în această nobilă și patriotice acțiune, solicit conducerea să-mi mijlocească pentru vineri 17 și vineri 25 maiembrie act de eliberare cu cadrele din conducerea Asociației, obilite să elucideze de urgență această acțiune și periculoasă chestiune, respectiv: sedințele, vicepreședintele și secretarul general al ANVR președintele, jurisdicția, secțiunile gospodăresc-financiare și a comisiei de război și control pentru a discuta și adopta modalități de acțiune și investigații care să obțină o recepție cât mai eficientă a activității, stîrpind din temelii infracționismul și corupția, apărîndu-se rîndurile veteranilor de război -

Cu respect,
Col(r) Afloare Gheorghe, veteran de război

Mărturii documentare și fotografice despre inundațiile din anii 1970, 1984 și 1988 care au avut loc pe teritoriul județului Covasna

Cristian Crișan

Key words: floods, Covasna district, 1970-1988, documentary aspects

The effects of the floods register in Covasna district in 1970, 1984 and 1988

Abstract: The effects of the floods register in Covasna district in 1970-1988, were mirrored both in the local news paper- „Cuvântul Nou” and by the documents and photographs kept by National Archives from Covasna District. In this paper are represented the consequences of the plentiful rains associated with the melting snow on the rivers that cross Covasna District- The Olt River and its affluents, and also the most three important rivers in the area: Negru, Buzău, Bâsca Mare.

Inundațiile din luna mai, anul 1970, reflectate în ziarul local *Cuvântul Nou*

Unda de viitură de pe râul Olt a culminat în data de 14 mai (joi) între orele 13-15. Unele porțiuni de drumuri, ca șoseaua dintre centrul și gara orașului Sfântu Gheorghe precum și cele de la Cernat și Micfalău au fost acoperite de apă îngreunând trecerea autovehiculelor. Pe teritoriul județului Covasna, apa a inundat o suprafață agricolă de 12.222 ha, din care 6.385 pășuni. La Sfântu Gheorghe, Chichiș, Cariera Bicsad și Micfalău 28 familii au fost evacuate din casele periclitate. La fabrica de cărămizi din Malnaș, pagubele au fost estimate în jurul valorii de 300 000 cărămizi. De asemenea, fabricile de cărămizi din localitățile Bodoc și Întorsura Buzăului și-au încetat activitatea. Fabrica de spirt de la Ozun din cauza deteriorării coșului de fum a încetat să mai funcționeze. Tot din cauza prăbușirii a două poduri s-a întrerupt circulația între Bățanii Mari și Malnaș. Nu s-a mai putut comunica nici între Leț-Țufalău, Balványos-Turia, Vârghiș-Tălișoara. Pe calea ferată forestieră de la Co-

mandău prăbușirea celor două poduri a paralizat întreaga circulație. Mina de carbuni Căpeni – Vârghiș, Topitoria de in Reci și sectorul forestier din zona Comandău au fost nevoite să-și întrerupă producția. Pe 15 mai în jurul orei 6, apele au început să se retragă, suprafața inundată scăzând la 10.134 ha. Pierderi de animale: 262 de oi și 13 vite. (*Cuvântul Nou* nr. 126 din 16 mai 1970).



1970. Apele Oltului” în trecere” prin orașul Sfântu Gheorghe (foto A. Bartha)

Inundațiile provocate de Râul Negru (23-24 mai 1970)

În urma ploilor abundente din 23 și 24 mai apele Râului Negru s-au revărsat pentru a doua oară inundând numeroase localități și mari suprafețe de pământ.

La Catalina apele au depășit cotele de inundație, au acoperit aproape 1350 de hectare teren arabil. Un număr de 104 case au fost inundate, necesitând evacuarea a 97 de familii, cărora le-au fost asigurate condiții de cazare și masă. Datorită intervenției prompte a militarilor, ale membrilor gărzilor patriotice și ale locuitorilor din comună, toate bunurile materiale, precum și cele 870 de animale au fost salvate.

Furia apelor Râului Negru s-a abătut și asupra localităților Chichiș și Băcel. În satul Băcel, apa a atins, în unele locuri, înălțimea de doi metri, inundând mari suprafețe agricole și numeroase case. Apa a pătruns și în incinta magazinului cooperativei de consum unde se găseau depozitate mari cantități de mărfuri. Membrii gărzilor patriotice, pompierii voluntari și locuitorii satului au reușit să evacueze opt familii aflate în pericol și să salveze alte bunuri materiale periclitate de inundație.



*1970. Alimente împărțite locuitorilor
din Băcel*

Ozunul cu satele aparținătoare – Sântionlunca și Lunca Ozunului au fost de asemenea greu lovite de revărsarea Râului Negru. Sute de hectare cultivate cu sfeclă de zahăr, cartofi, întinse suprafețe de fânează, numeroase case inundate și 49 de familii evacuate. Au fost salvate animale și bunuri materiale atât ale C.A.P. cât și ale fermei de stat din Ozun. De la moara de stat din Sântionlunca au fost salvate 70 de tone de grâu și 50 de tone de făină.

La Brateș apele au atins înălțimea de 50 cm, peste cota de inundație, acoperind 480 de hectare teren arabil. 15 familii au fost evacuate.

Peste 400 de hectare și 14 case au fost inundate în localitatea Telechia. Revărsarea apelor a provocat însemnate pagube și satului Pachia. Valurile au rupt digurile, inundând mari suprafețe de teren arabil.

De asemenea, localitățile Reci (cu satele aparținătoare Bită și Comolău) Surcea, Tamașfalău, Lemnia au suferit însemnate pagube de pe urma revărsării Râului Negru.

Presă vremii amintește și pe cei care au înfruntat apele (opt luntrași): Teodor Samson, Gavrilă Gherasim, Ștefan Policarp, Gafton Policarp, Gheorghe Ieremia, Maxim Nichifor, Terente Belogorov, Grigore Pricop, care i-au transportat peste năvala apelor pe copii, bătrâni și femei. Este amintit și un detașament al gărzilor patriotice de la Fabrica textilă „Oltul” condus de Ștefan Kölczé precum și actul de curaj al locotenent – colonelului Ioan Buceleanu. (*Cuvântul Nou* nr. 128 din 30 mai 1970)



1970. Ferma de vaci de la CAP Reci încătușată de ape (foto: A. Bartha)



1970. Bita. Locuitorii satului se întorc la casele lor



1970. Caravana omeniei în drum spre Bistrița Năsăud (foto: A. Bartha)

Inundațiile din 14 - 16 mai și 22-23 mai 1984, 1-4 iunie 1988 în documentele Secției Agrare din cadrul fondului documentar Comitetul județean al P.C.R. Covasna

Conform datelor cuprinse în fondul documentar al Comitetului județean al P.C.R. Covasna, Secția Agrară, începând cu ziua de 13 mai 1984 s-au produs pe întreg teritoriul județului Covasna precipitații extrem de abundente înregistrându-se valori de 30-100 l/mp în 40 de ore. Viiturile rezultate au fost cauzate atât de cantitățile mari de precipitații căzute cât și de faptul că în munți la cote mai înalte de 1100 m se aflau încă straturi de zăpadă ce ajungeau la 100 cm. Pe pârâiele din bazinul superior al Râului Negru s-au produs colmatări datorită obstacolelor create de vegetația adusă de viitură.

Prin mobilizarea unităților militare, a gărzilor patriotice și de apărare civilă, dar și a echipelor cu muncitori din întreprinderi, a locuitorilor orașelor și comunelor efectele viiturilor au putut fi limitate. Dintr-un *telex* transmis Comitetului Central al P.C.R., secției Organizatorice în data de 16 mai 1984

rezultă că toți sinistrații au fost salvați iar un număr de 143 de case au fost parțial avariate. Printre comunele izolate, din cauza drumurilor avariate, sunt menționate comuna Comandău, satele Lunca Ozun, Lisnău și Băcel. A fost rupt un număr de 92 de poduri și podețe și avariate drumuri în lungime de 75 km (drumuri naționale pe 100 m, județene pe 39 km, comunale pe 36 km).

Au fost distruse de apă un număr de 321 grajduri, au pierit un număr însemnat de animale (24 de bovine adulte, 21 viței între 0-6 luni, 384 ovine adulte, 201 miei, 673 păsări, 248 iepuri de casă) proprietatea IAS-urilor, C.A.P-urilor și gospodăriilor populației. Suprafața inundată total: 25148 hectare (arabil, fânețe și pășuni).

Pagube însemnate au fost înregistrate și la Spitalul de Recuperare Boli Cardio-vasculare din Covasna, ca urmare a viiturii care s-a creat pe pârâul Covasna și degradării digului construit în anul 1960 pentru apărarea malurilor și construcțiilor.

Printre unitățile economice care au suferit pagube materiale sunt menționate I.M. Căpeni, Întreprinderea de Spirt Ozun, U.J.C.M. Covasna, C.P.L. Sfântu Gheorghe,

I.J.G.C.L. Sfântu Gheorghe, I.F.E.T. Târgu Secuiesc, Schela de Foraj Ghelița.

La Comandău calea ferată forestieră a fost calamitată pe toată lungimea, din care 5 km a fost complet distrusă împreună cu cele 18 poduri și podețe.

Un număr mai mare de fântâni și case inundate au fost în localitățile Lunca Măr-

cuș, Zăbrătău, Crasna, Bobocea, Sita Buzăului, Baraolt, Pachia, Boroșneul Mare, Leț, Băcel, Chichiș. Alte localități calamitate au fost Reci, Ariujd, Hăghig, Aita Mare, Intorsura Buzăului, Hilib. (*dosar nr. 32/1984, filele nr. 55-56, telex nr. 68 din 16 mai 1984 transmis Comitetului Central al P.C.R., Secția Organizatorică - București*)



14-16.05.1984 Ariujd – pod luat de apele Oltului



14-16.05.1984 Hilib - pod distrus



14-16.05.1984 D.J. Întorsura Buzăului- Barcani, podul peste pâraul Floroiaia



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului - D.N. 10 și strada Zorilor inundate



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – casă avariată de viitura râului Buzău



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – str. Zorilor, grajd afectat de viitura râului Buzău



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – str. Zorilor, casă inundată



*14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – str. Mihai Viteazul,
gospodărie afectată de viitura râului Buzău*



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – pod rupt pe D.N. 10



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – salvarea animalelor din gospodării de către echipe ale comandamentului orășenesc



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – suprafață de teren arabil inundată



14-16.05.1988 sat Boboceă - Gospodărie inundată de viitura râului Buzău



14-16.05.1984 sat Boboceă – clădiri și terenuri arabile inundate de viitura râului Buzău. În această situație se aflau majoritatea caselor din satele Boboceă și Zăbrătau



14-16.05.1984 Sita Buzăului DN 10, case inundate de viitura râului Buzău



14-16.05.1984 Întorsura Buzăului – pod rupt pe DN 10



14-16 mai 1984. Întorsura Buzăului - suprafețe de teren arabil luate de râul Buzău

Inundațiile din perioada 1-4 iunie 1988

Datorită precipitațiilor abundente din perioada 1-4 iunie 1988 căzute în bazinele hidrografice a celor două cursuri de apă dar și pe un fond de precipitații anterioare de peste 130 l/mp, s-au înregistrat niveluri ridicate care au atins sau depășit coronamentul digurilor (pârâul Covasna, Valea Mare, Aita Mare și Baraolt, râul Olt, Râul Negru).

Evenimentele cauzate de ploile abundente din primele zile ale lunii iunie, sunt consemnate în mai multe note și informații transmise de Comitetul Județean Covasna, către Sectorul Informării de Partid din cadrul C.C. al P.C.R. Conform datelor cuprinse în rapoartele respective a fost inundată o suprafață de cca 10 000 hectare teren arabil. Circulația

a fost întreruptă pe DJ 103 B (Ozun), DJ 121 A (satul Leț). Bilanțul inundațiilor se prezintă astfel: 50 de case izolate (sat Mărcușa), 80 de case inundate în satul Băcel și 6 case în Boroșneul Mare. Pierderi de animale - 40 de oi. Alte zone afectate, pe traseul Râului Negru au fost Ozun, Chichiș, Sântionlunca.

Nu au fost înregistrate victime, nu au fost afectate linii CFR și unități industriale. Creșteri de nivel ale apelor Râului Negru au fost înregistrate și în zona localităților Catalina, Bită, Boroșneul Mare iar pe râul Olt în zona Apața și Aita Mare, la granița cu județul Brașov și în zona Augustin-Căpeni la confluența pârâului Baraolt cu Oltul.

(dosar nr. 118/1988, fila nr. 40, telex nr. 611/4 iunie 1988 transmis Comitetului Central al P.C.R., Sectorul Informării de Partid București).

Sociologie

Sociology

NAȚIUNEA - MATRIX HUMANITAS

Dr. Traian Pleșca

Key words: nation, concept, national identity, Romania, Europe

NATION - MATRIX HUMANITAS

Abstract: We live in a world adrift. In spite of much proclaimed „global victory” of capitalism, of the steps taken in European construction, the mood prevailing in Europe and in the world can be described with the phrase “fin de siècle” - a diffuse crisis, marked by wandering to nowhere, pessimism, revolt deaf, fear for the future.

The crisis has many facets, but in fact it is the crisis of capitalism as a system which has now burst with full force. The moral one is expressed as a lack of guidelines and ideals, lack of perspective, the economic and financial ones as a fumble using the same recipes ever worn. Ultimately, it is essentially a serious crisis of meaning: the man cannot define and understand the purpose in a world where becoming means awaiting the next crisis. This reversed going to the future is determined mainly by occult forces aspiring to planetary hegemony to preserve and enhance the immense wealth accumulated by robbing individuals and nations. Part of the iceberg is the offensive of multinationals against nations. In this roller, the first who is concretely sacrificed is the individual and, with him/her, the nation he/she belongs to, by the dissolution and undermining the nation as main landmark and support for the existence and identity of individuals. No wonder that in this context, the nation, its purpose and future, became one of the most debated topics.

However, hope is not irretrievably lost. The first step that needs to be done is to be again aware of the force of the nation as a phenomenon and anthropological concept objectively and indestructible, as matrix in which the humanity itself was and is always cast in all its diversity and specificity. The nation was and remains central landmark officer and director of human action, the reason and purpose of human existence. It is therefore essential to understand conceptually what is the nation but also the Europe where we want to live!

1. Considerații preliminare

Trăim într-o lume aflată în derivă. În po-fida mult trâmbițatei „victorii” globale a capitalismului, a pașilor făcuți în construcția europeană, starea de spirit care domnește în Europa și în lume poate fi descrisă la acest început de secol - culmea ironiei - cu sintagma **fin de siècle** – o criză difuză, marcată de rătăcirii spre nicăieri, pesimism, revoltă surdă, teamă de viitor.

Criza are multe fațete, dar, în fond, este vorba de **criza capitalismului ca sistem**, care a răbufnit acum cu toată forța, în toate dimensiunile ei. Cea morală se resimte ca o **lipsă de repere și idealuri, de perspectivă**, cea economică și financiară ca o băjbăire între mereu aceleași rețete răsuflete. În ultimă instanță, este vorba, în esență, de o **gravă criză de sens**: omul nu-și mai poate defini și înțelege rostul într-o lume în

care devenirea înseamnă așteptarea crizei următoare.

Acest mers cu spatele la viitor este determinat, în principal, **de forțe oculte** care aspiră la hegemonia planetară pentru a-și conserva și spori imensa bogăție acumulată prin spolierea individului și a națiunilor. Partea văzută a icebergului este ofensiva multinaționalelor contra națiunilor. Sub acest tăvălug, primul care este sacrificat este individul concret și, odată cu el, națiunea căreia îi aparține, prin destructurarea și subminarea ei ca **principal reper și reazem al existenței și identității acestuia**. Nu este de mirare că, în acest context, națiunea, rostul și viitorul ei, au devenit una din temele cele mai disputate. Ghemul contradicțiilor contemporane și găsirea de soluții adecvate nu se poate face fără clarificarea acestui reper fundamental - națiunea.

*Speranța nu este însă iremediabil pierdută. Primul pas care trebuie făcut este de a se reconștientiza forța națiunii ca fenomen și concept antropologic obiectiv și indestructibil, ca matrice în care a fost și este mereu turnată însăși umanitatea în toată diversitatea și specificitatea sa. **Națiunea a fost și rămâne reperul central ordonator și director al acțiunii omului, rațiunea și finalitatea existenței umane.** De aceea, este esențial să înțelegem conceptual ce este națiunea dar și Europa (Uniunea Europeană) în care vrem să trăim ; ele nu pot fi înțelese una fără cealaltă!*

La nivelul actual al cunoașterii a devenit clar că fenomenele singulare se integrează într-o scară de sisteme interdependente și pot fi descifrate corect numai din această perspectivă, ceea ce este valabil și pentru națiune. Cel mai recent câștig teoretic în acest sens îl datorăm filosofului german **Kurt Hübner** care, în faimoasa sa lucrare „*Kritik der wissenschaftlichen Vernunft*” (*Critica rațiunii științifice*), Freiburg, 1986, a elaborat **teoria mulțimilor de sisteme structurate** – cea mai recentă, indestructibilă și indispensabilă metodă de cercetare și înțelegere a națiunii.

Acum, când viitorul pare mai încețoșat decât oricând și orizontul așteptărilor legitime dispare în lamentații neputincioase iar portofoliul de soluții pare a fi epuizat, este bine să reamintim că au existat și în trecut voci de autoritate care au întrevăzut intrarea lumii la propriu într-o derivă periculoasă.

Pe la jumătatea secolului trecut, un mare economist, este vorba de Karl Polanyi, demonstra în cartea sa „*Marea transformare*” că apariția economiei libere de piață, specifice capitalismului și „autonomizarea” ei față de celelalte domenii ale societății, conduce treptat la **dezintegrarea societății, a națiunii** ca atare, la distrugerea premiselor sale.

Mai recent, însăși biserica a simțit nevoia de a puncta gravitatea crizei: Papa Ioan

al II-lea spunea despre capitalism: „Deficiențele acestui sistem economic care supune pe om robiei lucrurilor, se numesc: **excludere, exploatare, înstrăinare**”. Papa Benedict al XVI-lea pune și el, în spiritul moralei creștine, un diagnostic limpede în mesajul de Crăciun 2008: „O economie al cărui scop nu este omul, care nu pune în centrul ei **demnitatea omului, distruge, în ultimă instanță, fundamentele conviețuirii umane**”.

Diagnozele de mai sus devoalează faptul că, în ultimă instanță, criza ca atare și încercările de soluționare prin veșnica reformare a capitalismului („salvarea civilizației vestice”!?) prin formula globalizării și altor concepte de circumstanță au drept consecință, în fond, **destructurarea și subminarea națiunii** (cel puțin și mai întâi a celor mai mici și mai puțin puternice- vezi și „statele eșuate”) - **a principalului reper și reazem al existenței individului concret și a identității sale**. Cruciada împotriva națiunii, chipurile perimate, se desfășoară pe multiple căi și este susținută de acel **mainstream** mediatic controlat de forțe mondiale oculte și împotriva căruia a te opune înseamnă să-ți atragi o ripostă bine organizată și orchestrată, care recurge, cu predilecție, pentru a anihila orice opinie contrară la acuzația de naționalism. Multinaționalele globalizării, în goana lor după profit, n-au cum să aibă simpatie pentru națiune, ale cărei structuri administrative, granițe și organe abilitate să-i mențină și apere integritatea și suveranitatea reprezintă piedici pentru „libertatea de mișcare a capitalului și a profitului”.

Pe de altă parte, tocmai fenomenele de criză menționate mai sus sunt generate de ignorarea intenționată a **conceptului de națiune**, de neînțelegerea raportului între individ și comunitatea culturală căreia îi aparține numită națiune, care, ca **fenomen și concept antropologic obiectiv și indestructibil, reprezintă matricea**

în care a fost și este mereu turnat însăși **humanul inalienabil/umanitatea** în toată diversitatea și specificitatea sa. De aceea, repetăm, națiunea rămâne reperul central ordonator și director al acțiunii umane. În esență, întreaga desfășurare teoretică de mai jos este menită a susține această afirmație.

Neînțelegerea conceptului da națiune ca și a celui de Europa/Unitate Europeană stă la baza derapajelor apologetilor capitalismului globalizant dar și ai comunismului așezat pe falsa antropologie a lui Marx. De aceea, a pune în centrul preocupărilor teoretice și practice descifrarea și înțelegerea corectă a conceptului de națiune și a celui de Europa este una dintre cele mai înalte priorități ale momentului. Numai astfel vom dispune de cheia înțelegerii nu numai a crizei actuale din lume ci și a celorlalte concepte subsecvente și vom putea avea o busolă sigură pentru evaluarea corectă a perioadei de după 1989, a pericolelor la care a fost și este expusă și națiunea română dar și a căilor de urmat în viitor.

Din păcate, experiența anilor de după 1989 demonstrează că nici la noi și nici în alte state europene aceste concepte nu sunt înțelese pe de-a-ntregul corect, motiv pentru care și unitatea europeană, în forma în care se încearcă realizarea ei – Uniunea Europeană – rămâne o construcție care ar trebui, practic, să fie regândită, întrucât prin filosofia ce-i stă la bază nu este în consonanță ci în contrapunere cu națiunea, statul național, conștiința și identitatea națională.

În ce privește, România, există, după 1989, suficiente experiențe istorice care documentează ratarea, din această cauză, de către decidenții politici autohtoni a unor oportunități istorice de a promova interesului național, ceea ce a antrenat grave consecințe pentru unitatea și integritatea statului național și chiar pentru perpetuarea ființei naționale.

Sinteza de față își propune, tocmai de aceea, să contribuie la reîmprospătarea conceptelor de națiune/stat național/interes național, care, din motive politice sau pur și simplu din ignoranță, fac obiectul unor deformări teoretice și sunt degradate adesea la statutul de slogane electorale demagogice. *Intenția este de a se înțelege fundamentat de ce viitorul și destinul României stă **primordial în apărarea și afirmarea identității naționale prin valorificarea capacității creatoare a națiunii noastre** – premisa decisivă de a ne asuma corect destinul național și european și singurul mod de a rămâne în istorie și după ce formele și modalitățile actuale de integrare europeană vor fi devenit ele însele istorie.*

Dedicarea totală binelui națiunii este o datorie sacră de politică internă și externă, în egală măsură, ceea ce rămâne valabil și în prezent când România are statutul de membră a UE. Politicul ar trebui să fie primul care să identifice și să aplice justa măsură în raportul de interdependență dintre nivelul național și cel european! Recurgerea și la filosofie - demers nu foarte comod - este de neocolit. Tocmai în acest sens, în cele ce urmează, argumentez, ținând seama și de principalele învățăminte ale reunificării Germaniei, eveniment care a adus și o necesară limpezime conceptuală privind națiunea, unitatea național-statală și europeană. Cazul Germaniei îndeosebi, dar și al celorlalte țări est-europene în care a fost răsturnat comunismul, demonstrează că miza principală a acestora a fost, de fapt, una națională și nu aceea a unei libertăți abstracte, indifferente față de nevoile concrete ale individului și folosită ca slogan de serviciu în manipularea opiniei publice. De altfel s-a văzut că după consumarea conflictului Est-Vest, Occidentul „victorios” turbocapitalist a atacat tocmai substanța de bază a națiunilor „eliberate” prin impunerea unor liberalizări și dereglementări globaliste și

a unor privatizări oneroase. Aici, tocmai naționalul/națiunea a apărut ca principal obstacol în calea tăvălugului globalizant. Repetăm, victime devin, în primul rând țările mai mici și slab dezvoltate, inclusiv din rândul „noilor democrații”, dar globalizarea afectează și populația din țările ale căror guverne o promovează.

Pentru toți cei responsabili de destinele națiunii române, trăitoare de acum în două state, unul în UE și celălalt prins în păienjinișul unor interese strategice străine, învățămintele teoretice și practice ale reunificării germane ar trebui să fie de un maxim interes. Accentul principal pe care îl acord aspectelor teoretice, premisa rațiunii practice, urmează cunoscuta maxima a lui Hegel: „Cel mai practic lucru este o bună teorie”.

2. Reunificarea Germaniei - refondarea unității europene

În prezent, este mai puțin conștientizat faptul că fără reunificarea Germaniei, fără restabilirea unității național-statale germane, nu am fi avut avansul notabil înregistrat de construcția europeană, în pofida neajunsurilor care s-au perpetuat. Tocmai pentru că a avut loc sub ochii noștri, reunificarea Germaniei în plin proces de redobândire a unității europene, este importantă prin reconștientizarea unor repere fundamentale privind națiunea și Europa. Pe scurt, lecția bună pe care ne-a oferit-o ar putea fi sintetizată astfel: **o Europă unită nu poate fi compatibilă cu perpetuarea divizării unei națiuni**; națiunea presupune asumarea permanentă a **principiului autodeterminării** și **suveranității depline** (integrarea europeană nu ar trebui să însemne cedarea ci doar delegarea unor prerogative naționale); națiunea și Europa necesită în continuare o limpezire conceptuală urgentă.

Altfel spus: proiectul realizării unității europene nu poate fi asumat decât de state naționale suverane și independen-

te; unitatea națională precede unitatea europeană și este premisa acesteia, dar ambele sunt fețe ale aceleiași medalii.

Nu este deloc întâmplător că, în acest context, gândirea filosofică germană a produs o reflecție temeinică și asupra dialecticii unității Europei pe care a fundamentat-o prin **recuperarea naționalului și plasarea lui la temelia construcției europene**. S-au creat astfel premisele teoretice **inclusiv** pentru regândirea și reșezarea procesului de refacere a unității continentului pe adevăratul lui făgaș.

Acest demers teoretic îl datorăm îndelosebi filosofului german, menționat deja, **Kurt Hübner**¹, care în lucrarea sa „**Das Nationale**” apărută în 1991 în editura Styria, Graz, Viena, Köln a descifrat și fundamentat teoretic conceptele de națiune și Europa. În expunerea de față, în afară de punctele 1, 2 și 10, sintetizez principalele idei ale filosofului german cu intervenții de selectare, formulare și concentrare. Citatele fără nici o altă precizare aparțin filosofului german; structura sintezei aparține subsemnatului, aprecierile personale din restul textului se notează: (tp).

În pofida proiecțiilor oficiale optimiste privind viitorul construcției europene, o mare majoritate de cetățeni național-europeni, nu percep încă Uniunea Europeană ca o posibilă împlinire a unui vis demn de încrederea lor. Deficitele majore de concepție ale proiectului european se

1 Născut la Praga 1921, profesor de filosofie la universitățile din Berlin și Kiel; fost președinte al Societății Germane de Filosofie; membru al Academiei Internaționale de Filosofie a Științelor din Bruxelles. S-a remarcat prin lucrări de referință în domeniul teoriei științelor. A formulat teoria *mulțimii de sisteme istorice*, care explică noțiunea de progres prin armonizarea contradicțiilor inerente acestei mulțimi nu doar pe baza datelor furnizate de revoluțiile științifice succesive (ontologia științei) ci și a unor factori din afara sferei științei și care constituie, în sine, un alt mod de a concepe lumea (ontologia mitului, de ex.) S-a remarcat prin rigoarea și profunzimea lucrărilor sale, fiind preocupat de desțelenirea „cărărilor bătătorite”.

leagă tocmai de neînțelegerea raportului național-european. Pur și simplu nu s-a înțeles că ambițiosul proiect al construcției europene necesită o profundă reflecție asupra culturii și filosofiei europene, pentru a refonda ideea de unitate națională și europeană. Se credea (și încă se crede) că dezvoltarea instituțională (adâncirea integrării) și voința politică ar fi suficiente pentru a face să progreseze unitatea europeană. Rămânea neînțeles gândul lui Jean Monnet, considerat drept unul dintre părinții ideii de Europă unită, exprimat către sfârșitul vieții sale: „*Si c`était à refaire, je commencerais par la culture*”. Acesta conștientiza corect că obiectivul de a se ajunge la unitatea Europei, dincolo de nivelul unei piețe comune, presupunea **forțe de coeziune mai profunde și unsentiment de apartenență comună și de solidaritate** pe care nu le pot oferi reglementările pieței, moneda unică, diversele standardizări, spațiul Schengen etc. Or, numai identificarea și asumarea acestor forțe ar putea spori identificarea cetățenilor național-europeni cu proiectul european ca atare.

Poticnirile frecvente înregistrate de procesul de integrare exprimă, în esență, ciocnirea dintre două linii de gândire, formulate nu întotdeauna explicit: una care ar dori să se acorde prevalență palierului european comunitar în detrimentul celui al statului național și o alta care vede în adâncirea integrării un pericol pentru existența statului național și a identității naționale. **Ambele abordări sunt dificile și exprimă neînțelegerea ce se perpetuează și în prezent privind modul de a concepe statul național.** Dificultățile care apar mai mereu pe parcursul procesului integrării sporesc neîncrederea majorității național-europenilor față de proiect ca atare, **în special din teama de nu-și pierde identitatea.** Marile neînțelegeri ale devenirii europene se proiectează, repetăm, tocmai în jurul **raportului identitar național/european.** În

mod obiectiv, acesta nu poate fi antagonic însă practica și filosofia politică prevalentă în prezent nu țin seamă de acest aspect. Discursul pe tema integrării europene sugerează explicit sau implicit **o falsă și periculoasă dilemă: european versus național sau viceversa.**

3. Filozofie antică versus filosofia politică prevalentă în prezent

În prezent este larg răspândită abordarea potrivit căreia gândirea națională, națiunea și statul național ar aparține miturilor obtuze ale trecutului. De aici s-a ajuns la culpabilizarea și defăimarea acestora ca fiind contestate însăși de istorie. În ignoranța lor, promotorii acestei gândiri nu fac deosebirea între **pervertirea suferită de ideea națională** începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și **ideea de națiune**, care s-a dezvoltat logic din ideea suveranității poporului formulată de iluminism. Semnul egal pus de aceștia între conștiința națională și naționalism a condus la ideea că statul național nu este altceva decât un stat naționalist centralizat, concluzie care nu mai permite întrebarea **ce este o națiune și ce înseamnă să-i aparții** și nici înțelegerea faptului că **naționalul** nu este, în nici un caz, o născocire a secolului al XIX-lea, ci a constituit substanța statului, încă din antichitate. Această abordare închide astfel calea înțelegerii ideii de Național ca și a celei de Europa în adâncimea lor istorică. Or, abia din această perspectivă ni se dezvăluie de ce și în ce formă sunt aceste idei **un element portant al statului modern.** De aceea, apare necesară o incursiune prin istoria filosofiei politice, care ni se relevă ca drama luptei dintre o **gândire abstractă universală** și una **concretă națională.** Abia apoi se va putea înțelege ce este o națiune și ce este Europa și ce înseamnă să le aparții.

Potrivit lui K. Hübner, această falsă dilemă pornește și de la o interpretare total

eronată a lucrării marelui filosof al antichității, Platon, despre stat. Prin gândirea sa abstractă despre stat, Platon făcea ca pe scena istoriei să apară pentru prima dată **gândirea politică abstractă**. Considerând statul în lumina metafizicii sale, Platon a „pierdut din vedere” **unde** se plasează conținutul **concret** al acestuia, anume că, în cazul dat, este un stat al grecilor, adică al atenienilor, spartanilor etc. Filosofia sa politică, a avut mai puțin în vedere existența concretă, individuală a poporului din statul respectiv cât **înrădăcinarea fiecărui om în transcendentă**. (lui Platon nu i se poate reproșa că a neglijat gândirea concretă, el urmărind o cu totul altă demonstrație, anume că, fără raportare la transcendentă, omul nu poate ajunge la cunoașterea adevărată). *Demersul său a avut însă urmări epocale, pentru că a devenit exemplul clasic pentru un stil de filosofie care a marcat întreaga istorie a lumii occidentale, constituind baza filosofiei politice iluministe prevalente în prezent*. În opoziție cu Platon, un alt mare gânditor al antichității, **Aristotel**, a pus bazele paradigmei clasice a **gândirii politice concrete**. El a observat înrădăcinarea originară a statului în mit, precum și importanța constitutivă a mitului pentru sentimentul cetățenilor de apartenență la comunitatea culturală a statului.

*Pe scurt, reținem că filosofia politică abstractă pornește de la **ideea omului privit ca specie**, în timp ce filosofia politică concretă privește omul ca **o ființă adânc înrădăcinată într-o anumită cultură** și prin aceasta într-o comunitate indisolubilă cu alții, o comunitate care își poate avea existența obiectivă și garanția sa numai în stat*. Se prefigura, deci, încă din acele timpuri, o antinomie care avea să domine întreaga istorie ulterioară a filosofiei politice și care va apărea apoi mereu în disputa politică: **„cetățean și stat” sau „națiune și stat”**.

Tot în antichitate, anume în cea română, găsim la **Cicero** și sinteza între cei doi

mari gânditori greci. Cicero, spre deosebire de Platon, nu lasă în final deschisă chestiunea anume **cum** poate deveni efectivă în viața practică ideea lui transcendentă (abstractul) despre stat; el o vede împlinită în bazele istorice ale statului roman întemeiat pe drept (gândirea concretă). Abstractul (generalul și necesarul) este, în același timp, concretul unei culturi naționale (particularul), în care se înrădăcește statul. O astfel de sinteză trimitea peste timp un mesaj care a rămas fără ecou până în zilele noastre.

Pornind de la aceste trei exemple și ținând seama și de elementele ce s-au adăugat, istoria filosofiei europene consemnează că între **gândirea concretă națională și cea abstractă universală a existat dintotdeauna o legătură dialectică, în cursul istoriei ambele etalând avantaje și neajunsuri, soluționarea contradicțiilor dintre ele fiind, în final, o problemă fundamentală a statului modern - piatra de temelie a unității europene**.

4. Națiunea, un concept în evoluție: clarificări preliminare. Problema forțelor de coeziune

Decisivă pentru națiune este **problema forțelor de coeziune**, care-i asigură stabilitatea, durata în timp (propria istorie), „veșnicia”. Neînțelegerea importanței lor pentru statul național opacizează înțelegerea corectă, inclusiv a procesului unității europene. Pentru Aristotel și Cicero toate constituțiile politice își află rădăcinile într-o **comunitate** unită prin obiceiuri, cult, mit, religie sau alte idei călăuzitoare sau că cel puțin trebuie să fie puse în legătură cu o astfel de comunitate. **Modern formulat: o națiune reprezintă, prin urmare, o entitate culturală istorică de sine stătătoare care este supusă unui destin istoric; un destin care, ca și cel al unei persoane, poate fi narat**. (Desigur, marii gânditori ai antichității menționați nu au folosit terminologia modernă: național,

conștiință și identitate națională, națiune, dar, în esență, au avut în vedere tocmai aceste realități, tp). Înțelegă în acest fel, nu numai istoria, spre exemplu, a fiecărui polis grec antic, sau a unui stat modern, ci și cea a altor formațiuni statale (Imperiului Roman antic, Sfântului Imperiu Roman devenit de Națiune Germană) este istoria unei națiuni de sine stătătoare.

O precizare se impune cu necesitate: în timp ce națiunile omogene în care o etnie este majoritară (nu există națiuni 100% omogene etnic) se prezintă ca un **produs natural**, în sensul că începuturile lor se pierd în negura istoriei, la fel ca limba și cultura lor și în sensul că ele trebuie să fi fost preexistente pentru a putea servi drept componente pentru structuri politice mai mari; o entitate politică cum a fost Imperiul Roman universal sau Sfântul Imperiu Roman poate fi considerată tot drept națiune, dar de un fel deosebit căci, în acest caz, avem de a face cu un **produs al unor procese istorice** (politice). O astfel de națiune cuprinde toate celelalte entități naționale ca elemente constitutive suprapunându-li-se, fără a le dizolva. Pentru prezent, o astfel de înțelegere a conceptului de națiune este de interes întrucât și național-europenii din cadrul statelor membre ale UE ar putea deveni, în timp, o **națiune de acest fel deosebit**. În cazul Imperiului Roman antic, cetățenii săi (aparținând unor popoare și culturi diferite) pot fi considerați o națiune a cărei idee culturală comună era *pax romana*, care a asigurat o existență paralelă, conviețuire și amestec ale unor culturi diverse. Dar, în această multiculturalitate s-a produs o relativizare generală a valorilor, o pierdere crescândă de identitate și o *dezrădăcinare progresivă a legăturilor naționale în paguba conștiinței de apartenență a cetățenilor la comunitățile lor naționale restrânse*, ceea ce a pecetluit soarta imperiului.

Ideea culturală sintetizatoare a Sfântului Imperiului Roman (credința comună

în creștinism) se suprapune ideii culturale care definește aceste elemente constitutive, fără a le anula. Spre deosebire de **națiunile naturale**, națiunile de tip „umbrelă”, prin specificul apariției lor - înglobarea națiunilor constitutive adeseori și prin constrângeri politico-militare- devin, în timp, perisabile. Toate imperiile se destramă la un moment dat din motive preponderent interne: ideea lor culturală suprapusă tinde să devină exclusivă, oprind-o pe cea a națiunilor componente (tp). *Înțelegerea prea îngustă a conceptului național și aplicarea lui numai unor entități omogene ar face ca orice discuție despre națiune să conducă spre o pistă falsă: pericol de închistare națională, de delimitare șovină, de posibil refuz al realității concrete a naționalului.*

Continuarea incursiunii în istorie ne relevă falsitatea unui clișeu general, potrivit căruia gândirea națională ar fi fost străină Evului Mediu. Și Renașterea evidențiază procese istorice ce contracarează eroarea că națiunea ar fi o idee târzie, neaprofundată, căreia nu i-ar reveni acea importanță de **ghid ordonator și călăuzitor** în înțelegerea istoriei, în general. *Această perioadă a Evului Mediu este de mare interes pentru prezent pentru că a produs un stat multi-național - Europa, (Sfântul Imperiu Roman devenit Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană tp) în care diferitele națiuni s-au simțit protejate și în siguranță (atât cât se putea în aceea perioadă când conflictele și soluționarea lor erau supuse altor reguli tp).* Desigur, nu se pune problema ca actuala Uniune Europeană să imite paradigma medievală, dar se poate reflecta la ideea de protecție și siguranță a națiunilor componente.

Filozofia politică din vremea Renașterii arată o profundă divizare în domeniul gândirii politice, care nu a fost depășită până în prezent: pe de o parte, se anunța statul național de mai târziu (Machiavelli), pe de altă parte, apare cealaltă idee modernă de

stat considerat **nu ca o funcție a unei națiuni ci ca o funcție a fiecărei persoane în parte, a individului existând doar pentru sine, substanța statului fiind căutată în bunăstarea individului lipsită de orice raportare transcendențială (Bacon).**

Iluminismul s-a remarcat prin încercările raționaliste de a pune bazele statului bunăstării individualiste, principala lui slăbiciune fiind **determinarea anistorică a individului**. Acesta este luat în considerare în general, numai din punct de vedere al condiției sale de a fi om. Ficțiunile imparate ale stării naturale și ale teoriei contractului, de care s-au servit iluminismii, nu pot să escamoteze că în acest fel raportul cetățeanului cu statul este înțeles **numai în aspectul lui exterior**, fără a se vedea **adâncimea legăturii lui intime, existențiale și hotărâtoare pentru soarta sa cu statul din care face parte**. În realitate, apartenența la un popor și stat nu se poate înțelege nicidecum din punct de vedere juridic, **ci ca un destin** care nu poate fi pur și simplu anihilat nici atunci când părăsești statul din motive juridice. În mod eronat, *iluminismii au considerat axiomele dreptului natural necesități ale unei rațiuni umane generale*. Astfel rațiunea considerată a fi absolută a luat doar locul revelației absolute de mai înainte, ceea ce a fost o slăbiciune fundamentală a iluminismului. De aceea, iluminismul este confruntat mereu cu întrebarea obsesivă dar justificată, anume cum pot fi puși la un loc pentru a forma un întreg diferiți indivizi care, în cel mai bun caz se respectă dar, în fond, sunt indiferenți unul față de celălalt, fără ca acest întreg să nu se dizolve numaidecât după aceea. Construită pe temelii slabe, atât **democrația** cât și **dictatura** pot fi postulate, la fel de bine.

5. Filosofia romantică despre stat

Primul care a pus cu toată claritatea problema forțelor de coeziune ale unei națiuni, total ignorată de filosofii statului indi-

vidualist al bunăstării, a fost J.J.Rousseau, dar el nu a rezolvat însă nicidecum problema fundamentală, anume aceea a **raportului dintre individ, națiune și stat**. Este meritul istoric al **filosofiei romantice** despre stat că și-a făcut din întrebarea, devenită între timp inevitabilă, *ce este, de fapt, poporul ca națiune*, după ce acesta a fost ridicat definitiv la rangul de suveran, tema sa centrală și că, în același timp, s-a dedicat în analize sale raportului internațiuni, mai ales în Europa. **Montesquieu** (1689-1755) descoperea că națiunea este de înțeles ca o entitate vie pentru care a găsit în "Spiritul legilor" un concept pregnant, cel de *esprit général*: "Omul este marcat de mai multe lucruri: clima, religia, legile, principiile de guvernare, exemplele trecutului, moravurile, comportamentele; din toate acestea se constituie, ca rezultat, un spirit general". **Pentru prima dată, de la antichitatea lui Aristotel și Cicero, națiunea a fost definită în mod expres ca o comunitate culturală, marcată de realități naturale și istorice.**

Un alt gânditor romantic, J. Möser, 1720-1794, formula un element important al filosofiei romantice a statului și anume **unitatea dintre trecut, prezent și viitor**. **Esprit général** se prezintă la Möser ca o totalitate diferențiată, ca o unitate în diversitatea vieții cetățenești în cadrul căreia totul este interconectat în cadrul unei interdependențe organice și, de aceea, **partea are nevoie de întreg iar întregul de părțile sale**. Și această constatare a devenit mai târziu un **principiu** al filosofiei romantice a statului. Și ca să nu rămânem doar la învățați germani, facem o scurtă trimitere și la **Edmund Burke** (1729-1797) pentru care națiunea, în acest caz cea engleză, ("we English do - we English think - we English have", obișnuia el să repete), este un întreg diferențiat în sine care s-a dezvoltat și afirmat prin istorie și rațiune practică. Și pentru el raportul dintre individ și stat, spre deosebire clară față de Ro-

usseau, mai puțin unul moral-virtuos cât unul aflat natural sub pecetea destinului. Omul își caută locul în cadrul națiunii nu pentru că s-ar cuveni sau că trebuie s-o facă și nici pentru că imperative generale l-ar determina în acest sens, ci pentru că el este născut în ea prin limbă, obiceiuri, religie, tradiție, anumite raporturi juridice, care, toate la un loc, circumscriu o comunitate culturală. Burke formulează mai general și mai filosofic decât Möser, ideea că statul este mai puțin o **comunitate** bazată pe voință **cât una pe tradiție**.

La Herder apare apelul la toleranță față de alte limbi, culturi și națiuni: toate națiunile nu sunt decât **ramuri pe trunchiul umanității**. Nici o națiune nu poate epuiza singură ideea divină de umanitate care se prezintă sub forma a mii de înfățișări. Fiecare națiune nu este decât o fațetă în cadrul unei diversități aflate sub semnul divinității ordonate. În această privință, națiunea este ceva **sacrosanct**, intangibil și trebuie să fie respectată de toate celelalte națiuni, așa cum ea trebuie să le respecte pe acestea.

Filosofia romantică a repudiat orice fel de șovinism, a gândit european, tolerant. „**Toleranța națională pe baza convingerii în valoarea egală, de divinitate voită, a națiunilor ca forme diversificate de exprimare a ideii de creație infinită, care este umanitatea, reprezintă o axiomă a filosofiei romantice a statului**”. Aici găsim clar exprimată sintagma: *Națiunea-matrix humanitas!*

Punctul culminant al filozofiei romantice a statului îl reprezintă gândirea lui **Adam Müller (1779-1829)**. *Dubla natură a omului* este punctul de plecare a gândirii sale politice. Pe de o parte, omul este acest individ separat, **particular**, pe de alta, el este în același timp, prin apartenența sa la o comunitate națională, un **general**, ceva care este definit prin esprit général. Existența civilă și națională reprezintă, pentru el, **generalul**, în care omul

se dezvoltă; existența privată, dimpotrivă, este **particularul**, care îi insuflă viața celei civile. **Numai legătura generală civilă împiedică libertatea să degenereze în arbitrar; numai dezvoltarea privată a personalității împiedică pe om să cadă victimă sclaviei prin general. Statul trebuie să fie conceput numai în raport cu omul înțeles astfel și cu libertatea înțeleasă astfel.**

Neținând seama de această bază antropologică, filosofia iluminismului are în vedere numai individualul și particularul, este oarbă față de esprit général: înțelege greșit statul ca o simplă „instituție de asigurare” sau ca o „societate mercantilă”, îi pune, așadar, la bază exclusiv principiul egoismului.

La fel ca toți ceilalți romantici ai timpului, Müller înțelege națiunea nu ca ceva izolat, existent de sine stătător, ci ca ceva care, în general, poate fi gândit numai în legătură cu alte națiuni. Și el confirmă axioma filosofiei romantice a statului, potrivit căreia **ideea națională și cea universală se condiționează reciproc și formează o unitate indisolubilă**. „Fiecare stat are nevoie permanent de alt stat asemănător, pentru a se împlini, pentru a se recunoaște, pentru a se măsura pe sine. Pentru a putea exista, un stat, un om sunt necesare mai multe state, mai mulți oameni...”, scrie Müller.

În cursul secolului al XIX-lea și apoi și în secolul XX, în condițiile revoluției tehnico-științifice și industriale, s-a produs prevertirea totală a romantismului **în fascism și a iluminismului în leninism-stalinism**. În secolul al XIX-lea, și la alte popoare europene, nu numai la cel german, s-a putut observa dezvoltarea unei conștiințe de sine hipertrofiată și obtuze (Michelet declara Franța drept un cămin al libertății în lume, ba chiar drept un criteriu al națiunii. Mazzini socotea poporul italian drept „sufletul lumii” sau „cuvântul lui Dumnezeu în mijlocul națiunilor” etc. **Perverti-**

rea romantismului sesizabilă aici consta nu numai în această obtuzitate, ci și în aceea că ideea națională, înțeleasă de romantism ca un concept cultural, se banalizează tot mai accentuat ca unul pur politic.

Cu privire la schimbările intervenite în Germania și în Europa de Est în anii 1989-1990, este semnificativ faptul că filozofia politică a prezentului a fost total surprinsă; nu a fost în stare să sesizeze că *ceea ce le-a declanșat nu a fost numai dorul de libertate, democrație și bunăstare, ci și conștiința națională de sine a popoarelor/națiunilor* oprimate. Reunificarea celor două state germane a fost în general posibilă numai prin aceea că oamenii dintr-o parte și din cealaltă a Germaniei s-au înțeles totuși ca o națiune. Or, filozofia politică a prezentului a repudiat în întregime noțiuni ca „popor” sau „națiune”. În vechiul stil al iluminismului nu s-a mai vorbit decât de „societate”. După catastrofele ultimelor războaie mondiale, care au fost puse pe drept pe seama unui naționalism exacerbant și a șovinismului, romantismul nu a mai fost văzut decât în caricatura pervertirilor sale. *Se uitase de mult că statul modern își are rădăcinile sale atât în iluminism cât și în romantism.*

În rezumat, incursiunea în istorie ilustrează întreaga dimensiune a eșecului filozofiei politice actuale de a înțelege problemele națiunii și statului și a raportului individului cu acestea. Pe de altă parte, a rezultat că afirmarea conceptelor de național, identitate națională și națiune s-a datorat îndeosebi filozofiei romantice, mereu preocupată de a realiza o sinteză între gândirea concret națională și cea abstractă universală.

6. Conceptului de națiune din perspectivă științifică

Pentru a înțelege însemnătatea conceptului de națiune în procesul unității europene apare necesară descifrarea lui

cu rigoarea științei. Lămuririle preliminare de natură istorică sunt o premisă în acest sens. Problema identității naționale este una esențială: nimeni nu ar putea concepe să se lepede de ea în schimbul unei identități europene (deocamdată iluzorii), cum se sugerează adesea. Din perspectivă științifică, **identitatea unei națiuni** trebuie considerată un postulat practic necesar pentru conviețuirea socială, la fel cum este identitatea unei persoane individuale. Constatata empirică (Max Weber) potrivit căreia **nu există nici o definiție clară a națiunii** este la fel de puțin o dovadă împotriva dreptului de a presupune *identitatea ei de substanță*, tot așa cum constatarea corespunzătoare că nu există nici o definiție clară a unui individ uman nu spune ceva împotriva *identității sale de substanță* (corporale). *Identitatea unei persoane*, de exemplu, nu poate fi definită limpede și exact prin calitățile acesteia, nici pe orizontala prezentului - *determinarea sincronă* și nici pe verticala timpului scurs - *determinarea diacronă a identității* (surprinde unitatea sa în cursul vieții individului). Fiecare biografie va prezenta, mai mult sau mai puțin, rupturi etc. Identitatea unei persoane, *practic*, trebuie să fie presupusă, deoarece ea este o bază necesară pentru toate relațiile interumane și, de aceea, trebuie considerat un **postulat practic necesar**.

Prin analogie, și națiunea este o persoană, un “megaanthropos”: are un destin individual unic și prezintă o dezvoltare materială și spirituală concordantă - istoria ei/biografia ei. În rezumat: **nu numai identitatea unei persoane ci și cea a unei națiuni este o condiție necesară a conviețuirii umane, un postulat practic**.

Presupunând identitatea națiunii pe baza postulatului practic, națiunea se poate imagina ca fiind determinată de **o mulțime de sisteme istorice de reguli**, care ghidează pe cei ce aparțin acestei națiuni, parțial conștient, parțial inconștient

ent, într-un anumit moment, în acțiunea, exprimarea, gândirea, simțirea și voința lor sau reprezintă orizontul lor nemijlocit cunoscut. Aici se încadrează valori, obiceiuri, cultura, limba, politica, statul, dreptul, religia, economia, arta etc., dacă acestea se manifestă într-un anumit „stil” inconfundabil. Astfel de sisteme de reguli intră în multiple relații, în parte ierarhice, cu alte asemenea sisteme. În această măsură, națiunea posedă **o structură**. Se poate formula următoarea teoremă: **Identitatea unei națiuni este marcată, la un anumit moment, de o mulțime structurată de sisteme de reguli** care marchează în diverse feluri comportamentul indivizilor și grupurilor ca elemente portante ale națiunii. În aceasta constă identitatea ei **sincronă**. Înăuntrul mulțimii de sisteme menționate, între reguli sunt posibile toate raporturile ce pot fi imaginate, inclusiv cele considerate cazuri limită, de contradicție logică și chiar de incommensurabilitate. Ar fi eronat să se înțeleagă că ideea mulțimii de sisteme naționale ar trebui să fie legată de cea a **consistenței logice**. **Postulatul identității națiunii va fi câtuși de puțin clătinat din această cauză așa cum nici postulatul identității persoanei individuale nu va avea de suferit din cauza eventualului ei comportament contradictoriu.**

Identitatea unei națiuni trebuie înțeleasă și în aspectul ei **diacron** tot prin mulțimea de sisteme naționale care o marchează în curgerea ei. Dialectica acestor mulțimi naționale de sisteme ce poate fi formulată în câteva teze. Reținem dintre ele pe cea care interesează mai mult pentru înțelegerea conceptului de națiune: *procesul de schimbare a unei mulțimi de sisteme naționale nu se supune vreunui determinism; Indeterminismul dinamicii mulțimii de sisteme naționale este interpretat drept destin național*. Această interpretare este, ca și identitatea națiunii, **un postulat practic**. Un lucru trebuie văzut cu toată claritatea: *dacă este co-*

rect să se respingă, pe bună dreptate, speculațiile metafizice privind un determinism al istoriei de la un capăt la celălalt al ei (acesta ar fi, spre exemplu, un determinism dialectic à la Hegel sau à la Marx) atunci nu ai altă alegere decât să operezi cu noțiunea de „întâmplare” sau cu cea de „destin”. Experiența umană se decide însă, conștient sau nu, pentru destin. Pentru viața politică și pentru viață, în general, trăirea destinului este nu numai un fenomen antropologic demonstrabil, ci și **o credință care servește vieții, o credință într-o lume cu rost și sens în cel mai adânc fundament al ei, neabandonată jocului orb al întâmplării**.

Destinul, spre deosebire de întâmplare este ca un fel de **garanție a sensului**, întâmplarea nu poate fi așa ceva. În acest sens se poate rezuma: **o națiune se definește prin istoria ei ca destin comun**. Aceasta s-ar putea înțelege ca un comentariu la viziunea intuitivă a lui E. Renan care, într-o conferință pe tema „Qu'est-ce qu'une nation?” (1882), a formulat teza potrivit căreia **„Existența unei națiuni este ... un permanent plebiscit”**. Un plebiscit, pentru că destinul nu este ceva previzibil, ceva de care se poate dispune, astfel încât și voința instinctivă a națiunii de a fi ea însăși se poate paraliza și stinge. Așa, de exemplu, reunificarea Germaniei în 1990 a fost un plebiscit împotriva forțelor politice care s-au obișnuit să șteargă chiar cuvântul „națiune” din vocabularul lor.

7. Fenomenologia identificării naționale

Analiza din punct de vedere științific a națiunii a însemnat clarificarea întrebării **ce** trebuie înțeles prin identitatea unei națiuni și **cum** poate fi fundamentată această identitate. A fost vorba deci de o examinare a națiunii ca **obiect** și, prin aceasta, de examinarea sa **exterioară**. Conceptul de națiune poate fi supus și unei **examinări interioare**, care, în esență, explică **în ce constă** identificarea oamenilor cu

națiunea lor, căror experiențe **interioare** corespunde ea. Examinând partea sa interioară, identitatea națiunii dobândește un alt sens și, prin aceasta, *intră în joc cu totul alte forme de gândire și categorii, pe care știința nu le cunoaște*. Relevarea acestor categorii și a experienței umane interioare implicate este cunoscută ca **fenomenologia identificării naționale**.

Identificarea cu o națiune nu este un act de voință sau de liberă decizie, ci **un destin**. Omul, cu limba sa maternă, cu copilăria și tinerețea sa - toate împreună marcându-l inexorabil - se naște în cadrul unei națiuni. Chiar în cazurile în care omul își schimbă apartenența sa națională, legătura marcată de destin cu națiunea originară nu dispare; nimeni nu-și poate nega originea sa inițială, de care, cu toate schimbările și noile experiențe, rămân marcat pentru toată viața.

Identificarea individului cu națiunea sa urmează dialectica unor categorii pereche care fac posibilă înțelegerea esenței acestei legături. **General și particular:** cetățeanul ca individ se identifică în mod conștient sau inconștient cu națiunea ca *general*, caracteristic tuturor compatrioților săi. Orice francez, german etc. se deosebește de toți ceilalți compatrioți ai săi și totuși toți au în comun faptul de a fi german, francez etc. Aceasta nu înseamnă altceva decât că, în acest caz, *particularul* (acest individ cetățean) și *generalul* (națiunea) nu se deosebesc, ci se contopesc. Fiecare participă integral la identitatea națională generală și în măsura în care aceasta se întâmplă, el este, fără nici o deosebire, general și în postura sa de particular. **Întreg și parte:** națiunea este un întreg. Identificarea individului cu națiunea înseamnă, așadar, *identificarea părții cu întregul*. Este imposibil să extragi ceva din această identificare fără a sacrifica întregul. Națiunea nu poate exista "pe bucăți", tot atât de puțin cum o persoană nu poate exista numai "pe bucăți". **Ideal și mate-**

rial: națiunea este un construct ideal dar ea există și fizic, material prin indivizii care o compun și care se identifică cu ea (ideal) din postura lor de persoane fizice (material). **Trecut și prezent:** identificarea națională se realizează și prin orice eveniment semnificativ al istoriei naționale și orice vestigii ale trecutului. Monumentele, documentele din muzee sau arhive, simboluri, steme, peceți, tezaure, denumirile date unor locuri de importanță națională, toate provenind din epoci trecute, mijlocesc unitatea idealului cu materialul. În materialitatea lor, ele sunt purtătoare ale unor semnificații ideale, mai mult, au capacitatea de a concentra în ele o întreagă lume spirituală și de a o readuce **în prezent**. În prezența lor trăim ceea ce Levi-Strauss numea o **saveure diacronique**, de un fel de gust carnal al trecutului; în aceste obiecte și lucruri **trecutul devine prezent**.

Fenomenologia identificării naționale face posibil ca aceasta - identificarea națională - să fie înțeleasă ca o identificare mitică. Zeii mitici sunt forțe care au o importanță generalizatoare, sunt personificarea unor forțe arhetipale care acționează în individul în care se instalează supunându-l unei anumite tipologie de reguli. Lucrarea forțelor mitice, a divinului vorbește omului dar nu în limba lui ci prin semne cu un mesaj încărcat de mister.

Și națiunea este o personificare și un individ supratemporal cu o semnificație generalizatoare, fără însă ca din acest motiv să fie o divinitate. Și aici este prezentă o componentă misterios-divină. Bine înțeleasă, **apartenența la o națiune este trăită ca destin**. Ideea de destin, spre deosebire de unica ei alternativă - întâmplarea, cuprinde însă deja pe cea a unei **lucrări transcendente**, la care face trimitere și mitul. **Stilul și formele gândirii** sunt și în cazul identificării naționale și în cel al mitului aceleași: *unitatea generalului cu particularul, a întregului cu partea, a*

ceea ce este ideal cu ceea ce este material, unitatea prezentului cu trecutul etc. Individul conștientizează deci identitatea sa inclusiv în manieră mitică.

Conștiința națională mitică are pentru viața politică și culturală, cu deosebire pentru statul național, o importanță practică fundamentală. Un exemplu pertinent pentru felul în care gândirea mitică poate deveni și devine activă într-un mod pe cât de firesc pe atât de logic în cadrul ideilor democratice și a sferei statului de drept ni-l oferă preambulul Legii fundamentale (Constituția) Republicii Federale Germania din 1949 care începea cu următoarele cuvinte:

“Conștient de răspunderea sa în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, animat de voința de a-și păstra unitatea sa națională și statală ... poporul german a hotărât această Lege fundamentală ... pentru a da vieții statale o nouă ordine pentru o perioadă de tranziție. Poporul german a acționat și pentru acei germani cărora nu li s-a permis să-și spună cuvântul. Întregul popor german rămâne mandatat să înfăptuiască unitatea și libertatea Germaniei prin liberă autodeterminare”.

Ca de la sine înțeles, în redactarea Preambulului Legii fundamentale se face referire la identitatea și unitatea poporului german și se deduce de aici dreptul de a vorbi și în numele acelora cărora li s-a refuzat libera exprimare. În acest fel, identitatea mitică a particularului cu generalul, a părții cu întregul este presupusă în mod obiectiv. Prin solemnitatea limbajului folosit, prin invocarea lui Dumnezeu nu se face altceva decât să se apeleze la apartenența comună a tuturor germanilor pecetluită de destin și sustrasă cauzalității profane și hazardului.

Esența întregii desfășurări teoretice de mai sus se cuprinde într-o formulare concludivă în fața căreia toate teoriile de negare a națiunii și statului național se dovedesc a fi simple aberații: **“Ideea na-**

țională, eliberată de pervertirile ei naționaliste, șovine sau rasiale și plasată în conexiune cu toate celelalte idei naționale este, atât în aspectul ei științific, cât și în cel mitic, inatacabilă. Necesitatea politică practică a ideii naționale pentru statul modern, întemeiat pe democrație și suveranitatea poporului și prin aceasta dependent de definiția poporului și a națiunii, și-a găsit, în acest fel, atât fundamentul ei teoretic cât și justificarea ei teoretică”.

8. Perspectivă europeană

Baza teoretică expusă permite încercarea de a formula un răspuns la întrebarea: cum poate fi definit raportul între națiune și Europa. Privită nu numai ca o unitate exterioară, ci și **interioară**, Europa nu poate deci însemna altceva decât că ar trebui înțeleasă ca o **formă de stat multinațional**, a cărei structură ar consta în aceea că o idee națională supraordonată, și anume tocmai aceea a Europei multinaționale, se extinde asupra acelor aparținând națiunilor individuale unite în cadrul ei, fără să le anuleze însă.

Conștiința identității europene se poate baza, în esență, pe statul național definit de forțele de coeziune ale conștiinței naționale, descrise mai sus. Din această conștiință face parte însă, în mod substanțial, conexiunea cu conștiința națională a altor națiuni. Numai în interacțiune, în schimbul fecund, în competiția cu acestea poate să-și găsească o națiune propria sa dezvoltare. Unitatea Europei va fi tocmai de aceea stimulată pentru că ea însăși este o parte integral componentă a identității naționale și un garant al existenței acesteia. De aceea, forțele interne de coeziune ale Europei unite trebuie să fie analoage celor ale națiunii individuale. Cine nu înțelege esența contextului național nu va avea acces nici la esența acelei solidarități supraordonate care constituie temelia unității europene, nu numai superficial, ci și în adâncimea acesteia. Altfel

exprimat: Națiunea și Europa se află una față de cealaltă într-un raport de complementaritate. Europa este o parte componentă integrală a fiecărei din națiunile sale și garantul lor; fiecare din națiunile sale este o parte componentă integrală a Europei;

Factori care afectează negativ formarea conștiinței identității europene (selectiv):

➤ **Structura actuală a instituțiilor europene în sine și modul lor de funcționare (tp):** pun accent pe aspectul exterior al unității și nu pe cel interior: dezvoltarea conștiinței istorice naționale și europene, care să cuprindă cultura și politica și să conducă la recunoașterea unei solidarități de destin; accentuarea tendinței spre centralism, birocratism și uniformism în construcția unității europene cu reversul: creșterea protestului împotriva centrului, decredibilizarea lui, apatia cetățenilor național-europeni, acceptanța redusă a proiectului;

➤ **tendința de reducere a națiunii (a unora) la statutul de națiune de cultură prin slăbirea statului național (tp):** fără a avea expres drept suport statul național, într-o astfel de națiune se va ajunge la relativizarea valorilor proprii, la pierderea de identitate specifică unui multiculturalism nevrotic, cu consecințe nefaste;

➤ **economia așa-zisei piețe libere (capitalismul) (tp):** ca sistem egocentric și antagonic de trebuințe nu poate produce de la sine o astfel de conștiință; situând în prim plan actori anonimi (concerne, proprietate, piață, globalizare etc), respectiv exclusiv maximizarea profitului cu orice preț și nu maximizarea capacității creatoare a omului concret ca premisă a libertății sale, capitalismul destructurează și distruge forțele de coeziune ale națiunii și nu poate fi flamura nici a unității europene; democrația "sfintei" (mari) proprietăți scoate omul (din ce în ce mai mulți oameni) din rosturile sale existențiale, îl

aneantizează; cu un astfel de om nu poate exista nici o națiune adevărată și nici o Europă de viitor;

➤ **drepturile omului în formularea clasică:** principiul lor este un individualism **abstract**, care nesocotește dubla natură a omului de a fi, pe de o parte, o personalitate individuală și, pe altă parte, de a-și găsi și identitatea sa în întregul național; dreptul omului **concret** față de un individ abstract constă în libertatea sa de a avea, în același timp, o existență proprie și una națională. *Adevărata bază a drepturilor omului se sprijină pe dreptul la autodeterminare al popoarelor (articolele 1 și 55 ale Chartei ONU). Numai pe această bază își pot găsi afirmarea lor concretă libertatea de conștiință, de credință, statul de drept, democrația etc.*

➤ **creștinismul:** nu mai este semnul caracteristic al Europei, continentul european nu mai este stăpânit de creștinism, așa cum a fost cazul odinioară;

➤ **o Europă ca global player (tp)** care s-ar lăsa antrenată în aventuri planetare de tipul "coalition of the willing", sub lozinci găunoase pentru export de așa-zise democrație, libertate, drepturi ale omului etc.;

Ideea europeană națională

Fiind produse mentale, conceptele de națiune și Europa trebuie conștientizate în cadrul procesului de instruire în școli și universități, dominate azi de gândirea abstractă. Omul modern care trăiește în plină epocă științifică își va întemeia ideea sa națională pe **istoria națională ca știință**, pe care a învățat-o la școală; în mod similar, și ideea pe care o are despre Europa își va putea afla rădăcinile numai în **istoria europeană**. Dacă ideea europeană, în analogie cu cea națională, se bazează pe o anumită identitate și identificare, atunci **este sarcina oricărei politici vizând realizarea unității europene să cultive și să consolideze conștiința latent existentă a acestei identități** și, în același timp, să tre-

zească din nou și să dezvolte deplin **conștiința istorică națională și europeană**. O conștiință, care să conducă la afirmarea unei solidarități bazate pe un destin comun. Pentru prima dată în istorie există șansa ca unitatea Europei să fie un proces asumat conștient în perspectiva unei „finalități” încărcate de sens uman neperisabil!

A fi european trebuie să devină exact în același fel un destin cum este a fi parte a unei națiuni!

9. Câteva concluzii pentru acțiunea politică

- **o națiune nu „se face” ad-hoc, după bunul plac al unei voințe exterioare** ci rezultă, de-a lungul timpului, dintr-o combustie internă specifică unei comunități umane ținută laolaltă de propriile sale forțe de coeziune și marcată de un destin propriu. Fiind un fenomen antropologic, naționalul/națiunea **nu va înceta niciodată să fie un element constitutiv și portant al oricărui stat**. Din această perspectivă, națiunile sunt supratemporale, au vocația veșniciei; ca să rămână veșnic vie, națiunea presupune reînnoirea permanentă a voinței celor care o compun de a o perpetua; în lipsa acestei voințe colective, o națiune sau alta ar putea chiar ieși din istorie.

- **democrația, libertatea, statul de drept, drepturile (și obligațiile) omului etc.** dobândesc legitimitate numai **prin** și **în** statul conceput ca funcție a națiunii. (Cât de profetic formula S. Bărnăușu: „Adevărata libertate este libertatea națională”). Numai aici își poate găsi rost și împlinire fiecare individ și numai aici indivizii devin „nemuritori”, în sensul că numai națiunea recunoaște/validează, depozitează și perpetuează acolada vieții lor creatoare ca amprentă informatică pentru posteritate. Dimpotrivă, în statul conceput ca funcție a unei sume de indivizi și care face din libertatea acestora decuplată de întregul național (omul în înțeles gene-

ric, abstract) și din bunăstarea lor privată drept unicul scop al său, omul ajunge din sclav al bunăstării sale, sclav, la propriu, al unui sistem social-economic barbar, în care cei lipsiți de „succes” sunt contabilizați la „pierderi colaterale”. Cu alte cuvinte, drepturile omului devin, inexorabil, „cătușele” omului. Cât de profetic avertiza, cu mai bine de două secole în urmă, Alexis de Tocqueville: „Individul care îl va pune în lanțuri (pe acest om rob al bunăstării sale private, n.n) poate apărea curând”;

- **fără națiuni nu poate fi concepută umanitatea și nu poate fi înțeles „mersul lumii”**; fiecare națiune reprezintă o unicitate, orice comparație între ele nu va face decât să releve specificul sacrosanct și neimitabil al fiecăreia, diversitatea națională ca expresie vie a umanității. În nici un caz nu se poate declara una sau mai multe ca fiind „cel mai bun model” și, ca atare, nu se poate transfera de la una la alta ceva ceea ce convine cuiva. De ex., federalismul german, anumite particularități ale Suediei, Finlandei, Spaniei etc. sunt produse ale istoriei neimitabile a națiunilor respective și nu pot fi „lipite” unei alte națiuni, după bunul plac. Raportat la națiune, nu poate fi invocat nici un **precedent** și nici vreun standard european, inexistent, de altfel;

- **națiunile în diversitatea lor reprezintă sursa inepuizabilă de valori, criteriul de validare și finalitatea acestora**. Prin națiune se înțelege nu numai o comunitate culturală umană în curgerea generațiilor și a timpului ci și toate resursele/bunurile materiale și naturale, inclusiv economia și toate celelalte fonduri naționale care sunt marcate profund de spiritul național. Fără ele, o națiune ajunge să „meargă în gol”, să eșueze, în final (vezi privatizările fără noimă, care permit unor indivizi autohtoni sau străini să șantajeze o națiune întreagă și chiar să atenteze la ființa națională). Rațiunea supremă a națiunii este de a se manifesta creator prin toți indivizii care o constituie;

• **naționalul, identitatea națională și conștiința acesteia, în înțelesul corect descifrat de filosoful german menționat, nu pot fi culpabilizate sau făcute responsabile** de fenomene care își au rădăcinile într-un context marcat de cauze ideologice, politice, economice și istorice (ex. imperialismul britanic, colonialismul francez, panslavismul etc). Dispariția acestora, așa cum a demonstrat istoria, nu a condus la dispariția națiunii;

• **definită prin istoria ei ca destin**, națiunea nu este un concept etnic, minoritățile naționale făcând parte integrantă din corpul acesteia, fiind supuse aceluiași destin comun. Teoriile de tipul "nation-building" sunt neștiințifice și aventuriste;

• **Existența statului** - cadrul în care își găsește deplina împlinire națiunea -, nu trebuie să fie periclitată de acțiunile iresponsabile a vreunei forțe politice. Statul nu poate fi nici minimal nici maximal și în nici un caz un „încurcă lume”, ci numai național.

• **Cea mai gravă crimă** ce poate fi comisă împotriva statului național român este anihilarea capacității creatoare a națiunii române, a esenței rostului ei în lume; locul ei în concertul celorlate națiuni este definit exclusiv de performanțele sale în planul creației materiale și spirituale. Și numai în acest fel și indivizii are o compun devin liberi cu adevărat, împlinindu-se pe sine.

• **Predarea istoriei în școli** trebuie radical revizuită, având în vedere rolul deosebit pe care îl are în formarea conștiinței politice, mai ales din punct de vedere național; știința istorică, este și trebuie să fie și o parte a vieții politice. Păstrarea și îngrijirea monumentelor naționale ca repere fundamentale ale identificării cu identitatea națională trebuie să devină o prioritate națională.

• **idealul unității naționale este incompatibil cu ideea de "sacrificiu istoric" național, în clar:** cu acceptarea sau re-

cunoașterea unor amputări a teritoriului național din așa-zise rațiuni superioare, oricum conjuncturale. Eventuala renunțare tacită sau expresă la revenirea la patria mamă a teritoriilor desprinse prin forță și care au făcut parte din trupul țării în virtutea exercitării dreptului la autodeterminare a poporului român, consacrat în dreptul internațional, va șubrezi poziția juridică a României în fața unor pretenții mascate sub lozinci pretins europene. Aspirația politică la revenirea pașnică a acestora nu înseamnă pretenție teritorială. Principiul **Pacta sunt servanda** ar trebui să fie aplicabil numai dacă acestea sunt emanația forței dreptului. **În mod absolut, numai națiunile sunt servanda!;**

• **Revizuirea Constituției României** trebuie să țină seama de înțelegerea corectă a conceptului de națiune și trebuie să vizeze imperativul unității naționale.

• **actuala Uniune Europeană nu epuizează și nici nu exprimă corect ideea de unitate europeană.** Europa trebuie să devină mai mult decât o uniune exterioară și o comunitate de funcționalități, trebuie să evolueze cu necesitate spre o reală și profundă solidaritate spirituală. Unitatea europeană nu este un obiectiv ce ar putea fi dat vreodată la cheie ci trebuie să rămână un șantier deschis permanent, fiecare generație adăugându-i propria contribuție.

După clarificările teoretice de mai sus, apare necesară deschiderea și a altor acolade. Raportate la conceptul de națiune în înțelesul prezentat, cele mai multe concepte ar trebui să intre într-o reparație generală drastică, să fie, practic, refondate: *sens, progres, democrație, umanism, libertate, drepturile omului, regionalizare etc.*

Se circumscriu astfel marea provocare și răspunderea pe care trebuie să și le asume, deopotrivă, intelectualul și omul politic.

COMENTARII REFERITOARE LA DREPTURILE MINORITĂȚILOR NAȚIONALE ȘI PROTEJAREA ACESTORA PRIN REGLEMENTĂRI EUROPENE

Dr. Traian Chindea

Key words: national minorities, rights, European legislation

Comments regarding the rights of national minorities and their protection through European regulations

Abstract: The Frame-convention for the protection of the national minorities in Europe, is the most important instrument of the European Council in the domain of the rights of the national minorities, which has as its basis the Universal Declaration of the Human Rights adopted by the United Nations in 1948, European Convention of the Human Rights and Fundamental Liberty, signed in Rome in 1950, the Declaration of C.S.C.E from Copenhagen from 1990, the Declaration from Vienna of the statesmen and governments of the states, members of the European Council and the Action Plan of the fighting of racism, xenophobia, anti-Semitism and intolerance from 1993, etc.

This international instrument of European origin appeared as a result of the examination of the situation of the national minorities in Europe and from the necessity of assuring large protection of the rights of all the national minorities who are living together with the majority of the populations in the European countries.

Romania, member of the European Council and of the European Union, which represents a significant ethnical and confessional diversity, from the wish to protect the rights of the national minorities, it was the first European country which ratified the Frame-convention including as an instrument of the national policy in the matter of the protection of the minorities, in bilateral treaties done with the neighbour countries, like Hungary in 1996, with Ukrain in 1997, and with Croatia and other states.

EXISTENȚA ÎN ROMÂNIA A MINORITĂȚILOR ETNICE, REALITATE ISTORICĂ

România, membră a Consiliului Europei și a Uniunii Europene, prezintă o semnificativă diversitate etnică și confesională, rezultatele recensământului din 2002 evidențiind prezența, în acest spațiu, a 20 de grupuri etnoculturale, respectiv: maghiari, germani, rromi, albanezi, armeni, bulgari, cehi, croați, evrei, greci, italieni, macedoneni, polonezi, ruși-lipoveni, ruteni, sârbi, slovaci, tătari, turci, ucrainieni etc. - care reprezintă cca. 10% din totalul populației.

Fiecare dintre acestea se confruntă cu probleme specifice, adeseori circumscrise comunităților locale, la fel cum macrosocialul marchează existența tuturor. Deși procentual unele etnii se situează în parametri modești, maghiarii reprezentând 6,6% din populație (1.434.377 locuitori), iar germanii doar 0,3% (60.088 locuitori), ca efect al vicisitudinilor istoriei - prin valorile create de-a lungul timpului, într-un spațiu bine determinat din punct de vedere geografic, au influențat și au modificat profund majoritatea.

Alte grupuri etnoculturale excluse de-a lungul timpului de la beneficiul identității, marcate prin efectul prejudecăților, au fost reunite sub sintagma de „țigani”

(rromi), care, oficial, reprezintă 2,5% din totalul populației (535.250 locuitori), deși o serie de estimări indică faptul că numărul acestora ar fi între 1,5-2 milioane, întrucât mulți și-au asumat calitatea de maghiari ori români, conservând însă o dublă conștiință.

Pe de altă parte, peste 3 milioane de români trăiesc și își desfășoară activitatea în diferite țări europene precum Italia, Spania, Germania, Marea Britanie, Suedia, Ungaria, etc, o parte dintre ei devenind cetățeni ai acestor țări, iar interesul statului român ca drepturile acestora să fie respectate la cei mai înalți parametri, este major.

Ca orice fenomen complex, prezența în România a unor semnificative comunități etnoculturale a generat de-a lungul vremii o varietate mare de atitudini ce au oscilat între limitele cele mai extreme, fără a se fi găsit un echilibru onest firesc, care să se întemeieze pe drepturile fundamentale ale individului, ca fiindă umană nedefinită în baza etniei sau a rasei.

După prăbușirea sistemelor totalitare din Estul și Centrul Europei, afirmarea și impunerea, pe prim plan, a problemei minorităților naționale a devenit o dominantă a organismelor internaționale, a Consiliului Europei, a O.S.C.E., O.N.U. etc., cu toate că suprasolicitarea drepturilor minorităților naționale apare ca o inechitate față de majoritate¹.

În condițiile supralicitării drepturilor minorităților se impun, după părerea noastră, obligații și responsabilități față de România, față de legea fundamentală a țării – Constituția. Exagerarea care se comite la acest început de mileniu este legată de faptul că cei mai mulți se ocupă de drepturile minorităților, omițând sau ignorând să includă și îndatoririle lor

față de țara și comunitățile în care trăiesc², pentru că minoritarilor li se cuvin drepturi egale cu ale majoritarilor, dar nu superioare și nici privilegii.

Pe de altă parte, în România există zone locuite masiv de minoritatea maghiară, precum Harghita (85%) și Covasna (75%) unde românii sunt (numeric) minoritari și unde relațiile interetnice dintre maghiarii majoritari și românii minoritari sunt de dominare, de excludere a românilor din viața socială și culturală. În aceste zone, sub umbrela autonomiei, atât de des invocată, liderii etniei maghiare incită la răsturnarea ordinii constituționale, la ură, la șovinism și la iredentism prin mijloace feudale³.

Din această perspectivă simțim nevoia să facem comentarii asupra Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale în Europa, care este cel mai important instrument internațional al Consiliului Europei în domeniul drepturilor minorităților naționale, și care are ca fundament Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Națiunile Unite în 1948, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, semnată la Roma în 1950, Declarația C.S.C.E. de la Copenhaga din 1990, Declarația de la Viena a șefilor de stat și de guvern a statelor membre a Consiliului Europei și Planul de acțiune asupra combaterii rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței din 1993, etc.

România, din dorința de a proteja drepturile minorităților etnice, a aderat la ma-

1 Maria Cobianuu-Băcanu – Românii în fața provocărilor secolului XXI, Studii și articole, Edit. România pur și simplu, București, 2009, pag. 210;

2 În problema corelării obligatorii a drepturilor minorităților naționale cu obligații și responsabilități față de statul în care trăiesc, salutăm ideea reprezentanților Clubului de la Roma, Alexander King și Bertrand Schneider, care consideră că este necesară completarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, care stă la baza Convenției cadru, cu o Declarație Universală a Obligațiilor și Responsabilităților Omului, pentru că în realitate un drept poate fi asigurat numai dacă există și o obligație corespunzătoare;

3 Constantin Mustăță – România trădată, Edit. Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2010, pag.22;

joritatea instrumentelor internaționale de protecție a drepturilor omului, în sistemul O.N.U. sau în cel al Consiliului Europei, fiind prima țară care a ratificat Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, incluzând-o ca instrument al politicilor naționale în materie de protecție a minorităților, în tratatele bilaterale încheiate cu țările vecine - Ungaria în 1996, Ucraina în 1997, Croația etc.

CÂTEVA COMENTARII PRIVIND ISTORICUL APARIȚIEI CONVENȚIEI CADRU PENTRU PROTECȚIA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE, ÎN EUROPA

Consiliul Europei a examinat situația minorităților naționale în mai multe rânduri, într-o perioadă întinsă pe mai mult de 40 de ani. Încă din primul său an de existență (1949), Adunarea Parlamentară a recunoscut, într-un raport al Comitetului său pentru Probleme Juridice și Administrative, importanța "problemei unei mai largi protecții a drepturilor minorităților naționale".

În 1961, Adunarea Parlamentară a recunoscut includerea, într-un al doilea protocol adițional, a unui articol care să garanteze minorităților naționale anumite drepturi necuprinse în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (C.E.D.O.). Acesta din urmă nu se referă decât la apartenența la o minoritate națională în cadrul clauzei de nediscriminare⁴ și a propus următoarea formulare pentru proiectul de articol privind protecția minorităților naționale:

"Persoanelor aparținând unei minorități naționale nu li se va refuza dreptul, în

comun cu ceilalți membri ai grupului lor **și în măsura în care acesta este compatibil cu ordinea publică**, de a beneficia de propria cultură, de a folosi propria limbă, de a-și înființa școli și de a li se preda în limba pentru care optează, ori de a profesă și practica propria religie."

Comitetul de Experți, care fusese înstructat să examineze dacă este posibilă și dezirabilă elaborarea unui astfel de protocol, și-a suspendat activitățile până când s-a ajuns la o decizie finală în cazurile lingvistice belgiene, privitoare la limba utilizată în educație⁵.

În 1973, comitetul a concluzionat că, din punct de vedere juridic, nu exista o necesitate anume de a face din drepturile minorităților obiectul unui nou protocol la C.E.D.O. Cu toate acestea, experții au opinat că nu există vreun obstacol juridic major în calea adoptării unui astfel de protocol, dacă acesta ar fi considerat recomandabil din alte rațiuni.

Mai recent, Adunarea Parlamentară a recomandat Comitetului Miniștrilor o serie de măsuri politice și juridice, în special redactarea unui protocol sau a unei convenții asupra drepturilor minorităților naționale. Recomandarea nr. 1134 (1990) conține o listă de principii pe care Adunarea Parlamentară le-a considerat necesare protecției minorităților naționale. În octombrie 1991, Comitetul Director pentru Drepturile Omului (C.D.D.O.) a fost însărcinat să examineze, deopotrivă din punct de vedere juridic și politic, condițiile în care Consiliul Europei ar putea întreprinde o activitate în direcția protecției minorităților naționale, ținând seama de lucrările efectuate în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.) și al Națiunilor Unite, precum și de reflecțiile dezvoltate în cadrul Consiliului Europei.

⁴ Art. 14 din Recomandarea nr. 285 din 1961 a Adunării Parlamentare;

⁵ Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 27.07.1968, Seria A, nr. 6.

În mai 1992, Comitetul Miniștrilor a instruit Comitetul Director pentru Drepturile Omului (C.D.D.O.) să examineze posibilitatea formulării unor standarde juridice specifice privitoare la protecția minorităților naționale. În acest scop, Comitetul Director pentru Drepturile Omului (C.D.D.O.) a creat un Comitet de experți (DH-MIN), cărui s-a cerut în cadrul noului mandat stabilit în martie 1993, să propună standarde juridice specifice în acest domeniu, ținând seama de principiile complementarității activității Consiliului Europei și, respectiv a C.S.C.E.

Comitetul Director pentru Drepturile Omului (C.D.D.O.) și Comitetul de experți (DH-MIN) au luat în considerare diverse texte, în special propunerea de convenție europeană pentru protecția minorităților naționale, elaborată de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept,⁶ propunerea Austriei pentru un protocol adițional la C.E.D.O., proiectul protocolului adițional la C.E.D.O.⁷ și alte propuneri.

Această examinare a fost finalizată într-un raport⁸ care a inclus diverse standarde juridice, ce puteau fi adoptate în acest domeniu și instrumentele juridice în care acestea puteau fi prevăzute. În acest context, Comitetul Director pentru Drepturile Omului (C.D.D.O.) a luat act de inexistența consensului asupra interpretării termenului de "minorități naționale".

Pasul decisiv a fost realizat la Viena, în 1993,⁹ la întâlnirea șefilor de stat și de guvern din statele membre ale Consiliului Europei, prilej cu care s-a convenit că minoritățile naționale pe care bulversările istoriei le-au adus și stabilit în Europa trebuie protejate și respectate ca o contribuție la pace și stabilitate.

În mod special, șefii de stat și de guvern au hotărât elaborarea de angajamente juridice privind protecția minorităților naționale,¹⁰ respectiv:

- elaborarea, în timp cât mai scurt, a unei convenții-cadru, care să specifice principiile pe care statele contractante se angajează să le respecte în vederea asigurării protecției minorităților naționale, instrument care să fie, deschis spre semnare și statelor care nu sunt membre;
- începerea activității de elaborare a unui protocol care să completeze Convenția Europeană a Drepturilor Omului în domeniul cultural, prin dispoziții care să garanteze drepturi individuale, în special pentru persoanele aparținând minorităților naționale.

La 4 noiembrie 1993, Comitetul Miniștrilor a creat un Comitet Ad-Hoc pentru Protecția Minorităților Naționale (CAHMIN).¹¹ Mandatul său reflecta deciziile adoptate la Viena și în acest comitet, alături de experți, au participat reprezentanți ai Comitetului Director pentru Drepturile Omului (C.D.D.O.), ai Consiliului pentru Cooperare Culturală (C.D.C.C.), ai Comitetului Director pentru Mass-Media (C.D.M.M.) și ai Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept - iar ca observatori, Înalțul Comisar C.S.C.E. pentru Minorități Naționale și Comisia Comunităților Europene.

La 15 aprilie 1994, Comitetul Ad-Hoc pentru Protecția Minorităților Naționale (CAHMIN) a înaintat un raport interimar¹² Comitetului Miniștrilor, care a fost comunicat Adunării Parlamentare. La cea de-a 94-a sesiune, din luna mai 1994, Comitetul Miniștrilor și-a exprimat satisfacția pentru progresul obținut potrivit man-

6 Așa numita Comisie de la Veneția.

7 Inclus în Recomandarea nr. 1201 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei;

8 Raportul C.C.D.O. către Comitetul Miniștrilor din 08.10.1993;

9 La Summit-ul de la Viena din 8-9.10.1993;

10 Anexa nr. 2 a Declarației de la Summit-ul de la Viena din 09.10.1993;

11 Comitetul CAHMIN a fost alcătuit din experți din statele membre ale Consiliului Europei și și-a început activitatea la sfârșitul lunii ianuarie 1994;

12 Raportul-Dokument nr. 7109 din 15.04.1994;

datului decurgând din Declarația de la Viena. Un anumit număr de prevederi ale Convenției-cadru, necesitând un arbitraj politic, precum și cele referitoare la monitorizarea aplicării au fost redactate de Comitetul Miniștrilor.¹³

La reuniunea sa din 10 - 14 octombrie 1994, Comitetul Ad-Hoc pentru Protecția Minorităților Naționale (CAHMIN) a decis să înainteze proiectul Convenției-cadru Comitetului Miniștrilor¹⁴ care, după adoptare, a fost deschisă spre semnare de către statele membre ale Consiliului European. Convenția –cadru pentru protecția minorităților naționale a fost ratificată de România prin Legea nr. 33 din 29.04.1995.

COMENTARII PUNCTUALE ASUPRA PREVEDERILOR DIN CONȚINUTUL CONVENȚIEI-CADRU

Preambulul enunță rațiunile pentru elaborarea Convenției-cadru și explică unele preocupări de bază ale autorilor săi. Încă din cuvintele introductive desprindem ideea că acest instrument poate fi semnat și ratificat de statele care nu sunt membre ale Consiliului European.¹⁵

Tot preambulul stabilește obiectivul statutar al Consiliului European și metodele prin care acest obiectiv trebuie urmărit: salvagardarea și dezvoltarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Se face, de asemenea, referire la Declarația de la Viena a șefilor de stat și de guvern a statelor membre ale Consiliului European, document care a pus bazele

Convenției-cadru¹⁶. În fapt, textul preambulului se inspiră, într-o largă măsură, din declarație, în special din anexa nr. 2. Același lucru este valabil și în privința opțiunii privind angajamentele incluse în titlurile I și II ale Convenției-cadru. În felul acesta se menționează, de o manieră neexhaustivă, trei alte surse de inspirație pentru conținutul Convenției-cadru respective: Convenția Europeană a Drepturilor Omului și instrumentele Națiunilor Unite și ale C.S.C.E., care conțin angajamente referitoare la protecția minorităților naționale.

Se poate afirma deci că încă din preambul Convenția-cadru reflectă preocuparea Consiliului European și a statelor membre ale acestuia față de punerea în pericol a existenței minorităților naționale și se inspiră din art. 1 paragraful 1 al Declarației Națiunilor Unite asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau entice, religioase și lingvistice.¹⁷

Referirea din preambulul Convenției-cadru la angajamentele C.S.C.E. pertinente, reflectă dorința exprimată în anexa nr. 2 a Declarației de la Viena de a determina Consiliul European să se angajeze să transforme, în măsura cea mai larg posibilă, aceste angajamente politice în obligații juridice. Orientări pentru redactarea Convenției-cadru a furnizat în special Documentul de la Copenhaga.

Penultimul paragraf din preambul enunță principalul obiectiv al Convenției-cadru respectiv asigurarea protecției efective a minorităților naționale și a drepturilor persoanelor aparținând acestor minorități. El subliniază, de asemenea, faptul că **protecția efectivă trebuie asigurată în cadrul statului de drept, respectându-se integritatea teritorială și suveranitatea națională a statelor.**

13 Ședința nr. 517 bis a Delegaților miniștrilor din 07.10.1994;

14 Proiectul Convenției-cadru a fost adoptat de către Consiliul Miniștrilor la cea de a 95-a sesiune din 10.10.1994.

15 A se vedea și art. 27 din Convenția-cadru;

16 Paragraful 5 din Preambulul Convenției-cadru;

17 A se vedea Rezoluția nr. 47/135 adoptată de Adunarea Generală la 18.12.1992;

Scopul paragrafului ultim este de a indica faptul că dispozițiile Convenției-cadru nu sunt direct aplicabile. Acesta nu vizează dreptul și practica părților în materie de încorporare a tratatelor internaționale în dreptul intern.

Scopul principal al art. 1 al Convenției-cadru este acela de a specifica că protecția minorităților naționale, care formează o parte integrantă a protecției drepturilor omului, nu intră în domeniul rezervat al statelor. Precizarea că această protecție "face parte integrantă din protecția internațională a drepturilor omului", apreciem că nu conferă nici un fel de competență de interpretare a Convenției-cadru de către organele instituite prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Articolul se referă la protecția minorităților naționale și ca atare și la drepturile și libertățile persoanelor aparținând unor astfel de minorități. **Această distincție și diferență în formulare indică în mod clar faptul că nu se are în vedere recunoașterea de drepturi colective minorităților naționale** (vom reveni cu comentariul la art. 3). Părțile recunosc, totuși, faptul că protecția unei minorități naționale poate fi obținută decât prin protecția drepturilor persoanelor aparținând unei asemenea minorități.¹⁸

Articolul 2 al Convenției-cadru enunță un set de principii ce guvernează aplicarea acestei convenții. El se inspiră, între altele, din Declarația Națiunilor Unite asupra principiilor de drept internațional privind relațiile amicale și cooperarea dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite.

Principiile menționate în acest articol au o natură generală, dar au o relevanță aparte pentru domeniul acoperit de Convenția-cadru.

Articolul 3 conține două principii distincte, dar legate între ele, prevăzute în

două paragrafe. Primul paragraf **garantează**, în primul rând; **oricărei persoane aparținând unei minorități naționale, libertatea să aleagă dacă să fie tratată sau nu ca atare**. Această dispoziție lasă fiecărei asemenea persoane opțiunea de a decide dacă dorește sau nu să beneficieze sau nu de protecția decurgând din principiile Convenției-cadru.

Așa cum se poate observa, **acceptatea Convenției-cadru nu implică dreptul vreunui individ de a alege arbitrar să aparțină oricărei minorități naționale**. Alegerea subiectivă a individului este inseparabil legată de criterii obiective, relevante pentru identitatea persoanei.

Tot acest paragraf prevede, în plus, că nici un dezavantaj nu trebuie să rezulte din libera opțiune pe care o garantează, ori din exercițiul drepturilor legate de acesta. Această prevedere are drept obiectiv să asigure că beneficiul libertății de alegere nu va face obiectul unor atingeri indirecte.

Al doilea paragraf prevede că **drepturile și libertățile ce decurg din principiile Convenției-cadru pot fi exercitate individual sau în comun cu alții**. El recunoaște, astfel, posibilitatea exercitării în comun a acelor drepturi și libertăți, **ceea ce este distinct de noțiunea de drepturi colective**. În acest context, în opinia noastră, termenul "alții" trebuie înțeles în cel mai larg sens posibil, incluzând persoane aparținând aceleiași minorități naționale, altei minorități naționale ori majorității.

Articolul 4 asigură aplicabilitatea principiilor egalității și nediscriminării pentru persoanele aparținând minorităților naționale. Dispozițiile acestui articol trebuie interpretate în contextul Convenției-cadru. Paragraful 1 exprimă în manieră clasică principiile egalității și nediscriminării.

În paragraful 2 se arată că **promovarea egalității depline și efective între persoanele unei minorități naționale și cele aparținând majorității poate im-**

¹⁸ A se vedea Rezoluția nr.2625(XXV) din 24.10.1970 a Adunării Generale a Consiliului Europei;

pune adoptarea, de către părți, de măsuri speciale, care țin seama de condițiile specifice persoanelor respective.

Astfel de măsuri trebuie să fie adecvate, adică să fie în conformitate cu principiul proporționalității, pentru a evita încălcarea drepturilor altora, precum și discriminarea altora.

Principiul impune, printre altele, ca aceste măsuri să nu fie extinse, în timp și sferă de aplicare, dincolo de ceea ce este necesar în vederea realizării obiectivului egalității depline și efective.

Totodată se poate observa că paragraful și de altfel **Convenția-cadru nu conține nici o prevedere distinctă, care să trateze în mod special principiul șanșelor egale.** O astfel de includere nu a fost considerată necesară, din moment ce se deduce din conținutul paragrafului. Principiul nediscriminării are aceeași abordare ca și principiul egalității depline și efective și se aplică și la libertatea de mișcare.

Al treilea paragraf exprimă clar faptul că **măsurile speciale arătate** în paragraful 2 **nu trebuie considerate ca aducând atingere principiilor egalității și nediscriminării.** Obiectivul acestui paragraf este de a asigura persoanelor aparținând minorităților naționale egalitatea efectivă cu persoanele aparținând majorității.

Articolul 5 vizează, în esență, să asigure că persoanele aparținând minorităților naționale pot să-și mențină și să-și dezvolte cultura lor și că pot să-și păstreze identitatea¹⁹.

Paragraful 1 al acestui articol face referire directă la obligația de a promova condițiile necesare în această privință. El enumeră elementele esențiale pentru identitatea unei minorități naționale.

Această dispoziție nu implică faptul că orice diferență etnică, culturală,

lingvistică ori religioasă conduce în mod necesar la crearea de minorități naționale²⁰.

În acest context, **referirea la tradiții nu implică aprobarea sau acceptarea unor practici contrare dreptului național sau standardelor internaționale. Practicile tradiționale își găsesc limitele în exigențele ordinii publice.**

Scopul paragrafului 2 al acestui articol este acela de a proteja persoanele aparținând minorităților naționale împotriva asimilării contrare voinței lor. **Acesta nu interzice asimilarea voluntară, dar nici nu împiedică părțile să adopte măsuri în cadrul politicii lor generale de integrare.**

El recunoaște, astfel, importanța coeziunii sociale și reflectă dorința, exprimată în preambul, de a vedea în diversitatea culturală o sursă, ca și un factor, nu de divizare, ci de îmbogățite a fiecărei societăți.

Articolul 6 este expresia preocupărilor afirmate în Declarația de la Viena²¹.

Paragraful 1 al acestui articol subliniază **spiritul de toleranță și dialogul intercultural și indică importanța promovării, de către părți, a respectului reciproc, înțelegerii și cooperării între toți cei care trăiesc pe teritoriul lor.**

În vederea întăririi coeziunii sociale, paragraful stipulează promovarea toleranței și a dialogului intercultural, prin eliminarea barierelor dintre persoanele aparținând grupurilor etnice, culturale, lingvistice și religioase și încurajează organizațiile și mișcările interculturale, care caută să promoveze respectul și înțelegerea reciprocă și să integreze aceste persoane în societate, în condițiile păstrării identității lor.

20 A se vedea Raportul întâlnirii la nivel de experți de la Geneva, din 1991, Secțiunea a II-a, paragraful 4;

21 Anexa nr. 3 la Declarația și Planul de acțiune asupra combaterii rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței;

19 Explicația este implicită și, în substanța ei, face trimitere la documentele similare în materie, între care Declarația Universală asupra Drepturilor Omului;

Paragraful 2 al articolului se inspiră din Documentul de la Copenhaga²², care **protejează toate persoanele care pot fi victime ale amenințărilor ori actelor de discriminare, ale ostilității sau violenței, indiferent de sursa unor astfel de amenințări sau acte.**

Articolul 7 prin teza sa principală garantează respectul față de dreptul oricărei persoane aparținând unei minorități naționale la libertățile fundamentale. Aceste libertăți au, desigur, natură universală, adică se aplică tuturor persoanelor, indiferent dacă aparțin unei minorități naționale sau nu²³, dar ele sunt în mod particular pertinente protecției minorităților naționale.

Această prevedere poate implica pentru părți anumite obligații pozitive pentru protejarea libertăților arătate împotriva unor încălcări care nu rezultă din acțiuni ale statului. Posibilitatea ca astfel de obligații pozitive să decurgă din Convenția Europeană a Drepturilor Omului sunt prevăzute în preambulul Convenției-cadru și a fost recunoscută și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Articolul 8 conține reguli mai detaliate pentru protecția libertății religioase și combină mai multe elemente din câteva paragrafe ale Documentului de la Copenhaga, într-o singură dispoziție²⁴. Libertatea religioasă se aplică de altfel tuturor persoanelor și de aceasta trebuie să beneficieze și persoanele aparținând minorităților naționale. Dată fiind importanța acestei libertăți în prezentul context, a apărut în mod special oportun să i se dea o atenție aparte.

Articolul 9 cuprinde reguli mai detaliate pentru protecția libertății de expresie.

Paragraful 1 a acestui articol, încă în prima sa propoziție, preia modelul din art. 10 al Convenției Europene a Drepturilor Omului²⁵, care se referă în special la libertatea de a primi și a comunica informații și idei în limba minoritară.

În a doua propoziție, acest paragraf, conține angajamentul de a asigura ca, în accesul la mijloacele de informare, să nu se producă discriminări. **Expresia „în cadrul sistemului lor legal” a fost inserată în vederea respectării dispozițiilor constituționale ale părților care pot limita accesul la mijloacele de informare.**

Paragraful 2 are drept model tot art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului²⁶, care privește regimul de autorizare a întreprinderilor de radio sonor, televiziune sau cinema, care trebuie să fie nediscriminatoriu și să fie bazat pe criterii obiective.

Includerea acestor condiții²⁷ a fost considerată importantă pentru un instrument internațional destinat să protejeze persoanele aparținând minorităților naționale.

Paragraful 3 în prima frază tratează înființarea și utilizarea mijloacelor de informare scrisă și conține un angajament esențialmente negativ, în timp ce fraza a doua este formulată de o manieră mai flexibilă, punând accentul asupra unei obligații pozitive în domeniul radioului sonor²⁸ și al televiziunii²⁹.

22 Paragraful 40.2 al Documentului C.S.C.E. de la Copenhaga;

23 Art. 9, 10 și 11 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;

24 Paragrafele 32.2, 32.2 și 32.6 ale Documentului C.S.C.E. de la Copenhaga;

25 Cea de a doua propoziție a art. 10 paragraful 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;

26 Cea de a treia propoziție a art. 10 paragraful 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;

27 Aceste condiții nu sunt expres menționate în cea de-a treia propoziție a art. 10 paragraful 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;

28 Cuvintele radiou sonor, nu figurează în fraza corespondentă din art. 10 paragraful 1 al Convenției Europene a Drepturilor Omului și aceasta nu face decât să reflecte terminologia modernă neimplicând nici o diferență de substanță față de art. 10;

29 De exemplu atribuirea de frecvențe;

Această distincție ține de relativa penurie a frecvențelor disponibile și de necesitatea reglementării în domeniul radiodifuziunii. Nu a fost operată o referință explicită la dreptul persoanelor aparținând unei minorități naționale de a căuta fonduri pentru crearea de mijloace de informare, întrucât acest drept a fost considerat de la sine înțeles.

Paragraful 4 subliniază necesitatea măsurilor speciale, destinate atât facilitării accesului persoanelor aparținând minorităților naționale la mijloacele de informare, cât și promovării toleranței și pluralismului cultural.

Măsurile vizate prin acest paragraf ar putea consta, de pildă, în alocarea de fonduri pentru difuzarea de emisiuni sau producerea de programe tratând probleme care interesează minoritatea și/sau de natură să permită dialogul între grupuri, ori să încurajeze, sub rezerva principului independenței editoriale, editorii sau radiodifuzorii, să permită minorităților naționale accesul la mijloacele lor de informare.

Articolul 10 prevede recunoașterea dreptului oricărei persoane aparținând unei minorități naționale de a folosi liber și fără ingerințe limba sa minoritară în locuri publice și în raporturile cu autoritățile administrative.

Paragraful 1 al acestui articol prevede că folosirea limbii minoritare constituie pentru persoanele aparținând unei minorități naționale, unul dintre mijloacele principale pentru afirmarea și păstrarea identității și un mijloc de exercitare a libertății de expresie a acestor persoane. În public semnifică, de exemplu, într-un loc public, în exterior, în prezența altor persoane.

Paragraful 2 prevede posibilitatea folosirii limbii minoritate de către persoanele aparținând unei minorități naționale, în raporturile cu autoritățile administrative, în funcție de nevoile reale.

Acest paragraf nu **reglementează toate relațiile dintre indivizii aparținând unei minorități naționale și autoritățile publice ci sunt vizate numai autoritățile administrative.**

Ținând seama de posibilele dificultăți de ordin financiar, administrativ, îndeosebi în domeniul militar și tehnic, legate de folosirea limbii minoritare în raporturile dintre persoanele aparținând minorităților naționale și autoritățile administrative, această prevedere a fost formulată de o manieră foarte flexibilă, lăsând părților o importantă marjă de apreciere.

Astfel, potrivit acestui paragraf, părțile vor depune eforturi pentru **asigurarea, în măsura posibilului**, a folosirii unei limbi minoritare în raporturile cu autoritățile administrative.

Existența unei nevoi reale se evaluează de către fiecare stat care are minorități naționale, pe baza unor criterii obiective. Deși statele trebuie să depună toate eforturile în vederea aplicării acestui principiu, **formularea „în măsura posibilului” indică faptul că diverși factori, îndeosebi resursele financiare pot fi luați în considerare.**

Obligațiile părților referitoare la folosirea limbilor minoritare nu afectează, în nici un fel, statutul limbii sau limbilor oficiale ale țării respective. Mai mult, Convenția-cadru, în mod deliberat, nu definește ariile locuite tradițional sau în număr mare de persoanele aparținând minorităților naționale.

S-a considerat preferabilă adoptarea unei formulări mai flexibile, care să îngăduie luarea în considerare a condițiilor particulare fiecărei țări parte la Convenția-cadru. **Termenul „locuite tradițional” nu se referă la minorități istorice, ci numai la acelea care încă trăiesc în aceleași arie geografică.**

Paragraful 3 se bazează pe anumite prevederi din Convenția Europeană a

Drepturilor Omului³⁰ și nu depășește garanțiile conținute în aceste articole.

Articolul 11 reglementează **folosirea alfabetului limbilor oficiale pentru scrierea numelui unei persoane aparținând unei minorități naționale**, dreptul de a expune în limba minoritară însemne, inscripții și alte informații cu caracter privat și posibilitatea utilizării limbii minoritare pentru denumirile locale.

Paragraful 1 al acestui articol arată că în funcție de implicațiile practice ale obligației de folosire a alfabetului limbii oficiale pentru scrierea numelui unei persoane aparținând unei minorități naționale, prevederea este formulată în așa fel încât să permită țărilor părți la Convenția-cadru **să o aplice în lumina propriilor circumstanțe** particulare.

Persoanele care au fost forțate să renunțe la numele lor originare, ori ale căror nume au fost schimbate prin forță ar trebui să aibă posibilitatea de a reveni la acestea, sub rezerva abuzului de drept și schimbărilor de nume în scopuri frauduloase. **Sistemele juridice ale țărilor părți vor respecta, în această privință, principiile internaționale** referitoare la protecția minorităților naționale.

Paragraful 2 privește dreptul individului de a expune în limba sa minoritară însemne, inscripții și alte informații cu caracter privat, vizibile în public. **Aceasta nu exclude, desigur, posibilitatea de a se cere persoanelor aparținând minorităților naționale să utilizeze deopotrivă limba oficială și/sau alte limbi minoritare. Expresia „cu caracter privat” se referă la tot ceea ce nu are caracter oficial.**

Paragraful 3 încurajează posibilitatea utilizării și a limbii minoritare pentru denumirile locale, pentru denumirile străzilor și alte indicații topografice destinate publicului. Astfel **„statele vor putea apli-**

ca această dispoziție ținând seama de condițiile lor specifice și de sistemul lor juridic, inclusiv, atunci când este cazul, de acordurile cu alte state; în domeniul acoperit de această prevedere, se înțelege că părțile nu sunt supuse nici unui fel de obligație de a încheia acorduri cu alte state”.

Această prevedere nu implică nici o recunoaștere oficială a denumirilor locale în limbile minoritare.

Articolul 12 se referă la cunoașterea **deopotrivă a culturii, istoriei, a limbii și a religiei minorităților naționale și ale majorității** și la egalitatea de șanse în accesul la educație.

Paragraful 1 vizează să promoveze, într-o perspectivă interculturală, cunoașterea culturii, a istoriei, a limbii și a religiei, deopotrivă ale minorităților naționale și ale majorității. **Obiectivul este acela de a crea un climat de toleranță și de dialog.**³¹

Paragraful 2 cuprinde prevederi referitoare la egalitatea de șanse în accesul la educație a persoanelor aparținând minorităților naționale. Cuvintele “acces la manualele școlare” includ publicarea de manuale școlare în limbile minorităților naționale și achiziționarea lor din alte țări. Angajamentul de promovare a egalității de șanse în accesul la educație, la toate nivelurile, pentru persoanele aparținând minorităților naționale reflectă o preocupare exprimată în Declarația de la Viena.

Articolul 13 se referă la dreptul de a crea și de a administra de către minoritățile naționale propriile instituții private de învățământ.

Paragraful 1 cuprinde angajamentul părților de a recunoaște persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul de a crea și de a administra instituții private

30 Art. 5 și 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;

31 A se vedea Preambulul Convenției –cadru și anexa nr. II la Declarația de la Viena a șefilor de stat și de guvern

de învățământ și de formare profesională. **Acest angajament este formulat sub rezerva sistemului educativ din fiecare țară** parte la Convenția-cadru, în special a reglementării din materia învățământului obligatoriu.

Instituțiile vizate în acest paragraf vor putea fi supuse aceluiași **controale ca și celelalte instituții, în special în ceea ce privește calitatea învățământului**. Condițiile de învățământ odată îndeplinite, este important ca diplomele acordate să fie recunoscute oficial. Legislația națională relevantă trebuie să se bazeze pe criterii obiective și să respecte principiul nediscriminării.

Paragraful 2 stipulează că exercițiul dreptului vizat prin paragraful 1 **nu implică nici o obligație financiară în sarcina statului parte la Convenția-cadru**, dar nici nu exclude posibilitatea unei astfel de contribuții.

Articolul 14 se referă la dreptul persoanelor aparținând unei minorități naționale de a studia și de a se instrui în limba sa minoritară.

Paragraful 1 cuprinde angajamentul părților de a recunoaște oricărei persoane aparținând unei minorități naționale dreptul de a învăța în limba sa minoritară ca principal mijloc prin care aceste persoane își pot afirma și păstra identitatea. Acest drept nu comportă nici un fel de excepție.³²

Paragraful 2 se referă la învățarea limbii minoritare și la învățământul în această limbă. **Recunoscând posibilele dificultăți financiare, administrative și tehnice, legate de învățarea ori educația în limbile minoritare, această prevedere a fost formulată foarte flexibil, lăsând părților o marjă importantă de apreciere.**

Obligația de a face eforturi pentru a asigura învățarea ori educația în limbile

minoritare este supusă mai multor condiții; în special trebuie **să existe o “cere-re suficientă” din partea persoanelor aparținând respectivelor minorități naționale**³³.

De asemenea **textul evită în mod deliberat să definească termenul de “cere-re suficientă”**, ceea ce reprezintă o formulare flexibilă, permițând părților să țină seama de condițiile particulare ale țărilor lor. **Părțile au latitudinea de a alege mijloacele și aranjamentele pentru asigurarea unei astfel de educații, ținând seama de particularitățile sistemului lor educațional.**

Alternativele la care se referă acest paragraf “posibilități corespunzătoare de învățare a limbii minoritare ori de a primi o educație în această limbă” nu se exclud reciproc. Chiar dacă paragraful nu obligă statele să le înfăptuiască pe ambele, formularea nu împiedică statele părți să asigure atât învățarea limbii minoritare, cât și educația în limba minoritară.

Educația bilingvă poate reprezenta unul din mijloacele de realizare a obiectivului urmărit prin această prevedere. Obligația decurgând din această dispoziție ar putea fi extinsă la educația preșcolară.

Paragraful 3 prevede că **posibilitățile de predare a limbii minoritare sau de primire a unei educații în această limbă nu aduc atingere învățării limbii oficiale, ori educației în această limbă. Întrădevăr cunoașterea limbii oficiale constituie un factor al coeziunii și al integrării sociale.** Statele în care există mai mult decât o limbă oficială vor reglementa problemele specifice pe care aplicarea acestei dispoziții le va antrena.

Articolul 15 solicită părților să creeze condițiile necesare efectivei participări a persoanelor aparținând minorităților

32 Acest paragraf nu implică nici o obligație pozitivă, în special de natură financiară, pentru stat;

33 Așa cum se poate constata, formularea în măsura posibilului indică faptul că o astfel de educație depinde de resursele de care dispune partea interesată;

naționale la viața culturală, socială și economică și la treburile publice, în special la cele care le privesc direct.³⁴

De asemenea are obiectiv primordial să încurajeze **egalitatea reală între persoanele aparținând minorităților naționale și cele care fac parte din majoritate.**

În vederea creării condițiilor necesare unei astfel de participări a persoanelor aparținând minorităților naționale, părțile ar putea promova – în cadrul sistemului lor constituțional – între altele, următoarele măsuri:

- consultarea cu aceste persoane, prin intermediul unor proceduri corespunzătoare, și în special, prin intermediul instituțiilor reprezentative ale acestora, atunci când părțile au în vedere adoptarea de măsuri legislative ori administrative care le-ar putea afecta direct;
- implicarea acestor persoane în pregătirea, aplicarea și evaluarea planurilor și a programelor de dezvoltare naționale și regionale, care le-ar putea afecta direct;
- elaborarea de studii, în cooperare cu aceste persoane, pentru evaluarea posibilului impact al activităților de dezvoltare proiectate asupra lor;
- participarea efectivă a persoanelor aparținând minorităților naționale la procesele de luare a deciziilor și la organele alese, la nivel național și local;
- forme descentralizate și locale de administrație.

Articolul 16 are scopul de a oferi protecție împotriva măsurilor care modifică proporțiile populației în ariile locuite de persoane aparținând minorităților naționale și care vizează restrângerea drepturilor și libertăților ce decurg din Convenția-cadru³⁵.

34 George Sorell – Carta privind limbile minoritare în context european, Edt. Prima, Paris 2000, pag. 86;

35 Exemple de astfel de măsuri ar putea fi expre-

Articolul interzice numai măsurile care vizează restrângerea drepturilor și libertăților ce decurg din Convenția-cadru. **S-a considerat imposibilă extinderea interdicției pentru măsuri care au drept efect restrângerea unor astfel de drepturi și libertăți, din moment ce, uneori, astfel de măsuri pot fi deplin justificate și legitime**³⁶.

Articolul 17 cuprinde două angajamente importante pentru menținerea și dezvoltarea culturii persoanelor aparținând unei minorități naționale și pentru păstrarea identității lor.

Paragraful 1 tratează dreptul de a stabili și a menține contacte libere și pașnice peste frontiere, iar paragraful 2 protejează dreptul de a participa la activitățile organizațiilor neguvernamentale.

Așa cum se poate constata prevederile acestui articol se bazează în bună măsură pe unele paragrafe din Documentul de la Copenhaga³⁷. **Credem că nu a fost considerată necesară includerea unei prevederi explicite asupra dreptului de a stabili și menține contacte înăuntrul teritoriului unui stat**, apreciindu-se că aspectul este corespunzător acoperit prin alte dispoziții ale Convenției-cadru³⁸.

Articolul 18 încurajează părțile să încheie, în afară de instrumentele internaționale deja existente, acolo unde condițiile specifice o justifică, acorduri bilaterale și multilaterale pentru protecția minorităților naționale. Astfel de acorduri și cooperarea respectivă sunt importante pentru promovarea toleranței, prosperității, stabilității și păcii³⁹.

pierea, evacuarea și expulzările, ori redesenarea delimitărilor administrative în vederea restrângerii unor astfel de drepturi și libertăți;

36 Un exemplu îl poate constitui, mutarea locuitorilor unei așezări în vederea construirii unui baraj;

37 Paragrafele 32.4 și 32.6 din Documentul C.S.C.E. de la Copenhaga;

38 Art. 7 din Convenția-cadru privitor la libertate de întrunire și asociere.

39 Declarația de la Viena și anexa nr. II la aceasta;

Paragraful 1 al acestui articol prevede că acorduri bilaterale și multilaterale pentru protecția minorităților naționale pot fi încheiate în domeniile culturii, educației și informației.

Paragraful 2 indică importanța cooperării transfrontaliere în domeniu și precizează că schimbul de informații între state constituie un important instrument pentru promovarea înțelegerii și încrederii reciproce. Cooperarea transfrontalieră prezintă avantajul de a permite adaptarea aranjamentelor la dorințele și trebuințele persoanelor aparținând minorităților naționale.

Articolul 19 prevede posibilitatea limitărilor, restricțiilor sau a derogărilor. Atunci când angajamentele incluse în Convenția-cadru au un echivalent în alte instrumente juridice internaționale, îndeosebi în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, sunt premise numai limitările, restricțiile ori derogările prevăzute în acele instrumente, iar când nu au un echivalent în alte instrumente juridice internaționale, sunt pertinente respectivelor angajamente.

Articolul 20 precizează **că persoanelor aparținând minorităților naționale li se cere să respecte Constituția națională și legislația națională**. Cu toate acestea, în mod cert, respectiva referire la legislația națională nu îndreptățește statele părți să ignore prevederile Convenției-cadru. **Persoanele care aparțin minorităților naționale dintr-un stat trebuie, de asemenea, să respecte drepturile altora**⁴⁰.

Articolul 21 subliniază importanța principiilor fundamentale ale dreptului internațional și specifică faptul că protecția

persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conformă acestor principii.

Articolul 22 enunță un principiu bine cunoscut constând în a asigura persoanelor aparținând minorităților naționale beneficiul oricărei legislații relevante din domeniul drepturilor omului, naționale ori internaționale, care le este mai favorabilă. Baza acestui articol o constituie Convenția Europeană a Drepturilor Omului⁴¹.

Articolul 23 tratează raportul dintre Convenția-cadru și Convenția Europeană a Drepturilor Omului, la care se face referire și în preambul. Dintr-o atare perspectivă, Convenția-cadru nu poate, în nici o circumstanță, să modifice drepturile și libertățile garantate prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Pe de altă parte, drepturile și libertățile enunțate în Convenția-cadru, care fac obiectul unei prevederi corespondente din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, trebuie interpretate în conformitate cu aceasta din urmă.

Articolele 24-26 menționează, fără echivoc, că "în vederea urmăririi aplicării Convenției-cadru, Comitetul **Miniștrilor este însărcinat să vegheze la transpunerea în practică a acesteia de către părțile contractante**. Comitetul Miniștrilor va fixa modalitățile de participare la mecanismul de supraveghere a aplicării de către părțile care nu sunt membre ale Consiliului Europei. Fiecare parte va transmite Secretariatului general, pe bază periodică, și ori de câte ori Comitetul Miniștrilor o solicită, informații relevante pentru aplicarea Convenției-cadru. Secretariatul general va transmite aceste informații Comitetului Miniștrilor".

Totuși primul raport, al cărui scop este de a furniza informații complete asupra măsurilor legislative și de altă natură

40 În opinia noastră, în această privință, se poate face referire la situațiile în care persoanele aparținând minorităților naționale reprezintă o minoritate la nivel național, dar alcătuiesc majoritatea într-o anumită zonă a statului, precum județele Harghita și Covasna din România.

41 Art. 60 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului;

adoptate de către părți pentru a pune în aplicare angajamentele enunțate în Convenția-cadru, trebuie depuse într-un an de la data intrării în vigoare a Convenției-cadru în privința respectivelor părți. Scopul rapoartelor ulterioare va fi acela de completare a informațiilor cuprinse în primul raport

În vederea asigurării eficienței urmăririi aplicării Convenției-cadru, se prevede crearea unui comitet consultativ. Sarcina acestui comitet consultativ va fi aceea de a asista Comitetul Miniștrilor în evaluarea adecvării măsurilor adoptate de către o parte pentru a pune în aplicare principiile enunțate în Convenția-cadru.

Comitetul Miniștrilor este cel care va fixa, într-un interval de un an de la intrarea în vigoare a Convenției-cadru, compunerea și procedurile comitetului consultativ, ai cărui membri trebuie să aibă o experiență recunoscută în domeniul protecției minorităților naționale.

Urmărirea aplicării Convenției-cadru se va face, în măsura posibilului, în condiții de transparență. În această privință, ar fi recomandabilă luarea în considerare a posibilității de publicare a rapoartelor și a altor anexe rezultate din această monitorizare.

Articolele 27-32 sunt articole finale și sunt fondate pe clauzele finale-model pentru convențiile și acordurile încheiate în cadrul Consiliului Europei. Nu a fost inclus nici un articol privind rezervele; rezervele pot fi formulate în măsura în care acestea sunt premise de dreptul internațional. Aceste articole nu necesită vreun comentariu deosebit.

Convenția-cadru este deschisă pentru semnare de către statele membre ale Consiliului Europei și, la inițiativa Comitetului Miniștrilor, de către alte state. Prevederile țin seama de Declarația de la Viena, potrivit căreia Convenția-cadru trebuie să fie deschisă spre semnare deopotrivă statelor care nu sunt membre⁴².

42 Anexa nr. II la Declarația de la Viena a Întâlnirii la nivel înalt a Consiliului Europei

CONSIDERAȚII GENERALE REFERITOARE LA PROIECTUL DE LEGE PRIVIND STATUTUL MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA

Dr. Codrin Dumitru Munteanu

Key words: Romania, national minorities, draft bill

General considerations regarding the draft bill of National Minorities Status from Romania

Abstract: The scientific approach to the issue of national minorities, an old but always topical, can not be achieved only through an interdisciplinary approach of interest while, at least, history, law, politics, sociology and psychology. One such study is equally complex, delicate and difficult. To identify legal and factual realities of this specific field and the formulation of scientifically sound conclusions, are essential elements such as: rigorous and objective assessment of research, knowledge and understanding of historical developments, political and legal, and the posting of any form of bias or preconceived opinions.

From a historical, political and legal perspective but not only, main conclusions of the study reveals a clear distinction between the individual rights of persons belonging to national minorities and collective rights and different forms of political autonomy.

The study shows that only the individual rights of persons belonging to national minorities know a devotion to international law, while, project of law to the national minorities status in Romania purpose is enshrining the collective rights and the granting of some form of political autonomy for national minorities, go beyond the international legale and the Romanian Constitution.

SCURT ISTORIC ȘI CLARIFICĂRI CONCEPTUALE PRIVIND PRO- BLEMATICA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Abordarea științifică a chestiunii minorităților naționale, o problemă veche dar mereu de actualitate, nu poate fi realizată decât printr-un demers interdisciplinar care interesează concomitent, cel puțin, istoria, dreptul, politica, sociologia și psihologia. Un astfel de studiu, este deopotrivă complex, delicat și dificil. Pentru identificarea realităților de fapt și de drept specifice acestui domeniu dar și formularea unor concluzii fundamentate științific, sunt esențiale elemente precum:

cercetarea riguroasă și aprecierea obiectivă, cunoașterea și înțelegerea evoluțiilor istorice, politice și juridice, precum și dețășarea de orice formă de subiectivism ori puncte de vedere preconcepute.

Pentru a facilita o analiză obiectivă și riguroasă a temei ce face obiectul prezentului material se impun cu necesitate expunerea unor considerații istorice, clarificarea unor concepte, prezentarea generală a statusului juridic intern și internațional legat de minoritățile naționale și o serie de demersuri, inițiative și declarații care au precedat proiectul de lege privind statutul minorităților naționale din România, parte dintre acestea urmând a fi prezentate în chiar prezenta secțiune introductivă.

Din punct de vedere istoric, primele instituții de ocrotire a drepturilor minorităților, considerate mai degrabă religioase decât etnice, le regăsim încă din antichitate, în Imperiul Roman, cu referire la evrei. Acestora li se permitea exercitarea în cadrul comunității a dreptului mozaic și dreptul de a-și păstra tradițiile proprii. Este de amintit în context și tratatul intervenit între Imperiul Bizantin și Persia în secolul XI prin care, cele două mari imperii, se angajau să respecte drepturile religioase ale minorităților existente pe teritoriul lor.¹ Un sistem de protecție, având ca izvor tot minoritățile considerate din punct de vedere religios, este regăsit în Evul Mediu, în Imperiul Otoman, cu referire la ortodocși, armeni și evrei, odată cu crearea „millet-urilor” de către sultanul Mohamed al II-lea.²

Cu referire la evrei, în Confederația Germană și, cu referire la polonezi, în Imperiul Țarist, bazele unui sistem de protecție a minorităților naționale au fost puse în cadrul Congresului de la Viena din 1815.

Din rațiuni ce țineau mai degrabă de concesiile făcute în scopul salvării de la dezintegrare a Imperiului austro-ungar decât de recunoașterea unor drepturi, la începutul secolului al XX – lea, se conturează propuneri și soluții față de revendicările tot mai efervescente ale națiunilor înglobate imperiului. În acest context politic și istoric se naște *principiul autonomiei personale*, enunțat de Karl Renner în lucrarea *Lupta națiunilor austriece* publicată în 1912 dar și argumente în favoarea *autonomiei culturale* pe fondul transformării Imperiului într-un stat federal de naționalități, structurat în corporații de

autoadministrații naționale dotate cu organe reprezentative alese prin sufragiu universal, direct și constituite pe *principiul personalității*,³ principiu ce rezidă în dreptul persoanelor de a își declara liber apartenența națională.

Constituirea după finalul Primului Război Mondial de noi state, în baza *principiului naționalităților*, ulterior înlocuit cu *dreptul popoarelor la autodeterminare*, a condus pentru prima oară în mod articulat la consacrarea unor sisteme de protecție internațională a minorităților naționale, regăsite pe teritoriul acestor state. Creată în 1920, Liga Națiunilor este prima organizație internațională care stabilește un regim instituțional legal pentru protecția interguvernamentală a drepturilor unor categorii de persoane.⁴ Sistemul de protecție a minorităților controlat de Liga Națiunilor a fost instituit prin tratate bilaterale cu statele învinse nou-create sau care și-au întregit teritoriul, sau prin declarații unilaterale ale statelor ce solicitau admiterea în Ligă.⁵ Drepturile astfel asumate sub auspiciile Ligii Națiunilor au fost recunoscute și consacrate ulterior ca *drepturi individuale ale persoanelor aparținând minorităților naționale* de către Organizația Națiunilor Unite.⁶

În contextul mai sus amintit, în perioada interbelică apar în literatura de specia-

1 A se vedea I. Diaconu, *Minoritățile. Statut, Perspective*, Editura Institutului European pentru drepturile omului, București, 1996, p. 21.

2 „Millet-urile” au fost create în secolul al II – lea și au fost menținute până în secolul XX și constituiau o formă de autoguvernare, sub conducerea liderilor religioși, și având competențe în domeniul organizării educației, religiei, justiției, etc. pentru membrii respectivelor comunități religioase.

3 A se vedea J. Hannak, *Karl Renner und seine Zeit*, Viena, Europe Verlag, 1965, p. 401 – 410.

4 J. Herman, *Protecția internațională a drepturilor minorităților naționale în cadrul Ligii Națiunilor: lecțiile istoriei*, în RRDO nr. 12/1996, p. 42.

5 M.R. Prisacariu, *Statutul juridic al minorităților naționale*, Editura C.H. Beck, București, 2010, p. 67.

6 În conținutul acestor drepturi sunt regăsite: dreptul la viață și libertate, egalitatea în drepturi civile și politice fără nicio discriminare, libertatea utilizării limbii materne în relațiile private, în comerț, în presă, în reuniuni publice, în instituțiile de educație ale grupurilor minoritare, dreptul de a înființa, conduce și controla asemenea instituții pe cheltuiala lor în zonele în care cetățenii minoritari aveau o pondere considerabilă, alocarea de fonduri publice în favoarea minorităților.

litate primele distincții între drepturile omului și drepturile minorităților dar și discuțiile referitoare la caracterul individual sau colectiv al acestora din urmă. Controversa, drepturi individuale sau drepturi colective, a fost tranșată de organisme internaționale interbelice în favoarea drepturilor individuale. În principiu, în perioada interbelică, sistemul de protecție a persoanelor aparținând minorităților naționale a constat în obligația cu caracter negativ a statelor de a nu iniția și derula politici de asimilare forțată ori discriminare, considerându-se că aceste măsuri sunt suficiente pentru împiedicarea pierderii identității etnice a cetățenilor aparținând minorităților naționale.

După cel de al Doilea Război Mondial, conceptul de protecție a persoanelor aparținând minorităților naționale capătă consistență prin faptul că obligațiilor negative ale statelor de a se abține de la acte de asimilare și/sau discriminare i se suprapun obligații pozitive, constând în măsuri active de protejare și dezvoltare a minorităților naționale. În această evoluție se poate identifica o trece de la *principiul nediscriminării la principiul egalității*.⁷

Astfel, în timp, în mod excepțional și numai pentru situațiile în care egalitatea cetățenilor aparținând minorităților naționale cu cetățenii aparținând majorității nu poate fi realizată doar prin garanții de nediscriminare, sa fundamentat conceptul potrivit căruia măsurile non-discriminatorii pot fi completate cu *măsuri speciale*, în cadrul unui *tratament (regim) preferențial* ori, în cazuri excepționale, prin măsuri de *discriminare pozitivă*. Literatura de specialitate a distins între noțiunea de discriminare pozitivă văzută ca un ansamblu de măsuri care urmăresc

atingerea deplină a egalității și care se justifică doar pe durata determinată, până la atingerea scopului propus și măsurile speciale, care includ și măsurile de tratament preferențial, care se aplică în principiu pe durata nelimitată.⁸ O distincție esențială cu consecințe importante este făcută și de către dreptul comunitar în sensul că, spre deosebire de discriminarea pozitivă care presupune acordarea unei preferințe automate și absolute membrilor grupului minoritar, măsurile speciale și tratamentul preferențial vizează doar garantarea egalității depline și efective, permițând ca aprecierea să se facă în concret de la caz la caz.⁹

Noțiunea de discriminare pozitivă nu este folosită în documentele juridice internaționale. Patru concluzii preliminare pot fi formulate la acest moment:

a) nefiind utilizată și cu atât mai puțin reglementată de acte juridice internaționale, discriminarea pozitivă nu incumbă statelor cu caracter obligatoriu, recurgerea la măsuri de discriminare pozitivă fiind deci la latitudinea statelor;

b) sistemul de protecție a persoanelor aparținând minorităților naționale este construit pe două componente: obligații cu caracter negativ de a se abține de la implementarea unor politici de asimilare forțată sau discriminare și, respectiv, obligații cu caracter pozitiv constând în măsuri active de protecție care presupun adoptarea de acte normative și constituirea de organisme statale în scopul prevenirii și sancționării oricăror forme de discriminare, precum și alocarea de fonduri pentru

⁷ În esență, principiul egalității, consacrat și de Constituția României prin art. 4, alin. (2), art. 16, alin. (1) și indirect prin alte articole privește egalitatea de șansă și tratament.

⁸ A. Năstase, R. Miga Beșteliu, B. Aurescu, I. Donciu, *Protecting Minorities in the Future Europe*, Editura Monitorul Oficial, 2002, p. 64 și urm.

⁹ *The application of the Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*, European Commission, Bruxelles, 30.10.2006, Doc. COM (2006) 643, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0643en01.pdf

finanțarea unor măsuri și instituții din sfera lingvistică, culturală sau religioasă.

c) constituind o excepție de la principiul nediscriminării, discriminarea pozitivă, măsurile speciale și/sau tratamentul preferențial, sunt de strictă interpretare și aplicare, neputând fi interpretate extensiv.

d) discriminarea pozitivă, măsurile speciale și/sau tratamentul preferențial țin de sfera *drepturilor individuale* sau, cel mult, *a drepturilor individuale exercitate în comun* și nu de sfera *drepturilor colective*.

Distincția între drepturi individuale și drepturi colective este esențială. Așa cum s-a arătat, drepturile individuale țin de sfera non discriminării, a egalității de șansă și tratament a tuturor cetățenilor dintr-un stat, indiferent de originea lor etnică, având în conținutul lor pârgarii, mecanisme și garanții și de protejare și dezvoltare a identității etnice a beneficiarilor. Drepturile individuale cunosc o consacrare expresă la nivelul dreptului internațional și, cu unele diferențe, mai mult sau mai puțin semnificative, după caz, sunt recunoscute și garantate în dreptul intern al statelor lumii. Spre deosebire de drepturile individuale, drepturile colective au următoarele principale particularități:

a) drepturile colective presupun recunoașterea și acordarea de jure sau de facto a *autonomiei politice* a minorităților, instituție diferită de tratamentul preferențial, aspect asupra căruia vom revenii în cele ce urmează;

b) drepturile colective se află într-o legătură organică cu *dreptul la autodeterminare* specific popoarelor;¹⁰

10 În considerarea acestei realități, acordarea de drepturi colective minorităților naționale presupune fie un început de recunoaștere a minorităților naționale ca popor, beneficiar al dreptului la autodeterminare, fie extinderea dreptului la autodeterminare și la minoritățile naționale.

c) minoritatea națională devine persoană juridică de drept public¹¹ și își organizează organisme proprii investite cu autoritate de stat, la rândul lor persoane juridice de drept public;

d) națiunea civică, alcătuită din totalitatea cetățenilor statului, indiferent de originea rasială și/sau etnică, dispare prin divizarea pe criteriu etnic.¹² Locul națiunii civice este luat de *naționalitățile și/sau minoritățile etnice*, persoane juridice de drept public și elemente constitutive ale statului alături de națiunea majoritară totodată.¹³ Limita considerării unei comunității etnice ca minoritate, națiune sau popor este extrem de volatilă, putându-se impune oricând în timp, într-un caz dat, oricare dintre aceste noțiuni.¹⁴

Această situație generează la rândul său o serie de subconsecințe:

d1) indiferent dacă este sau nu definit ca atare, statul capătă sub aspect organizatoric caracterul de stat multinațional;

d2) popoarele/națiunile sunt beneficiare ale dreptului la autodeterminare.¹⁵

11 În perioadă interbelică, tratatele internaționale născute sub auspiciile Societății Națiunilor au respins conceptul de drepturi colective și, respectiv considerarea minorităților ca entitate colectivă, acordarea în favoarea acestora a personalității juridice și recunoașterea lor ca subiect de drept public. În schimb, așa cum s-a precizat a fost instituit în sistem de protecție internațională a drepturilor minorităților naționale, definite ca drepturi individuale.

12 Este de menționat aici că sensul civic/politic și nu sensul etnic al națiunii este agreat de majoritatea statelor Europei dintre care amintim: Franța, Germania, Norvegia, Danemarca, Suedia, Turcia, Albania, Georgia, Belgia, Spania, Estonia, Bulgaria, Slovacia, Cehia, România.

13 În statele care au îmbrățișat conceptul națiunii civice, alături de *teritoriu și suveranitate, populația* în ansamblul ei, incluzând toți cetățenii indiferent de rasă, naționalitate etc., este considerată element constitutiv al statului.

14 Doctrina, jurisprudența ori dreptul internațional nu au convenit asupra unor definiții care să distingă clar între conceptele de popor și minoritate.

15 Unii autori fac vorbire și de *dreptul la autodeterminare al minorităților*. Acest concept a fost explicat ca fiind diferit de dreptul la autodeterminare al popoarelor deoarece presupune doar *autodeterminarea*

Acestea pot invoca oricând acest drept în raport cu statul în care sunt recunoscute.

e) sfera raporturilor juridice directe dintre stat și cetățenii aparținând minorităților naționale cunoaște o limitare consistentă, organele minorităților naționale interpunându-se ca intermediari în cadrul acestor raporturi.¹⁶

Spre deosebire de drepturile individuale ale persoanelor aparținând minorităților naționale, reglementate ori incluse în diferite acte juridice internaționale¹⁷ și

fundamentate în conținutul acestora pe principiile nediscriminării și al egalității de tratament, drepturile colective, consecință a recunoașterii autonomiei politice a minorităților naționale, nu cunosc o consacrare în normativitatea internațională sau sunt respinse expres prin tratatele între diferite state¹⁸. În mod similar, nici autonomia politică nu face obiectul unor asemenea documente.

În dreptul intern al statelor, în privința minorităților naționale, întâlnim o paletă diversă de abordări care oscilează între limite extreme: refuzul de a accepta conceptul de minoritate națională (Franța, Grecia) și organizarea statului conform doleanțelor minorităților naționale și crearea unui stat federal, multinațional (Elveția). Sistemul de protecție al minorităților naționale oscilează la rândul său de la sisteme bazate pe principiul nediscriminării

internă, limitată la componenta internă a dreptului la autodeterminare care privește strict relațiile dintre membrii colectivității și lipsită de componenta externă referitoare la raporturile colectivității cu alte structuri: statul, organizații internaționale, etc, – G. Andreescu, *Autodeterminarea minorităților naționale*, în RRDO nr. 12/1996, p. 28. Această opinie nu a fost însă acceptată de doctrină în principal pe considerentul că cele două componente, internă și externă, nu pot fi disociate – T. Drăganu, *Câteva considerații în legătură cu o discuție privitoare la presupusele drepturi colective ale minorităților naționale*, în RRDO nr. 19/2000; M.R. Prisacariu, *op. cit.* p. 103.

16 **Populația** unui stat este formată din cetățeni și persoane fără cetățenie. Cetățeanul este individul legat de stat printr-o *legătură juridică* denumită *cetățenie*, care presupune un complex de drepturi și obligații între cetățean și stat specifice acestei calități. În situația acordării de drepturi colective, o parte importantă a raporturilor juridice dintre stat și cetățenii săi aparținând minorităților naționale vor fi întrerupte prin interpunerea în cadrul acestor raporturi a organelor aparținând minorităților naționale.

17 A se vedea în acest sens: *Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale* adoptată de Comitetul Miniștrilor din cadrul Consiliului Europei la 10 noiembrie 1994, *Declarația privind drepturile persoanelor care fac parte din minorități naționale sau etnice, lingvistice și religioase* adoptată de Adunarea generală a ONU la 18 decembrie 1992, *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* adoptat de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966, *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare* adoptată de Consiliul Europei la 5 noiembrie 1992, *Directiva nr. 43 din 29 iunie 2000 relativă la punerea în practică a principiului egalității de tratament între persoane, fără distincție de rasă sau origine etnică a uniunii Europene* (Directiva rasială) – în acord cu Directiva rasială România a adoptat O.G. nr. 137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 99 din 8 februarie 2007, *Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare*, adoptată

și deschisă de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979, *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* din 2007, *Convenția europeană a drepturilor omului și libertăților fundamentale*, adoptată de Consiliul Europei la 4 noiembrie 1950, *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948, *Carta Națiunilor Unite* semnată la la 26 iunie 1945, la încheierea Conferinței Națiunilor Unite pentru Organizația Internațională.

18 Este de amintit în context că, inclusiv mult invocata Recomandare nr. 1201/1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, lipsită de altfel de caracter obligatoriu și asupra căreia Consiliul de Miniștri nu și-a formulat o poziție, prevede drepturi individuale suplimentare și nu drepturi colective. Recomandarea 1201/1993 a fost inclusă în *Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate între România și Republica Ungară* din 16 septembrie 1996, publicat în monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 250 din 16 octombrie 1996 cu rezerva că: „Părțile contractante sunt de acord că recomandarea 1201/1993 nu se referă la drepturi colective și nici nu obligă părțile contractante să acorde persoanelor respective dreptul la un statut special de autonomie teritorială bazată pe criterii etnice”. Pe de altă parte, Tratatul similar dintre Republica Slovacă și Republica Ungară, a fost votat de Parlamentul Slovac împreună cu o Declarație prin care, în mod expres, se refuză conceptul de drepturi colective precum și orice inițiative de creare a unor structuri autonome sau a unor statute individuale întemeiate pe criterii etnice.

sau al tratamentului preferențial, subsu-mante categoriei drepturilor individuale, la drepturi colective. Într-o clasificare¹⁹, sistemele de protecție a persoanelor minorităților naționale au fost clasificate astfel: *libertăți culturale*, asimilate drepturilor universale ale omului, aplicabile egal tuturor cetățenilor unui stat, indiferent de apartenența lor la majoritate sau minorități; în acest caz vorbim de principiul non discriminării, *drepturi de recunoaștere publică*, circumscrise *tratamentul preferențial*, și în conținutul cărora regăsim atât drepturi individuale cât și drepturi cu caracteristică colectivă precum reprezentarea din oficiu a minorităților în autoritățile publice; întinderea acestor din urmă drepturi diferă în raport de categoria autorității publice în care se rezervă astfel de locuri: legislativ, executiv, organe jurisdicționale, etc. și, *autonomia politică (auto-guvernarea)*.

În genere, *autonomia*, a fost definită în literatura de specialitate ca libertatea de a guverna prin norme sau legi proprii.²⁰

Conceptul de autonomie poate avea două accepțiuni. *Stricto sensu*, autonomia locală este limitată la forme de autonomie administrativă și financiară, în strânsă legătură cu aplicarea *principiului descentralizării*, ca principiu de organizare a administrației publice. *Lato sensu*, noțiunea de autonomie este definită ca *autonomie politică* și include: *autonomia personală*, respectiv, *autonomia teritorială*. Diferențele dintre aceste două forme de autonomii sunt esențiale prin prisma a cel puțin două considerente: În primul rând, în cazul celor din urmă forme de autonomie, așa cum s-a arătat în cadrul discuțiilor pe marginea drepturilor colective, comunitățile autonome, constituite pe criterii

etnice ori pe alte criterii, sunt dotate cu personalitate juridică și își organizează autorități și instituții proprii. În al doilea rând, spre deosebire de autonomia locală în cazul căreia organele centrale ale statului, prin norme juridice cadru, stabilesc modalitățile generale de gestionare a treburilor publice locale, în cazul aceluiași din urmă forme de autonomie, astfel de norme lipsesc sau sunt mult diluate. Documentele juridice internaționale reglementează exclusiv autonomia locală.²¹

Autonomia politică este diferită de tratamentul preferențial a persoanelor aparținând minorităților naționale, limitat la acordarea de drepturi menite să protejeze și să dezvolte identitatea etnică a beneficiarilor. Aceasta deoarece autonomia politică excede scopului tratamentului preferențial și presupune acordarea personalității juridice de drept public minorităților naționale precum și înființarea de organisme ale minorităților naționale dotate cu personalitate juridică și autoritate de stat, după caz, legislative, executive, jurisdicționale, culturale, educaționale etc., fapt care dezvoltă o partajare a suveranității statului cu corporațiile de drept public ale minorităților naționale.

Funcție de domeniile în care această partajare a suveranității intervine, funcție de întinderea autorității cu care sunt dotate minoritățile naționale și organismele acestora, dar mai ales funcție de calea de realizare, autonomia politică, se clasifică în:

a) autonomie personală, realizată prin divizarea populației în comunități naționale/etnice etc. distincte, organizate ca persoane juridice de drept public;

b) autonomie teritorială, rezultat al organizării teritoriului statului astfel încât minoritățile să devină majorități în plan teritorial:

19 A se vedea R. Baubock, „Territorial or cultural autonomy for national minorities”, studiu prezentat la Academia din Viena la 22 decembrie 2001.

20 S. Tamaș, *Dicționar politic*, Ed. Academiei, București, 1993, p. 25.

21 A se vedea *Carta Europeană a Autonomiei Locale*, adoptată de Consiliul Europei la 15 octombrie 1985.

Autonomia personală este cunoscută și sub denumirile de *autonomie culturală*, *autonomie demografică* sau *federalism personal*.²² Autonomia personală este văzută ca acea situație în care cetățeanul unui stat, membru al unei minorități naționale, indiferent dacă trăiește într-o comunitate compactă sau nu, își alege o auto-administrație la nivel național, împuternicită să ia decizii în problemele referitoare la minorități în domenii precum educația, cultura, informația.²³ Față de reticența statelor lumii de a implementa o asemenea formă de autonomie, conceptul de autonomie personală capătă un caracter abstract de teorie politică, juridică, administrativă, statele în care un asemenea concept a fost implementat reprezentând excepții²⁴.

22 Federalismul personal a fost definit ca un principiu care face din apartenența la o comunitate națională un drept individual și îi conferă colectivității drepturi colective. S. Pierre-Caps, *Federalismul Personal*, în Revista Altera nr. 8/1998, p. 4.

23 E. Torzok, vicepreședinte al Oficiului Guvernamental al Maghiarilor de Peste Hotare din Ungaria, la *Seminarul Internațional relația minorităților – majoritate. Modele Europene*, organizat de centrul Intercultural al Ligii Pro Europa, 1-3 mai, 1996 la Târgu Mureș, discurs publicat în revista Altera nr. 5/1996, p. 5.

24 Un astfel de exemplu poate fi chiar România care, prin Decretul – Lege din noiembrie 1940 a obligat toți cetățenii români da naționalitate germană să facă parte din *Grupul Etnic German*, respectiv Partidul Muncitoresc Naționalist – Socialist ca reprezentant al regimului lui Adolf Hitler în România. Un exemplu contemporan este cel al Estoniei care a adoptat în anul 1993 Legea privind autonomia culturală a minorităților naționale. În baza acestei legi, persoanelor rusofone fără cetățenie estoniană și fără acces la cetățenia estoniană, considerați ca fiind străini rezidenți în Estonia, li se recunoaște dreptul de a participa la activități legate de identitatea națională, culturală și etnică, fără a avea însă dreptul de a alege ori de a fi aleși în instituțiile cu atribuții în acest domeniu. O Lege a minorităților naționale care încurajează constituirea minorităților în persoane juridice de drept public, exclusiv la nivel local, a fost adoptată de Ungaria în anul 1993. În situația Ungariei, se impun două observații: a) problema minorităților naționale în Ungaria este nesemnificativ datorită procentului mic al acestora. Legea în cauză apare mai degrabă ca un model și reper pentru statele vecine care găzduiesc persoane

Autonomia teritorială a fost definită ca un statut special acordat unei zone care permite locuitorilor acesteia să-și rezolve singuri problemele proprii prin legislație, guvernare, administrare și jurisdicție proprie²⁵.

La fel ca în cazul autonomiei personale, autonomia teritorială nu cunoaște o consacrare în dreptul internațional.

PROIECTUL DE LEGE PRIVIND STATUTUL MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA. ANALIZĂ CRITICĂ

2.1. Principalele inițiative și proiecte anterioare proiectului de lege privind Statutul minorităților naționale

Inițierea proiectului de lege privind Statutul minorităților naționale din anul 2005 a fost precedată începând cu anul 1990 de o serie de inițiative care se întind de la recunoașterea altor drepturi individuale ale persoanelor aparținând minorităților naționale decât cele deja reglementate până la acordarea autonomiei teritoriale pe criterii etnice, sub denumirea de *ținutul secuiesc*²⁶, unei regiuni care ar urma să

aparținând minorității naționale; b) fenomenul etnobusiness (declararea unor persoane de naționalitate maghiară drept persoane aparținând minorităților naționale și recunoașterea organizațiilor acestora de către Republica Ungară ca fiind corporațiile minorităților naționale) alterează până la anulare eventualele beneficii ale legii. Unele elemente de autonomie culturală pot fi identificate în *regimul proporționalității* din Tirolul de Sud.

25 C. Pann, *Dreptul la autonomie al grupurilor etnice din Europa*, revista Altera, nr. 1/1995, p. 55.

26 În maghiară în original *Székegyföld*, traducerea exactă fiind *pământul secuiesc* și nu *sintagma ținutul secuiesc* utilizată în limba română în această problemă. În istoriografia română interbelică dar și în limbajul politic, juridic și administrativ din aceea perioadă termenul acceptat a fost de *secuime* și în unele situații de *ținut secuizat*, pornind de la faptul asimilării unor comunități importante de români din zonă, în special între secole-

include județele Covasna, Harghita și parțial Mureș.

Deoarece nu ne-am propus o analiză a acestor inițiative, demersuri ori proiecte, vom aminti, strict pentru evidențierea cadrului general în care s-a născut inițiativa proiectului de lege privind Statutul minorităților naționale, câteva din cele mai semnificative astfel de inițiative.

Astfel, în anul 1993 a fost inițiat de UDMR proiectul de lege privind *minoritățile naționale și comunitățile autonome*. Similar proiectului de lege în discuție și acest proiect viza deopotrivă acordarea de drepturi individuale și acordarea de drepturi colective. Proiectul prevedea împărțirea statului pe criterii etnice, recunoașterea minorităților etnice ca elemente constitutive ale statului și deci consacrarea statului multinațional, posibilitatea declarării minorităților naționale ca și comunități autonome, cu drept de autodeterminare internă, precum și acordarea autonomiei teritoriale pe criterii etnice. Regiunile autonome astfel create ar fi urmat să funcționeze în baza unor statute autoadoptate de către organele autonomiilor regionale și locale. Fără a intra în detalii de fond, vom preciza că acest proiect oferă o perspectivă amplă asupra proiectului politic al UDMR privind organizarea Statului Român și facilitează înțelegerea consecințelor eventualei adoptări a actualului proiect de lege privind Statutul minorităților naționale. Proiectul nu a fost adoptat de către Parlamentul României.

O altă propunere legislativă, inițiată de parlamentari ai UDMR, o reprezintă proiectul de lege privind *Statutul de autonomie a Ținutului Secuiesc din anul 2004*. De menționat aici este că, după respingerea la Senat, această inițiativă a fost transmisă Camerei Deputaților ca și cameră decizională care a ezitat până în prezent să se pronunțe asupra ei. Acest proiect de lege se află la Ca-

mera Deputaților din 12 octombrie 2005. Propunerea vizează constituirea unei regiuni autonome sub denumirea de ținutul secuiesc în care, colectivitatea *autohtonă*²⁷ să dispună de prerogative de autoadministrare și chiar de unele prerogative de ordin statal. Potrivit proiectului, ținutul secuiesc ar fi o regiune autonomă cu statut special și ar avea următoarele autorități: *consiliul de autoadministrare*, ca autoritate legiuitoare autonomă, *comisie de autoadministrare* și *președinte al ținutului secuiesc* ca autorități executive autonome. Sub aspectul organizării administrativ - teritoriale, ținutul secuiesc ar fi împărțit în opt *scaune* iar acestea la rândul lor în comune și orașe. Scaunele ar urma să aibă ca autorități legislative și executive: *consiliul scăunal*, *comisia scăunală* și *președintele scaunului*. De asemenea se propune o partajare a suveranității între stat și nou înființata regiune autonomă a ținutului secuiesc.

Cele două inițiative prezentate sunt însoțite de o multitudine de alte proiecte cu caracter segmentar și de etapă. De amintit sunt în context și inițiativele legislative și/sau de altă natură care converg spre același scop, ori demersurile pe lângă organizațiile internaționale ale Republicii Ungare de susținere a drepturilor colective și a acordării de către România a autonomiei politice pentru minoritățile naționale și, în special, pentru minoritatea maghiară²⁸.

27 De observat este faptul că inițiativa înlocuiește termenul de minoritate națională cu cel de colectivitate autohtonă, subliniind atât ideea de comunitate națională sau chiar de națiune, cât și faptul că, această colectivitate formată din persoane de etnie maghiară este autohtonă, deci cu drepturi istorice de autoguvernare, spre deosebire de românii din aceste unități administrativ teritoriale considerați prin comparație neautohtoni și deci nelegați istoric de acest teritoriu și fără dreptul de a se opune drepturilor solicitate de autohtoni.

28 A se vedea în acest sens, *Legea privind maghiarii care trăiesc în țările vecine*, adoptată de Parlamentul de la Budapesta în anul 2001, noua *Constituție* și noua *Lege a cetățeniei maghiare* adoptate de Parlamentul Republicii Ungare la începutul anului 2011.

le IX și începutul secolului XX, apogeul asimilării fiind atins după adoptarea Legii lui Apony din 1907.

Din punctul de vedere al inițiatorilor, aceste inițiative, proiecte de acte normative ori acte normative adoptate, interne și externe, sunt fundamentate pe faptul că maghiarii sunt considerați de inițiatori *o componentă inalienabilă a națiunii maghiare universale*²⁹.

Așa cum s-a arătat, pe fond, aceste deziderate nu doar că exced în totalitate sistemului de protecție al minorităților naționale consacrat de către dreptul internațional dar, nici nu se află în legătură cu drepturile și obligațiile ce fac obiectul acestui sistem care urmăresc și sunt circumscrise obiectivului egalității depline și efective între persoanele aparținând minorității și persoanele aparținând majorității. Prin conținutul lor, acestea reprezintă exclusiv un deziderat de ordin politic al inițiatorilor. În literatura de specialitate acestea au fost considerate *formule alternative la variantele revizioniste tradiționale*.³⁰

2.2. Considerații privind proiectul de lege privind Statutul minorităților naționale din România

Proiectul de lege privind Statutul minorităților naționale din România a fost inițiat de către Guvernul României în anul 2005 și a fost respins de către Senatul României la data de 24 octombrie a aceluiași an și se află în prezent în dezbaterile Camerei Deputaților. Proiectul este structurat în VI capitole: Dispoziții generale, Păstrarea, exprimarea și dezvoltarea identității naționale (cu 5 Secțiuni: Învățământul minorităților naționale, Cultura minorităților naționale, Mijloace de informare în masă, Libertatea religioasă a persoanelor aparținând minorităților naționale,

Folosirea limbii materne), Organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, Consiliul Minorităților Naționale și Autoritatea pentru Relații Interetnice, Autonomia culturală, Dispoziții finale și tranzitorii.

Pe fond, textele proiectului de lege pot fi clasificate în două mari categorii: a) texte care reiau prevederi legale deja existente³¹, precum cele privind prevenirea faptelor de discriminare, utilizării limbii materne în relația cu autoritățile publice, învățământul în limba maternă, organizarea și finanțarea de la bugetul statului de mijloace mass – media în limba maternă, libertăți religioase etc. și, b) texte care reglementează autorități, instituții juridice și alte elemente circumscrise sferei autonomiei politice a minorităților naționale.

Nu ne vom opri în cele ce urmează decât, eventual, punctual, asupra primei categorii de reglementări incluse în proiectul de lege. Aceasta deoarece, așa cum s-a arătat, în limite generale acestea fac deja obiectul unor acte normative în vigoare. Din acest punct de vedere reluarea în conținutul proiectului de statut a unor problematici deja reglementate ni se par redundante iar, această reluare, pare mai degrabă menită să disimuleze acele prevederi ale proiectului vizând conferirea autonomiei politice minorităților naționale. Remarcăm în context în acest sens că, expunerea de motive a inițiatorului este circumscrisă exclusiv în jurul chestiunilor legate de păstrarea și dezvoltarea identității minorităților etnice, așteptări legitime care

29 Romaniai Magyar Syo, Serie nouă, nr. 967 din 2 martie 1993, *Comunicat privind convorbirile desfășurate între Guvernul Republicii Ungare și conducătorii UDMR, la Budapesta, în 26 februarie 1993.*

30 A. Năstase, *Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale*, vol. III, București, 1998, p. 35.

31 Amintim aici doar câteva astfel de acte normative: Legea administrației publice locale nr. 215/2001, republicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 123 din 20 aprilie 2001, Legea privind libertatea religioasă nr. 489/2006, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 1 din 8 ianuarie 2007, Legea educației naționale nr. 1/2011, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 18 din 10 ianuarie 2011. Enumerarea face referire la legislația în vigoare însă trebuie precizat că în linii mari aceste acte normative, sub aspectul celor în discuție, reiau dispoziții existente anterior.

sunt satisfăcute pe deplin deja prin consacrarea drepturilor individuale ale persoanelor aparținând minorităților naționale, în timp ce, drepturile colective și autonomia politică a minorităților naționale care constituie în fapt elementele de substanță și principalele consecințe ale eventualei adoptări a proiectului de lege în discuție nu sunt amintite și motivate.

Astfel, principalele referiri vizând acordarea autonomiei politice și consacrarea drepturilor colective pentru minoritățile naționale sunt: cele privind impunerea minorităților naționale ca factori constitutivi ai Statului Român³², cele privind constituirea minorităților ca persoane juridice, cele privind înființarea de organisme ale minorităților naționale³³ (cele mai reprezentative astfel de organisme fiind *consiliile naționale ale autonomiei culturale*³⁴ dotate cu personalitate juridică de drept public și investite cu autoritate de stat), cele privind obligarea autorităților statului de a obține acordul *Consiliului Național al Autonomiei Culturale al Minorității* respective, înainte de adoptarea unor decizii și în acele situații prevăzute de proiectul de lege, etc.

Având în vedere cele expuse se poate formula o primă concluzie și anume aceea că, prin aceste prevederi, dar și prin alte prevederi subsidiare, Statutul minorităților naționale, în această formă, pune bazele schimbării caracterului de *stat național* al României în acela de *stat multinațional*. Aceasta deoarece, reglementările mai sus amintite sunt specifice

acestei forme de organizare statală. Din acest punct de vedere proiectul de lege poate fi apreciat ca fiind neconstituțional în cazul dispozițiilor subsumate acordării autonomiei politice. Aceeași concluzie se impune și în situația impunerii obținerii *acordului* consiliilor naționale ale autonomiei locale de către autoritățile centrale ale statului, fără de care, adoptarea deciziilor de interes pentru minoritățile naționale nu se poate face. Alături de alte prevederi ale proiectului, acest element, statuează implicit realizarea unui partaj de suveranitate între stat și minorități.

O a doua observație cu caracter general, făcând abstracție de discuția referitoare la neconstituționalitatea proiectului, ține de posibilitățile concrete ale României de susținere financiară a drepturilor colective și de oportunitatea unei astfel de susțineri. Astfel, adoptarea proiectului de Statut al minorităților presupune realizarea de cheltuieli precum: cheltuieli cu alegerile interne pentru fiecare minoritate în parte³⁵, inclusiv cele făcute de Autoritatea Electorală Permanentă, cheltuieli de organizare și funcționare a consiliilor naționale ale autonomiei culturale – sediu, cheltuieli curente și de capital, cheltuieli cu personalul, etc., cheltuieli cu reprezentanții teritoriali ai consiliilor pe lângă autoritățile locale, cheltuieli cu alte instituții ale autonomiei culturale³⁶, etc. Potrivit proiectului de lege, numărul minorităților naționale, care intră sub incidența acestuia este 20. Alături de cheltuielile stabilite de proiectul de lege ca fiind obligatorii de suportat de către bugetul de stat, enumerate exemplificativ mai sus, autorități-

32 Art. 2 din proiectul de lege. Dincolo de discuțiile de ordin politic sau juridic, făcute pe marginea acestui subiect în prima secțiune a studiului, această prevedere este anacronică din punct de vedere istoric și vine în contradicție flagrantă cu istoria constituirii Statului Român.

33 Art. 20, alin. (2) din proiectul de lege.

34 Aceste organisme ar urma să fie alese prin vot, Regulamentele de organizare și funcționare ar urma să fie autoadoptate în prima ședință plenară a acestor consilii.

35 Consiliile naționale ale autonomiei culturale se aleg de către fiecare minoritate prin votul persoanelor aparținând minorităților naționale.

36 În această situație proiectul de lege prevede și posibilitatea instituirii de taxe speciale pentru persoanele aparținând minorităților naționale de către organismele minorităților naționale – art. 58, lit. „l” din proiectul de lege.

le administrației publice centrale și locale pot finanța facultativ prin subvenții de la bugetul de stat sau bugetele locale: unități și instituții de învățământ particulare în limba maternă, înființate de organizațiile sau asociațiile minorităților naționale, instituții confesionale de învățământ în limba maternă, înființate de cultele religioase ale minorităților naționale³⁷, instituții culturale înființate de persoane sau persoane juridice aparținând minorităților naționale³⁸, asociații și fundații, unități cultural – educative și social caritabile ale cultelor religioase ale minorităților naționale³⁹, etc. Nici în fundamentarea proiectului de lege, și nici ulterior, nu s-a efectuat o analiză, măcar estimativă, privind costurile financiare ale autonomiei politice/culturale a minorităților naționale. Dacă în cazul drepturilor individuale nu se pune problema calculării și oportunității costurilor, în cazul drepturilor colective, care nu se adoptă în baza unor acte juridice internaționale și nici nu reprezintă realizarea de angajamente sau obligații internaționale, cuantumul și oportunitatea cheltuielilor publice trebuie avute în vedere.

Pe de altă parte, proiectul de lege conține paragrafe confuze, în unele situații minoritățile naționale părănd a fi văzute ca națiuni. Astfel, în conținutul proiectului se face vorbire de *comunitățile minorităților naționale*⁴⁰ ori de *simboluri naționale* și *sărbători naționale*⁴¹.

Păstrându-ne în cadrul general remarcăm că proiectul de statut conferă statutului exclusiv obligații iar minorităților exclusiv drepturi fără ca, în mod corelativ, să fie stabilite pentru just echilibru, obligații ale minorităților față de stat.

Pe fondul prevederilor referitoare la învățământul la toate nivelurile în limba minorităților naționale, utilizarea în toate raporturile publice a limbii materne, obligativitatea cunoașterii de către funcționari publici, agenți de poliție, grefieri, personal medico-sanitar, susținerea tuturor examenelor educaționale ori profesionale în limba maternă, fără prevederi referitoare la platforme și instrumente de însușire a limbii oficiale române, putem concluziona că efectele acestui mod neechilibrat de reglementare va conduce în timp la formarea unor grupuri de persoane aparținând minorităților naționale care nu vor cunoaște limba română. Pe lângă rațiuni ce țin de normalitatea cunoașterii limbii oficiale de către toți cetățenii unui stat, indiferent de naționalitatea ori etnia acestora, situația este de natură a crea dificultăți de integrare a cetățenilor aparținând minorităților naționale în societatea românească în ansamblul său, dificultăți sau chiar blocaje de ordin profesional precum și o izolare a acestei categorii de cetățeni în comunitățile în care trăiesc. Aceste persoane, nu vor putea exercita profesii care presupun contacte cu entități sau persoane din afara județelor în care locuiesc și nu vor putea să își exercite dreptul la muncă și dreptul la carieră în afara comunității sau, vor putea face acest lucru cu mari dificultăți, după însușirea limbii române prin mijloace proprii.

Aceleași reglementări, prin modul de formulare, precum și dispozițiile referitoare la redactarea documentelor oficiale în limba maternă a persoanelor aparținând minorităților naționale de către autoritățile publice *centrale*, instituții de învățământ, instituții de cultură, culte, indiferent dacă acestea se află sub autoritatea statului, organelor administrației publice locale sau autorităților minorităților naționale, constituie o aducere a limbilor minorităților naționale în sfera caracterului

37 Art. 16, alin. (3) și (4) din proiectul de lege.

38 Art. 20, alin. 4 din proiectul de lege.

39 Art. 30 din proiectul de lege.

40 Art. 9, alin. (1) din proiectul de lege.

41 Art. 15 din proiectul de lege.

de limbi oficiale. Prin faptul că aceste prevederi incumbă și administrației centrale a statului, nu doar autorităților locale, vom remarca faptul că acest text conferă limbilor minorităților naționale caracter de limbă potențial oficială la nivel național, depășindu-se astfel chiar eventual caracter, oricum neconstituțional, de limbă oficială regională.

Un aspect esențial de analizat privește consecințele adoptării și aplicării în această formă a statutului persoanelor aparținând minorităților naționale asupra cetățenilor români de naționalitate română din unitățile administrativ – teritoriale în care aceștia sunt numeric inferiori, care reclamă *adâncirea inechităților și a discriminării la care sunt deja supuși*, discriminare constată prin mai multe hotărâri ale Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și care, *de facto, fiind numeric inferiori, suportă toate avatarurile situației de minoritari*⁴². Aceștia consideră că inechitățile și discriminările *vor lua amploare până la determinarea mai mult sau mai puțin pașnică de părăsire a județelor Covasna și Harghita, deziderat ce reiese din unele discursuri publice ale liderilor politici și civici maghiari precum și din presa controlată de aceștia*⁴³.

Nu în ultimul rând, o analiză pragmatică a efectelor eventualei adoptării a proiectului de lege în discuție, se impune și în raport de obținerea de către persoanele aparținând minorității maghiare, organizate în baza acestui proiect în corporații publice cu drept de autoadministrare, a cetățeniei maghiare în baza noii legii maghiare a cetățeniei din anul 2011.

42 Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, Considerații generale și aprecieri (observații) punctuale referitoare la proiectul de lege privind statutul minorităților naționale din România, m.s. 2011, nr. 19/12 aprilie 2011; Memorandum din 1 noiembrie 2005, adresat Președinției, Camerei Deputaților, grupurilor parlamentare și partidelor politice parlamentare

43 *Idem*.

Consiliul Legislativ a avizat favorabil proiectul de lege, cu observații și cu menționarea unor puncte de vedere ce țin atât de normele de tehnică legislativă cât și de sistemul de protecție a minorităților naționale. În esență, dincolo de observațiile ce țin de tehnica legislativă, Consiliul Legislativ, subliniază în conținutul avizului limitele în materie, așa cum reies acestea din actele juridice internaționale: egalitatea în drepturi și non discriminarea, circumscrierea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale exclusiv la sfera elementelor esențiale ale păstrării identității lor – cultură, limbă, educație, religie, tradiții, excluderea oricăror categorii de drepturi colective, respectarea ordinii juridice constituționale și a valorilor fundamentale ale statelor în care se regăsesc minorități naționale, necesitatea respectării *principiului proporționalității*⁴⁴.

Pe fondul celor arătate, se poate concluziona cu certitudine asupra caracterului neconstituțional al proiectului de lege privind Statutul minorităților naționale din România, asupra faptului că acesta excede sistemului de protecție al minorităților naționale reglementat în documentele juridice internaționale. El poate fi apreciat exclusiv ca un deziderat politic al UDMR, pe care România îl poate satisface sau nu, în baza voinței sale suverane și nu în baza unor obligații internaționale și numai în urma unei eventuale și prealabile revizuirii constituționale.

44 Cu referire la principiul proporționalității, în avizul său, Consiliul Legislativ arată faptul că eventualele măsuri speciale luate în vederea egalității depline și efective a minorităților naționale cu majoritatea nu pot încălca drepturi sau discrimina alte persoane. Consiliul Legislativ în același sens că asemenea exigențe presupun ca măsurile luate să nu fie extinse dincolo de ceea ce este necesar în vederea realizării obiectivului egalității depline și efective între persoanele aparținând minorității și persoanele aparținând majorității.

Din această perspectivă, se impune a se menționa că prin efectele pe care le generează, dezideratele politice care stau la baza acestei inițiative nu pot fi satisfăcute în cadrul unor negocieri politice între partide sau prin simplul vot al Parlamentului. Interesând suveranitatea națională, prin partajul de suveranitate pe care acest proiect îl presupune, dar și ordinea con-

stituțională, în temeiul art. 2 alin. (1) și a art. 151, alin. (3) din Constituția României, modificările constituționale și legale pe care această inițiativă le presupune vor trebui validate prin referendum național.

Prin prisma art. 152, alin. (1) din Constituție, o revizuire care să afecteze caracterul național, integritatea teritorială și limba oficială nu este însă posibilă.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Diaconu, I., *Minoritățile. Statut, Perspective*, Editura Institutului European pentru drepturile omului, București, 1996.
- Năstase, A., *Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale*, vol. III, București, 1998.
- Năstase, A., Miga Beșteliu, R., Aurescu, B., Donciu, I., *Protecting Minorities in the Future Europe*, Editura Monitorul Oficial, 2002.
- Prisacariu, M.R., *Statutul juridic al minorităților naționale*, Editura C.H. Beck, București, 2010.
- Tamaș, S., *Dicționar politic*, Ed. Academiei, București, 1993.
- Andreescu, G., *Autodeterminarea minorităților naționale*, în RRDO nr. 12/1996.
- Drăganu, T., *Câteva considerații în legătură cu o discuție privitoare la presupusele drepturi colective ale minorităților naționale*, în RRDO nr. 19/2000.
- Pann, C., *Dreptul la autonomie al grupurilor etnice din Europa*, revista Altera, nr. 1/1995.
- Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, *Considerații generale și aprecieri (observații) punctuale referitoare la proiectul de lege privind statutul minorităților naționale din România*, m.s. 2011, nr. 19/12 aprilie 2011; *Memorandum* din 1 noiembrie 2005, adresat Președinției, Camerei Deputaților, grupurilor parlamentare și partidelor politice parlamentare .
- Baubock, R., *Territorial or cultural autonomy for national minorities*, studiu prezentat la Academia din Viena, 2001.
- Hannak, J., *Karl Renner und seine Zeit*, Viena, Europe Verlag, 1965.
- Herman, J., *Protecția internațională a drepturilor minorităților naționale în cadrul Ligii Națiunilor: lecțiile istoriei*, în RRDO nr. 12/1996.
- Pierre-Caps, S., *Federalismul Personal*, în Revista Altera nr. 8/1998.
- Torzok, E., *Punct de vedere la Seminarul Internațional relația minorităților – majoritate. Modele Europene*, organizat de centrul Intercultural al Ligii Pro Europa, Târgu Mureș, 1996, discurs publicat în revista Altera nr. 5/1996.

Notă:

Material prezentat la Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului Național de Administrație „Paul Negulescu”, 27 – 28 mai 2011, Sibiu

Impactul educației umaniste asupra tinerei generații

Maria Stoica

Mots clés: éducation, humanism, jeune génération, recherche, Saint George

L'impact de l'éducation humaniste sur la jeune génération

Résumé: L'épreuve „L'impact de l'éducation humaniste sur la jeune génération » est structurée en trois parties : 1. L'argument, 2. Des points de vue sur l'étude du latin dans notre pays et 3. Le questionnaire.

Dans la première partie, l'auteur montre l'importance de l'élément linguistique et culturel- scientifique dans l'étude des langues classiques en Roumanie. On fait une incursion dans l'histoire de l'étude de ces disciplines pendant le XXe siècle et on indique le rôle qu'elles pourraient avoir dans la formation des jeunes dans l'école du XXIe siècle.

Dans la deuxième partie de l'épreuve, l'auteur nomme des jeunes prestigieux roumains qui, par l'étude approfondi des langues classiques, ont choisi leur profession (Lucia Goianu, élève au Collège National „Gheorghe Șincai” de Bucarest) ou bien ils ont réussi se réaliser au niveau international (Livia Pușcaragiu, ancienne élève du Collège National „B.Petriceicu-Hașdeu” de Buzău).

La troisième partie représente une application du questionnaire réalisé par l'auteur même. On y trouve les réponses données par deux jeunes: Isabela Stoian, l'étudiante à la Faculté de langues classiques de Bucarest et Anamaria Stoica, professeur au Collège National „Petru Rareș” de Târgu-Neamț.

La dissertation démontre d'un bout à l'autre la nécessité de l'étude des langues classiques en Roumanie, l'impact culturel- scientifique de ces disciplines, leurs valences profondément éducatives, nécessaires pour la formation d'un citoyen de l'Europe unie.

I. ARGUMENT

Criticul și esteticianul literar Titu Maiorescu, evidențiind importanța studiilor clasice, spunea: „Limba latină este pururea cel mai bun fundament și cea mai bună disciplină pentru orice parte a gândirii noastre; în privința morală este totodată modelul care ne arată cum instrucțiunea și educația se întăresc una pe alta.”

Mihai Eminescu, în perioada studiilor la Viena și Berlin, descoperirea frumusețea clasicismului greco-latin, fiind atras nu numai de arta clasică, de poezia latină (îndeosebi Horațiu), ci și de filosofia elină, în care vedea influența gândirii filosofice scopenhaueriene.

Întors în țară, poetul român va pleda pentru introducerea limbii latine în școli,

chiar pentru studierea anumitor discipline (istoria, filosofia, geografia etc.) în limba a cărei rigoare și distincție o considera cea mai potrivită să exprime spiritul tânăr. Accesul la izvoarele de înțelepciune, la esența a ceea ce înseamnă spiritualitate și gândire umană, era posibil doar prin intermediul latinei, care ar fi trebuit aprofundată, până la descoperirea frumuseții și tinereții ei perene. Iată ce spunea poetul, într-un articol din ziarul „Timpul”, apărut în anul 1880, numărul din 28 iunie:

„Cultura clasică are calitatea determinantă de a crește; ea este prin excelență educativă (...). A învăța vocabule latine pe dinafară, fără a fi pătruns de acespirit de adevăr, de pragmatism și de frumusețe a antichității clasice, a învăța regulile gramaticale

fără a fi pătruns acea simetrie intelectuală a cugetării antice este o muncă zadarnică , o literă fără înțeles. Fixat odată pentru totdeauna, nemaiputându-se schimba, căci aparține unor timpuri de mult încheiați, spiritual antichității este regulatorul statornic al inteligenței și al caracterului și este izvorul timpului istoric”.

În prima jumătate a secolului XX , după înfăptuirea Marii Uniri de la 1918, studiul limbii latine și-a găsit locul convenit în programele școlare, beneficiind de cea mai mare atenție care i s-a dat vreodată în România. Conștienți de necesitatea cunoașterii propriilor origini, a rădăcinilor latine ale limbii române, dar și de importanța acestei limbi care a fundamentat limbajul juridic, teologic, medico-farmaceutic, cultural-științific, fiind un mijloc indispensabil – nu doar în studierea filologiei, dar și a istoriei, a filosofiei, a epigrafiei etc., românii au introdus masiv în școli studiul limbilor clasice. Nu era de conceput un învățământ solid fără studiul aprofundat al latinei și elinei. Cei mai mari cărturari români au beneficiat de o educație riguroasă, bazată pe cunoașterea “umanioarelor”. În orarul școlar , orele de latină alternau cu cele de elină, în cele șase zile de școală. Fără o astfel de pregătire nu ar fi fost posibilă formarea unor personalități marcante ale științei și culturii noastre: istoricii Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, diplomatul Nicolae Titulescu, politicienii Ionel și Constantin Brătianu, dar și filologii Alexandru Rosetti, Sextil Pușcariu, scriitorul și criticul literar Eugen Lovinescu, el însuși profesor de limbi clasice, ca să ne oprim doar la aceste exemple.

După instaurarea la putere a comunismului, limbile clasice au fost marginalizate, mergându-se până la scoaterea lor din programa școlară. Ordinele staliniste, care prevedeau « formarea omului nou » nu mai îngăduiau accesul la valorile etice și estetice ale clasicismului greco-latin, formarea unor personalități cu un carac-

ter inspirat de școala moralistilor clasici. Idealul de frumusețe a ființei umane, celebrată pentru noblețea ei, intra în contradicție flagrantă cu ideea înregimentării individului a cărei personalitate nu mai conta.

În ciuda vicisitudinilor, limbile clasice au rezistat în România, traversând cele mai neguroase timpuri. Filosofi și esești, precum Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu, ajunși la Păltiniș, pentru a face discipolat pe lângă Constantin Noica, și-au completat, dar și « corectat » studiile universitare, urmând facultatea de limbi clasice. Astăzi ei sunt exponenți îndrăgiți ai culturii române, autori de cărți căutate în librării de intelectuali, dar și de tinerii dornici să descopere niște repere moral-intelectuale autentice.

Există actualmente numeroși tineri valoroși, care fac cinste țării noastre, în calitate de competitori la concursuri și olimpiade de limbi clasice, în anii de liceu. Ei au devenit studenți ai facultăților de limbi clasice din țară, ori au obținut burse de studii la universități prestigioase din lume, ducând cu ei un bagaj considerabil de cunoștințe, pentru care sunt foarte apreciați.

Deși circumstanțele în care se desfășoară învățământul românesc astăzi sunt ostile « umanioarelor », tinerii se arată încă preocupați de studiul latinei și elinei, fiind în stare să își asume munca de autodidact, vibrând alături de profesorul lor în templul științei și culturii universale asigurat de clasicismul greco-latin.

În ultimii 10 ani, s-au desființat liceele de limbi clasice, iar studiul latinei s-a redus la o oră/săpt., profil uman, dispărând la celelalte profiluri. Teza semestrială, păstrată la clasele de filologie, nu face decât să împovăreze munca elevului, respectiv a profesorului, împiedicându-l să lucreze mai aprofundat.

Toată munca de pregătire, cu tinerii dornici de performanță, se desfășoară în

afara orelor de curs. O muncă titanică, dar generatoare de satisfacții enorme, căci tinerii dotați descoperă cât de puternici sunt, pătrund cu adevărat esența limbii latine, se minunează de frumusețea mesajului umanist conținut de textele traduse, sunt frapați de similitudinile cu prezentul pe care ni le dezvăluie istoria antică.

An de an, aceștia participă la competiții naționale și internaționale, trăind, alături de colegi și profesori, una dintre cele mai frumoase experiențe de cunoaștere. Constată că nu sunt singuri, că fac parte dintr-o **elită intelectuală** ce se bucură de un privilegiu rar, acela de a accede la cunoașterea unei lumi aducătoare de bucurii spirituale, încărcată de adânci semnificații. Odată trecut pragul acelei lumi, este greu să se mai întoarcă, astfel că drumul lor

este marcat decisiv de alegerea făcută în anii de liceu, când au participat la astfel de olimpiade.

Personal, am trăit de-a lungul anilor, bucuria adusă de participarea la astfel de competiții. Am putut urmări evoluția tinerilor, după terminarea liceului. O fostă elevă, Cenușar Cristina, performeră olimpică an de an, a devenit profesoară de limbi clasice, nevrând să părăsească domeniul îndrăgit în anii de școală. Ea predă astăzi latina la cele două licee maghiare din oraș.

Altă fostă elevă, Abraham Diana, ajunsă pe podiumul național cu locul I, a absolvit Facultatea de litere, limbi romanice, la Cluj-Napoca, plecând cu o bursă de studii în Franța, unde își pregătește doctoratul în domeniul **antropologiei**.



Elevii de la Colegiul Național „Mihai Viteazul”, participanți cu rezultate meritorii la olimpiada de limbi clasice, din anul 1996, încă mai fac performanță, în ciuda

extremei marginalizări la care a fost supusă această disciplină. În anul 2009, la Botoșani, au urcat pe podium două eleve ale școlii noastre: Grigoroșcuță Diana, care

a obținut premiul III, cu media 9,50 – și Novac Izabela, care a obținut Mențiune, cu media 8,70 (în fotografie cu cele două eleve, la Festivitatea de premiere a olimpicilor naționali, iunie 2009).

Anul acesta, la Deva, o altă elevă a școlii noastre, Ciocan Alexandra, s-a bucurat de obținerea unei Mențiuni, cu media 8,80. A fost surprinsă să afle cât de mulți tineri din România iubesc latina.

II. CUM ESTE VĂZUT STUDIUL LIMBII LATINE ÎN ȚARĂ

Dacă la Sfântu-Gheorghe studiul limbii latine este văzut ca o pasiune a profesorului care îi „contaminează” pe elevi cu acest „morb”, în țară sunt încă destui tineri cărora studiul limbilor clasice le-a marcat destinul, fără a-i împiedica să se realizeze profesional. Una dintre acestea, **Livia Cristina Pușcaragiu**, absolventă a C.N. “Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Buzău, profesor Silvia Lucan Musceleanu, este o

fostă arpinată, absolventă a Facultății de drept din București, secția româno-franceză. Astăzi lucrează în Elveția. Am spicuit din scrisoarea adresată școlii din Buzău, cu ocazia împlinirii a 140 de ani de activitate, în anul 2007 - citez:

“De trei ani lucrez și locuiesc la Geneva, «orașul lui Calvin» și al organizațiilor internaționale. Atribuțiile mele privesc colaborarea României cu unele dintre aceste organizații, cum ar fi Organizația Mondială de Proprietate Intelectuală. Am început să aplic învățăturile marelui Titulescu care a slujit Liga Națiunilor, predecesoarea Organizației Națiunilor Unite (ONU), și care afirma: «cel mai bun mijloc de a apăra interesul românesc constă în a descoperi interesul european și chiar pe cel mondial care îi corespund, și de a le apăra pe acestea făcând interesul românesc să primeze».

(...) Când m-am decis să mă înscriu la secția de limbi străine a Liceului B. P.



Hasdeu, eram convinsă că dezlegarea secretelor limbilor altor popoare era cel mai minunat lucru pe care-l puteam face. Eram, în același timp, îndrăgostită de chimie și de matematică, pe ultima având plăcerea de a o studia toată perioada liceului. A fost o perioadă plină, în care simțeam că fiecare cuvânt străin învățat, fiecare nou verb conjugat contribuiau la clădirea punții către o nouă lume. O lume a comunicării, fără granițe, care deschide porțile înțelegerii și prieteniei.

Știam că eram acolo să ascult, să învăț, să înțeleg, să mă dezvolt uman și spiritual. Luigi Pirandello scrie într-o piesă a sa: « A fi înseamnă a construi. ». Pe băncile liceului am început să mă construiesc pe mine, cea care sunt azi. Și sunt mulți cei care au contribuit la această construcție : profesori exigenți, ambițioși, având conștiința datoriei și a dimensiunii rolului lor formativ. Datorită lor am învățat că voința este un element cheie al reușitei și că eșecurile de azi te pot ajuta să pregătești succesele de mâine.

Îmi amintesc delectarea cu care mă aplecam asupra textelor în limba latină și satisfacția pe care o aveam la finalul traducerii unei pagini sau a unui capitol din operele scriitorilor latini. A fost un domeniu în care am pătruns încet, ca într-o peșteră care necesită precauție și unde descopeream, apoi, lucruri senzaționale. Important este primul pas și un dram de perseverență după. Studiul limbii latine mi-a adus bucurii nemărginite, pentru că m-a introdus într-un spațiu spiritual plin de cărări fascinante: filozofia greacă, retorica celor mai vestiți oratori ai antichității, istoria antică. Ce poate fi mai atractiv decât să te apropii de ilustre personaje ale unor vremuri trecute prin intermediul unei pagini de carte? Și ce altă recompensă ar fi putut să-mi provoace o emoție atât de puternică precum excursia la Roma, în vederea participării la Concursul Internațional de Limba Latină de la Arpino, dedicat celebrului Cicero? (...)

Cred, prin urmare, că trebuie cultivată mândria de a fi român, nu în sensul de orgoliu național, ci de asumare a identității proprii, în cadrul identității mai largi, europene. Identitatea noastră își trage sevele dintr-un trecut care abundă în fapte de glorie și acte de virtute creștină, dar trebuie să se reveleze azi prin modul în care construim prezentul. Pentru aceasta este nevoie de tineri educați, care să-și investească resursele în cunoaștere și creație, să aspire spre originalitate și să dea măsura puterii lor de înnoire a societății. Așa cum arată studiile realizate la scară mondială, cunoașterea este unul dintre principalii factori de dezvoltare economică și culturală a unei nații. Progresul începe, într-adevăr, cu verbul *a învăța*.”-am încheiat citatul.

O altă tânără, **Maria-Lucia Goiană**, absolventă a Colegiului Național “Gheorghe Șincai” din București, a abținut în anul 2009 Premiul I la concursul internațional “HORATIANUM”, care se bucură de mare succes în străinătate. Mai jos am selectat câteva opinii, exprimate de aceasta în cadrul interviului publicat în ziarul “Teen Press”, nr.din oct. 2009:

“R.: Majoritatea consideră limba latină o limbă moartă, nefolositoare. Ce părere ai despre acest lucru?

M.G.: În nici un caz nu o consider o limbă moartă, în primul rând pentru că este purtătoarea unei literaturi și a unei culturi care mi se par nu numai foarte actuale, dar și foarte vii. Este utilă pentru multe alte lucruri, cum ar fi structurarea gândirii, înțelegerea altor idei; îți dă șansa să te folosești de propriile capacități spirituale, să ți le pui în valoare, să te autodepășești.

R.: Ce anume te-a ajutat, te-a motivat în dobândirea acestor performanțe lăudabile?

M.G.: M-au ajutat foarte mult părinții. M-au interesat limbile vechi dinainte să le învăț la școală, pentru că îmi place foarte mult istoria, iar ei m-au susținut, chiar

dacă am lăsat multe lucruri la o parte în favoarea limbii latine. Ceea ce m-a motivat a fost că, dincolo de gramatică și chestiunile tehnice – care se învață la un moment dat, ai acces la scrierile antice care sunt pline de semnificații.

R.: Ce simți când privești rezultatele și te vezi printre primii?

M.G.: Bineînțeles că este oarecum o răsplată pentru munca mea, dar sunt conștientă că încă am foarte multe de învățat și, până la urmă, trebuie să mă lupt cu mine, nu neapărat să fiu prima.

R.: Ce planuri ai cu privire la pasiunea ta pentru limbile clasice?

M.G.: În plan personal, vreau să mă înscriu la Facultatea de Limbi Clasice, să învăț greacă, pe care încă nu am avut ocazia să o cunosc așa bine.... » -am încheiat citatul.

III. CHESTIONAR

În perioada 10 august- 10 septembrie 2011 am trimis un chestionar colegilor din țară, cerându-le să valorifice experiența de clasicist. Voi reda în continuare răspunsurile a două tinere:

Opiniile studentei Isabela Stoian, Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, secția Filologie Clasică, 21 de ani.

„Voi răspunde la întrebările acestui chestionar în calitate de studentă, fostă participantă la olimpiade și concursuri de limba latină, naționale și internaționale.

1. Considerați că studiul limbilor clasice mai este necesar astăzi, în epoca globalizării? Oferiți câteva argumente pentru care latina (și greaca veche) ar trebui să figureze în planul - cadru de învățământ ca disciplină obligatorie de studiu.

Studiul limbilor clasice este cu atât mai necesar astăzi, cu cât nevoia de cultură este mai accentuată, având în vedere cerințele și carențele. Însă pe lângă acest aspect, există numeroase argumente ce

susțin introducerea sau păstrarea limbii latine și a limbii eline (care nu ar trebui deloc pusă între paranteze, deoarece limbile clasice se completează una pe cealaltă) ca discipline obligatorii de studiu în planul de învățământ. Din punct de vedere istoric, observăm că la temeliea culturii bazinului european modern se află cultura greco-romană, ce depășește hotarele bătrânului continent. De aici, putem înregistra numeroase influențe păstrate până în zilele noastre, influențe vizibile în arhitectură, în arte, într-un *modus vivendi* mai mult sau mai puțin modernizat, în limbile vorbite, în religie. Iar în ceea ce privește religia, nu trebuie să uităm că limbile clasice au fost (și încă mai sunt, în parte) cel mai important canal de transmitere a doctrinei și a cultului. Studiul latinei și al elinei nu ar trebui deloc neglijat, fiind un mod de identificare și de stabilire a propriilor origini, un izvor nesecat de înțelepciune și pragmatism, o modalitate perfectă de șlefuire a cugetului și a spiritului. Pentru că, în fond, studiul limbilor clasice reprezintă studiul unor discipline nobile, ce slujesc nevoilor și intereselor omului, faptură nobilă prin definiția sa.

2. Care sunt cele mai dragi reușite în munca dumneavoastră la catedră – educarea tinerilor în spiritul valorilor umaniste, succesele la olimpiadele și concursurile naționale, respectiv internaționale, publicarea de cărți și manuale?

Deși încă nu am ajuns la catedră, am avut multe satisfacții datorită studierii limbilor clasice. Am participat la numeroase concursuri și olimpiade, dintre care două internaționale. Descopăr mereu lucruri interesante despre umanitate și om și mă minunez de frumusețea sa, pe care clasiștii poate că o pun mai mult în valoare. Elementele culturale mi se par mai accesibile, mă bucur mai mult de artă și îmi este ușor să învăț limbi străine, deoarece am reușit să asimilez variate cunoș-

tințe lexicale și cunosc tipare gramaticale complexe, cu care pot găsi asemănări în multe dintre limbile moderne. Sunt adeseori înconjurată de persoane cu alese preocupări intelectuale și mă pot bucura de discuții pe teme din diverse domenii (lingvistică, filologie, filosofie, teologie, istorie, artă etc.).

3. Cine i-a motivat pe tineri să participe la competițiile naționale ori internaționale : profesorul de limbi clasice, părinții, școala, mediul cultural adecvat, propria pasiune a elevului pentru clasicismul greco-latin?

Participarea la competiții mi-a fost stimulată, în primul rând, de profesorul de limbi clasice, care a știut să îmi insuflă dragostea de limba latină (doar latină am studiat în timpul liceului). Așa s-a născut pasiunea ce creștea odată cu nivelul de cunoștințe. Participând la olimpiade la care am întâlnit elevi și profesori dedicați clasicelor, am observat că mă simt în largul meu și acest mediu, care mă împlinea și mă făcea fericită, m-a încurajat să perseverez.

4. În ce măsură pasiunea pentru studiul « umanioarelor » și-a pus amprenta asupra carierei profesionale a tânărului (tinerilor) format (-i) de dumneavoastră? Aveți absolvenți cu care dumneavoastră și școala vă mândriți?

Pasiunea pentru studiul « umanioarelor » m-a îndemnat să aleg secția de Filologie Clasică pentru perioada facultății și consider că acest lucru mă va ajuta într-o mare măsură în formarea profesională de mai târziu, deoarece îmi pune la dispoziție o bază culturală solidă, un mijloc sigur de autocunoaștere și de măsurare a capacității intelectuale, un instrument de organizare a ideilor și de creare a deprinderilor analitice.

5. Cum este văzut studiul limbilor clasice în mediul socio-cultural unde vă desfășurați activitatea ; sunteți sprijinit în eforturile dumneavoastră?

Dacă răspunsul este afirmativ, indicați factorii care v-au susținut. Dacă răspunsul este negativ, arătați cauza piedicilor întâmpinate.

Având în vedere că îmi desfășor activitatea, în mare parte, printre clasiști, desigur că studiului limbilor clasice îi sunt acordate importanța și prețuirea meritate. **Iar persoanele care nu îi văd scopul nu cunosc mijloacele.** Sunt sprijinită și încurajată atât de devotamentul și pasiunea celorlalți pentru latină și elină, cât și de dorința profesorilor de a ne perfecționa - pentru a ajunge să gustăm cât mai mult din acest tezaur neprețuit al culturii universale. Piedicile au fost întâmpinate, de obicei, înafara acestui cadru și au fost înfățișate sub chipul unei viitoare nerezitate în viața profesională, din cauza cererii atât de restrânse pe piața muncii a limbilor clasice."

Opiniile profesoarei Stoica Anamaria-Irina, Colegiul Național „Roman-Voda”, Roman, județul Neamț
Vârsta: 32 de ani
Vechimea în învățământ: 9 ani.

1. Considerați că studiul limbilor clasice mai este necesar astăzi, în epoca globalizării ? Oferiți câteva argumente pentru care latina (și greaca veche) ar trebui să figureze în planul - cadru de învățământ ca disciplină obligatorie de studiu. *La această întrebare se poate răspunde succint sau amplu, în funcție de numărul argumentelor oferite.

„Chiar dacă părerile vehiculate astăzi pun la îndoială valoarea de actualitate a studiilor umaniste, considerate ca fiind lipsite de o finalitate imediată, limbile clasice fiind etichetate adesea ca depășite, studiul limbilor clasice este astăzi mai necesar ca oricând. Aducând în prim-plan elementele culturale ale antichității, studiile clasice nu fac decât să promoveze valorile spirituale și etice care

definesc întreaga omenire. Din perspectivă lingvistică, limbile clasice rămân cel mai util instrument de care se pot folosi cei care doresc să aprofundeze domenii distincte făcând apel la sursele originale: teologie, filozofie, istorie, epigrafie, drept. E foarte adevărat că studiul acestor limbi implică necesitatea unui efort constant de învățare pentru a atinge un nivel mediu de cunoaștere. El însă se poate atinge. Iar reușita este simțită cu atât mai mare cu cât deschide calea cunoașterii mult mai facile a altor discipline. Pentru că, indiferent de cât de mult sau de puțin am agreat studierea limbii latine în timpul anilor de școală, nu putem tăgădui că ne-a ușurat mult demersul de învățare a celorlalte limbi române. Așadar, nu putem decât să aderăm la concepția promovată de Schopenhauer în lucrarea sa **Lumea ca voință și reprezentare**: „**Studiile autorilor clasici se numesc cu tot dreptul studii umaniste pentru că elevul devine iarăși om, în prima linie prin ele, în timp ce face cunoștință cu o lume care era încă liberă. ... Cei vechi nu vor îmbătrâni niciodată. Ei sunt și rămân steaua polară de care trebuie să ne călăuzim în toate năzuințele noastre. ... Rușinea va fi de partea acelei epoci care s-ar încumeta să înlăture pe antici. ... Cine nu știe latinește este asemenea omului care se găsește într-o regiune frumoasă, învăluit în ceață: orizontul său este foarte limitat; el vede clar numai ce este în imediata lui apropiere și la vreo câțiva pași se pierde vag. Din contră, orizontul celui ce știe latinește câștigă foarte mult în întindere cuprinzând secolele mai noi, evul mediu și antichitatea. Cine nu știe latinește se prenumără în rândul vulgului.**”

2. Care sunt cele mai dragi reușite în munca dumneavoastră la catedră – educarea tinerilor în spiritul valorilor umaniste, succesele la olimpiadele și concu-

surile naționale, respectiv internaționale, publicarea de cărți și manuale?

Cu siguranță, cele mai dragi și palpabile reușite sunt succesele pe care le-au avut elevii coordonați de mine la olimpiadele și concursurile școlare. Dar, poate, mai dragi sunt reușitele mai puțin vizibile, cele care s-au constituit în reușite după mulți ani după ce elevii au absolvit liceul. E vorba de cei care, după ani, chiar dacă în timpul anilor de studiu nu au excelat, nu au dovedit un interes aparte, aș spune chiar deloc, în privința învățării limbilor clasice, mărturisesc că de-a lungul studiilor universitare s-au folosit de cunoștințele de limbi clasice acumulate cu atâta insistență din parte profesorului. Iar anul acesta voi trăi experiența de a avea alături, de astă dată în calitate de colegă, pe o fostă elevă. Care va preda limba latină. Chiar în liceul pe care l-a absolvit.

3. Cine i-a motivat pe tineri să participe la competițiile naționale ori internaționale: profesorul de limbi clasice, părinții, școala, mediul cultural adecvat, propria pasiune a elevului pentru clasicismul greco-latin?

E dificil de identificat o motivație precisă. Aș spune că un pic din fiecare. Deși am remarcat că prima prezență la pregătirea pentru concursuri e hotărâtoare. Elevul și profesorul se cunosc altfel, într-un cadru mai puțin constrângător decât cel al orei de curs. Odată îndepărtată presiunea notei de la clasă, elevul găsește „curajul” să adreseze întrebările suplimentare pe care le așteptăm de atâtea ori în zadar. Reclamându-ne toată atenția, elevul devine partener de la egal la egal al profesorului cu care „luptă” pentru atingerea aceleiași reușite. O reușită care va fi a amândurora. Nu doar în plan academic, premiată în cadrul concursului, ci și una în plan uman. Poate mai puțin importantă la prima vedere, dar care devine uneori o reușită pentru toată viața. Căci așa se leagă une-

ori prietenii frumoase, aparte, care rezistă în timp, dincolo de spațiul școlii, care ne oferă de multe ori infuzia de tinerețe a spiritului de care avem nevoie.

4. În ce măsură pasiunea pentru studiul «umanioarelor» și-a pus amprenta asupra carierei profesionale a tânărului /tinerilor format/ -i de dumneavoastră? Aveți absolvenți cu care dumneavoastră și școala vă mândriți?

O fostă elevă a devenit profesoară de latină. Iar un fost elev de la un seminar teologic a ținut neapărat să-și aleagă ca temă a lucrării de licență exegeza biblică, care să-i permită ceea ce i-a plăcut să facă chiar din anii de liceu: să traducă singur textele biblice din latină și greaca veche. Dar cea mai dragă îmi este experiența trăită de una din elevele din lotul județean pe care l-am însoțit ca profesor coordonator la etapa națională a olimpiadei de limbi clasice. Pasionată de latină, în timpul olimpiadei a ajuns să fie interesată de limba greacă. Profesorul însoțitor avea o mare vină, cea de a îndrăgi mai mult limba elină decât cea latină. Așa că drumul de întoarcere s-a transformat, în ciuda orei înaintate din noapte, în pofida unui compartiment de tren arhiplin, în ore de inițiere în studiul limbii grecești. Și în avântul de nestăvilire al profesorului împătimit de limba greacă și al învățăcelului „contaminat” de morbul limbilor clasice au fost învățate alfabetul, articolele specifice limbii eline, desinențele tuturor declinațiilor, câteva timpuri verbale. Pasiunea tinerei pentru limba greacă a continuat și la întoarcerea ei acasă. S-a dedicat învățării limbii grecești, devenind propriul său profesor. Și, în ciuda tuturor care i-au reproșat lipsa de pragmatism, a decis să urmeze cursurile facultății de litere din București, secția limbi clasice.

5. Cum este văzut studiul limbilor clasice în mediul socio-cultural unde vă desfășurați activitatea; sunteți sprijinit în eforturile dumneavoastră? Dacă răspunsul

este afirmativ, indicați factorii care v-au susținut. Dacă răspunsul este negativ, arătați cauza piedicilor întâmpinate.

Din păcate, de-a lungul timpului, chiar și printre colegii de cancelarie studiul limbilor clasice a fost considerat uneori inutil. Astăzi situația s-a schimbat. Dar nu în sensul aprecierii utilității studiului limbilor clasice, ci a unei indiferențe afișate față de „încă” o disciplină de studiu din planul de învățământ.

Trebuie să recunosc însă că am avut parte și de susținere. Când am susținut în școală necesitatea achiziționării unor dicționare de limba latină de uz școlar, nu s-au achiziționat 5-10 dicționare, cum abia îndrăzneam să sper că va fi posibil, ci 20 de dicționare. Iar lucrul la clasă a devenit de atunci mult mai ușor. Pentru că, astfel, fiecare elev a putut să aibă la dispoziție dicționarul propriu pentru a învăța să traducă din limba latină.

Susținerea cea mai surprinzătoare a venit anul acesta școlar de la o colegă de matematică, care a declarat colegilor de clasă a elevelor calificate la concursurile naționale de limbă latină, că datorită cunoașterii limbii latine, nici nu ar trebui să răsufle în fața lor. Mi s-a părut varianta, destul de plastică, a recunoașterii efortului depus pentru a atinge performanța în cunoașterea limbii latine, dar și a faptului că puțini sunt cei care mai aleg să învețe latinește.” -am încheiat citatul.

Spațiul lucrării nu ne permite să prezentăm toate exemplele tinerilor care au făcut o carieră prestigioasă, purtând în memorie și-n faptă „scânteia” aprinsă odinioară de un profesor clasicist iubit și respectat. În toată țara se formează încă tineri care vor alcătui o elită intelectuală, devenind buni „manageri” la locul lor de muncă, prin faptul că studiul „umanioarelor” le-a imprimat rigoarea și disciplina în acțiune, i-a învățat să poată pune în relație multiple date, găsind soluția optimă în situații aparent fără ieșire.

Sunt tineri care s-au apropiat de izvoarele cunoașterii umane, acoperind secole de cultură, fără a avea sentimentul efortului împovăraător al învățării.

Suntem membri ai Uniunii Europene și dorim să participăm la viața cultural-științifică a bătrânului continent, promovând tineri educați, care să demonstreze, prin tot ceea ce întreprind, că și-au format competențele necesare unui domeniu de activitate, având însușită o scară de valori morale, intelectuale, cu reprezentativi-

tate pentru spațiul european. Dar acesta se definește prin cei 2000 de ani în care clasicismul greco-latin a configurat harta spirituală a lumii moderne.

De dragul acestor tineri, care mai cred încă în om și doresc să cultive **binele, adevărul și frumosul**, valorile perene ale clasicismului, studiul limbilor clasice trebuie să rămână în atenția celor care decid viitorul țării noastre. Iar noi nu trebuie să uităm că viitorul se construiește azi.

Bibliografie

Zoe Dumitescu-Buşulenga, „Mihai Eminescu”, Ed.Tineretului 1963, pag.238

Articol publicat în numărul jubiliar al revistei „Viziuni” a C.N.”Bogdan Petriceicu-Hașdeu”, sub titlul „Scrisoare către cei de-acasă”

Articol publicat în revista „Teen Press”- sursa Internet

Slăbirea comunității românești din Harghita-Covasna (I)*

Dr. Radu Balatasiu

*„Aicea, guvernării noastre dacă nu se deșteaptă,
aproape că suntem în al 12-lea ceas”
(printre lacrimi, MB, 82, Belin, Covasna)*

Key words: *sociologic research, romanian communities, Covasna and Harghita Counties*

The weakening of romanian community from Harghita-Covasna (I)

Abstract: *This study-report is based on the field research made by the Center for Ethnical Studies of Romanian Academy, together with students and teachers from Bucharest University and Craiova University, in the summer of 2011, in a few places from Harghita and Covasna Counties. The investigated areas were centered in the following places: Livezi-Mihăileni (Harghita), Doboi-Plăieși (Harghita), Hăghig-Belin (Covasna). Although the research had in mind both communities, the accent was on the romanian community potential. The main conclusion of the study is that the main problem of the ethnical relations in Harghita and Covasna is the insecurity. The area have more reality layers, the functional, daily interaction layer is overlapped by the identity, the ethnical layer. Ethnicity in the investigated area is structured in two directions: we have natural communities and imagined communities, the last ones in full political and administrative attack.*

Raport de cercetare

Raportul-studiu se întemeiază pe cercetarea de teren efectuată de Centrul pentru Studii în Probleme Etnice al Academiei Române, împreună cu studenți și cadre didactice de la Universitatea din București și de la Universitatea din Craiova în vara anului 2011 în câteva localități din județele Harghita și Covasna. Arealurile investigate au fost centrate în zonele: Livezi-Mihăileni (Harghita), Doboi-Plăieși (Harghita), Hăghig-Belin (Covasna). Deși cercetarea a avut în vedere ambele etnii, accentul s-a pus pe potențialul comunitar românesc.

Preambul

Județele Harghita-Covasna stau sub semnul unei urgențe, urgențe mute, pentru că nimeni dintre cei care ar trebui să vegheze asupra integrității comunității nu își

asumă vreo reacție. **Urgența mută reprezintă sentimentul colectiv al neputinței, corelat cu sentimentul abandonului-retragerii statului român din societate.** Este un sentiment de substrat, identificabil prin cercetarea calitativă întreprinsă. **Urgența și abandonul, pe de o parte, credința ortodoxă care „îi mai ține”, pe de altă parte, compun cadrul simbolic al existenței comunității minoritare românești.** Instituțiile publice răspund altor sarcini: organizează satisfacător cotidianul, dar prioritățile de fond sunt ale *altei* comunități. Minoritatea locală românească este încurajată să-și uite prioritățile *ca și comunitate*. **Apar noi disparități.** Realitatea locală stă sub semnul *dezechilibrului simbolic*,

* Partea a doua a studiului cuprinzând capitolul IV. Ancheta calitativă de teren va fi publicată în numărul viitor al revistei Angvstia

sub care se dezvoltă toate celelalte dezechilibre din plan administrativ, economic, școlar, cultural, demografic. Majoritarii maghiari își supraîntăresc comunitatea sub umbrela *Geopoliticii maghiare a Bazinului carpatic*, în timp ce minoritarii români, lipsiți de suportul general al societății și al statului se *masifică*, rămân fără comunitate. Principalul instrument al acestei geopolitici este puterea simbolică. Subordonat acestei geopolitici este un complex de acțiuni administrative, economice și educaționale.

*„Ei ridică statui aproape oricărui ungur care a contribuit la cultura maghiară”.
(sătean, Belin, Covasna)*

Masificarea este un proces care afectează sănătatea socială a insului și incapacitatea pe termen lung spații social-geografice întinse. Noile disparități trimit la **slăbirea gravă a vieții comunitare pentru minoritatea românească și la transformarea comunității majoritare maghiare într-o comunitate dominantă, de tip ideologic**. Precizăm că prin *supraîntărirea* comunității dominante înțelegem depășirea stadiului în care principala preocupare este prezervarea, cultivarea identității: se intră în etapa unei noi formule *statale*. Supraîntărirea comunității etnic dominante se axează pe suport logistic *străin* fără întrerupere, dispus în adâncimea proceselor sociale. O serie întreagă de studii *științifice de teren*, foarte detaliate, sistematice și de durată, împreună cu lucrări punctuale de istorie, marketing, geografie etc. ne îndreptățesc la această concluzie. **În oglindă cu aceste preocupări am constatat absența aproape totală a preocupărilor din partea statului român și a societății civile de a cunoaște problematica spațiului și de a oferi răspunsuri în plan strategic-național**. Astfel, pe de-o parte, majoritarii din cele două județe au *în fundal puterea simbolică*, prezentă peste tot în ecologia

locuirii, în special în spațiul școlar, administrativ. Pe de altă parte, *ceilalți*, românii, se transformă din *comunitate simbolică* în minoritate statistică.

Românii au statutul de națiune toleranță, iar sentimentul asociat este teama.

Astfel, etnicii minoritari sunt încurajați *prin frică nespecifică* și prin cultivarea unui *pragmatism parțial*, suspendat deasupra identitarului etnic propriu, să-și uite determinantele colective ale identității. Dincolo de aceasta, există un ansamblu de vecinătăți care funcționează acceptabil, chiar foarte bine în unele zone. Nici nu poate fi altfel, *vecinătatea* reclamă întrajutorarea.

Singurele formule instituționale care mai protejează viața comunitară românească sunt *Biserica* și *Școala*. Biserica ortodoxă are însă nevoie de mult mai mult suport logistic în teritoriu, în timp ce școala își pierde treptat rolul, fiind la îndemâna autorităților locale *neromânești*.

În acest timp, comunitatea maghiară funcționează ca și *comunitate imaginată*, prin încadrarea comunităților locale în ideologia expansionară a „bazinului Carpatic”. Comunitatea naturală, axată pe vecinătate și întrajutorare devine principalul suport pentru transformarea administrației și economiei locale pe criteriu etnic (maghiarizare).

În arealul Harghita-Covasna există două tipuri de energii dominante:

- **Afirmarea comunității imaginate maghiare** prin ideologizare *la nivelul comportamentului sătesc*, de vecinătate, a relațiilor interetnice. Fenomenul este deja profund și se poate observa în practicile demografice de la nivel comunitar: la țară, unde se presupune că întrajutorarea cotidiană, vecinătățile sunt puternice, cei mai mulți capi de familie au ținut neapărat să-și înregistreze copilul ca fiind *maghiar*.

- **Subsumarea etnică a comunității românești**, prin disponibilitatea vorbitorilor de limbă română de a-și „dăru” identitatea, în special prin căsătorie. Fe-

nomenul ia forma dizolvării etnice acolo unde comunitatea românească este deja slăbită, fiind incapabilă de concentrare demografică, socială etc.

Aceasta înseamnă că, în spațiul de contact între cele două comunități vecinătatea stă sub semnul ideologiei „etniei dominante”. Întrajutorarea poate fi cu ușurință observată în special la muncile câmpului. Dar, așa cum vom arăta în cele ce urmează, *dincolo de vecinătate* există un strat suplimentar, în care relația este întemeiată pe *imperativul ideologic de tip etnic*, acela al „reproducerii etnice maghiare”.

Un rol important în afirmarea comunității, în special a celei imaginate maghiare, o au școala, administrația și biserica. Acestea pot disloca sau polariza comunitățile prin limbă, respectiv prin credință, în decurs de câteva decade. Cazul Doboi din Plăieșii de Jos este printre cele mai relevante din acest punct de vedere.

Problema realității contemporane este că, deși comunitățile locale împart un fond comun de conviețuire materială și spirituală, ideologia dominantă îl utilizează ca și instrument de separare prin promovarea *unei singure comunități* în spațiul public și economic. Una dintre comunități se transformă din partener, în *comunitate imaginată* dominantă, iar cealaltă se dizolvă.

Cititorul va constata anumite redundanțe pe cuprinsul studiului. Aceasta se întâmplă pentru că aceleași idei sunt susținute din mai multe perspective, abordări metodologice și teoretice.

Nota:

Deși românii sunt majoritari în România, datorită configurației administrative, educaționale, economice și politice din județele Harghita și Covasna, românii au statut *de facto* de *minoritate locală*. Pe lângă discriminarea *negativă* la care sunt supuși în plan local, populația românească din cele două județe este *discriminată negativ* în mass-media și politica națională, în sensul

că nu are acces la exprimarea intereselor și problematicei sale. **Conceptul de minoritate cu care vom opera este următorul: comunitate cu identitate proprie, fără putere politică și fără mijloace de exprimare suficiente în raport cu societatea în mijlocul căreia trăiește.** În consecință, vom denumi minoritatea națională care deține cvasimonopolul politic și administrativ în plan local cu termenul de *minoritate dominantă*, iar populația care este majoritară în plan național, dar minoritară în plan local, *minoritate locală*.

Datorită particularităților locale nu am indicat numele respondenților și, adeseori, am preferat să cităm din fișele de observație, ca substitut al interviurilor înregistrate. Inițialele nu sunt cele reale.

I. Punct de plecare și Metodologie

Materialul de față este rezultatul unei cercetări de teren efectuate în vara anului 2011, împreună cu studenți de la Universitatea din București și Universitatea din Craiova, în județele Harghita și Covasna, în localitățile Hăghig și Iarăși (Covasna), Plăieșii de Jos (Imper-Doboi) și Livezi (Mihăileni) din jud. Harghita.

Scopul cercetării a fost analiza calității vieții comunitare românești în special, al potențialului de conviețuire în arealul menționat.

Data fiind noutatea, **cercetarea a fost de tip exploratoriu**. Nu au existat ipoteze propriu-zise de lucru pentru că nu aveam puncte de sprijin suficiente date de cercetări anterioare în teren pe tematica respectivă, cu excepția materialului bibliografic privind istoria locurilor.

Am avut însă ca punct de plecare, între altele, teoria capitalului social, a lui Robert Putnam¹. Cu cât insul este mai implicat în viața comunitară, cu cât vecinătățile sunt

¹ Robert D. Putnam, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, 2000

mai active, schimburile și întraajutorarea sunt mai ample. **Vecinătatea este în opoziție cu segregarea.** În consecință, o bună parte din cercetare a fost orientată către urmărirea calității vecinătăților, a abilității comunităților de a dezvolta relații interioare, urmărind în același timp relațiile acestora cu exteriorul, cu alte comunități, inclusiv relațiile interetnice. Așa am ajuns să folosim tehnica *hărților mentale* pentru determinarea intensității vecinătăților și a calității vieții comunitare, în general.

Datele au fost analizate din perspectiva teoriei interacționismului simbolic a alterității, urmărind în special construirea *identității sociale* prin raportare la *Celălalt*.

Teoria *fundalului social* (Erving Goffman), a faptului că realitatea este o scenă care are *culise* ne-a condus la urmărirea elementelor de profunzime, mai puțin confortabile, ori de câte ori am avut posibilitatea, după încălzirea interlocutorilor noștri. Așa am putut ajunge la identificarea unor momente traumatice de tip colectiv, care pot avea legătură cu unele susceptibilități din prezent: dincolo de vecinătățile funcționale există un strat al angoasei la scara marilor colectivități. Totodată, pentru stabilirea metodologiei cât și pentru analiza datelor am utilizat teoria lui Ernest Bernea privind structurarea axială a comunității și insului în lume, pe axele spațiului și timpului.

Din punct de vedere metodologic, **cercetarea a fost de tip neointerpretativ**, la întâlnirea dintre teoria gustiană a cadrelor și manifestărilor cu teoria weberiană a fenomenului social ca acțiune socială conștientă și reflectată. Instrumentele principale de lucru au fost observația, observația participativă, interviul semistrukturat, discuțiile de grup (focus-grupul), hărțile mentale, fotografia. **Funcția hărților mentale** a fost aceea de a identifica axele dinamicii comunității și importanța lor la nivelul percepțiilor subiective. De asemenea, tot cu ajutorul acestora am căutat să stabilim *dis-*

tanțele subiective ale comunității de domiciliu față de restul țării. Nu în ultimul rând, am încercat să determinăm *configurațiile utile* din interiorul localității-comunității, în funcție de mărimea-intensitatea grafică prin care acestea au fost reprezentate. Pentru a putea analiza hărțile a fost constituită o bază de date cu principalele coordonate - accente ale acestora.

Ca analiză de tip neointerpretativ cercetarea de teren a avut ca obiective subiectivitățile locale: datele sunt semnificative în raport cu logica locală, nu cu o teorie anume. Funcția teoriei a fost aceea de a canaliza-converge datele din teren, nu de a dicta ce anume trebuie cules. Din acest punct de vedere, am considerat relevant orice consideră actorul ca fiind relevant. Actorii au fost reprezentativi în raport cu logica acțiunii sociale *momentane* și în raport cu logica socială pe termen mediu și lung a comunității. Astfel, în sfera logicii acțiunii sociale *momentane*, am cuprins activitățile curente: cositul și strângerea fânului, îngrijirea animalelor în gospodărie și la câmp, alte activități curente, slujbele bisericești. În sfera logicii sociale pe termen mediu și lung am cuprins actori reprezentativi pentru ordinea comunității: personal administrativ, de ordine publică, din sănătate și educație, reprezentanți religioși, oameni de succes în afaceri etc.

Datele culese de pe teren sunt de natură „obiectivă” și de natură „subiectivă”. Datele de natură obiectivă privesc situația economică, demografică, de sănătate, inclusiv istorică a comunității, așa cum sunt ele cuprinse în referințele locale, județene și naționale: date independente de voința inșilor cu care am avut discuții.

Datele calitative au fost oferite de către persoanele cheie și după principiul recomandărilor prin tehnica „bulgărelui de zăpadă” - fiecare persoană recomandă o alta. Persoanele și evenimentele au fost gestionate conform analizei monografice gustiene, a cadrelor și manifestărilor.

Totodată, a fost consultată o masă importantă de literatură maghiară privind spațiul respectiv: broșuri de prezentare, studii doctorale și analize cu relevanță pentru *imaginationul* maghiar privind arealul investigat.

„**Datele obiective**” se referă la fapte și evenimente asupra cărora inșii nu au putere, chiar dacă le pot nega existența. „**Datele subiective**” sau „calitative”, se referă la reprezentările subiective asupra spațiului social în prezent și în trecut, proiecțiile cu privire la viitor, la relațiile de putere și la conviețuire.

Conviețuirea, element central al cercetării, se referă la capacitățile de conlucrare *în plan individual* - între indivizi și *în plan colectiv* - între comunități etnice diferite. Cercetarea s-a axat pe identificarea elementelor care facilitează conlucrarea cotidiană. La „momentele semnificative” din viața persoanelor am căutat să avem acces prin interviurile de profunzime semistructurate.

Aici, metodologia neointerpretativă a fost completată cu analiza de tip Bogardus² a *distanței sociale*. Ne-a interesat mai puțin cuantificarea pe care o oferă scala cât *intensitatea subiectivă* a distanței posibile. Interpretată invers, scala distanței devine „scala apropierei” dintre comunitatea română și cea maghiară, cel puțin în termenii discurs-

sului *aparent*, al „interpretării de scenă” al respondenților. Cum viața este în bună măsură aparență și „joc de scenă” (Goffman), faptul că actorii credeau sau nu în ceea ce spuneau ne interesa mai puțin. Filtrarea-ascunderea realității este și parte a jocului de scenă, de interes pentru cercetare.

II. Date obiective³

Generale

Plăieșii de Jos

Este o localitate din județul Harghita, în Bazinul Cașinului, **în curbura interioară a Carpaților**, care are în componere cinci localități: Plăieșii de Jos, Plăieșii de Sus, Imper, Iacobeni și Cașinul Nou.

Populație: cca 3000 locuitori⁴ (2010).

Ponderea populației românești: circa 10%.

Localitatea de interes: Doboii, considerată parte a satului Imper, „stradă” - de către autorități, comuna Plăieșii de Jos. În prezent în Doboii mai trăiesc circa 15 familii care se autoidentifică române.

Relieful dominant: munte-deal, depresiune, aprox. 695 m (biserica din Imper)

Istoricul: Deși arealul comunei înregistrează locuire străveche, mai apoi dacică și romană (nu mai puțin de 10 situri arheologice), vezi cetatea dacică la „Gura Pârâului Szetye”⁵, localitatea este prezen-

2 Discuțiile privind problematica distanței sociale s-au axat pe următoarea scală a intensității colaborării, unde 1 sistematizează cea mai puternică înclinație către apropiere iar 7 cea mai puternică înclinație către distanțare:

1. V-ați da copiii după ei? [dacă nu au copii, atunci întrebăm dacă ei s-ar căsători cu ...]
2. V-ați lăsa copiii să fie prieteni cu ei?
3. Lucrați la câmp, sau la oraș împreună cu ei?
4. Vă place cu ei ca vecini?
5. Vă place să stați la vorbă cu ei, să-i aveți de cunoștințe?
6. Ar fi îndeajuns să vă întâlniți în afara localității cu ei?
7. Sau v-ar plăcea să stea mai bine în afara României?

Scala-reper Bogardus, după Emory S. Bogardus, *A social Distance Scale* în „Sociology and Social Research” 17 (1933): 265-271

3 Acolo unde nu este indicat altfel, „datele obiective” au fost furnizate de către primăriile locale prin serviciile specializate cu ajutorul unui „tabel de date rurale” standardizat, construit de către Universitatea din București – Facultatea de Sociologie și Academia Română – Centrul European pentru Studii Etnice.

4 2921 locuitori după *Fișa Localității* – Direcția Județeană de Statistică Harghita, 3014 locuitori conform datelor primăriei (vezi <http://www.ghidulprimariilor.ro/business.php/PRIMARIA-PLAIESII-DE-JOS/66805/>)

5 Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, „Repertoriul Arheologic Național (RAN)”, siturile arheologice 85298.07, 85298.06, 85298.04, 85298.03, 85298.02, 85298.01, 85332.03, 85332.04, 85332.02, 85332.01, <http://www2.cimec.ro/scripts/ARH/RAN/sel.asp?lpag=10&Lang=RO&layers=&crsl=2&csel=2&clst>

tată ca având începuturi târzii, începând cu administrația ungară. Cel mai devreme pare a fi menționat Cașinu⁶, aproape toate celelalte localități apărând rând pe rând, în logica constituirii regimentelor de frontieră secuiești din sec. XVIII. Fără excepție, deodată cu primele atestări, apar și denumiri românești, de persoane, locuri⁷.

Mihăileni

Comună din județul Harghita, alcătuită din patru localități: Mihăileni, Livezi, Nădejdea, Văcărești. Este situată în apropiere de pasul Ghimeș - jud. Bacău

Populație: cca 2700 locuitori⁸ (2010)

Pondereea populației românești: peste 21%, majoritatea în Livezi

Localitatea de interes: Livezi (circa 520 persoane)

Relieful dominant: munte, aprox. 900 m.

Istoricul: pe teritoriul satului Mihăileni există o cetate dacică, dar și urme ale unor așezări mai vechi. În Mihăileni există 5 situri arheologice⁹, din care unul, cetatea dacică, se află chiar în curtea primăriei. Prima atestare documentară a comunei este în 1333. Satul Livezi este prima oară atestat în 1786, ca localitate liberă, de refugiu¹⁰.

Hăghig

Comună din județul Covasna, alcătuită din două localități: Hăghig și Iarăș. Se află în apropiere de Feldioara și Brașov.

Populație: cca 2300 locuitori¹¹ (2005)

Localitatea de interes: comuna Hăghig

*Istoricul*¹²: Satul Hăghig este ridicat pe o veche vatră romană, la rândul ei continuatoarea unui spațiu de locuire paleolitic de peste 30 000 de ani (aurignacian)¹³. Cancelaria maghiară îl consemnează pentru prima oară în 1332. În sec. XVII-XVIII se pare că a ajuns localitate dependentă, dar este menționată în documente dispută judecătorească cu groful local, Adam Nemeș. În cursul secolelor XVI-XIX, în documentele transilvănene, ungurești și austriece sunt atestate numeroase nume și denumiri toponimice românești¹⁴.

Economia¹⁵

Plăieșii de Jos

Activitățile economice dominante sunt: agricultura, creșterea animalelor și activitățile forestiere. Deși comuna se află într-o depresiune foarte frumoasă înconjurată de ape minerale, industria respectivă și turismul sunt cvasiinexistente.

=1&Oloc=1&nr=797, nov. 2011

6 Din documentele puse la dispoziție de primăria din Plăieșii de Jos, prin amabilitatea primarului Andras Zoltan.

7 Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură, Ed. Grai Românesc, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2003, pp. 591-596.

8 2639 locuitori conform *Fișei Localității* - Direcția Județeană de Statistică Harghita, 2644 locuitori conform datelor primăriei: <http://www.ghidulprimariilor.ro/business.php/PRIMARIA-MIHAI-LENI/66806/>

9 Siturile arheologice: 85083.08, 85083.05, 85083.04, 85083.02, 85083.01, cf. Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, „Repertoriul Arheologic Național (RAN)” <http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAN/sel.asp?nr=580&lpag=15&Lang=RO&layers=&crsl=2&csl=2&clst=1&Ocat=1&Ojud=1&Oloc=1>

10 Ioan Lăcătușu și alții, 2003, pp.564-567.

11 2420 locuitori după datele oferite de primărie echipei de cercetare pentru anul 2005, 2300 de locuitori conform datelor publicate la: <http://www.ghidulprimariilor.ro/business.php/PRIMARIA-MIHAI-LENI/66806/>

12 Ioan Lăcătușu, și alții, 2003, pp.299-302.

13 Ministerul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, „Repertoriul Arheologic Național (RAN)”, situl paleolitic „Fața umbrită” de la Hăghig, <http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAN/sel.asp?lpag=10&layers=&crsl=2&csl=2&clst=1&Ojud=1&Oloc=1&Lang=RO&nr=593&ids=5930>. Pe teritoriul comunei Hăghig există în prezent alte patru situri arheologice, cu o excepție, toate fiind din epoca bronzului și fierului timpuriu, dacice: 64407.02, 64407.03, 64407.04.

14 Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, pp.299-302.

15 Comparațiile dintre localități au fost făcute acolo unde au existat date. Nu toate primăriile au furnizat date comparabile sau standardizate.

Randamentul la hectar la cartof este pe aceeași linie cu media națională (circa 15000 kg/ha). Producția de grâu de 3,4 tone/ha și cea de ovăz (2,7t/ha) sunt peste media națională (2,4 tone la hectar, respectiv 2,01/ha¹⁶). Toate acestea sunt însă sub jumătate din media europeană.

Proprietatea mare este de circa 13294 hectare, fiind administrată de mai multe composesorate. *Proprietățile țărănești individuale* însumează 16902 hectare. Există 50 de proprietari-țărani care au mai mult de 10 hectare, 201 de „mijlocași” cu proprietăți între 5 și 10 hectare. Pădurile se întind pe 12506 hectare și sunt în bună măsură în proprietatea câtorva întreprinzători. De asemenea, există 11 mari proprietari cu terenuri peste 20 de hectare și 36 de arendași. **Cea mai mare parte a proprietății țărănești este mică, sub 5 hectare** (1218 persoane din 3000 populație totală). Luând în considerare structura proprietății din comună rezultă că **82% din proprietatea țărănească este ineficientă în Plăieșii de Jos**, știut fiind că proprietatea mică nu este potrivită pentru exploatarea economică. În același timp, însă, observăm că, raportat la suprafața totală arabilă, de 2500 de hectare, în comună există 136 de tractoare, ceea ce înseamnă că fiecărui tractor îi revin 18 hectare, mult sub media națională, de 54 hectare pe tractor dar peste media euro-

peană, de 13 hectare pe tractor¹⁷. Faptul indică concentrarea proprietății asupra utilajului în mâna câtorva proprietari care pot exploata cu mai mare eficiență pământurile comunei, indiferent de structura de proprietate.

Dintre 611 persoane populație activă, 210 sunt salariați. Dintre aceștia, 76 sunt salariați publici. Cu o pondere de 36.19% în total salariați, și având în vedere slăbiciunea economiei locale, **aparatură administrativ local este supradimensionat**, cu mult peste media națională¹⁸. În același timp, ca și în alte localități, **mediul privat nu are capacitatea de a absorbi forța de muncă, așa încât 1500 de persoane (populație între 20-65 ani și pensionari) practică agricultura de subzistență** ca „lucrători familiali neremunerați”. În comună există 15 întreprinzători, 11 mari proprietari (persoane cu terenuri peste 20 de hectare), 36 arendași. 9 dintre marii proprietari sunt localnici deci, cel puțin teoretic, Plăieșii nu suferă de pe urma complexului de factori asociați „proprietarului absent” (consum de lux, „proprietate leneșă” etc.). Existența proprietății eficiente în paralel cu numărul foarte mare de lucrători familiali neremunerați, starea infrastructurii, ne sugerează că, pe ansamblu, circuitul economic în care se află comuna încă nu este orientat către stimularea creșterii interne, fiind mai degrabă parte a unui circuit de drenare a plusvalorii locale.

16 Producția medie la hectar la grâu: Ziarul Financiar, „Fermierii așteaptă jumătate de miliard de euro din grâu”, 31 martie 2010. <http://www.zf.ro/eveniment/fermierii-asteapta-jumatate-de-miliard-de-euro-din-grau-5792839/> [nov. 2011]

Producția medie la hectar la orz: Wall-Street.ro, „Producția de grâu și secară din acest an depășește 7,7 milioane tone”, 11 sept. 2008 <http://www.wall-street.ro/articol/Economie/48022/Productia-de-grau-si-secaradin-acest-an-depasesete-7-7-mil-tone.html> [nov. 2011] Producția medie la hectar la cartof, calculată după Evenimentul Zilei, 16 aug. 2010, „Vrem minuni în agricultură fără apă și subvenții”, <http://www.evz.ro/detalii/stiri/vrem-minuni-in-agricultura-fara-apa-si-subsventii-vrem-minuni-in-agricultura-fara-apa-si-subsventii-903225.html> [nov. 2011]

17 Standard Money.ro, „Chinezii încep producția de tractoare la Râșnov”, 11 sept. 2009, http://www.standard.money.ro/articol_106293/chinezii_incep_productia_de_tractoare_la_rasnov.html [nov. 2011]

18 Calcul pondere salariați bugetari-privat, după Ziare.com, „Guvernul nu are habar câți bugetari sunt în România”, 17 nov. 2010, <http://www.ziare.com/stiri/bugetari/guvernul-nu-are-habar-cati-bugetari-sunt-in-romania-1056198> [nov.2011] și Hot News, „Ponderea salariaților în total populație”, 30 dec. 2010, http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-8167408-ponderea-salarialilor-total-populatie-44-bucuresti-11-botosani.htm [nov. 2010]

Majoritatea locuințelor sunt de tip tradițional, din lemn (1390 locuințe din 1433¹⁹). Comuna nu are încă apă curentă. Aproape toate gospodăriile au televiziune prin satelit (1000), și aproape 10% dintre acestea sunt racordate la internet (110 gospodării).

Satele comunei sunt legate între ele prin șosele asfaltate, în lungime de 27 km.

Bugetul comunei este de circa 3, 5 milioane lei noi. Venitul mediu în comună este situat în intervalul 300-500 lei.

Mihăileni

Datele obținute în Mihăileni (care includ și satul Livezi) au fost furnizate prin dictare liberă de către reprezentanții primăriei, ceea ce ne determină să le tratăm cu rețineră. Cu toate acestea, remarcăm câteva elemente importante:

Majoritatea populației integrate în economia monetară este pensionată (833 pensionari la 200 salariați). Aceasta înseamnă că economia locală a fost pe vremea comunismului mult mai bine integrată în economia națională.

Cultura dominantă este aceea a cartofului.

Cea mai mare parte a proprietăților sunt mijlocii, „peste 80%”. Chiar dacă procentul ar fi mai mic, se pare că în comuna Mihăileni proprietatea mijlocie este suficient de extinsă pentru a asigura un nivel relativ ridicat al randamentului agricol *pe persoană*. În consecință, resursa socială ar trebui să fie mai bine distribuită.

Din datele oferite de primărie se pare că nu există arendași în comună.

Dotarea cu utilaj agricol este destul de bună, aici fiind câteva sute de tractoare, motocositoare, mașini de cultivat cartofi etc. Dat fiind relieful muntos, nu putem face însă o comparație rezonabilă cu celelalte localități.

În comună există facilități informatice la școala din Mihăileni.

Casele din cărămidă-ciment (45 mii metri pătrați) par să fie aproape tot atât de numeroase ca și cele din lemn (58 mii metri pătrați), ceea ce confirmă ipoteza unei bunăstări mai bine distribuite, în acord cu structura predominant mijlocașă a proprietății.

Satele sunt legate între ele printr-o rețea de drumuri asfaltate de 9 km, mai puțin Livezi, al cărui drum se află în lucru.

Bugetul comunei este mai mic decât cel din Plăieșii de Jos: 2,2 milioane lei (față de 3, 5 milioane lei).

Venitul mediu în comună este de circa 500 lei pe familie.

Hăghig

Activitățile economice preponderente sunt: zootehnia, agricultura și asistența socială (Căminul de bătrâni). De asemenea, în comună există întreprinderi private de morărit și tâmplărie. Principala cultură este grâul, cultivat pe 412 hectare. Numărul de hectare care revin la un tractor este de 22, la jumătate față de media națională, dar sub media europeană.

Conform datelor oferite de primărie, în Hăghig majoritatea forței de muncă este salariată (55%), procentul de lucrători familiali neremunerați (țărani), al celor care practică agricultura de subzistență, fiind de 25%. **Luând în considerare numărul salariaților, Hăghig pare cea mai bine integrată localitate în economia națională dintre localitățile analizate.**

Majoritatea proprietăților sunt de tip mijlociu, între 5-10 hectare: 382 de proprietari. Marea proprietate țărănească, peste 10 hectare, este în grija a 8 persoane. Marea proprietate (capitalistă), peste 20 de hectare, este în grija a 3 mari proprietari; totodată, în comună există 21 de arendași. Aceștia probabil că exploatează și terenuri țărănești. Doi din trei dintre marii proprietari sunt *absenți*, nu au re-

19 Vezi datele furnizate de primărie în „Ghidul primăriilor”, <http://www.ghidulprimariilor.ro/business.php/PRIMARIA-PLAIESII-DE-JOS/66805/> [nov. 2011]

ședința în sat. Țăranii cu proprietăți sub 5 hectare și sunt în număr de 180.

Comuna are drumuri asfaltate între satele componente, în lungime de peste 3,8 km. Majoritatea caselor din Hăghig sunt din cărămidă și beton (80%), iar introducerea apei curente este un proiect aflat în derulare. Bugetul primăriei este de circa 2,5 milioane lei. Venitul mediu este de 500 lei.

Demografia

Conform datelor oferite de primărie, în Plăieșii de Jos s-au declarat români în 2002, 276 din 2979 locuitori (maghiari 2431, țigani 271). După credință, în Plăieșii de Jos erau înregistrați: ortodocși 276, romano-catolici 2668, reformați 13. Populația care s-a declarat că vorbește limba română: 126, maghiara 2852. Populația românească, relativ uniform distribuită în comună între 1760–1941, a suferit un șoc în 1941, când a scăzut dramatic. De atunci, singura concentrare semnificativă etnică românească a rămas în Imper-Doboi. Mortalitatea în comuna Plăieșii de Jos este foarte ridicată, aproape dublă față de media pe țară (12,9 la mie), ajungând în anul 2010 la 22 la mie²⁰. Principala cauză a mortalității este dată de bolile cardiovasculare.

Comuna Mihăileni, în 2002, avea o populație de 2643, din care 555 de români (21%) și 2086 maghiari. Majoritatea covârșitoare a românilor s-au concentrat, după 1941, în satul Livezi (524 persoane în 2002). Mortalitatea în Mihăileni, mai mare decât media pe țară, este de 17 la mie. Migrația în rândul tinerilor este foarte ridicată: conform datelor oferite de primărie, circa 15% dintre aceștia ar fi plecați la muncă, în anul 2010, în Ungaria sau Suedia.

Comuna Hăghig este demografic echilibrată. Ponderea se împarte aproape jumătate-jumătate între români și maghiari. Cu o populație în creștere de romi, comuna avea circa 1270 de locuitori în anul 2002. Mortalitatea este mai mare decât media pe țară (14 la mie față de 12,9). Migrația din comună spre alte regiuni ale țării (în special Brașov) sau în străinătate este destul de ridicată: circa 5% pe anul 2010. Ca și în Plăieșii de Jos, principalele cauze de deces sunt de tip cardiovascular.

La o primă vedere observăm că mortalitatea este foarte mare în toate localitățile. Mortalitatea ridicată este expresia impulsului în care se află comunitățile locale din cele trei localități investigate, reprezintă scăderea calității vieții comunitare. Faptul că familia rezistă destul de bine în localitățile investigate (divorțialitatea este sub media națională) ne arată că infrastructura comunitară este încă de tip tradițional și pentru români și pentru maghiari, însă „terenul social” și economic pe care aceasta se construiește este foarte fragil.

Documentarea obiectivă a subiectivității marilor comunități

Demografia este unul dintre instrumentele obiective de înregistrare a subiectivității marilor comunități, urmare a reverberațiilor provenite din mediului ambiant. Ce sunt căsătoria sau migrația, dacă nu decizii subiective? Dar prin ele măsurăm obiectiv fenomene relevante pentru mersul sistemului social în ansamblu. Astfel, în cadrul tendințelor demografice se pot identifica adesea accente și tendințe ale unor fenomene sociale, economice, istorice etc. Vom căuta să evidențiem câteva procese demografice tipice regiunii, în special în județul Harghita. Demografia regiunii are o puternică tentă ideologică în special în ceea ce privește familiile mixte. Elitele maghiare au chiar un aparat conceptual care denotă preocuparea pentru organizarea-influențarea

20 Datele privind mortalitatea, calculate după *Fișa localității*, Institutul național de statistică, Direcția de Statistică Harghita, respectiv Covasna, pentru anul 2010

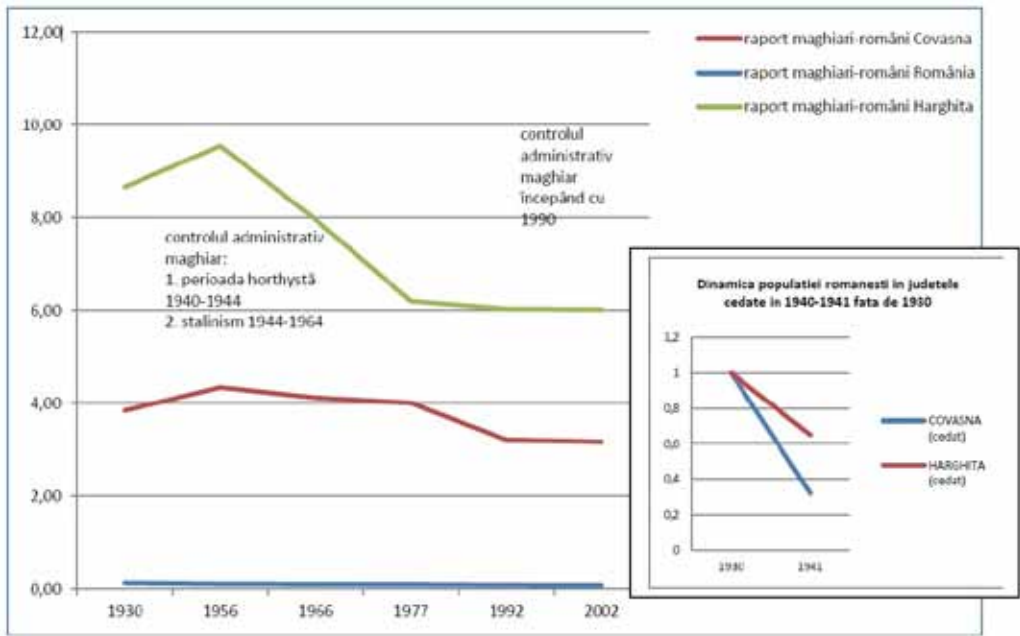
proceselor demografice. Astfel, principala lor grijă este asigurarea „reproducerii etnice maghiare”. Din acest punct de vedere familiile mixte, în special acelea unde „femeile maghiare nasc copii români” primesc o atenție specială. **Preocuparea pentru dobândirea supremației etnice** a elitelor maghiare cuprinde și populația romilor. **Ideologizarea demografiei** în Harghita-Covasna nu este o noutate, după cum vom vedea din datele statistice de mai jos, dar **a devenit o preocupare foarte accentuată** în ultima perioadă.

Marele risc sub care stă comunitatea românească nu este neapărat acela al scăderii demografice, fenomen încadrabil de altfel în tendința națională generală, ci acela al slăbirii-dizolvării potențialului de susținere a identității. **Demografia în județele Harghita-Covasna trebuie anali-**

zată, deci, în termenii cadrelor protejării identității etnice.

Tendința istorică

Corelat cu protecția instituțională a comunității, pe ansamblul celor două județe constatăm că evoluția relativă a românilor față de comunitatea maghiară este, în scădere, dar, în anul 2002, există încă o oarecare inerție în raport cu scăderea protecției din partea instituțiilor locale, tot mai subordonate proceselor segregatiste. Prin comparație istorică, în momentul în care structurile instituționale au fost desprinse total și brutal de comunitate, grupul etnic românesc a suferit un șoc. Șocul a avut loc în anul 1940 și se resimte până în zilele noastre în mentalul colectiv, aspect confirmat de cercetarea de teren.



Figură 1 Dinamica populației maghiare prin raportul maghiari-români în Harghita-Covasna și România în raport cu momentele istorice ale deținerii controlului asupra instituțiilor locale prin ideologia segregatistă. Șocul din 1940-1941: involuția relativă a populației românești în 1941 față de 1930 (1930=1). Surse: *Anuarul Statistic al României 2004*, „Populația după etnie la recensămintele:” I. Lăcătușu, *Structuri Etnice...*, 2008, Anexa nr. 3 tabelul „Populația stabilă a județelor Covasna și Harghita, după principalele etnii (români și maghiari), la recensămintele populației din anii 1850, 1992 și 2002”, pp.305-308 și „Anexa 12, „Structura populației județelor Covasna și Harghita pe localități după naționalitate și religie la recensămintele din anii 1930 și 1941”, p.342-345.

Populația maghiară a avut un vârf în perioada 1940-1956, epocă în care teritoriul în care era etnic majoritară era administrat pe criteriile segregării etnice, fie în guvernarea horthistă, de extremă dreapta, fie în epoca stalinistă din România. Momentul Regiunii Autonome Maghiare (1956-1968) este marcat de declinul populației maghiare, care, deși aflată sub „protecția” autonomiei politico-administrative, adoptă alte modele culturale de reproducere. Guvernarea autonomistă, când instituțiile s-au aflat la discreția factorilor maghiari, a însumat 45 de ani în ultimul secol: 1940 (toamna)-1944 (sept.); 1944 (oct.-nov. se reinstaurează guvernarea etnică maghiară, sub oblăduirea armatei sovietice)-1964 (anul încetării politicii staliniste în România, care își subordonase etnicizarea administrației în Transilvania); 1989 (dec.)- prezent (autoritatea instituțională locală se află în întregime subordonată idealului autonomist). Prin comparație, durata în care așa-zisul „naționalism-comunism”²¹ românesc a „dominat” zona a durat 25 de ani: 1964-1989.

Constatăm trei faze ale evoluției raportului interetnic româno-maghiar în cele două județe: o fază de creștere, între 1940-1956; o fază de declin accelerat până la începutul anilor 1990, după care urmează o altă de declin de tip platou (scădere lentă, dar constantă). Tendința generală a populației maghiare este de scădere indiferent de existența politicii „naționaliste românești”. Singura perioadă de creștere rapidă a populației maghiare este intervalul 1940-1956 când românii au fost izgoniți din regiune. După 1990, tendința de scădere demografică a intrat într-o nouă fază, de descreștere-platou, odată cu preluarea controlului

cvasiabsolut asupra instituțiilor locale. În tot acest timp migrația populației dinspre alte județe spre Harghita-Covasna nu a depășit 10,6% (Harghita), respectiv 15,7% (Covasna), în condițiile în care media națională de circulație a persoanelor era de 18%. (Mișcarea interjudețeană aproximată prin ponderea populației născută în alte județe.). (Lăcătușu, „Structuri etnice și confesionale...”, 2008, p. 211.)

Dinamica negativă demografică maghiară în cele două județe predominant maghiare este mult mai abruptă decât pe ansamblul României. Aceasta sugerează că sistemul de coerciție ideologică, centrat pe controlul pe criterii etnice asupra administrației, educației din cele două județe nu a fost util și nici binefăcător minorității maghiare. Constanta dinamicii demografiei maghiare este scăderea. Când a avut loc creșterea, aceasta a fost *numai relativă*, prin raportare la populația românească. Partea variabilă a demografiei maghiare este elementul românesc care, din momentele instituirii controlului cvasiabsolut etnic asupra instituțiilor, a fost nevoit să emigreze, aspect tratat întocmai, de către Parlamentul României, în *Raportul Harghita-Covasna*²², cu deosebire capitolul V. De altfel, **specialiștii maghiari arată că populația românească are în prezent un coeficient de migrație de două ori mai mare decât populația maghiară** (2002 față 1992, vezi mai jos „Populația cea mai sensibilă”, din Csata István, Kiss Tamás, f.a., p.43). Nu rămâne decât să ne răspundem la întrebarea „de ce pleacă?” unii mai mult decât alții.

21 De observat faptul că nimeni nu a numit până acum structurile de dominație etnică maghiară din regiune „naționalism-comunism unguresc” în perioada în care instituțiile locale erau controlate de comuniști maghiari și secui.

22 Titlul exact al documentului: Parlamentul României, **Raportul comisiei parlamentare de audiere a persoanelor care, după 22 decembrie 1989, au fost nevoite să-și părăsească locul de muncă și domiciliile din județele Harghita și Covasna**, București, 1991. Capitolul V: „Îndepărtarea românilor din conducerea primăriilor, prefecturilor, unităților social-economice și instituțiilor (învățământ, artă-cultură, presă, justiție, sănătate). Amenințările și calomniile la care aceștia au fost supuși”.

Este adevărat, tendința generală a populației din județele Harghita și Covasna este de scădere, în acord cu evoluția națională. **Ceea ce separă însă cele două comunități etnice este polarizarea dinamicii demografice.** Se constată astfel că **populația maghiară, chiar dacă se diminuează, se concentrează și mai puternic,** în timp ce populația românească continuă tendința de dizolvare. **Populația românească își diminuează cadrele conservării vieții comunitare,** în pofida așa-numitelor procese de „românizare forțată” prin „industrializare”, de care pomenește ideologia segregacionistă în perioada regimului Ceaușescu. În Covasna, în 142 de ani, ponderea românilor nu a crescut decât în 7 sate din 42:

„În afară de mediul urban și localități rurale monoetnice, populația de etnie română din județul Covasna și-a sporit ponderea față de populația maghiară, între anii 1850 și 1992, în doar 7 sate etnic mixte din totalul de 42 sate în care deținea în anul 1850 o pondere de peste 5% din totalul populației localității.” (I. Lăcătușu, Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita, Ed. Univ. Petru Maior, Tg. Mureș, 2008, p. 175)

Țigani, a treia populație importantă din cele două județe, este singura care crește semnificativ. Din acest motiv este deja integrată într-un program secular de susținere a „ratei de reproducție etnică maghiară”:

„În 1850, trăiau în fostele scaune secuiești - 9.400 de țigani. În timp ce pe teritoriul Transilvaniei, 73,3% din țigani erau români, pe teritoriul județelor Ciuc, Odorhei și Treiscaune, acest procent era de numai 46% (Varga, E.A., 1998, p. 41) ... În județul Covasna au fost înregistrați [în 1930] 3080 țigani (2,0%), o cifră apropiată de cea de la recensământul din 1850 (3.038), iar în județul Harghita 2.702 țigani (1,1%), o cifră de asemenea apropiată ca valoare absolută cu cea din 1850 (2.634).

De remarcat faptul că între 1850-1930, populația totală a județului Covasna a crescut cu 34%, iar cea a județului Harghita cu 53%. Având în vedere sporul natural ridicat caracteristic etniei respective, se poate aprecia că o parte însemnată a rromilor din cele două județe au fost asimilați de populația maghiară locală. [apud I. Lăcătușu, 2008, p.137].”

Elemente ale hărții demografiei puterii

Populația cea mai sensibilă

Populația română resimte mult mai acut (de peste două ori) presiunile din spațiului social al jud. Harghita, rata de emigrație fiind de două ori mai mare decât a populației maghiare:

	Maghiari	Români	Total
Ciucul de Jos	-0,53	-0,53	-0,53
Miercurea Ciuc	-10,33	-10,33	-10,33
Ciucul de Sus	-0,79	-22,41	-3,53
Gheorgheni	-4,1	-4,1	-4,10
Cristur	-1,52	-1,52	-1,52
Toplița	-5,43	-5,43	-5,43
Odorheiul Secuiesc	-8,03	-8,03	-8,03
Vlahița	-5,53	-5,53	-5,53
Odorhei	0,1	0,1	0,10
Total	-3,88	-8,24	-4,4

Sursa: calcule proprii

Figură 2 Coeficienți de migrație după regiuni și naționalități în 2002 [în Jud. Harghita] - Csata István, Kiss Tamás, f.a.: **Perspective demografice în județul Harghita. Prognoza divizării regionale a populației de etnie maghiară, romă și română.** p.43

Conform analizelor maghiare, **pentru următorii 20 de ani cel mai sensibil segment de populație românească este cel al femeilor de vârstă fertilă și al tinerilor între 0-19 ani:** dacă în populația maghiară ponderea acestora va scădea cu 29,7%, la nivelul populației românești această populație va ajunge la 42,3%. Cele mai dra-

matice implicații vor fi la nivelul infrastructurii școlare și al forței de muncă. Presiunea pentru închiderea școlilor românești ca factor de „reproducție etnică românească” în favoarea „reproducției etnice maghiare” (pentru termenul de „reproducție ...” vezi Csata István, Kiss Tamás, p.57, p.75) va crește, ceea ce va amplifica procesul de uniformizare etnică din regiune (maghiarizare). **Femeile de vârstă fertilă (între 15 și 49 ani) sunt cea mai afectată categorie de presiunile migraționiste. Urmarea este scăderea deja înregistrată a populației tinere până în 19 ani.**

Romii

Cea mai intensă preocupare privind „identitatea națională maghiară” pentru liderii maghiari nu mai sunt românii, dezideratele politice autonomiste fiind în bună măsură atinse, ci țiganii. Dovadă că referirile la instituțiile locale deja se fac în termenii „sistemului instituțional maghiar”. Se estimează că singura populație care va crește în următorii 20 de ani vor fi romii, contingentul femeilor fertile din această etnie explodând la peste 190% în 2032, iar cel al nașterilor urmând să ajungă la 130% față de 2002 (vezi Csata István, Kiss Tamás, p.68). În acest fel, romii din Harghita vor avea o rată de creștere de 1,5 pe an, ajungând să fie mai mare cu 2,5% în 2032 față de 2002 (Csata István, Kiss Tamás, p.69). Un al treilea factor de preocupare maghiară privind țiganii este că aceștia nu ar fi ușor asimilabili („soldul de asimilare este zero”) și, în plus, nu par tentați să părăsească județul („soldul de migrație este zero”) (cf. Csata István, Kiss Tamás, p.72). Pe de altă parte, analiștii maghiari recunosc că **țiganii sunt cvasimilați într-o serie de „regiuni”,** cum este cazul Vlăhiței, unde aceștia „sunt foarte bine integrați în comunitatea maghiară” (Csata István, Kiss Tamás, p.106).

Așa cum arătam mai sus, **populația romă va fi următorul „obiectiv” al po-**

liticilor de promovare a „reproducției etnice” maghiare în perioada imediat următoare. Provocarea pentru liderii maghiari este aceea că populația romă este o formă de lumpen, de *underclass*, fiind asociată cu procese de „devalorizare socială și economică”, în special acolo unde aceștia au cea mai mare rată de creștere (Csata István, Kiss Tamás, pp.112-113). În orice caz, scopul este limpede: *integrarea* romilor prin „sistemul instituțional maghiar” (idem, p.115). În acest sens, unul din primii pași este acela al „sprijinirii unei elite locale țigănești, de orientare maghiară” corelată cu evitarea apariției „unor organizații rome apropiate de români”. Desigur, pericolul este acela ca necesitățile și drepturile lingvistico-culturale ale romilor din [așa-numitul] Ținutul Secuiesc, legate de limba maghiară, să nu se impună.” (!) (idem, p.115).

Coeficientul de subsumare etnică este mai mare la români

Populația românească este mai tolerantă²³. Coeficientul de subsumare interetnică (ponderea căsătoriilor mixte în căsătoriile aceluiași grup etnic) este de 0,25 pentru români și de 0,03 la etnicii maghiari²⁴. De fapt, „subsumarea interetnică” prin căsătoria mixtă este și indicatorul disponibilității conviețuirii, al interacțiunii la nivelurile subtile, reprezintă disponibilitatea de a construi o punte dinspre propria identitate spre ce are mai profund *Celălalt*.

23 Termenul de „tolerant” exprimă, de fapt, o realitate negativă: mă raportez la celălalt *permițându-i să existe fără a fi în comuniune cu acesta*. Din acest punct de vedere, termenul este adeseori folosit incorect din punct de vedere al logicii sociale. Îl utilizăm aici în virtutea unei licențe de limbaj.

24 Calculul coeficientului de subsumare, pe baza datelor din Fig.3 „Căsătorii după naționalitatea părților între 2003-2007 în jud. Harghita” - cu datele din Csata István, Kiss Tamás f.a., p.47. Coeficientul reprezintă ponderea căsătoriilor mixte în numărul căsătoriilor în cadrul grupului etnic de apartenență.

Perspectiva elitelor ungurești asupra tinerelor care se mărită cu români este aceea a „femeilor maghiare care nasc copii români” (vezi Csata István, Kiss Tamás, p.51). Această idee a amprentării etnic-culturale de la naștere, care face abstracție de conținutul cultural al educației este tipică abordărilor eugenist-rasiste. Se omite astfel rolul *structurilor sociale* care contribuie la socializarea copilului. Nu în ultimul rând, aici devine transparentă ideologia după care „nașterea de români” este indezirabilă, cele două comunități trebuind să fie separate: fiecare femeie trebuie să nască ... în acord cu etnia sa. O asemenea abordare este nu doar în afara timpului, fiind perimată și grav încărcată ideologic, dar se află și într-o foarte curioasă eroare științifică.

		Naționalitatea soției				
		Română	Maghiară	Romă	Alta	Total
Naționalitatea soțului	Română	1091	281	1	7	1380
	Maghiară	212	6885	3	11	7111
	Romă	0	2	281	0	283
	Altă	10	64	0	2	76
	Total	1313	7232	285	20	8850

Sursa: INS

Figură 3 Căsătorii după naționalitatea păților între 2003-2007 în jud. Harghita. sursa: Csata István, Kiss Tamás f.a., p.47

Se vede limpede din datele de mai sus că românii sunt mult mai deschiși către întemeierea familiilor mixte. Faptul că populația *română* ar fi mai „deschisă” și deci, predispusă la „dizolvarea” identității etnice trebuie corelată cu evoluția migrației: românii sunt cei ce migrează cel mai mult. Ei au cele mai puține constrângeri comunitare, structura lor socială fiind mult mai deschisă.

De altfel, **caracterul mai deschis al populației românești către subsumare interetnică prin căsătorie** este ilustrată în tabelul de mai jos:

	Femei	Bărbați	Total
Români	16,9%	20,9%	19,0%
Maghiari	4,8%	3,2%	4,0%
Romi	1,4%	0,7%	1,1%
Total	6,7%		

Sursa: INS

Figură 4 Ponderea celor care încheie căsătorii mixte în Harghita, după sex și naționalitate, sursa: INS apud Csata István, Kiss Tamás f.a., p.48

Ungurii se căsătoresc cu români în special în zonele unde românii sunt mai bine reprezentați (Toplița)

	Proporția ponderată a maghiarilor	Proporția celor care au încheiat căsătorii mixte în rândul maghiarilor
Miercurea Ciuc	82%	5,5%
Odorheiu Secuiesc	96%	1,4%
Ciucul de Jos	95%	1,5%
Ciucul de Sus	94%	1,5%
Gheorgheni	94%	1,5%
Toplița	41%	18,0%
Odorhei	98%	1,2%
Cristur	96%	1,4%
Vlăhița	99%	1,2%

Sursa: calcule proprii

Figură 5 Proporția ponderată a maghiarilor și proporția căsătoriilor mixte pe zone în jud. Harghita. Sursa: Csata István, Kiss Tamás, tabelul 35, p.50

Dacă românii ar fi fost percepuți ca agresori la nivelul comunității maghiare *reale*, atunci aceasta ar fi trebuit să impună *endogâmia* ca formă de protejare a identității maghiare. Acest lucru nu se întâmplă. Acolo unde ungurii au o „ofertă” românească mai mare, aleg într-o pondere însemnată să se integreze în comunitatea românească. Dimpotrivă, **endogamia în comunitatea maghiară, închiderea comunității, este mai pronunțată acolo unde aceasta este dominantă și deci**

comunitatea imaginată este mai puternică. Coeficientul de închidere al comunității maghiare față de comunitatea românească este următorul:

	Proporția ponderată a maghiarilor pe zone (Harghita) (%)	Coeficientul de închidere al comunității maghiare (între min 1% și 100% max)
Toplița	41	2,27
Miercurea Ciuc	82	14,9
Ciucul de Sus	94	62,66
Gheorgheni	94	62,66
Cristur	96	68,57
Odorheiul Secuiesc	96	68,57
Odorhei	98	81,66
Vlăhița	99	82,5

Observăm că cele două populații au tipuri diferite de comportament: când ungurii sunt majoritari, ei tind către *închidere*, când sunt minoritari se deschid mai mult către *Celălalt-ul etnic*. Am văzut mai sus că românii, care nu sunt majoritari decât într-o singură regiune, au un *coeficient de subsumare* etnică, de disponibilitate de a trece frontiera propriei identități prin căsătorie dublă.

Comunitatea imaginată separată este mai puternică la maghiarii de la sat Comunitatea imaginată o utilizăm prin derivație de la analizele lui Benedict Anderson (**Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, Verso, London, New York, 2006) pe marginea naționalismului ca fenomen colectiv strict imaginar. Comunitatea imaginată este un produs inventat, o uniune puternic ideologizată. Fiind ideologică, este construită *ofensiv* și adeseori *în opoziție* cu

Alterul etnic, cu celelalte comunități. Pentru Anderson, toate comunitățile mai mari de dimensiunea unui sat ar fi comunități imaginate, deci false, mai exact, ideologice²⁵. Concluzia aceasta este, cert o eroare. Ea ar putea fi studiului societăților care și-au pierdut reperul identitar național. Am recunoscut însă puterea de explicare a conceptului acolo unde discursul ideologic intervine asupra comunității, distorsionând-o, denaturându-i practicile de vecinătate față de *Altul-Celălalt*. În acest material **operăm cu noțiunea de comunitate imaginată ca și cadru artificial de tip ideologic impus, în opoziție cu procesele firești de dezvoltare a relațiilor omenești**. În cazul de față, **cadru impus care închide accesul la vecinătate este ideologia segregționistă pe criterii etnice**. Comunitatea imaginată o plasăm în opoziție cu ideea de comunitate reală, vie.

Este surprinzător că **bărbatul are inițiativa maghiarizării în familiile mixte**. Fenomenul este accentuat în mediul rural. Avem aici un alt **paradox al comunității imaginate maghiare: aceasta este mai puternică acolo unde distanța socială ar trebui să fie mai mică** pentru că vecinătățile de la sat prilejuiesc, teoretic, mai multă cooperare. Se știe că mediul urban este un

25 Este evident că pentru autorul irlandez națiunea și naționalismul sunt fenomene care intră în aceeași categorie cu marketingul, relațiile cu publicul, discursul politic, în general cu practicile ideologice curente, eventual ca subproduse și vectori ai avansului statelor capitaliste, aparținător oricărei puteri statale astăzi, în particular. Paradigma este destul de răspândită în rândul cercetătorilor care omit dimensiunea fenomenelor de profunzime culturală și antropologică a coerenței unui spațiu social, unde oamenii nu se pot recunoaște unii pe alții prin legături fizice directe. Confuzia dintre națiune și ideologia naționalistă este o altă suprapunere care nu rezistă în fața argumentului etnografic, iar faptul că popoarele pot avea proiect politic peste veacuri, devenind națiuni, indiferent de gradul de occidentalizare, este un alt palier încă omis de aceste analize. Istoria ar friza ridicolul, devenind o serie inexplicabilă de ambiții personale, fiind un prilej prin care interpretarea științifică ar scoate comunitățile din istorie, desocializând-o.

mediu al separării între viețile individuale, un spațiu al înstrăinării, în opoziție cu viața comunitară de la țară, centrată pe conlucrarea imediată între vecini.

36. Familiile mixte, în care soțul sau soția este de naționalitate maghiară care și au înregistrat copii ca fiind de naționalitate maghiară în anul 2002 (%)

Judet			Oraș			Sat		
Total	Bărbatul maghiar	Femeia maghiară	Total	Bărbatul maghiar	Femeia maghiară	Total	Bărbatul maghiar	Femeia maghiară
48,0	53,4	43,5	46,1	50,1	43,0	52,9	60,9	44,9

Sursa: INS

Figură 6 La sat, soțul maghiar este mai preocupat de naționalitatea maghiară a copilului. Sursa: Csata István, Kiss Tamás, tabelul 36, p.51

Vedem că ideologia segregacionistă are deja rezultate la sat, slăbind vecinătățile. Un efect al fenomenului este izolarea etnicilor români care oricum nu țin la *impunerea* propriei identități, având un coeficient de subsumare etnică foarte ridicat.

Asigurarea „reproducției etnice” și amenințarea din partea comunităților compacte românești

Așa cum am sugerat, abordarea chestiunii demografice este una depășită, rasiștă: „calitatea” identității maghiare este mai importantă decât interacțiunea culturală, liberă, dintre persoane diferite. Așa se explică preocuparea pentru prezervarea identității prin expresii derutante, precum „femeile maghiare nasc copii români”, motiv pentru care „reproducția etnică” ar urma să fie depășită de cea biologică (Csata István, Kiss Tamás, p.51). Majoritatea maghiară este încurajată de către propriile elite „să nu se reproducă biologic” „născând copii români” ci, „să se reproducă etnic”. Din acest punct de vedere, autorii maghiari tratează cu maximă atenție zona Toplița, întrucât „reproducția etnică” maghiară „este slăbită cu 7 procente” ca urmare a căsătoriilor mixte, lucru de care ar fi beneficiat românii, a căror „rată de reproducere etnică” ar fi de 101,3% (Csata István, Kiss Tamás, p.57). Pe lângă densitatea etnică românească din zona Toplița, un al doilea factor de „pericol” la adresa reproducției

etnice maghiare este „prezența sistemului instituțional de stat național român”, deși aceasta este „contrabalansată în mai multe regiuni ale [așa-zisului] Ținut Secuiesc ...” (Csata István, Kiss Tamás, p.56).

Preocuparea pentru „reproducerea etnică” a identității maghiare este însă futilă. Chiar cercetătorii maghiari sunt de acord că „pierderea prin asimilare [a populației maghiare din Harghita] va fi neglijabilă ...: 136 persoane [în intervalul următorilor 20 de ani]” (Csata István, Kiss Tamás, p.71, s.n.). Cei mai importanți factori de pierdere etnică în rândul vorbitorilor de maghiară fiind ... migrația, deci atracțiile din afara așa-numitului Ținut Secuiesc și stilul de viață-modelul cultural de reproducere a populației.

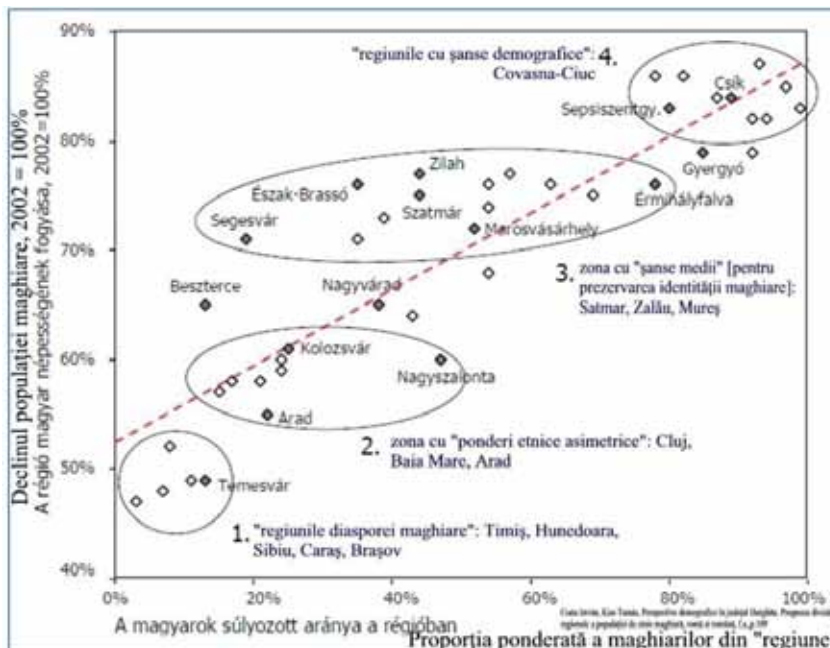
Termenul de asimilare este utilizat în discursul maghiar într-o logică inversă: mobilitatea socială, familia mixtă expresii ale libertății personale, devin factori de agresiune etnică. „Din punctul de vedere al maghiarilor, particularitatea regiunii este aceea, că aici se pot observa procesele de asimilare atât de caracteristice în celelalte teritorii ale Ardealului. 18 la sută a [sic!] tinerilor maghiari din Toplița, își aleg partener de viață român, ceea ce corespunde mediei din Ardeal. 29 la sută din copii născuți din relații mixte, sunt înregistrați de către părinți, ca fiind maghiari. Se poate presupune, că transmiterea deprinderilor lingvistice și culturale, este deplasată si

într-o și mai mare măsură în direcția majorității. Ca urmare rezervele generaționale a maghiarilor scad cu 7 la sută față de productivitatea femeilor maghiare.” (Csata István, Kiss Tamás, p.56, p.100).

Preocuparea: concentrarea pe zonele compacte (regiunile supraviețuirii)

În analizele ungurești, Transilvania este împărțită în 4 „regiuni”, în funcție de șansele de succes ale „reproducerii etnice maghiare”. Proiecția cu care operează aceștia este de 30 ani (2002-2032). Zonele avute în vedere sunt: 1) Timișul cu județele înconjurătoare, 2) Cluj-Arad, 3) Mureș-Satu Mare-Zalău și ultima, 4) Covasna-Ciuc. În zona 1, scăderea populației maghiare prin „asimilare” și migrație va fi de 50% de unde și denumirea de „regiune cu populație înjumătățită”. Zona 1 este numită „diaspora” în raport cu un centru neprecizat (probabil așa-numitul „Ținut Secuiesc” sau și cu Ungaria), unde interacțiunea firească între etnicii maghiari și cei români este numită „asimilare” a primilor de către cei din urmă.

În zona a doua, „stocul de maghiaritate” va scădea undeva între 30-40%. Aceasta este denumită „regiunea cu șanse demografice nefavorabile”, fiind situată pe axa Arad-Cluj. În zona a treia, „reproducerea etnică” are „șanse medii”, scăderea populației maghiare (de fapt de limbă maghiară) ar fi situată între 20 și 30%. „Regiunea” a 4-a este singura care promite cea mai bună preservare, aici contactul-„infiltrațiile” cu populația românească fiind mult reduse, în consecință „pierderea etnică” fiind de maxim 20%. În acest fel, Transilvania este împărțită deja în regiuni ale urgenței preservării „identității naționale maghiare”. Din acest punct de vedere regiunea cu cel mai mare „potențial etnic maghiar”, care trebuie neapărat protejată, este așa-numitul „Ținut Secuiesc”, din care însă lipsește Mureșul, încadrat în regiunea „cu șanse medii”. În felul acesta devine limpede explicația accelerării politicilor segregacioniste: pentru elita maghiară condiția preservării identității etnice este *separarea* față de celelalte comunități, în special față de cea română.



Figură 7 Evoluția demografică pe patru tipuri de „regiuni” a populației de limbă maghiară din Transilvania în 2032 față de 2002, pe baza datelor din 2007 (Csata István, Kiss Tamás, f.a., „Cifra demografică a microregiunilor din Ardeal în anul 2032 față de anul 2002, în funcție de proporția ponderată, conform prognozei demografice din 2007”, p. 109)

Dramatic este faptul că această filozofie politică a fost transmisă în populație și, în virtutea legii lui Thomas (predicția auto-creatoare) produce efecte: izolarea interetnică este mult mai mare *dinspre* maghiari decât *dinspre* români (coeficientul de subsumare etnică la maghiari este mult mai redus decât la români). În cea de-a patra zonă, marea preocupare este regiunea Toplița, unde, „prin asimilare”, populația maghiară ar urma să scadă până în 2032 cu 30%. (Csata István, Kiss Tamás, p.111)

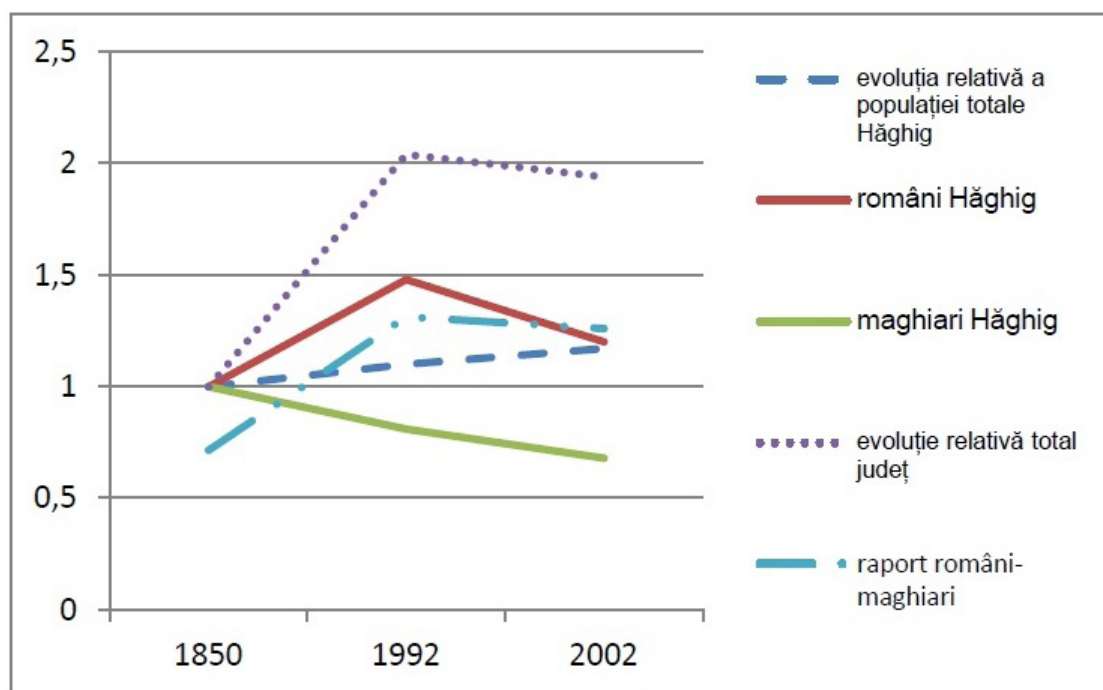
Trei tipuri dinamice demografice: Hăghig (Covasna), Mihăileni (Harghita), Plăieșii de Jos (Harghita)

Cazul Hăghig este unul aparte, întrucât aceasta este una dintre localitățile în care ponderea românilor este relativ egală cu aceea a maghiarilor, între acestea crescând puternic o viguroasă comunitate de

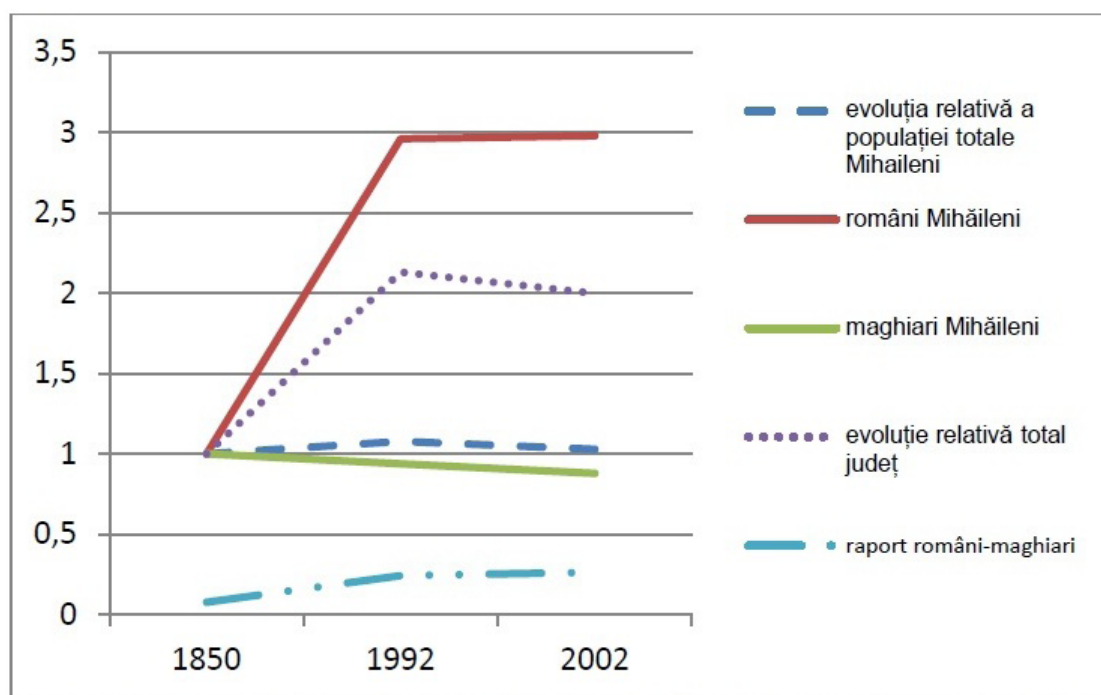
romi, stabilită în comună după evenimentele din 1940.

Raportul dintre cele două comunități etnice

Situația „obiectivă” a populației din Hăghig este ceva mai bună, preservarea *identității* comunității românești fiind mai favorabilă. Creșterea relativă în anul 2002 a populației românești este de 1,20 față de 1850, evoluția populației maghiare fiind de 0,68 în aceeași perioadă, în condițiile în care creșterea generală a populației din comună a fost de 1,17. (I. Lăcătușu, „Structuri etnice...”, 2008, Anexe, p.306). Situația românilor este pozitivă, **dar numai în raport cu populația maghiară**. Pe ansamblu, dată fiind înmulțirea celei de-a treia populații, romii, situația demografică generală din Hăghig este una de creștere.



Figură 8 Evoluția relativă a populației din Hăghig (jud. Covasna), față de anul 1850 (coeficientul de creștere relativă față de 1850, după I. Lăcătușu, 2008, p.306)



Figură 9 Evoluția relativă a populației Mihăileni (jud. Harghita), față de anul 1850 (coeficientul de creștere relativă față de 1850, după I. Lăcătușu, 2008, pp.308-311).

În ambele localități: Hăghig (Covasna) și Mihăileni (Harghita), ponderea populației românești crește. În Hăghig raportul este supraunitar, deci, la un maghiar revin mai mulți români. Probabil că o parte din romi s-au declarat la recensămintele respective ca români, însă, pe ansamblu, situația comunității românești este relativ favorabilă. Chiar dacă în Hăghig românii sunt aproape jumătate din populație, evoluția numărului acestora este nefavorabilă față de evoluția generală din județ: **scăderea comunității românești este mai amplă decât scăderea generală pe județ.** Pe de altă parte, aceeași situație se înregistrează și în privința populației maghiare, chiar dacă mai puțin accentuat. Având însă în vedere funcția comunității ca vector de conservare etnică, funcție care se pierde dincolo de un anumit prag, involuția din Hăghig poate deveni problematică.

În Mihăileni, chiar dacă ponderea români-maghiari este net în favoarea vorbi-

torilor de limbă maghiară, evoluția comunității românești este una relativ favorabilă, **datorită concentrării lor comunitare într-o comunitate puternică, satul Livezi. Prin satul Livezi, comuna Mihăileni este un caz aparte: este printre puținele localități unde vitalitatea comunității este peste situația din județ.** Concentrarea comunității într-un sat cu structuri coerente, chiar în condițiile în care **nu are nici un reprezentant la nivelul primăriei**, asigură încă „reproducerea etnică românească” în condiții satisfăcătoare.

Constatăm că, în Mihăileni, actualmente o comună cu 4 sate, 2644 locuitori, unde *doar într-unul* (Livezi) limba română mai este majoritară, populația a rămas aproximativ stabilă pe parcursul a 160 de ani. Fenomenul este notabil în raport cu evoluția generală a populației la scara județului, care înregistrează o involuție accentuată. Probabil că o posibilă explicație a stagnării populației o oferă procesul de asimilare: populația română

odată asimilată, a intrat pe culoarul comportamentului de reproducere străin. Asimilarea având loc în timp, în direcția maghiarizării unei populații cu vitalitate mai mare (cea românească), într-una cu populație cu o cultură a reproducerii mai diminuată (populația secuiască-maghiară), rezultă o relativă stagnare.

În toate cele trei localități însă, se constată o dinamică mai accentuată a scăderii demografiei românești decât a celei maghiare în 1992 față de 1850. Chiar și în Mihăileni, unde prin satul Livezi, comunitatea românească beneficiază de un coeficient de autoprotecție mai ridicat, dinamica pozitivă se află într-un vizibil proces de slăbire, în timp ce comunitățile vorbitoare de limbă maghiară nu înregistrează șocuri demografice. Dimpotrivă, cum se poate observa în Figura 9, comunitatea vorbitorilor de limbă maghiară din Plăieșii de Jos beneficiază de un vizibil val demografic prin adăugare de noi vorbitori, în timp ce comunitatea românească se diminuează spre anulare. Cel puțin în cazul Plăieșii de Jos suntem îndreptățiți să asociem dispariția comunității românești cu întărirea grupului vorbitorilor de maghiară și să discutăm despre un proces de asimilare etnică. **Putem spune că, în prezent, în Plăieșii de Jos asistăm la încheierea unui proces de pierdere etnică, inclusiv prin asimilare, a românilor din localitate, proces care a căpătat o deosebită amploare în ultimii 20 de ani.**

Pragul de încetare a „rezistenței demografice” românești în Plăieșii de Jos se pare că a fost atins cu mult înainte de 1992. Cert este că ceea ce a urmat după 1992 nu este decât disoluția accelerată, prin asimilare și migrație²⁶.

De altfel, elementul românesc din Plăieșii de Jos s-a restrâns treptat, astfel că dintr-o comunitate extinsă pe geografia mai multor sate, ajungând acum ca în mentalul dominant (maghiar) să fie reprezentat la nivel de „strada Doboi” din satul Imper, Plăieșii de Jos, unde vorbitorii de limbă română ar fi de fapt, „ultimii maghiari românizați”²⁷.

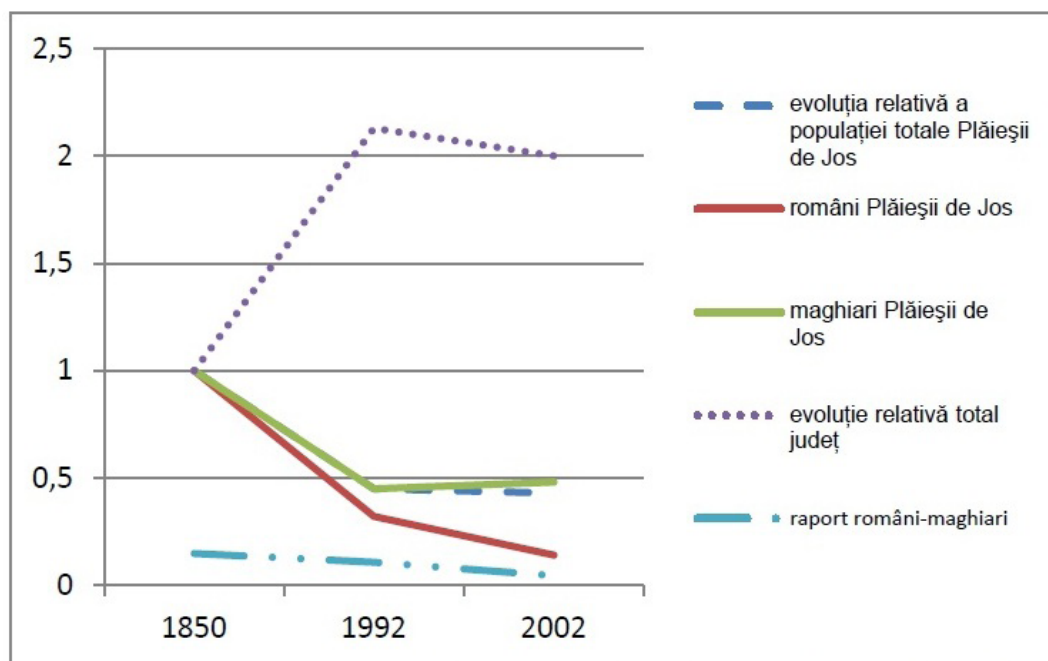
De altfel, există o inerție a diferitelor componente ale identității: în Plăieșii de Jos, conform datelor primăriei, în 2002 s-au declarat români 276 de persoane, dar vorbitori de limbă română doar 126. Pe ce își „mai bazau” cei 276 identitatea, dacă deja mai bine de jumătate din ei își pierduseră limba? Pe credință. Înțelegem acum că fenomenul pierderii identității românești trece mai întâi prin limbă și târziu, în „stadiul final”, prin credință. **Biserica, școala și administrația sunt principalele instituții de promovare a limbii materne** și deci, componente esențiale nu doar ale guvernării ci și ale prezervării identității personale.

Acolo unde românii sunt în minoritate absolută, fenomenele demografice capătă distorsiuni de amploare. Este evident din cele trei grafice că, acolo unde populația românească se află de multă vreme într-un raport nefavorabil, perioada dominată de administrație străină își asociază efecte catastrofale asupra comunității românești.

Astfel, constatăm că cei doi factori asociați cu slăbirea comunității românești sunt epoca istorică (prin administrația în limbă străină) și tipul de pondere etnică locală – dacă raportul este foarte dezechilibrat, deznaționalizarea se accentuează vizibil.

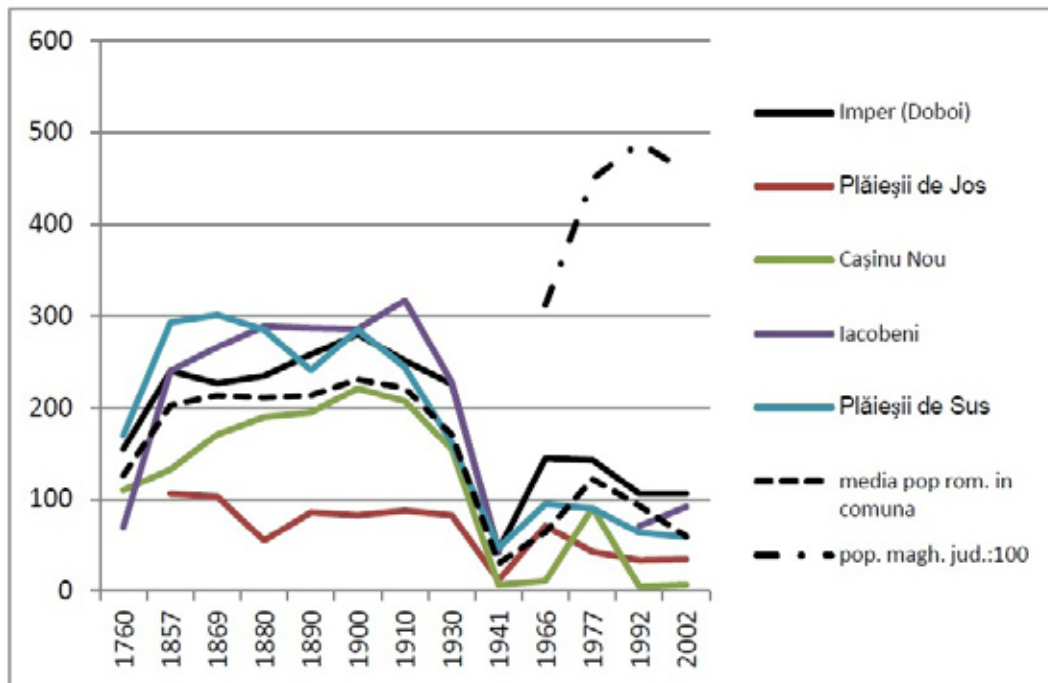
26 Fenomenul de depopulare masivă prin migrație a fost documentat prin cercetarea de teren efectuată în vara anului 2011.

27 Cercetare de teren, Doboi-Imper – Plăieșii de Jos, vara anului 2011, interviu cu responsabili religioși și din administrația locală.



Figură 9 Evoluția relativă a populației din Plăieșii de Jos (jud. Harghita), față de anul 1850 (coeficientul de creștere relativă față de 1850, după I. Lăcătușu, 2008, pp.306-311)

Scăderea accelerată a stocului demografic românesc

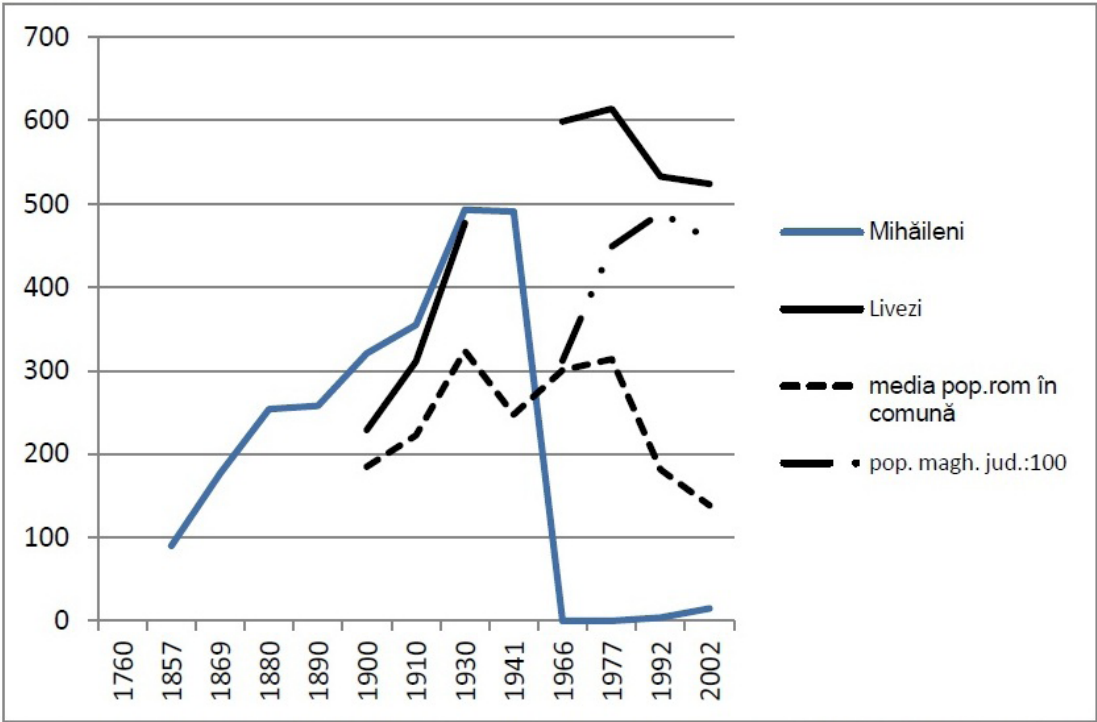


Figură 10 Evoluția populației românești în satele componente comunei Plăieșii de Jos (Harghita) comparativ cu evoluția populației maghiare din județ (redușă de 100x) Surse: Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură, Ed. Grai Românesc, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2003, pp591-596, media populației maghiare calculată după Recensământul Populației 2002, „Populația la recensămintele din”

În subcapitolul anterior (*Raportul dintre cele două comunități*) am analizat în termeni relativi raportul dintre ponderile etnice în interiorul satelor unde, astăzi, românii au ponderile cele mai bune. Dar cum a evoluat situația în termenii geografiei comunității mai largi, a întregii comune? Putem documenta astfel dramatismul nefiresc al scăderii demografice până în punctul imploziei vieții comunitare și al reducerii acesteia la o sumă de indivizi care încă se mai roagă în limba română, în rest interacționând în limba maghiară. Situația aceasta de extremis am documentat-o în teren, la Doboi, comuna Plăieșii de Jos, jud.

Harghita. În celelalte sate ea se află în diferite faze de evoluție, ca fenomen degenerativ al integrității vieții comunitare.

În Plăieșii de Jos se poate vedea cum populația românească s-a retras în 250 de ani, treptat, spre Imper-Doboi, singura locație care are o populație românească (106 persoane) peste media comunei (59,8 persoane). Scăderea în 2002 față de 1760 este de peste 5 ori, apropiată cu momentul 1940, când populația românească a fost izgonită prin forța armelor din comună. Este limpede că momentul 1940 a fost un șoc demografic din care comunitatea românească din Plăieșii de Jos nu și-a mai revenit.



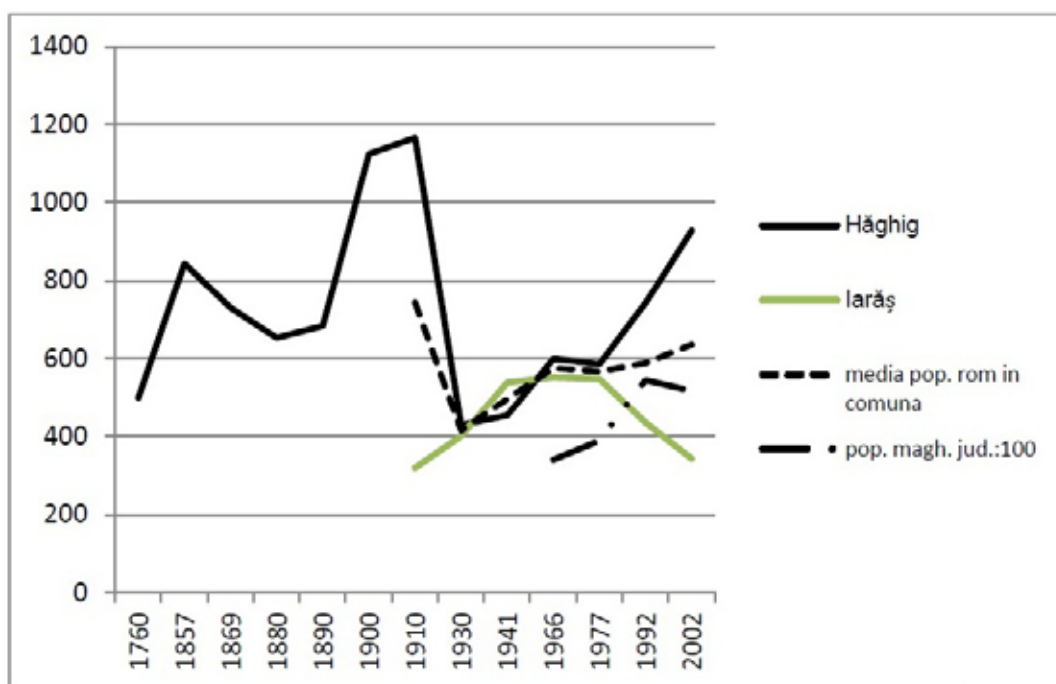
Figură 11 Evoluția populației românești în satele componente comunei Mihăileni (Harghita) comparativ cu evoluția populației maghiare din județ (redușă de 100x) Surse: Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*, Ed. Grai Românesc, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2003, pp564-567, media populației maghiare calculată după Recensământul Populației 2002, „Populația la recensămintele din”. Nota: pentru 1966 și 1977 nu există date pentru Mihăileni.

Același comportament de prăbușire demografică completat de retragere într-o localitate-refugiu se înregistrează în comuna Mihăileni, spre satul Livezi. Ca și în Plăieșii de Jos, după 1940

comunitatea intră într-o cezură demografică din care nu-și mai revine decât prin satul Livezi. Practic, românii din Mihăileni par a se regrupa în Livezi. Nu avem dovezi ale unei migrații interne în acest sens, însă

cifrele indică o retragere a elementului românesc spre această localitate. Ipoteza este susținută parțial de tradiția satului, faptul că Livezii sunt un sat întemeiat relativ târziu, la 1766, ca localitate de oameni liberi²⁸. În grafic sunt datele pentru Mihăileni și Livezi. Pentru celelalte două sate, Nădejdea și Văcărești, numărul de români după 1900 a fost constant sub 10 persoane. O analiză a istoriei acestora se impune pentru a înțelege cum niște sate de iobagi

(masă predominant românească) au ajuns maghiarofone integral în ultimele secole. Spre deosebire de concordanța relativă dintre evoluția demografică a românilor din Plăieșii de Jos cu evoluția demografică a populației maghiare din județ, în comuna Mihăileni involuția stocului demografic românesc este mult mai accelerată. Satul Livezi cu funcția sa de conservare etnică se află într-o mare tensiune demografică.



Figură 12 Evoluția populației românești în satele componente comunei Hăghig (Covasna) comparativ cu evoluția populației maghiare din județ (redușă de 100x) Surse: Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură, Ed. Grai Românesc, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2003, pp. 299-302, media populației maghiare calculată după Recensământul Populației 2002, „Populația la recensămintele din”.

Rămasă în România, comuna Hăghig nu a fost afectată de momentul 1940, cu excepția satului Iarăș, unde, conform mărturiilor de istorie orală culese din teren, s-a stabilit o importantă comunitate de romi izgoniți din Ardealul de Nord. Nu avem încă o explicație pentru fluctuațiile importante ale comunității din perioada interbelică. Cert este că dinamica demografică a satului Hăghig, pe dimensiunea ei românească, este superioară celeia a populației

²⁸ Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură, Ed. Grai Românesc, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2003, p. 566

ei maghiare pe total județ, deși, o vreme, cele două au evoluat în paralel (între 1966 și 1992).

III. Cartografia mentală a spațiului

Premise teoretice

Hărțile mentale sunt instrumente cu ajutorul cărora cercetătorul are acces la *personalizarea grafică a spațiului social* de către subiect. Fiind desenată chiar de către acesta, harta mentală este o formă de dicteu și, în consecință, un instrument puternic de dezvoltare a subiectivității și a resorturilor subtile ale ordinii. Discuția pe care intervievatorul o poartă cu subiectul are doar rolul de a canaliza efortul de autoreprezentare și de a asigura gradul de confort.

Hărțile mentale sunt construcții subiective individuale și rezultatul interacțiunii în cadrul unui grup. Proiecțiile asupra spațiului reprezintă, deci, expresii ale comunității de opinie din care persoana intervievată face parte. Dar hărțile mentale nu sunt relevante doar pentru a discerne între opiniile dominante, ci și pentru a stabili componentele ordinii sociale. Opinia în cadrul grupului și ordinea socială sunt părți ale aceluiași proces, numit *efectul normei sociale*. Fiind expresia individuală a unei norme de grup, hărțile mentale sunt și rezultatul echilibrului puterii *dintre grupuri* în cadrul comunității. Norma de grup este „cadrul de referință comună ... ce determină sau modifică reacțiile individului la situațiile cu care el se va confrunta mai târziu”²⁹.

Harta mentală s-a dovedit a fi utilă pentru că privește proiecția spațială subiectivă:

- *Individuală* asupra ordinii în care persoana intervievată trăiește, își desfășoară activitatea.

- *A normei grupului* din care grupul face parte, știut fiind că insul își desfășoară activitatea în acord cu *un sistem de valori de lucru* prin interacțiunea constantă cu alți oameni. Cadrul de interacțiune constantă, „de lucru”, este constituit de grupul din care acesta se face parte precumpănitor.

- *Ca rezultată a echilibrului de putere* din comunitate, al întâlnirii mai multor „norme de grup”. Ca rezultat al întâlnirii cotidiene al mai multor grupuri, rezultă ajustări ale normei de grup particulare și deci ale proiecției asupra spațiului.

- *A spațiului social de adâncime*. Fiind o expresie grafică a percepțiilor asupra spațiului, harta mentală este mai puțin cenzurată. Chiar și atunci când este cenzurată ca efect al prezenței *străinului* intervievator, direcția cenzurii denotă subtilități grafice, orientări și accente personale asupra spațiului care pot fi analizate ulterior.

Prin elementele sale, harta mentală scoate în evidență componentele instituționale-personale ale ordinii, direcțiile de relaționare între acestea, intensitatea acestor relații, raportarea la spațiul imediat geografic cu alte localități, raportarea la spațiul geografic-economic regional și național, sentimentul importanței comunității din care face parte, tipul de interes al interlocutorului în propria comunitate, tipologia spațiului (spațiu al fluxurilor, spațiul reificat-al interesului, spațiul ca „punct de plecare” – loc central în virtutea valorizării unui punct anume etc.).

Harta mentală este structurată astfel pe două planuri:

Planul structurii ordinii interioare a comunității cu: axe, direcții și intensități ale interacțiunii, centre de interes.

Planul reprezentării față de celelalte comunități funcție de **raporturile cu alte localități, din planul vecin sau național**,

29 Muzafer Sherif, *The Psychology of Social Norms*, New York, Harper & Brothers, 1936, p.97, apud Ion Ungureanu, *Paradigme ale cunoașterii societății*, Ed. Humanitas, București, 1990, p.43

prin reprezentarea distanțelor, a importanței celorlalte localități etc.

Toate elementele de mai sus au fost operaționalizate în indicatori. Cu ajutorul lor s-a stabilit o grilă de interpretare a hărților, datele culese fiind introduse într-o bază de date care a permis urmărirea elementelor comune, a discontinuităților, accentelor problematicei descrise mai sus.

Harta mentală: interpretarea datelor

Comuna Hăghig – Jud. Covasna

Localitatea Hăghig este reprezentată în multe situații exterioară în raport propria geografie. De asemenea, are slabe conexiuni cu localitățile vecine. În plan regional-național apare în special central, însă sunt destule situații în care este reprezentat marginal în relație cu București, Brașov și Sf. Gheorghe, Cluj.

În reprezentarea actorilor din administrație lor asupra spațiului, nu par a fi accente, **nu întâlnim o exprimare idealizată asupra spațiului**, reprezentarea acestuia fiind plată, tehnică. Chiar dacă în prezent derulează investiții importante pentru comunitate, reprezentanții ei nu par a fi legați afectiv-ideatic de un fapt social anume. Hărțile nu au tușe.

Comunitatea are trei biserici: ortodoxă, catolică și reformată. Cei mai mulți dintre vorbitorii de maghiară sunt reformați și, din observațiile de teren, par că frecventează biserica mai puțin decât ortodocșii. În general, la nivelul populației din Hăghig, **bisericile nu mai sunt centri simbolici cei mai importanți**, deși, alături de școală, încă sunt printre cele mai importante instituții în mentalul public, fiind prezente în mai toate reprezentările despre spațiu. Comunitatea se emancipează dar nu își construiește alte repere.

În ceea ce privește sentimentul față de propria localitate, o bună parte dintre cei intervievați se văd excentrați în raport cu aceasta. Surprinde faptul că pentru preo-

tul ortodox din Hăghig Biserica ortodoxă este reprezentată la fel cu cea reformată. Acest lucru corelează cu modul în care ține slujbele: plat, așa cum a fost documentat în cercetarea de teren.

Totodată, la nivelul percepției colective, **nu există o relaționare de interes cu alte comunități vecine**. Principalul reper județean este Sfântu Gheorghe. În câteva situații apare Baraolt. Între acesta și Hăghig aproape că nu există nici o altă localitate de interes pentru localnicii intervievați. Reperele urbane naționale sunt mai numeroase decât cele județene, acestea fiind Brașovul, Clujul și Bucureștiul, așa cum am menționat.

În concluzie, în Hăghig, localitate unde cercetarea de teren nu a confirmat disparități între români și maghiari, cele două comunități fiind relativ echilibrate din punct de vedere demografic, asistăm la un proces de modernizare paradoxal, printr-o oarecare detașare de propria comunitate. Localitatea rămâne centrală în reprezentarea locuitorilor, dar fără arii de interes comunitar anume și *fără nucleu*.

Satul Livezi – Harghita, comuna Mișăileni

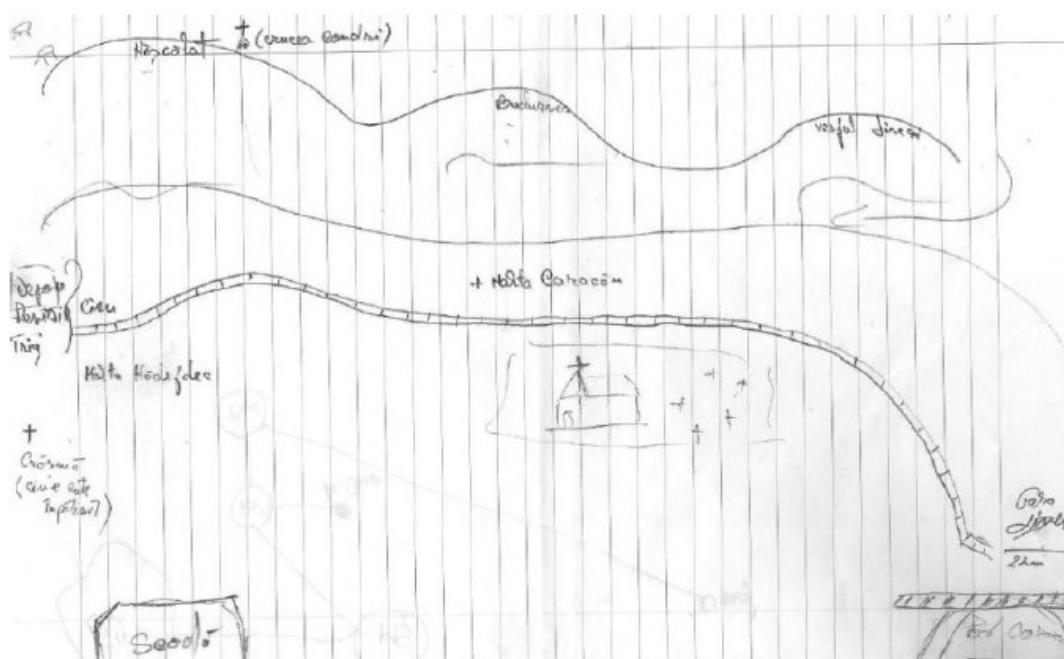
Livezi este localitatea care orbitează în jurul Bisericii și a căii ferate. Deși exterioară în geografia și fluxurile economice ale comunității, calea ferată este axială în reprezentarea locuitorilor asupra propriului spațiu, punte către o lume de care se simt tot mai îndepărtați.

Calea ferată este centrală. De asemenea, biserica ortodoxă și școala au un rol mai pregnant decât la Hăghig. Pe de altă parte, în raport cu lumea, românii din Livezi se consideră-se simt marginali.

Cu câteva excepții, Livezi în reprezentarea colectivă este doar exterior sau nu există ca actor în raport cu comunicațiile regionale. Interesant faptul că, din punctul de vedere al comunicațiilor, Miercurea Ciuc ocupă locul central, iar nu Livezii. Comu-

nitatea se simte izolată dar este, în același timp, puternic ancorată în instituțiile care-i asigură identitatea. Brașovul și Bucureștiul sunt cele mai importante repere, urmate de Cluj, Târgu Mureș și, excepțional, Iași. Oamenii își reprezintă corect distanțele, dar, datorită sentimentului de izolare-frustrare, în câteva situații plasează Bucureștiul „în opoziție” cu celelalte localități (de pildă, Brașovul este reprezentat *după* Miercurea Ciuc, pe aceeași linie cu Clujul și Tg. Mureșul, în opoziție cu București), sau mai mic,

ceea ce este în consonanță cu opinia conform căreia „Bucureștiul i-a uitat (trădat)” - expresie adeseori întâlnită pe teren. Este interesant de observat că centrul comunității este o cale de comunicație – viaductul și calea ferată, o deschidere. Cea de-a doua ancoră identitară a locuitorilor din Livezi este Biserica ortodoxă. Axa care leagă Viaductul de Biserică este accentuată în hărțile-proiecții, deși pe teren, drumul dintre acestea este de pământ și greu de parcurs, peste văi.

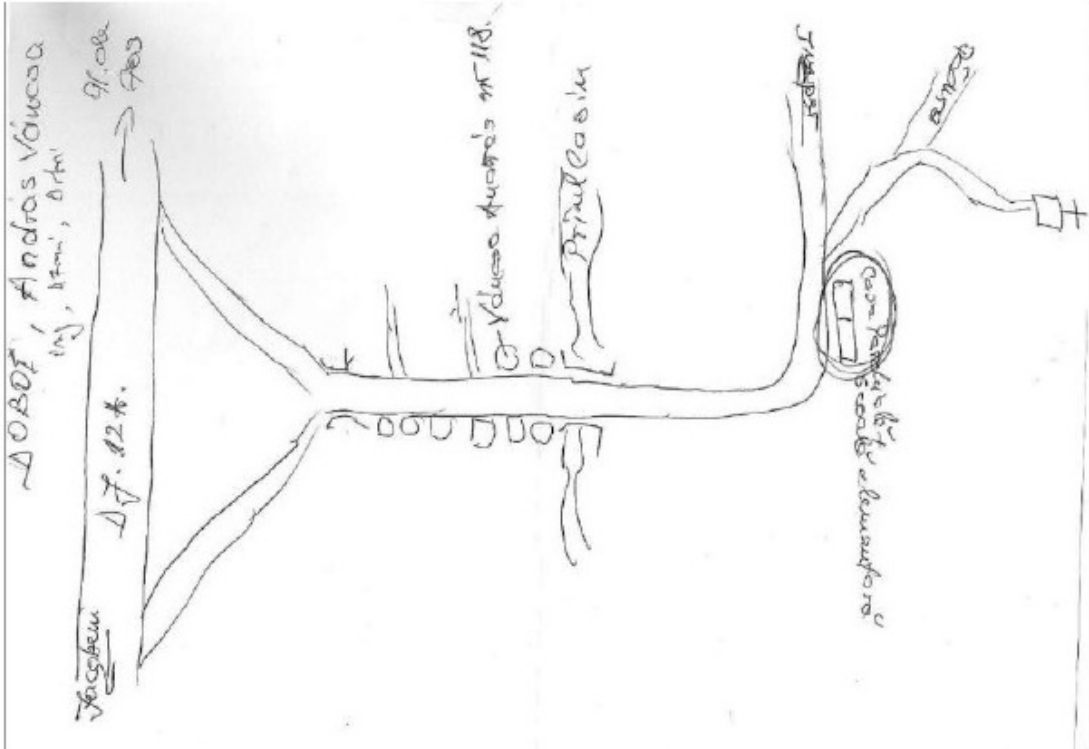


Figură 13. Biserica și calea ferată sunt cei doi poli ai spațiului din Livezi

Există însă și situații, în special în rândul tinerilor, în care biserica nu există ca punct central, sau, unde toate centrele sunt reprezentate plat, fără vreun nucleu semnificativ al comunității. Funcția căii ferate, de trambulină idealizată, este ilustrată și prin faptul că calea ferată-Viaductul Cracău sunt, în prezent, mai bine valorizate decât stațiile de cale ferată din zona satului. Aceasta pentru că, în special în ultimii ani, navetismul industrial al locuitorilor s-a redus substanțial. Din calea ferată a rămas, ca o inerție, proiecția ei idealizată.

O altă observație este legată de conexiunile cu localitățile învecinate: conform declarațiilor conducerii Composesoratu-lui din Mihăileni, de care aparține și satul Livezi, laptele din comună este preluat de către firma Gordon, din satul Bulgăreni, comuna Lupeni, bazinul Odorheiului. Laptele presupune o relație aproape co-tidiană cu procesatorul. Nici unul dintre locuitorii Livezilor însă nu au menționat însă această relație economică și, în consecință, nu au reprezentarea geografică a acesteia.

Satul Doboi-Imper – Harghita, comuna Plăieșii de Jos



Figură 14. Reprezentare ideal-tipică în Doboi, cu axa între Biserica din deal și pod. De asemenea, locuința personală este personaj central în reprezentarea asupra spațiului. O altă axă importantă este drumul județean, care canalizează legăturile comunității cu un exterior insuficient precizat, al cărui element central este adeseori Miercurea Ciuc, la 30 km spre NordVest. Observăm numele maghiarizat al lui Andrei Vanea. Limba română, în Doboi, se mai vorbește duminica, la biserică.

Doboi este un loc special. Aici limba română se mai vorbește doar la biserică. Numele locuitorilor sunt aproape toate maghiarizate. Pe de altă parte, cele trei unguroaice din sat, măritate cu români, se consideră românce.

Ca și în celelalte localități, comunitatea este slab conexată cu altele din județ, cel puțin la nivelul percepției colective. Doboi - pentru majoritatea românilor, Plăieși-Imper pentru ceilalți, orbitează în jurul Miercurea Ciuc, cu trimeri spre Brașov și spre București. Remarcăm că pentru reprezentanții autorității statului român, în cazul de față al celor din poliție, comunitatea este complet suspendată în spațiul social înconjurător. Reprezentanții intervievați nu își reprezintă comunitatea în relație cu ceva anume, ceea ce denotă, probabil, o

perioadă de confuzie spațială privind rolul și rostul lor în comunitate. Aflată în plin proces de dezintegrare comunitară, populația românească s-a retras într-o veche vatră de sat, Doboi. Pentru autoritatea locală Doboi are statut de „stradă” – un element care solicită renunțarea la pretenții identitare deosebite. Punctul central al axei comunității românești din Doboi sunt podul și Biserica ortodoxă, perpendicular pe drumul comunal. În multe situații Biserica este asociată cu Școala, dat fiind că prin „Biserică” oamenii înțeleg și vechea casă parohială, unde au loc și ore cu cei trei copii care mai vin la „școala românească”. În aceste condiții este interesantă percepția Doboi-ului ca punct de plecare central în reprezentarea asupra spațiului local și național, aspect aflat în opoziție

cu statutul marginal din actuala ecologie a comunei Plăieșii de Jos, din care face parte. Aceeași perspectivă, a locului de reședință ca punct de plecare, o are și majoritatea etnicilor de limbă maghiară (Imper, Plăieși, Casinul Nou sau Iacobeni). De altfel, aceasta este una dintre trăsăturile care diferențiază Plăieși-Doboi de situația din Livezi. În Livezi, sat românesc într-o demografie dominant maghiarofo-nă, percepția colectivă este aceea a izolării și este centrată pe Biserica și pe podul de cale ferată. Comunitatea Livezilor apare marginală în raport cu geografia înconjurătoare, aspirând spre un București care, deși foarte dorit (vezi amplasarea lui în câteva situații de aceeași parte a Carpaților cu alte orașe ardelenesti), este nefiresc de îndepărtat. În Plăieși-Doboi comunitatea este centrală și mai preocupată către contacte, în special cu Miercurea Ciuc, care adeseori este reprezentat ca centru de interes, urmat de Brașov, dar și cu altele. În același timp, ca și la Hăghig sau Livezi, nici în cazul de față nu se înregistrează un contact foarte strâns cu localitățile apropiate din județ, fie ele comune sau orașe: cu excepția Miercurea Ciuc, și a unei sporadice mențiuni a Băilor Tușnad, acestea pur și simplu nu există. Brașovul este principalul pol de atracție în plan național, urmat de vecinătatea apropiată, dar din alt județ – Târgu Secuiesc. Alături de Brașov, în reperele spațiale naționale ale locuitorilor intervievați mai apar București și Cluj.

În ceea ce privește diferența dintre cele două comunități etnice, românii își plasează reprezentarea axială a spațiului între Biserica ortodoxă și podul peste râul Cașin, Biserica împreună cu Casa Parohială (unde se află și „Școala românească”). **Pentru comunitatea de limbă maghiară centrul administrativ al comunei este mai important decât biserica**, apoi urmează școala. În plus, **la mai toți românii casa personală este punct central în axa comunității**, uneori împreună cu

casele celorlalți membrii ai comunității de apartenență. Situația am mai întâlnit-o cu o frecvență ridicată la Iarăș, comuna Hăghig, acolo unde geografia mentală nu pare a avea o axă precisă. Refugierea comunității la nivelul propriei locuințe este de natură să arate **seriozitatea situației identității românești: aceasta din experiență colectivă în spațiul public s-a retras în spațiul particular, privat.**

(...)

Concluzii

Semnul sub care stă problematica etnică în Harghita-Covasna este acela al precarității. Zona are mai multe straturi de realitate, peste cel al interacțiunii cotidiane, funcțional, superpunându-se cel identitar, etnic. Etnicitatea în zona investigată este structurată comunitar pe două direcții diferite: avem comunități naturale, propriu-zise și comunități imaginate, aflate în plină ofensivă politico-administrativă. Primul tip de comunitate este întâlnit în special acolo unde gruparea socială este naturală, construită pe afinități tipice lumii rurale: rudenie, vecinătate, acolo unde ideologia este mai puțin evidentă. Principala comunitate etnică fără ideologie manifestă în spațiul administrativ-public este comunitatea românească. Ambele comunități etnice suferă însă de oboseală demografică vizibilă. Comunitatea românească se retrage sub presiunea înaintării comunității imaginate maghiare. Aceasta, aflată în plin „imperialism etnic”, își reifică resorturile care-i permit reproducerea și, deși se bucură de succesul cuceririi administrației, se află pe o pantă descendentă demografică.

Sistem și lipsa de sistem

Dincolo de un anumit joc de scenă practicat de autoritățile locale, spațiul secuiesc la nivelul percepției și al faptelor este deja o altă țară. Aici factorul maghiar acționează *pe toate planurile* coordonat,

astfel încât șocurile generate de criza economică, de sincopile demografice etc. sunt mult mai bine suportate. Așa de pildă, sunt localități unde interlocutorii ne-au relatat că tinerii maghiari sunt susținuți să-și găsească loc de muncă atât de către întreprinzătorii maghiari cât și de către autoritățile locale. Întreprinzătorii maghiari *controlează munții și economia locală*. Totodată, etnicii maghiari domină (ca și până în 1989 de altfel) autoritatea locală. În felul acesta, chiar dacă populația în ansamblu îmbătrânește, tinerii *sunt efectiv încurajați să se stabilească în sat*, în timp ce românii nu-și pot găsi locuri de muncă nici în administrație, nici în economia locală pentru că ... sunt români (nu cunosc limba maghiară, *cunoașterea limbii române încetând să mai fie o cerință*). De asemenea, educațional, a apărut un sistem cvasiparalel, cu costuri probabil mari pe termen lung, în sensul că bacalaureatul se dă de formă, nivelul de pregătire al tinerilor maghiari fiind foarte slab (un inspector din jud. Harghita ne spunea că, probabil, promovabilitatea la bacalaureat în județele Harghita și Covasna nu

ar fi depășit 10% în 2011). Și totuși, tinerii aceștia au trecut pentru că traseul lor academic ascultă de alte imperative, având ca țintă Budapesta sau secțiile maghiare de la universități din România (Cluj cel mai adesea). Și tot în domeniul educației, la Ghimeș-Făget, de pildă, pentru a nu pierde clasa cu predare în limba maghiară de la Colegiul local, au convins o clasă de români să treacă la secția maghiară, oferindu-le diverse avantaje (acum părinții și copiii vor înapoi la secția română, *„pentru că nu au ce face cu limba maghiară”* ...).

Acolo unde administrația este controlată de maghiari, comunitatea maghiară este nevoită să trăiască în cadrele unei comunități imaginate care îi limitează aspirațiile la ideologia „reproducerii etnice”, iar, pe de altă parte comunitatea românească este pusă în inferioritate absolută în ceea ce privește afirmarea ei ca și grupare socială autonomă. Ideologia afectează vecinătățile, slăbind ambele comunități: una devine imaginată, o formă fără fond, cealaltă se pierde, se destramă în acțiuni individuale și, în final, intră în extincție (vezi cazul Doboi).

Cronica activității Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anul 2010

Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, instituție de spiritualitate ortodoxă și cultură românească, din subordinea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, care funcționează cu binecuvântarea, implicarea nemijlocită și sprijinul I.P.S. Ioan Selejan, continuând proiectele și manifestările, devenite tradiționale, și organizând altele noi, împreună cu partenerii săi, în cursul anului 2010 a realizat următoarele activități și manifestări științifice, culturale și sociale:

I. Manifestări culturale și științifice organizate (10)

II. Acțiuni de spiritualitate ortodoxă, cultură românească și de asistență socială organizate în cursul anului 2010.(36)

III. Participări la sesiuni științifice, simpozioane, mese rotunde, colocvii, reuniuni, dezbateri – comunicări susținute de dr. Ioan Lăcătușu (28)

IV. Expoziții documentare (2)

V. Volume apărute la editurile Grai Românesc și Eurocarpatica în anul 2010 (9)

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în anul 2010, la alte edituri (9)

VII. Studii apărute în reviste de specialitate și în volume, semnate de Dr. Ioan Lăcătușu (22)

VIII. Articole apărute în presa locală, regională și națională, sub semnătura Dr. Ioan Lăcătușu (106),

IX. Prezentări și lansări de cărți (34)

X. Interviuri (8)

XI. Articole apărute despre activitatea Centrului Ecleziastic de Documentare și a asociațiilor și instituțiilor partenere (69)

I. Manifestări culturale și științifice organizate: (10)

1. Simpozionul, **151 de ani de la Unirea Principatelor Române**, organizat împreună cu Centrul Militar Sf. Gheorghe, 22 ianuarie 2010; s-a prezentat comunicarea *Sărbătorirea Unirii Principatelor, la Sfântu – Gheorghe, de-a lungul vremii*
2. Masa rotundă **„Basarabia – istorie și contemporaneitate**”, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe, 26 martie 2010, s-a prezentat comunicarea *Realități basarabene, în a doua parte a sec. XX și începutul sec. XXI*
3. **Manifestări de cultură și spiritualitate românească cuprinse în cadrul programului Zilele Sfântu Gheorghe – ediția 2010**

În finalul Liturghiei arhieresti săvârșite de către IPS Părintele Arhiepiscop Ioan Selejan, împreună cu un important de sobor preoți, la Catedrala ortodoxă din Sf. Gheorghe, duminică 25 aprilie 2010, a avut loc înmânarea *Diplomelor de Cetățenii de Onoare ai comunității românești din municipiul Sf. Gheorghe*, din partea

asociațiilor, ligilor și fundațiilor din municipiul reședință a județului Covasna, membre ale Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș. Diplomele, acordate „în semn de prețuire și recunoștință pentru întreaga activitate pisă în slujba comunității”, au fost semnate de IPS Ioan Selejan, președinte de onoare al Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș și dr. Ioan Lăcătușu, președinte executiv al forumului.

În anul 2010, au primit *Diploma de Cetățeni de Onoare ai comunității românești din municipiul Sf. Gheorghe*, următoarele personalități: **CORNELIU FLORIAN BUJOREANU**, preot, la Catedrala ortodoxă din Sf. Gheorghe, fost inspector eparhial al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei; **PETRE STRĂCHINARU**, profesor de limba și literatura română, conducător al unor importante instituții de cultură, autor al unei bogate activități publicistice și științifice, inițiator, coordonator sau co-organizator al unor proiecte și programe culturale, artistice sau științifice, deputat în Parlamentul României, în legislatura 2004-2008. **MARIA CREȚU**, medic primar, șefa Secției de Boli Infecțioase pentru Copii, din cadrul Spitalului Județean, din Sf. Gheorghe, până la pensionarea sa, în anul 2009. **STELIAN MIRCEA NARCIS CALOTESCU**, profesor de limba și literatura română, fost inspector de specialitate și inspector școlar județean adjunct al Inspectoratului Școlar Județean Covasna. **GHEORGHE TATU**, medic veterinar, conducător al mai multor unități agricole din județ, fost prefect al județului Covasna. **MARIA STOICA**, inginer hidrolog, specialist, a condus Oficiul de Gospodărirea Apelor (OGA) Covasna, timp de peste 25 de ani. **ANAMARIA CRIȘAN**, medic, a lucrat peste 30 de ani ca medic specialist la Secția de Boli Infecțioase din Spitalul Județean din Sf. Gheorghe. **MIHAIL ALDESCU**, inginer de industrie alimentară; timp de 30 de ani, a fost director general și manager al Întreprinderii Vinalcool Covasna și a altor instituții de industrie alimentară din județul Covasna.

Cu ocazia Zilelor Sfântu Gheorghe, ediția 2010, Consiliul Local Sf. Gheorghe a acordat diploma

„Pro Urbe”, doamnei **MARIA PANAIOTU**, învățătoare, membru în conducerea Fundației „Mihail Viteazul”, o prezență foarte activă în viața culturală și civică a comunității românești din Sf. Gheorghe și județul Covasna.

Manifestările de cultură și spiritualitate românească cuprinse în programul Zilelor Sfântu Gheorghe, ediția 2010, au cuprins și vernisarea expoziției **Editura Eurocarpatica – 10 ani în slujba culturii românești din Arcul Intracarpatic, 2000-2010**. Organizată în spațiul generos al Centrului Ecleziasc „Mitropolit Nicolae Colan”, expoziția a fost deschisă în prezența I.P.S. Ioan Selejan și a unui numeros public. Cu acest prilej, prezentând conținutul și mesajul expoziției, dr. Ioan Lăcătușu a spus: „Editură „Eurocarpatica”, a Centrului European de Studii Covasna –Harghita, a fost înființată în anul 2000, în Sf. Gheorghe. Editura își propune să editeze cu prioritate lucrări privind istoria, cultura și spiritualitatea românească și conviețuirea interetnică din sud-estul Transilvaniei, indiferent de domiciliu autorilor, precum și volume ce poartă semnătura unor intelectuali din Arcul Intracarpatic, indiferent de tematica acestora.

Împreună cu editurile partenere: *Grai Românesc* a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, *Angvstia* a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, *Arcuș* a Centrului de Cultură Arcuș, *România pur și simplu* din București ș.a., **în cei 10 ani de activitate, au văzut lumina tiparului peste 100 de volume și publicații de istorie laică și bisericească, teologie ortodoxă, etnografie, demografie, sociologie, pedagogie, management, matematică, memorialistică, volume de proză și poezie, monografii ș.a.**

4. Zilele Andrei Șaguna, Ediția a XVIII-a, (19 iunie – 4 iulie 2010)

Program

Sâmbătă, 19 iunie 2010

ora 10⁰⁰ Statuia Mitropolitului Andrei Șaguna, Parcul „Andrei Șaguna” din Sf. Gheorghe – *Slujbă de pomenire, evocare și depuneri de coroane în memoria marelui ierarh*

ora 11⁰⁰ Muzeul Spiritualității Românești de la Catedrala Ortodoxă, Sf. Gheorghe
Adunarea Generală a Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”

Joi, 24 iunie 2010

ora 10⁰⁰ Mănăstirea „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, Valea Mare – *Participarea la Liturghia arhierască oficiată de I.P.S. Ioan Selejan, Episcopul Covasnei și Harghitei, împreună cu un sobor de preoți, cu ocazia hramului mănăstirii*

Vineri, 25 iunie 2010

ora 10⁰⁰ Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”
Simpozionul cu tema 70 de ani de la declanșarea Marelui Refugiu Românesc

Sâmbătă, 26 iunie 2010

ora 10⁰⁰ Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”
Colocviu național al Grupului de cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei, ediția a II-a, organizat împreună cu Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni

Duminică, 27 iunie 2010

ora 10⁰⁰ Parohia Ortodoxă Vâlcele – *Participare la Sf. Liturghie la Biserica „Sf. Teodor Stratilat”*

ora 12³⁰ Troița ridicată în memoria deportaților și refugiaților din Vâlcele, jud. Covasna – *Slujba de pomenire a deportaților și refugiaților români din anul 1940*

ora 15⁰⁰ Asociația Distroficilor Neuro-Musculari din Vâlcele – *Lansări și prezentări de cărți apărute la editurile Eurocarpatica și Grai Românesc*

Mărti, 29 iunie 2010

ora 10⁰⁰ Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” Bicfalău – *Participarea la Liturghia săvârșită cu ocazia sărbătorii Sf. Apostoli Petru și Pavel*

Sâmbătă, 3 iulie 2010

ora 10⁰⁰ Casa Memorială „Romulus Cioflec” din Araci – „*La umbra nukului bătrân*”. *Dezbateri, lansări și prezentări de cărți aparținând scriitorilor din zona Carpaților Răsăriteni, manifestare organizată de Muzeul*

Național al Carpaților Răsăriteni și Despărțământul ASTRA Covasna-Harghita

a. Dezbateri pe tema „Opera literară – de la realitate la ficțiune”:

- Sorin Teodorescu, *Romulus Cioflec și cărțile sale*

- Luminița Cornea, *Cornel Dimovici și „trădările” sale*

b. Lansări și prezentări de cărți:

Invitați: membri ai Filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor

5. Simpozionul „70 de ani de la declanșarea Marelui Refugiu Românesc”,

Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe, Vineri, 25 iunie 2010, ora 11,00

Manifestare consacrată comemorării a șapte decenii de la drama prin care a trecut poporul român în vara anului 1940, prin cedarea sub imperiul forței statelor revizioniste a Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ținutului Herța, Ardealului de Nord-Est și Cadrilaterului

Moderatori: IPS Ioan Selejan, Dr. Alexandru Porțeanu

1. *Marele Refugiu Românesc (1940-1947) Caracterul unitar și specificul ipostazelor sale. Situația refugiaților de atunci până azi*, Dr. Alexandru Porțeanu, președinte, Asociația Foștilor Refugiați (1940-1947), București

2. *Aspecte generale și specifice privind refugiații din teritoriile românești cedate în anul 1940*, Prof. univ. Dr. Ion Giurca, Drd. Daniel Bar, București

3. *Confruntarea sovieto-germană pentru controlul spațiului românesc în anii 1938-1940*, Prof. univ. Dr. Gavril Preda, Universitatea de Petrol și Gaze, Ploiești

4. *Acțiuni ale trupelor de jandarmi pe timpul evacuării bunurilor materiale și culturale, a unor instituții și autorități din teritoriul cedat Ungariei, în urma Dictatului de la Viena*, General de brigadă Dr. Eugen Pop, inspector șef, Inspectoratul Județean de Jandarmi Brașov

5. *Documente de arhivă referitoare la retragerea din Basarabia din iulie 1940*, Prof. univ.

- Dr. Petre Țurlea, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București
6. *Fondurile arhivistice clujene referitoare la refugiații din Transilvania, Basarabia și Bucovina*, Drd. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj
 7. *Informații privind refugiații din Basarabia și Ardealul de Nord aflate în fondurile arhivistice mureșene*, Dr. Liviu Boar, Arhivele Naționale Mureș
 8. *Refugiați din Basarabia și Transilvania de Nord-Est în județul Bacău – anul 1940*, Prof. Vilică Munteanu, Arhivele Naționale Bacău
 9. *Solidaritatea Mehedințului cu tragedia românilor din Ardealul de Nord*, Dr. Tudor Rățoi, Arhivele Naționale Mehedinți
 10. *Documente referitoare la refugiați în fondurile deținute de Arhivele Naționale Covasna; valorificarea practică a acestora în perioada 2000-2009*, Marius Stoica, Arhivele Naționale Covasna
 11. *Refugiați din județul Someș*, Prof. univ. Dr. Gelu Neamțu, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca
 12. *Revista „Pro Memoria 1940-1945” – O oglindă fidelă a refugului românesc*, Prof. univ. Dr. Barbu I. Bălan, președinte executiv al Federației Naționale a Românilor Persecutați Etnic „Pro Memora 1940-1945”, Cluj-Napoca
 13. *70 de ani de la semnarea Dictatului de la Viena din 30 august 1940*, Prof. univ. Dr. Ioan Bojan, vice președinte al Federației Naționale a Românilor Persecutați Etnic „Pro Memora 1940-1945”, Cluj-Napoca
 14. *Dictatul de la Viena și consecințele sale în județul Satu Mare*, Prof. univ. Dr. Ioan Corneanu, Universitatea „Spiru Haret”, președinte, Asociația Județeană Satu Mare a Românilor Refugiați, Expulzați și Deportați în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940
 15. *Golgota Ardealului de Nord în 22 de documente inedite*, Av. Vasile Moiş, președinte, Asociația Holocaustului din Ardealul de Nord 1940-1945, Satu Mare
 16. *Muzeul Național al Refugiaților – Centrul Național de Studierea Istoriei Refugului Românesc* (prezentare Power Point), Vasile I. Bunea, secretar general al Federației Naționale a Românilor Persecutați Etnic „Pro Memora 1940-1945”, Cluj-Napoca
 17. *Manifestările populației și atitudinea autorităților arădene și maghiare față de refugiații basarabeni, bucovineni și ardeleni în anul 1940*, Anca Dorina Băițoiu, Arhivele Naționale Arad
 18. *Aspecte din activitatea Căminului refugiaților ardeleni* Avram Iancu din București, 1941-1944, Prof. Nicolae Balint, Tg. Mureș
 19. *Însemnările unui martor ocular, preotul militar Pompei Oniga, cu privire la perioada 27 august – 6 septembrie 1940*, Dr. Dumitru Stavarache, București
 20. *Calvarul evacuării Basarabiei și Bucovinei de Nord sub presiunea intrării imediate a trupelor sovietice*, Prof. Vasile Stancu, Sf. Gheorghe
 21. *Expulzați și refugiați români din fostele județe Ciuc, Odorhei și Treiscaune, în urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940*, Dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale Covasna
 22. *Deportați și refugiați din comuna Vâlcele (jud. Covasna) în urma Dictatului de la Viena*, Pr. Ioan Tămaș, parohia Ortodoxă Vâlcele, Prof. Nicolae Moldovan, Sf. Gheorghe
 23. *Provincia Basarabia în toamna anului 1942 oglindită într-un document de arhivă*, Drd. Eugeniu Criste, Arhivele Naționale Arad
 24. *Din activitatea Asociației Refugiaților de Război din Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herței*, Nicolai Ureche, președintele asociației, Botoșani
 25. *România și războaiele de imagine*, Dorin Suciu, ziarist, Tg. Mureș
- 6. Colocviul Național al Grupului de cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei, Ediția a II-a** Sâmbătă, 26 iunie 2010, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”
- ⁹⁰⁰ Deschiderea lucrărilor colocviului,
Moderatori: IPS Ioan Selejan, Dr. Silviu Văcaru
Cuvânt de binecuvântare, IPS Ioan Selejan, Episcopul Covasnei și Harghitei

9¹⁵ – 10⁰⁰ Lansări și prezentări de cărți

10⁰⁰ – 11³⁰ Comunicări în plen:

- *Programe și proiecte de cercetare și valorificare muzeală ale Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni*, Dr. Valeriu Cavruc, directorul muzeului
 - *Realizări, priorități și perspective referitoare la cercetările privind istoria, cultura și civilizația românească din sud-estul Transilvaniei*, Dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale Covasna
 - *Tezaur de Etnografie și folclor în județele Covasna și Harghita – un proiect în curs de realizare*, Dr. Constantin Catrina, Brașov, Dr. Nicolae Bucur, Miercurea-Ciuc
 - *Un proiect în curs de realizare. Editarea catalogurilor catolicilor din Moldova (cu referire la mișcarea migratorie a populației între Transilvania și Moldova)*, Dr. Silviu Văcaru, cercetător, Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române, Iași
 - *Istoriografia maghiară referitoare la Transilvania. Noi apariții editoriale*, Dr. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj
 - *Istoriografia de limbă maghiară din România referitoare la fostele scaune secuiești*, Dr. Liviu Boar, Arhivele Naționale Mureș, Tg. Mureș
 - *Studii monografice în cercetarea comunităților romano-catolice din Moldova*, Dr. Anton Coșa, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
- 12⁰⁰ – 13⁰⁰ *Înmânarea premiilor I.I. Russu*
- Pr. prof. univ. **Dr. Mircea Păcurariu**, Sibiu, membru corespondent al Academiei Române – Laudatio de Pr. Cristian Groza, Dr. Ioan Lăcătușu
 - Cercetător științific **Elena Mihu**, Tg. Mureș – Laudatio de Drd. Ana Hancu, Dr. Dorel Marc
 - **Dr. Constantin Catrina**, Brașov – Laudatio de Dr. Luminița Cornea
 - **Dr. Nicolae Bucur**, Miercurea-Ciuc – Laudatio de Drd. Ana Dobreanu, Prof. Doru Dobreanu
 - Prof. **Nicolae Modovan**, Sf. Gheorghe – Laudatio de Prof. Vasile Stancu
- 13⁰⁰ – 15⁰⁰ Continuarea lucrărilor colocviului: rapoarte, informări, dezbateri referitoare

la cercetările și proiectele referitoare la sud-estul Transilvaniei, lansări și prezentări de carte

Participanți:

Ing. Gheorghe Bejan, Asociația Romano-Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș”, Bacău; prof. Mircea Bodnari, Grupul Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe; Erich-Mihail Broanăr, documentarist, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe; Cristian Crișan, Arhivele Naționale Covasna; Drd. Ana Dobreanu, lector.univ. Facultatea de Arhivistică, București; prof. drd. Gina Ghiață, Arhivele Naționale Harghita; Cerc. Ana Grama, Sibiu; Dr. Ana Hancu, Muzeul Județean Mureș; Dr. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș; Muz. Elena Mihu, Tg. Mureș; prof. Drd. Romeo Negrea, Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe; Pr. Drd. Sebastian Pârvu, Catedrala Ortodoxă Sf. Gheorghe; Dr. Ioan Ranca, Tg. Mureș; prof. Corina Sporea, Brașov; Pr. Ioan Tămaș, Parohia Ortodoxă Vâlcele; prof. Nicu Vrabie, Colegiu Național „Octavian Goga”, Miercurea-Ciuc; prof. Doru Dobrean, Colegiu Național „Octavian Goga”, Miercurea-Ciuc; prof. Constantin Costea, Despărțământul ASTRA Covasna – Harghita, Miercurea-Ciuc; Monica Blaj, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe; Marius Stoica, Arhivele Naționale Covasna; prof. univ. Dr. Petre Țurlea, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București; Dr. Alin Spănu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București; prof. Nicolae Balint, Tg. Mureș

7. Universitatea de Vară Izvoru Mureșului, ediția a X-a, 11 - 15 august 2010

Fundația Națională pentru Românii de Pretutindeni, Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în parteneriat cu Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni a organizat, în perioada 11-15 august 2010, Ediția a X-a a Universității de vară de la Izvorul Mureșului, care a purtat titlul generic **„România europeană și românii de la frontiera Uniunii Europene”**

Miercuri, 11 august 2010

9:00 – 10:00 deschiderea cursurilor Universității de Vară Izvoru Mureșului.

TEME:

1. *Drepturile minorităților din România comparate cu drepturile pe care le au minoritățile românești din jurul frontierelor și Balcani. Cauze și efecte. Soluții.*
2. *Situația comunităților românești din Ucraina și Ungaria.*

Joi, 12 august 2010

TEME:

1. *Alegerile din Basarabia – perspective europene sau întoarcerea către Rusia? Există o cale mai rapidă de integrare europeană?*
2. *Relațiile dintre cele două state românești, prezent și perspective.*

Seara românească cu foc de tabără și mâncare tradițională din zonă.

Vineri, 13 august 2010

TEME:

1. *Mass-media și promovarea valorilor și identității naționale în cadrul comunităților românești de pretutindeni; Educația în limba maternă, biserica și cultura, factori determinanți ai păstrării identității naționale. Ce fac statele gazdă? Ce face România?*
2. *Situația comunităților românești din Serbia, Bulgaria, Macedonia, Albania și Grecia*

Sâmbătă, 14 august 2010

TEME:

1. *Problematica comunităților românești din țară care trăiesc în medii multietnice și pluriconfesionale în județele Covasna, Harghita și Mureș; Ce fac autoritățile locale? Ce face statul român?*
2. *Segregarea etnică factor de instabilitate.*
3. *Problematica romano-catolicilor din Moldova. Este identitatea o marfă? În folosul cui?*

Duminică, 15 august 2010

9:30 – Participarea la Liturghia Arhierească săvârșită de IPS Ioan Selejan cu prilejul hramului Mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului”

12:00 Închiderea cursurilor Universității, cuvântul organizatorilor și mulțumirile către sponsori și participanți; evaluarea ediției;

înmânarea diplomelor de participare pentru cursanți. Plecarea participanților.

14:00 – 15:00 masa de prânz

15:00 – plecarea participanților

Alte activități organizate: Expoziție de icoane pe sticlă, Expoziție de carte cu vânzare, Momente folclorice, Lansări de carte, Dezbateri libere, Drumeție

Invitați: Lideri ai comunităților românești din jurul frontierelor și Balcani, lideri din Basarabia, lideri politici din România, deputați și senatori, lideri de opinie din cele două state românești, jurnaliști, studenți, lideri ai Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, cercetători, profesori universitari etc.

8. Colocviu **„Fundatia Mihai Viteazul, factor de stimulare a activităților educative, culturale, a mișcării artistice de amatori din zonă”**, Sf. Gheorghe, 25 septembrie, împreună cu Fundația Mihai Viteazul, s-a prezentat comunicarea **„Rolul societății civile în promovarea valorilor culturale în medii multietnice”**

9. **Zilele Nicolae Colan**, ediția a XVIII-a, 29 noiembrie – 6 decembrie 2010 Pelerinaj în parohii, seară românească, lansări și prezentări de cărți, participarea la manifestările consacrate zilei de 1 Decembrie, ziua națională a României

10. **Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei, istorie, cultură, civilizație”**, ediția a XVI-a, Sf. Gheorghe – **Miercurea Ciuc, 3-4 decembrie 2010.**

În program au fost înscrise următoarele comunicări:

1. *Câteva considerații asupra comunităților catolice apărute în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Moldova*, Dr. Silviu Văcaru, Institutul de Istorie „A.D Xenopol” Iași al Academiei Române
2. *Personalități ardelene în localitățile Banatului Sârbesc*, Dr. Mircea Măran, Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Instruirea Educatorilor, Vârșeț, Serbia.

3. *Contribuții la istoricul protopopiatului Reghin*, Drd. M. Dobozi, Arhivele Naționale Mureș
4. *Poziția minorității maghiare față de statul român, în perioada 1938-1940, în percepția Președinției Consiliului de Miniștri*, Prof. univ. dr. Ion Giurca, Drd. Cosmin Zaharia.
5. *O precursor a UDMR-ului: Uniunea Populară Maghiară*, Prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București
6. *Iredentismul și spionajul maghiar din zona de nord-est a Transilvaniei, reflectat în unele documente interne ale serviciilor speciale mureșene din perioada 1946-1951*, prof. Nicolae Balint, Tg. Mureș
7. *Refugiați, deportați și expulzați din localitatea Vâlcele, în urma Dictatului de la Viena*, Prof. Nicolae Moldovan, Sf. Gheorghe
8. *Probleme și soluții comune pentru români și maghiari*, Prof. univ. dr. Ion Coja, București
9. *Comentarii referitoare la drepturile minorităților naționale și protejarea acestora prin reglementari europene*, Dr. Traian Chindea, Universitatea „George Barițiu”, Brașov
10. *Odiseea Mormântului Ostașului Necunoscut (1923-1991)*, Dr. Constantin I. Stan, Buzău
11. *Credința – factor de continuitate a românilor*, Dr. Liviu Moldovan, Arad
12. *Contribuția marilor ierarhi transilvăneni la cultivarea și afirmarea limbii române*, Lily Rain, București
13. *Biserica Ortodoxă Română – 85 de ani de Patriarhat*, Prof. Ilie Șandru, Toplița
14. *Locul și rolul Bisericii Ortodoxe Române în integrarea României în Uniunea Europeană. Exigențe, probleme și perspective*, Stelian Gomboș, Secretariatul de Stat pentru Culte, București
15. *Colecțiile de cahle din muzeele harghitene*, Dr. Nicolae Bucur, Miercurea-Ciuc
16. *In memoriam Dimitrie Cunțan (1837-1910)*, Dr. Constantin Catrina, Brașov
17. *Elogiul cărturarului Vasile Netea pentru marele mitropolit al Ardealului Andrei Șaguna*, Pr. Dr. Florin Bengean, Tg. Mureș;
18. *Pagini din istoria învățământului la Vama Buzăului*, prof. Corina Bărgan, Brașov
19. *Considerații privind Despărțământul ASTRA Odorhei*, Adin Țifrea, Arhivele Naționale Harghita
20. *Polemica dintre Iuliu Maniu și Valer Pop asupra Dictatului de la Viena în analiza Serviciului Special de Informații (1942)*, Dr. Alin Spanu, București
21. *Ștefan Manciulea și românii din secuime*, Drd. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj
22. *Un manuscris inedit al profesorului Dumitru Mărtinaș. Istoricul Colegiului „Alexandru Papiu-Ilarian” din Tg. Mureș alcătuit în anul 1956*, Prof. V. Ciubică, Tg. Mureș
23. *Deliberările Parlamentului României asupra ratificării Tratatului de la Trianon*, Dr. Alexandru Porțeanu, București
24. *Un arhivist mureșan Ioan Moldova*, Dr. Liviu Boar, Arhivele Naționale Mureș
25. *Regimente prahovene dislocate în sud-estul Transilvaniei în primii ani după Marea Unire*, Dr. Gavril Preda, Ploiești
26. *Arhiva personală a medicului Alexandru Culcer, din Tg. Mureș, cu privire la Ilarie Mitrea (1842-1904) – medic, naturalist și călător*, Dr. Dumitru Stavarache, București
27. *Ecaterina SZABO alias KATY în dosarele Securității*, Valentin Vasile, CNSAS, București
28. *Dimensiunea moral-civilizatorie și social-identitară a religiei*, Dr. Maria Cobianu-Băcanu, București
29. *Mai este actual patriotismul în epoca globalizării?*, dr. Elena Cobianu, Institutul de Filosofie al Academiei Române, București
30. *Contribuția societăților particulare și de stat la construcția căilor ferate din banat și din Transilvania (1854-1915)*, ing. Radu Bellu, Brașov
31. *Planul înclinat de la Comandău. Un unicat tehnic distrus de nepăsare!*, Andrei Berinde, Brașov
32. *Credințe străvechi și ceremonia cununii în localitățile Subcetate, Sârmaș, Hodoșa și Gălăuțaș, situate pe Valea Superioară a Mureșului*, Prof. Doina Dobreanu, Subcetate

33. *Garzile Naționale Române din județul Treișcaune*, Dr. Ioan Lăcătușu, Sf. Gheorghe
34. *Naționalizarea întreprinderilor din jud. Mureș*, Dr. Liviu Boar, Arhivele Naționale Mureș
35. *Stațiunile balneoclimaterice din sud-estul Transilvaniei în sinteze informative ale Securității (1951)*, Dr. Valentin Vasile, CNSAS, București
36. *Păstrarea tradițiilor românești în context european*, Dr. Luminița Cornea, Sf. Gheorghe
37. *Un proiect cu participare europeană*, Prof. Maria Stoica, Sf. Gheorghe
38. *Din calvarul evacuării Basarabiei și Bucovinei*, Prof. Vasile Stancu, Sf. Gheorghe

II. Acțiuni de spiritualitate ortodoxă, de cultură românească și de asistență socială organizate în cursul anului 2010. (36)

1. Proiectul „*Pentru Viață*”, susținut de Leonard Vâncu, „Pro Vita” Constanța, și Daniela Guruianu, psiholog la Școala Brâncoveană Constanța, 8 octombrie 2010, orele 13-14, adresat elevilor de la Colegiul Național „Mihai Viteazul” Sf. Gheorghe, și orele 15³⁰ la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, adresat profesorilor de religie din județ
2. „*Școala Părinților*”, în fiecare duminică, ora 18, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, discuții și vizionare de filme documentare cu privire la problemele actuale ale părinților
3. Derularea proiectului „*Seara filmului documentar*”, ianuarie – aprilie 2010
4. Sprijinirea *cercetărilor istorice, sociologice, etnografice* referitoare la cultura și identitatea românească din mediul multiethnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita
5. Asigurarea *bazei de date și acordarea asistenței de specialitate* la elaborarea unor lucrări de licență, masterat, grad didactic și doctorat
6. Tehnoredactarea lucrărilor care apar la editurile „Grai Românesc”, „Eurocarpatica”, „România pur și simplu ș.a.
7. Participarea la editarea, sub îndrumarea nemijlocită a I.P.S. Ioan Selejan, a revistei „*Grai Românesc*”, foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei;
8. Participarea la elaborare a expozițiilor punctelor muzeale *Casa memorială Romulus Cioflec din Araci și Prima Școală Românească din Sf. Gheorghe*, din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni;
9. Sprijin acordat organizării expoziției „*Mărturii de artă și cultură ortodoxă din Episcopia Covasnei și Harghitei*”, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, București, 28 septembrie 2010
10. Colaborarea cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în redactarea buletinelor bilunare ale „*Revistei presei locale de limbă română și maghiară*” și postarea acestora pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna (www.forumharghita-covasna.ro)
11. Sprijinirea *întocmirii proiectelor culturale* ale asociațiilor partenere și înaintarea lor spre obținerea finanțării
12. Redactarea unor *pagini speciale referitoare la problematica românilor din Covasna și Harghita*, în publicații naționale și regionale precum: „*Națiunea*”, „*Axa*”, „*Dacoromania*”
13. Întocmirea de *recenzii și prezentări* de lucrări privind istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei
14. Colaborarea cu *Radio și TV „Trinitas”, cu publicațiilor locale și regionale și cu Agenția de știri pentru români de pretutindeni „Romanian Global News”*
15. Organizarea, începând din anul 1998, în fiecare an, în zilele de 30 noiembrie

- și 1 decembrie, a unor *itinerare religio-istorice* cu participarea tinerilor de la Seminarul Teologic Ortodox din Buzău, de la Filiala Ligii Tineretului Creștin Ortodox Român din Târgoviște, ASCOR Brașov, LTCOR Sf. Gheorghe, ASCOR București, ASCOR și PRO VITA Sibiu ș.a. în parohiile ortodoxe din județele Covasna și Harghita; participarea la manifestările dedicate marcării Zilei Naționale a României;
16. Stabilirea și întreținerea unor *legături cu românii din românitatea apropiată și din diasporă*; implicarea unor personalități românești de peste hotare în problematica păstrării identității naționale a românilor din Covasna și Harghita
17. Marcarea unor evenimente *importante din viața comunităților românești locale* (aniversări, comemorări etc.);
18. Participarea la Sărbătoarea poeziei la Colegiul Național „Mihai Viteazul”
19. Sprijinirea organizării manifestărilor dedicată împlinirii a 151 de ani de la Unirea Principatelor
20. Sprijinirea manifestărilor organizate de *Fundația Culturală Mihai Viteazul*, cu prilejul împlinirii a 20 de ani de la înființarea fundației
21. Participarea la manifestărilor din cadrul „*Zilei Poliției*” și „*Zilele Jandarmeriei*”, organizate de IJP Covasna și IJP Harghita
22. Participarea la ședințele *Comisiei de atribuire de denumiri* de la Consiliul local Sf. Gheorghe;
23. Participarea la Ceremonialul militar și religios prilejuit de sărbătorirea *Forțelor Terestre ale Armatei Române* și a Zilelor Veteranilor de Război, Monumentul Ostașului Român din Sf. Gheorghe. 23 aprilie 2010
24. Participarea la *Zilele “Constantin Brâncuși”*, organizate de Grupul Școlar “Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe, 21 mai 2010
25. Participarea la manifestările consacrate *Zilei imnului național*, Garnizoana militară Sf. Gheorghe, 29 iulie 2010
26. Participarea la ședința *Cenaclului literar „Buna Vestire”*, Miercurea-Ciuc, 25 martie 2010
27. Mesaj adresat Școlii de Aplicație pentru Ofițeri Jandarmi „Mihai Viteazul”, București, cu ocazia împlinirii a 10 ani de la înființare, 1 aprilie 2010
28. Organizarea *vizitei documentare cu studenții Facultății de Arhivistică* afați în practică la Arhivele Naționale Covasna: vizitarea catedralei ortodoxe, a Muzeului Spiritualității Românești și a Centrului de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 18 iulie
29. Vizită documentară cu tinerii din Basarabia participanți la *Tabăra de pictură „Acasă la noi”*, organizată de Despărțămintele ASTRA Iași și Covasna - Harghita: vizitarea catedralei ortodoxe, a Muzeului Spiritualității Românești și a Centrului de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 18 iulie 2010
30. Conferință despre istoria locală și activitatea Centrului, prezentată *grupului de excursioniști din com. Voșlobeni*, aflați în vizită de documentare în jud. Covasna, 7 august 2010
31. Prezentarea catedralei, muzeului și centrului, *grupului de pelerini din Pucioasa*, jud. Dâmbovița, 2 august 2010
32. Organizarea săptămânală a *întrunirilor de lucru a asociațiilor culturale și civice* din cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna
33. Redactarea unor *memorii, apeluri, comunicate referitoare la prezervarea și afirmarea identității naționale* în arealul multietnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita
34. Participarea la Adunarea Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, Toplița, 20 martie 2010;
35. Derularea acțiunilor din **programul de asistență socială susținut cu**

sprijinul financiar al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei

A. Programe sociale: *Solidaritatea creștină*

Beneficiari: persoane nevoiașe de credință ortodoxă din județul Covasna; locul de desfășurare: Municipiu Sf. Gheorghe și localitățile învecinate; coordonator program: Pr. Sebastian Pârvu, Mihai Erich Bronă; urata: permanent; tipul de activități derulate: acordarea unei mese calde în sezonul rece unui număr de 50 credincioși, agape creștine, ajutoare financiare, medicale și materiale, consiliere juridică și socială, vizite la domiciliu la persoane în vârstă; susținere financiară: Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Protopopiatul Ortodox Sf. Gheorghe, Protopopiatul Ortodox Întorsura Buzăului, alți sponsori și binefăcători din județ.

B. noiembrie – decembrie 2010, acordarea unei mese calde în sezonul rece unui număr de 50 credincioși prin sprijinul financiar al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei; aprilie 2010 – *oferirea de 100 de pachete familiilor cu mulți copii și persoanelor în vârstă fără sprijin*; decembrie 2010 – *acțiune caritabilă Bucuria Crăciunului distribuirea a 100 de pachete (îmbrăcăminte, alimente, dulciuri, jucării, rechizite).*

C. Alte acțiuni sociale: alcătuirea unei baze de date cu familiile sărace; acordarea de ajutoare unor familii sărace pentru rezolvarea unor probleme punctuale (efectuarea unor operații, achiziționarea unor proteze ș.a.) cu sprijinul financiar al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei; intervenții la unele autorități publice locale pentru soluționarea unor probleme urgente ale unor credincioși ortodocși (locuințe, locuri de muncă, ajutoare sociale etc.); efectuarea unor demersuri pen-

tru soluționarea unor probleme medicale ale persoanelor vârstnice.

III. Participări la sesiuni științifice, simpozioane, mese rotunde, colocvii, reuniuni, dezbateri – comunicări susținute de dr. Ioan Lăcătușu (28)

1. Expunerea *Unirea Principatelor Române – unul din momentele astrale din istoria poporului român*, Biserica „Sf. Gheorghe”, 24 ianuarie 2010
2. Expunerea *„Poetul Grigore Vieru și românii din Covasna și Harghita”*, în cadrul evocării „In memoriam Grigore Vieru” și lansării volumului „Alb de Duminică”, Biblioteca „George Sbârcea”, Toplița, jud. Harghita, 12 martie 2010;
3. Comunicarea *Mitropolitul Nicolae Colan și Moldova*, în cadrul „Zilelor Visariona Puiu”, ediția a XIV-a, Roman, 26 februarie 2010
4. Expunerea *„Solidaritatea versanților munților Carpați”*, în cadrul „Zilelor Visariona Puiu”, ediția a XIV, Pașcani, 27 februarie 2010
5. Conferința *Obiective și priorități în activitatea Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna*, intervenție la Ședința Consiliului Național de Coordinare al Uniunii Naționale Vatra Românească, Tg. Mureș, 13 martie 2010;
6. *Mesaje de solidaritate cu românii din județele Covasna, Harghita și Mureș*, intervenție la Adunarea Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, Toplița, 20 martie 2010;
7. *Momente din istoria județului Covasna*, conferință prezentată grupului de elevi și cadre didactice de la Liceul din Cișmilia, raionul Criuleni, Republica Moldova, Colegiul Național „Mihai Vitezul”, Sf. Gheorghe, 27 martie 2010
8. *Multiculturalism, prezent în discursurile publice și absent în faptele cotidiene din viața publică a județelor Covasna și Harghita*, în cadrul dezbaterii „Relații

- interetnice și multiculturalism”, organizat de Asociația pentru Comunitatea și Catedra de Drept Administrativ, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, Extensia Sf. Gheorghe, 7 aprilie 2010
9. *Episcopul Miron Cristea – apărătorul unității Banatului (1919-1920)*, la Simpozionul Internațional „Credință și mărturisire”, 13 aprilie 2010, Caransebeș (împreună cu prof. Vasile Stancu)
10. *Documentele de arhivă despre prezența Armatei în viața publică a județului Treiscaune. Anul 1920*, la Simpozionul „Forțele Terestre – trecut, prezent și viitor”, 22 aprilie 2010, Sf. Gheorghe, organizat de Cercul Militar Sf. Gheorghe
11. *Presa postdecembristă din județele Covasna și Harghita – aspecte specifice*, la Congresul Național de Istoria a Presei, ediția a III-a, 23 aprilie 2010, organizat de Asociația Română de Istorie a Presei și Universitatea „Constantin Brâncoveanu” Pitești
12. *Dezbaterea publică asupra proiectului de hotărâre privind schimbarea denumirii unor străzi din municipiul Sf. Gheorghe*, 6 mai 2010, Primăria municipiului Sf. Gheorghe, s-a prezentat intervenția *Considerații privind oportunitatea schimbării denumirii unor străzi, fără un studiu de oportunitate prealabil*
13. *Sesiunea științifică „Arhivele și cercetarea istorică”*, 20 mai 2010, Sovata, Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale, s-a prezentat comunicarea *Aspecte ale gestionării spațiului urban al localității Sf. Gheorghe în perioada 1930-1935*
14. *Simpozion dedicat Zilei Eroilor*, organizat de Cercul Militar Sf. Gheorghe, cu sprijinul Serviciul Județean Covasna a Arhivelor Naționale, Cercul Militar, Sf. Gheorghe, 7 mai 2010; s-a prezentat comunicarea *Adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sf. Gheorghe, în lumina documentelor de arhivă*
15. *Dezbaterea „4 iunie 1990 – 4 iunie 2010. 90 de ani de la Tratatul de la Trianon”*, Arhivele Naționale Arad, 4 iunie 2010, s-a prezentat comunicarea *Problematika Tratatului de la Trianon oglindită în presa maghiară din județele Covasna și Harghita*
16. *Noi date despre unii intelectuali români din Arcul Intracarpatic în memoriile lui Vasile Netea*, comunicare susținută în cadrul sesiunii de comunicări științifice „Istorie, Cultură, Civilizație și Credință străbună”, organizată de Centrul Cultural Toplița, 19 iulie 2010
17. *Universitatea Populară „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte*, ediția 2010, 18 august 2010, comunicarea *„Biserica Ortodoxă Română în Covasna și Harghita*
18. *Evenimentele din toamna anului 1944 de la Aita Seacă și consecințele lor*, conferință susținută la Monumentul ostașilor români din Aita Seacă, manifestare organizată de Garnizoana Militară Sf. Gheorghe și Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, 22 august 2010
19. *Simpozion științific „70 de ani de la Dictatul de la Viena” (1940-2010)*, Satu Mare 24 septembrie 2010, organizat de Instituția Prefectului Județului Satu Mare, Universitatea „Vasile Goldiș” ș.a., s-a prezentat comunicarea *„Problematika Dictatului de la Viena în mass-media maghiară”*
20. *Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei – 16 ani de rodnică activitate în slujba spiritualității ortodoxe și a culturii românești din Arcul intracarpatic*, Parohia ortodoxă Vidacut, comuna Săcel, jud. Harghita, 26 septembrie 2010
21. *Importanța, semnificația și mesajul expoziției referitoare la arta și cultura ortodoxă din Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei*, Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, București, 28 septembrie 2010
22. *Propaganda militară clandestină, prin radio, în frontul anti Dictatului de la Viena,*

conferință prezentată la Colocviul cu tema „66 de ani de la eliberarea municipiului Sf. Gheorghe de sub ocupația străină”, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 7 septembrie 2010

23. *Aspecte ale instaurării administrației românești în orașele din județul Treiscaune, în perioada 1919-1922. Contribuții documentare*, comunicare prezentată în cadrul sesiunii internaționale de comunicări științifice cu tema „Evoluția orașelor transilvănene între cele două războaie mondiale”, organizată de Muzeul Județean Mureș, Tg. Mureș, 16 octombrie 2010
24. *Contribuții documentare referitoare la naționalizarea întreprinderilor din județul Treiscaune*, comunicare prezentată la Conferința Științifică de Comunicări „Comunism – Naționalizare și Colectivizare”, organizată de Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, Arad, 15 octombrie 2010
25. *Probleme militare din perioada interbelică, oglindite în documentele păstrate de Arhivele Naționale Covasna*, comunicare prezentată în cadrul simpozionului dedicat Zilei Armatei Române, organizat la Cercul Militar Sf. Gheorghe, 22 octombrie 2010
26. Colocviu „*Congresul Secuiesc de la Tușnad Băi din 1902 și românii*”, organizat de Centrul European de Studii Covasna – Harghita și Asociația Romano Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș”, Bacău, 18 noiembrie 2010
27. *Aspecte ale vieții publice din Basarabia interbelică oglindite în documentele deținute de Arhivele Naționale Covasna* (împreună cu Adina Crișan) comunicare ce va fi prezentată la Simpozionul internațional „Românii din afara granițelor țării. Istorie, cultură, spiritualitate”, organizat de ASTRA Iași, în perioada 11-14 noiembrie 2010, la Iași și Chișinău
28. *Demersuri pentru reconstrucția localității Poiana Sărată, distrusă în întregime*

în luptele din primul război mondial, comunicare ce va fi prezentată la cea de a XVI-a sesiune anuală de comunicări științifice „Documentele și Istoria”, organizată de Arhivele Naționale Bacău, în zilele 19-20 noiembrie 2010

IV. Expoziții documentare

1. „**Editura Eurocarpatica – 10 ani în slujba culturii românești din Arcul Intra-carpatic, 2000-2010**”, 25 aprilie 2010, organizată împreună cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, Sf. Gheorghe
2. Reactualizarea expoziției de bază a **Muzeului Spiritualității Românești, de la Catedrala Ortodoxă din Sf. Gheorghe**, 25 aprilie 2010, Sf. Gheorghe (sprijin acordat Pr. Sebastian Pârvu, custodele muzeului)

V. Volume apărute la editurile Grai Românesc și Eurocarpatica în anul 2010 (9)

1. **O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei 15 ani de la înființare 1994-2009**, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2010, 1190 p., coordonator IPS Ioan Selejan, ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Nicoleta Ploșnea
2. **Cuvinte de lumină și iubire**, de Pr. Ioan Tămaș Delavâlcele, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010, *În loc de prefață*, de Ioan Lăcătușu
3. **Ana Grama la 70 de ani**, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 328 p. (Ioan Lăcătușu, coordonator)
4. **Ultimul romantic**, de Baubek Izet, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010
5. **Etnomuzeologie transilvană. Muzeul „Asociațiunii” 1905-1950**, de Ana Grama, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010

6. **Chemări**, de Gheorghe Olteanu, ilustrația Alma Ștefănescu Schneider, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010
7. **Paharul de vorbă**, de Micea Valer Stanciu, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010
8. **România uitată**, de Constantin Mustață, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010
9. **Naufragii amânate**, *Naufrages ajournés, Shipwrecks delayed*, de Nadia Cela Pop, Edit. Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în anul 2010, la alte edituri (9)

1. **Fundația Mihai Viteazul – 20 de ani de la înființare. Vremuri și oameni**, de Stela Buda, Editura Nico, Tg. Mureș, 2010, *Argument*, de Ioan Lăcătușu
2. Micromonografia **Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” Chichiș**, redactori Dr. Ioan Lăcătușu și Pr. Ioan Florin Gavrilă
3. **Problema secuiască**, de Badea – Lătuțeanu, Editura Proema, Baia Mare, 2010, 104 p.; *Cuvânt către cititor* de academician Ioan Aurel Pop, *Postafață*, de Ioan Lăcătușu
4. **Istoria presei române în date**, dicționar, coordonator Marian Petcu (Ioan Lăcătușu a redactat articolele referitoare la presa în limba română din județele Covasna și Harghita), București, 2010
5. **Antiromânismul pur și simplu**, de Zeno Millea, Editura Nico, Tg. Mureș, 2010
6. **Nu, nu, niciodată! „Redobândirea hegemoniei maghiare în Bazinul Carpatic” în documente**, ediție îngrijită de Dr. Gheorghe Olteanu, Editura România pur și simplu, București, 2010
7. **Sangidava** nr. 4/2010, anuarul Centrului de Cultură Toplița și a Fundației Culturale „Miron Cristea”, redactor șef Ilie Șandru
8. **Tupeul iredentistului într-un stat român lipsit de reacție**, de Anton Li-xândroi, Editura Danubius, București, 2010
9. Revista **The Albatros**, editată de elevii Colegiului Național „Mihai Viteazul”, din Sf. Gheorghe

VII. Studii apărute în reviste de specialitate și în volume, semnate de Dr. Ioan Lăcătușu (22)

1. Mitropolitul Nicolae Colan și Moldova, în „Valori perene”, nr. 2/2010, Roman
2. Episcopul Caransebeșului Miron Cristea – apărător al unității Banatului (1918-1920) – împreună cu Vasile Stancu, în *Credință și mărturisire*, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2010, p. 430-447
3. *Presa postdecembristă din județele Covasna și Harghita. Aspecte specifice*, în *Revista română de istoria presei*, nr. 2/2010
4. „Înapoi, la document!” Profesionalizarea gestionării administrației și a patrimoniului cultural național (1920-1935), în volumul „Ana Grama la 70 de ani”, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010, p. 259-272
5. *Noi date despre unii intelectuali români din Arcul Intracarpatic*, în *Memoriile lui Vasile Netea*, în *Sangidava*, Editura Nico, Tg. Mureș, 2010, p. 393-402
6. *Din preocupările administrației publice a orașului Sf. Gheorghe, jud. Covasna, pentru gestionarea problemelor economice, sociale, culturale și de dezvoltare urbanistică a localității, în perioada 1930-1935. Contribuții documentare*, în „Acta bacoviensia”, nr. 5/2010, Bacău, p. 363-386.
7. *Demersuri pentru reconstrucția localității Poiana Sărată, distrusă în întregime în luptele din primul război mondial*, în „Acta bacoviensia”, nr. 5/2010, Bacău, p. 299-324.
8. *Patriarhul Miron Cristea - președinte al Societății „Cultul Eroilor”*, comunicare

- prezentată în cadrul „Zilelor Miron Cris-tea”, ediția 2010
9. *Problematica Trianonului, în presa maghiară din județele Covasna și Harghita. Sintează documentară (2006-2010)*, prezentat la masa rotundă de la Arad, 4 iunie 2010 și pe site-ul Agenției de știri Romanian Global Nevs, din 3 iunie 2010
 10. *Problematica Dictatului de la Viena în mass-media maghiară*, Simpozionul științific „70 de ani de la Dictatul de la Viena”, Satu Mare, 2010
 11. *Aspecte ale instaurării administrației românești, în orașele din județul Treiscaune, în perioada 1919 -1922. Contribuții documentare.*, sesiune TG. Mureș, 2010
 12. *Contribuții documentare referitoare la naționalizarea întreprinderilor din județul Treiscaune*, sesiune Arad, 2010
 13. *Momente din istoricul amenajării parcului central al municipiului Sf. Gheorghe*, conferință de presă, 2010
 14. *Adevărul despre Cimitirul Eroilor din Sfântu Gheorghe, în lumina documentelor de arhivă*, conferință de presă, 2010
 15. *Mitropolitul Visarion Puiu – portret în cuvinte de suflet*, în „Valori perene”, Buletinul Asociației Visarion Puiu, Roman, Anul I, nr. 1, p. 6-10;
 16. *Caracteristici ale rețelei de localități urbane și rurale din județele Covasna și Harghita*, în „Școala Academică de Sociologie. Dezvoltare comunitară”, Editura Eurolobby, București, 2009, p. 17-44
 17. *Aspecte ale vieții cotidiene a românilor din județul Treiscaune, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX*, în „Marisia”, XXIX, Studii și Materiale, Istorie, Anuarul Muzeului Județean Mureș, 2009, p. 39-52;
 18. *Iubire încununată cu spini. Pagini din presa maghiară a județelor Covasna și Harghita, referitoare la Biserica Ortodoxă din Arcul intracarpatic*, în *O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei 15 ani de la înființare 1994-2009*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2010, p. 105-110
 19. *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita. Rezumatul tezei de doctorat*, în *O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei 15 ani de la înființare 1994-2009*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2010, p. 965-979
 20. „Părintele profesor Ilie Moldovan și credincioșii români din episcopia ortodoxă a Covasnei și Harghitei”, în „Teologie ortodoxă și destin românesc”. Omagiul Părintelui Profesor Ilie Moldovan la 80 de ani, Editura Adriană, Sibiu, 2010 (împreună cu Erch-Mihail Broanăr), p. 71-90
 21. *Mitropolitul Andrei Șaguna și românii din Covasna și Harghita*, în „Bicentenarul nașterii Mitropolitului Andrei Șaguna”, Editura Asociației ASTRA, Sibiu 2010, p. 235-242
 22. *Nicolae Iorga despre Mitropolitul Andrei Șaguna*, în „Angvstia” XIII, 2009, p. 87-106;
- VIII. Articole apărute în presa locală, regională și națională sub semnătura Dr. Ioan Lăcătușu (106)**
- Cele 106 articole au apărut în publicațiile: „Grai Românesc”, Miercurea - Ciuc, „Viața Transilvaniei”, Cluj-Napoca, „Condeii ardeleni”, Sf. Gheorghe, „Cuvântul nou”, serie nouă, Sf. Gheorghe, „Națiunea”, București, „Mesagerul de Covasna”, Sf. Gheorghe, „Informația Harghitei”, Miercurea – Ciuc, „Axa”, București, „Revista română”, Iași, „Dacoromânia”, Alba Iulia ș.a.
- IX. Prezentări și lansări de cărți (34)**
1. *Floarea de iasomie*, de Ștefan Danciu, Editura Eurocarpatica, 2009- Cercul Militar Miercurea-Ciuc, 25 martie 2010;
 2. *Cuvinte de lumină și iubire*, de Ioan Tămaș Delavâlcele, Editura Eurocarpati-

- ca, Sf. Gheorghe, 2010, Parohia Ortodoxă Vâlcele, 5 aprilie 2010
3. *Ultimul romantic*, de Baubek Izet, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010, Liceul „Nagy Mozes”, Tg. Secuiesc, 15 aprilie 2010
 4. *O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei 15 ani de la înființare 1994-2009*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2010, Catedrala Sf. Gheorghe, 25 aprilie 2010
 5. *Angvstia nr. 13/2009*, anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe (redactor șef, dr. Ioan Lăcătușu), în cadrul sesiunii „Arhivele și cercetarea istorică”, Sovata, 20 mai 2010;
 6. *Personalități ale orașului Covasna*, de Ioan Lăcătușu, Luminița Cornea și Ioan Luca, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2009, în cadrul sesiunii „Arhivele și cercetarea istorică”, Sovata, 20 mai 2010;
 7. *Editura Eurocarpatica – 10 ani în slujba culturii românești din Arcul Intracarpatic*, pliant redactat de Ioan Lăcătușu, directorul editurii, în cadrul sesiunii „Arhivele și cercetarea istorică”, Sovata, 20 mai 2010;
 8. *Micromonografia Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” Chichiș*, redactori Dr. Ioan Lăcătușu și Pr. Ioan Florin Gavrilă, Parohia ortodoxă Chichiș, 30 mai 2010
 9. *Ana Grama la 70 de ani*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010, volum apărut în Colecția „Profesioniștii noștri”, coordonator Ioan Lăcătușu, Sf. Gheorghe, 1 octombrie 2010
 10. *Etnomuzeologie transilvană. Muzeul „Asociațiunii” 1905-1950*, de Ana Grama, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 1 octombrie 2010
 11. *Fundația Mihai Viteazul – 20 de ani de la înființare. Vremuri și oameni*, de Ste-
 - la Buda, Editura Nico, Tg. Mureș, 1 octombrie 2010
 12. *Structuri ocupaționale tradiționale în zona Topliței Mureșului Superior*, de Dorrel Marc, Editura Ardealul, Tg. Mureș, 2010, în cadrul colecției *Bibliotheca Historica*
 13. *Livezi – Oază de credință și de dor*, de Dorina Drăghici-Moraru, Editura Magic Print, Bacău, 2010
 14. *Țesături românești din zona Mureșului Superior (secolul al XX-lea)*, de Doina Dobreanu, Gheorgheni, 2010
 15. *Monumente de arhitectură tradițională în Muzeul ASTRA*, de Ciprian Ștefan, Editura „ASTRA Museum”, Sibiu, 2010
 16. *Țesături de interior, sudul Transilvaniei*, de Elena Găvan, Editura „ASTRA Museum”, Sibiu 2010
 17. *Ceramica din Transilvania*, de Karla Roșca, Horst Klush, Sibiu, 2010
 18. *Inima Timpului*, de Ilie Șandru, Editura Nico, Tg. Mureș, 2010
 19. *Antiromânismul pur și simplu*, de Zeno Millea, Editura Nico, Tg. Mureș, 2010
 20. *Problema secuiască*, de G. Badea-Lătuțeanu, Editura „Proema”, Baia-Mare, 2010; *Cuvânt către cititori*, de Ioan Aurel Pop, membru al Academiei Române; *Postfață* de Dr. Ioan Lăcătușu
 21. *Nu, nu, niciodată! „Redobândirea hegemoniei maghiare în Bazinul Carpatic” în documente*, ediție îngrijită de Dr. Gheorghe Olteanu, Editura România pur și simplu, București, 2010
 22. *Chemări*, de Gheorghe Olteanu, ilustrația Alma Ștefănescu Schneider, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010
 23. *Dreptul la singurătate*, de Angela Bârsan, Editura Promaris Print, Miercurea-Ciuc, 2008;
 24. *Igluuri la tropice*, de Anthonia Amatti, Editura Proilavia a Bibliotecii Județene „Panait Istrati”, Brăila, 2010
 25. *Identitate*, de George Echim, Editura Pastel, Brașov, 2008

26. *Styleme*, de Ioan Suci, Editura Aldus, Brașov, 2009
27. *De ce oare*, de Theodor Echim, Editura pastel, Brașov, 2010
28. *Excursia literară – îndemn spre cunoaștere*, de Luminița Cornea, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2010
29. *Carol al II-lea și Camarila Regală*, de Petre Țurlea, Editura Semne, București, 2010
30. *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919-1945*, de Dr. Alin Spănu, Casa Editorială Demiurg, București, 2010
31. *România trădată*, de Constantin Mustață, Edit. Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2010
32. *Coriolan Băran. Reprivire asupra vieții – Memorii*, Editura Vasile Goldiș, Arad, 2010, ediție îngrijită de Eugen Criste și Vasile Popeneagă
33. *Țara de sub inimă*, de Anton Lixândroiu, Editura Danubius, București, 2008, prezintă Ilie Trăian, directorul editurii „Danubius”

34. *România sat fără câini?*, de Anton Lixândroiu, Editura Danubius, București, 2009, prezintă Ilie Trăian, directorul editurii „Danubius”

X. Interviuri (8)

TVR Actualități, Realitatea TV, Radio România Actualități, Radio Tg. Mureș, Televiziunea locală din Sf. Gheorghe, 6 mai 2010, Radio și TV „Trinitas”, Constantin Mustață, *Visând spre veacul armoniei*, interviu cu dr. Ioan Lăcătușu, în „Cuvântul liber”, Tg. Mureș (în serial)

XI. Articole apărute despre activitatea Centrului Ecleziasitic de Documentare și a asociațiilor și instituțiilor partenere (69)

Cele 69 de articole au apărut în publicații locale din județele Covasna, Harghita și Mureș, precum și în publicații regionale și naționale.

Cronica activității Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anul 2011

Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, instituție de spiritualitate ortodoxă și cultură românească, din subordinea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, care funcționează cu binecuvântarea, implicarea nemijlocită și sprijinul I.P.S. Ioan Selejan, continuând proiectele și manifestările, devenite tradiționale, și organizând altele noi, împreună cu partenerii săi, în cursul anului 2011 a realizat următoarele activități și manifestări științifice, culturale și sociale:

I. Manifestări culturale și științifice organizate (10)

II. Acțiuni de spiritualitate ortodoxă, cultură românească și de asistență socială organizate în cursul anului 2011 (27)

III. Participări la sesiuni științifice, simpozioane, mese rotunde, colocvii, reuniuni, dezbateri – comunicări susținute de dr. Ioan Lăcătușu (19)

IV. Expoziții documentare (2)

V. Volume apărute la editura Eurocarpatica în anul 2011 (9)

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în anul 2011, la alte edituri (5)

VII. Studii apărute în reviste de specialitate și în volume, semnate de Dr. Ioan Lăcătușu (26)

VIII. Articole apărute în presa locală, regională și națională sub semnătura Dr. Ioan Lăcătușu (101),

IX. Prezentări și lansări de cărți (30)

X. Interviu (8)

XI. Articole apărute despre activitatea Centrului Ecleziastic de Documentare și a asociațiilor și instituțiilor partenere (44)

I. Manifestări culturale și științifice organizate: (11)

1. *Eterna poezie*, manifestare dedicată poetului național Mihai Eminescu organizată împreună cu Cenaclul Literar „După amiezile poeziei”, Sf. Gheorghe, 14 ianuarie 2011
2. Simpozionul dedicat Unirii Principatelor Române, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 21 ianuarie 2011; s-a prezentat comunicare *Relațiile economice între Transilvania, Moldova și Țara Românească, în perioada premergătoare Unirii Principatelor Române*
3. Dezbateri „Basarabia – perspective europene”, organizată de Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, împreună cu Fundația Națională „Neamul Românesc” – Filiala Covasna, Sf. Gheorghe, 25 martie 2011 ; s-a prezentat comunicarea „Rolul ONG-urilor în susținerea aderării Republicii Moldova în Uniunea Europeană”
4. Expunerea „Nonagenarul Nicolae Moldovan – o viață pusă în slujba comunității” susținută cu ocazia marcării a 90 de ani de la nașterea profesorului și muzeografului Nicolae Moldovan, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit

Nicolae Colan", Sf. Gheorghe, 12 martie 2011

5. Simpozionului „Însemnătatea zilei de 9 mai pentru istoria României și a Europei”, organizat împreună cu Cercul Militar Sf. Gheorghe, 6 mai 2011; a fost prezentată conferința „Relațiile locuitorilor din Arcul Intracarpatic cu România, după câștigarea independenței de stat”

6. Zilele Andrei Șaguna”, ediția a XX-a, Sf. Gheorghe, 24 iunie 2011, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe

7. Simpozionul cu tema *Revoluția de la 1848/1849 din Transilvania. Noi contribuții documentare.*

Moderatori: Prof. univ. dr. Gelu Neamțu, Prof. univ. dr. Petre Țurlea:

Programul simpozionului:

- Prof. univ. dr. Gelu Neamțu, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca, **15 martie 1848 și românii ardeleni**
- Prof. univ. dr. Mihai Racovițan, Sibiu, **Avram Iancu – Sfântul Neamului Românesc din Ardeal**
- Prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București, *Comparație: români și unguri la 1848*
- Dr. Ana Hancu, Muzeul Județean Mureș, *Un document din aprilie 1849 privind politica guvernului maghiar în Transilvania*
- Elena Miha, Tg. Mureș, *George Barițiu – Un apel referitor la martirii revoluției de la 1848/1849 din Transilvania*
- Drd. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj, *Începutul revoluției de la 1848 în orașul Cluj*
- Pr. drd. Sebastian Pârvu, Sf. Gheorghe, *Situația comunității românești din Treiscane, în preajma revoluției de la 1848/1849 din Transilvania*
- Prof. Corina Sporea Bărgan, Brașov, *Locuitorii din Vama Buzăului în revoluția de la 1848 și lupta lor pe cale petiționară pentru ștergerea servituților feudale*

În memoriam:

- **Raul Șorban (1912 - 2006)**, a prezentat Constantin Mustață
- **Justinian Petrescu (1941 - 2008)**, a prezentat Vasile Lechințan
- **George Pruteanu (1937 - 2006)**, a prezentat Ioan Solomon
- **Pr. Constantin Gane (1937 - 2006)**, a prezentat Ioan Lăcătușu
- **Gheorghe Chiper (1944 - 2006)**, a prezentat Doru Doboreanu

8. *Colocviu național al Grupului de cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei*, ediția a III-a, organizat de Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, 25 iunie 2011

Programul Colocviului:

- *Cuvânt de binecuvântare*, IPS Ioan Selejan, Episcopul Covasnei și Harghitei
- *Lansări și prezentări de cărți:*
- *Prezentarea unor proiecte și teme de cercetare privind românitatea din sud-estul Transilvaniei:*
Moderatori: IPS Ioan Selejan, Prof. univ. dr. Gelu Neamțu
- *Informare privind cercetarea interdisciplinară a românității din sud-estul Transilvaniei, de la ediția precedentă a Colocviului Național „I.I. Russu”, până în prezent*, Dr. Ioan Lăcătușu;
- *Un eveniment cultural de anvergură națională: inaugurarea Primei Școli Românești din Sf. Gheorghe, a Casei Memoriale „Romulus Cioflec” din Araci și a expoziției „Așezarea preistorică Păuleni-Ciuc.Dâmbul Cetății” de la sediul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni*, Dr. Valeriu Cavruc, director, dr. Adela Kovacs, muzeograf, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni;
- *Tezaur de etnografie și folclor în județele Covasna și Harghita – un proiect finalizat*. Dr. Constantin Catrina, Brașov, Dr. Nicolae Bucur, Miercurea-Ciuc
- *Protejarea identităților culturale în*

procesele globale prin cercetarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural etnologic din mediul multi-etnic. Studiul de caz: Valori identitare culturale în județele Mureș, Harghita și Covasna. Interculturalitate, multicultură, dr. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș;

- *Situația actuală a folclorului muzical în comunitățile românești din zona arcului intracarpatic – valoarea identitară a spiritualității românești, în contextul multi-etnic și multicultural european contemporan*, dr. Constantin Secară, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, București;
- *Propaganda revizionistă ungară în mass-media și contrapropaganda românească în analiza Secției a II-a Informații (mai - iunie 1941)*, Dr. Alin Spănu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București
- *Românii și secuii (din Evul Mediu până la 1918). Un volum de studii și articole în curs de editare*, Drd. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj, Dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale Covasna;
- *Expoziție documentară. “Asimilare și purificare etnică în Covasna, Harghita și Mureș, de-a lungul secolelor”*, Drd. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj, Dr. Ioan Lăcătușu, Arhivele Naționale Covasna;
- *Filantropie bisericească, aspecte locale și generale, forme instituționalizate*, Pr. prof. Dr. Florin Bengean, Tg. Mureș;
- *Catalogul documentelor referitoare la români și la conviețuirea lor cu secuii și maghiarii existente în Arhivele Naționale Covasna (1335-1918)*, Dr. Ioan Lăcătușu, Sf. Gheorghe;
- *Biserica Ortodoxă Română din răsăritul Transilvaniei în perioada comunistă*, Prof. drd. Costel Cristian Lazăr, Toplița;
- *Școala satului de munte în zona Topliței, la mijlocul sec. XX - o reconstituire*

expozițională și imagistică a Muzeului de Etnografie Toplița pentru publicul școlar, Prof. Zorel Suciu, Muzeul Etnografic, Toplița;

- *Rețelele de socializare, prin internet, în sprijinul solidarității cu românii din Arcul Intracarpatic, a românilor din diaspora*, Cezar Lupu, Germania.

Înmânarea premiilor I.I. Russu

- Pr. prof. univ. dr. **Constantin Voicu**, Sibiu, Laudație de pr. drd. Sebastian Pârvu
- Prof. univ. dr. **Petre Țurlea**, București, Laudație de prof. Vasile Stancu
- Prof. univ. dr. **Mihai Racovițan**, Sibiu, Laudație de drd. Vasile Lechințan
- Dr. **Liviu Boar**, Tg. Mureș, Laudație de dr. Ioan Lăcătușu
- Prof. dr. **Luminița Cornea**, Sf. Gheorghe, Laudație de dr. Constantin Catrina

Continuarea lucrărilor colocviului: **dez-bateri privind cercetările și proiectele referitoare românitatea din sud-estul Transilvaniei**

9. Sesiunea națională de comunicări științifice **“Românii din sud –estul Transilvaniei. Istorie. Cultură. Civilizație”**, ediția a XVII –a, Sf. Gheorghe, 23 -24 septembrie 2011

În zilele de 23-24 septembrie 2011, în municipiul Sfântu Gheorghe a avut loc ediția a XVII-a Sesiunii Naționale de Comunicări Științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie – Cultură – Civilizație”. Manifestarea a fost dedicată împlinirii a 150 de ani de la înființarea Asociațiunii Transilvane pentru Cultura și Literatura Poporului Român, această ilustră instituție care a avut un rol definitoriu în afirmarea culturii românești, a solidarității și unității naționale, Asociațiunea fiind prezentă în localitățile Arcului intracarpatic, încă de la înființarea sa, din anul 1861.

Organizatorii ediției din acest au fost: Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și Liga Cultu-

ral-Creștină „Andrei Șaguna”, cu sprijinul financiar al Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și al Consiliului Județean Covasna.

Lucrări în plen

1. Prof. univ. dr. Dumitru Acu, Președinte ASTRA centrală, *Asociațiunea ASTRA – un secol și jumătate de la întemeiere*
2. Pr. prof. dr. Vasile Olteanu, Brașov, *Andrei Șaguna și ASTRA brașoveană*
3. Prof. univ. Dr. Petre Țurlea, Ploiești, *O încercare de unire a ASTREI cu Liga Culturală, în anul 1920*
4. Pr. dr. Ciprian Staicu, Sf. Gheorghe, *Telegraful Român – 150 de ani de apariție neîntreruptă; un proiect în desfășurare*
5. Dr. Traian Pleșca, București, *Națiunea - matrix humanitas*
6. Dr. Alexandru Porțeanu, București, *Ratificarea Tratatului de la Trianon în Parlamentul României*
7. Drd. Vasile Lechințan, Cluj-Napoca, *România interbelică – paradisul minorității maghiare*
8. Gen. Rez. Aurel Rogojanu, București, *Autonomia Ținutului Secuiesc o replică peste timp a diversiunii staliniste a Tatar Bunarului și a proclamării Republicii Socialiste Sovietice Autonome Moldova (Transnistria)*
9. Dr. Codrin Munteanu, Sf. Gheorghe, *Aspecte privind utilizarea limbii persoanelor aparținând minorităților naționale în spațiul public*
10. Dr. Anton Coșa, Bacău, *Centrul European de Studii Covasna – Harghita și problematica romano-catolicilor din Moldova*
11. Dr. Valeriu Căvruc, Dr. Adela Kovacs, Sf. Gheorghe, *Un proiect finalizat: reamenajarea și modernizarea spațiilor expoziționale din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni*
12. Dr. Adela Kovacs, dr. Dan Buzea, pr.

d. Sebastian Pârnu, Sf. Gheorghe, *Proiectul „Digitizarea patrimoniului ecleziastic din cadrul Muzeului Spiritualității Românești”, de la Catedrala Ortodoxă din Sf. Gheorghe*

SECȚIUNEA ISTORIE BISERICĂ

1. Lily Rain, București, *Biserica, politică și cultură în viziunea familiei Micu de Sad (Inochentie Samuil)*
2. Ana Grama, Sibiu, *Din Bodogaie, în Saschiz, prin alte sate. De la organizarea parohiilor, la activism civic-politic*
3. Elena Miha, Tg. Mureș, *Uniții și neuniții din Petrilaca, la 1850*
4. Pr. Prof. Dr. Florin Benghean, Tg. Mureș, *Ierarhi ortodocși ai secolului al XIX-lea - ctitori de cultură românească*
5. Prof. drd. Nicoleta Ploșnea, Miercurea – Ciuc, *Starea socială și materială a preoților și învățătorilor români din parohiile românești din Covasna și Harghita, în perioada 1850-1918*
6. Dr. Stelian Gomboș, București, *Câteva referințe, gânduri și impresii despre mișcarea spirituală și duhovnicească „Rugul aprins” de la Mănăstirea Antim din București, din perioada interbelică*
7. Dr. Elisabeta Marin, Brașov, *Schița climatului spiritual din România între anii 1918 - 1944*
8. Pr. dr. Florin Tălmăcean, Ozun, *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, după 1990*
9. Prof. drd. Costel Cristian Lazăr, Toplița, *Preotul greco-catolic Petru Suciu din Voșlobeni - crâmpoie din viață*
10. Prof. drd. Romeo Negrea, Sf. Gheorghe, *Relațiile Biserice - Stat în timpul Patriarhului Nicodim (1939-1948)*
11. Constantin Aitean –Taus, Măieruș, *Aspecte privind starea spirituală a românilor din localitățile Arini și Iarăș*
12. Alexandra Pintrinel, Sf. Gheorghe,

Viața bisericească a românilor din comuna Zăbala

13. Cornelia Ghinea, Pitești, *Aspecte biografice ale urmașilor episcopului Justinian Teculescu: Ionel și Bujor Teculescu*
14. Prof. Monica Blaj, Sf. Gheorghe, *Pagini din învățământul confesional ortodox din Protopopiatul Treiscaune*
15. Ing. Gheorghe Bejan, Bacău, *Din preocupările actuale ale Asociației Romano – Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș”*

SECȚIUNEA ISTORIE

1. Dr. Silviu Văcaru, Iași, *Emigranți transilvăneni în Moldova (începutul secolului al XIX-lea)*
2. Prof. Ioan Pleșa, Alba Iulia, *Valoarea documentar istorică a arhivei Administraturii Comitatului Alba Inferioară, din perioada 1848 - 1849*
3. Dr. Gelu Neamțu, Cluj-Napoca, *Românii și secuii la 1848-1849. Relații oglindite în nouă documente*
4. Pr. drd. Sebastian Pârvu, Sf. Gheorghe, *Contribuții documentare privind anul 1848 în Treiscaune*
5. Lect. univ. drd. Ana Doboreanu, București, *Creditul comercial la începutul sec. al XX-lea, în comitatele Ciuc și Odorhei*
6. Prof. Nicolae Balint, Tg. Mureș, *Aspecte referitoare la activitatea unor instanțe judecătorești mureșene, în primii ani după Marea Unire de la 1918*
7. Lect. univ. dr. Aurelian Chistol, Pitești, *Raporturi ale guvernului Goga – Cuza cu minoritatea maghiară (28 decembrie 1937-11 februarie 1938)*
8. Drd. Sebastian Rusu, Târgoviște, *Guvernarea Goga – Cuza și pregătirea alegerilor din martie 1938*
9. Tudor Vasile, Pitești, *Acțiuni de luptă ale aeronauticei române după 23 august 1944, în Țara Bârsei*

10. Col (r) dr. Dumitru Stavarache, București: *Personalități militare române, de etnie germană, în cel de-al doilea război mondial*
11. Prof. Mircea Bodnari, Sf. Gheorghe, *Forme de organizare economico - financiară în județul Treiscaune în perioada 1945-1952*
12. Prof. univ. dr. Ioan Sabău Pop, Tg. Mureș, *Actualitatea și problematica revendicării pădurilor de către urmașii optanților unguri*
13. Radu Bellu, Brașov, *Căi ferate forestiere dispărute din județele Covasna și Harghita*
14. Andrei Berinde, Brașov, *Legătura feroviară prin Pasul Oituz - Un vis rămas neîndeplinit*
15. c-dor. (r) Emilian Munteanu, București, *Introducere în teoria generală a polițiilor (cu accent pe Transilvania de sud-est)*
16. Cristian Crișan, Sf. Gheorghe, *Mărturii documentare despre inundațiile din anii 1970, 1984 și 1988 care au avut loc pe teritoriul jud. Covasna*

SECȚIUNEA ETNOGRAFIE – CULTURĂ

1. Dr. Adela Kovacs, Dr. Ioan Cojocaru, Sf. Gheorghe, Caransebeș, *Reconstruire etno-arheologice la situl arheologic de la Țaga, jud. Cluj*
2. Dr. Constantin Secară, București, *Dinamica valorilor simbolice de identitate și conștiință națională în cadrul comunităților românești din județele Covasna și Harghita. Folclor și spiritualitate*
3. Dr. Dorel Marc, Tg. Mureș, *Elemente identitare ale riturilor de trecere în cultura tradițională a spațiului intracarpatic*
4. Dr. Ioan Lăcătușu, Drd. Vasile Lechințan, Sf. Gheorghe, Cluj-Napoca, *Elite românești și maghiare (secuiești) din Arcul intracarpatic (născute până în 1918)*

5. Prof. Vilică Munteanu, Bacău, *Învățători ai școlilor satești – formatori și exemple pentru elevi și țărani*
6. Dr. Alin Spănu, București: *Douăzeci de ani de școală românească în secuime. Monografia școlii primare de stat din Sâncrăieni - Ciuc, elaborată de învățătorul Vasile P. Popa.*
7. Lect. univ. dr. Liliana Trofin, București, *Ipostaze ale identității și libertății reflectate în memoria colectivă a românilor din zona Carpaților Răsăriteni*
8. Prof. Maria Stoica, Sf. Gheorghe, *Impactul educației umaniste asupra tinerei generații*
9. Dr. Maria Cobianu-Băcanu, București, *Un nou asediu maghiar în România pentru crearea "Ținutului Ceangăiesc"*
10. Dr. Elena Cobianu, București, *Respect și democrație*
11. Prof. Nicolae Moldovan, Sf. Gheorghe, *File din memoriile unui nonagenar*
12. Prof. Ligia Ghinea, Sf. Gheorghe, *Romulus Cioflec, aspecte din activitatea literară*
13. Prof. Ilie Șandru, Toplița, *Politica anti-românească dusă de coaliția sovieto-ungară în perioada 1919-1960, văzută de istoricul american Larry L. Watts*
14. Gheorghe Luca, Dobârlău, *Muzeul Etnografic "Maria" din Dobârlău*
15. Andrea Deák, Sf. Gheorghe, *Fântânilor de apă sărată din jud. Bistrița-Năsăud. Cercetările din anii 2005-2007.*
4. Dr. Constantin Catrina, Brașov, *Tiberiu Brediceanu și obiectivele secției artistice programate de către Astra Transilvană (1918-1940).*
5. Dr. Ioan Lăcătușu, prof. Vasile Stancu, Sf. Gheorghe, *Contribuții documentare privind activitatea ASTREI în perioada interbelică*
6. Dr. Luminița Cornea, Sf. Gheorghe, *Asociațiunea Astra și familia Teculescu*
7. Dr. Traian Chindea, Miercurea – Ciuc, *Asociațiunea Transilvană pentru Literatură și Cultura Poporului Român „ASTRA” – trecut, prezent și viitor*
8. Dr. Nicolae Bucur, Miercurea - Ciuc, *Efervescența culturală infuzată de ASTRA în despărțământul Covasna și Harghita. Scurtă retrospectivă - anii 1931-2010.*
9. Lazăr Lădăriu, Tg. Mureș, *Doi distinși aștrști mureșeni: Dr. Eugen Nicoară – un mecena al românilor mureșeni și Horia Teculescu – un „voievod spiritual” al „Perlei Târnavelor”*
10. Corina Bărgan Sporea, Brașov, *Preoți și învățători, din satele Buzăului ardelean, implicați în lupta de făurire a Marii Uniri, împlinind idealurile Astrei*
11. Pr. Ioan Tămaș, Vâlcele, *Cărți premergătoare Astrei*
10. Zilele "Nicolae Colan", ediția a XIX-a, 30 noiembrie 2011; perelinaj în parohii, seară românească, lansări și prezentări de cărți, participarea la manifestările consacrate Zilei Naționale a României

SECȚIUNEA ASTRA – LA CEAS ANIVERSAR

1. Prof. Univ. Dr. Constantin I. Stan, Buzău, *Vasile Stroiescu și ASTRA*
2. Drd. Alexiu Tatu, Sibiu, *80 de ani de la Adunarea generală a ASTREI de la Sf. Gheorghe (sept. 1931 – sept. 2011)*
3. Dr. Liviu Boar, Tg. Mureș, *Documente de arhivă privind activitatea Des-*

II. Acțiuni de spiritualitate ortodoxă, de cultură românească și de asistență socială organizate în cursul anului 2011. (28)

1. Sprijinirea cercetărilor istorice, socio-logice, etnografice referitoare la cul-

- tura și identitatea românească din mediul multiethnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita
2. Asigurarea bazei de date și acordarea asistenței de specialitate la elaborarea unor lucrări de licență, masterat, grad didactic și doctorat
 3. Tehnoredactarea lucrărilor care au apărut la editurile „Grai Românesc”, „Eurocarpatica”, „România pur și simplu ș.a.
 4. Participarea la editarea, sub îndrumarea nemijlocită a I.P.S. Ioan Selejan, a revistei „Grai Românesc”, foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei;
 5. Participarea la elaborare a expozițiilor punctelor muzeale *Casa memorială Romulus Cioflec din Araci* și *Prima Școală Românească din Sf. Gheorghe*, din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni;
 6. Colaborarea cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în redactarea buletinelor bilunare ale „Revistei presei locale de limbă română și maghiară” și postarea acestora pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna (www.forumharghitacovasna.ro)
 7. Sprijinirea întocmirii proiectelor culturale ale asociațiilor parteneri și înaintarea lor spre obținerea finanțării
 8. Redactarea unor pagini speciale referitoare la problematica românilor din Covasna și Harghita, în publicații naționale și regionale
 9. Întocmirea de recenzii și prezentări de lucrări privind istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei
 10. Colaborarea cu Radio și TV „Trinitas”, cu publicațiilor locale și regionale și cu Redacției de știri pentru românii de pretutindeni „Romanian Global News” ș. a.
 11. Organizarea, începând din anul 1998, în fiecare an, în zilele de 30 noiembrie și 1 decembrie, a unor *itinerare religios-istorice* cu participarea tinerilor de la Seminarul Teologic Ortodox din Buzău, de la Filiala Ligii Tineretului Creștin Ortodox Român din Târgoviște, ASCOR Brașov, LTCOR Sf. Gheorghe, ASCOR București, ASCOR Sibiu ș.a. în parohiile ortodoxe din județele Covasna și Harghita; participarea la manifestările dedicate marcării Zilei Naționale a României;
 12. Stabilirea și întreținerea unor *legături cu românii din românitătea apropiată și din diasporă*, implicarea unor personalități românești de peste hotare în problematica păstrării identității naționale a românilor din Covasna și Harghita
 13. Marcarea unor evenimente *importante din viața comunităților românești locale* (aniversări, comemorări etc.);
 14. Sprijinirea organizării manifestărilor dedicată împlinirii a 152 de ani de la Unirea Principatelor
 15. Participarea la manifestărilor din cadrul „Zilei Poliției” și „Zilele Jandarmeriei”
 16. Participarea la Ceremonialul militar și religios prilejuit de sărbătorirea *Forțelor Terestre ale Armatei Române* și a Zilelor Veteranilor de Război, Monumentul Ostașului Român din Sf. Gheorghe. 23 aprilie 2010
 17. Participarea la manifestările consacrate *Zilei imnului național*, Garnizoana militară Sf. Gheorghe, 29 iulie 2011
 18. Organizarea săptămânală a *întunirilor de lucru a asociațiilor culturale și civice* din cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna
 19. Înmânarea Diplomelor de Cetățean de onoare a comunității românești

- din Sf. Gheorghe, Muzeul Spiritu-
alității Românești de la Catedrala
Ortodoxă din Sf. Gheorghe, 1 mai
2011, următoarelor personalități
locale: **Ioan Gh. Brânză**, operator-
electrician în domeniul telefoniei,
veteran de război; **Coriolan Că-
ciunescu**, economist și jurist; **Ioan
Negulici**, profesor, publicist; **Va-
sile Man**, economist; Ioan **Oliviu
Niculiciu**, medic veterinar, scriitor;
Gheorghe Dobrița, colonel de Po-
liție în rezervă; **Dumitru Măciucă**,
economist, tehnician; **Florea Șer-
ban**, colonel în rezervă; **Aurora-Cri-
na Pop** (n. Vrămescu), economist.
Cu ocazia Zilelor Sfântu Gheor-
ghe, ediția 2011, Consiliul Local Sf.
Gheorghe a acordat diploma „Pro
Urbe”, domnului **Gheorghe Tatu**,
medic veterinar, fost prefect al jud.
Covasna, o prezență foarte activă
în viața culturală și civică a comu-
nității românești din Sf. Gheorghe
și județul Covasna.
20. Redactarea unor *memorii, apeluri,
comunicate referitoare la prezerva-
rea și afirmarea identității naționale*
în arealul multiethnic și pluriconfe-
sional al județelor Covasna și Har-
ghita
 21. Participarea la Adunarea Forumu-
lui Civic al Românilor din Covasna,
Harghita și Mureș, Toplița, iunie
2011;
 22. Sprijinirea practicii studenților so-
ciologi de la Universitățile din Bu-
curești și Craiova, august 2011;
 23. Donație de cărți pentru arestul In-
spectoratului Județean de Poliție
Covasna, Liceul „Mircea Eliade”, În-
torsura Buzăului și Școala Generală
„Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe.
 24. Organizarea **NEDEIA SÂNPETRULUI** –
serbare câmpenească tradițională
anuală, cu participarea unor artiști
profesioniști și formații folclorice
- din județele Covasna și Harghita.
Horă în poiană., împreună cu Liga
Cultural –Creștină „Andrei Șaguna”
25. *La umbra nucului bătrân. Dezbateri,
lansări și prezentări de cărți aparți-
nând autorilor din zona Carpaților
Răsăriteni*, manifestare organizată
împreună cu Muzeul Național al
Carpaților Răsăriteni și Despărță-
mântul ASTRA Covasna-Harghita,
cu prilejul împlinirii a 150 de ani de
la înființarea Asociațiunii ASTRA.
 26. Sprijinirea Fundației „Mihai Viteazul”
pentru organizarea *Festivalului de
colinde și obiceiuri de iarnă „Crăciu-
nul la români”*, 9-10 decembrie 2011
 27. Derularea acțiunilor din programul
de asistență socială susținut cu
sprijinul financiar al Episcopiei Or-
todoxe a Covasnei și Harghitei
 28. Prezentarea Mesajului Forumului
Civic al Românilor din Covasna,
Harghita și Mureș, cu prilejul îm-
plinirii vârstei de 60 de ani de către
IPS Ioan Selejan, Arhiepiscopul Co-
vasnei și Harghitei, Miercurea-Ciuc,
14 noiembrie 2011.

III. Participări la sesiuni științifice, simpozioane, mese rotunde, colocvii, reuniuni, dezbateri – comunicări susți- nute de dr. Ioan Lăcătușu (20)

1. Zilele Mitropolit Visarion Puiu, edi-
ția a XV-a, Roman-Pășcani, 26-27
februarie 2011; s-au prezentat co-
municările: *Problematica relațiilor
Transilvaniei cu Moldova reflectată în
manifestările cultural-științifice și spi-
rituale organizate în județele Covasna
– Harghita*. (împreună cu prof. Vasile
Stancu) și *Un eveniment important
din viața publică interbelică a orașu-
lui Roman. Marele iarmaroc (Bâlcium
anual)*
2. Evocarea *Nevoia de Titulescu* susți-
nută cu ocazia marcarii a 70 de ani
de la moartea diplomatului român

- Nicolae Titulescu, Biserica „Sf. Nicolae” din Scheii Brașovului, 17 martie 2011
3. Expunerea *Scritorul și publicistul Ilie Șandru – repere biografice* susținută cu ocazia lansării volumului „Vremuri și destine”, de Ilie Șandru, Editura Nico, Tg. Mureș, 2011, Biblioteca municipală „George Sbârcea”, Toplița, 18 martie 2011
 4. Sesiunea „Arhivele și cercetarea istorică”, ediția a –X-a, organizată de SAJ Mureș, Sovata, 19 mai 2011; s-au prezentat comunicările: *Români și secui cu nume românești, de condiție liberă, din fostele scaune secuiești (sec. XVI-XIX) și Documente din secolele XVI-XIX aflate în Arhivele Naționale Covasna, emise de către domnitorii Țările Române sau referitoare la aceștia* (împreună cu prof. Vasile Stancu)
 5. Simpozionul internațional „Taină și mărturisire” organizat de Episcopia Caransebeșului, 3 mai 2011; au fost prezentate comunicările: *Episcopul Veniamin Nistor și satul natal Araci* (împreună cu prof. Vasile Stancu); *Familia episcopul Veniamin Nistor* (împreună cu prof. Ilie Șandru); *Aspecte din activitatea episcopului Veniamin Nistor și a familiei sale păstrate în Fondul arhivistic „Pompiliu Nistor”, de la Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului* (împreună cu prof. Vasile Stacu și mueograful Nicu Blaj); *Pagini din corespondența episcopului Veniamin Nistor, stareț al Mănăstirii „Sf. Treime” din Alba Iulia, cu fratele său, Dr. Pompiliu Nistor, din Brașov (1950-1960)*, (Ioan Lăcătușu, Vasile Stacu, Nicu Blaj)
 6. Adunarea generală a Despărțământului ASTRA Covasna- Harghita, Toplița, 3 iunie 2011; a fost prezentată comunicarea *Activitatea Asociațiunii ASTRA în localitățile Arcului Intracarpatic*
 7. Dezbaterile cu tema *Consecințele adoptării Legii Statutului minorităților Naționale asupra românilor din Covasna și Harghita și a Statului Român* organizată de Centrul European pentru Studiul Relațiilor Interetnice din cadrul Academiei Române și Centrul European de Studii Covasna – Harghita, Palatul Parlamentului, București, 7 iunie 2011; s-a prezentat intervenția Aspecte generale și punctuale din județele Covasna și Harghita
 8. Adunarea generală a Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, Mănăstirea Doamnei, Toplița, 9 iunie 2011; dezbateri pe marginea *Raportului privind activitatea Consiliului Director al Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, în perioada martie 2010 – mai 2011*
 9. Întâlnirea cu grupurile parlamentare PDL, din Senat și camera Deputaților, Parlamentul României, București, 20 iunie 2011; s-a prezentat *Informare cu privire la problemele comunității românești din județele Covasna, Harghita și Mureș care necesită sprijinul partidelor politice parlamentare*
 10. Sesiunea de comunicări științifice „Istorie, Cultură, Civilizație și Credință Străbună” – Zilele Miron Cristea, ediția aXIV-a, Toplița, 18 -20 iulie 2011; s-a prezentat comunicarea *Mitropolitul Nicolae Colan și Moldova*
 11. Universitatea de Vară de la Vălenii de Munte, 18 august 2011; a fost organizată dezbaterile cu tema „Românii din Covasna și Harghita” (împreună cu av. Ioan Solomon și prof. Vasile Stancu)
 12. Simpozionul dedicat Marelui refugiu românesc din anul 1940, Mureșenii de Câmpie, 28 august

- 2011; a fost prezentată comunicarea: *Intoleranță și deznăționalizare. Biserici ortodoxe și greco – catolice din județele Ciuc, Odorhei și Treiscaune dărmate și devastate, în timpul ocupației fasciste ungare*
13. Simpozionul cu tema „Dictatul de la Viena și consecințele sale”, Oradea, 30 august 2011; s-a prezentat comunicarea: *Mărturii documentare despre românii din Județul Treiscaune refugiați și expulzați în urma Dictatului de la Viena* (împreună cu prof. Vasile Stancu)
14. Adunarea generală ASTRA, Blaj, 16 -18 septembrie 2011; a fost prezentată comunicarea: *Publicații astriste din județele Ciuc, Odorhei și Treiscaune, în perioada interbelică*
15. Conferința științifică organizată de Arhivele Naționale Arad, octombrie 2011; au fost prezentate comunicările: *Intellectualii români din Arcul Intracarpatic în viața publică bănățeană și arădeană*, (împreună cu prof. Vasile Stancu) și *Arhiviști ardeleni contemporani în colecția „Profesioniștii noștri”*
16. Adunarea generală a Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 4 -6 noiembrie 2001; au fost prezentate comunicările: *Contribuții documentare privind activitatea Despărțământului Astra Treiscaune în perioada interbelică* (împreună cu Vasile Stancu) și *Românii din sud-estul Transilvaniei: căutări, împliniri și deziderate sub semnul programelor astriste (1861-2011)*
17. Sesiunea Națională Anuală de Comunicări Științifice a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, ediția a VIII-a, 9 -10 noiembrie 2011; s-a prezentat comunicarea Problematika patrimoniului național în paginile Cronologiei istorice *„Sfântu Gheorghe (Sângiorgiu) – 550 de ani de atestare ca oraș”*.
18. Sesiunea anuală a comunicări științifice a Arhivelor Naționale Bacău, Bacău, 18 noiembrie 2011; au fost prezentate comunicările: *Mass – media maghiară despre „Programul de dănuire a maghiarimii din Ținutul ceangăiesc”, Aportul negustorilor români și secui din Arcul Intracarpatic la dezvoltarea comerțului dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească, Contribuții documentare referitoare la păstoritul transhumant din sud-estul Transilvaniei practicat în Moldova și Țara Românească* (împreună cu prof. Vasile Stancu)
19. Sesiunea de comunicări științifice prilejuită de împlinirea a 50 de ani de la Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului, 4 decembrie 2011; s-a prezentat comunicarea *Brașovul și românii din Arcul Intracarpatic*
- #### IV. Expoziții documentare (2)
1. Acordarea de consultanță documentară pentru .Expoziția de bază a punctului muzeal *Prima școală românească din Sf. Gheorghe*, din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 19 mai 2011
2. Expoziția documentară *Sfântu Gheorghe (Sângiorgiu) - 550 de ani de atestare ca oraș*, Centrul Eclezistic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 29 noiembrie 2011
- #### V. Volume apărute la editura Eurocarpatica în anul 2011 (9)
1. *Profesioniștii noștri 2*, Liviu Boar, la 60 de ani, 555 p (Ioan Lăcătușu, coordonator și prefață)
2. *Profesioniștii noștri 4*, Dumitru Zaharia la 85 de ani, 385 p. (Ioan Lăcătușu, coordonator)
3. *Chemări*, Gheorghe Olteanu (volum de poezii)

4. *Strigăte în noaptea istoriei*, Constanța Balog (volum care tratează problema holocaustului)
5. *Naufragii amânate*, Nadia Cella (volum de poezii, multilingv)
6. *Ctitorii de lumină, ctitorii dăinuitoare*, Pr. Emil Pop, Prof. Valeria Pop (volum de istorie bisericească locală și articole teologice)
7. *Lumini și umbre în neamul lui Eminescu*, Ioan Tămaș Delavâlce (volum de eseuri pe teme teologice, filosofice, de istorie și cultură)
8. *Contrapunct și Disonanțe*, Stelian Răducanu (volum de articole pe teme filologice, filosofice, de istorie și cultură românească)
9. *Cronologie istorică – Sfântu Gheorghe (Sângiorgiu) - 550 de ani de atestare ca oraș*, (volum în curs de editare, ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan și Vasile Stancu)

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în anul 2011, la alte edituri (5)

1. Maria Cobianu Băcanu, *România la răscruce*, Editura România pur și simplu, București, 2011, 454 p
2. *Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații*, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, 278 p.
3. *Familia română*, Anul 12, Nr.4 (43), Noiembrie 2011, 151 p. Documentar întocmit cu binecuvântarea IPS Ioan Selejan, de dr. Ioan Lăcătușu, dr. Luminița Cornea, pr. dr. Ciprian Staicu și Erich Mihai Broanăr
4. Nicolae Bucur, Constantin Catrina, *Folclor și folcoriști din județele Covasna și Harghita*, Editura Angvstia,

Sf. Gheorghe, 2011 (în curs de editare)

5. Radu Bellu, *Gara CFR Sf. Gheorghe*, Editura Pro Print, Onești, 2011 (cu sprijinul financiar al Primăriei Sf. Gheorghe)

VII. Studii apărute în reviste de specialitate și în volume, semnate de Dr. Ioan Lăcătușu (26)

1. *Documente din secolele XVI-XIX aflate în Arhivele Naționale Covasna, emise de către domnitorii Țările Române sau referitoare la aceștia* (împreună cu prof. Vasile Stancu, în „Profesioniștii noștri 2, Liviu Boar, la 60 de ani”, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, p. 215 - 249;
2. *Liviu Boar – Un profesionist străbătând vremurile ... Liviu Boar – A Professional across Time*, în „Profesioniștii noștri 2, Liviu Boar, la 60 de ani”, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, p. 13 – 30;
3. *Români și secui cu nume românești, de condiție liberă, din fostele scaune secuiești (sec. XVI -XIX)*, comunicare prezentată la sesiunea „Arhivele și cercetarea istorică”, ediția a X-a, organizată de SAJ Mureș, Sovata, 19 mai 2011
4. *Episcopul Veniamin Nistor și satul natal Araci*, în „Taină și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2011, p. 187 - 202 (împreună cu prof. Vasile Stancu);
5. *Familia episcopul Veniamin Nistor*, în „Taină și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2011, p. 203 - 221 (împreună cu prof. Ilie Șandru);
6. *Aspecte din activitatea episcopului Veniamin Nistor și a familiei sale păstrate în Fondul arhivist „Pompiliu Nistor”, de la Muzeul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului*, în „Taină și mărturisire”, Editura Episcopiei

- Caransebeșului, 2011, p. 231 -250 (împreună cu prof. Vasile Stacu și mueograful Nicu Blaj)
7. *Pagini din corespondența Episcopului Veniamin Nistor, stareț al Mănăstirii „Sf. Treime” din Alaba lulia, cu fratele său, dr. Pompiliu Nistor, din Brașov (1950 -1960)*, în „Taină și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2011, p. 362 – 389 (împreună cu prof. Vasile Stacu și mueograful Nicu Blaj)
8. *Secuii și relațiile cu românii în presa de altădată*, în „Românii în debaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații”, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 83 - 96 (împreună cu Vasile Stancu)
9. *Secuii și atitudinea lor față de Principatele Române*, în – “Românii în debaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații” , ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 67 -78
10. *Dr. Ioan Bozdog despre Congresul Secuiesc de la Tușnad, din anul 1902*, în “Românii în debaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații”, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 101 -114 (împreună cu Constantin Mustață)
11. *Drama românilor din Arcul Intracarpatic după Diktatul de la Viena (1940 -1945)*, în “Românii în debaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații”, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 147 – 156
12. *Românii în debaterile publice organizate în județele Covasna și Harghita, în perioada 1990 -2010*, în „Românii în debaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații”, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 239 -252
13. *Românii din sud-estul Transilvaniei. Bibliografie selectivă*, în Români în debaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, p. 267 -271
14. *Mărturii documentare despre românii din Județul Treiscaune refugiați și expulzați în urma Dictatului de la Viena*, studiu prezentat la sesiunea de la Mureșenii de Câmpie, 28 august 2011 (împreună cu prof. Vasile Stancu)
15. *Mass – media maghiară despre „Programul de dăinuire a maghiarimii din Ținutul ceangăiesc”*, în “Acta bacoviensia”, VI/2011, Bacău
16. *Aportul negustorilor români și secui din Arcul Intracarpatic la dezvoltarea comerțului dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească*, în “Acta bacoviensia ”, VI/2011, Bacău, p. 205-211
17. *Contribuții documentare referitoare la păstoritul transhumant din sud-estul Transilvaniei practicat în Moldova și Țara Românească*, în “Profesiuniștii noștri 4, Dumitru Zaharia, la 85 de ani”, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, (împreună cu prof. Vasile Stancu)
18. *Intoleranță și deznaționalizare. Biserici ortodoxe și greco-catolice din județele Ciuc, Odorhei și Treiscaune dărmate și devastate, în timpul ocupației fasciste ungare*, studiu prezentat la sesiunea de la Mureșenii de Câmpie, 28 august 2011

19. *Publicații astriste din județele Ciuc, Odorhei și Treiscaune, în perioada interbelică*, comunicare prezentată la Adunarea ASTRA, Blaj, septembrie 2011
20. *Intelectuali români din Arcul Intra-carpatic în viața publică bănățeană și arădeană*, comunicare prezentată la Conferința științifică organizată de Arhivele Naționale Arad (împreună cu prof. Vasile Stancu), octombrie 2011
21. *Arhiviști ardeleni contemporani în colecția „Profesioniștii noștri”*, comunicare prezentată la Conferința științifică organizată de Arhivele Naționale Arad, octombrie 2011
22. *Contribuții documentare privind activitatea Despărțământului Astra Treiscaune în perioada interbelică*, comunicare prezentată la Adunarea ASTREI, Sibiu (împreună cu Vasile Stancu)
23. *Românii din sud-estul Transilvaniei: căutări, împliniri și deziderate sub semnul programelor astriste (1861-2011)*, comunicare prezentată la Adunarea ASTREI, Sibiu, noiembrie 2011
24. *Surse bibliografice referitoare la activitatea ASTREI din sud-estul Transilvaniei*, în „Cibinium”/2011, anuarul Muzeului ASTRA din Sibiu
25. *Contribuții documentare privind viața publică din Basarabia interbelică oglindite în documentele aflate în păstrarea Arhivelor Naționale Covasna*, comunicare prezentată la sesiunea de la Iași – Chișinău, noiembrie 2011 (împreună cu Vasile Stancu)
26. *Brașovul și românii din Arcul Intra-carpatic – documente din Șcheii Brașovului*, în „Semicentenarul Muzeul Prima Școală Românească”, Brașov, 2011, p. 105 -112

VIII. Articole apărute în presa locală, regională și națională sub semnătura Dr. Ioan Lăcătușu (101)

Cele 101 articole au apărut în publicațiile: „Grai Românesc”, Miercurea - Ciuc, „Mesagerul de Covasna”, Sf. Gheorghe, „Condeiful ardelean”, Sf. Gheorghe, „Informația Harghitei”, Miercurea - Ciuc, „Glasul clopotelor”, Rupea, Cuvântul liber”, Tg. Mureș, „Pro Memoria 1940 -1945, Cluj –Napoca, Familia română”, Baia Mare, ASTRA Clujeană, Cluj –Napoca,

IX. Prezentări și lansări de cărți (30)

1. *Naufragii amânate* de Nadia Cella Pop, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, a prezentat prof. Maria Stoica
2. *Universul meu*, de Dumitru Panainte, Editura Nico, Tg. Mureș, 2011, a prezentat prof. Maria Stoica
3. *Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații*, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011, a prezentat prof. Vilică Munteanu
4. *Profesioniștii noștri 2. Liviu Boar la 60 de ani*, coordonator Ioan Lăcătușu, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, a prezentat prof. Vasile Stancu
5. *Mitropolitul Andrei Șaguna în documentele din Șcheii Brașovului* (patru volume), IPS Laurențiu Streza, pr. prof. dr. Vasile Olteanu, Editura Andreiană, Sibiu, 2008 -2010; a prezentat pr. prof. dr. Vasile Olteanu
6. *Angvstia 14/2010*, Anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Seria Arheologie - Etnografie - Educație Muzeală, redactor șef dr. Valeriu Cavruc; a prezentat dr. Adela Kovacs
7. *Români și unguri. 1940 – 2011*, Petre Țurlea, Editura Karta – Graphic, Ploiești, 2011; a prezentat autorul

8. *Luptători sub steagul Marii Uniri. Activitatea românilor în străinătate. 1916 - 1920*, Constantin I. Stan, Editura Paideia, 2010; a prezentat autorul
9. *Pentru credință neam și țară (ASTRA meleagurilor mureșene)*, Lazăr Lădăriu, Mariana Cristescu, Editura Nico, Tg. Mureș, 2010; a prezentat Lazăr Lădăriu
10. *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*, Aurel Rogojan, Editura Compania, București, 2011; a prezentat prof. Nicolae Balint
11. *Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații*, ediție îngrijită de Vilică Munteanu și Ioan Lăcătușu, Editura Magic Print, Onești, 2011; a prezentat dr. Maria Cobianu - Băcanu
12. *Mihai Veliciu (1861 - 1921)*, Petraș Lucian, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2011; a prezentat drd. Eugen Criste
13. *Valori morale*, Dr. Elena Cobianu, Editura Crinta, Cluj-Napoca, 2011; a prezentat prof. Vasile Stancu
14. *Mica Monografie a căilor ferate din Basarabia și Bucovina de Nord* - ediție bilingva: română-engleză, Radu Bellu, 2011; a prezentat autorul
15. *Vremuri și destine*, Ilie Șandru, Editura NICO, Târgu-Mureș, 2011; a prezentat autorul
16. *Jurnal de Basarabia*, Ilie Șandru, Editura NICO, Târgu-Mureș, 2011; a prezentat autorul
17. *Cântecul obârșiei*, Doina Dobrea-nu, Gheorgheni, 2011; a prezentat prof. Maria Stoica
18. *File din istoria mureșenilor. Contribuții privind istoria românilor din ținuturile mureșene, în perioada 1848 - 1865*, Ana Hancu, Editura Nico, Tg. Mureș, 2011; a prezentat autoarea
19. *Inventarul tuturor bisericilor aflătoare an 1872 sub Protopresbieratul Mureșiu Oșorheiului fiind protopresbiter Parteniu Trombițasiu de Bethlen*, Elena Miha, Gheorghe Nicolae Șincan, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2011; a prezentat Elena Miha
20. *Administrația publică teritorială*, Codrin Dumitru Munteanu, Editura „Universul Juridic”, colecția *Monografii*, București, 2011, a prezentat Dr. Ioan Lăcătușu
21. *România la răscruce*, Maria Cobianu-Băcanu, Editura România pur și simplu, București, 2011, a prezentat prof. Vasile Stancu
22. *Mică enciclopedie a marilor valori românești*, coordonator Constantin Căpățână, Cluj-Napoca, 2011; a prezentat drd. Vasile Lechințan
23. *Ctitorii de lumină, ctitorii dăinuitoare*, Pr. Emil Pop, prof. Valeria Pop, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2011, au prezentat autorii
24. *Surâsul amintirilor*, Doina Dobrea-nu, Gheorgheni, 2011, a prezentat prof. Maria Stoica
25. *Micul meu univers*, Ileana Tarcău, Gheorgheni, 2011, a prezentat Ioan Lăcătușu
26. *Liceul din Subcetate la 50 de ani*, coordonatori Vasile Dobrea-nu, Doina Dobrea-nu, Gheorgheni, 2011, a prezentat Ioan Lăcătușu
27. *Școala noastră, nr.1/2011*, Revistă editată de Asociația Cadrelor Didactice din județul Harghita, director, prof. Nicu Vrabie, a prezentat prof. Valeria Pop
28. *Colegiul Național „Octavian Goga”. Anuar XIII*, Miercurea-Ciuc, 2011, Prof. Doru Dobrea-nu, a prezentat prof. Valeria Pop
29. *Focus*, Revistă a elevilor de la Colegiul Național „Octavian Goga”, *Ediția a XXXII-a*, Miercurea-Ciuc, 2011, redactor-șef, Andreea Karacsony,

îndrumători, profesorii Doru Dobreanu și Nicoleta Grădinariu, a prezentat prof. Valeria Pop

30. *The Albatros*, Revistă de literatură, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, director fondator, Ligia-Dalila Ghinea, director executiv, Adriana-Ioana Barabaș, a prezentat prof. Ligia Ghinea

X. Interviu (8)

Televiziunile locale din Brașov, Duna Tv, Radio România Actualități, TVR, Realitatea TV, „Kronika”, TVR 2, „Observatorul de Covasna”

XI. Articole apărute despre activitatea Centrului Ecleziastic de Documentare și a asociațiilor și instituțiilor partenere (44)

Pe tot parcursul anilor 2010 - 2011, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, a fost *gazdă generoasă pentru o gamă largă și diversă de acțiuni științifice, culturale și civice, la care au participat numeroase personalități ale vieții publice din întreaga țară*, fiind locul de întâlnire și coordonare a activităților asociațiilor cultural-creștine și civice reunite în cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna.

Și pe această cale mulțumim Părintelui Arhiepiscop Ioan Selejan pentru grija părintească și sprijinul permanent acordat instituției noastre, pentru participarea la manifestările organizate pe tot parcursul anului, sporind importanța și semnificația acestora prin cuvintele de învățătură rostite, de o înaltă și elevată ținută și deopotrivă de intensă trăire ortodoxă și românească.

Recenzii

Book reviews

UN EVENIMENT EDITORIAL

Între știință și politică. Fritz Valjavec și corespondenții săi români (1935-1944),

de Stelian Mândruț și Rudolf Graf

Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Sub profesionista îngrijire a doi cunoscuți istorici, Stelian Mândruț și Rudolf Graf, beneficiind de un *Cuvânt înainte* al academicianului Camil Mureșanu și o *Postfață* de dr. Anneli Ute Gabanyi, a apărut, în 2010, sub patronajul Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, un remarcabil volum de corespondență: *Între știință și politică. Fritz Valjavec și corespondenții săi români (1935-1944)*. Are 574 pagini.

Este deseori subliniată, în ultima vreme, importanța corespondenței primită sau emisă de personalități din diverse domenii, pentru lămurirea unor aspecte privind activitatea lor, privind influența lor asupra societății, a evoluției istorice a țării lor. Când corespondența se referă, precum în cazul de față, la relații între personalități din țări diferite, este cu atât mai interesantă. Astfel, ajungi a regreta faptul că s-a inventat telefonul și, mai nou, calculatorul, care au eliminat, în mare parte, vechea scrisoare ce putea fi păstrată și căreia timpul îi dădea valoare, publicată peste ani. Dar, cu toată recunoscuta valoare a corespondenței marilor personalități, puțini sunt cei care se încumetă să o publice în volume, pentru că sunt foarte greu de alcătuit într-o manieră științifică și consumă timp foarte mult, iar sfera de interes pentru asemenea volume este restrânsă. Astfel, s-a ajuns, spre exemplu, ca seria *Scrisori către N. Iorga*, începută în 1972, să fie abia la volumul VI, negăsindu-se un editor pentru celelalte zece volume care ar trebui să apară. Și în această lumină trebuie privit efortul remarcabil al celor doi editori ai cărții prezentată aici.

Fritz Valjavec s-a aflat în conducerea

unei prestigioase publicații germane: „Sudost Forschungen” (Cercetări sud-estice). În această calitate, a atras colaboratori străini, purtând cu ei corespondență constantă. Selecția editorilor s-a oprit la perioada 1935-1944. Scrisorile sunt către și de la 37 personalități românești ale timpului: Ilie Bărbulescu, Alexandru Borza, Gheorghe I. Brătianu, Emanoil Bucuța, Nicolae Cartojan, Emil Diaconescu, Constantin Diculescu, Alexandru Dima, Silviu Dragomir, Nicolae Drăganu, Gheorghe Duzinchievici, Aurel Filimon, C.C. Giurescu, Victor Gomoiu, Vasile Grecu, Iorgu Iordan, Nicolae Iorga, Caius Jiga, Constantin Lacea, Ioan Lupaș, Ilie Minea, Ioan Moga, Ion Nistor, Sabin Opreanu, P.P. Panaitescu, Gheorghe Pascu, Coriolan Petranu, Emil Pop, Sextil Pușcariu, Constantin Rădulescu-Motru, Alexandru Rosetti, Aurelian Sacerdoțeanu, Dan Simonescu, Laurian Someșan, Gheorghe Țițeica, Romulus Vuia.

Trebuie subliniat interesul german, din perioada interbelică, pentru atragerea cât mai multor colaboratori străini la publicațiile științifice apărute în Germania, refăcând, astfel, legăturile dinaintea Primului Război Mondial. Și, pentru a înlătura orice rețineri, deși Germania trecea printr-o perioadă complexă, de imixtiune a politicului în toate domeniile, adesea se indică dorința de a rămâne pe terenul științei. Fritz Valjavec, într-o scrisoare din 5 octombrie 1935, îl anunța pe Nicolae Iorga: „M-aș bucura să pot contribui de aici de la Munchen, cu modestele mele puteri, la promovarea relațiilor româno-germane pe bază strict științifică”. Cum afirmația venea de la un

cunoscător, cel mai probabil era o aluzie la momentul penibil când, în timpul războiului mondial, o publicație științifică de limbă germană operase modificări pe textele cerute lui Nicolae Iorga, fără a-i solicita acceptul, cu scopul îndreptării unor teze politice ale Berlinului. Pe 9 februarie 1913, Armin Tille, din Drezda, i-a cerut lui Nicolae Iorga, pentru o *Istorie universală*, mai multe contribuții. Apariția cu modificări, în 1919, a trezit riposta istoricului român: în ziarele elvețiene „Journal de Geneve” și „Național Zeitung” a publicat proteste; în „Neamul Românesc” publică articolul *Cum servesc germanii interesele lor prin știință* – articol tradus în limba germană, franceză și engleză, trimis la Londra, Paris și Berlin și agențiilor de presă. Iorga fusese atât de indignat încât a consemnat episodul și în autobiografia sa, *O viață de om...* se trezise „cu fiecare capitol înădădit în sensul lup-tei germane (...). Voiam să fac un proces, dar mi s-a spus că-l voi pierde, după multă cheltuială, și a trebuit să mă mulțumesc numai cu scrisoarea publicată într-o foaie din Elveția germană și cu protestarea din

revista mea franceză”. Dar, pe de altă parte, exista și un din ce în ce mai mare interes al unor personalități românești din domeniul istoriografiei de a-și publica ideile și în presa de specialitate germană; astfel de apariții erau privite ca o consacrare, mai ales după dispariția reținerii cu care lumea științifică occidentală privea spre cea germană în primii ani postbelici.

Notele cu care cei doi editori au însoțit scrisorile publicate pe deplin lămuritoare; înțelegerea problemelor ridicate de emitenți se face fără greutate, chiar și de către un nespecialist în domeniul Istoriei. *Anexele* cuprind liste cu studiile și comunicările, recenziile și notițele bibliografice semnate de autorii români menționați în revista germană, un tabel sinoptic (alfabetic și cronologic), un indice de nume. La sfârșit, mai multe fotografii prezintă pe o parte din cei care au corespondat cu Fritz Valjavec.

Se impune o concluzie: cei doi editori, Stelian Mândruț și Rudolf Graf, au publicat o carte necesară și au știut să o realizeze după toate criteriile științifice.

O CANDELĂ ÎN CARPAȚI EPISCOPIA ORTODOXĂ A COVASNEI ȘI HARGHITEI 15 ANI DE LA ÎNFIINȚARE

Erich-Mihail Broanăr

La Catedrala ortodoxă din Sf. Gheorghe, duminică 25 aprilie 2010, a avut loc și lansarea volumului *O CANDELĂ ÎN CARPAȚI . EPISCOPIA ORTODOXĂ A COVASNEI ȘI HARGHITEI. 15 ANI DE LA ÎNFIINȚARE*, volum apărut recent la Editura Grai Românesc, din Miercurea –Ciuc, tipărit cu binecuvântarea, sprijinul și coordonarea Înaltpreasfințitului Ioan, Arhiepiscopul Covasnei

și Harghitei, și sub îngrijirea dr. Ioan Lăcătușu și a prof. drd. Nicoleta Ploșnea.

După ce a prezentat importanța și semnificația apariției acestui volum de peste 1200 de pagini, o adevărată cronică a vieții spirituale, culturale și comunitare ortodoxe și românești din cele două județe, din ultimii 15 ani, IPS Ioan, a înmănat câte un volum dr. Ioan Lăcătușu, av. Ioan Solo-

mon, prof. dr. Luminița Cornea- care a asigurat și corectura lucrării și pr. Protopop Gheorghe Rățulea, cu ocazia împlinirii a 80 de ani de viață.

Redăm, în continuare o scurtă prezentare a volumului lansat.

În capitolul întâi, intitulat ***Rugă și trudă la candela credinței străbune*** este redată o sinteză care cuprinde informații privind: repere cronologice asupra înființării și activității noii eparhii; rolul și funcțiile Eparhiei în arealul multiethnic și pluriconfesional din județele Covasna și Harghita; activitatea misionară și pastorală a Episcopiei Covasnei și Harghitei; activitatea sectorului administrativ-bisericesc, aspecte ale organizării bisericești – prezentarea protopopiatelor, parohiilor și filiilor; adunările eparhiale, ședințele consiliului eparhial și ale permanenței eparhiale, cercurile pastoral –misionare, conferințele preoțești, activitatea de pregătire și perfecționare a clerului, asistența religioasă din armată, penitenciare și spitale, aspecte ale relației cu celelalte culte – ecumenismul local; viața monahală; activitatea economică; activitatea culturală; învățământul teologic și cel religios; sectorul social – filantropic din activitatea de asistență socială, inițiative, programe, asociații; Biserica și societate: din activitatea asociațiilor, fundațiilor și ligilor cultural-creștine.

În cei 15 ani de la înființare, prin multiplele sale activități, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Arhipăstorul ei, au contribuit la îmbunătățirea activității preoțimii, a credincioșilor români ortodocși, precum și la sporirea patrimoniului material și cultural al Eparhiei și, implicit, al Bisericii Ortodoxe Române. Meritul principal al celor 15 ani de păstorie, îl reprezintă schimbarea radicală de percepție și perspectivă a românilor din această parte de țară: dintr-o comunitate aflată într-o permanentă "defensivă", lipsită de posibilități de preservare și afirmare a identității sale specifice, într-o comunitate, care în

ciuda dimensiunilor sale numerice reduse, dispune de potențial și resurse umane pregătite, care, cu sprijinul fraților întru credință și neam, poate nu numai să "primească", dar să și "dea" patrimoniului cultural național și spiritual valori perene, la nivelul performanțelor și exigențele timpurilor pe care le trăim.

În continuare este prezentat momentul de ridicare la rangul de arhiepiscop „ad persona” al Î.P.S. Ioan Selejan. Sub titlul ***Un act solemn și demn-ridicarea Preasfințitului Ioan, Episcopul Covasnei și Harghitei la rangul de arhiepiscop onorific*** sunt redată principalele momente ale vizitei pastorale a P.F. Daniel, Patriarhul României, a celorlalți membrii ai Sinodului Bisericii Ortodoxe Române și a unor înalte personalități ale vieții publice din România, în Eparhia Covasnei și Harghitei, vizită încheiată cu săvârșirea Liturghiei arhieresti prilejuită de evenimentul menționat.

Sub forma folosită în dicționare, sunt prezentate succint informații despre fiecare parohie din *protopopiatele Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc, Toplița și Întorsura Buzăului* privind: un scurt istoric al bisericii (anul construirii și pictării, hramul, elemente arhitecturale ș.a.); preoții slujitori, cântăreții și epitropii, lucrările de renovări și reparații efectuate la biserici și case parohiale, în perioada 1994-2009, starea cimetirelor, monumente de for public, troițe și clopotnițe ridicate, activitatea pastoral-misionară și culturală desfășurată în parohii, în această perioadă; organizarea și desfășurarea hramurilor; vizite pastorale, liturghii arhieresti, slujbe de sfințire; hirotoniri de preoți, acordarea unor distincții preoțești; pelerinaje și excursii documentare; activitatea culturală (renașterea și păstrarea tradițiilor populare, colaborarea cu școala și căminele culturale, tipărirea unor micro-monografii ș.a.); activitatea socială și filantropică; evenimente deosebite din viața comunității parohiale; vizite ale unor personalități; stadiul recuperării suprafețelor

de teren agricol, păduri și imobile confiscate de regimul comunist ș.a.

Sub genericul *Mănăstiri de pe Golgota neamului românesc* sunt prezentate principalele repere ale vieții monahale din Eparhia Covasnei și Harghitei, fiind redată informații și imagini despre următoarele mănăstiri: M-rea Doamnei, și M-rea „Sf. Ilie” Toplița, M-rea Făgețel, M-rea Mărcuș, M-rea Izvoru Mureșului, M-rea Sita Buzăului, M-rea Valea Mare, Schitul Dumbrăvioara, Schitul Gura Izvorului, M-rea Sf. Nicolae din Miercurea-Ciuc.

Capitolul *Înalt Preasfințitul Ioan, Arhiepiscop și slujitor la sfintele altare din Carpați* este dedicat reliefării celor 15 ani de păstorie întru Slava lui Dumnezeu și în slujba Neamului românesc și a „Arhiepiscopului din Carpați” și cuprinde subcapitolele: *Preasfințitul Ioan – Omul potrivit și binecuvântat de Dumnezeu; itinerarii pastoral-misionare ale Înalt Prea Sfinției Sale; din interviurile IPS Ioan Selejan apărute în mass-media; frânturi din cuvintele de învățătură rostite de IPS Ioan; consemnări ale oamenilor de presă despre activitatea IPS Ioan, cuvinte de suflet despre Părintele Episcop Ioan ș.a.*

Într-o formă sintetică, sunt redată aspecte precum: participarea IPS Ioan Selejan la principalele evenimente din viața Eparhiei, implicare Sfinției Sale în viața publică la nivel național, regional și local și la manifestări internaționale, întâlniri cu personalități din țară și străinătate; ipostaze specifice păstoririi Sale - factor de echilibru geo-strategic, sfetnic al principalilor conducători ai țării, promotor al păcii interetnice și interconfesionale, manager, constructor, ctitorul unor instituții de cultură și spiritualitate românească, sprijinitorul și finanțatorul instituțiilor și proiectelor economice, culturale, școlare și sociale, mijlocitorul relațiilor cu reprezentanții administrației centrale la cel mai înalt nivel, inițiatorul unor parteneriate cu instituțiile administrației publice locale, ocrotitorul sărmanilor ș.a.

În capitolul *Instituții de cultură ale Episcopiei Covasnei și Harghitei* sunt prezentate instituțiile de cultură laică și bisericească, înființate din inițiativa și cu binecuvântarea IPS Ioan Selejan, care funcționează în subordinea Eparhiei Covasnei și Harghitei respectiv: Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sfântul Gheorghe; Centrul Cultural „Patriarh Miron Cristea” din Miercurea Ciuc; . Muzeul Mănăstirii „Sfântul Prooroc Ilie” Toplița și Muzeul Spiritualității Românești de la Catedrala Ortodoxă din Sfântu Gheorghe;

Capitolul *Manifestări cultural-științifice și de spiritualitate ortodoxă*, se referă la manifestările organizate și proiectele implementate de către instituțiile de cultură din subordinea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, precum și cele desfășurate în parteneriat cu alte instituții de cultură și asociații culturale precum: Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Arhivele Naționale, Centrul de Cultură Arcuș, Centrul European de Studii Covasna - Harghita, Fundația Națională a Românilor de Pretutindeni, Liga Cultural –Creștină Andrei Șaguna, Fundația Culturală Miron Cristea, Forumul Civic al Românilor din Covasna și Harghita ș.a. În acest cadru sunt prezentate conținutul programelor următoarelor manifestări: *Zilele Andrei Șaguna, Zilele Miron Cristea, Universitatea de vară Izvoru Mureșului, Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Românii din Sud-Estul Transilvaniei. Istorie. Cultură. Civilizație.”, Zilele Nicolae Colan; alte manifestări de cultură românească și spiritualitate ortodoxă organizate în perioada 1994 -2009, în Arcul intracarpatic.*

În cuprinsul volumului sunt prezentate și publicații editate de Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, respectiv *Grai Românesc* – foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Covasnei și Harghitei și *Angvstia* - anuarul Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și al Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, cu menționarea titlurilor și numele autori-

lor principalelor studii și articole apărute în publicațiile respective. Un loc distinct îl ocupă capitolul *Din mărgăritarele ortodoxiei și culturii românești*, care cuprinde studii și articole cu tematică teologică, de istorie bisericească, etnografie, sociologie semnate de cadre didactice universitare, cercetători, muzeografi, arhiviști, doctoranzi, preoți, profesori, din județele Covasna și Harghita și din principalele centre universitare din întreaga țară, colaboratori ai publicațiilor editate de Eparhia Covasnei și Harghitei și tineri care au fost sprijiniți în pregătirea și cercetarea lor de IPS Ioan.

Capitolul *In Memoriam. Preoți, cântăreți, epitropi, ctitori și binefăcători înscriși în cartea veșniciei*, este dedicat evocării memoriei preoților și laicilor din Eparhia Covasnei și Harghitei, trecuți la cele veșnice, în perioada 1994-2009, personalități locale care au participat activ la tot ceea ce s-a înfăptuit pe tărâmul Bisericii ortodoxe și culturii românești, în această binecuvântată perioadă.

În capitolul *Anexe* sunt consemnate informații sintetice despre un spectru larg de aspecte care oferă, în cifre și date pre-

cise, imaginea complexă a ceea ce s-a realizat în 15 ani de la înființarea noii Eparhii, sub păstoria rodnică a IPS Ioan Selejan. Astfel, cititorul poate afla date despre: numărul credincioșilor ortodocși din Eparhia Covasnei și Harghitei, la recensământul populației din anul 2002; membrii Adunărilor Eparhiale din perioada 1994-2009; membrii Consiliilor Eparhiale din perioada 1994-2009; membrii în Adunarea Națională Bisericească în perioada 1994-2009; preoți hirotoniți de PS Ioan în perioada 1994-2009; preoți și mireni cărora li s-au acordat distincții bisericești.

În *Addenda* sunt prezentate copii după unele documente și fotografii privind momente principale ale vieții bisericești, culturale, civice și sociale din Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, din perioada 1994-2009.

Prin bogatul său conținut, prin cantitatea și calitatea informațiilor, și prin forma sintetică de prezentare a acestora, volumul *O candelă în Carpați*, reprezintă o cronică grăitoare despre „starea Ortodoxiei și Românității” din Arcul intracarpatic, la cumpăna dintre aceste secole și milenii creștine.

Administrația publică teritorială - O lucrare valoroasă, cu certe valențe de originalitate și noutate

Dr. Ioan Lăcătușu

La sfârșitul anului 2010, la prestigioasa editură „Universul Juridic”, din București, în colecția *Monografii*, a apărut volumul **Administrația publică teritorială**, a tânărului și valorosului jurist Codrin Dumitru Munteanu, din Sf. Gheorghe, volumul fiind de fapt teza sa de doctorat evaluată cu calificative maxime, de către o comisie formată din reputați specialiști din cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative.

Așa cum se precizează și în prezentarea volumului, „într-o abordare multidimensională, politică, administrativă, istorică și managerială, lucrarea analizează o temă incitantă, veche și mereu de actualitate, și propune soluții pentru perfecționarea capacității administrației publice teritoriale de a-și îndeplini sarcinile în sistemul global al puterilor statale, regionale și locale”. Ne aflăm, deci, în fața unei lucrări valoroase,

cu certe valențe de originalitate și noutate, rezultat al unui program minuțios de cercetare științifică, în care se îmbină în mod fericit abordarea teoretică cuprinzând numeroase clarificări și elaborări conceptuale, cu expertiza practicianului, a specialistului care a parcurs gradual și merituos toate treptele carierei sale de funcționar public. Satisfacția noastră este cu atât mai mare, cu cât, aceste performanțe aparțin unui tânăr de doar 35 de ani, născut pe meleagurile binecuvântate ale Voineștilor-Covasnei, fiul familiei de dascăli Dumitru și Maria Munteanu.

Pentru a evidenția faptul că o asemenea performanță nu este deloc întâmplătoare, ci dimpotrivă, reprezintă corolarul îmbinării organice a activităților de funcționar public, cu cele de cadru didactic universitar și de cercetător științific al administrației publice, dar și de om al cetății, promotor al afirmării democrației, al spiritului civic și al valorilor naționale, să consemnăm succint doar câteva repere din biografia autorului, așa cum sunt redată în volumul „Personalități ale orașului Covasna”, de Ioan Lăcătușu, Luminița Cornea și Ioan Luca, lucrare apărută la Editura „Eurocarparica”, în anul 2009. După absolvirea Facultății de Drept, din cadrul Universității „Lucian Blaga” Sibiu, din anul 2000 a fost consilier juridic și apoi director executiv la Instituția Prefectului – județul Covasna, la Direcția Verificarea legalității actelor și Contencios administrativ. În urma intrării în corpul înalților funcționari publici, în anul 2008, a îndeplinit funcția de subprefect al județului Covasna și al Municipiului București, iar apoi funcția de prefect al județului Covasna.

Preocupându-se continuu de perfecționarea pregătirii profesionale, a urmat mai multe cursuri, în țară și străinătate, dintre care amintim: programe de perfecționare, formator (lector programe de formare funcționari publici), mentor de stagiu pentru viitorii manageri publici, studii academice postuniversitare în științe administra-

tive și, în final, Școala Doctorală de Științe Administrative a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. Din anul 2003 este lector la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca -Facultatea de Administrație Publică- Extensia Universitară Sfântu Gheorghe, unde a predat și predă cursurile de drept administrativ, drept constituțional și drept comunitar și lector la Institutul Național de Administrație, la mai multe programe de perfecționare.

Dr. Codrin Munteanu este autor a numeroase studii și publicații în domeniul dreptului și administrației publice, pe teme de mare actualitate, precum: *Introducere în studiul dreptului administrativ; Evaluarea performanțelor profesionale ale prefecților. Analiză comparativă România – Franța; Administrația teritorială între eficientizare și politizare; Sistemul administrativ și organizarea administrativ-teritorială; Raporturi și relații specifice administrației publice; Administrația ca putere publică; Structuri și mecanisme de dezvoltare intercomunitară; Instituția Prefectului – dimensiuni și perspective.* ș.a.

În toți acești ani, în calitate de specialist în drept administrativ, a participat la mai multe întâlniri organizate de Ministerul Administrației și Internelor, pe teme de implementarea procesului de reformă în administrația publică, elaborarea unor proiecte de acte normative ș.a. A fost prezent în mass-media locală și centrală, cu interviuri, conferințe de presă și articole. O recunoaștere a competenței sale profesionale o constituie și alegerea ca membru al Institutului de Științe Administrative „Paul Negulescu”; membru în Consiliul Director al Colegiului Consilierilor Județeni Covasna, al Asociației Științifice a Carpaților Răsăriteni și al Forumului Civic al Românilor din Covasna și Harghita, colaborator al Centrului European de Studii Covasna-Harghita și membru al altor asociații științifice, culturale și civice.

Lucrarea **Administrația publică teritorială** este structurată pe trei părți, 12 capito-

le, trei anexe și o bogată bibliografie. Prima parte, intitulată *Conceptul de administrație publică. Sensuri și școli de gândire*, cuprinde capitolele: *Abordarea științifică a administrației publice, Administrația publică. Noțiuni și concepte, Administrația și regimul de putere publică, Raporturile administrației cu principalele elemente ale sistemului social (cu mediul politic, juridic, relația administrație-cetățean) și Caracteristicile administrației publice moderne*. Partea a doua este dedicată *Sistemului administrației publice și organizarea administrativ-teritorială* și cuprinde capitolele: *Sistemul administrației publice (principii generale, principiul centralizării, descentralizării și deconcentrarea, ca variantă a centralizării administrative) și Organizarea administrativ-teritorială (a României și a altor nouă state: Franța, Anglia, Canada, Republica Moldova, Rusia, Norvegia, Suedia, Luxemburg și Japonia)*. În partea a treia, este abordată problematica *Administrației publice teritoriale*, în cuprinsul capitolelor: *Administrația publică teritorială. Principii și raporturi specifice, Administrația publică teritorială în România, Exercițarea de către prefecți a atribuției de verificare a legalității actelor administrative emise/adoptate de către autoritățile administrației publice locale, Evoluția administrației teritoriale. Tendințe, previziuni și propuneri, Principalele repere privind statutul și atribuțiunile prefectului în Franța și Italia în comparație cu dreptul românesc, Concluzii și propuneri*. Cele trei anexe, redau următoarele probleme: *situația verificării legalității actelor administrației publice locale de către instituțiile prefectului în perioada 2000-2009; propuneri de modificare a Legii nr. 340/2004 privind prefectul și instituția prefectului, formulate de către Uniunea Națională a Consiliilor Județene din România și de către unele instituții ale prefectului; situația proiectelor cu finanțare europeană întocmite și depuse de instituțiile prefectului în anul 2009*. De remarcat că informațiile din anexe se referă la toate județele din România, constituind o bază

de date care, la rândul ei, poate constitui punctul de plecare a unor cercetări viitoare.

Lucrarea se adresează deopotrivă specialiștilor din sistemul dreptului administrativ, practicienilor din instituțiile centrale și teritoriale ale administrației publice, inclusiv oamenilor politici care, vremelnice, conduc destinele unor structuri ale administrației publice, cadrelor didactice și studenților din facultățile de profil, dar și tuturor celor care, într-un fel sau altul, sunt preocupați de această problemă care, în fond, ne privește pe fiecare dintre noi, în cadrul relației cetățean-administrație publică locală.

Meritele lucrării sunt multiple, atât din perspectivă teoretică, metodologică și praxiologică dar, mai ales, al implicațiilor practice, al soluțiilor propuse pentru perfecționarea administrației publice teritoriale, în condițiile respectării principiilor și normelor unei bune guvernări. În lucrare sunt abordate frontal probleme de mare actualitate prezente în dezbaterile pe tema reformei administrației publice din România, asigurându-se încadrarea problematicii cercetate, în contextul mai larg al teoriei și practicii europene în materie, analiza comparativă a organizării administrației teritoriale în diferite state și formularea unor puncte de vedere, concluzii și propuneri originale, izvorâte din diagnoza realităților românești cercetate. Din multitudinea acestora menționăm: modernizarea administrației publice nu poate fi limitată exclusiv la descentralizarea serviciilor publice și accentuarea autonomiei locale; acest proces trebuie să includă simultan și o reformă a competențelor administrației publice statale, centrale și teritoriale; evitarea preluării mecanice a unor metode și soluții din alte țări și, am adăuga noi, a reînvierii unor formule specifice evului mediu (vezi cazul mult discutatelor scaune secuiești); asigurarea unui echilibru just între interesele naționale și interesele locale și, în acest context, redefinirea rolului

structurilor deconcentrate în teritoriu, cu multiplele lor funcțiuni, printre care și cea de reprezentare a statului în plan local; evidențierea intercondiționalităților existente între sistemul administrației publice și organizarea administrativ-teritorială.

Lucarea se constituie într-o pledoarie documentată și convingătoare pentru accentuarea depolitizării administrației publice teritoriale, pentru optimizarea relațiilor dintre administrația publică și principalele elemente ale sistemului social, pentru consacrarea administrației publice teritoriale ca palier instituțional prin care statul își exercită autoritatea și, nu în cele din urmă, suveranitatea, asupra întregului

teritoriu național. Un punct forte al lucrării, îl reprezintă concluziile privind prefectul și instituția prefectului, pagini care ar trebui să se afle pe masa de lucru a tuturor parlamentarilor și guvernanților cu atribuții în îmbunătățirea legislației care reglementează instituția prefectului în România. De aceeași atenție trebuie să se bucure și propunerile doctrinare și cele de *lege ferenda*, formulate de un tânăr doctor în drept administrativ, căruia îi întrezărim o carieră strălucită, în condițiile în care, prevederile din programele tuturor partidelor politice referitoare la promovarea elitelor performante, nu vor rămâne doar generoase promisiuni electorale.

„Ctitorii de lumină, Ctitorii dăinuitoare”,

de Emil Pop, Valeria Pop, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2011

Dr. Nicolae Bucur

Frescă sfântă – luminoasă din cuvinte plămădită

„**Ctitorii de lumină, Ctitorii dăinuitoare**”, recenta carte de familie a Preotului Emil Pop și Prof. Valeria Pop am primit-o de Nașterea Domnului Iisus Hristos – 2010 cu o frumoasă și duioasă dedicație. Tipărită cu binecuvântarea și sprijinul nemijlocit al Î.P.S. IOAN, Arhiepiscop al Covasnei și Harghitei, Înaltpreasfințitul Ioan Selejan fericește cu slove darnice de început cititorul pentru a gusta din hrana duhovnicească la care au trudit cu smerenie și bună credință autorii.

„*Singulas dies singulas vitas puta*” – *ia fiecare zi în parte drept toată viața*, zicea Seneca. Cu liniștea spiritului semnatarii acestei cărți au făcut din clipele și zilele lor o vreme reală, pentru a împărtăși din tainele și fructele lor și nouă – cititorii. Suntem în fața unei lucrări care te invită

spre deschiderea inimilor noastre spre credință, este izvodirea care te îmbie să ne facem din inimile noastre lăcașuri sfinte în care Să-L primim pe Dumnezeu, în rugăciune, binefacere și iubire. Această carte mi-o închipui ca pe o frescă sfântă și luminoasă plămădită din slove înțelepte, pline de învățătură și atât de folositoare, un pergament contemporan în care domină cugetările și pildele duhovnicești, dar și „file de istorie” sau „nașteri de legende”, Călătorii cu Dumnezeu, Pelerinajul la Sfântul Munte al Athosului, „Rostuiri Duhovnicești” – buchete de gânduri semnate de credincioșii din toate generațiile, Reverii despre preoți, dascăli, elevi, apoi prezențe ale micilor iconari și ucenicii mozaicari; nostalgice și pline de adâncimi filozofice versurile d-

nei prof. Valeria Pop, transmise prin ciclul „Poeme în cruce”: „O pasăre – lumină apare și străluce / Se lasă blândă din zbor pe altar / Aripile i-s flăcări, pieptu l- jar.../ Din Preaînalt ea vine și se-așterne-n Cruce.” Și la toate acestea se adaugă un buchet iconografic plin de eleganță și-o cromatică îmbietoare.

Dacă Biserica este „stâlp și temelie de credință și adevăr”, slujitorul ei, preotul este „mădularul cel mai însemnat al lăcașului sfânt”, părintele sufletesc al păstoriiților săi, „părinte”, căci el naște pe fiii săi duhovnicești prin Botez întru credință, iar apoi îi face să sporească în ea.

Vocația pentru preoție, așa cum ne-a dovedit-o părintele Emil Pop nu poate fi separată de munca continuă și entuziastă pentru formarea proprie, fiind în contact neconținut cu Biblia, dar și cu cartea de față concepută de domnia sa, și încă altele atât de dăinuitoare, devenind astfel educator, misionar, purtător de cultură și civilizație. Chipul și lucrarea sa devin în acest fel și mai luminoase, pline de înțelepciune, stăpânite de tact pastoral și credință, răspunzând cerințelor celor doritori de sfințenie, frumusețe și iubire: „Veniți duminică de duminică și sărbătoare de sărbătoare la biserică, sunteți binecuvântați de Dumnezeu ... și încercați să lămuriiți și pe alții să vină, ca să aveți dar de la Dumnezeu”.

O creație a unui ins, a unor persoane devine bun comun, iar omul de rând se bucură de străduințele Celuilalt, faptă care ar trebui să fie în firea lucrurilor. Valorile spirituale, cartea, icoana, sculptura, compoziția muzicală se transmit din generație în generație și se îmbogățesc cu fiecare nouă generație, cei vii – pământenii colaborând nu numai între ei, dar și cu cei plecați dintre noi prin ideile și realizările care rămân.

„**Ctitorii de lumină. Ctitorii dăinuitoare**” este cartea care oglindește fapte și gânduri creștinești, redă duhul lucrurilor,

ceea ce dorește lămurirea cât mai firească și exemplară a vieții oamenilor. Înțelegearea și trăirea duhului, evenimentele, întâmplările legate de om și de spirit umanizază cititorul, îl fac părtaș cu cugetul și slova autorilor.

În sat sau oraș viața este a obștei, insul – persoana nu este decât o fărâma neînsemnată din ființa acestora. Așa cum la sate mai există oieri și plugari care nu trăiesc decât de pe urma oilor sau a ogorului, dar nu și-au pierdut credința, la orașe intelectualitatea și alte categorii sociale se integrează cu activitatea lor în pulsul vieții urbane, întâlnindu-i uneori și la slujbele bisericesti. Dacă unii locuitori din singurătățile munților noștri au devenit adevărați gânditori și încrezători în faptele Domnului, avem destui credincioși în apropierea noastră încercați de momente grele, depășindu-le uneori prin închinăciuni, pacea revenind în sufletele acestora și datorită sfaturilor duhovnicului. Acesta cu pilda și crezul său lăuntric va repara „treapta scrântită”, indicând calea pentru a putea săvârși saltul firesc. „Tragediile mari nu sunt în bordeie, ci în castele. Pentru că și căderile mari sunt de mai sus” – precizează părintele în cartea sa. Și mai insistăm asupra acestei parabole: „... Tuturor fiilor lui Dumnezeu ne este posibil să ajungem la performanța găsirii lui Dumnezeu în această lume: a ne îmbrăca în haina de lumină a Schimbării la față; să pășim din viață după gândurile omenesti, în viață după gândurile dumnezeiesti. Și această schimbare în noi continuă să fie actul de bucurie a vieții noastre, al găsirii sensului vieții noastre, pentru a depăși ușor crizele de toate felurile care vin una după alta.”

Să primim deci, cu dragoste și împăciuire această Carte- Altar bisericesc, ctitorie a gândului și cuvântului, binecuvântată podoabă pentru sufletele pline de lumină, dar mai ales pentru spiritele încercate de taine, neliniști și tristeți încă nevindecate.

Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902.

Premise, deziderate și reverberații,

ediție îngrijită de Vilicp Munteanu și Ioan Lăcătușu,

Editura Magic Print, Onești, 2011

Erich-Mihail Broanăr

Volumul **Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații** își propune să introducă în spațiul public românesc informații, majoritatea inedite, despre un eveniment important pentru istoria sud-estului Transilvaniei: Congresul secuiesc de la Tușnad din anul 1902, precum și despre premisele, dezideratele și reverberațiile sale actuale, aspecte foarte puțin abordate de mass-media și istoriografia românească. În acest scop, volumul cuprinde, în principal, comunicările prezentate în cadrul colocviului cu tema „Relațiile cu românii în dezbaterile congreselor secuiești. O paralelă istorică: 1902-2010”. Manifestarea a fost organizată de Centrul European de Studii Covasna-Harghita și Asociația Romano-Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș” și a avut loc la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău, joi 18 noiembrie 2010.

La colocviu au participat cercetători, cadre didactice universitare, arhiviști, muzeografi, preoți, profesori și alți iubitori ai istoriei naționale din București, Iași, Cluj-Napoca, Tg. Mureș, Sf. Gheorghe și Bacău. Manifestarea și-a propus să facă o paralelă istorică între modul în care și-au proiectat relațiile cu românii reprezentanții populației secuiești și maghiare din județele Covasna, Harghita și Mureș, la Congresul secuiesc care a avut loc la Tușnad în anul 1902 și la manifestările similare organizate în perioada 1990-2010.

Pentru o mai bună înțelegere a contextului istoric în care a avut loc evenimentul menționat, a premiselor, dezideratelor și reverberațiilor sale, precum și a principalelor repere ale conviețuirii maghiarilor (secuilor) cu românii din curbură Carpaților Orientali (din sud-estul Transilvaniei și din județele vecine din Moldova), în volum au fost incluse o serie de studii și articole apărute în alte publicații, în principal, în „ANGVSTIA” – Anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Eclectic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe și „ACTA BACOVENSIA” – Anuarul Arhivelor Naționale Bacău.

În primul capitol, intitulat Repere istorice ale conviețuirii românilor cu secuii sunt grupate următoarele studii: *Documente privind relațiile dintre Transilvania și Moldova, cu referire la Scaunul Treiscaune și Ținutul Bacăului (sec. XVII-XVIII)*, dr. Ioan Lăcătușu; *Secuii în Moldova și Țara Românească la 1857. Pașapoartele eliberate în Odorheiu Secuiesc*, drd. Vasile Lechințan; *Date privind amploarea, direcțiile și alte aspecte ale emigrării populației din comitatul Ciuc la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și Amplearea și cauzele emigrării populației din comitatul Odorhei la începutul secolului al XX-lea; asemănări și deosebiri cu comitatele Treiscaune și Ciuc*, lector univ. drd. Ana Dobreanu; *Secuii și atitudinea lor față de Principatele Române*, dr. Ioan Lăcătușu, Erich-Mihail Broanăr; *Secuii și relațiile cu*

românii în presa de altădată, dr. Ioan Lăcătușu, prof. Vasile Stancu.

În capitolul II, *Relațiile secuilor cu românii și maghiarii în dezbaterile Congresului secuiesc de la Tușnad, din anul 1902*, sunt prezentate materialele: *Un memoriu despre importanța Congresului Secuiesc, ținut în anul 1902 la Tușnad din punct de vedere românesc, dezbătut în ședința Consiliului de Miniștri din mai 1941*, prof. univ. dr. Petre Țurlea; *Relațiile cu românii în dezbaterile Congresului Secuiesc ținut în anul 1902 la Tușnad*, Drd. Vasile Lechințan; *Dr. Ion Bozgog despre Congresul secuiesc de la Tușnad, din anul 1902*, dr. Ioan Lăcătușu.

Capitolul III, *Aspecte ale relațiilor româno-maghiare, după înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918*, cuprinde articolele: *Influența statului maghiar asupra relațiilor interetnice din România, cu privire specială asupra spațiului secuiesc și Considerații privind relațiile interetnice din județul Ciuc în perioada interbelică* de prof. drd. Lazăr Costel Cristian; *Poziția minorității maghiare față de statul român, în perioada 1938-1940, în viziunea Consiliului de Miniștri*, prof. univ. dr. Ion Giurca, drd. Cozmin Zaharia; *Drama românilor din Arcul intracarpatic după Dictatul de la Viena (1940-1945)*, dr. Ioan Lăcătușu și *O precursor a UDMR-ului: Uniunea Populară Maghiară*, prof. univ. dr. Petre Țurlea.

Un capitol distinct, intitulat *O pseudoproblemă: Apartenența etnică a credincioșilor romano-catolici din Moldova*, include în cuprinsul său studiile: *Încercări de maghiarizare a ceangăilor în anii 1946-1947*, prof. univ. dr. Petre Țurlea; *Identitatea asumată și identitatea dorită impusă romano-catolicilor din Moldova*, dr. Anton Coșa; *O temă (încă) deschisă – ceangăii moldoveni*, conf. univ. dr. Ioan Dănilă și *Problematika romano-catolicilor din Moldova în mass-media maghiară*, ing. Gheorghe Bejan. În acest capitol am inclus și concluziile volumului „*Catolicii Moldovei, istoria*

unei minorități religioase din România”, de Jean Nouzille, apărut la Editura Sapienția a Episcopiei Romano-Catolice, Iași, 2011, cât și concluziile cercetării sociologice, întreprinsă în anul 2002, de către Centrul de Sociologie Urbană și Regională CURS, din cadrul Universității București, cuprinse în raportul intitulat *Sate cu „ceangăi” din Moldova. Identitate și cultură. Sondaje de opinie*.

În capitolul *Dimensiuni actuale ale conviețuirii româno-maghiare*, sunt prezentate materialele: *Românii în dezbaterile publice organizate în județele Covasna și Harghita, în perioada 1990-2010*, Dr. Ioan Lăcătușu și *Chestiunea maghiară din România*, elaborat de prof. univ. dr. Radu Baltaziu, directorul Centrul de Relații Etnice, din cadrul Academiei Române.

În final, pentru a veni în sprijinul celor interesați de aprofundarea temelor abordate în volumul de față, este redată o ***bibliografie selectivă referitoare la românii din sud-estul Transilvaniei și la problematica romano-catolicilor din Moldova***.

Astfel structurat, volumul oferă o imagine generală a conviețuirii secuilor și maghiarilor, după așezarea lor în sud-estul Transilvaniei cu românii trăitori de o parte și alta a Carpaților Răsăriteni. Sunt puse în evidență multiplele și strânsele relații stabilite de-a lungul veacurilor, amploarea mișcării migratorii a populației, numeroasele interferențe culturale româno-maghiare ș.a. Într-unul din primele sale studii, referitoare la legăturile secuilor cu românii, Nicolae Iorga menționa: „*Locuind împreună cu românii și înconjurați din toate părțile de către aceștia, secuii au avut relații multiple economice, sociale, politico-militare, atât cu românii din sudul Transilvaniei, cât și cu cei din Moldova și Țara Românească (Munteania), înregistrându-se în permanență o circulație asiduă cu deplasări de populație dintr-o parte și alta a munților, prin pasurile Tulgheș, Bicaz, Ghimeș, Oituz, Buzău, realitate pusă în evidență în documente, ca și în antroponime și toponimice*”.

Colecția „Profesioniștii noștri”

Drd. Vasile Lechințan

În anul 2010, în cadrul Editurii *Eurocarpatica* a Centrului European de Studii Covasna-Harghita, din Sf. Gheorghe a fost inaugurată colecția „Profesioniștii noștri”. Primul volum a fost dedicat distinsei doamne **Ana Grama** - cercetător, etno-muzeograf și arhivist sibian, la împlinirea vârstei de 70 de ani (ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu); numărul 2 profesorului, istoricului și arhivistului performant **Dr. Liviu Boar**, din Tg. Mureș, la împlinirea vârstei de 60 de ani (ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu); numărul 3 cunoscutului istoric și arhivist **Dr. Ioan Ranca**, din Tg. Mureș, cu prilejul împlinirii a 80 de ani de viață (ediție îngrijită de Ioan Lăcătușu și Liviu Boar), iar numărul 4 venerabilului profesor, arhivist și istoric **Dr. Dumitru Zaharia**, din Bacău (ediție îngrijită de Vilică Munteanu). Toți cei patru profesioniști omagiați sunt personalități bine cunoscute și apreciate în sistemul Arhivelor Naționale și în mediul academic românesc, distinse cu numeroase ordine, medalii și alte diplome care le răsplătește activitatea științifică și implicarea benefică în promovarea istoriei și culturii românești.

Așa cum rezultă din programul coordonatorului colecției – dr. Ioan Lăcătușu - și din aprecierile specialiștilor care au colaborat la redactarea primelor numere, noua colecție își propune să fie „o publicație care trebuie să dăinuie”, având obiective generoase precum: circumscrierea într-un proiect coerent și consecvent a unui grup profesional preocupat de problematica atât de complexă a românilor

din Arcul Intracarpatic și conviețuirea lor cu secuii, maghiarii și concetățenii de alte etnii; promovarea ideii de elită profesională, de performanță cultural-științifică, obținută în cercetarea istoriei și culturii românești din sud-estul Transilvaniei și a interferențelor culturale româno-maghiare; propunerea de modele profesionale de urmat pentru cercetătorii din tânăra generație, prin prezentarea de secvențe semnificative din viața și activitatea celor pe care urmează să-i înlocuiască; și, nu în ultimul rând, gesturi de prețuire sinceră a valorilor „pentru ca întâlnirea cu normalitatea să nu se lase prea mult așteptată”.

În avanpremierea lansării noii colecții, începând cu anul 2009, la Sf. Gheorghe, din inițiativa Centrului Eclicziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din subordinea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni a fost constituit Grupul de Cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei.

Scopul și obiectivele colocviului sunt: instituționalizarea și amplificarea cercetărilor interdisciplinare referitoare la istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei și la conviețuirea interetnică româno-maghiară – cercetări întreprinse de un grup de specialiști din principalele centre culturale ale țării, precum și din județele Covasna, Harghita și Mureș și valorificate editorial, în principal, în paginile publicației „Angvstia”, anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Eclicziastic de Documentare

“Nicolae Colan”; analiza anuală a stadiului cercetărilor problematicei interdisciplinare specifice arealului sud-est transilvan, pe termen scurt, mediu și de perspectivă; sprijinirea editării unor lucrări care se înscriu în obiectivele colocviului; organizarea unor momente în memoria cercetătorilor din domeniul științelor socio-umane din sud-estul Transilvaniei; dezvoltarea și valorificarea bazei de date cu utilizatori multipli, referitoare la arealul sud-est transilvan; sprijinirea cunoașterii bibliografiei privind sud-estul Transilvaniei, inclusiv prin postarea pe internet a celor mai importante lucrări care abordează această problemă. La primele trei colocvii naționale ale Grupului au fost atribuite premiile “I.I. Russu” unor cunoscuți cercetători: istorici, etnografi, teologi, sociologi, filologi ș.a., din principalele centre culturale ale țării, autori a unor valoroase lucrări referitoare la istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei și la interferențele culturale româno-maghiare.

Volumele prezentate păstrează structura gândită pentru întreaga colecție „Profesioniștii noștri” și anume: în primul ca-

pitol sunt redate mesajele transmise sub forma unor frânturi de gânduri și impresii personale ori instituționale, redactate de foștii colegi și de personalități care i-au cunoscut pe cei omagiați în activitatea lor profesională, materiale care împreună conturează **portretul lor de profesioniști**; capitolul doi cuprinde biografia și bibliografia celor omagiați, cuprinzând lucrările publicate, studiile și articolele consemnate în Bibliografia istorică a României și în unele publicații locale, regionale și naționale purtând semnătura acestora; capitolul trei înmănunchează un număr de studii de istorie și arhivistică redactate de cercetători, istorici, arhiviști, muzeografi, teologi, profesori și alți cercetători, cu toții prieteni, colegi și colaboratori apropiați ai celor omagiați. Materialele din primul capitol sunt prezentate în ordine alfabetică, iar studiile din capitolul trei, în ordine cronologică.

Felicitând inițiatorii și pe toți cei care au contribuit la apariția acestor prime patru volume, așteptăm cu interes edițiile viitoare care vor configura o colecție de prestigiu a Editurii Eurocarpatica.

Lista autorilor

Nicolae Balint,

Tg. Mureș, profesor, publicist
Tel. 0748.894.529
Email: nicolae_balint@yahoo.com

Radu Baltasiu

Universitatea București, prof. univ. dr.
Centrul pentru Studii în Probleme Etnice
al Academiei Române, director
Tel. 0756.042.547
Email: radu.baltasiu@gmail.com

Daniel Bar

Inspectoratul General al Jandarmeriei
Române București
Email: danicbar@yahoo.com

Florin Bengcean

Tg. Mureș, preot, profesor, doctor în
istorie
Tel. 0747.035.057
Email: florinbengcean@yahoo.com

Liviu Boar

Tg. Mureș, doctor în istorie, arhivist
Arhivele Naționale Mureș, director
Tel. 0745.576.234
Email: liviuboar@yahoo.com

Erich Mihail Broanăr

Centrul Ecleziastic de Documentare
„Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe
Tel. 0267.313.534
Email: cohara_ro@yahoo.com

Nicolae Bucur

Universitatea Sapientia, Miercurea-Ciuc,
prof. univ. dr.
Tel. 0266.314.657, 0752.070.425
Email: b.ioannicolae@yahoo.com

Constantin Catrina

Brașov, cercetător, doctor în etnografie
Tel.: 0268.532.570; 0723.651.655
Email: catmuz2000@yahoo.com

Traian Chindea

Universitatea „George Barițiu” Brașov,
Centrul de Studii Miercurea-Ciuc, prof.
univ. dr.
Tel. 0266.312.728
Email: chindea.traian@yahoo.com

Aurelian Chistol

Universitatea din Pitești, lector univ. dr.
Tel. 0348.453.102
Email: webmaster@upit.com

Luminița Cornea

Despărțământul ASTRA Covasna-
Harghita, Sf. Gheorghe, doctor în filologie
Tel. 0740.303.359
Email: luminitzaprof@yahoo.com

Cristian Crișan

Arhivele Naționale Covasna, consilier
superior
Tel. 0267.310.645
Email: covasna.an@mai.gov.ro

Ioan Giurcă

Universitatea Națională de Apărare
„Carol I”, București, prof. univ. dr.
Email: ion_giurca@yahoo.fr

Ana Grama

Sibiu, cercetător, etnomuzeolog, arhivist
Tel. 0722.387.639
Email: gramaana@gmail.ro

Ioan Lăcătușu

Centrul European de Studii Covasna-Harghita, Sf. Gheorghe, doctor în sociologie
Tel. 0740.188.507
Email: cohara_ro@yahoo.ro

Vasile Lechințan

Arhivelor Naționale Cluj, referent superior, istoric
Tel. 0264.598.979, 0740.790.183
Email: lechintan_vasile@yahoo.com

Dorel Man

Facultatea de Teologie Ortodoxă Cluj-Napoca, Preot prof. univ. dr.
Tel. 0744.128.128
Email: mandorelubb@yahoo.com

Mircea Măran

Școala de Înalte Studii de Specialitate pentru Instruirea Educatorilor, Vârșeț (Serbia), prof. univ. dr.
Email: mirceam@live.com

Codrin Dumitru Munteanu

Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării – Extensia Academică Sf. Gheorghe, lector asociat, doctor în drept
Tel. 0745.088.922
Email: codrinmunteanu@yahoo.com

Gelu Neamțu

Institutul de Istorie „George Bariț” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, doctor în istorie, cercetător științific I
Tel. 0720.530.502

Traian Pleșca

București, ministru-consilier
Email: traianplesca@yahoo.co.uk

Sebastian Rusu

Universitatea Valahia Târgoviște, doctorand
Email: rusu_sebastian@yahoo.com

Alexandru Alin Spânu

Centrul de Studii Euro-Atlantice, București, cercetător, doctor în istorie
Tel. 0722.598.103, 021.221.56.57
Email: alinspanu@yahoo.com

Ciprian Ioan Staicu

Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, consilier cultural, doctor în teologie
Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe, director
Tel. 0267.313.534
Email: cohara_ro @ yahoo.com

Vasile Stancu

Centrul European de Studii Covasna-Harghita, Sf. Gheorghe, profesor
Tel. 0267.322.970, 0741.234.512
Email: bebestancu67@gmail.com

Maria Stoica

Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe, profesor
Tel. 0741.161.293
Email: stc_maria@yahoo.com

Petre Țurlea

Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București, prof. univ. dr.
Splaiul Unirii, nr. 176
Tel. 0750.081.179

Valentin Vasile

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București, doctor în istorie
Email: vslvalentin@yahoo.com

Cosmin Zaharia

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, doctorand
Tel. 021.319.48.80